

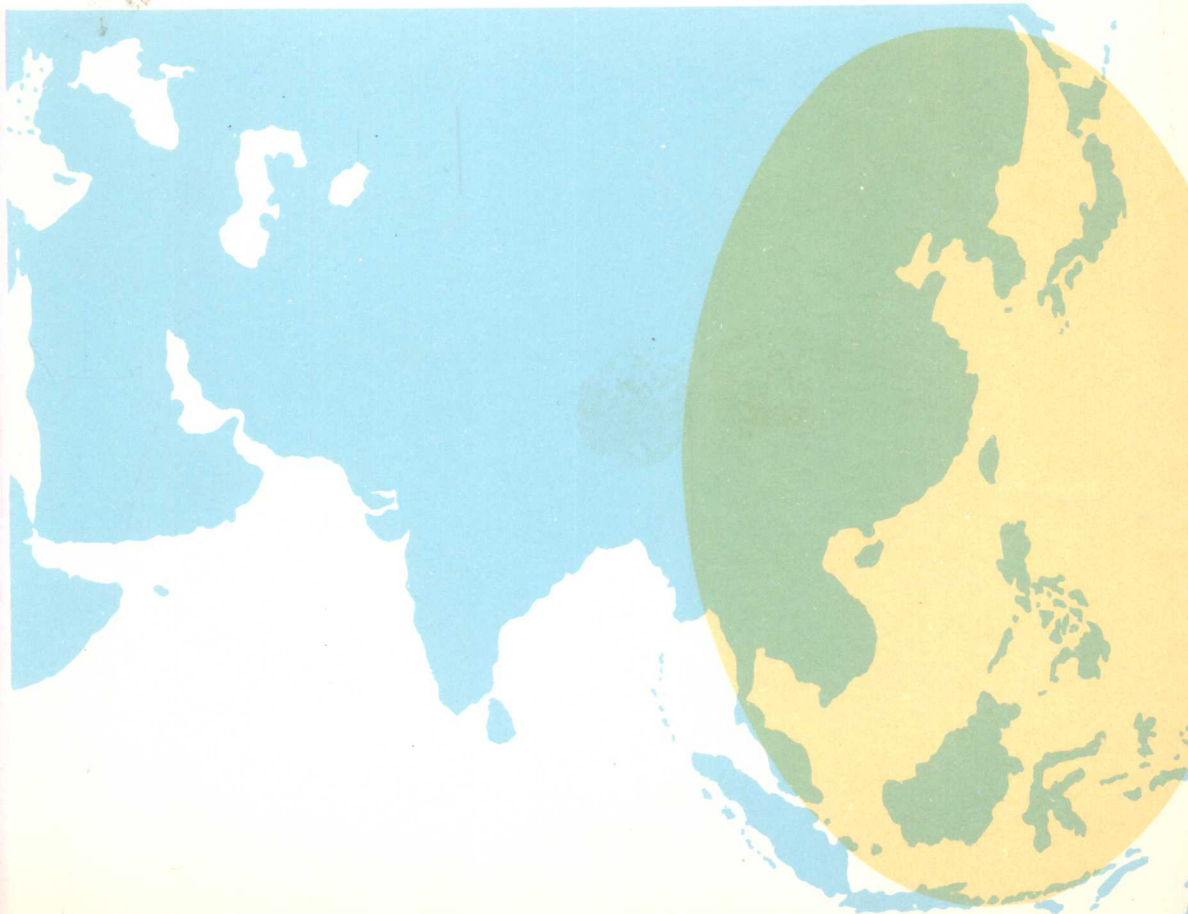
จอห์น เค. แฟร์แบงก์
เอ็ดวิน โอ. โรเซาเออร์
แอลเบิร์ต เอ็ม. ครอก

แต่ง

กุสุมา สนิทวงศ์ฯ
วิสาขา เลห์แมน
แปล

เอเชียตะวันออกเฉียง ยุคใหม่

เล่มสี่

ราคา ๗๐.๐๐ บาท

ปก : นันทะ เจริญพันธ์

เอเซียตะวันออกเฉียงใหม่

เล่ม ๔

การแปลนี้ได้รับอนุญาตจากสำนักพิมพ์
Houghton Mifflin Company, Boston.

เจ้าของลิขสิทธิ์แล้ว

Copyright © 1965 Houghton Mifflin Company, Boston.

ISBN 974-07-5293-4

พิมพ์ครั้งที่สอง พ.ศ. ๒๕๒๖

ลิขสิทธิ์ภาษาไทยเป็นของโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

บริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด
๕๕๙ ถนนไมตรีจิตต์ กรุงเทพมหานคร
เป็นผู้แทนจำหน่าย

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใหม่

เล่ม ๔

ดร. กุสุมา สนิทวงศ์ฯ
วิชา เลห์แมน

แปลจาก

**East Asia
The Modern Transformation**

by

John K. Fairbank
Edwin O. Reischauer
Albert M. Craig

มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
กรุงเทพมหานคร ๒๕๒๑

รายชื่อคณะกรรมการบริหารมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

๑. นายเสน่ห์ จามริก	ประธานกรรมการ
๒. นางเพ็ชรี สุมิตร	รองประธาน
๓. นางสาวกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
๔. นายธวัชชัย ยงกิตติกุล	กรรมการ
๕. นางสาวสดชื่น ชัยประสาธน์	กรรมการ
๖. นายสุเทพ สุนทรเกษม	กรรมการ
๗. นายบรรณิณี เศรษฐบุต	กรรมการ
๘. นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์	กรรมการ
๙. นายวิทยา สุจริตชนารักษ์	กรรมการ
๑๐. นางอารี สันตฉวี	กรรมการ
๑๑. นางอมรา พงศาพิชญ์	กรรมการ
๑๒. นางสาวศุภลักษณ์ เลิศแก้วศรี	กรรมการ
๑๓. นายเฉลิม ทองศรีพงศ์	กรรมการและที่ปรึกษากฎหมาย
๑๔. นายบัณฑิต อัคราณชัย	กรรมการและที่ปรึกษากฎหมาย
๑๕. นายเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการและเหรียญก
๑๖. นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
๑๗. นายวีระศักดิ์ ฐานะพรพันธุ์	กรรมการและผู้จัดการ

คำแถลงของมูลนิธิโครงการตำราฯ

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ ด้วยความร่วมมือร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคลในหมู่ผู้มีความรักในภารกิจบริการศึกษาจากสถาบันต่างๆ เมื่อเริ่มดำเนินงานโครงการตำราฯ มีฐานะเป็นหน่วยงานหนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ก่อนที่จะมีฐานะเป็นมูลนิธิเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือด้านทุนทรัพย์จากมูลนิธิร็อกเกิ้ลเฟลเลอร์เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมายเบื้องต้นของมูลนิธิโครงการตำราฯ ก็คือ ส่งเสริมให้มีหนังสือตำราภาษาไทยที่มีคุณภาพดีโดยเฉพาะในทางวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้เพราะต่างก็เห็นพ้องต้องกันในระยะนั้นว่า คุณภาพของหนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาแขนงวิชาดังกล่าวยังไม่สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเช่นนี้เพิ่มขึ้น ย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐานการศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัยไปโดยปริยาย อีกทั้งยังอาจช่วยการสร้างสรรค์ปัญญา ความคิดริเริ่ม และความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองโดยส่วนรวม

พร้อมกันนี้มูลนิธิโครงการตำราฯ ก็มีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่เป็นแหล่งชุมนุมงาน งานเขียนของนักวิชาการต่างๆ ทั้งในและนอกสถาบัน เพื่อให้ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและเผยแพร่ออกไปโดยทั่วถึงทั้งในหมู่ผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนใจงานวิชาการ การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการตำราฯ มุ่งขยายความเข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่งขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านกาหนดนโยบาย สร้างตำรา การเขียน การแปล และการใช้ตำรานั้นๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนา ตลอดจนความเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของมูลนิธิโครงการตำราฯ คือส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการจัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภททั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปล-เรียบเรียง งานถอดความ งานรวบรวม งานแต่ง และงานวิจัย ในช่วงแรกๆ เราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่นๆ ด้วย นับแต่ได้ก่อตั้งโครงการตำราฯ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม—กลั่นกรอง—ตรวจสอบ—และจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมาย เจตนารมณ์ และนโยบาย ได้ครบทุกประเภทและมีเนื้อหาครอบคลุม

สาขาวิชาต่างๆ ถึง ๘ สาขา ดังต่อไปนี้ คือ ๑) สาขาวิชาภูมิศาสตร์ ๒) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ๓) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ ๔) สาขาวิชารัฐศาสตร์ ๕) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ๖) สาขาวิชาปรัชญา ๗) สาขาวิชาจิตวิทยา ๘) สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี นอกจากนี้เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่นๆ เพิ่มขึ้นด้วย เช่น สาขาวิชาศิลปะ ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินงานและยังได้ขยายงานให้มีการแต่งตำราเป็น “ชุด” ต่อ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับระหว่างหลายสาขาวิชา เช่น “ชุดชีวิตและงาน” ของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วบางเล่ม

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำราฯ ยังคงมีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้ว่าจะประสบอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของเรามีใช้กิจการแสวงหาผลกำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือตำราในราคาย่อมเยาพอสมควร

คณะกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำราฯ ยินดีน้อมรับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ทุกท่านได้เข้ามีส่วนร่วมในมูลนิธิโครงการตำราฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนแนะนำอยู่ห่างๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง หรือรวบรวมตำราสาขาวิชาต่างๆ ให้เรา หรือเข้ามาช่วยบริหารงานร่วมกับเรา

ประธานกรรมการ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

คำนำของบรรณาธิการ

หนังสือเรื่องเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้ เป็นหนังสือแปลมาจากต้นฉบับภาษาอังกฤษ ชื่อ East Asia, The Modern Transformation มีคณะผู้แต่ง คือ John K. Fairbank, Edwin O. Reischauer และ Albert M. Craig พิมพ์ครั้งที่ ๔ เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๖๕ หนังสือฉบับภาษาอังกฤษเป็นหนังสือที่ได้รับการยกย่องว่า เป็นหนังสือวิชาการชั้นดีเยี่ยมในหมู่นักศึกษานานาชาติ เป็นหนังสือที่ใช้เป็นตำราเรียนในวิชาที่เกี่ยวกับประเทศตะวันออกไกล ในมหาวิทยาลัยหลายแห่งในโลก เป็นหนังสือที่ให้ความรู้อย่างกว้างขวางเกี่ยวกับประเทศตะวันออกไกล มีจีนและญี่ปุ่น เป็นอาทิ

คณะกรรมการโครงการตำราฯ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ได้อนุมัติให้ดำเนินการแปลหนังสือเล่มนี้เป็นภาษาไทยใน พ.ศ. ๒๕๑๕ แต่เนื่องจากหนังสือเล่มนี้มีความยาวมาก และประสงค์จะให้เสร็จภายใน ๑ ปี จึงได้จัดแบ่งหนังสือเล่มนี้ออกเป็น ๔ ภาค ให้มีผู้แปลหลายท่าน ยังมีรายนามผู้แปลและการแบ่งต้นฉบับดังนี้

เล่ม ๑ (บทที่ ๑-๓)	ผู้แปล	นางเพ็ชรี สุมิตร
เล่ม ๒ (บทที่ ๔-๖)	,,	นางศรีสุข ทวีธาประสิทธิ์
เล่ม ๓ (บทที่ ๗-๘)	,,	ดร. กุสุมา สนิทวงศ์ นายชัยโชค จุลศิริวงศ์
เล่ม ๔ (บทที่ ๙-๑๐)	,,	ดร. กุสุมา สนิทวงศ์ นางวิสาขา เลห์แมน

ความรู้เกี่ยวกับเรื่องประเทศตะวันออกไกลมีความสำคัญต่อคนไทยมากเพียงใดแทบจะไม่ต้องกล่าวโดยละเอียด สำหรับจีนไม่ใช่เป็นเพียงคนที่อยู่แวดล้อมกับชีวิตประจำวันของเราแต่อย่างใด ปัจจุบันจีนเป็นมิตรประเทศที่เพิ่งเริ่มเปิดความสัมพันธ์เป็นทางการกับประเทศไทยในวันที่ ๑ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ การที่จะเริ่มรู้จักติดต่อกับผู้ใดนั้น หากมีความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของผู้นั้นอย่างถ่องแท้ ก็จะช่วยให้ภาพพจน์และการดำเนินนโยบายเป็นไปอย่างสุขุมรอบคอบ จริงอยู่คนไทยติดต่อกับจีนมาช้านาน แต่คนจีนที่คนไทยได้เคยรู้จักมาตลอดนั้น ส่วนมากได้เข้ามาบรรณาธิปไตยและคล้ายคลึงกับไทยไปเสียส่วนมาก คนจีนในประเทศจีนมีประวัติที่แตกต่างไปจากคนไทย มีภูมิหลัง และประสบการณ์ ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองภายใน และอิทธิพลที่ได้รับจากภายนอกต่างไปจากคนไทย ฉะนั้น ความรู้เรื่องประเทศจีนจากหนังสือเล่มนี้จะช่วย

ให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่า เหตุใดประเทศจีนในปัจจุบันนี้จึงเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับการปกครอง
ในระบอบคอมมิวนิสต์

ส่วนประเทศญี่ปุ่น ก็มีความสำคัญไม่แต่เฉพาะเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจในโลกปัจจุบัน
บทบาทของญี่ปุ่นในฐานะประเทศตะวันออกเคยโด่งดังมาแล้ว ในฐานะเป็นมหาอำนาจ
เทียบเท่ามหาประเทศตะวันตกหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ เคยเป็นผู้พิชิตชั่วคราว ปกครอง
ดินแดนเกือบทั่วทวีปเอเชียในสงครามโลกครั้งที่ ๒ เหตุใดประเทศญี่ปุ่นที่เคยจัดว่าเป็น
ประเทศบริวารของจีน เริ่มรับวัฒนธรรมจีนมาในคริสต์ศตวรรษที่ ๗ และรับวัฒนธรรม
ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ จึงสามารถพัฒนาประเทศให้เป็นมหาอำนาจภายในเวลา
ศตวรรษเดียวได้ และแม้เมื่อแพ้สงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้ว ญี่ปุ่นก็สามารถพัฒนาประเทศ
ในระบอบประชาธิปไตยให้ได้ผลดียิ่ง อันช่วยให้ญี่ปุ่นเจริญก้าวหน้ามาจนทุกวันนี้

นอกเหนือไปจากความรู้เกี่ยวกับประเทศทั้งสองแล้ว ผู้อ่านจะเห็นข้อเปรียบเทียบ
เทียบอย่างชัดเจน ในขณะที่ทั้งจีนและญี่ปุ่นมีที่ตั้งอยู่ในเขตใกล้เคียงกัน มีเชื้อชาติ พื้นฐาน
วัฒนธรรมและอิทธิพลจากภายนอกคล้ายคลึงกัน แต่ผลลัพธ์ปัจจุบันที่แสดงออกในเรื่อง
การเมืองและเรื่องอื่นๆ นั้นต่างกัน นอกจากนั้น หนังสือเล่มนี้ยังบรรจุความรู้เกี่ยวกับ
ประเทศเอเชียอื่นๆ ด้วย คณะผู้เขียนได้รวบรวมข้อมูลที่มีคุณค่าทางวิชาการไว้อย่างสมบูรณ์

ในการตรวจแก้หนังสือแปลเล่มนี้ ข้าพเจ้าได้รับความกรุณาแนะนำในเรื่องศัพท์
เฉพาะ และอื่นๆ จาก ดร. เขียน อีระวิทย์ แห่งคณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอ
จารึกพระคุณไว้ ณ ที่นี้ และขอขอบคุณมูลนิธิโครงการตำราฯ สมาคมสังคมศาสตร์ และ
บริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด ที่อนุเคราะห์ให้หนังสือเล่มนี้ปรากฏออกมาเป็น
รูปเล่มได้ โดยจะจัดพิมพ์เป็น ๔ เล่มต่อเนื่องกัน หวังว่าหนังสือแปลฉบับนี้คงเป็นประ-
โยชน์แก่ท่านผู้อ่านทุกท่านตามสมควร

เพชร สุมิตร

บรรณาธิการ

๒๙ สิงหาคม ๒๕๑๘

สารบัญ

บทที่ ๕	ลัทธิอาณานิคมและลัทธิชาตินิยม ในอาณานิเวศรอบนอกเอเชียตะวันออก	๕๐๕
	อาณานิเวศรอบนอกเอเชียตะวันออกในประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกสมัยใหม่	๕๐๕
	ประสบการณ์ต่างๆ ใต้การปกครองอาณานิคม	๕๐๘
	การพัฒนาอาณานิคมส่วนที่อยู่บนผืนทวีปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	๕๓๑
	ลัทธิอาณานิคมของญี่ปุ่น : ใต้หวันและเกาหลี่	๕๕๘
	เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง	๕๖๕
	โฉมหน้าของประเทศเอกราชที่เกิดขึ้นใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	๕๘๑
	มองโกเลียและซินเกียง เมืองชายแดนด้านเอเชียตอนในของจีน	๕๙๕
	อังกฤษและจีนในทิเบต	๑๐๑๒
	ปัญหาเกี่ยวกับการก้าวสู่ยุคใหม่ในหมู่ประเทศเพื่อนบ้านของจีน	๑๐๒๐
บทที่ ๑๐	เอเชียตะวันออกในโลกนานาชาติ	๑๐๒๔
	สงครามแปซิฟิก	๑๐๒๔
	การยึดครองญี่ปุ่น	๑๐๓๑
	สมัยความมั่งคั่งและการเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่น	๑๐๔๔
	การแบ่งเกาหลี	๑๐๗๑
	จีนคอมมิวนิสต์เถลิงอำนาจ	๑๐๗๘
	คอมมิวนิสต์จีนรวมอำนาจ	๑๐๙๒
	ความพยายามของจีนในการ “เปลี่ยนเป็นสังคมนิยม”	๑๑๐๘
	จีนบนเวทีโลก	๑๑๑๖

บทที่ ๕

ลัทธิอาณานิคมและลัทธิชาตินิยมในอาณานิคมรอบนอกเอเชียตะวันออก

อาณานิคมรอบนอกเอเชียตะวันออก ในประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกสมัยใหม่

รอบ ๆ อาณาเขตของเอเชียตะวันออก มีดินแดนอยู่อีกประมาณ ๑๒ แห่ง หรือมากกว่านั้นเรียงรายอยู่จากชายแดนรัสเซียที่เป็นมณฑลชายฝั่งทะเลและไซบีเรีย ในภาคเหนือ อ้อมไปถึงมองโกเลีย เอเชียกลาง และทิเบตไปถึงพม่า ไทย เวียดนาม และประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด* วงโค้งมหึมานี้ แสดงให้เราเห็นสภาพทางภูมิศาสตร์ของการขยายอำนาจของจีนและญี่ปุ่นในสมัยใหม่ และในสมัยใหม่บริเวณนี้ก็ไ้เป็นแหล่งซึ่งสามรัฐบาลที่แข่งขัน คือ จักรวรรดิจีนในสมัยราชวงศ์ชิง (เชิง) ญี่ปุ่นภายใต้รัฐบาลทหาร และจีนคอมมิวนิสต์ได้ผลักดันพยายามพัฒนาระบบทางการเมืองอย่างใหม่ขึ้น ให้มีลักษณะเป็นแบบเอเชียตะวันออกโดยเฉพาะ แยกออกจากระบบนานาชาติที่มหาอำนาจตะวันตกสถาปนาขึ้นใช้ในโลกรายนอก จีนและญี่ปุ่นเคยแก่งแย่งที่จะมีอำนาจเหนือไต้หวัน เกาหลี แมนจูเรีย และมองโกเลีย ต่อมาพวกชาวจีนโพ้นทะเลได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเจริญให้แก่ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย มลายู พม่า ไทย เขมร และเวียดนาม และในทศวรรษ ๑๙๔๐ นักทหารนิยมชาวญี่ปุ่นก็เข้าพิชิตประเทศเหล่านี้หมด เมื่อไม่นานมานี้จีนก็ได้ยืนยันกรรมสิทธิ์ของตนเหนือแคว้นซินเกียงและทิเบตอีก ในปัจจุบัน จีนคอมมิวนิสต์มีอาณาเขตติดต่อกับสหภาพโซเวียตบนฝั่งทวีปทางเหนือและทางตะวันตกของวงโค้งนี้ ส่วนประเทศที่ได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาขึ้นอยู่กับส่วนที่ติดทะเลทางตะวันออกและทางใต้

เนื่องจากอาณานิคมรอบนอกดังกล่าวมีประชาชน และวัฒนธรรมแตกต่างกันอย่างมาก มีความสำคัญไม่น้อยในประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกสมัยใหม่ เราจึงไม่อาจละเลยเสียได้ ในขณะที่พวกเราไม่อาจพูดถึงได้อย่างละเอียดในที่นี้ ไม่ว่าจะเป็ประวัติศาสตร์ของทวีปใดก็ตาม บริเวณรอบนอกไม่เคยได้เป็นตัวเอกของเรื่องเลย แต่ก็มิ

* ดู **คู่อารยธรรมตะวันออก** เล่ม ๓ จากหน้า ๘๐๓ เกี่ยวกับอารยธรรมเอเชียตะวันออกในอาณานิคมรอบนอก

บทบาทที่สำคัญที่จำเป็นต้องกล่าวถึงแต่โดยย่อ ในบทนี้ผู้เขียนจำต้องกล่าวถึงประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของบริเวณรอบนอกอย่างสั้นเกินไปจนไม่สมบูรณ์ และให้ความสนใจกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐเหล่านี้กับจีนและญี่ปุ่นได้อย่างไม่เต็มสัดส่วนอีกด้วย

เราได้กล่าวไว้ในบทที่หนึ่งแล้วว่า ไชบีเรียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเส้นทางที่ชาวยุโรปเดินทางมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นครั้งแรกได้อย่างไร และในบทที่ ๖ เราก็ได้กล่าวถึงการที่บริเวณเหล่านี้ตกอยู่ภายใต้การครอบครองของยุโรป เรามีอาจเข้าใจการแข่งขันระหว่างมหาอำนาจจักรวรรดินิยมในจีน ระหว่างปลายศตวรรษที่ ๑๙ และต้นศตวรรษที่ ๒๐ หากมีอ้างอิงถึงการที่รัสเซียขยายอำนาจเข้าไปในเอเชียกลางและแมนจูเรีย อังกฤษเข้าไปในพม่า ฝรั่งเศสในเวียดนาม และสหรัฐอเมริกาในฟิลิปปินส์ บริเวณชายแดนของจักรวรรดิชิงซึ่งได้แก่ อิลี ทังเกีย ไต้หวัน เกาหลี และแมนจูเรีย เป็นสาเหตุสำคัญของการพิพาทระหว่างจีนกับต่างชาติติดต่อกันมาเหมือนกับที่ทิเบตเป็นสาเหตุของการพิพาทเมื่อไม่นานมานี้ ในขณะที่เดียวกันการปฏิบัติซึ่งก่อตั้งสาธารณรัฐจีนในปี ค.ศ. ๑๙๑๑ นั้น ก็ได้รับความสนับสนุนจากพวกชาวจีนโพ้นทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างมาก

เราได้ให้ข้อคิดไว้กว้าง ๆ แล้วว่า “บริเวณที่ได้รับวัฒนธรรมจีน” ในประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยแรก ๆ นั้น มิได้รวมเฉพาะจีน เกาหลี และญี่ปุ่น แต่รวมเวียดนามด้วย และควรศึกษาเปรียบเทียบขบวนการบุกรุกของชนชาติตะวันตกที่มีติดต่อกันมาเป็นลำดับและการเปลี่ยนประเทศให้ทันสมัยที่มีขึ้นทั่วบริเวณนี้ ไม่เฉพาะแต่เปรียบเทียบระหว่างจีนและญี่ปุ่นเท่านั้น หากแต่รวมถึงประเทศอื่น ๆ เช่น ระหว่างเกาหลีและเวียดนาม เป็นต้นประวัติศาสตร์ของแต่ละประเทศในอาณาบริเวณรอบนอกดังกล่าวนี้ น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งในตัวเอง เพราะการเปลี่ยนสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละแห่งให้ทันสมัยนั้นก็เป็นเรื่องที่ไม่ซ้ำแบบกันเลย ในขณะที่เดียวกันก็เปิดโอกาสอันน่าตื่นใจ แต่ก็เสี่ยงอันตราย ในการศึกษาโดยการเปรียบเทียบนี้

เราเห็นประจักษ์แล้วว่า มีความแตกต่างอย่างมากระหว่างดินแดนส่วนในของทวีปเอเชีย ซึ่งกว้างใหญ่เป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ แต่มีผู้คนอาศัยอยู่เพียงไม่ถึง ๑๐ ล้านคน อันได้แก่มองโกเลียนอก ซินเกียง และทิเบต กับดินแดนเขตร้อนเต็มไปด้วยนาข้าวของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีประชากรในปัจจุบันเกินกว่า ๒๒๐ ล้านคนนั้น อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันประชาชนในภูมิภาคทั้ง ๒ ต่างก็ได้เคยตกอยู่ภายใต้การกดขี่และแรงกระตุ้นของการพิชิตและการเข้าครอบครองเป็นอาณานิคม ไม่ว่าจะโดยผู้สร้างจักรวรรดิชาวยุโรป หรือโดยการขยายอำนาจของจีนและญี่ปุ่นเมื่อเร็ว ๆ นี้ก็ตาม รูปแบบของการปกครองแบบอาณานิคมที่กดขี่ประเทศในบริเวณวงนอกนี้มาจากภายนอกและภายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงมี

หลายแบบและแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม ในระยะหลังๆ การถูกรุกรบครอบงำได้ไปกระตุ้นลัทธิชาตินิยมขึ้นในทุกกรณี

ดังได้กล่าวแล้วในบทที่ ๖ การเติบโตอย่างรวดเร็วของลัทธิชาตินิยมในส่วนในของเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภายหลังจากแผ่ขยายลัทธิจักรวรรดินิยมและลัทธิอาณานิคมของมหาอำนาจยุโรปในปลายศตวรรษที่ ๑๙ นั้นได้มีเหตุการณ์สำคัญหลายอย่างเกิดขึ้นเป็นระยะๆ ไป ประการแรก คือ การที่รัสเซียแพ้สงครามญี่ปุ่นในปี ค.ศ. ๑๙๐๕ ความพ่ายครั้งนั้นทำลายความเชื่อที่ว่าชนผิวขาวมีความสามารถเหนือกว่า ที่มีอยู่ในสมัยนั้น ประการที่สอง ในปี ค.ศ. ๑๙๑๒ คือ กำเนิดของสาธารณรัฐจีน ซึ่งได้ทำลายการปกครองตามระบบเทวธิปไตย (ความเชื่อที่ว่ากษัตริย์จุติลงมาจากสรวงสวรรค์) อันเป็นอำนาจกลางที่เก่าแก่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หลังจากนั้นไม่นานก็เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ อันเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่น่าเชื่อ มีการฆ่าฟันกันเองระหว่างชนชาติชั้นผู้นำของอารยธรรมตะวันตก ปรากฏการณ์ครั้งนี้กระทบกระเทือนเกียรติภูมิของชาติตะวันตกในเอเชียอย่างมาก จากผลสงครามครั้งนี้ก็ได้ความคิดอันรุนแรงของการปฏิวัติรัสเซีย และหลักการปกครองตนเองของชาติเล็กๆ แต่หลักการนี้ใช้กันในยุโรปเท่านั้น หากได้รวมถึงประเทศโพ้นทะเลไม่ อย่างไรก็ตาม หลักการเมืองใหม่ๆ ขยายมาจากทางตะวันตกในขณะที่สถาบันกษัตริย์เก่าๆ เสื่อมลง การสลายตัวของจักรวรรดิซึ่งมีส่วนช่วยให้ญี่ปุ่นก้าวขึ้นเป็นมหาอำนาจในโลก และลัทธิคอมมิวนิสต์จากโซเวียตรัสเซียแผ่ขยายมาทางตะวันออกเฉียงใต้ ในรูปขบวนการปฏิวัตินานาชาติ ในทศวรรษ ๑๙๒๐ ลัทธิคอมมิวนิสต์และลัทธิชาตินิยมเริ่มที่จะบั่นทอนระบบอาณานิคมของยุโรปที่มีอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระบบดังกล่าวอ่อนแอยิ่งขึ้น เมื่อเกิดเศรษฐกิจตกต่ำไปทั่วโลกในทศวรรษ ๑๙๓๐

ในที่สุด ในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นขยายอำนาจทางทหารลงมาทางใต้เหนือ “มหาเอเชียบูรพา” และภายในไม่กี่เดือนเท่านั้น ญี่ปุ่นก็สามารถเข้าแทนที่รัฐบาลอาณานิคมซึ่งมหาอำนาจตะวันตกสถาปนาขึ้นมาด้วยการใช้เวลาหลายสิบปี หรือบางแห่งก็หลายศตวรรษทีเดียว ในแต่ละประเทศและความรู้สึกทางชาตินิยมก็ถูกกระตุ้นเมื่อรัฐบาลตะวันตกต้องพ่ายแพ้ และเมื่อญี่ปุ่นเข้ายึดครองต่อมา ถึงแม้ญี่ปุ่นจะแพ้สงครามใน ค.ศ. ๑๙๔๕ และมหาอำนาจตะวันตกยึดอำนาจคืนมาได้ในระยะสั้นหรือระยะยาวก็ตาม เราก็คงพูดได้ว่าลัทธิสมัยอาณานิคมเสียแล้ว ความพยายามอย่างหลบหลับตาของชาติตะวันตกที่จะชุบชีวิตระบบอาณานิคมขึ้นมาใหม่ต้องพบกับความหายนะ ดังเช่นตัวอย่างความพยายามของฮอลันดาในอินโดนีเซียและของฝรั่งเศสในเวียดนาม เป็นต้น

นับแต่สงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมา เริ่มมีรัฐประชาชาติที่เป็นเอกราชตั้งขึ้นประมาณ ๑๒ แห่ง ถึงแม้จะยังไม่เป็นอิสระโดยสมบูรณ์เสียทีเดียว ในฐานะเป็นรัฐบริวารหรือรัฐลูกค้ำของมหาอำนาจ ประเทศใหม่ๆ เหล่านี้ยังเกี่ยวพันอยู่กับประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกอยู่ ตัวอย่างเช่น เป็นประเทศเพื่อนบ้านของจีนคอมมิวนิสต์ หรือทำการค้าขายกับญี่ปุ่นหรือเป็นพันธมิตรกับโซเวียตรัสเซียหรือสหรัฐอเมริกา ดังนั้น ไม่ว่าเราจะมองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน เราจำเป็นต้องดูประวัติศาสตร์ตอนสำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกเฉียงใต้ด้วย ดังที่เราจะทำในบทนี้ เริ่มด้วยการศึกษาถึงความเจริญเติบโตของการปกครองและเศรษฐกิจของอาณานิคมเหล่านั้นก่อน แล้วจึงศึกษากำเนิดของขบวนการชาตินิยมในทุกกรณีไป การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วอย่างไม่น่าเชื่อ และทวีความเร็วขึ้นเรื่อยๆ .

ประสบการณ์ต่างๆ ใต้การปกครองอาณานิคม

อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์

ข้อเท็จจริงที่สำคัญอย่างหนึ่งในสมัยอาณานิคมก็คือ การขยายอำนาจของชาติตะวันตกได้ทำให้ชาวตะวันออกและตะวันตกมีการติดต่อกัน และในบางครั้งก็ขัดแย้งกัน และในขณะที่มหาอำนาจอาณานิคมได้เข้ามาเป็นใหญ่ในดินแดนต่าง ๆ คนใต้ปกครองก็เริ่มที่จะเข้าใจวิธีการต่างๆ ของผู้ปกครองตน หรืออีกนัยหนึ่ง การปกครองอาณานิคมไปส่งเสริมให้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นตะวันตกบางประการ ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยที่สุดในสิ่งที่ดีหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งในระยะยาว คือ การต่อต้านอาณานิคมในที่สุดในนามของลัทธิชาตินิยม ความสัมพันธ์ระหว่างสองฝ่ายในระบอบอาณานิคมนั้นมีข้อเท็จจริงอยู่ว่า ในฐานะที่เป็นอำนาจการเมืองอีกแบบหนึ่ง จึงมีบางอย่างที่ทำให้ผู้แพ้หันมาเลียนแบบผู้พิชิตเป็นการป้องกันตนเอง การที่ชาวตะวันตกสามารถเข้ามาเป็นใหญ่ได้นั้นมีสาเหตุอยู่หลายประการ แต่ที่เห็นชัดเจนที่สุดก็คือ ความรู้สึกทางชาตินิยมที่รุนแรงมากในขณะแสวงหาอาณานิคม ในที่สุดตัวอย่างของตะวันตกได้ก่อให้เกิดการบุชวลลัทธิชาตินิยมที่คล้ายคลึงกันขึ้นบ้างในหมู่ชาวเอเชียที่อยู่ภายใต้การปกครองของตน

ในหมู่ชนชาติทั้งหลาย เช่น ในจีนและญี่ปุ่น ชนชาติตะวันตกแสดงความเหนือกว่าของตนในด้านวัตถุ การทหาร อากาศยาน และค้าขาย ในขณะที่ความคิดและสถาบันแบบตะวันตกนั้น ใช้เวลานานกว่ามากกว่าจะเป็นที่ยอมรับนับถือกัน การเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยเป็นขบวนการซึ่งนำเอาประเพณีที่ตกทอดกันมาบางอย่างรวมกันเข้ากับแบบอย่างตะวันตกสมัย

ใหม่เป็นรูปใหม่และไม่ซ้ำแบบใครนั้น ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นง่าย ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่า ๆ กับที่ไม่เป็นของง่ายในจีนและญี่ปุ่น ซึ่งมีสังคมที่เจริญและเก่าแก่กว่า นอกจากนั้น การเปลี่ยนให้ทันสมัยดังกล่าวยังเป็นประสบการณ์ที่แตกต่างกันในแต่ละอาณานิคม ชนแต่ละชาติต่างก็มีภูมิหลังและสภาพแวดล้อมต่างกัน นอกจากนี้แล้วก็ต้องรับมือกับชาติและวัฒนธรรมตะวันตกที่ต่างกันออกไปอีกด้วย ความแตกต่างที่เป็นผลตามมาเหล่านี้ จะเห็นตัวอย่างได้โดยเปรียบเทียบอินโดนีเซียกับฟิลิปปินส์ ประเทศทั้งสองมิได้มีเอกภาพทางการเมือง หรือรัฐบาลที่เข้มแข็งไว้เผชิญหน้ามหาอำนาจตะวันตกดังเช่นญี่ปุ่นและจีน แต่เนื่องจากเป็นหมู่เกาะ จึงอาจได้รับอิทธิพลจากภายนอกได้ง่ายทางทะเล

อินโดนีเซียภายใต้การปกครองของฮอลันดา

เมื่อรัฐบาลฮอลันดาเข้าควบคุมกิจการของบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาในปี ค.ศ. ๑๖๐๐ นั้น (กฎบทที่ ๑) การปฏิวัติฝรั่งเศสก็กำลังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในทวีปยุโรป แต่อุคมการณ์อันเป็นผลจากการปฏิวัติฝรั่งเศสนั้นไม่สามารถจะนำมาใช้ในเอเชียได้ง่าย ๆ ข้าราชการฮอลันดาที่เมืองปัตตาเวียกล่าวไว้ในปี ค.ศ. ๑๗๙๖ ว่า “เราแทบมองไม่เห็นทางเลยว่าจะนำการปฏิวัติซึ่งมีพื้นฐานอยู่บนระบบแห่งเสรีภาพ และสิทธิของประชาชนมาใช้กับประเทศนี้ได้อย่างไร โดยที่ไม่ทำลายคุณค่าซึ่งมีต่อประเทศต้นตอแห่งการปฏิวัตินั้น ความคงอยู่ของประเทศนี้ตั้งอยู่บนสภาวะทางศีลธรรมและการเมืองซึ่งมีอยู่จริง ๆ ในหมู่เจ้านาย และประชาชนเหล่านี้เท่านั้น...” คำพูดดังกล่าวเป็นการทำนายเหตุการณ์ข้างหน้า เพราะตลอดระยะเวลาต่อมาอีกหนึ่งศตวรรษครึ่งของการปกครองอาณานิคม อุคมคติแบบยุโรปและสภาพของเอเชียขัดแย้งกันอยู่ตลอดเวลา ผู้ปกครองอาณานิคมตกอยู่กลางความขัดแย้งนี้

อินโดนีเซียในศตวรรษที่ ๑๙ เบียดจุกด้วยการปกครองอันเข้มแข็ง ๒ ระยะด้วยกัน ระยะแรกตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๐๘ ถึง ค.ศ. ๑๘๑๑ เป็นการปกครองของชาวฮอลันดา คือ นายพล เอช. ดับบลิว. เดอเฮนเดลส์ ผู้ซึ่งพยายามรวมอำนาจไว้ในส่วนกลาง และปรับปรุงการบริหารชาวอินโดนีเซียไปเสียเพื่อไว้ต่อต้านอังกฤษ ระยะที่สอง ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๑๑ ถึง ค.ศ. ๑๘๑๖ เป็นของชาวอังกฤษ คือ สแตมเฟิร์ด แรฟเฟิลส์ ผู้ช่วยโยนล้มรัฐบาลของฝรั่งเศสและฮอลันดาเสีย แล้วเข้าปกครองชาวอินโดนีเซียของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ตราบจนฮอลันดากลับมาปกครองอีกในปี ค.ศ. ๑๘๑๖ (กฎบทที่ ๖) แม้ว่าการปกครองทั้ง ๒ ระยะนี้จะถูกดำเนินการโดยศัตรู แต่ก็มีจุดประสงค์ตรงกันในบางประการ เช่น ความพยายามที่จะลดการฉ้อราษฎร์บังหลวง เพิ่มภาษีอากร ปฏิรูประบบยุติธรรมและปรับปรุงสภาพ

ความเป็นอยู่ของสามัญชนให้ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม รัฐบาลทั้งสองไม่อาจกระทำตามที่หวังไว้ได้ ทุกอย่าง ภายใต้การปกครองของเคอเนลล์ การเผด็จการแบบทหารไปทำให้ผู้ปกครองพื้นเมืองชาวซาวาไม่พอใจ ซึ่งเป็นผลให้ แรฟเฟิลส์ เข้ามาสร้างโมตรี้ด้วยได้ง่ายยิ่งขึ้น แต่แรฟเฟิลส์เองก็ไม่สามารถจะนำเอาระบบเสรีนิยมเข้ามาแทน “ระบบศักดินาสวามิภักดิ์” ได้โดยการปฏิรูปการบริหารที่วางขึ้นบนแผ่นกระดาษ และมีอาจล้มเลิกประเพณีการบังคับให้เพาะปลูกและบังคับให้ส่งผลิตผล โดยวิธีนี้ผลิตผลมีค่าของชาวซาวาเช่น กาแฟ เป็นต้น ก็ถูกรวบรวมเพื่อส่งเป็นสินค้าออก จากแรงงานของกสิกรซึ่งเหมือนกันว่ามีอุปนิสัย “เกียจคร้าน” เป็นธรรมดา

เมื่อพวกซอลันดาเข้ามาปกครองอีกในปี ค.ศ. ๑๘๑๖ ก็ตั้งเข็มจะดำเนินการส่งเสริม “สวัสดิการทั่วไป” ของชาวอินโดนีเซียเช่นกัน ในทางปฏิบัติแล้วพวกซอลันดาได้คงไว้หรือพัฒนาการปฏิรูปหลายอย่างที่เคอเนลล์ และแรฟเฟิลส์ได้ทำไว้ เช่น การบริหารตามลำดับขั้นจากสูงมาหาค่า เริ่มด้วยผู้แทนผู้สำเร็จราชการชาวซอลันดา ผู้สำเร็จราชการชาวซาวา นายอำเภอ ตลอดจนไปจนถึงระดับหมู่บ้าน (เตซา) นอกจากนี้ก็มีระบบการยุติธรรมที่เป็นแบบคู่ คือ แยกศาลสำหรับชาวต่างประเทศ (ยุโรป จีน และอื่น ๆ) จากศาลสำหรับชาวซาวาเอง ศาลนี้ตัดสินตามกฎหมายประเพณีของท้องถิ่น (ฮาดัต) อีกประการหนึ่ง ระบบการถือกรรมสิทธิ์ที่ดินของกสิกรแต่ละคนซึ่งเป็นระบบที่ได้แก้ไขปรับปรุงให้เป็นไปตามเหตุผล ซึ่งตามระบบนี้กสิกรจะปลูกพืชตามใจชอบและจ่ายค่าเช่าที่ดินให้รัฐบาลในฐานะเป็นเจ้าของที่ดิน แต่ก็ปรากฏว่าเกือบจะจัดตั้งระบบนี้ขึ้นไม่ได้ นอกจากนี้แล้ว ระบบนี้ยังนำรายได้ภาษีพื้นเมืองให้ประเทศแต่น้อย ขณะที่ผลกำไรจากการค้าโพ้นทะเลไปตกอยู่ในมือพ่อค้าอังกฤษที่ค้ากับชาวอินโดนีเซียมากกว่าพ่อค้าซอลันดาเอง รัฐบาลขาดดุลมากยิ่งขึ้นในระหว่างกบฏซาวา (ซึ่งนำโดยเจ้าชายตีโปเนโกโรแห่งจ็อกจาการ์ตา ผู้เป็นชาวมุสลิมที่ศรัทธาแก่กล้า) อันเป็นสาเหตุให้ทหารชาวยุโรปต้องเสียชีวิตไปถึง ๘,๐๐๐ คน และชาวซาวาอีกประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ คน ในระยะห้าปีจากปี ค.ศ. ๑๘๒๕ ถึง ค.ศ. ๑๘๓๐ ในเวลาเดียวกันนี้เองเบลเยียมก็เป็นกบฏต่อเนเธอร์แลนด์ ความหายนะทางการเงินเป็นสาเหตุเฉพาะหน้าที่ทำให้มีการนำระบบที่เรียกกันว่า ระบบเพาะปลูกมาใช้ในหมู่เกาะอินดิสตะวันออกของซอลันดาในปี ค.ศ. ๑๘๓๐

ภายใต้ระบบเพาะปลูก (หรือที่ถูกต้องเรียกว่า ระบบกสิกรรม) อันเป็นวิธีการของการผลิตทางเกษตรกรรมภายใต้การควบคุมของรัฐบาล รัฐบาลจะขออั่งให้แต่ละหมู่บ้านเลือกเอาระหว่างการจ่ายค่าเช่าที่ดิน (ปกติคือสองในห้าของข้าวที่เก็บเกี่ยวได้) หรือการสละที่ดินที่ใช้เพาะปลูกหนึ่งในห้าเพื่อผลิตสินค้าออกสำหรับส่งไปยุโรป ส่วนใหญ่สินค้า

ดังก้าว คือ น้ำตาลอ้อย กาแฟและคราม รวมทั้งชา (ซึ่งนำมาปลูกครั้งแรกจากจีน หลังจากนั้นก็เอาพันธุ์มาจากอัสสัม) ยาสูบ ฝ้าย ต้นชিংโกนา (เพื่อทำยาคิวินิน) และเครื่องเทศต่าง ๆ อีกด้วย ตามทฤษฎีแล้ว ชาวบ้านไม่ควรจะต้องลงแรงเพาะปลูกสินค้าออกเหล่านี้มากไปกว่าที่จะลงแรงในการปลูกข้าวในพื้นที่เดียวกันนี้ และโดยทฤษฎีคนเหล่านี้เป็นอิสระและจะได้รับเงินค่าจ้างในการขนส่งผลิตภัณฑ์ หรือทำงานในโรงงานแปรรูป แต่ในทางปฏิบัติจริง ๆ แล้วรัฐบาลต้องทำสัญญากับผู้ใหญ่บ้าน และกำหนดภาษีแบบใหม่ขึ้นในรูปแบบแรงงาน ซึ่งก็เท่ากับเป็นการคงประเพณีบังคับให้เพาะปลูกไว้ต่อไปนั่นเอง เพียงแต่ว่าแทนที่จะรับบรรณาการจากผู้ปกครองชาวชวา รัฐบาลกลับเข้าเกี่ยวข้องเสียเองโดยตรงอย่างที่ไม่เคยมาก่อนในการจัดตั้งและควบคุมดูแลการผลิต ชาวกลายเป็นไร่ผลิตแห่งใหญ่ที่ให้กำไรงาม สินค้าที่ส่งไปทางเรือโดยบริษัทการค้าหลวงของฮอลันดา มีผลทำให้กองเรือพาณิชย์ของฮอลันดาใหญ่เป็นที่สามในโลกในระยะเวลาอันสั้น ระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๓๑ ถึง ค.ศ. ๑๘๗๗ ซึ่งเป็นสมัยของการใช้ระบบกสิกรรมนี้ ท้องพระคลังฮอลันดาได้รับเงินถึงประมาณ ๘๓๒ ล้านกิลเดอร์ จากหมู่เกาะอินดิสตะวันออก ในรูปของเงิน “ส่วนเกิน” งบประมาณประจำปีของเนเธอร์แลนด์มาจากเงินจำนวนนี้เสียหนึ่งในสี่ถึงครึ่งหนึ่ง

ไม่เป็นการยากที่เราจะร่วมกับนักเสรีนิยมชาวฮอลันดาในสมัยนั้นที่ประณามความชั่วร้ายของการเอารัดเอาเปรียบซึ่งมีขึ้นในระบบกสิกรรม ข้อบกพร่องตั้งแต่เริ่มแรกของระบบนี้ได้เปิดโอกาสให้เกิดการข่มขู่บังคับขึ้นได้ในหมู่พวกผู้สำเร็จราชการชาวชวาเอง ผู้ควบคุมชาวฮอลันดา ผู้ผูกขาดการเก็บภาษีชาวจีน และเจ้าของโรงงานน้ำตาล คนเหล่านี้ก็เริ่มกันเป็นชนชั้นปกครองเหนือพวกชวานาที่ไม่ได้รับการศึกษา พวกผู้แสวงหาประโยชน์โดยการเอารัดเอาเปรียบเหล่านี้ คือ ฝ้ายได้ผลกำไร ในขณะที่เดียวกันนั้นประชากรของชวาก็เพิ่มขึ้นประมาณเท่าตัว ภายในระยะครึ่งศตวรรษที่ใช้ระบบกสิกรรม ทั้งนี้ก็เพราะความยากจนและความไร้ปัญญาที่ทวีขึ้นต่อไปเรื่อย ๆ ช้างยังได้รับการส่งเสริมโดยการมีมาตรการทางสาธารณสุขที่น่าชมเชย การมีถนน การชลประทาน และผลผลิตใหม่ ๆ เพื่อสินค้าออก ทำให้หลังจากนั้นเป็นต้นไป ชวาก็มีประชากรที่แน่นหนาที่สุดในโลก (ประมาณว่ามี ๕ ล้านคนในปี ค.ศ. ๑๘๑๕ เพิ่มเป็น ๔๘ ล้านคนในปี ค.ศ. ๑๘๔๒) นี่เป็นตัวอย่างอีกประการหนึ่งของระบบเมืองขึ้นที่มีได้แต่เพียงทำลายสภาพเศรษฐกิจของประเทศเท่านั้น หากแต่ทำลายสภาพสังคมและการเมืองด้วย พวกฮอลันดาให้ท้ายผู้สำเร็จราชการชาวชวา และแม้แต่พวกผู้ใหญ่บ้านเอง คนเหล่านี้จึงพากันใช้อำนาจข่มขู่พวกเดียวกันเอง ทำให้ประชาชนเกลียดชังพวกผู้ปกครองของตน เอกสิทธิซื้อขายของรัฐบาลและการเก็บภาษีการค้าในตลาด การขายฝิ่นและสุรา โรงจมน้ำ และอื่น ๆ ก็ให้ชาวจีนรับช่วงไปทำ ชาวจีนจึงสามารถตั้งตัวเป็นชนชั้น

นักวิสาหกิจได้อย่างมั่นคงในสังคมอาณานิคม ชาวนาชาวผู้ซึ่งยังฝังตัวอยู่กับสังคมหมู่บ้านแบบเก่า ก็ยังเป็นกรรมกรผู้ไร้การศึกษา โดยทั่วไปแล้วไม่สามารถแข่งขันทางการค้าหรือกิจการอื่น ๆ กับใครได้ ทำให้เกิดเศรษฐกิจและสังคมแบบพหุภาพ แบ่งออกเป็น ๓ ชั้นชั้นอย่างเห็นได้ชัดที่สุด คือ ชั้นปกครองชาวฮอลันดาและชาวผู้กำกับผลกำไรจากการส่งสินค้าออก ชนชาวจีนผู้รับช่วงการเก็บภาษี และดำเนินการค้าปลีกทั่วไป และชาวบ้านชาวชวาที่ยากจนซึ่งทำงานและเพิ่มจำนวนขึ้นในเศรษฐกิจแบบอาศัยที่ดินพอประทังชีวิต

ใน ค.ศ. ๑๘๔๘ เกิดการปฏิวัติในยุโรป มีผลทำให้รัฐบาลฮอลันดาที่เมืองแม่เป็นเสรีนิยมมากขึ้น แต่ระบบกสิกรรมในชวาให้กำไรมากมาย และฝังรากแน่นแน่นเสียจนทำให้ไม่มีระบบเศรษฐกิจแบบเสรีขึ้นแทนจนกระทั่งทศวรรษ ๑๘๗๐ ถึงแม้ว่าจะมีการปฏิรูปความชั่วร้ายที่เห็นได้ชัดอยู่ตลอดมาก็ตาม ถึงกระนั้นก็ตาม การปฏิรูปในทางเสรีนิยมก็เป็นการเปิดโอกาสให้นายทุนชาวฮอลันดาส่วนใหญ่ พวกนี้ได้รับอนุญาตให้เข้ามาเช่าที่ดินทำเรื่องสวนขนาดใหญ่ (แต่ไม่สามารถเป็นเจ้าของได้) และเข้าดำเนินการค้าต่างประเทศ การที่รัฐบาลฮอลันดาห้ามชาวต่างชาติเข้าเป็นเจ้าของที่ดินในอินโดนีเซียนี้ ภายหลังได้ก่อให้เกิดคุณประโยชน์อันใหญ่หลวงแก่พวกชาวอินโดนีเซีย เมื่อเปรียบเทียบกับการเช่าที่ดินที่มีอยู่อย่างแพร่หลายในพม่าในสมัยอาณานิคม และเกาหลีสมัยอยู่ภายใต้ญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม ชาวนาชาวก็ยังต้องประสบความยากลำบากเพราะกิจการค้าแบบผูกขาดของรัฐ และการบังคับใช้แรงงานอยู่ การใช้แรงงานที่ว่านี้จัดทำมาโดยผ่านหัวหน้าหมู่บ้าน รัฐบาลต้องการแรงงานเพราะมีสัญญาอยู่กับบริษัทผู้เพาะปลูกเอกชนชาวฮอลันดา หรือเพื่อใช้สร้างถนนหรือสาธารณูปโภคอื่น ๆ ซึ่งเป็นไปตามกฎหมาย (ซึ่งกำหนดให้สละแรงงานเดือนหนึ่งของปีหรือน้อยกว่านั้น) ในปี ค.ศ. ๑๘๗๗ รัฐบาลอาณานิคมเลิกการผูกขาดส่งสินค้าออกโดยทั่วไป ยกเว้นไว้แต่กาแฟ ซึ่งยังผลิตโดยใช้แรงงานบังคับ เพิ่งมาเลิกเอาที่เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๑๗ นี้เอง โดยทั่วไปแล้วรัฐบาลอาณานิคมมีแนวโน้มที่จะรักษาชีวิตชนบทตามแบบประเพณีเอาไว้ ในชีวิตแบบนี้ปัจเจกบุคคลอยู่ได้ชุมชนของเขา ซึ่งก็ไปส่งเสริมลักษณะที่เป็นแบบอำนาจนิยมของรัฐบาล

การพัฒนาเศรษฐกิจของหมู่เกาะอินดิสตะวันออกของฮอลันดา ในระยะปลายศตวรรษที่ ๑๙ เห็นได้ชัดจากการขยายบริการเรือกลไฟ การขยายกิจการเหมืองแร่ดีบุกบนเกาะบังกาและบิลลิตัน การผลิตน้ำมันในบอร์เนียวโดยบริษัทรอยัลดัทช์เชลล์ซึ่งเป็นของอังกฤษและฮอลันดา และการที่มูลค่าสินค้าออกโดยทั่วไปเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าตัว ในระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๗๐-๑๘๗๙ ได้เริ่มมี "การก้าวไปข้างหน้า" เช่นเดียวกับที่มีขึ้นในมลายูของอังกฤษ ซึ่งได้แก่การขยายอำนาจส่วนกลางของรัฐบาลอาณานิคม จุดมุ่งหมายก็คือเพื่อปราบปรามการ

คำที่ผิดกฎหมายและการปล้นสะดม และเพื่อที่จะสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้นในจังหวัดส่วนนอก (ได้แก่ ชาวบ้านนอกและมทฺร) ซึ่งถูกละเลยมาแต่ก่อน นอกจากนี้ก็ยังเป็นการค้ำหน้ามหาอำนาจอื่น ๆ ในสมัยจักรวรรดินิยมมาล่งล้า สอลันดาพยายามที่จะปราบปรามพวกโจรสลัดที่อยู่ใต้ประมุขมุสลิมจากแคว้นอัจเจ ในสุมาตราเหนือ ทำให้พวกซอลันดาทำสงครามเพื่อการพิชิตอยู่เป็นพัก ๆ ตลอดเวลาถึง ๓๕ ปี อย่างไรก็ตาม ในต้นศตวรรษที่ ๒๐ การปกครองของซอลันดาก็แผ่ขยายไปยังเกาะทุกแห่งในหมู่เกาะใหญ่นั้นแล้ว ความสงบและความเรียบร้อยของบ้านเมือง เรือกลไฟ โทรเลข สายเคเบิล การบริหารอาณานิคมที่มีประสิทธิภาพ ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยที่ทำให้บริษัทเอกชนใหญ่ ๆ สามารถเข้าควบคุมเศรษฐกิจได้ อย่างไรก็ตาม การศึกษาของประชาชนยังคงชะงักงัน และการปกครองตนเองในท้องถิ่นก็ยังมิได้พัฒนาเลย

ความแตกต่างระหว่างความก้าวหน้าและร่ำรวยของชาวซอลันดา กับความเฉื่อยชาและความล้าหลังของพลเมืองอินโดนีเซีย เป็นสาเหตุให้รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ประกาศใช้ “วิถีทางใหม่” ในปี ค.ศ. ๑๙๐๑ ซึ่งเป็น “นโยบายตามหลักจริยธรรม” ว่าพวกซอลันดามีความรับผิดชอบในทางศีลธรรมต่อสวัสดิการของชาวพื้นเมือง นโยบายดังกล่าววางแผนการปฏิรูปอย่างกว้างขวาง ซึ่งรวมทั้งการกระจายอำนาจบริหาร การใช้ชาวอินโดนีเซียเป็นราชการพลเรือนให้มากขึ้น การส่งเสริมโรงเรียนและสวัสดิการในชนบทและอื่น ๆ แต่ทั้งหมดนี้ก็ยังคงอยู่ในกรอบของการปกครองแบบบิดาต่อบุตรของพวกซอลันดา พวกซอลันดามีได้คิดที่จะเตรียมอินโดนีเซียเพื่อเป็นเอกราชแต่ประการใด และอินโดนีเซียก็ก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ ๒๐ ในฐานะเป็นเมืองขึ้นที่มีการปกครองอย่างมีประสิทธิภาพ ให้ผลผลิตสูงทางเศรษฐกิจ แต่มีความล้าหลังทางการเมือง

ฟิลิปปินส์ภายใต้การปกครองของสเปน

ชาวพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในหมู่เกาะฟิลิปปิน ได้มีการสัมพันธ์ติดต่อกันน้อยมากกับแผ่นดินใหญ่เอเชียก่อนหน้าที่จะมาติดต่อกับชาวตะวันตก ซึ่งต่างกับกรณีของชาวอินโดนีเซีย สภาวะเช่นนี้เป็นผลให้ชาวพื้นเมืองตกอยู่ในสภาพ “ล้าหลัง” ซึ่งก็กลับกลายเป็นปัจจัยที่ช่วยให้ประชาชนพวกนี้ “เปลี่ยนเป็นตะวันตก” ได้ง่ายขึ้น หรืออย่างน้อยก็ทำให้ไม่มีการปะทะกันระหว่างความคิดและสถาบันของตะวันตกกับของชาวพื้นเมือง ยกตัวอย่าง เช่น ชาวฟิลิปปินยังไม่ได้หันไปนับถือพุทธศาสนา หรือนับถือศาสนาอิสลามอย่างแพร่หลาย จึงทำให้เปลี่ยนไปนับถือคริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิกได้อย่างรวดเร็ว โดยไม่มีการนองเลือด ข้อยกเว้นที่สำคัญก็มีสหพันธรัฐมินดาเนาทางใต้สุด และอาณาจักรของสุลต่าน

แห่งซูลูทางตะวันตกเฉียงใต้สุด ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามทั้งคู่ และยังคงเป็นดินแดนที่แสดงความเป็นปฏิปักษ์มากที่สุดและรวมเข้าได้ยากที่สุด สถาบันทางการเมืองของฟิลิปปินส์ก่อนสมัยอาณานิคมก็พัฒนาน้อยกว่าอินโดนีเซียเช่นกัน ประมุขท้องถิ่น (ดาโต๊ะหรือราชา) ในหมู่กลุ่มคนเชื้อชาติมาเลย์ต่าง ๆ (คือ วิสายัน ตากาล็อก อีโลคาโน และอื่น ๆ) ก็มีได้มีอำนาจยิ่งใหญ่จนถึงกับจะใช้เป็นเครื่องมือในการปกครองทางอ้อม ภายใต้มหาอำนาจอาณานิคมได้ ฟิลิปปินส์ยังมีได้มีการพัฒนาสังคมที่ซับซ้อน หรือ “อารยธรรม” เช่นในชาวซึ่งได้รวมเอาประมุขท้องถิ่นเข้าไว้ในการจัดลำดับชั้นตามประเพณีภายใต้สุลต่าน ผู้ซึ่งซอลันดาสามารถใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนได้

ในขณะเดียวกัน มหาอำนาจที่กำลังสร้างอาณานิคม คือ สเปน ก็มุ่งมันจะทำหน้าที่เผยแพร่อารยธรรม (คือเผยแพร่คริสต์ศาสนา) ซึ่งผิดกับคู่แข่งอีก ๒ ประเทศ คือ ฮอลันดาและอังกฤษ ที่สนใจเฉพาะการค้าแต่อย่างเดียว นอกจากนี้ ภายในเวลาไม่นานสเปนก็ถูกอังกฤษกับฮอลันดาตบจนเสียสิ้น ถึงแม้จะไม่ได้สูญเสียฟิลิปปินส์ไปก็ตาม ดังนั้น ระบอบอาณานิคมของสเปนจึงมิได้เจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเท่ากับแห่งอื่น และดังนั้นจึงมีการเอารัดเอาเปรียบน้อยกว่าด้วย ในขณะที่บริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาและอังกฤษกำลังพากันสร้างรัฐบาลที่ตั้งอยู่บนการค้าของยุโรปที่กำลังขยายตัวในชาวและอินเดียนั้น ชาวสเปนที่เม็กซิโกก็พัฒนาอาณานิคมของตนอย่างเชื่องช้ากว่า เนื่องด้วยสเปนมิได้มีกองทัพเรือที่ยิ่งใหญ่หรือกองเรือพาณิชย์ขนาดใหญ่ อาณานิคมจึงคงส่งเรือไปเป็นประจำปีข้ามมหาสมุทรแปซิฟิกไปเม็กซิโก จากเม็กซิโกไปคาบสมุทรไคโลอย่างเรียบง่าย เป็นเวลานานถึง ๒๕๐ ปี เรือใบจากอาณานิคมมิได้เดินทางโดยตรงไปสเปน เพราะฟิลิปปินส์นั้นนับเป็นที่มั่นอันห่างไกลแห่งหนึ่งของดินแดนสเปนใหม่เท่านั้น

การเผยแพร่คริสต์ศาสนาของสเปนได้ก่อให้เกิดผลทางสังคมที่สำคัญหลายประการ พระโรมันคาทอลิกในนิกายต่าง ๆ คือ นิกายออกัสตินเนียน โดมินิกัน ฟรานซิสกัน เจซูอิต และรีคอลเล็กท์นั้น ถึงแม้จะได้ออกจบบองที่คืนไว้สำหรับพวกตนเองเป็นจำนวนมาก แต่ก็ได้ให้การศึกษาด้านศาสนาแก่ชาวฟิลิปปินส์ที่เป็นชาวคริสต์ชนด้วย การก่อสร้างโรงเรียนสอนศาสนาในระยะแรก ๆ ได้นำไปสู่การสถาปนาวิทยาลัยแห่งซานโตโทมัสในเม็กซิโกเมื่อปี ค.ศ. ๑๖๑๑ วิทยาลัยแห่งนี้ยังมีอายุยืนยาวมาจนถึงปัจจุบัน นับว่าเก่าแก่กว่ามหาวิทยาลัยใดๆ ทั้งหมดในสหรัฐอเมริกา นักสอนศาสนาชาวฮอลันดาจำนวนน้อยในชาวต้องเสียเวลานานในการกลับใจชาวมุสลิมให้หันมานับถือคริสต์ศาสนาได้เพียงไม่กี่คน ในขณะที่พระคาทอลิกในฟิลิปปินส์ประสบผลสำเร็จรวดเร็วกว่าในการเปลี่ยนชาวฟิลิปปินส์ให้มานับถือคริสต์ศาสนาความสำเร็จอันนี้ช่วยให้เกิดชนชั้นนำที่เป็นพวกเลือดผสมสเปนและฟิลิปปิน ในขณะ

เดียวกันนั้น รัฐบาลสเปนทั้งในฟิลิปปินส์และเมืองแม่ต่างก็มีนโยบายต่อต้านการเติบโตของพ่อค้าชนกลุ่มน้อยที่มีเชื้อชาติคาทอลิก ดังนั้น รัฐบาลอาณานิคมจึงมีแนวโน้มที่จะกดพวกพ่อค้าชาวจีนไว้ในฐานะเป็นชนชั้นหนึ่ง แทนที่จะทำให้เป็นคนหมู่พิเศษที่ได้รับช่วงการเก็บภาษีไปเหมือนอย่างที่เราคาดคิดว่าทำอยู่ในชวา ถึงกระนั้นก็ตาม แม้ว่าชาวจีนจะถูกกีดกันไว้เป็นชุมชนชนหนึ่งต่างหาก และมีฐานะทางกฎหมายแตกต่างจากชาวฟิลิปปินส์ทั่วไป คนจีนเหล่านี้ก็ยังสามารรถเข้าไปสู่กลุ่มชนชั้นนำได้โดยการแต่งงาน พวกชนชั้นนำของฟิลิปปินส์ยอมรับเด็กที่เกิดจากการแต่งงานระหว่างคนต่างเชื้อชาติในเมื่อเด็กนั้นเกิดมาเป็นคาทอลิกด้วยเหตุนี้ ในตอนปลายศตวรรษที่ ๑๘ เราจึงเห็นกำเนิดของชนชั้นสูงในฟิลิปปินส์ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีหลายเชื้อชาติปนกัน คือ สเปน ฟิลิปปิน และจีน แต่มีวัฒนธรรมเดียวกัน ชนกลุ่มนี้เกิดขึ้นในสังคมที่มีได้มีการแบ่งแยกเป็นชั้น ๆ มากเท่ากับของชวา

ดังนั้น สิ่งแวดล้อมหลายอย่างมีส่วนทำให้การพัฒนาอาณานิคมในฟิลิปปินส์แตกต่างไปจากในอินโดนีเซีย ตัวอย่างเช่น เกาะลูซอน ซึ่งมีขนาดใหญ่ถึงสี่ในห้าส่วนของเกาะชวา แต่ไม่ได้มีประชากรแน่นหนาอย่างเกาะชวา ในปี ค.ศ. ๑๘๐๐ ชวาเกาะเดียวมีพลเมืองถึง ๒๘.๔ ล้านคน ในขณะที่หมู่เกาะฟิลิปปินทั้งหมดซึ่งรวมแล้วมีพื้นที่ใหญ่เป็น ๒ เท่าของชวา นั้น มีพลเมืองเพียง ๗.๖ ล้านคนในปี ค.ศ. ๑๘๐๓ เมื่อเทียบกันแล้วเศรษฐกิจของฟิลิปปินส์ก็มีขนาดเล็กกว่า การเกษตรในไต้หวันขนาดใหญ่พัฒนาน้อยกว่า และการขายสินค้าออกก็มิได้เป็นผลประโยชน์ของกลุ่มใดมากเท่ากับในชวา สังคมพื้นเมืองของลูซอนและชวาที่แตกต่างกันอยู่แล้วแต่เริ่มเดิมที บางทีอาจจะแตกต่างกันมากกว่าจุดมุ่งหมายและนโยบายที่ต่างกันของสเปนและฮอลันดาเสียอีก มหาอำนาจนี้ดำเนินการให้บรรลุถึงจุดประสงค์ทางศาสนา และการพาณิชย์ในอาณานิคมของตนในส่วนลึกที่แตกต่างกัน

มาถึงตอนต้นศตวรรษที่ ๑๘ มะนิลาเริ่มมีการติดต่อกับนานาชาติมากขึ้นหลังจากที่อังกฤษพิชิตมะนิลาอยู่ชั่วระยะเวลาอันสั้นจากปี ค.ศ. ๑๗๖๒-๖๔ แล้ว สเปนก็เริ่มสนับสนุนการค้าโดยตรงกับเมืองแม่ เป็นการแข่งขันกับการค้าทางเรือใบ ซึ่งมีอยู่อย่างมั่นคงแล้ว การค้าโดยตรงนี้ ในที่สุดก็ดำเนินการโดยบริษัทของรัฐบาลกษัตริย์แห่งสเปนเอง ในปี ค.ศ. ๑๘๑๕ การค้าทางเรือใบก็เลิกกันไป และเมื่อเม็กซิโกได้เอกราชจากสเปนในปี ค.ศ. ๑๘๒๑ ฟิลิปปินส์ก็ขึ้นตรงต่อมาดริด ทำให้มีโอกาสดำเนินการได้รับอิทธิพลต่าง ๆ ของยุโรปมากขึ้น ทั้งนี้รวมถึงแนวความคิดใหม่เกี่ยวกับการค้าโดยเสรีด้วย ในที่สุดหลังจากปี ค.ศ. ๑๘๓๐ ไม่นาน สเปนก็ทำมะนิลาให้เป็นเมืองท่าเปิด (ซึ่งเป็นระยะเดียวกับที่การผูกขาดของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษที่กวางตุ้งสิ้นสุดลงพอดี) บริษัทอเมริกันหลายแห่งได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการค้าต่างประเทศที่มะนิลาอยู่หลายสิบปี (เช่น บริษัท รัสเซล สเตอร์จิสและสหาย

แห่งบอสตัน) แต่ระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๗๐-๑๘๘๐ บริษัทอเมริกันก็ถูกบังคับโดยบริษัทอังกฤษที่
ได้รับการหนุนหลังจากธนาคารอังกฤษต่าง ๆ (เช่น ธนาคารชาเตอร์ดแห่งอินเดีย ออสตราเลีย
จีน และบริษัทการธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้) ธนาคารของฟิลิปปินส์เองทั้งของเอกชน
และรัฐบาลต่างก็มีส่วนช่วยส่งเสริมการส่งผลิตภัณฑ์เขตร้อนเป็นสินค้าออก อันได้แก่ คราม
น้ำตาล กาแฟ มะพร้าว และโดยเฉพาะอย่างยิ่งยาสูบอย่างดีสำหรับทำซิการ์มะนิลา และ
ปอสำหรับกองเรือของโลก ในขณะที่เดียวกันนั้น การพัฒนาการคมนาคม ซึ่งหมายถึงถนน
หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น การไปรษณีย์ เรือกลไฟ โทรเลข และรถไฟในปี ค.ศ. ๑๘๘๑ นั้น ก็
ได้มีขึ้นพร้อม ๆ กับการก่อตัวขึ้นของชนชั้นกลางในเมือง ซึ่งเป็นเชื้อชาติผสมระหว่างฟิลิ-
ปปิน สเปน และจีน ชนชั้นสำคัญในสังคมนี้ มีวัฒนธรรมแบบสเปนและคริสต์ศาสนา และ
ในทางการเมืองก็มีลักษณะเป็นชาตินิยมแล้ว

การที่เกดลัทธิชาตินิยมขึ้นในฟิลิปปินส์แต่แรกทีเดียว ซึ่งผิดกันมากกับในอินโดนี-
เซีย ซึ่งมีขึ้นล่าช้ามาก เป็นเพราะชาวฟิลิปปินส์ได้รับแรงกระตุ้นการปฏิวัติในสเปนเมื่อปี
ค.ศ. ๑๘๖๘ ของพวกเสรีนิยม ซึ่งถึงแม้ว่าจะดำเนินอยู่ไม่นานก็ตาม แต่การปฏิวัตินี้ก็ได้ส่ง
เสริมความคิดทางการเมืองปฏิรูปขึ้นในมะนิลา ทั้งนี้รวมถึงเสรีภาพในการอภิปรายทางการเมือง
และการแต่งตั้งชาวฟิลิปปินส์เป็นพระคาทอลิกประจำตำบล ปฏิกริยาโต้ตอบการปฏิวัติครั้งนี้
โดยพวกนิยมราชาธิปไตยในสเปนมีผลลงทัณฑ์ที่ฟิลิปปินส์ ในรูปของการปราบปรามอย่างรุนแรง
ต่อหน่วยทหารฟิลิปปินส์ที่เป็นกบฏขึ้นที่ฐานทัพเรือคาวิเท ใกล้ๆกรุงมะนิลาในปี ค.ศ.
๑๘๗๒ ติดตามด้วยการดำเนินคดีที่ไม่มีมูลความจริงและการพลีชีพของพระชาวฟิลิปปิน ๓
คน ที่เป็นนักชาตินิยม หลังจากเหตุการณ์เหล่านี้ รัฐบาลอาณานิคมได้ช่วยกระพือพลังลัทธิ
ชาตินิยมมากขึ้นโดยการปฏิเสธไม่ยอมให้มีการปฏิรูปตามแนวเสรีนิยมขึ้นเลยแม้แต่เล็กน้อย

ผู้นำในขบวนการชาตินิยม ก็คือ พวก “อิลุสตราโดส” ซึ่งเป็นเชื้อสายของชนชั้นนำ
ชาวฟิลิปปินส์ที่เป็นเจ้าของที่ดิน พวกคนหนุ่มเหล่านี้เดินทางไปรับการศึกษาอยู่ในสเปน
และเกิดแรงจูงใจจากอุดมการณ์ที่ได้เรียนรู้ในมาดริด กับความชั่วร้ายต่างๆ ที่ปฏิบัติกันอยู่
ในมะนิลาในปี ค.ศ. ๑๘๗๒ คนเหล่านี้ได้จัดตั้ง “ขบวนการโฆษณาชวนเชื่อ” ขึ้น เป็นการ
ก่อความปั่นป่วนเรียกร้องการปฏิรูปต่างๆ เช่น ความเท่าเทียมกันทางกฎหมายระหว่าง
ชาวฟิลิปปินส์และชาวสเปน และการที่จะให้มีผู้แทนชาวฟิลิปปินส์อยู่ในรัฐสภาของสเปน
(คอร์เตซ) คนหนุ่มที่มีความสามารถกลุ่มหนึ่งได้รวมกันตั้งสมาคมสเปน-ฟิลิปปินส์ขึ้นใน
มาดริดในปี ค.ศ. ๑๘๘๘ คนกลุ่มนี้ได้เริ่มวรรณคดีประจำชาติฟิลิปปินส์ขึ้นเป็นภาษาสเปน
ออกมาในรูปวารสาร ชื่อ “ความสามัคคี (La Solidaridad)” ในนวนิยาย จุลสารและบทความ
ความต่าง ๆ แม้ว่ารัฐบาลสเปนจะยินยอมให้มีการปฏิรูปแนวเสรีนิยมนี้ในยุโรป แต่ก็

ทำการปราบปรามขบวนการเดียวกันนี้อย่างรุนแรงในหมู่เกาะฟิลิปปิน บุคคลที่ได้เสียสละชีวิตเพื่อความคิดทางชาตินิยมเป็นคนแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็คือ โฮเซ่ ริซัล (José Rizal) ของฟิลิปปินส์ (ค.ศ. ๑๘๖๑-๑๘๙๖) เขาเป็นอัจฉริยะในทุกด้าน เป็นนักภาษาศาสตร์ที่มีพรสวรรค์ เป็นจิตรกรและนักประพันธ์ ริซัลได้ศึกษาวิชาแพทย์ และตีพิมพ์นวนิยายทางการเมืองในยุโรป แต่เมื่อเขากลับมามะนิลาในปี ค.ศ. ๑๘๙๒ และก่อตั้งสมาคมเพื่อการปฏิรูปประกอบไปด้วยผู้รักชาติเรียกว่า สันนิบาตฟิลิปปิน ขึ้น เขาก็ถูกจับและภายหลังก็ถูกประหารชีวิต

ในระยะเดียวกันนั้น ขบวนการปฏิวัติได้เริ่มขึ้นด้วยการก่อตั้งสมาคมลับ มีชื่อว่า “คาติปุนัน” มีพิธีกรรมตามแบบสมาคมลับ* สมาคมนี้ตีพิมพ์คำสอนเป็นภาษาตากาล็อกและองค์การที่กว้างขวาง เมื่อผู้ปกครองชาวสเปนสืบรู้เรื่องสมาคมนั้นในเดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๘๙๖ ก็เกิดการกบฏขึ้นซึ่งก็ได้รับแรงกระตุ้นจากการประหารชีวิตริซัลอีกด้วย มีการตกลงพักรบขึ้นในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๘๙๗ ทั้งนี้เพราะทหารสเปน และการจ่ายเงินให้พวกกบฏเอง ผู้บัญชาการฝ่ายฟิลิปปินส์ชื่อ นายพล เอมิลิโอ อากวินัลโด ลี้ภัยไปอยู่ที่ฮ่องกง ภายหลังจากที่กองเรือรบของสหรัฐอเมริกาภายใต้ นายพลเรือคิวอี้ ได้ทำลายกองเรือสเปนที่มะนิลาเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๙๘ อากวินัลโดจึงได้กลับมามีอีก ด้วยความเชื่อว่ารัฐบาลอเมริกันได้รับประกันเอกราชของฟิลิปปินส์ (ซึ่งปรากฏภายหลังว่าเป็นความเชื่อที่ผิด) อากวินัลโดจึงรวบรวมกองทัพฟิลิปปินส์ขึ้น และยกเข้าล้อมพวกสเปนในมะนิลาก่อนที่กองกำลังพิเศษของสหรัฐอเมริกาจะเดินทางมาถึง ซึ่งนำไปสู่การยอมปราชัยของสเปนในที่สุด

ฟิลิปปินส์เตรียมการเพื่อเป็นชาติเอกราช

โดยที่เราไม่ต้องไปลดค่าของนโยบายอเมริกันต่อฟิลิปปินส์ ซึ่งแสดงความโอบอ้อมอารี เราก็สามารถเห็นสภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์บางประการที่ส่งเสริมนโยบายของสหรัฐอเมริกา สภาพแรกก็คือ สิ่งทีสเปนทิ้งไว้ให้กับการดำเนินชีวิตของชาวฟิลิปปินเป็นระยะยาวนานติดต่อกัน กับพลังของขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชของฟิลิปปินส์ซึ่งได้ก่อตัวขึ้นแล้วตั้งแต่อยู่ใต้การปกครองของสเปน สภาพที่สอง ได้แก่ข้อเท็จจริงที่ว่า สหรัฐอเมริกามีได้มีผลประโยชน์ทางการค้า หรือทางอื่น ๆ ที่สำคัญในหมู่เกาะฟิลิปปินมาก่อนหน้า

* ตอนหนึ่งจากนวนิยายของริซัล ชื่อ แอล ฟิลิปปุสเตรวิสโม (ผู้บ่อนทำลาย ๑๘๙๑), “ท่านเรียกร้องความเสมอภาคในสิทธิซึ่งเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของชาวสเปน ท่านไม่รู้หรือว่าสิ่งที่ท่านเรียกร้องนั้นแหละคือการทำลายล้างเอกลักษณ์ของชาติของท่าน... ข้อคิดของผู้ปกครองเราให้เป็นประโยชน์ ยิ่งพวกเขาไม่ยอมยกให้ท่านรวมอยู่ในชาติสเปนเท่าไร ก็ยิ่งดีเท่านั้น เริ่มสร้างความเป็นเอกเทศของตัวเองก่อน พยายามวางรากฐานของชาติฟิลิปปินส์ขึ้น... สร้างความคิดความอ่านที่เป็นอิสระ ไม่ใช่ความคิดแบบพวกเมืองขึ้น”

รับช่วงอำนาจปกครองในปี ค.ศ. ๑๘๙๘ ซึ่งไม่ได้คาดการณ์ล่วงหน้ามาก่อน ดังนั้นจึงทำให้แรงจูงใจทางการเมืองของอเมริกันซึ่งมีอุดมการณ์ต่อต้านลัทธิอาณานิคมมีความสำคัญนำหน้าผลประโยชน์ทางการค้ามาแต่แรกได้ สนธิสัญญาระหว่างสเปนและสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. ๑๘๙๘ ยังคงให้มีการเก็บภาษีศุลกากรแบบเดิมของสเปนและให้สเปนค้าขายกับฟิลิปปินส์ได้อีก ๑๐ ปี ในปี ค.ศ. ๑๙๑๓ ก็เปิดการค้าขายแบบเสรีโดยสมบูรณ์ขึ้นระหว่างฟิลิปปินส์กับสหรัฐอเมริกานั้น (ซึ่งเท่ากับเป็นการทำให้เศรษฐกิจของฟิลิปปินส์ขึ้นอยู่กับตลาดในอเมริกา คือเศรษฐกิจแบบอาณานิคมนั่นเอง) ก็ได้เริ่มมีการวางโครงการเพื่อเตรียมให้เอกราชทางการเมืองกับฟิลิปปินส์แล้ว

ลัทธิชาตินิยมของฟิลิปปินส์ ปรากฏชัดขึ้นในระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๙๘ ถึง ๑๙๐๑. ในรูปของสาธารณรัฐเพื่อการปฏิวัติ ซึ่งก่อตั้งโดยกลุ่มผู้รักชาติที่ชำนาญในการจู่โจมภายใต้การนำของอาควินัลโดผู้ยังหนุ่มแน่น คำประกาศเอกราชของพวกนี้ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๘๙๘ เป็นเอกสารฉบับแรกในจำนวนหลายฉบับด้วยกันที่ชาวเอเชียจะใช้ประกาศเอกราชของอเมริกาปี ค.ศ. ๑๗๗๖ เป็นตัวแบบ สถาปนาปฏิวัติที่มาโลโลสซึ่งอยู่ทางเหนือของกรุงมะนิลาได้ร่างรัฐธรรมนูญขึ้นในเดือนกันยายน มีลักษณะเป็นแบบผสมระหว่างสเปนและอเมริกา กลุ่มปฏิวัติยังได้ส่งตัวแทนการทูตของตนไปยังต่างประเทศและยังได้รับอาวุธจากกลุ่มชาวยุโรปผู้นิยมการขยายอำนาจคุ่มหัวเอเชีย ซึ่งเป็นพวกที่สนับสนุนชุนยัตเซ็นด้วย แต่อาวุธเหล่านั้นมิได้ตกถึงมือชาวฟิลิปปิน ในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๘๙๘ เมื่อสหรัฐอเมริกาตัดสินใจยังไม่ให้เอกราชแก่ฟิลิปปินส์ สงครามเพื่อเอกราชจึงเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ถึงแม้ว่าอาควินัลโดจะถูกจับได้ในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๐๑ การต่อต้านแบบกองโจรของฟิลิปปินส์ก็ยังคงมีต่อไปจนถึงปี ค.ศ. ๑๙๐๒ เป็นการต่อต้านแบบเดียวกับที่มหาอำนาจอาณานิคมทั้งหลายต้องประสบในเวียดนามหลังปี ค.ศ. ๑๘๙๕ ในพม่าหลัง ค.ศ. ๑๘๘๖ และในเกาหลีหลัง ค.ศ. ๑๙๐๗ สหรัฐอเมริกาต้องใช้ทหารปราบปรามเป็นจำนวนหลายพันคน ในจำนวนนี้ ๔,๒๐๐ คนต้องเสียชีวิต การต่อสู้เพื่อเอกราชถึงแม้จะไม่สำเร็จในตอนนั้น แต่ก็เป็นที่ประทับใจจนลืมไม่ได้

อย่างไรก็ดี ในเวลาเดียวกันรัฐบาลทหารของอเมริกาก็ได้เริ่มนำเอาชาวฟิลิปปินเข้ามาช่วยในการบริหาร เริ่มให้มีการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น และสนับสนุนการเติบโตขององค์การทางการเมืองที่มีบทบาทจริงจัง คือ พรรคสหพันธ์ (ภายหลังเป็นพรรคก้าวหน้า) ในวันที่ ๔ เดือนกรกฎาคม ปี ค.ศ. ๑๙๐๑ รัฐบาลพลเรือนก็เข้าบริหารงานภายใต้วิลเลียมเฮช แทฟท์ (William H. Taft) ตามเงื่อนไขที่คณะกรรมการพลเรือนอเมริกันได้เสนอขึ้น ภายหลังจากที่ได้ทำการพิจารณาประชามติ ใน ๓๓ จังหวัดแล้ว แทฟท์ประกาศว่า “เรา

เป็นผู้พิทักษ์และผู้คุ้มครองประชาชนฟิลิปปินทั้งหมด” ประธานาธิบดีแมคกินลีย์แถลงว่า จุดมุ่งหมายทางการเมืองของอเมริกาก็คือ ฝึกสอนให้ชาวฟิลิปปิน “เรียนรู้อาชีพการปกครองตนเอง” ได้มีการดำเนินการตามจุดมุ่งหมายนี้เป็นก้าวย่างไป ตามอำนาจของกฎหมายที่ออกโดยรัฐสภาอเมริกันในปี ค.ศ. ๑๙๐๒ ในการเลือกตั้งครั้งแรกในปี ค.ศ. ๑๙๐๗ มีพรรคการเมืองเข้าแข่งขัน ๖ พรรคด้วยกัน พรรคชาตินิยม (นาซิออนนาลิสต้า) ได้ที่นั่ง ๓๒ ที่จากจำนวนทั้งหมด ๘๐ ที่ ในสภาล่างหรือสมัชชา ส่วนคณะกรรมการบริหารแห่งฟิลิปปินส์ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งนั้น ทำหน้าที่เป็นสภาสูง ในปี ค.ศ. ๑๙๑๓ จำนวนสมาชิกในคณะกรรมการ ซึ่งเคยมีอเมริกัน ๕ ส่วน ต่อฟิลิปปิน ๔ ส่วน ก็กลับกลายเป็นตรงกันข้าม นับแต่นั้นมา ชาวฟิลิปปินก็กุมสภานิติบัญญัติทั้งสองสภา ภายใต้ข้าหลวงใหญ่อเมริกัน ในฐานะหัวหน้าฝ่ายบริหาร

การที่สหรัฐอเมริกาเร่งรัดดำเนินการเพื่อให้ฟิลิปปินส์ได้ปกครองตนเองนั้น สะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงของสภาพการเมืองในประเทศอเมริกาเอง เนื่องด้วยพรรครีพับลิกันเป็นฝ่ายนำเอาฟิลิปปินส์มาได้ปกครอง พรรคเดโมแครตจึงสนับสนุนเอกราชของฟิลิปปินส์ ภายใต้รัฐบาลพรรคเดโมแครต ระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๑๓ ถึง ค.ศ. ๑๙๒๑ จำนวนข้าราชการพลเรือนชาวอเมริกันลดลงจาก ๒,๖๐๐ คนเป็น ๖๐๐ คน ในขณะที่จำนวนชาวฟิลิปปินเพิ่มขึ้นจาก ๖,๓๐๐ คนเป็น ๑๓,๒๐๐ คน รัฐบัญญัติโจนส์ (Jones Law) ในปี ค.ศ. ๑๙๑๖ ได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายสร้างรัฐแห่งปี ค.ศ. ๑๙๐๒ เสียใหม่ และสัญญาว่าฟิลิปปินส์จะได้เอกราช “ทันทีที่สามารถสถาปนารัฐบาลซึ่งมีเสถียรภาพขึ้นได้” กฎหมายฉบับใหม่นี้ยุบคณะกรรมการเสีย ให้มีวุฒิสภาซึ่งได้รับเลือกตั้งขึ้นแทน และจัดให้มีสภาผู้แทนราษฎรขึ้นแทนสมัชชาเดิม

ในขณะเดียวกัน พรรคชาตินิยมก็ยังคงมีอิทธิพลในการเลือกตั้งและกระบวนการทางการเมืองตลอดมา หัวหน้าพรรคนี้ ชื่อ เซร์จีโอ ออสเมญา (Sergio Osmeña) ซึ่งมักได้รับเลือกให้เป็นประธานสภาล่างอยู่เสมอ (โดยการพัฒนาของรัฐธรรมนุญที่เป็นลายลักษณ์อักษร) และกลายเป็นนักการเมืองชั้นนำของฟิลิปปินส์ ผู้ซึ่งข้าหลวงใหญ่อเมริกันปรึกษาหรือช่วยอย่างใกล้ชิด ส่วนประธานวุฒิสภาสูงใหม่หลังปี ค.ศ. ๑๙๑๖ ไป ได้แก่ ผู้นำหมายเลข ๒ ของพรรคชาตินิยมเช่นกัน คือ มานูเอล เกซอน (Manuel Quezon) ผู้ซึ่งหาเสียงสนับสนุนรัฐบัญญัติโจนส์จนเป็นผลสำเร็จในขณะที่เขาดำรงตำแหน่งสมาชิกคณะกรรมการประจำอยู่กรุงวอชิงตัน ระบบการปกครองแบบพรรคการเมืองโดยพรรคชาตินิยมมีรากฐานมั่นคงขึ้น โดยตั้งอยู่บนการรวมกลุ่มกันทั่วประเทศของบรรดาเจ้าที่ดิน ซึ่งเป็นผู้นำท้องถิ่น (กาซิแก้ว) และใช้เรื่องเอกราชอันเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ในการณรงค์หา

เสียงเรียกร้อง สมาชิกพรรคชาตินิยมในทั้งสองสภาร่วมประชุมใหญ่กันและตกลงสนับสนุน ออสเมนญาในฐานะหัวหน้าพรรค รัฐมนตรีทั้ง ๖ กระทรวงของฝ่ายบริหารต้องรับผิดชอบ ต่อพรรคที่มีเสียงข้างมากในฝ่ายนิติบัญญัติ โดยทั่วไปแล้วหัวหน้าพรรคที่มีเสียงข้างมาก เป็นผู้ควบคุมการให้ความดีความชอบ ควบคุมออกกฎหมายและนโยบาย เราจะเห็นได้ว่า ประเทศฟิลิปปินส์ได้เริ่มพัฒนารูปแบบการปกครองแบบรัฐสภาขึ้นมาอย่างไม่เป็นทางการ

แต่แนวโน้มนี้น่าจะต้องหยุดชะงักลงภายหลังปี ค.ศ. ๑๙๒๒ เพราะข้าหลวงใหญ่ คนใหม่ ซึ่งเป็นสมาชิกพรรครีพับลิกัน (เลนาร์ต วูด) ได้ระงับแผนงานโอนอำนาจให้ ชาวฟิลิปปินของข้าหลวงใหญ่คนก่อน ซึ่งเป็นสมาชิกพรรคเดโมแครตเสีย โดยอ้างเหตุผล ว่า เพื่อ “ประสิทธิภาพแบบอเมริกัน” วูดยังรู้สึกไม่พร้อมที่จะปล่อยให้ผู้นำทางการเมืองชาวฟิลิปปินส์สร้างสมอำนาจทางรัฐธรรมนูญที่ยังไม่มีเป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากนี้ เกซอนยังสนับสนุนการแบ่งแยกอำนาจทางรัฐธรรมนูญอีกด้วย โดยการเข้าร่วมกับ ออสเมนญา เขาก็ได้ช่วยชนะในการเลือกตั้ง แต่มีการสับเปลี่ยนตำแหน่งกันระหว่างสองคน นี้ในปี ค.ศ. ๑๙๒๕ นับแต่นั้นมา ผู้นำทางการเมืองของฟิลิปปินส์ ในฐานะที่เป็นตัวแทน ของพรรคข้างมากในสภานิติบัญญัติ ก็คือประธานวุฒิสภา (ซึ่งได้แก่ เกซอน) แต่รัฐสภามีได้มีอำนาจควบคุมฝ่ายบริหารของรัฐบาล

การที่พรรคการเมืองพรรคเดียวควบคุมฝ่ายนิติบัญญัติทั้งหมดนี้ เป็นเพียงแง่หนึ่ง ของการพัฒนารัฐธรรมนูญอันยุ่งยากซับซ้อนเท่านั้น ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ใน กระบวนการเมืองของฟิลิปปินส์นั้น พวกผู้นำมีความชัดเจนมากเพียงใด เพราะในกระบวนการทางการเมืองนั้น การต่อสู้เพื่อเอกราชคั่งบังปัญหาอื่น ๆ ทั้งหมด ผลประโยชน์เฉพาะ กลุ่ม ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและรัฐ ภาษีศุลกากร ความสัมพันธ์ระหว่างนายทุน กับกรรมกร และปัญหาอื่น ๆ ต่างก็ได้รับการเอาใจใส่เพียงเล็กน้อยจากกลุ่มนักการเมืองไม่กี่ คนนี้ หลังจากที่เกิดแตกแยกกับออสเมนญาในปี ค.ศ. ๑๙๓๓ เกี่ยวกับเงื่อนไขในการ เป็นเอกราช เขาได้ชนะเลือกตั้งอีกในปี ค.ศ. ๑๙๓๔ แต่ในปี ค.ศ. ๑๙๓๕ เกซอน และ ออสเมนญาหันมารวมกลุ่มซึ่งมีอิทธิพลมากที่สุดขึ้นอีก

ในขณะที่กลุ่มผู้นำทางการเมืองกำลังต่อสู้อย่างหนักเพื่อให้ได้เอกราชที่สมบูรณ์นั้น การพัฒนาเศรษฐกิจก็กลับผูกพันฟิลิปปินส์ให้ใกล้ชิดกับตลาดอเมริกาขึ้นไปอีก ใน ระยะเวลาปลายทศวรรษหลัง ค.ศ. ๑๙๓๐ สีในห้าของสินค้าออกของฟิลิปปินส์ที่ส่งไปยังสหรัฐ อเมริกาส่วนใหญ่ก็เป็นวัตถุดิบที่สำคัญสี่อย่าง คือ น้ำตาล มะพร้าว ยาสูบและปอ ส่วนสาม ในห้าของสินค้าเข้าก็มาจากสหรัฐอเมริกา อันที่จริงแล้วฟิลิปปินส์ส่งน้ำตาลเป็นสินค้าออก

มากกว่าสินค้าชนิดอื่น ๆ ทั้งหมด ทั้งนี้ เพราะความต้องการน้ำตาลของสหรัฐอเมริกาในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ ได้ไปกระตุ้นการผลิตน้ำตาลขึ้น

ปริมาณการค้าระหว่างสหรัฐอเมริกากับฟิลิปปินส์ในสมัยเศรษฐกิจตกต่ำได้ก่อให้เกิดผู้สนับสนุนการให้เอกราชแก่ฟิลิปปินส์พวกใหม่ คนเหล่านี้คือผู้ผลิตน้ำตาลจากหัวบีทรูทในสหรัฐอเมริกาเอง คนผลิตนมเนยซึ่งกลัวจะถูกแข่งขันจากเนยเทียมที่ทำด้วยน้ำมันมะพร้าว และพวกที่มีผลประโยชน์ในน้ำตาลอ้อยในคิวบา ทั้ง ๆ ที่มีการแสดงให้เห็นได้น้อยกว่าผลิตผลฟิลิปปินส์เป็นคู่แข่งโดยตรงของสินค้าอเมริกัน โดยที่ได้มีการป้องกันมิให้ชนชาติอื่นเข้าเป็นเจ้าของไร่กสิกรรมขนาดใหญ่ และการลงทุนของคนอเมริกันในการผลิตน้ำตาลที่ฟิลิปปินส์ไม่มากมายเหมือนกับในฮาวาย ดังนั้น จึงไม่มีกลุ่มผลประโยชน์ขนาดใหญ่ที่คัดค้านการให้เอกราชแก่ฟิลิปปินส์ หรือแม้แต่กำแพงภาษีเพื่อกีดขวางสินค้าฟิลิปปินส์ในสหรัฐอเมริกาซึ่งจะมีขึ้นพร้อมกับการให้เอกราช นอกจากนี้ ความรู้สึกทางการเมืองของชาวอเมริกัน ซึ่งตามประวัติแล้วมีอยู่เป็นประจำและเป็นการแสดงความโอบอ้อมอารีนั้น เห็นด้วยกับการเรียกร้องเสรีภาพของผู้แทนชาวฟิลิปปินในวอชิงตัน ซึ่งแสดงออกได้เป็นที่ประทับใจ ดังนั้น ปัญหาสำคัญก็คือจะคัดสายสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างสหรัฐอเมริกากับฟิลิปปินส์ได้อย่างไร ในปี ค.ศ. ๑๙๓๔ สหรัฐอเมริกาได้ออกกฎหมายไทคิงส์-แมคดักฟ์ฟี่ (Tydings-McDuffie Act) ภายหลังจากที่สภาฟิลิปปินส์ได้ปฏิเสธไม่ยอมรับกฎหมายที่คล้ายกันในปี ค.ศ. ๑๙๓๓ มาแล้ว กฎหมายฉบับนี้ได้ให้ฟิลิปปินส์มีฐานะเป็นเครือประเทศ (Commonwealth) เป็นเวลา ๑๐ ปี ก่อนที่จะเป็นเอกราช ระหว่าง ๑๐ ปีนี้ สหรัฐอเมริกาจะเป็นผู้ดำเนินการต่างประเทศ การป้องกันประเทศ และนโยบายการคลัง กับทั้งจะค่อย ๆ เริ่มเก็บภาษีศุลกากรอเมริกัน

การที่ฟิลิปปินส์ต้องอาศัยตลาดอเมริกันเช่นนี้ มิใช่เป็นปัญหาเศรษฐกิจอย่างเดียวที่เกิดควบคู่ไปกับการเตรียมตัวเพื่อความเป็นเอกราชทางการเมือง ระบบเจ้าของที่ดินซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมที่ตกทอดมาจากรัฐบาลสเปนก็ได้รับการพิทักษ์ไว้ ทั้งนี้ก็เพราะความสนใจของคนอเมริกันต่อสิทธิในทรัพย์สิน บรรดาครอบครัวผู้ปกครองท้องถิ่น ซึ่งปกติแล้วมักสืบเชื้อสายมาจากชาวสเปน หรือจีนที่อพยพเข้ามา ก็ได้เป็นผู้นำหรือ “เจ้านาย” (caciques) ติดต่อกันเป็นเวลานาน ทั้งนี้เพราะการเป็นเจ้าของที่ดิน การให้กู้เงิน และอิทธิพลทางการเมือง ในขณะที่คนเหล่านี้ให้การสนับสนุนความเป็นเอกราชและกลุ่มผู้นำทางการเมืองพวกเขาก็ยังคงทำการเอารัดเอาเปรียบชาวนาผู้เช่าที่ดินที่ยากจน และพวกกรรมกรที่ไม่มีที่ดิน ความไม่พอใจของชาวนา ซึ่งรวมทั้งการเรียกร้องให้แบ่งที่ดินชั้นใหญ่ ๆ และที่ดินของศาสนจักรก็ได้ถูกนำมาใช้ภายหลังปี ค.ศ. ๑๙๓๐ โดยขบวนการศักดิ์ล (Sakdal) (ในภาษา

ตากาล็อกแปลว่า “กล่าวหา” หรือ “โจมตี”) ขบวนการนี้ได้ก่อการกบฏขึ้นในบริเวณรอบๆ มะนิลาในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๓๕

ดังนั้น เมื่อมีการสถาปนาฟิลิปปินส์ขึ้นเป็นเครือประเทศ ซึ่งเป็นการเตรียมตัวเป็นเอกราชในเวลา ๑๐ ปี ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ท่ามกลางความตื่นชมนินตีในวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๓๕ โดยมีเกซอน เป็นประธานาธิบดี และออสเมเนีย เป็นรองประธานาธิบดีนั้น รัฐใหม่นี้ก็ต้องเผชิญหน้ากับปัญหาภายในทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมจะอย่างไรก็ตาม เราไม่อาจปฏิเสธความมีชีวิตชีวาของกระบวนการทางการเมืองซึ่งตั้งอยู่บนการเลือกตั้ง และซึ่งมานูเอล เกซอน ได้เรียนรู้ว่าจะควบคุมได้อย่างไร รากฐานของความตื่นตัวทางการเมืองดังกล่าว คือความจริงที่ว่าเด็กจำนวน ๑,๒๓๐,๐๐๐ คน กำลังได้รับการศึกษาอยู่ในโรงเรียนรัฐบาล ๗,๘๐๐ แห่ง และอีก ๘๙,๐๐๐ คน ศึกษาอยู่ในโรงเรียนขององค์การศาสนาและของเอกชนอีก ๕๐๐ แห่ง และประชาชนจำนวนเกือบครึ่งหนึ่งอ่านออกเขียนได้แล้ว

โดยที่ยึดมั่นในหลักการที่ว่าคนทุกชาติควรถูกกำหนดตนเอง สหรัฐอเมริกาจึงไม่เคยเรียกฟิลิปปินส์ว่าเป็น “อาณานิคม” และนับตั้งแต่แรกแล้ว ก็ได้ฝึกอบรมชาวฟิลิปปินส์ให้พร้อมที่จะรับความเป็นเอกราชทั้งในระบบการศึกษาและในวิถีวัฒนธรรม แต่อย่างไรก็ตามฟิลิปปินส์ก็ยังรวมอยู่ในกลุ่มเมื่อเราพูดถึง “ลัทธิอาณานิคม” ทั้งนี้เพราะเมื่อเรามองย้อนหลังไป เราจะเห็นได้ว่าลัทธิอาณานิคมทั้งหลายนั้น ที่แท้ก็มีได้เป็นมากไปกว่าระยะบางตอนในหนทางไปสู่ลัทธิชาตินิยมเท่านั้น ถึงแม้ว่าบางมหาอำนาจอาณานิคม เช่น ในกรณีของฮอลันดาจะได้ถึงความหวังไว้เป็นอย่างอื่นมานานแล้วก็ตาม

การก่อตัวของลัทธิชาตินิยมในอินโดนีเซีย

การที่ลัทธิชาตินิยมในอินโดนีเซียก่อตัวขึ้นช้ากว่า ก็เป็นเพราะปัจจัยที่ซับซ้อนหลายอย่าง ซึ่งโดยคร่าว ๆ แล้วเป็นในทางตรงกันข้ามของฟิลิปปินส์ ในฟิลิปปินส์นั้น สังคมก่อนสมัยอาณานิคมยังมีได้มีการพัฒนาไปไกลเท่า รัฐบาลอาณานิคมของสเปนจึงมิได้ประสบความสำเร็จมากในการทำให้ประชาชนหันมานับถือคริสต์ศาสนา ส่วนรัฐบาลของสหรัฐอเมริกาที่ตั้งขึ้นใหม่ ผู้ที่มีได้มีส่วนได้เสียกับอาณานิคมมากเท่า สามารถใช้ความพยายามเร่งรัดการเปลี่ยนแปลงให้เป็นแบบตะวันตกทางการเมือง และการเป็นเอกราชได้ ในทางตรงกันข้าม อินโดนีเซียมีขนาดที่ใหญ่กว่าและระบอบเก่าที่มั่นคง ประเทศนั้นจึงไม่อาจเปลี่ยนให้ทันสมัยได้รวดเร็วเท่าฟิลิปปินส์ ประกอบกับฮอลันดาผู้ปกครองนั้นเป็นนักบริหารเศรษฐกิจเป็นสำคัญ (ทั้งนี้จนถึงปี ค.ศ. ๑๙๐๑) มิใช่ นักเผยแพร่ศาสนาหรือนักปฏิรูปการเมือง ในทาง

คำนำการเมือง ประเพณีอินโดนีเซียแต่โบราณได้ก่อให้เกิดผู้ที่เป็นประมุขโดยการสืบเชื้อสาย ซึ่งมีอำนาจแบบอัคราธิปไตย และผู้ซึ่งประชาชนได้ปกครองไม่สามารถเฝ้าอำนาจได้โดยง่าย เท่ากับที่พวกคหบดีสามารถเอาเข้าไว้ได้บังคับและตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการ การปกครองอาณานิคมเอาตัวรอดอยู่ได้ก็โดยการรักษาระดับปกครองเอาไว้เป็นพันธมิตรพื้นเมือง “การปกครองทางอ้อม” ซึ่งกระทำผ่านรัฐพื้นเมือง ๒๖๙ รัฐ ซึ่งในที่สุดจะครอบคลุมอาณาเขตกว่าครึ่งหนึ่งของดินแดนนอกขวา ทางด้านเศรษฐกิจนั้น เพราะเหตุว่าจุดมุ่งหมายของฮอลันดาเป็นไปในทางการค้ามากกว่าการเปลี่ยนแปลงอื่นๆ การปกครองของฮอลันดาจึงเพียงแต่ตั้งชั้นบนสังคมแบบเก่าตามหมู่บ้าน และการปกครองนี้ยังได้ส่งเสริมให้เกิดกลุ่มคนกลางชาวจีน และผู้รับช่วงเก็บภาษี แทนที่จะเกิดชนชั้นกลางชาวพื้นเมืองใหม่ขึ้น

ดังนั้น อินโดนีเซียภายใต้การปกครองของฮอลันดาจึงมีปัญหา ในการเปลี่ยนให้ทันสมัยที่ยุ้งยากมากกว่าฟิลิปปินส์ คุณภาพระหว่างอารยธรรมพื้นเมืองแบบเก่ากับอิทธิพลผู้ปกครองอาณานิคมตะวันตกมีความแตกต่างกันอย่างมาก หมู่เกาะอินดิสตะวันออกมีบริเวณกว้างขวางใหญ่โต มีขนาดใหญ่ประมาณหกเท่าของดินแดนฟิลิปปินส์ทั้งหมด และมีประชากรมากกว่าสี่หรือห้าเท่า ในทางตรงกันข้ามประเทศเนเธอร์แลนด์เล็ก ๆ นั้นมีขนาดไม่ใหญ่ไปกว่ามลรัฐ ๆ หนึ่งของสหรัฐอเมริกา ส่วนภาวะความรับผิดชอบและส่วนได้เสียของเนเธอร์แลนด์ก็กลับมากมายกว่าตามส่วนกัน

มรดกทางวัฒนธรรมของอินโดนีเซียนั้นมั่งคั่งและมีมากกว่าของฟิลิปปินส์ ดังนั้นจึงไม่อาจจัดแปลงหรือส่งสอนได้ง่ายเท่า ส่วนในทางศาสนา ชาวอินโดนีเซียอย่างน้อย ๘๕% ขึ้นชื่อว่าเป็นมุสลิม โดยมีคนกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งที่ติดต่อกับเมกกะอย่างแข็งขันมาตลอด (เช่น ในปี ค.ศ. ๑๙๒๗ ชาวอินโดนีเซีย ๕๒,๐๐๐ คนเดินทางไปแสวงบุญที่เมกกะ) ชาวเกาะบาห์ยังนับถือศาสนาฮินดูอยู่ พวกที่หันไปนับถือคริสต์ศาสนาส่วนใหญ่อยู่น้อยตามเกาะรอบนอก รวมแล้วศาสนาได้ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง แทนที่จะเป็นเครื่องผูกพันกัน ปัญหาของการเปลี่ยนให้ทันสมัยยุ่งยากซับซ้อนพอๆกัน เพราะสังคมที่ยึดประเพณีเดิมยังคงดำเนินต่อไปภายใต้สังคมอาณานิคม ซึ่งวางซ้อนอยู่ข้างบน เป็นต้นว่า ในปี ค.ศ. ๑๙๐๐ ชาวชาวเพียง ๗๕,๐๐๐ คนจากจำนวนทั้งหมด ๓๐ ล้านคนได้รับการศึกษาในโรงเรียน และแม้ว่าต่อมาจะได้รับความก้าวหน้าอีกมาก ในปี ค.ศ. ๑๙๓๑ คนอินโดนีเซียเพียง ๑,๖๖๖,๐๐๐ คน จาก ๖๐ ล้านคนได้รับการศึกษาในโรงเรียนประถมซึ่งทำการสอนในภาษาพื้นเมือง อีก ๑๖,๐๐๐ คนในโรงเรียนอาชีวศึกษาที่สอนภาษาพื้นเมืองเช่นกัน ในขณะที่เดียวกับที่โรงเรียนทุก ๆ แบบซึ่งทำการสอนในภาษาฮอลันดา มีนักเรียนชาวยุโรป ๕๒,๐๐๐ คน ชาวอินโดนีเซีย ๘๒,๐๐๐ คน และ “ชาวตะวันออกต่างชาติ” (ส่วนใหญ่เป็นจีน) อีก

๓๒,๕๐๐ คน ความล้มเหลวทางการศึกษาเช่นนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับสถานการณ์ในฟิลิปปินส์ ส่วนหนึ่งแล้วสะท้อนให้เห็นถึงข้อเท็จจริงขั้นมูลฐานบางส่วนของว่าการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย นั้น ทำได้ช้ากว่าในสังคมพหุภาพที่ไม่มีความเป็นเอกภาพ

เมื่อเผชิญหน้ากับความแตกต่างอันใหญ่หลวงระหว่างหมู่เกาะทั้งสองเช่นนี้ การวิจารณ์โดยชาวอเมริกันว่านโยบายอาณานิคมของฮอลันดาไปถ่วงการก่อตัวของลัทธิชาตินิยม ในอินโดนีเซียนั้น คุณอกจะเป็นการสรุปเองง่ายๆ เกินไป การขัดแย้ง (หรือความเสมอกัน) ระหว่างวัฒนธรรมในแง่สถาบันทางสังคม ขนบธรรมเนียมและค่านิยมนั้น มีมากเสียจน กระทั่งฮอลันดาประสบความสำเร็จได้ง่ายกว่าทางด้านวัตถุ คือ ในชีวิตเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ดี “นโยบายจริยธรรม” ภายหลังปี ค.ศ. ๑๙๐๑ ได้แสดงให้เห็นความปรารถนา อันแรงกล้าของฮอลันดาในอันที่จะส่งเสริมการพัฒนาในหมู่ชาวอินโดนีเซียที่กว้างขวางมากกว่าที่มีขึ้นในเศรษฐกิจภายใต้ “ระบบกสิกรรม” ในระยะแรกๆ ผู้บริหารชาวฮอลันดาที่มุ่งมั่นในการนี้ ได้คิดตั้งโครงการเป็นจำนวนมากเพื่อสวัสดิการของชาวพื้นเมือง โครงการเหล่านี้รวมถึงการมีกฎหมายลดขอบเขตการหาประโยชน์แบบนายทุนนิยม จากกรรมกรชาวพื้นเมืองที่ค่าจ้างถูกและไม่มีกรรมกรด้วยกัน นอกจากนี้ก็มีธนาคารประจำหมู่บ้านที่รัฐเป็นผู้อุปถัมภ์ โรงเรียนประจำและสหกรณ์เพื่อจัดหาสินเชื่อบนชนบท เพื่อแข่งขันกับผู้ให้กู้เงินชาวจีน และยังมีมาตรการเพื่อการสาธารณสุข การศึกษา และการพัฒนาหมู่บ้านโดยการจัดตั้ง คลังประจำหมู่บ้าน ธนาคาร งบประมาณ โรงเรียน การเก็บทะเบียนประวัติ และการ ชุมชุมสาธารณะ การเคลื่อนไหวทางสวัสดิการทั้งหมดนี้ซึ่งมีมาจากเมืองบนได้รับการ วิพากษ์วิจารณ์ว่ามีวิธีการแบบบิดาต่อบุตร และเหตุจูงใจขั้นสุดท้ยแล้วนั้นเป็นทางวัตถุ หรือเรียกว่า “ลัทธินายทุนที่ตกแต่งจนเหมือนคริสต์ศาสนา” แม้ว่าความกระตือรือร้นของ โครงการเหล่านี้จะเป็นไปได้โดยมิได้หวังผลประโยชน์เข้าตัว แต่ความหวังที่จะสร้างประชาธิปไตยในระดับหมู่บ้าน และสร้างชนชั้นกลางชาวอินโดนีเซียขึ้นนั้นต้องประสบกับความผิดหวังโดยทั่วไป ระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๐๕ ถึง ค.ศ. ๑๙๔๗ ประชากรเพิ่มขึ้นเกินกว่าเท่าตัว (จาก ๓๗ ล้านเป็น ๗๖ ล้าน) แต่ในแนวโน้มทั่วไปนี้ ชุมชนชาวยุโรป (ซึ่งรวมถึงพวกลูกครึ่ง ยุโรปกับเอเชียจำนวนมากซึ่งได้เข้าร่วมหน่วยกับพวกคัทซ์) และชุมชนชาวจีนก็ยิ่งก้าวหน้า รวดเร็วกว่าชาวอินโดนีเซียทั้งในทางอัตราการเติบโตและมาตรฐานการครองชีพ พวก ชาวนาอินโดนีเซียที่มีจำนวนมากกว่ตกอยู่ในสภาพเลวลงกว่าเดิม ส่วนคนจำนวนน้อยที่ได้รับการศึกษาก็ไม่อาจหางานทำได้โดยง่ายในสังคมสมัยใหม่ที่ชาวยุโรป พวกลูกครึ่ง และ ชาวจีนครอบครองอยู่แล้ว ดังนั้น แม้ว่าฮอลันดาจะพยายามช่วยเหลือให้ฐานะชาวอินโดนีเซียกระเตื้องขึ้นอย่างไร ชาวต่างชาติที่ร่ำรวยแล้วก็กลับร่ำรวยมากขึ้น และชาวนาอินโดนีเซีย

โดยทั่วไปก็จกลง ในขณะที่เดียวกัน เมื่อได้รับการศึกษามากขึ้นและการติดต่อกับชุมชนชาวต่างชาตินมากขึ้น ก็ไปหล่อเลี้ยงความรู้สึกชาตินิยมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อชาวต่างชาติอย่างขมขื่นให้มีมากขึ้นเรื่อย ๆ

ความตื่นตัวในเรื่องชาติที่ทวีขึ้นในเกาะต่าง ๆ ที่เป็นพิศยาวถึง ๓,๑๐๐ ไมล์ จากตะวันตกไปตะวันออกนั้น ได้รับความเอื้ออำนวยจากการที่พวกซอลันดาประสบความสำเร็จในที่สุดการแผ่ขยายการปกครองไปทั่วบริเวณนั้น ทั้งนี้ เพราะพร้อม ๆ กันนั้นก็ได้มีการสร้างปัจจัยทางวัตถุส่วนใหญ่ของรัฐที่เป็นเอกภาพขึ้นด้วย อันได้แก่สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการเดินทางและการคมนาคม กับทั้งระบอบข้าราชการของรัฐบาลกลางซึ่งควบคุมการเก็บภาษี การตำรวจ การยุติธรรม สาธารณูปโภค และบริการสาธารณะต่าง ๆ ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน แม้ว่าประเพณีเดิมอันเลือกรางของศรีวิชัยและมัชปาหิตจะมีคุณค่าทางสัญลักษณ์ต่อผู้รักชาติสมัยใหม่ แต่อาณาจักรอันเก่าแก่ทั้งสองนี้ก็ไม่เคยได้ปกครองบริเวณนี้ทั้งหมดแม้แต่ในทางทฤษฎี การขยายอำนาจของซอลันดาเหนือบริเวณอันกว้างใหญ่ในคอนปลายศตวรรษที่ ๑๙ จึงเป็นอิทธิพลที่ก่อให้เกิดการรวมกัน ทั้งโดยการเป็นตัวอย่างทางปฏิบัติของลัทธิชาตินิยมสมัยใหม่ และโดยการปลุกปั่นให้เกิดการต่อต้านชาตินิยมนั้น ตัวอย่างเช่น การที่ศาสนาอิสลามแพร่หลายอย่างรวดเร็วไปจนทั่วชวา นั้น ดูเหมือนว่าเป็นปฏิกิริยาตอบโต้ของคนกลุ่มที่มีอำนาจต่อต้านการรุกรานของอำนาจต่างชาติ คือ โปรตุเกส และต่อมาคือซอลันดา ในทำนองเดียวกัน ภาษาประจำชาติอินโดนีเซียก็พัฒนามาจากภาษากลางในสมัยแรก ๆ ที่ใช้กันอยู่ตามเส้นทางค้าขาย ซึ่งได้แก่ภาษาพื้นเมืองมาเลย์ ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะผู้ปกครองชาวซอลันดาบางคนในสมัยแรก ๆ ได้สนับสนุนให้ใช้ภาษานี้แทนภาษาซอลันดาเพื่อเป็นการแยก “ชาวพื้นเมือง” ให้อยู่ตามฐานะของตน

องค์ประกอบเหล่านี้ของลัทธิชาตินิยม ซึ่งได้แก่รัฐบาลที่มีอำนาจปกครองเหนือบริเวณอันเป็นที่ยอมรับกัน ซึ่งมีประเพณี ศาสนา และภาษาเดียวกัน ได้สะสมขึ้นมาทีละเล็กละน้อยเท่านั้น และไม่แพร่หลายไปมากเลย เหตุที่องค์ประกอบเหล่านี้มิได้รวมเข้าในขบวนการสมัยใหม่ก่อนศตวรรษที่ ๒๐ ส่วนหนึ่งก็เพราะไม่มีผู้นำ ระบบปกครองทางอ้อมของซอลันดาได้ทำให้ชนชั้นปกครองเดิมของอินโดนีเซียกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบอาณานิคม พวกลูกครึ่งซึ่งเกิดจากการแต่งงานระหว่างชาวซอลันดากับอินโดนีเซียเป็นที่ยอมรับว่าเป็นพวกชาวยุโรป ในขณะที่เดียวกันสามัญชนชาวอินโดนีเซียมีโอกาสน้อยมากไม่ว่าในการที่จะได้รับการศึกษาสมัยใหม่ของซอลันดาและในการเข้ารับราชการ หรือในการที่จะก้าวหน้าทางธุรกิจโดยการแข่งขันกับพวกคนจีน จึงทำให้ยากที่จะเกิดชนชั้นนำพวกใหม่จากชนบท ดังนั้นจึงเป็นการแน่นอนว่าในที่สุด การเบนความสนใจจากการสร้างผู้นำชาวพื้นเมือง

ตั้งแต่ต้น ประกอบกับการเอาอคติเอาเปรียบทางเศรษฐกิจของอาณานิคม ได้พุ่มพักความรู้สึกรักชาติที่เต็มไปด้วยความเจ็บใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังปี ค.ศ. ๑๙๐๑ เมื่อนักปฏิรูปเพื่อมนุษยธรรมชาวฮอลันดาได้ทำการเปลี่ยนชนบทให้ทันสมัยภายใต้ “นโยบายจริยธรรม” ได้ทำให้ชาวอินโดนีเซียมองเห็นโลกและเห็นฐานะของตนในโลกได้กว้างขึ้น สิ่งທີ່หลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือการศึกษาได้ก่อให้เกิดผู้รักชาติรุ่นใหม่ขึ้น

สิ่งที่ไปกระตุ้นลัทธิชาตินิยมในอินโดนีเซียอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งมีผลในระยะยาว ได้แก่ ตัวอย่างของการเติบโตของลัทธิชาตินิยมในหมู่คนจีน ในราวปี ค.ศ. ๑๙๐๐ ชนกลุ่มน้อยชาวจีนซึ่งมีจำนวนครึ่งล้านคนประกอบไปด้วยจีน ๒ พวก แต่ละพวกมีขนาดเกือบเท่า ๆ กัน พวกแรก ได้แก่ ชนชั้นพ่อค้าชาวจีนในเมือง บรรพบุรุษของจีนพวกนี้ส่วนใหญ่มาจากมณฑลฝูเจี้ยนทางใต้ แต่มาบัดนี้เป็นคนที่ “เกิดในแผ่นดิน” อินโดนีเซีย (จึงมีชื่อว่า พวกเปรานากัน) จีนอีกพวกหนึ่งเป็นชนชั้นกรรมกรที่เพิ่งอพยพมาใหม่ ส่วนใหญ่มาจากมณฑลกวางตุ้ง และรับจ้างทำงานอยู่ตามจังหวัดส่วนนอก (พวกนี้มีชื่อว่า ชิงเก จากภาษาจีนว่า ซินเคอะ หรือ “อาคันตุกะผู้มาใหม่” หรืออีกชื่อว่าโททก ซึ่งเป็นภาษาอินโดนีเซีย หมายถึงคนจีนแท้ที่ยังไม่รับวัฒนธรรมอื่นไว้เลย)

ในสมัยศตวรรษที่ ๑๙ พวกจีนเปรานากันที่มาถึงแต่แรกได้สร้างวัฒนธรรมผสมที่เด่นชัดขึ้นในอินโดนีเซีย โดยที่พูดภาษาพื้นเมืองอินโดนีเซียแต่ยังรักษานามสกุลจีนของตนไว้ คนเหล่านี้ได้พัฒนาวิธีทำอาหาร การละคร และดนตรีแบบผสมขึ้นมา หันไปแต่งตัวแบบอินโดนีเซีย และรับเอาโครงสร้างระบบเครือญาติของอินโดนีเซียมาใช้ ขณะเดียวกันก็ยังรักษาความผูกพันในระบบเครือญาติแบบจีนอยู่มาก พัฒนาการแบบนี้แตกต่างอย่างมากกับประสบการณ์ของชาวจีนในไทยอย่างเห็นได้ชัด ในไทยผู้นำสังคมไทยมีความมั่นใจและแข่งขัน ได้ให้โอกาสแก่ชาวจีนที่อพยพเข้ามาใช้ความชำนาญของชาวจีนให้เป็นประโยชน์ในการค้ากับต่างประเทศและในราชการ และกลืนชาวจีนเข้าในสังคมไทยอยู่จนถึงปี ๑๙๐๐ กว้างถึงขนาดที่คนจีนหันมาใช้ชื่อไทย รับเอาขนบธรรมเนียมและค่านิยมทางสังคมของไทย และสูญเสียเอกลักษณ์จีนของตน ในอินโดนีเซีย ชาวจีนไม่ได้ถูกกลืนเพราะผู้นำชาวอินโดนีเซียยังคงแตกแยกและขาดกำลังใจอยู่ภายใต้พวกฮอลันดาผู้เป็นใหญ่ เขาเหล่านั้นมิได้เป็นใหญ่ในประเทศของตนเองอีกต่อไป แต่เป็นผู้พ่ายแพ้และจำต้องหันเข้าหาพวกเดียวกันเองเป็นการป้องกันตัว โดยที่คนเหล่านี้เป็นมุสลิมจึงได้หลีกเลี่ยงการแต่งงานกับคนที่นับถือศาสนาอื่น และใช้ศาสนากับเชื้อชาติเป็นเครื่องตัดสินการรับคนภายนอกเข้ามาในกลุ่มของตน ซึ่งพวกคนจีนเองก็ไม่มีแรงจูงใจที่จะเข้าร่วมด้วย นอกจากนี้แล้ว พวกฮอลันดาซึ่งเป็นใหญ่อยู่ในหมู่เกาะยังพยายามจำกัดให้พวกจีนเปรานากัน มีบทบาทเฉพาะเป็นพ่อค้าและคนกลาง

คนจีนถูกจำกัดให้อยู่ในแหล่งชาวจีนในเมือง ถูกจำกัดเข้าในพวก “ชาวตะวันออกต่างชาติ” และไม่ได้รับการยินยอมให้ปะปนกับชาวพื้นเมืองชนชั้นกรรมกรหรือสังคมชนบท

เมื่อมีอุปสรรคแวดล้อมทั้งทางเชื้อชาติ เศรษฐกิจและกฎหมายเช่นนี้ มาในปี ค.ศ. ๑๙๐๐ พวกคนจีนเปรมานากันกลุ่มน้อยนั้นก็ต้องสูญเสียอาชีพเดิมของตน คือ การรับช่วงเก็บภาษีและการให้กู้เงินไป คนที่ยังไม่ได้สูญเสียอาชีพนี้ไปก็มีความหวาดกลัวว่าจะถึงคราวของตนบ้าง ในขณะที่เดียวกันนั้นฮอลันดากำลังส่งเสริมสวัสดิการของชาวอินโดนีเซียโดยการให้รัฐบาลเข้าดำเนินการผูกขาดค่าฝิ่น แพ้ข้ามฟาก โรงฆ่าสัตว์ และสถาบันสินเชื่อในชนบทแทนที่ชาวจีนซึ่งประกอบกิจการเหล่านี้มาก่อน ถึงกระนั้นแล้ว ชาวจีนก็ยังต้องถูกบังคับให้มีใบผ่านทางไว้ใช้เวลาเดินทาง แม้จะเป็นการเดินทางเพื่อประกอบธุรกิจก็ตาม ชาวจีนได้รับอนุญาตให้อาศัยอยู่ได้ในบางเขตภายในเมืองเท่านั้น และยังไม่ได้รับความเป็นธรรมอีกในทางกฎหมาย โดยที่อยู่ภายใต้อำนาจศาลตำรวจ และได้รับสิทธิต่าง ๆ น้อยกว่าชาวยุโรป โดยทั่วไปแล้วชาวจีนเปรมานากันถูกกีดกันจากโรงเรียนของฮอลันดาและจากตำแหน่งข้าราชการ คนเหล่านี้จึงรวมตัวกันเข้าเป็นกลุ่ม

พวกจีน โททก ซึ่งยังรักษาวัดธรรมจีนแท้ไว้ ได้อพยพเข้ามาเป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ หลังปี ค.ศ. ๑๙๐๐ ไปแล้ว ปราบฏการณ์เอนั้นได้ก่อให้เกิดชุมชนจีนใหม่ที่แตกต่างออกไปขึ้นในอินโดนีเซียควบคู่ไปกับชุมชนของพวกเปรมานากัน ชุมชนจีนใหม่นี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับบ้านเกิดเมืองนอนมากกว่า และมีการไหวตัวโดยตรงต่อลัทธิชาตินิยมร่วมของจีน ชาวจีนในอินโดนีเซียจำนวนมากอาศัยสิงคโปร์เป็นหน้าด่านเปิดออกสู่โลกภายนอกเป็นสำคัญ พวกเขาไหวตัวต่อความรู้สึกชาตินิยมซึ่งปรากฏในขบวนการปฏิรูปของจีนในปลายทศวรรษ ๑๘๙๐ พวกผู้นำชาวจีนในปีตดาเวียได้ก่อตั้งสมาคมจีนรวม (จุ่งหัว ฮุยกวน หรือ “สมาคมจีน”) เพื่อที่จะสนับสนุนลัทธิขงจื้อให้เป็นทางเลือกแข่งกับคริสต์ศาสนา และสนับสนุนการศึกษาแบบจีนที่ใช้ “ภาษาประจำชาติ” (กัว-ยู) นอกจากนั้น ก็ยังสนับสนุนความสามัคคีในชุมชนระหว่างพวกเปรมานากัน และพวกโททกที่มาถึงใหม่ ขบวนการปฏิรูปในปลายสมัยราชวงศ์ชิงภายหลังปี ค.ศ. ๑๙๐๑ เป็นต้นไป และขบวนการปฏิวัติของคัง อิว หวย และลุงเหมิงฮุย ได้ก่อให้เกิดระลอกปฏิภิกิริยาในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเลสองกลุ่มนี้มากขึ้นทุกที มาบัดนี้ชาวจีนพวกนี้มีทรัพย์สินที่จะดำเนินการได้แล้ว

ในไม่ช้าก็มีโรงเรียนเอกชนจีนนับเป็นร้อย ๆ แห่ง มีหนังสือพิมพ์ หอการค้า และแม้แต่สมาคมทางการเมืองขึ้นตามศูนย์กลางที่สำคัญ ๆ ทั่วหมู่เกาะ ซึ่งต่างก็เป็นสถาบันสมัยใหม่ตามแบบตะวันตกที่มีขึ้นเพื่อสนองความต้องการของชุมชนโททก ที่ขยายตัวขึ้นเรื่อย ๆ

พวกหัวหน้าคนจีนประจำท้องถิ่นที่พวกฮอลันดาแต่งตั้งหรือพวก “เจ้าพนักงาน” (มักเรียกกันว่า กาบิเตน) ซึ่งเป็นคนในกลุ่มเปอรานากันเดิม มาบัดนี้ก็ต้องสูญเสียบทบาทของการเป็นผู้หน้าที่วางเฉยที่ปฏิบัติกันมาแต่ดั้งเดิม ชนกลุ่มน้อยชาวจีนซึ่งรวมตัวกันขึ้นใหม่ ได้ใช้ความสามัคคีในชุมชนของตนเป็นเครื่องมือ เช่น ร่วมกันคว่ำบาตรหรือหยุดการค้าขายเมื่อมีความจำเป็น ทำให้สามารถบีบบังคับพวกฮอลันดาให้สร้างโรงเรียนรัฐบาลให้พวกตน และขจัดความไม่เป็นธรรมต่าง ๆ ซึ่งเคยมีมาแต่ก่อนได้หลายอย่าง ทั้งนี้ ชาวจีนสามารถทำได้แม้ว่าชุมชนจีนทั้งสองทั้งเก่าและใหม่จะไม่สามารถรวมเป็นกลุ่มเดียว ทำให้เกิดการแตกแยกเป็นสองฝ่ายในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเลผู้เป็นชนกลุ่มน้อย ชุมชนเก่าถูกกลืนเข้าไปในสังคมอินโดนีเซียสมัยใหม่ได้มากกว่าชุมชนใหม่

นอกจากตัวอย่างลัทธิชาตินิยมของจีนที่อยู่ใกล้มือแล้ว ก็มีลัทธิชาตินิยมญี่ปุ่นอีกนับแต่ปี ค.ศ. ๑๙๔๔ เป็นต้นไป ชาวญี่ปุ่นสามารถทำให้พวกฮอลันดาปฏิบัติต่อพวกตนในฐานะ “ชาวยุโรป” ซึ่งเป็นการยอมรับความจริงที่ไม่ซัดต่อมากก็ได้รับการพิสูจน์ว่าสมเหตุสมผล นั่นคือชัยชนะของญี่ปุ่นในปี ค.ศ. ๑๙๐๕

หนึ่งในองค์การชาตินิยมอินโดนีเซียแรก ๆ ซึ่งก่อตั้งตามแบบตะวันตก ก็คือสมาคมเพื่อยกระดับวัฒนธรรมของชนชั้นสูง ชื่อว่า พุทธิ อุตตโม (Boedi Oetomo)^๑ (หรือ “ความพยายามอันสูงส่ง”) พวกปัญญาชนชาวชวาก่อตั้งสมาคมนี้ขึ้นมาในปี ค.ศ. ๑๙๐๘ เริ่มต้นมิได้เป็นสมาคมทางการเมือง แต่ก็ค่อย ๆ เริ่มมีจุดแนวทางชาตินิยมและความเป็นอินโดนีเซียมากขึ้น สมาคมนี้มีสมาชิก ๑๐,๐๐๐ คน ส่วนใหญ่เป็นพวกชนชั้นขุนนาง ข้าราชการพลเรือนและนักศึกษา นับได้ว่าเป็นสมาคมเดียวที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในหมู่สมาคมที่ตั้งขึ้นใหม่ ๆ หลายสมาคม ซึ่งรวมทั้งสมาคมภูมิภาค (เช่นของชาวสุมาตราในชวา) และสมาคมสตรีต่าง ๆ

นับตั้งแต่เริ่มติดต่อกับยุโรป ศาสนาอิสลามเป็นจุดรวมกำลัง ที่ทำให้ชาวอินโดนีเซียยื่นหยัดต่อต้านผู้บุกรุก การแสดงออกของลัทธิชาตินิยมขนาดใหญ่ในระยะแรก เกิดขึ้นในรูปขบวนการศาสนา และเศรษฐกิจของอิสลาม เรียกชื่อว่า ซาเรกัต อิสลาม (“สมาคมอิสลาม”) สมาคมนี้ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๑๒ ความมุ่งหมายส่วนหนึ่งก็คือ จะต่อต้านการปฏิบัติงานของพวกสอนศาสนาชาวคริสเตียน จุดมุ่งหมายอีกส่วนก็เพื่อส่งเสริมสหกรณ์และกิจการพาณิชย์ในหมู่พวกชนชั้นกลางชาวชวา เพื่อแข่งขันกับอิทธิพลทางเศรษฐกิจของชุมชน-

^๑ ภายหลังได้รับอิสรภาพ วิธีเขียน oe แทนตัว u ของฮอลันดาได้ถูกเปลี่ยนแปลงให้เป็น u อย่างเดียว คำนี้เมื่อสะกดว่า Budi Utomo ก็ถูกต้องเช่นกัน

ชนจีนที่แผ่ขยายไปทั่ว สมาคมนี้นประกาศตนว่าไม่ใช่สมาคมทางการเมือง และภายในห้าปี ก็มีจำนวนสมาชิกถึง ๘๐๐,๐๐๐ คน ทั้งคนในเมืองและชนบท รวมทั้งพวกผู้นำทางศาสนา ในหมู่บ้านที่ได้โอกาสระบายความไม่พอใจของชาวชนบท คนเหล่านี้ได้รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการมวลชนอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ในขณะเดียวกันนั้น ขบวนการอิสลามสมัยใหม่ในอินเดียและอียิปต์ก็มีพวกผู้นำการปฏิรูป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโคโรได้เสาะแสวงเป็นพิเศษที่จะฟื้นฟูความเชื่อทางศาสนา และทำให้ความเชื่อนั้นบริสุทธิ์พร้อมกันกับให้ความสนใจในวิชาความรู้ของตะวันตกและค่านิยมของสังคมสมัยใหม่ ขบวนการนี้ได้กระตุ้นให้เกิดการจัดตั้งสมาคมปฏิรูปขึ้นในชาวบัง ในปี ค.ศ. ๑๙๑๒ ชื่อว่า มุฮัมหมัดียา สมาคมนี้ได้กลายเป็นขบวนการทางศาสนาที่สำคัญ ในระหว่างนั้น ชาเรกัต อิสลาม ก็เริ่มมีความคิดรุนแรงทางการเมืองและเป็นชาตินิยมมากขึ้น เห็นได้เป็นต้น จากการที่สมาคมให้โอกาสแก่นักสังคมประชาธิปไตย ชาวฮอลันดาคนหนึ่ง ชื่อ เฮนดริก สนีฟเลียต (Hendrik Sneevliet) ในปี ค.ศ. ๑๙๑๔ ผู้เริ่มการเผยแพร่ลัทธิการปฏิวัติของมาร์กซ์ตามสาขาของสมาคมในท้องถิ่นเมื่อสนีฟเลียตถูกเนรเทศออกไปในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๑๘ (แล้วไปปรากฏตัวอีกในประเทศจีนในปี ค.ศ. ๑๙๒๑ ในฐานะตัวแทนองค์การคอมมิวนิสต์สากล ใช้ชื่อว่า “มาริง”) ชาเรกัต อิสลาม ก็กำลังเรียกร้องเอกราชอยู่ แทนที่จะเรียกร้องเพียงการปกครองตนเองอย่างในตอนนี้

ในขณะเดียวกันนั้นพวกฮอลันดาก็อ่อนแอลงเพราะไม่สามารถป้องกันตัวได้เต็มที่ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ มาในตอนนี้พวกฮอลันดาได้ตั้งสภาขึ้นใหม่อีกสภาหนึ่งอยู่เหนือองค์การต่าง ๆ ที่ได้ตั้งขึ้นไว้สำหรับการปกครองตนเองในท้องถิ่นและสภาส่วนภูมิภาคกับสภาเทศบาล สภาใหม่ที่ตั้งขึ้นก็คือสภาประชาชน (Volksraad) ซึ่งเปิดประชุมในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๑๘ โดยที่สมาชิกส่วนใหญ่เป็นชาวฮอลันดา สภานี้มีแต่เพียงอำนาจในการให้คำปรึกษาเท่านั้น ดังนั้น แทนที่จะเป็นสัญลักษณ์ของระบอบประชาธิปไตย สภานี้ก็กลายเป็นสัญลักษณ์ของความตั้งใจอย่างแน่วแน่ของฮอลันดาที่จะยังรักษาอำนาจการปกครองแบบบิดาต่อบุตรไว้จนกว่าชาวอินโดนีเซียจะ “พร้อมสำหรับการปกครองตนเอง” ในอนาคตที่ไม่ได้กำหนดไว้ว่าจะเป็นอย่างใด พวกผู้นำชาตินิยมอินโดนีเซียจึงถูกทัศนคติเช่นนี้ของฮอลันดาผลักดันให้พวกเขากลายเป็นฝ่ายปฏิปักษ์ ซึ่งพวกฮอลันดาว่าเป็นการไม่ภักดี

การประชุมใหญ่ครั้งที่ ๔ ของ ชาเรกัต อิสลาม ในปี ค.ศ. ๑๙๑๘ เป็นตัวแทนของสมาชิกทั้งหมดเกือบสองล้านห้าแสนคน ที่ประชุมได้ยืนยันหลักการทางศาสนาของสมาคม หลังจากนั้นไม่นาน ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๒๐ สมาชิกกลุ่มที่เลื่อมใสลัทธิมาร์กซ์ก็แยกตัวออกไปตั้งพรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซียขึ้น (หรือ PKI-Perserikatan Kommunist di

India) และเข้าเป็นสมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์สากล หลังจากนั้นไม่นาน พี เค ไอ และ ชาเรกัต อิสลาม ก็แย่งชิงกันที่จะเข้าควบคุมขบวนการกรรมกรที่เกิดขึ้นใหม่ การแย่งชิงต่อสู้ ก็ไม่ผิดกับการต่อสู้ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์จีนและพรรคก๊กมินตั๋ง ในประเทศจีน ในระยะเดียวกันนั้น แม้ว่าพวกคอมมิวนิสต์จะประสบผลสำเร็จในการเข้าควบคุมสหภาพแรงงาน แต่ก็ได้สร้างความขุ่นเคืองแก่พวกมุสลิมจำนวนมาก ละเลยและสร้างความรู้สึกรักไม่เป็นมิตรในหมู่พวกชาวนา นอกจากนี้ยังมีได้เข้าจัดตั้งแนวร่วมกับนักปฏิรูป และพวกชาตินิยมที่เป็น “ชนชั้นกลางที่เป็นประชาธิปไตย” เพื่อต่อต้านพวกซอลันดาเสียอีก ในที่สุดกลุ่มหนึ่งของพรรคคอมมิวนิสต์ก็วางแผนการปฏิวัติโดยที่ยังไม่ถึงเวลาอันสมควรในปี ค.ศ. ๑๙๒๖ ทั้งนี้โดยไม่นำพาต่อคำแนะนำของตัวแทนองค์การคอมมิวนิสต์สากลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ตัน มะละกา) ผู้ซึ่งแสดงความไม่เห็นชอบกับ “หันเหไปทางซ้าย” ของการกบฏที่ไรการสนับสนุนของมวลชนซึ่งมีการรวมกำลังกันอย่างดี ขณะเดียวกันนั้นซอลันดาก็สั่งห้ามการประชุมทุกชนิด ปรามปรามการนัดหยุดงาน จับกุมพวกหัวหน้า พี เค ไอ เป็นระยะ ๆ และก่อให้เกิดความวุ่นวายในองค์การ เมื่อพวกคอมมิวนิสต์พยายามก่อการกบฏขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๒๖ ในชวา และในตอนต้นปี ค.ศ. ๑๙๒๗ ในสุมาตรา นั้น พวก พี เค ไอ มีสมาชิกเพียง ๓,๐๐๐ คน กับอีก ๓๐,๐๐๐ คนจากองค์การชาวนาต่าง ๆ การกบฏถูกปราบลง คนประมาณ ๑๓,๐๐๐ คนถูกจับกุม ๔,๐๐๐ คนในจำนวนนั้นถูกจำคุก และอีก ๑,๓๐๐ คนถูกกักบริเวณ ส่วนใหญ่ คือ ในค่ายกักกันลึกลงเข้าไปในป่าบริเวณนี้ของซอลันดา

ดังนั้น ลัทธิคอมมิวนิสต์จึงเสียชื่อเสียงและถูกขับลงใต้ดิน แต่ขณะเดียวกันศาสนาอิสลามไม่ว่าจะเป็นฝ่ายปฏิรูป หรือฝ่ายที่เคร่งครัด ต่างก็ต่อต้านการเปลี่ยนเป็นแบบตะวันตก ดังนั้น จึงไม่สามารถเป็นเครื่องมือสำคัญของลัทธิชาตินิยมของอินโดนีเซียได้ ความเป็นผู้นำในขบวนการชาตินิยมที่ไม่ผูกพันกับศาสนา มาบัดนี้จึงตกอยู่ในมือของนักศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่กลับมาจากซอลแลนต์ด้วยความคิดเอียงซ้าย คนเหล่านี้สนับสนุนการได้เอกราชมาโดยวิธีรวมพลังอันกว้างขวางเข้าด้วยกัน และโดยการใช้อิทธิพลไม่ให้ความร่วมมือแทนที่จะใช้ความรุนแรง ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๒๗ วิศวกรหนุ่มที่พุดจาได้ประทับใจคนหนึ่ง ชื่อ ซูการ์โน (Sukarno หรือจะสะกดว่า Soekarno ก็ได้) และคนอื่นๆ ได้ร่วมกันจัดตั้งพรรคชาตินิยมอินโดนีเซียขึ้น (พี เอน ไอ Partai Nasional Indonesia) ตามนโยบายดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในไม่ช้าพรรคนี้ก็เป็นผู้นำขององค์การระดับชาติที่สำคัญ ๆ ทั้งหมดซึ่งรวมกันอย่างไม่มั่นคง

ในปี ค.ศ. ๑๙๓๐ รัฐบาลซอลันดาก็จับกุมและจำคุกตัวซูการ์โนและผู้นำอื่น ๆ และต่อมาก็ประกาศว่า พี เอน ไอ เป็นองค์การที่ผิดกฎหมาย พวกชาตินิยมจึงตอบโต้ด้วยกลวิธี

ใหม่ ผู้นำนักศึกษาที่สามารถ ๒ คน ซึ่งกลับจากฮอลแลนด์ในปี ค.ศ. ๑๙๓๒ คือ สุตาน ซาจรี และโมฮัมหมัด ฮัตตา (Sutan Sjahrir และ Mohammad Hatta) ก็เลิกล้มความพยายามที่จะสร้างขบวนการมวลชนขึ้น เพราะอาจถูกทำลายได้อยู่เสมอโดยการจับกุมตัวหัวหน้า ดังนั้น ก่อนที่คนทั้งสองจะถูกจับกุมเองในปี ค.ศ. ๑๙๓๔ เขาได้มุ่งในการฝึกหัดกลุ่มผู้นำเล็กๆ ที่มีความเป็นตัวของตัวเองในระดับต่ำลงไป ผู้นำเหล่านี้แม้จะเป็นกลุ่มเล็กแต่ก็ขยายวงกว้างขึ้นเรื่อยๆ ในระยะเวลาหลังจากนั้นก่อนการบุกรุกของญี่ปุ่น วิธีการแบบนี้ได้ทำให้ขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชมีชีวิตยืนยาวมาได้ ส่วนเวทีสาธารณะนั้นก็ยังมีแต่กิจกรรมที่ไม่รุนแรงนัก

ในช่วงปี ค.ศ. ๑๙๒๐ ถึง ค.ศ. ๑๙๓๐ หมู่เกาะอินดิสตะวันออกของเนเธอร์แลนด์เพิ่มผลผลิตอันได้แก่ยางพารา ติบูก ถ่านหิน น้ำมัน น้ำตาล ชา และมะพร้าวแห้ง ขึ้นอย่างมากมาย นำรายได้มาให้เนเธอร์แลนด์ถึง ๑๒ หรือ ๑๕ เปอร์เซนต์ของรายได้ประชาชาติหลายสิบปีต่อมา ความผิดหวังกับผลของการปฏิรูปภายใต้ “นโยบายจริยธรรม” ประกอบกับการสูญเสียตลาดระหว่างการค้าทางเศรษฐกิจได้ทำให้รัฐบาลฮอลันดาเพิ่มความเอาอัดเอาเปรียบและกดขี่ประชาชนมากขึ้น นับแต่นั้นไปการอภิปรายนโยบายที่มองไปสู่ “เอกราช” (เมอร์เตกา) ก็ถูกห้ามอย่างเด็ดขาดในวงการเมือง ชื่อ “อินโดนีเซีย” เอง ซึ่งเป็นชื่อสมัยใหม่ก็ไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ

ดังนั้น เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองเกิดขึ้น ขบวนการชาตินิยมอินโดนีเซียถูกตำรวจปราบปราม และยึดนโยบายไม่ให้ความร่วมมือ โดยมีข้อยกเว้นบางกรณี ซึ่งเวลาเดียวกันนั้นเองขบวนการชาตินิยมในฟิลิปปินส์ก็กำลังควบคุมกิจการภายในของสหภาพฟิลิปปินส์แล้ว และกำลังเตรียมตัวที่จะรับเอกราชโดยสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจนั้นมีไม่มากนัก สินค้าออกส่วนใหญ่ของฟิลิปปินส์ยังคงต้องอาศัยการมีอภิสิทธิ์ในตลาดอเมริกา ส่วนเศรษฐกิจที่ใหญ่กว่า และมีหลายแบบของอินโดนีเซียซึ่งมีทั้งน้ำมัน ไฟฟ้าพลังน้ำตก และการพัฒนาอื่นๆ นั้น ต้องพึ่งเศรษฐกิจขนาดเล็กแบบเมืองแม่ของเนเธอร์แลนด์น้อยกว่า แต่อยู่ใต้การกระตุ้นและการจัดการของรัฐบาลมากกว่า นอกจากนั้นแล้ว การที่พวกฮอลันดาตั้งแต่สมัยแรก ๆ จำกัดการเป็นเจ้าของที่ดินได้ช่วยไม่ให้มีผู้ต้องเช่าที่ดินแพร่หลาย อันเป็นภาวะที่กำลังสร้างความทุกข์ยากอยู่ในเกาะลูซอน

การพัฒนาอาณานิคมส่วนที่อยู่บนแผ่นดินทวีปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในที่นี้เราไม่อาจกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับ มลายา พม่า ไทย และอินโดจีนซึ่งมีประชากรและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันให้พอใจได้ แต่เราก็ไม่อาจละเลยไม่พูดถึงเสียเลย

เท่า ๆ กับที่เราไม่อาจจะเลยอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ เมื่อเรตกอยู่ในภาวะยุ่งยากใจเช่นนี้ ทางออกทางเดียวของเราก็คือคัดเลือกด้วยการวิเคราะห์ ซึ่งก็เป็นวิธีที่นักประวัติศาสตร์ต้องใช้อยู่เป็นนิจ ถ้าเราจะคิดถึง “ญี่ปุ่น” และ “จีน” ว่าเป็นตัวคนที่ซับซ้อน เพราะมีความแตกต่างภายในอย่างใหญ่หลวงทางด้านภูมิอากาศ พื้นดิน ประเพณีท้องถิ่น และผลประโยชน์ของแต่ละภูมิภาค เราก็อาจเรียกเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนบนผืนทวีปได้ว่าเป็นตัวคนที่ซับซ้อนเช่นกัน ในที่นี้เราจะกล่าวกว้าง ๆ ถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจก่อน แล้วจึงจะกล่าวถึงการพัฒนาทางการเมือง

การเติบโตทางเศรษฐกิจในด้านต่าง ๆ

ในปลายศตวรรษที่ ๑๙ หลังจากที่อังกฤษได้เข้ามาครอบครองในมลายากับพม่าแล้ว โดยทั่วไปและควบคุมการค้าในไทย และภายหลังการที่ฝรั่งเศสเข้าครอบครองอินโดจีนแล้ว การเติบโตทางเศรษฐกิจในบริเวณเหล่านี้เกิดขึ้น ประการแรก เพราะการค้าที่มีการขนส่งช่วยส่งเสริม เรือกลไฟทำให้ไปถึงเมืองท่าหลายแห่งในแหลมมลายาได้ง่ายขึ้น ขึ้นไปตามลำแม่น้ำอิรวดี จินคัวิน และแม่น้ำเจ้าพระยา ตลอดจนไปจนถึงดินแดนตอนล่างและสาขาของแม่น้ำโขงและแม่น้ำแดง ทางรถไฟจากย่างกุ้งไปถึงเมืองแปรในปี ค.ศ. ๑๘๗๗ ถึงเมืองมณฑะเลย์ ในปี ค.ศ. ๑๘๘๙ มีการเริ่มสร้างทางรถไฟขึ้นในโคจีนจีนใน ค.ศ. ๑๘๘๑ ตั้งเกียในปี ค.ศ. ๑๘๙๐ และเริ่มมีการสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ขึ้นเหนือในปี ค.ศ. ๑๘๙๒ ในที่สุด มลายาและไทยก็ติดต่อกันโดยทางรถไฟ โคจีนจีนและตั้งเกียก็เชื่อมต่อกันเช่นกัน แม้ว่าทางรถไฟของฝรั่งเศสจะมีได้ผ่านไทยหรือไปยังจีน ยกเว้นแต่ในมณฑลยูนหน่า

สาเหตุประการที่สอง การพัฒนาสินค้าออกที่สำคัญ ๆ ได้รับความช่วยเหลือจากการลงทุนของชาวยุโรปและเอเชีย และจากการอพยพของพวกกรรมกรชาวเอเชีย ในมลายานั้น การทำเหมืองแร่ดีบุกเริ่มต้นโดยการใช้คนงานชาวจีนและเงินทุนของคนจีน แต่เมื่อการผลิตเพิ่มมากขึ้น ชาวตะวันตกก็เข้ามาลงทุนมากขึ้น และเปลี่ยนแปลงวิธีการขุดและการหลอมดีบุกให้ทันสมัย ดังนั้น การผลิตดีบุกในมลายาจึงอยู่ในมือคนจีนถึงสี่ในห้าส่วนในปี ค.ศ. ๑๘๑๒ แต่พอถึงปี ค.ศ. ๑๘๓๖ ก็ลดลงมาเหลือเพียงประมาณหนึ่งในสามส่วน ในขณะเดียวกัน ยุครถยนต์และการลงทุนของอังกฤษได้ก่อให้เกิดอุตสาหกรรมยางพาราที่ยิ่งใหญ่ขึ้นในมลายา ในปี ค.ศ. ๑๙๐๕ มีการส่งยางเป็นสินค้าออก ๒๐๐ ตัน และ ๑๙๕,๐๐๐ ตันในปี ค.ศ. ๑๙๒๐ ซึ่งเท่ากับครึ่งหนึ่งของผลผลิตในโลก มาในปี ค.ศ. ๑๙๔๘ การผลิตทั้งหมดเกือบถึง ๗๐๐,๐๐๐ ตัน ส่วนใหญ่เป็นผลิตผลของชาวสวนที่ปลูกเป็นจำนวนน้อยหรือของบริษัทชาวเอเชียขนาดเล็ก ๆ พร้อม ๆ กันนั้นคนงานชาวจีนและอินเดียได้อพยพมามากขึ้น ทำให้ชาวมลายาเองกลายเป็นคนกลุ่มน้อยไปในสังคมพหุภาพ (ปี ค.ศ. ๑๙๑๑

มีชาวมาเลย์ ๑,๕๓๗,๐๐๐ คน ชาวจีน ๙๑๖,๐๐๐ คน และชาวอินเดีย ๒๖๗,๐๐๐ คน ในปี ค.ศ. ๑๙๔๑ มีชาวมาเลย์ ๒,๒๗๘,๐๐๐ คน ชาวจีน ๒,๓๗๘,๐๐๐ คน และชาวอินเดีย ๗๔๔,๐๐๐ คน) ติบุกและยางพารานำการเปลี่ยนแปลง อย่างใหญ่หลวงมาให้มาลายา แต่ความมั่งคั่งที่มีขึ้นนั้นก็ไม่น่าแน่นอนเพราะการขายสินค้าขึ้นอยู่กับตลาดในอเมริกา และราคาในตลาดโลกที่ขึ้น ๆ ลง ๆ

ในพม่า ข้าวได้กลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญ ในปี ค.ศ. ๑๘๘๐ พม่าตอนใต้ใช้พื้นที่ ๓ ล้านเอเคอร์ผลิตข้าว และ ปี ค.ศ. ๑๙๓๐ ก็ใช้พื้นที่เกือบถึงสิบล้านเอเคอร์ ผลผลิตข้าวสองในสามส่วนถูกส่งเป็นสินค้าออกส่วนใหญ่ไปยังอินเดีย กรรมกรชาวอินเดียเป็นจำนวนแสน ๆ คน อพยพเข้ามาในพม่าตามฤดูกาลเพื่อทำงานในนาข้าวที่เพิ่มขึ้น ผู้มีอาชีพให้กู้เงินชาวอินเดียซึ่งเป็นคนอุดหนุนการเงินในการขยายตัวของการเพาะปลูกนี้ มาในปี ค.ศ. ๑๙๓๘ ก็ได้กลายเป็นเจ้าของที่ดินในพม่าตอนใต้ถึงครึ่งหนึ่งของดินแดนที่มีคนจับจองแล้ว ชาวอินเดียเหล่านี้ทำให้ชาวนาพม่าจำนวนมากตกเป็นชนชั้นกรรมกรมาชีพ ผู้ไร้อำนาจที่ดินอยู่ท่ามกลางนาข้าวที่เคยเป็นของตน นอกจากนี้ บ่อน้ำมันในบริเวณเียนางยวงทางพม่าตอนกลางป่าไม้สัก แร่เงิน ตะกั่วและเหมืองแร่อื่น ๆ ต่างเป็นสินค้าออกทั้งสิ้น มีส่วนทำให้สินค้าออกเพิ่มขึ้น แต่อย่างไรก็ดี ส่วนใหญ่ของอุตสาหกรรมสมัยใหม่นี้ และนาข้าวส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในมือของคนต่างชาติ

สินค้าออกประเภทข้าวและไม้สักของไทย ก็ได้รับการพัฒนาแบบเดียวกัน โดยพวกพ่อค้าและนักลงทุนชาวอังกฤษและจีน แต่อยู่ในระดับแตกต่างกับพม่า คนจีนอพยพเข้ามาประเทศไทยเป็นจำนวนมาก และมาในปี ค.ศ. ๑๙๓๐ กว่า ก็มีคนจีนทั้งหมดเป็นจำนวนถึง ๒ ล้านคนหรือมากกว่านั้น อาจจะเป็น ๑ ใน ๖ ของประชากรทั้งหมด มาในระยษนี้ การค้าและอุตสาหกรรมของไทยตกอยู่ในมือชาวยุโรปและชาวจีนถึง ๘๕ เปอร์เซ็นต์

ในอินโดจีน การผลิตข้าวในบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงได้เพิ่มขึ้นถึง ๔ เท่า ในระยะ ๖๐ ปี ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๘๐ เป็นต้นมา อาณานิคมแห่งนี้ส่งออกและยังมีพื้นที่ซึ่งไม่ได้ทำการเพาะปลูกเหลืออยู่อีกทางภาคใต้ รวมทั้งด้านหินและแร่ธาตุชนิดอื่น ๆ ทางเหนือ แต่ฝรั่งเศสไม่มีแหล่งการค้าที่กว้างขวางเหมือนกับจักรภพอังกฤษ จึงหลีกเลี่ยงการแข่งขันกับอังกฤษด้วยการวางนโยบายปกป้อง โดยยึดอินโดจีนเป็นเพียงแหล่งวัตถุดิบของตน และใช้เป็นตลาดสำหรับสินค้าฝรั่งเศสอย่างเดียวไม่ยอมให้มีการลงทุนโดยฝ่ายที่สาม ผลของนโยบายนี้ก็คือ ในปลายทศวรรษ ค.ศ. ๑๙๓๐ การค้าต่างประเทศมากกว่าครึ่งหนึ่งและการลงทุนเกือบทั้งหมดอยู่ในมือของฝรั่งเศส ยกเว้นประมาณหนึ่งในห้าซึ่งเป็นของคนจีน ในระยะเดียวกันนั้นในบริเวณสามเหลี่ยมปากน้ำทาง

ภาคเหนือและภาคใต้ การเพิ่มจำนวนของประชากร การมีประชากรที่หนาแน่นเกินไป การแบ่งกรรมสิทธิ์ที่ดินออกจนเป็นชั้นเล็กชั้นน้อย การเป็นผู้เช่าที่ดินและระบบเจ้าของที่ดินผืนใหญ่ได้เพิ่มขึ้นอย่างมากมาย

รูปแบบของการเติบโตทางเศรษฐกิจแบบ “อาณานิคม” ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บนผืนทวีปนี้ รวมถึงการลงทุนโดยต่างชาติ การอพยพเข้ามาของกรรมกรต่างชาติ และการเพิ่มผลผลิตทางเกษตรและเหมืองแร่เพื่อส่งเป็นสินค้าออก มีลักษณะหลายประการที่น่าสังเกต ประการแรก การสาธารณสุขและมาตรการอื่นๆ ทำให้จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ประมาณจาก ค.ศ. ๑๙๐๐ ถึง ทศวรรษ ๑๙๔๐ มลายามีประชากรเพิ่มขึ้นจากประมาณครึ่งล้านเป็น ๖ ล้านคน พม่าเพิ่มจากประมาณ ๔ ล้าน เป็น ๑๗ ล้านคน ประเทศไทยก็เพิ่มจำนวนเกือบๆ เท่ากับพม่า ส่วนอินโดจีนเพิ่มจากประมาณ ๗ ล้านเป็น ๒๗ ล้านคน (โปรดดูตารางหน้าต่อไป) ภายหลังปี ค.ศ. ๑๙๐๐ อัตราการเพิ่มของประชากรได้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ในเมืองใหญ่สมัยใหม่ต่างๆ นั้น ได้มีการจัดตั้งการบริหารพลเรือนและบริการสาธารณสุขิต่างๆ ขึ้น แต่ในบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำส่วนใหญ่ที่มีผู้คนอยู่หนาแน่นนั้น ความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจของสามัญชนแทบไม่ได้ดีขึ้นกว่าแต่ก่อนเลย

ลักษณะหนึ่งของการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ทั่วก็คือ ความขัดแย้งในตัวเองในเมื่อผลผลิตทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย พร้อมกับกับที่ประชาชนในระดับต่ำสุดยากจนมากยิ่งขึ้น อำนาจซื้อของผู้บริโภคและอุตสาหกรรมสินค้าบริโภคในประเทศเพิ่มขึ้นอย่างเชื่องช้า สถานการณ์เช่นนี้แทบทรงตัวอยู่ไม่ได้ในเมื่อเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกหลังปี ค.ศ. ๑๙๒๙ ได้ทำให้ความต้องการซื้อสินค้าเมืองร้อนลดน้อยลง การที่เศรษฐกิจอาณานิคมต้องขึ้นอยู่กับตลาดโลกซึ่งไม่มีความแน่นอน อันทำให้เกิดความหายนะนี้ ทำให้คนเป็นจำนวนมากเห็นว่า การวิเคราะห์ของมาร์กซ์และเลนินเรื่องความชั่วร้ายของ “จักรวรรดินิยมทุน” นั้น มีเหตุผลสนับสนุน

อีกลักษณะหนึ่งของการพัฒนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็คือ การอพยพเข้ามาของชาวจีน ธุรกิจขนาดเล็กในเมืองท่าต่างๆ ของคนพวกนี้ได้ถูกรักมีของบริษัทยุโรปใหญ่ๆ บดบังเสีย แต่ในดินแดนส่วนในแล้ว การค้ามักอยู่ในมือของชาวจีน เช่นเดียวกับชาวอินเดียในมลายาและพม่า พวกคนจีนทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งจัดเจนในด้านเศรษฐกิจการเงิน ได้เป็นผู้เข้าร่วมงานและเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์สำคัญในลัทธิอาณานิคมของยุโรป ความจริงข้อนี้ ได้ทำให้ชาวพื้นเมืองรู้สึกอึดอัดใจยิ่งขึ้นว่าตนถูกเอาเปรียบจากชาวต่างชาติ ซึ่งรวมถึงชาวเอเชียด้วยกันเองจากประเทศเพื่อนบ้านที่เก่าแก่กว่า คืออินเดียและจีน

ลักษณะอีกประการหนึ่งก็คือ สังคมพหุภาพ ชาวยุโรปและชนชั้นขุนนางพื้นเมือง เป็นชนชั้นสูงสุด ชาวจีน (และชาวอินเดียในบริเวณของอังกฤษ) เป็นชนชั้นกลาง ผู้เป็น นายทุนขนาดเล็กและเป็นคนงานที่มีความชำนาญ ส่วนกสิกรชาวพื้นเมืองจำนวนมาก เป็นชนชั้นต่ำสุด การเติบโตของเมืองท่า การค้ากับต่างประเทศ และการลงทุนทาง อุตสาหกรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้เกิดการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจระหว่าง ชาวยุโรปและชาวจีน ซึ่งค่อนข้างจะคล้ายคลึงกับการร่วมมือทำนองนี้ในเมืองท่าที่เปิดโดย สนธิสัญญาในประเทศจีน เมื่อเรามองในแง่นี้ สิงคโปร์ก็ไม่ผิดกับเซี่ยงไฮ้ กล่าวคือ ผล ประโยชน์ของอังกฤษจากการฝ่ายบริหารที่ส่งเสริมวิสาหกิจทั้งของชาวจีนและชาวตะวันตก แม้ว่าจะเป็นที่ชุมนุมที่ต่างกัน

เศรษฐกิจและสังคมพหุภาพนี้ เมื่อพัฒนาไปจนเลยเถิด เช่น ในมลายาแล้ว ก็ จะ กลายเป็นอุปสรรคต่อการก่อตัวของลัทธิชาตินิยม รัฐบาลอาณานิคมในพม่าและอินโดจีน ก็แทบไม่ได้ให้ความสนใจกับความรู้สึกชาตินิยมแต่อย่างใดเลย มีประเทศไทยแห่งเดียว เท่านั้นที่มีโอกาสเป็นอิสระในการพัฒนาการเมืองของชาติ ประสบการณ์นี้แสดงให้เห็นว่า กระบวนการดังกล่าวเป็นเรื่องระยะยาวและมีความยุ่งยากขั้นพื้นฐาน

การเพิ่มของจำนวนประชากรในเอเชียตะวันตกและตะวันออกเฉียงใต้

(ตารางนี้แทบมีได้ได้มาจากการสำรวจสำมะโนประชากรสมัยใหม่ ส่วนใหญ่เป็นแต่เพียงแสดงให้เห็นความมหาศาล รวบรวมมาจากแหล่งต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกันหลายแห่ง)

ประเทศ	พื้นที่ (ตร.ไมล์)	จำนวนพลเมืองคร่าว ๆ ในปีที่ระบุ (หน่วยเป็นล้าน)						
		๓๕.๙	๔๒.๒	๕๔	๖๑.๓	๗๑.๒	๙๒	๙๓.๔
ญี่ปุ่น	๑๔๒,๐๐๐	(๑๙๗๕-๑๙๗๙)	(๑๙๙๕-๑๙๙๙)	(๑๙๑๕-๑๙๑๙)	(๑๙๒๕-๑๙๒๙)	(๑๙๓๕-๑๙๓๙)	(๑๙๕๙)	(๑๙๖๐)
ไต้หวัน	๑๓,๐๐๐	(๑๙๐๕)	(๑๙๒๐)	(๑๙๓๐)	(๑๙๔๐)	(๑๙๕๐)	(๑๙๕๖)	(๑๙๖๑)
เกาหลี	๙๕,๐๐๐	(๑๙๑๐)	(๑๙๒๐)	(๑๙๓๐)	(๑๙๔๐)	(๑๙๕๓)		
เกาหลีใต้	๓๗,๔๐๐					๒๐.๒		๒๕
						(๑๙๔๙)		(๑๙๖๐)
เกาหลีเหนือ	๔๗,๖๐๐					๑๒		๙.๔
	๓,๙๐๐,๐๐๐				๔๗๒.๖	(๑๙๕๖)		(๑๙๖๑)
จีน	๒,๔๕๐,๐๐๐				(๑๙๓๙)	(๑๙๕๓)	(๑๙๕๘)	
รวมถึง								
จีนแท้	๑,๔๐๐,๐๐๐							
แมนจูเรีย	๓๐๙,๐๐๐	๑๔.๙	๒๕.๓	๔๔.๕		๕๓		
		(๑๙๑๐)	(๑๙๒๖)	(๑๙๔๐)		(๑๙๕๓)		

ประเทศ	พื้นที่ (ตร. ไมล์)	จำนวนพลเมืองกว่า ๆ ในปีที่ระบุ (หน่วยเป็นล้าน)						
		๖๐๐,๐๐๐	๖๖๐,๐๐๐	๗๒๐,๐๐๐	๗๘๐,๐๐๐	๘๔๐,๐๐๐	๙๐๐,๐๐๐	๙๖๐,๐๐๐
จีนเกียง	๖๐๐,๐๐๐				๓.๗ (๑๙๔๑)	๓.๙ (๑๙๔๕)	๔.๙ (๑๙๕๓)	
ทิเบต	๔๗๐,๐๐๐					๑.๕ ๓ (๑๙๔๘)		
มองโกเลียนอก	๖๒๖,๐๐๐	๖.๔๗ (๑๙๑๘)	๗.๐๙ (๑๙๒๘)	๗.๕๐ (๑๙๔๕)	๗.๕๐ (๑๙๕๑)		๙.๕๕ (๑๙๖๑)	
พม่า	๒๖๒,๐๐๐	๑๐.๕ (๑๙๐๑)	๑๔.๗ (๑๙๓๑)	๑๖.๘ (๑๙๔๑)	๑๗ (๑๙๔๗)	๑๙.๒ (๑๙๕๔)	๑๙.๕ (๑๙๖๐)	๒๒.๕ ๒๑.๕ (๑๙๖๑)
ไทย	๒๐๐,๐๐๐	๘.๓ (๑๙๑๑)	๑๑.๙ (๑๙๓๑)		๑๗.๓ (๑๙๔๗)	๒๐.๓ (๑๙๕๕)	๒๕.๕ (๑๙๖๐)	๒๖.๓ (๑๙๖๑)
มาเลเซีย	๑๓๑,๐๐๐							๑๐.๔ (๑๙๖๒)
มลายา	๕๐,๖๙๐			๔.๙ (๑๙๔๗)		๖.๓ (๑๙๕๗)	๖.๙ (๑๙๖๐)	๗.๓ (๑๙๖๒)
สิงคโปร์	๒๔๔	๒.๗ (๑๙๑๑)	๔.๔ (๑๙๓๑)		๗.๕ (๑๙๕๕)			๑๐.๔ (๑๙๖๐)
				๙.๔๑ (๑๙๔๗)		๑.๔ (๑๙๕๗)	๑.๖๖ (๑๙๖๐)	๑.๗๕ (๑๙๖๒)

ประเทศ	พื้นที่ (ตร. ไมล์)	จำนวนพลเมืองคร่าว ๆ ในปีที่ระบุ (หน่วยเป็นล้าน)						
บอร์เนียวเหนือ (ซาบাহ์)	๒๙,๓๘๘						.๔๕๔ (๑๙๖๐)	.๔๗๓ (๑๙๖๒)
บรูไน	๒,๒๒๖				๑ (๑๙๕๕)		.๐๘๓ (๑๙๖๐)	.๐๙๑ (๑๙๖๒)
ซาราวัก	๔๘,๒๕๐						.๗๔๔ (๑๙๖๐)	.๗๗๖ (๑๙๖๒)
ชื่องกง	๓๙๑	.๖๒๕ (๑๙๒๗)	.๘๔๐ (๑๙๓๑)	๑.๗๘๖ (๑๙๔๑)	๒.๔ (๑๙๕๖)		๓.๑๓๓ (๑๙๖๐)	
ซินโดจีน	๒๘๕,๐๐๐		๒๑๕ (๑๙๓๑)	๒.๗ (๑๙๔๗)	๓๑.๕ (๑๙๕๕)			
เวียดนามใต้	๖๖,๐๐๐				๑๒ (๑๙๕๕)	๑๓.๘ (๑๙๕๙)	๑๔.๑ (๑๙๖๐)	๑๔.๓ (๑๙๖๑)
เวียดนามเหนือ	๖๐,๐๐๐				๑๔ (๑๙๕๒)		๑๕.๘ (๑๙๖๐)	๑๕.๘ (๑๙๖๑)
กัมพูชา	๖๗,๕๖๐			๔.๑ (๑๙๕๐)	๔.๑ (๑๙๕๔)	๕ (๑๙๕๘)	๕.๓ (๑๙๖๑)	๕.๗ (๑๙๖๒)
ลาว	๙๑,๐๐๐			๒.๑ (๑๙๕๑)	๑.๔ (๑๙๕๔)	๑.๗ (๑๙๕๘)	๒.๒ (๑๙๖๐)	๑.๘๕ (๑๙๖๑)

ประเทศ	พื้นที่ (ตร. ไมล์)	จำนวนพลเมืองคร่าว ๆ ในปีทีระบุ (หน่วยเป็นล้าน)						
		๗.๖	๑๒.๓	๑๖	๑๙.๒	๒๒.๓	๒๔	๒๗.๕
ฟิลิปปินส์	๑๑๕,๖๐๐	(๑๙๐๓)	(๑๙๓๐)	(๑๙๓๙)	(๑๙๔๘)	(๑๙๕๖)	(๑๙๖๐)	(๑๙๖๑)
อินโดนีเซีย	๗๕๓,๐๐๐		๖๐.๗	๗๖.๔		๙๒.๖		๙๕.๙
รวมถึง			(๑๙๓๐)	(๑๙๔๗)		(๑๙๖๐)		(๑๙๖๑)
นิวกีนิตะวันตก (อิเรียนตะวันตก)	๑๘๐,๐๐๐		.๓			.๗		
			(๑๙๓๐)			(๑๙๕๖)		
บอร์เนียว (กาลิมันตัน)	๒๐๘,๐๐๐						๓.๖	๔
							(๑๙๕๘)	(๑๙๖๑)
สุมาตรา	๑๘๓,๐๐๐						๑๑.๕	๑๕.๔
							(๑๙๕๘)	(๑๙๖๑)
ชวา (และมทฺวา)	๕๑,๐๐๐	๔.๕	๑๓	๓๐	๔๑	๕๒	๕๓-๕๔	๖๒.๗
		(๑๙๑๖)	(๑๙๖๐)	(๑๙๐๕)	(๑๙๓๐)	(๑๙๕๒)	(๑๙๕๕)	(๑๙๖๑)

การพัฒนาชาติในประเทศไทย

ในระยะ ๓๐ กว่าปีแรกของศตวรรษที่ ๒๐ ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในประเทศไทย ยังคงสามารถติดต่อกับมหาอำนาจต่างชาติได้อย่างซำนิชำนาญตลอดมา และยังได้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัยอย่างค่อยเป็นค่อยไป สนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรม และสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่มอบให้กับชาวต่างชาติทำให้ไทยต้องตกอยู่ในฐานะ “กึ่งอาณานิคม” จนกระทั่งกลางทศวรรษ ๑๙๓๐ จุดมุ่งหมายที่สำคัญอย่างหนึ่งของการปฏิรูปกฎหมายและสังคมก็คือ เพื่อขจัดสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ในขณะที่เดียวกันสมบูรณาญาสิทธิราชย์ตามประเพณีก็ค่อย ๆ ถูกแทนที่โดยรัฐบาลแบบกษัตริย์ไทยซึ่งประกอบไปด้วยผู้นำทางการเมืองและทหารจากชนชั้นขุนนางและผู้นำทางทหาร

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตในปี ค.ศ. ๑๙๑๐ ภายหลังจากที่ได้เสวยราชย์มาเป็นเวลานาน มิได้มีผู้สืบราชสมบัติที่พร้อมไปด้วยพลังและพระปรีชาสามารถเท่าเทียมพระองค์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระรามาธิบดีที่ ๖ (ค.ศ. ๑๙๑๐-๑๙๒๕) พระองค์ได้ทรงส่งเสริมการเปลี่ยนประเทศเป็นแบบตะวันตกและลัทธิชาตินิยม แต่มิได้ทรงมีบุคลิกภาพที่แข็งแกร่ง พระองค์ทรงได้รับการเตรียมตัวด้วยการศึกษาที่ประเทศอังกฤษเป็นเวลาหลายปี จนกระทั่งทรงเลิกล้มประเพณีการเอาเจ้านายมาใช้ในราชการเสีย และตั้งข้าราชการบริพารของพระองค์เองขึ้น อย่างไรก็ตามก็คิดคนเหล่านี้ก็ทุจริตในหน้าที่ไม่น้อยไปกว่าพวกเขา ๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ทรงลดจำนวนที่ปรึกษาชาวตะวันตกในรัฐบาลของพระองค์ลง แต่ก็ยังทรงส่งบุตรหลานขุนนางหนุ่ม ๆ จำนวนมากไปศึกษาในต่างประเทศ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระองค์เองขึ้นเป็นสัญลักษณ์ประจำชาติด้วยพิธีการที่หมดเปลืองหลายอย่าง และได้ทรงตั้งกองเสือป่าขึ้นเป็นขบวนการรักชาติซึ่งเป็นหน่วยทหารด้วยกลาย ๆ และอยู่ภายใต้การนำของพระองค์เอง

ลัทธิชาตินิยมของไทย มีส่วนคล้ายกับของอินโดนีเซียที่ว่าได้รับการกระตุ้นขึ้นเป็นพิเศษโดยพวกนักปฏิรูป และกิจกรรมในทางปฏิวัติภายในชุมชนจีนโพ้นทะเล พวกจีนที่อพยพมาอยู่นอกประเทศมีความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อราชวงศ์แมนจูอยู่แต่ตั้งเดิมแล้ว ตั้งแต่สมัยราชวงศ์เหม็ง เป็นต้นมา ความรู้สึกเช่นนี้แตกทอดกันมาด้วยการมีสมาคมลับต่าง ๆ เช่น สันนิบาตหงู (สมาคมอักษรสามตัวหรือไทรอเดด) การที่จีนประสบอันตรายจากการถูกแบ่งแยกดินแดน และความพยายามในการปฏิรูปที่นำตื่นเต้นของคังฮิวหวุยในปี ค.ศ. ๑๘๙๘ และหลังจากนั้น ได้ทำให้พวกชาวจีนในไทยเกิดความสนใจเหมือน ๆ กับชาวจีนโพ้นทะเล

ทุกแห่ง ภายหลังจากที่มีการก่อตั้งสมาคมอุงเหมิงหุ่ยในโตเกียว และสาขาของสมาคมนั้น ในสิงคโปร์ในปี ค.ศ. ๑๙๐๕ แล้ว ก็ได้มีการจัดตั้งสาขาขึ้นในประเทศไทย ซึ่งชุนยัตเซ็นได้ มาเยี่ยมเยียนด้วยตนเองในปี ค.ศ. ๑๙๐๘ หลังจากนั้นไม่นาน บรรดาหนังสือพิมพ์จีนกลุ่ม โฆษณาชวนเชื่อ ซึ่งตั้งขึ้นในนาม “สมาคมหนังสือและหนังสือพิมพ์” โรงเรียนสอนภาษา จีนพื้นเมือง และการรณรงค์หาเงิน ต่างก็ได้ถูกใช้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ โดยสองขบวนการซึ่งแข่งขันกันอยู่ อันมีคังและชุนเป็นผู้นำ

อย่างไรก็ดี ความรักชาติของชาวจีนที่เกิดขึ้นใหม่นี้ ได้ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นปฏิ- บั๊กซ์ต่อชาวจีนขึ้นในหมู่ชนชั้นสูงชาวไทย ส่วนหนึ่งของคนกลุ่มนี้ได้รับเอาความกลัว “ภัย เหลือง” ของชาวตะวันตกในสมัยนั้นมาจากการศึกษาที่ได้มาจากประเทศตะวันตก ในปี ค.ศ. ๑๙๑๐ เมื่อกรุงเทพฯ ต้องเป็นอัมพาตไปเป็นเวลาหลายวันเพราะชาวจีนรวมหัวกันหยุด ทำธุรกิจเพื่อต่อต้านภาษีนั้น ก็เป็นการแสดงให้เห็นประจักษ์อย่างน่าตื่นกลัวว่าการค้าปลีกนั้น อยู่ในเงื้อมมือทางเศรษฐกิจของ “ต่างชาติ” ที่สำคัญคือกษัตริย์พระองค์ใหม่ คือ พระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระวิตกกังวลมากที่สุด พระราชนิพนธ์เร่งรัดความ รักชาติของพระองค์เริ่มแสดงถึงชาวจีนว่าเป็นพวกที่ไม่ยอมสมานลักษณะกับคนไทย และเป็นนักวัตถุนิยมผู้เห็นแก่ตัว มุ่งแต่จะหากำไรแต่อย่างเดียว

เช่นเดียวกับในญี่ปุ่นและจีน ลัทธิชาตินิยมที่เกิดขึ้นใหม่ของไทยพบเป้าโจมตีที่สำคัญ อีกอันหนึ่ง คือ สิทธิสภาพนอกอาณาเขต สิทธิพิเศษต่าง ๆ ของชาวตะวันตกได้เสริมสร้าง ขึ้นจนกลายเป็นโครงสร้างทางกฎหมายที่ซับซ้อนมาก ที่ร้ายแรงมากที่สุดก็คือ การที่ฝรั่งเศส และอังกฤษสามารถมีอำนาจทางการศาลเหนือชาวเอเชียในบังคับของตน (ตัวอย่าง เช่น ชาวเขมร และมลายู) มีการระบุว่าให้ไทยจ้างที่ปรึกษาทางกฎหมายชาวยุโรปไว้ในศาล “ระหว่างประเทศ” ของตนที่จัดการเรื่องเกี่ยวกับชาวต่างชาติทั้งหมด มีการจำกัดตราภาษี ขาเข้าไว้เพียงร้อยละ ๓ ของราคาสินค้า และมีการยกเว้นชาวต่างชาติที่ขึ้นทะเบียนแล้วจาก กฎหมายไทยเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เช่น การแจ้งสินค้าออก การสาธารณสุข หรือการดำเนิน กิจการโรงรับจำนำ อำนาจอธิปไตยของไทยซึ่งถูกบั่นทอนเช่นนี้ ทำให้พ่อค้าชาวจีนซึ่งเป็น ชนกลุ่มน้อยผู้ควบคุมการค้าปลีก และโรงสีข้าวส่วนใหญ่สามารถตัดวงจรผลประโยชน์ได้

ดังนั้น การล้มล้างระบบสิทธิสภาพนอกอาณาเขตจึงได้เริ่มมีขึ้นแล้วตั้งแต่รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เห็นได้ชัด คือ ในปี ค.ศ. ๑๙๐๙ เมื่อไทยยอม สละสิทธิเหนือรัฐมลายู ๔ รัฐ เพื่อแลกกับการยอมตกลงของอังกฤษในหลักการว่า คนใน บังคับอังกฤษทั้งหมดควรจะต้องอยู่ใต้อำนาจศาลไทย ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ระบบ สิทธิสภาพนอกอาณาเขตก็ถูกยกเลิกไปอีกส่วนหนึ่ง ประเทศไทยได้เข้าร่วมสงครามกับ

ฝ่ายสัมพันธมิตรในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๑๗ ได้ส่งกองทหารเล็ก ๆ หนึ่งกองไปช่วยรบในยุโรป และได้เข้าร่วมลงนามในสนธิสัญญาแวร์ซายส์และได้เป็นสมาชิกสันนิบาตชาติไทยเหมือนกับจีนตรงที่ว่า สงครามและการปฏิวัติล้มเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของมหาอำนาจกลาง และรัสเซียภายใต้พระเจ้าซาร์ ในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๒๐ สหรัฐอเมริกาก็ยอมยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของตนด้วย เป็นตัวอย่างให้ชาติอื่นทำตามอย่างไรก็ดี จุดจบที่แท้จริงของระบบดังกล่าว รวมทั้งการได้เอกภาพทางภาษี่ ขึ้นอยู่กับการกระทำของมหาอำนาจอื่น ๆ และการประกาศใช้ประมวลกฎหมายฉบับใหม่ของไทยในระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๒๔-๑๙๒๕ คณะผู้แทนไทยนำโดยที่ปรึกษาชาวอเมริกัน คือ เอฟ. บี. แซร์ ได้ทำการเจรจาต่อรองสนธิสัญญาใหม่กับฝรั่งเศส อังกฤษ และประเทศยุโรปอื่น ๆ อีก ๘ ประเทศ มาในปี ค.ศ. ๑๙๒๗ ไทยก็ได้เอกภาพทางภาษี่คืนมา และได้มีการตกลงกันว่า หน้าที่ที่ไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายฉบับใหม่ สิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ยังหลงเหลืออยู่ก็จะหมดสิ้นไป แต่ทั้งนี้ไทยก็ต้องรอจนถึงปี ค.ศ. ๑๙๓๗ จึงได้มีการตกลงทำสนธิสัญญาใหม่เรียบร้อยแล้ว

การจัดตั้งสิทธิสภาพนอกอาณาเขตต้องใช้ความพยายามระยะยาว ทำให้พระมหากษัตริย์ไทยต้องเกี่ยวพันกับการปฏิรูปทั้งทางสังคมและทางกฎหมาย ซึ่งเหมือนกันกับการกระทำของผู้บัญชาในสมัยเมจิ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงประกาศห้ามการมีภรรยาหลายคน พระองค์ทรงทำให้การแต่งกายและการกีฬาแบบตะวันตกเป็นที่นิยมในหมู่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง (ซ็อกเกอร์) กีฬาฟุตบอล พระองค์ทรงก่อตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้นด้วยในปี ค.ศ. ๑๙๑๗ และในปี ค.ศ. ๑๙๒๑ ก็ทรงประกาศการศึกษาชั้นประถมเป็นภาคบังคับ พระบรมราโชบายอีกอย่างหนึ่งก็คือ ทรงส่งเสริมให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ โดยการระบุว่า ผู้รักชาติที่แท้จริงทุกคนควรเป็นพุทธศาสนิกชน วิธีการเปลี่ยนแปลงแบบสมัยใหม่นี้ ทำให้มีการเปลี่ยนศาสนาจากคริสต์ศาสนาไปนับถือพุทธศาสนาขึ้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ได้ทรงพยายามนำพัฒนาชาติจากเบื้องบน มากกว่าที่พระราชบิดาของพระองค์ได้เคยทำเสียด้วยซ้ำ โดยการใช้อำนาจสิทธิ์ขาดของพระมหากษัตริย์ เมื่อน้ำที่การงานของรัฐบาลกลางทวีขึ้น สมบูรณาญาสิทธิราชย์ของพระองค์ก็เพิ่มขึ้นตาม พร้อมทั้งการทุจริตในหน้าที่ของรัฐบาลของพระองค์ด้วย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ค.ศ. ๑๙๒๕-๑๙๓๕) เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ก็ได้ทรงหาวิธีตัดทอนระบบราชการซึ่งกว้างจนเกินไป และตัดรายจ่ายจากเงินเดือนข้าราชการลง การกระทำเช่นนี้ทำให้เกิดการต่อต้านจากชนชั้นปกครองนั่นเอง มิได้

มีการต่อต้านจากประชาชนธรรมดาไม่ ผู้ซึ่งส่วนใหญ่ยังไม่มีบทบาททางการเมือง หรือ แม้แต่ชนชั้นพ่อค้าและกรรมกรชาวไทยซึ่งเกิดขึ้นใหม่ซึ่งยังคงมีจำนวนน้อย พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ได้ทรงตั้งพระทัยอย่างจริงจังที่จะรื้อฟื้นรัฐบาลโดยคณะรัฐมนตรีขึ้นใหม่ และขอคำปรึกษาจากคณะที่ปรึกษาของชนชั้นขุนนางต่างๆ อย่างไรก็ตาม นโยบายประหยัดที่จำเป็นของพระองค์ในระหว่างที่เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกปี ค.ศ. ๑๙๓๐-๑๙๓๒ ได้ก่อให้เกิดความไม่พอใจในหมู่พวกทหารและพลเรือน มาบัดนี้กลุ่มคนเหล่านี้ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับการศึกษามาจากตะวันตกจึงเกิดเคียดแค้นที่บรรดาพระเชษฐา พระอนุชา พระปิตุลา และพระบรมวงศานุวงศ์จำนวนมากมายของพระมหากษัตริย์ กุมตำแหน่งสำคัญๆ ในรัฐบาลไว้

ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๓๒ ได้เกิดการรัฐประหารหรือ “การปฏิวัติ” อย่างไม่เสียเลือดเนื้อขึ้น ผู้นำรัฐประหารได้แก่อาจารย์วิชากฎหมาย ซึ่งได้รับการศึกษาจากฝรั่งเศส คือ หลวงประดิษฐมนูธรรม หรือรู้จักกันทั่วไปตามชื่อตัวว่า ปรีดี พนมยงค์ และกลุ่มทหารซึ่งรวมทั้งนายพลเอกพระยาพลพลพยุหเสนา และหลวงพิบูลสงคราม ในเดือนธันวาคมนักปฏิวัติได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ซึ่งพระมหากษัตริย์ได้ทรงให้ความเห็นชอบในทันที ทั้งนี้เพราะพระองค์ได้ทรงส่งเสริมความคิดเรื่องนี้มาก่อน ได้ทรงเข้าร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญด้วย และได้ทรงสงวนไว้ซึ่งพระราชอำนาจพิเศษบางประการ การปกครองใหม่ซึ่งมีคณะรัฐมนตรีที่รับผิดชอบต่อสภาผู้แทนสภาเดียวที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาตกเป็นเหยื่อของการรัฐประหารที่มีอยู่เป็นระยะๆ ในเดือนมิถุนายนปี ค.ศ. ๑๙๓๓ พลเอกพระยาพหลฯ ได้ทำการรัฐประหารขึ้นอีก และดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจนถึงปี ค.ศ. ๑๙๓๘ การปกครองของคณะรัฐบาลของเขา เป็นแบบคณะธิปไตย หรือมีชื่อว่า “คณะราษฎร” กลุ่มดังกล่าวแตกแยกออกเป็นสองฝ่ายซึ่งชิงดีชิงเด่นกัน ฝ่ายหนึ่งเป็นพวกทหารนำโดยหลวงพิบูลฯ และฝ่ายพลเรือนซึ่งได้รับความนิยมมากกว่า นำโดยปรีดี บทบาทของกษัตริย์ลดน้อยลงไปอีกเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติในปี ค.ศ. ๑๙๓๕ ให้แก่พระราชชนัดดาพระชนมายุ ๑๐ พรรษาของพระองค์ คือ พระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ผู้ซึ่งยังทรงศึกษาอยู่ในโรงเรียน และครองราชย์โดยมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ การปกครองโดยกลุ่มคณะธิปไตยที่แบ่งแยกเป็นฝักฝ่าย ซึ่งเข้าแทนที่การปกครองแบบอัคราธิปไตยของพระราชวงศ์นั้นเป็นปีกแผ่นแน่นแฟ้น เมื่อหลวงพิบูลฯ เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จากปี ค.ศ. ๑๙๓๘ ถึง ๑๙๔๔

ในระยะ ๑๐ ปี หลังจากการปฏิวัติเพื่อมีรัฐธรรมนูญในปี ค.ศ. ๑๙๓๒ ลัทธิชาตินิยมของไทยได้พัฒนาจนกลายเป็นความหลงชาติมากกว่าที่จะเป็นประชาธิปไตย ในปี ค.ศ.

๑๙๓๙ มีการเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยาม มาเป็น “ประเทศไทย” ซึ่งเป็นคำแปลมาจากคำในภาษาพื้นเมือง คือ “เมืองไทย” หรือ “ดินแดนของชาวไทย” วัฒนธรรมและภาษาไทยได้รับการส่งเสริมในระบบการศึกษาที่ขยายตัวขึ้น และมีความพยายามจะนำเอาเด็กชาวมลายูและชาวจีนซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมากเข้าในระบบการศึกษานี้ ได้มีการดำเนินมาตรการอย่างแข็งขันกับโรงเรียน สมาคมลับและหนังสือพิมพ์จีน ในตอนนั้นได้มีการกวาดล้างการอพยพเข้าเมืองของชาวจีน (ในระยะปี ค.ศ. ๑๙๒๐ กว่า การอพยพของชาวจีนเพิ่มขึ้นถึงขีดสูงอีก) และชนชั้นที่ทำการค้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีน ก็ถูกเก็บภาษีหนักมากขึ้น ทั้งหมดนี้เป็นการโจมตีชุมชนจีนที่ทำการค้า ซึ่งมีอิทธิพลมากและเป็นการโจมตีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชาวต่างชาติด้วย การควบคุมอุตสาหกรรมและการลงทุนโดยชาวต่างชาติได้ถูกจำกัด พร้อม ๆ กันนั้นก็มีความพยายามที่จะสร้างวิสาหกิจของรัฐบาลไทยในการเดินเรือ การกลั่นน้ำมัน การทำป่าไม้สัก และการผลิตน้ำตาล ยาสูบ สุรา ไหม และสินค้าบริโภคอื่น ๆ ผลของความพยายามที่จะปลดปล่อยประเทศไทยให้พ้นจากการเข้าครอบงำของเศรษฐกิจของชาวต่างชาติก็คือ พวกผู้นำทางการทหารและการเมืองภายใต้ หลวงพิบูลฯ จึงมีความเป็นมิตรกับมหาอำนาจใกล้เคียง คือ จีน อังกฤษ และฝรั่งเศส น้อยกว่ากับมหาอำนาจที่อยู่ไกลกว่าแต่กำลังก้าวขึ้นสู่ความยิ่งใหญ่ ซึ่งได้แก่ญี่ปุ่น ในตอนปลายทศวรรษหลัง ค.ศ. ๑๙๓๐ ผู้นำชาตินิยมชาวไทยได้นำการหัตถหาร ที่ปรึกษาการคลัง การค้า และการลงทุนทางเศรษฐกิจจากญี่ปุ่นมาใช้

การก่อตัวของลัทธิชาตินิยมในพม่า

ความเป็นใหญ่ทางเศรษฐกิจของชาวจีน และชาวอังกฤษในประเทศไทยนั้นก็เหมือนกันกับที่ชาวอินเดีย จีน และอังกฤษเป็นใหญ่เหนือเศรษฐกิจของพม่า พม่าไม่เพียงแต่ตกอยู่ใต้การปกครองอังกฤษในปี ค.ศ. ๑๘๘๖ เท่านั้น (บทที่ ๖) หากแต่ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอินเดียของอังกฤษ ด้วยเหตุดังกล่าวทั้งพวกผู้มีอาชีพให้กู้เงินและกรรมกรค่าแรงถูก ๆ จึงเริ่มหลั่งไหลเข้ามาจากภาคต่าง ๆ ของอินเดีย ซึ่งมีการค้าขายเจริญกว่า และประชากรหนาแน่นกว่ามาก จำนวนชาวต่างชาติในพม่าเพิ่มสูงจาก ๕.๕ เปอร์เซ็นต์ ในปี ค.ศ. ๑๘๘๒ ไปเป็นเกือบถึง ๑๐ เปอร์เซ็นต์ ในปี ค.ศ. ๑๙๓๑ ที่สำคัญกว่านั้นก็คือ มาในปี ค.ศ. ๑๙๓๑ จะมีคนอินเดียถึง ๕๐ เปอร์เซ็นต์ และจำนวนคนจีนมากกว่า ๖ เปอร์เซ็นต์อยู่ในเมืองใหญ่ซึ่งมีไม่มากนัก ชาวอินเดียเข้าผูกขาดการงานที่ต้องการความชำนาญแบบสมัยใหม่ รวมทั้งการดำเนินชีวิตแบบนคร ซึ่งชาวอินเดียก็เป็นต่อชาวพม่าเกือบในทุกระดับ โรงสีข้าวใช้กลูอินเดียนซึ่งค่าแรงถูกกว่าเป็นส่วนใหญ่ พ่อค้าอินเดียที่จัดเจนกว่าก็เป็นผู้จัดจำหน่ายสินค้าผ้าซึ่งผลิตโดยโรงงานต่างประเทศ บุคลากรชาวอินเดียซึ่งได้รับการฝึกอบรมมาดีกว่า

ชาวพม่าก็เข้าทำงานในหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาล และในบริการสาธารณะที่ตั้งขึ้นใหม่ เช่น โรงพยาบาลและการสาธารณสุข ที่ทำการไปรษณีย์ องค์การโทรเลขและโทรศัพท์ รถไฟ เรือกลไฟ และโครงการทางด้านวิศวกรรมต่าง ๆ โดยทั่วไปแล้วก็มีชาวอินเดียเป็นพนักงาน

ในขณะเดียวกัน ประสิทธิภาพทางการปกครองของอังกฤษก็มีส่วนทำให้ชุมชนท้องถิ่นในบริเวณชนบทของพม่าแตกสลายลง ในสมัยก่อนกลุ่มหมู่บ้านที่ค่อนข้างใหญ่หรือเมือง เป็นสถานที่สำหรับกิจกรรมทางสังคมแบบต่าง ๆ เช่น งานฉลอง ละคร หุ่นกระบอก การแข่งเรือ และการบันเทิงอีกหลายอย่าง กลุ่มเหล่านี้มีหัวหน้าซึ่งสืบเชื้อสายต่อกันมาเป็นผู้บริหารอยู่อย่างผิวเผิน อังกฤษในพม่าตอนใต้ยังคงปกครองทางอ้อมโดยผ่านพวกหัวหน้าหมู่บ้านเหล่านี้เป็นตัวแทน อย่างไรก็ตาม ภายหลังก่อตั้งปี ค.ศ. ๑๘๘๖ เป็นต้นไป ความจำเป็นที่จะต้องมีการเก็บรายได้เข้ารัฐ และการบริหารท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้อังกฤษต้องจัดตั้งหน่วยหมู่บ้านที่เล็กลง และมีสภาพขัดกับความเป็นจริง นอกจากนั้นยังแต่งตั้งหัวหน้าหมู่บ้านคนใหม่ซึ่งมีเงินเดือน ผู้มิได้ดำรงตำแหน่งอย่างถาวร ขึ้นตรงต่อรองข้าหลวงชาวอังกฤษในแต่ละอำเภอ หลังจากปี ค.ศ. ๑๘๙๐ หน่วยงานชำนาญพิเศษของรัฐบาลที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการศาล การราชทัณฑ์ โรงพยาบาล รายได้จากที่ดิน การอนุรักษ์ธรรมชาติ การสาธารณสุข การศึกษาสหกรณ์ และอื่น ๆ ก็ได้เริ่มยื่นมือไปถึงหน่วยหมู่บ้านเหล่านี้ แต่เมื่อถึงเวลานั้น ชีวิตทางสังคมแบบอินทรีภาพที่ไม่ค่อยจะแน่นแฟ้นก็ได้หมดสิ้นไปจากหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะชุมชนชนบทแบบประเพณีเดิมได้แตกแยกออกเป็นแต่ละครอบครัวและแต่ละคน เป็นต้นว่า กฎหมายทรัพย์สินแบบตะวันตก ทำให้มีการแบ่งแยกสมบัติของครอบครัว การปกครองของอังกฤษซึ่งในระยะแรกได้ทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความมั่งคั่งขึ้นบ้างนั้น บัดนี้กำลังทำให้สังคมแบบประเพณีเดิมแตกสลาย ชาวนาแต่ละคนเริ่มจะกลายเป็นคนเช่าที่ดินที่ไม่มีความมั่นคงในชีวิต และต้องขึ้นอยู่กับการเกษตรกรรมเพื่อการพาณิชย์ คนเหล่านี้ไม่มีความสัมพันธ์เป็นส่วนตัวกับรัฐบาลท้องถิ่น พวกเขาได้รับการศึกษาแคบ ๆ จากโรงเรียนวัดในพุทธศาสนา และห่างเหินกับโลกของพวกอังกฤษและอินเดียซึ่งพูดภาษาอังกฤษ ชาวพม่าซึ่งต้องแข่งขันกับกรรมกรชาวอินเดียที่มีค่าแรงถูกกว่า จึงต้องคอยความปรานีจากชาวต่างชาติในบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง อาชญากรรมที่เพิ่มขึ้น เช่น การฆาตกรรม และการปล้นสะดม สะท้อนให้เห็นถึงการสลายตัวของชีวิตแบบชุมชน การจะปลูกฝังกระบวนการแบบประชาธิปไตยของต่างชาติลงในชีวิตแบบชุมชนนี้ ทำไม่ได้ง่าย ๆ

^๑ โปรดดูตอนต่าง ๆ ของ J.S. Furnivall, *Colonial Policy and Practice* (1956).

ลัทธิชาตินิยมในพม่าได้รับการกระตุ้นจากตัวอย่างของพรรคองเกรสแห่งอินเดีย ตั้งแต่ตอนต้นศตวรรษ แต่ความรู้สึกชาตินิยมในพม่าถูกแสดงออกในระยะแรกในรูปขององค์การพุทธศาสนา ซึ่งรวมทั้งยุวพุทธสมาคม (Y.M.B.A.) ที่ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๐๖ แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากรัฐบาลอังกฤษยังมิได้ประสบผลสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงโรงเรียนวัดแบบเดิมให้ทันสมัย โรงเรียนดังกล่าวจึงไม่อาจให้การศึกษาระบบสมัยใหม่ได้ และก็ค่อยๆ เสื่อมลง ดังนั้น โรงเรียนเอกชนของพวกนักสอนศาสนาจึงได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล โรงเรียนเหล่านี้มีหลักสูตรแบบอังกฤษและแบบพม่ารวมกัน ในที่สุดก็มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยอย่างกึ่งของรัฐบาลขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๒๐ ในตอนนั้นมีผู้จบการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยในพม่าไม่ถึง ๔๐๐ คน

การก่อตัวของลัทธิชาตินิยมต้องประสบกับความยุ่งยากเนื่องจากการขัดผลประโยชน์กันระหว่างผู้นำชาวพม่าที่เป็นฝ่ายที่มีจำนวนมาก กับพวกชนกลุ่มน้อยเชื้อชาติอื่น ที่สำคัญก็ได้แก่ พวกไทยใหญ่และกะเหรี่ยง แต่ก็มีพวกจีนและคะฉิ่นอยู่ด้วย พวกนักสอนศาสนาชาวคริสเตียนสามารถเปลี่ยนศาสนาคนกลุ่มเหล่านี้ได้มากกว่าชาวพม่า และพวกผู้ปกครองชาวอังกฤษก็พบว่าคนพวกนี้เป็นพันธมิตรที่ดีที่สุด ตีกันว่าทายาทของผู้พิชิตและผู้ปกครองในอดีต ซึ่งเราแยกเรียกว่า “พวกพม่า” (แม้ว่าชื่อนี้จะมีประโยชน์ในการศึกษาเชื้อชาติในสมัยต้นๆ ต่อมาภายหลังคำนี้ก็มีความหมายน้อยลง)

การปลุกปั่นทางการเมืองที่มีขึ้นภายหลังจากที่รัฐบาลอังกฤษได้ให้สัญญากับอินเดีย ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ ว่าจะให้อินเดียมีการปกครองตนเองในที่สุดนั้น ได้ทำให้อังกฤษต้องให้สัญญาเช่นเดียวกันกับพม่าหลังจากที่มีการยึดเยื่ออยู่พักหนึ่ง การปกครองระบบรัฐบาลคู่ (dyarchy) ซึ่งอังกฤษตกลงให้ใช้ในอินเดียในปี ค.ศ. ๑๙๑๙ นั้น คือ การจัดตั้งสภานิติบัญญัติขึ้นในแต่ละมณฑล สมาชิกส่วนใหญ่ของสภาได้รับการเลือกตั้ง หน้าที่ของรัฐบาลมณฑลที่สำคัญๆ ถูก “สงวนไว้” สำหรับข้าหลวงอังกฤษและสภการบริหารของข้าหลวง ส่วนหน้าที่ที่มีความสำคัญรองลงมาได้ถูก “โอน” ไปให้บรรดาระัฐมนตรีชาวอินเดียซึ่งได้รับการแต่งตั้งขึ้นใหม่ เมื่อไม่ได้มีการรวมพม่าไว้ในระบบนี้ด้วยในตอนต้น ด้วยเหตุที่ว่ายังไม่พร้อมที่จะปกครองตนเองเท่าอินเดีย ชนชั้นนำชาวพม่าที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก จึงจัดตั้งผู้แทนไปยังลอนดอนเพื่อเรียกร้องการปกครองตนเอง และการแยกตัวออกจากอินเดียในขณะเดียวกัน พร้อมๆ กับที่เกิดขบวนการไม่ให้ความร่วมมือขึ้นในอินเดีย ภายใต้การนำของสภาแห่งชาติ อินเดียซึ่งมีคานธีเป็นหัวหน้า ก็มีการปลุกปั่นทางชาตินิยมในพม่าเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในหมู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง คือ พวกนักศึกษา พระสงฆ์ และแม้แต่ในชนบท นักศึกษาคว่ำบาตรมหาวิทยาลัยแห่งใหม่ มีการประท้วงหยุดเรียนตามมา ใน

ตอนต้นปี ค.ศ. ๑๙๒๑ ยิวพุทธสมาคม ได้จัดตั้งสภาแห่งสมาคมพม่าขึ้น ซึ่งในไม่ช้าก็ได้เริ่มการระดมพลังทางชาตินิยม โดยการดำเนินการในชั้นหมู่บ้าน พระสงฆ์องค์หนึ่งชื่อ อุโธตตะมะ (อุ เป็นคำนำหน้าชื่อเพื่อแสดงความเคารพ) ได้เรียกร้องให้บทฎเพื่อป้องกันพุทธศาสนาให้พ้นจากการปกครองของชาวต่างชาติที่จะทำลายพุทธศาสนาเสีย พวกพระสงฆ์ซึ่งมีความคิดทางชาตินิยมทั้งหมด (ปองยี) ได้ลุกขึ้นตามหมู่บ้านปลุกปั่นความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อชาวต่างชาติ และรัฐบาลของชาวต่างชาติ ความรู้สึกของประชาชนในพม่าจึงได้เริ่มตกลึกในรูปที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองโดยคนต่างชาติเช่นเดียวกับในอินเดีย

ระบอบรัฐบาลคู่ได้ถูกนำเข้ามาใช้กับพม่าหลังจากวันที่ ๑ มกราคม ค.ศ. ๑๙๒๓ ตามหลักการที่เป็นเสรีนิยม สภานิติบัญญัติแบบเก่าได้รับการขยายให้ใหญ่ขึ้น สมาชิกส่วนใหญ่ของสภานี้จะได้รับเลือกโดยประชาชนที่ได้รับสิทธิออกเสียงเลือกตั้งอย่างกว้างขวาง และการปกครองตนเองในทุกระดับได้รับการค้ำจุน โดยการให้การศึกษากว้างขวางขึ้น แต่การเลือกตั้งถูกคว่ำบาตร และเกิดขบวนการรุนแรงต่อต้านการเสียภาษีรายบุคคล ในหมู่ชนชั้นนำในเมืองที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก บางส่วนให้ความร่วมมือกับระบอบรัฐบาลคู่ แต่ส่วนใหญ่เลือกวิธีการไม่ให้ความร่วมมือ ซึ่งกลุ่มในชนบทที่หัวรุนแรงโดยการนำของพระสงฆ์ก็เลือกวิธีนี้เหมือนกัน กลุ่มชาตินิยมที่สำคัญในสภานิติบัญญัติที่ได้รับเลือกตั้งในปี ค.ศ. ๑๙๒๖ คือ พรรคประชาชน คงเป็นฝ่ายค้านต่อไปโดยปฏิเสธตำแหน่งรัฐมนตรีทั้งหมด ความเกลียดชังระบอบรัฐบาลคู่ และความมีนชาต่อการเลือกตั้งไปเป็นอุปสรรคต่อการเข้าร่วมของคนในท้องถิ่นในสภาอำเภอซึ่งจัดตั้งขึ้นใหม่ สภาเหล่านี้จึงทุจริตในหน้าที่ได้ง่ายขึ้น และไม่มีประสิทธิภาพในการทำงานยิ่งขึ้นอีกด้วย เทศบาลก็เสื่อมลงเช่นกัน ดังนั้น ความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อคนต่างชาติจึงได้ไปหล่อเลี้ยงความรู้สึกเฉยเมยในหมู่ประชาชน พร้อมทั้งความไม่รู้จักรับผิดชอบอีกด้วยซ้ำไป ซึ่งได้กลายเป็นสิ่งขวางกั้นการเจริญเติบโตของการปกครองตนเองแบบประชาธิปไตย

เมื่อเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกปี ค.ศ. ๑๙๓๐ ก่อให้เกิดภาวะยากแค้นขึ้นทางเศรษฐกิจกรรมกรชาวพม่าที่สิ้นไร้ไม้คอกจึงหันไปเล่นงานคนงานท่าเรือชาวอินเดีย และพ่อค้าเงินทำให้เกิดจลาจลนองเลือดหลายครั้ง ในวันที่ ๒๒ ธันวาคม เกิดกบฏขนาดเล็กแต่ได้มีการวางแผนอย่างเป็นทางการเป็นความลับขึ้นในพม่าทางใต้ (อำเภอสารวัต) เพื่อสถาปนาราชอาณาจักรอันเก่าแก่ขึ้นใหม่ หัวหน้ากบฏ คือ สายาสัน ได้ริ่ฟื้นความเชื่อในนิยายปรัมปรา เครื่องหมายเกียรติยศ และความชอบธรรมทางศาสนาของราชวงศ์พม่าขึ้นมาอย่างครบครัน พร้อมด้วยบรรดาเครื่องรางของขลังต่าง ๆ และรอยสักอันจะทำให้บุคคลธรรมดา “อยู่ยงคงกระพัน” ได้ การกบฏขนาดเล็ก ๆ ที่แทบไม่มีอาวุธจำนวนหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างครึ่งแรกของปี

ค.ศ. ๑๙๓๑ ได้ถูกปราบปรามโดยทหารประมาณ ๑๐,๐๐๐ คน สายาสันถูกจับและถูกประหารชีวิต แต่เขาได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของความรักชาติไปเสียแล้ว ทนายความผู้ซึ่งพยายามแก้ไขข้อหาให้เขาในระหว่างการพิจารณาคดีเป็นคนทะเลาะทะเลาะและเป็นนักชาตินิยม ผู้ได้รับการศึกษาจากฝรั่งเศส ชื่อว่า ดร. บามอ

เกือบสิ้นปี ค.ศ. ๑๙๓๑ อังกฤษจึงได้จัดประชุม “โต๊ะกลม” ขึ้นในลอนดอน เพื่อพิจารณาอนาคตของพม่าเหมือนกับที่เคยจัดขึ้นเพื่อพิจารณากรณีของอินเดีย เมื่อมีการประชุมขึ้นนั้น ความรู้สึกทางชาตินิยมของพม่าก็แบ่งแยกออกเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายแรก คือ พวก “นิยมการแยกตัว” ได้แก่ กลุ่มที่ต้องการขจัดอิทธิพลทุกอย่างของอินเดียไปเสียจากชีวิตของชาวพม่า อีกกลุ่มหนึ่ง คือ พวก “ต่อต้านการแยกตัว” ซึ่งกลัวว่าจะถูกตัดขาดจากขบวนการเอกราชอันยิ่งใหญ่ของอินเดีย ดร. บามอ ซึ่งอยู่ในกลุ่มหลัง ชนะการเลือกตั้งในปี ค.ศ. ๑๙๓๒ และได้เริ่มการต่อรองกับทั้งอังกฤษและอินเดีย เกี่ยวกับสถานะของพม่าในอนาคต โดยมีได้ยึดหลักของกลุ่มที่เขาเป็นสมาชิก การตัดสินใจให้พม่าแยกตัวออกจากอินเดียได้กระทำที่ลอนดอน แต่ทั้งนี้ยังมีเงื่อนไขชั่วคราวเพื่อประกันการค้า และการอพยพเข้าเมืองของคนอินเดีย พระราชบัญญัติแห่งปี ค.ศ. ๑๙๓๕ ได้เปลี่ยนแปลงระบบรัฐบาลคู่ และให้พม่ามีรัฐธรรมนูญและรัฐบาลของตนเองต่างหาก ถึงแม้ว่าข้าหลวงอังกฤษจะยังรับผิดชอบเรื่องการป้องกันประเทศ การคลังและความสัมพันธ์กับต่างประเทศอยู่ แต่พม่าก็จะมีสภาที่ได้มาจากการเลือกตั้งทั้ง ๒ สภา นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐบาลชาวพม่าจะเป็นผู้ดำเนินการบริหารกิจการทั่วไปภายในประเทศ เมื่อมีการแยกตัวในปี ค.ศ. ๑๙๓๗ ดร. บามอ ได้เป็นนายกรัฐมนตรีคนแรก และได้เริ่มต้นการปกครองตนเองแบบรัฐสภาของพม่าที่เต็มไปด้วยมรสุมตลอดระยะเวลา ๔ ปี

กลุ่มหนึ่งในพวกผู้นำชาตินิยมใหม่ในระยะก่อนปี ค.ศ. ๑๙๔๐ นั้น มาจากสหพันธ์นักศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยย่างกุ้ง พวกนักศึกษาเป็นพวกชนชั้นนำ โดยทั่วไปแล้วมาจากครอบครัวชนชั้นกลางมาก ดังนั้น จึงอยู่ในฐานะที่จะเรียกร้องความสนใจและสามารถจัดตั้งกลุ่มผู้สนับสนุนได้ง่าย เครื่องมือสำคัญของเหล่านักศึกษา ได้แก่ หลักการโตบามะ เอเซียญาน (สังคมนิยมของเรา) ในไม่ช้านักศึกษามหาวิทยาลัยก็ได้นักเรียนในโรงเรียนมัธยมมาเป็นพวก และได้พยายามจัดตั้งสหภาพแรงงานขึ้นโดยใช้อิทธิพลมาร์กซิสต์อย่างฉาบฉวยมาจากอังกฤษ นักศึกษาแสดงการต่อต้านการปกครองของอังกฤษโดยการเรียกพวกตนเองด้วยคำนำหน้าว่า “ตะชิน” ซึ่งเป็นคำที่ใช้เรียกชาวอังกฤษในพม่าตอนเหนือหมายถึง “เจ้า” หรือ “นาย” (คล้ายกับ “ซาหีบ” ในอินเดีย) นักศึกษายังได้ส่งผู้แทนไปร่วมประชุมพรรคองเกรสของอินเดียในปี ค.ศ. ๑๙๓๖ เมื่อประธานสหพันธ์นักศึกษา (ตะชิน ญ) ถูกไล่ออก และ

เลขธิการสหพันธ์ (ตะชินของซาน) ถูกลงโทษทางวินัย ก็ได้มีการนัดหยุดเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ และหัวหน้านักศึกษาประสบความสำเร็จในการเรียกร้องให้สถานศึกษาปฏิบัติทำการสอบสวนมหาวิทยาลัย ซึ่งตกอยู่ใต้อิทธิพลทางการเมืองมากขึ้นทุกที นักศึกษาหลายคนในขบวนการตั้งกล่าวเริ่มที่จะศึกษาลัทธิมาร์กซิสม์ และบางคนก็ได้กลายเป็นผู้นำคอมมิวนิสต์ในภายหลัง แต่ส่วนใหญ่ก็ยังยึดเป้าหมายทางชาตินิยม คือ การได้เอกราชเหนืออุดมการสังคมนิยม หรือคอมมิวนิสต์ เช่น อองซาน เป็นต้น เมื่อสงครามเกิดขึ้นในยุโรปในปี ค.ศ. ๑๙๓๙ ตะชินระดับหัวหน้าหลายคนได้ร่วมมือกับ ดร. บามอ ซึ่งเวลานั้นถูกปลดจากอำนาจแล้ว และร่วมกันจัดตั้ง “กลุ่มอิสรภาพ” ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชาตินิยมหัวรุนแรงหลายกลุ่ม ในระยะกลางทศวรรษหลัง ค.ศ. ๑๙๔๐ เมื่อกลุ่มนี้ต่อต้านไม่ร่วมมือทำสงคราม ดร. บามอ ตะชินนุ และคนอื่นอีกหลายคนถูกจำคุก แต่ตะชินของซาน หนีเข้าประเทศจีน และไปยังค่ายของญี่ปุ่น

ลัทธิชาตินิยมและลัทธิคอมมิวนิสต์ในเวียดนาม

ชาวพม่าได้กำลังใจจากตัวอย่างในประเทศอินเดียที่อยู่ใกล้เคียงจนได้ ชาวเวียดนามก็ได้แรงบันดาลใจจากนักปฏิรูปและนักปฏิวัติในจีนนั่นเอง นักวิชาการชาวเวียดนามทำตามอย่างราชวงศ์ชิง กล่าวคือ ในทศวรรษ ค.ศ. ๑๘๖๐ และ ๑๘๗๐ พวกนี้ได้เดินทางไปต่างประเทศ และพยายามสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงเป็นแบบตะวันตกเพื่อเป็นการป้องกันตนเอง แต่ก็ไร้ผล จนมาเมื่อถึงปลายทศวรรษ นักวิชาการรุ่นใหม่ซึ่งถึงแม้จะยังเชื่อวชาญในลัทธิขงจื้ออยู่ แต่ก็พร้อมที่จะให้ความสนใจกับโครงการปฏิรูปของปี ค.ศ. ๑๘๙๘ ของกั๋วเหวหุย และสนใจในขบวนการปฏิรูปและปฏิวัติของจีนซึ่งมีขึ้นต่อมา ถึงแม้นักศึกษาเวียดนามเหล่านี้มีศูนย์กลางชุมนุมกันที่กรุงโตเกียวเช่นเดียวกับนักศึกษาจีน แต่พวกนี้ก็ใช้ความคิดของรุสโซ มองเตสกีเยอ อาคัม สมิท มิลล์ สเปนเซอร์ ชักซลีย์และคนอื่น ๆ เป็นหลักทางภูมิปัญญา การศึกษาตามแบบฝรั่งเศสที่แพร่หลายขึ้นในเวียดนามจะเป็นช่องทางตรงไปยังประเพณีการปฏิวัติตามแนวชาตินิยมของตะวันตกก็ในภายหลังเท่านั้น

ชัยชนะของญี่ปุ่นในปี ค.ศ. ๑๙๐๕ ดึงดูดชาวเวียดนามหนุ่ม ๆ สาว ๆ ให้ไปสูโตเกียวใน “คลื่นอพยพไปตะวันออก” คนสำคัญคนหนึ่งในกลุ่มนี้ คือ ฟ่านมัวโซ (มรณะ ค.ศ. ๑๙๔๐) เขามารู้จักคุ้นเคยกับเหลียงฉีเซา ชุนยัตเซิน และกับชาวญี่ปุ่นที่สนับสนุนหลักขบวนการสหเอเชียนิยม คือ โอคุมา และอิโนุเกะ แรงบันดาลใจที่ได้จากข้อเขียนของคังและของเหลียงทำให้โซ* ลงมือเขียน “ประวัติศาสตร์การย่อแสงของเวียดนาม” (เวียดนาม วอง ก็อก ฮู)

*ชื่อภาษาเวียดนามเขียนเหมือนภาษาจีน คือ เอาชื่อสกุลขึ้นก่อน แต่เป็นประเพณีที่ว่า เวลาเรียกจะใช้ชื่อตัวซึ่งเขียนอยู่หลังสกุลคล้ายกับเป็นชื่อสกุล ดังนั้น ไก่ดินเตียม แม้ว่าจะมีชื่อสกุลว่าไฉ่ แต่คนก็เรียกกันว่า “นายเตียม” กล่าวกันว่า ประเพณีนี้เป็นผลมาจากการที่ชื่อสกุลบางชื่อแพร่หลายมากเหลือเกิน เช่น สกุล เหงียน จนแทบจะไม่ว่าใครเป็นใครกัน

กับจัดตั้งสมาคมการเมืองเพื่อความเป็นเอกราชของเวียดนามภายใต้การปกครองที่มีกษัตริย์ อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ แต่เป็นโซคมืดที่สัมพันธ์ไมตรีระหว่างมหาอำนาจ คือ ญี่ปุ่นกับฝรั่งเศส มีผลให้โซตองถูกขับออกจากโตเกียวในปี ๑๙๑๐ เช่นเดียวกับที่ซุนยัตเซ็นเคยโดนมาแล้ว ความสำเร็จของการปฏิวัติในประเทศจีน ปี ๑๙๑๑ และความสัมพันธ์ที่เขามีกับหัวหน้าของ ฤงเหมิงหุย ที่กวางตุ้ง คือ หูอันหมิน นั้น ไปจรรโลงใจให้เขาจัดตั้งสมาคมกอบกู้เวียดนาม (Viet Nam Quang Phuc Hoi) แต่คราวนี้เขามีเป้าหมายที่จะจัดตั้งสาธารณรัฐขึ้น ความพยายามของเขาในการปลุกปั่นให้มีการลุกขึ้นต่อต้านฝรั่งเศสทำให้เขาถูกจำคุกอยู่หลายปี หลังจากปี ค.ศ. ๑๙๑๓ เป็นต้นไป อันเป็นระยะที่มีการปราบปรามขบวนการปฏิวัติทั้งหลาย โดยทั่วไป

พวกนักปฏิรูปก็ไม่ประสบความสำเร็จดีไปกว่านักปฏิวัติ นักวิชาการที่พยายามจะ พัฒนาการศึกษาระบบผสมระหว่างจีน ฝรั่งเศส และเวียดนาม และพยายามจะให้มีการเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัยภายในขอบข่ายของความร่วมมือกับ ฝรั่งเศสนั้นก็ไม่ประสบความสำเร็จแต่อย่างใด ความล้มเหลวนี้ส่วนหนึ่งมาจากการที่นโยบายของฝรั่งเศสไม่อยู่กับร่องกับ รอย กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ปกครองที่เป็นอนุรักษนิยมอาจจะกวาดขันเข้มงวดเอากับโรงเรียน และกลุ่มนักปฏิรูป ซึ่งเจ้าหน้าที่พวกก่อนที่เป็นเสรีนิยมหรือสังคมนิยมอนุญาตให้มีได้ และ ก็เป็นความจริงที่ว่า ความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อฝรั่งเศสในหมู่ชนชั้นนักวิชาการนั้นยังคง รุนแรงมากจนกระทั่งว่าถ้ามีการลองปฏิรูปอย่างใดก็ตามขึ้นก็อาจจะบานปลายเป็นเรื่องใหญ่ ขึ้นได้ เมื่อมหาวิทยาลัยฮานอยเปิดสอนในปี ค.ศ. ๑๙๐๗ พวกชาตินิยมก่อวุ่นอย่างรุนแรง จนฝรั่งเศสสั่งให้ปิดมหาวิทยาลัยในปีต่อมาตัวเอง และก็มีปิดอยู่ต่อไปจนถึงปี ค.ศ. ๑๙๑๕

ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นความจริงที่ว่าฝรั่งเศสได้ยึดอำนาจจากชนชั้นปกครอง ที่ยึด มั่นอยู่กับประเพณีการปกครองโดยข้าราชการผู้คงแก่เรียน ความจงรักภักดีต่อองค์พระจักร- พรวรดิ และการต่อต้านการปกครองของต่างชาติ นักวิชาการเวียดนามหนุ่ม ๆ ถือว่าตนเอง จะเป็นชนชั้นปกครองต่อไป และดังนั้นจึงเป็นธรรมดาที่พวกตนจะเป็นผู้กู้ชาติของตนที่ถูก กัดชื้ออยู่ แม้กระทั่งล่วงมาถึงปี ค.ศ. ๑๙๑๖ แล้วก็ตาม จักรพรรดิหนุ่มแห่งราชวงศ์เหงียน คือจักรพรรดิคยู่ทั้น ก็ได้ช่วยวางแผนกบฏขึ้น และเมื่อความลับแตกเสียก่อนก็เสด็จลี้ภัย ไปอยู่ในแถบภูเขา

การที่ชนชั้นสูงต่อต้านฝรั่งเศสอยู่เนื่อง ๆ นี้ ทำให้ฝรั่งเศสต้องใช้กำลังสนับสนุนการ ปกครองและวิธีการที่สำคัญก็คือทำให้มีการแบ่งแยกในอินโดจีน และโดยการใช้ข้าราชการ เดิมเป็นกำลังในการปกครอง ฝรั่งเศสมิได้ล้มล้างการปกครองแบบเดิมเสียเหมือนที่อังกฤษ ทำกับพม่า แต่ยังคงรูปลักษณะอันเดิมไว้เป็นฉาก แต่ในเวลาเดียวกันฝรั่งเศสก็รีรอไม่จัดตั้ง

ระบบการปกครองใหม่แบบประชานิยมขึ้นแทนที่ โดยมีเหตุผลที่ดี การกระทำของฝรั่งเศส จึงเท่ากับเอาอดีตเข้ามาขัดขวางอนาคต พลังของประเพณีไปทำลายความก้าวหน้าใหม่ ๆ ในการบริหารระดับต่ำ ๆ ในโคจินจีนนั้น มีชาวพื้นเมืองร่วมอยู่ด้วยน้อยกว่าในพม่า ขณะเดียวกันพวกข้าราชการชั้นสูงในบริเวณ “ไตอาร์กษา” อื่น ๆ ก็เป็นพวกที่อ่านหนังสือง่าย และต้องพึ่งพาอาศัยฝรั่งเศส การที่ราชวงศ์เหงียนจำต้องให้ความร่วมมือกับฝรั่งเศสที่เข้ามา ปกครองนั้นทำให้ชาติอิทธิพลทางชาตินิยมจากยอดสุด จักรพรรดิเหงียนที่ขึ้นครองราชย์ในปี ค.ศ. ๑๙๒๕ เมื่อมีพระชนมายุได้ ๑๒ พรรษาและมีพระปรมาภิไธยว่าเบาไต่เน่ กงปฏิบัติ แต่พระราชกรณียกิจในด้านพิธีการเหลืออยู่เท่านั้น เมื่อมีการจัดตั้งสภาเศรษฐกิจและผลประโยชน์ทางการเงินขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๒๘ สมาชิกของสภาที่เป็นชาวเวียดนามก็มีบ้าง แต่ส่วนใหญ่แล้วเป็นฝรั่งเศส แม้แต่ข้าราชการพลเรือนตำแหน่งต่ำ ๆ ลงไปก็เป็นชาวฝรั่งเศส เสียเป็นส่วนมาก แม้กระทั่งถึงปี ค.ศ. ๑๙๔๒ ก็ยังมีเจ้าหน้าที่ชาวฝรั่งเศสอยู่ ๕,๐๐๐ คนต่อ เจ้าหน้าที่ชาวอินโดจีน ๒๗,๐๐๐ คน อันเป็นอัตราส่วนที่มีชาวยุโรปอยู่สูงมากไม่ว่าจะในประเทศอาณานิคมใด กิจกรรมทางการเมืองของชาวพื้นเมืองถูกจำกัดโดยการที่ตำรวจฝรั่งเศส ควบคุมการเดินทาง การติดต่อทางไปรษณีย์และการพิมพ์ และโดยการห้ามการประชุมโดยเสรี การจัดตั้งกลุ่มกรรมกรและการเคลื่อนไหวทางการเมือง ผู้ต้องสงสัยจะถูกส่งตัวลงเรือไปเกาะปูลูกองดอร์ โดยไม่มีการอุทธรณ์ใด ๆ ทั้งสิ้น

ในบรรดาความลำสมัยต่าง ๆ ก็คือ วิธีการสอบไล่ตามแบบเดิมซึ่งปลูกฝังความยึดมั่น ที่ลำสมัย ซึ่งยังคงมีอยู่ต่อมาจนถึงปี ค.ศ. ๑๙๑๕-๑๙๑๘ การศึกษาแบบสมัยใหม่เพื่อสังคม ใหม่พัฒนาไปอย่างเชื่องช้า การวิจัยสมัยใหม่เกี่ยวกับวัฒนธรรมต่าง ๆ และประวัติศาสตร์อัน ชับซ้อนของอินโดจีน ซึ่งสถาบันฝรั่งเศสแห่งภาคตะวันออกเฉียงไกลที่ฮานอยได้ทำอย่างดีเค่นมา ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๙๙ นั้น ก็เป็นเพียงกิจกรรมที่จำกัดอยู่ภายในแวดวงของฝรั่งเศสมานานแล้ว เมื่อการศึกษาตามแบบจีนกับเวียดนามในตำรับเดิมสิ้นสุดลงก็ได้มีการสอนภาษาพื้นเมือง โดยใช้อักษรแบบโกก-งู (quoc-ngu) ขึ้น แต่รัฐบาลฝรั่งเศสให้ความสำคัญกับการศึกษา ตามแบบฝรั่งเศสเป็นพิเศษและถึงกับเสนอให้สัญชาติฝรั่งเศสเป็นจุดหมายในชีวิต ถึงแม้ว่า ในบั้นปลายแล้วการศึกษาของฝรั่งเศสจะนำเอาแนวความคิดและศัพท์ของลัทธิชาตินิยม แบบยุโรปเข้ามาในเวียดนาม แต่ในระยะแรกเริ่มนี้ก็มีผลให้นักศึกษาห่างเหินจากประเพณี เดิมของชาติตน ถึงอย่างไรก็ดี ผู้ที่ได้รับการศึกษาแบบนี้ก็มีเป็นจำนวนน้อยมาก ในระยะ ปี ค.ศ. ๑๙๓๐-๑๙๔๐ ขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ส่วนยังคงไม่รู้หนังสือนั้น ปรากฏว่าในโรงเรียนชั้นประถมของรัฐบาลมีนักเรียนอยู่เพียงห้าแสนคน ในระดับสูงขึ้นไปก็มีอยู่เพียง สองสามพันคนเท่านั้น

ด้วยมาตรการต่างๆ อันมีลักษณะแบบประเพณีเดิม สร้างความแตกแยก หันเหความสนใจและกตขี้เหล่านี ฝรั่งเศสก็สามารถรักษาอำนาจของตนอยู่ได้ดีพอในตอนต้นที่ทำการพัฒนาให้ทันสมัยอยู่หลายสิบปี เป็นที่แน่ชัดแล้วว่าสังคมเดิมนั้นใช้การต่อไปไม่ได้แล้ว และพลังของฝรั่งเศสก็กำลังทำให้มีการปกครองใหม่ที่มีบริการทันสมัยตามเมืองหลวงที่สวยงามใหม่ๆ เช่น เมืองไซ่ง่อน ผู้นำปฏิวัติของเวียดนามก็ยังไม่ปรากฏตัวตนขึ้นในตอนนั้น ในช่วงปี ค.ศ. ๑๙๒๐ ถึง ค.ศ. ๑๙๓๐ เป็นระยะที่ฝรั่งเศสมาลงทุนไว้มากและมีการขยายการผลิต ส่วนนักสังคมนิยมฝรั่งเศสก็แสดงความสนใจในการร่วมมือระหว่างฝรั่งเศสกับเวียดนามแต่ในระยะเดียวกันนี้เอง ความสำเร็จของฝรั่งเศสในด้านการสาธารณสุขอันเป็นประโยชน์แบบคาบสองคมของการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่ ก็ได้ทำให้จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนการผลิตอาหารตามไม่ทัน ชาวนาผู้เช่าที่ดินซึ่งมีความเป็นอยู่เพียงแค่ว่าประทังชีวิตเท่านั้น ไม่อาจจะเป็นแหล่งระบายสินค้าอุปโภคบริโภคได้ และระดับการครองชีพของประชาชนในบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำที่มีพลเมืองแออัดก็ทรุดลงจนเห็นได้ชัด ส่วนขนาดใหญ่ของฝรั่งเศส เหมือนง่ามหิน และกิจการเกี่ยวกับสินค้าออกอื่นๆ รวมทั้งธนาคารแห่งอินโดจีน และชาวจีนที่ผูกขาดการค้าข้าวและเป็นผู้มีอาชีพให้กู้เงิน ก็เข้ามามีอิทธิพลครอบงำเศรษฐกิจของอาณานิคมมากยิ่งขึ้น และเป็นกลุ่มที่มีส่วนได้เสียผูกพันอยู่กับระบบอาณานิคม ขณะที่ประชาชนมีสภาพที่เลวลงทุกที

ในสายตาของคนเวียดนามหลายคน ทางเดียวที่จะแก้การถูกเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ การกตขี้ทางการเมือง และความชบเซาทางวัฒนธรรมเหล่านี้ จะเป็นการปฏิวัติเท่านั้นแทนที่จะเป็นการปฏิรูป ในหมู่ทหารเวียดนามและกรรมกรที่ถูกส่งไปฝรั่งเศสระหว่างสงครามโลกครั้งที่หนึ่งซึ่งมีจำนวน ๑๐๐,๐๐๐ คนนั้น มีอยู่หลายคนที่กลับมาพร้อมกับแนวความคิดที่เป็นอันตราย แนวความคิดเกี่ยวกับการกำหนดอนาคตชาติของตนเอง การต่อสู้ระหว่างชนชั้นตามแบบการปฏิวัติ ตลอดจนการปกครองแบบเผด็จการโดยพรรคเดียว อันเป็นแนวความคิดที่แพร่หลายอยู่ในจีน ในตอนต้นทศวรรษหลัง ค.ศ. ๑๙๒๐ ได้มีผลสะท้อนไปถึงดินแดนทางใต้พรมแดนจีนด้วย การปฏิวัติในเวียดนามจึงเริ่มขึ้นโดยองค์การชาตินิยมและองค์การคอมมิวนิสต์อันมีลักษณะคล้ายคลึงกับในจีน

พรรคชาตินิยมเวียดนาม (เวียดนาม ก๊ก จานตาง หรือ ก๊กมินตั๋งของเวียดนาม) ได้รับ อุดมการ วิธีการ และการสนับสนุนจากพรรคก๊กมินตั๋งของจีนไว้มาก เมื่อถูกปฏิเสธมิให้ดำเนินการตามขบวนการเลือกตั้งตั้งที่มีอยู่ พรรคนี้ก็หันไปใช้ระบบก่อการร้ายในตอนปลายทศวรรษ ๑๙๒๐ ในขณะที่เดียวกันนี้ โฮจิมินห์ (ค.ศ. ๑๘๙๐-๑๙๖๙) ก็กำลังเริ่มขบวนการปฏิวัติโดยนักปฏิวัติอาชีพที่มีการฝึกอบรมมาดีกว่ามาก โฮจิมินห์นั้นก็เหมือนกับ

ซุนยัตเซ็น คือ เริ่มต้นโดยเป็นนักชาตินิยม (ใช้ชื่อว่า เหงียน อาย ก๊อก หรือ “เหงียนผู้รักชาติ”) แต่เพราะอ่อนกว่าซุนหนึ่งรุ่นจึงหันไปหาลัทธิคอมมิวนิสต์ เขาได้ไปฝรั่งเศสก่อนสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง และได้ช่วยเหลือในการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศสในปี ค.ศ. ๑๙๒๐ และพรรคนี้ก็ได้ส่งเขาไปมอสโกในปี ค.ศ. ๑๙๒๓ เพื่อศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งกรรมการตะวันออก เขาได้เข้าร่วมในการประชุมใหญ่ครั้งที่ห้าของพรรคคอมมิวนิสต์ในปี ค.ศ. ๑๙๒๔ และในปี ค.ศ. ๑๙๒๕ ก็ได้ไปทำงานใต้ดินกับโบโรดินที่กวางตุ้ง ณ ที่นั้นเขาได้รวบรวมชาวเวียดนามขึ้นเพื่อตั้งสันนิบาตเยาวชนปฏิวัติแห่งเวียดนามอันเป็นก้าวแรกของการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ และได้จัดพิมพ์หนังสือ เยาวชน (ถันเหนียน) ขึ้นอาศัยที่ได้รับการปลูกฝังลัทธิเลนินมาเช่นนั้น เขาได้เริ่มก่อตั้งขบวนการบ่อนทำลายที่มีการรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรก มีพื้นฐานอยู่บนเซลล์ลับๆ ในอินโดจีน ซึ่งอาจจะพันหูพันตาตำรวจที่คอยปราบปรามได้ดีกว่า สมาชิกบางคนได้รับการฝึกที่โรงเรียนทหารที่วูเปา เมื่อพรรคก็มึนตึ๊งกับพวกคอมมิวนิสต์ในจีนเกิดแตกแยกกันขึ้น โยจิมินห์ซึ่งเป็นตัวแทนสำคัญขององค์การคอมมิวนิสต์สากลสามารถรวบรวมกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยตามภูมิภาคขึ้นเป็นพรรคคอมมิวนิสต์ (คอง-สัน ดาง) แห่ง “เวียดนาม” ที่ฮ่องกงในปี ค.ศ. ๑๙๓๐ ต่อมาก็เปลี่ยนชื่อกว้างขึ้นเป็น “แห่งอินโดจีน” ไม่นานนักพรรคนี้ก็มีสมาชิกประมาณ ๑,๕๐๐ คน และได้รับการสนับสนุนจากองค์การคอมมิวนิสต์สากล

ระยะแรกของการปฏิวัติเวียดนามเริ่มในปี ค.ศ. ๑๙๓๐ โดยมีสาเหตุส่วนหนึ่งจากการที่ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกได้เริ่มกระทบกระเทือนการส่งออกของอินโดจีนในตอนนั้นซึ่งเป็นเวลาพอดีกับการเก็บเกี่ยวไม่ได้ผล และทุพภิกขภัยก็ไปทวีความยากแค้นของประชาชน พรรคชาตินิยมเวียดนามพยายามจะก่อการกบฏโดยกำลังทหาร เริ่มด้วยการกบฏของทหารที่อ่าวเย็นซึ่งติดกับพรมแดนจีน แต่ถูกฝรั่งเศสปราบปรามอย่างเฉียบขาดจนพรรคชาตินิยมเกือบจะถูกทำลายหมดสิ้น อย่างไรก็ตาม ฝ่ายคอมมิวนิสต์ซึ่งเพิ่งจะตั้งขึ้นโดยมีสาขาทั่วไปก็ได้กำลังสมทบมากมายจากนักปฏิวัติที่หัวรุนแรง และในปี ค.ศ. ๑๙๓๑ ก็เริ่มยุ้งให้มีการนัดหยุดงาน การประท้วง ความไม่สงบต่างๆ ตลอดจนการกบฏของชาวนาฝรั่งเศสใช้กำลังกองพันทหารต่างตัวของตนในการทำสงครามขนาดย่อมเพื่อจะรักษาสถานการณ์ไว้ อันเป็นผลให้มีคนเสียชีวิต ถูกพิจารณาคดี ถูกประหารชีวิต หรือถูกเนรเทศนับเป็นพันๆ คน โยจิมินห์เองก็ถูกจำคุกที่ฮ่องกง (ปี ค.ศ. ๑๙๓๑-๑๙๓๓) โครงสร้างของพรรคคอมมิวนิสต์และการติดต่อกับพรรคคอมมิวนิสต์สากลก็สลายลงชั่วคราว

ความล้มเหลวครั้งนี้ทำให้ชาวเวียดนามที่เป็นคอมมิวนิสต์บางกลุ่มรับเอาความคิดของทรอตสกีที่ว่า ขบวนการแนวร่วมกับ “นักชาตินิยมชนชั้นกลาง” นั้นมีลักษณะ “ถอยหลัง

เข้าคลอง” และเชื่อถือไม่ได้ คงจะเห็นได้จากการแตกแยกกันในจีนในปี ค.ศ. ๑๙๒๗ ต่อมาใน
ระยะปี ค.ศ. ๑๙๓๐ กว่า พรรคคอมมิวนิสต์ที่ยึดแนวแบบฉบับเดิมก็ได้สร้างขบวนการใต้ดินขึ้น
มาใหม่โดยอาศัยการสนับสนุนจากมอสโคว์ ผ่านทางไทยเข้ามาสมทบเข้ากับพวกที่มีแนวคิด
ตามแบบทรอตสกี และพวกอื่นๆ การเมืองในไต้หวันระหว่างสมัยของแนวร่วมประชา
นิยม กิจกรรมทางการเมืองในไต้หวันเป็นไปโดยเสรีกว่าเพื่อน เพราะโคจินจินเป็นอาณา
นิคมของฝรั่งเศสอย่างเต็มที่มิใช่รัฐในอารักขา และเมื่อนโยบายของแนวร่วมซึ่งมีมอสโคว์
เป็นผู้บงการยุติลงเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองระเบิดขึ้น พวกคอมมิวนิสต์เวียดนามกับพวก
ชาตินิยมก็พากันก่อการกบฏต่อฝรั่งเศสอีกหลายหน แต่ก็ถูกปราบปรามอย่างไม่ปราณีอีก
อย่างไรก็ตาม เป็นที่เห็นได้ชัดแล้วว่าขบวนการคอมมิวนิสต์ได้กลายเป็นพาหนะสำคัญของ
ความรู้สึกชาตินิยมในเวียดนาม

การที่พวกคอมมิวนิสต์มีบทบาทเป็นผู้นำการก่อกบฏในเวียดนามยิ่งกว่าที่อื่นใดใน
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็เนื่องด้วยสาเหตุหลายประการ ประการหนึ่ง ได้แก่ อิทธิพลของ
จีน ซึ่งอยู่ใกล้เคียงเหลือเกินและเป็นแบบฉบับของการริเริ่มทางการเมืองในเวียดนามมาเป็น
ประเพณี ความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรมระหว่างจีนกับเวียดนาม รวมทั้งการ
มีสถาบันทางการเมืองที่คล้ายคลึงในประเทศทั้งสอง (อาทิ การใช้อำนาจของอุดมการณ์เป็น
รากฐานของการปกครอง และการมีสมาคมลับเป็นหนทางต่อต้านแต่อย่างเดียว) ทำให้
ชาวเวียดนามเลียนแบบจากจีนเป็นธรรมดา

แต่สำหรับลักษณะปัญหาการปฏิวัติเวียดนามนั้น แม้ว่าในทางยุทธศาสตร์แล้วจะยาก
กว่าในจีน แต่ก็ซับซ้อนน้อยกว่าจีนมาก เมื่อพิจารณาจากทางด้านการเมืองและทางสังคม
ในประการแรก ซึ่งจะได้กล่าวถึงทางภาคทฤษฎีนั้น คือ ลักษณะของลัทธิจักรวรรดินิยม
ของมหาอำนาจสนธิสัญญาตามเมืองท่าที่จีนเปิดตามสนธิสัญญานั้น กอปรไปด้วยหลายฝ่าย
ด้วยกัน และมีอยู่ในวงจำกัดไม่อาจกล่าวหาได้ว่าลัทธิจักรวรรดินิยมเป็นผู้ก่อให้เกิดปัญหา
ภายในของประเทศจีนโดยตรงอันได้แก่ ความยากจน ระบบขุนศึก และความแตกแยกทาง
การเมือง แต่ในเวียดนามนั้นรูปองค์ของจักรวรรดินิยมก็คือรัฐบาลฝรั่งเศสเท่านั้น ซึ่งรับผิดชอบ
ต่อเหตุการณ์ภายในประเทศโดยตรง ความเลวร้ายทั้งหลายจึงอาจถูกประณามตามลัทธิ
ของมาร์กซ์และเลนินว่า เป็นความเลวร้ายของระบบจักรวรรดินิยม ในกรณีของเวียดนาม
นั้นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวไม่ใช่ปัญหาสำคัญในเวียดนาม คำขวัญ “การรวมชาติมาก่อน
การปฏิสังขรณ์สังคม” จึงไม่ใช่คำขวัญที่มีความหมายในดินแดนนี้ แต่จุดประสงค์ในการต่อ
ต้านฝรั่งเศสของพวกชาตินิยมกับพวกคอมมิวนิสต์นั้นเกือบจะตรงกันทีเดียว ในประการที่
สอง อันเป็นเรื่องทางปฏิบัตินั้น การปกครองของฝรั่งเศสเป็นแบบรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง

ซึ่งควบคุมการคมนาคมทั้งปวง รวมทั้งการตำรวจ อำนาจการคลัง และอำนาจทางทหารของ
รัฐไว้ในมือจนหมดสิ้น จึงเป็นลักษณะของการที่ประเทศทั้งประเทศตกอยู่ภายใต้ระบอบ
จักรวรรดินิยม มิใช่เป็นเพียงเมืองท่าที่เปิดตามสนธิสัญญาซึ่งอยู่ตามริมนอกของประเทศ
อันทำให้ฝรั่งเศสเป็นปรปักษ์ที่มีลักษณะแตกต่างจากมหาอำนาจคู่แข่งทั้งหลายในจีนเป็นอัน
มาก และเหตุนี้จึงทำให้การตั้งฐานกำลังขึ้นในภูมิภาคเป็นไปได้ยาก และความช่วยเหลือ
จากต่างแดนจึงเป็นสิ่งสำคัญ (ถ้าไม่ถึงกับจำเป็น) สำหรับนักปฏิวัติในเวียดนาม และในการ
ช่วยเหลือประเภทนี้ องค์การคอมมิวนิสต์สากลสามารถจะให้ได้มากกว่าคู่แข่งใด ๆ ทั้งหมด

การรวมกำลังกันระหว่างชนชั้นต่างๆ ขึ้นเป็นแนวร่วมก็เป็นยุทธวิธีที่กำหนดไว้สำหรับ
ใช้ในเวียดนาม ซึ่งยังมีชนชั้นกรรมมาชีพอยู่น้อยมาก เมื่อการกบฏเริ่มขึ้นใหม่ ๆ ตอนต้น
ระบอบปี ค.ศ. ๑๙๒๐ กว่า ๆ นั้น โฮจิมินห์ซึ่งอยู่ที่มอสโกและกวางตุ้ง ได้จัดการแปลลัทธิ
มาร์กซ์-เลนิน เป็นภาษาเวียดนามและนำมาประยุกต์กับเวียดนาม เขามองเห็นการปฏิวัติ
เป็นสองระยะ ระยะแรกเป็นการต่อสู้แบบ “ประชาธิปไตยของชนชั้นกลาง” โดยนักปฏิวัติ
ทุกชนชั้น เพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราช แล้วจึงจะถึงระยะ “การปฏิวัติโดยชนชั้นกรรมมาชีพ” เอง
เขาได้กล่าวไว้ใน ปี ค.ศ. ๑๙๒๗ ว่า ยังไม่มีใครในเวียดนาม “เข้าใจถึงความสำคัญของ
คำวลัทธิคอมมิวนิสต์” ในที่สุดลัทธิคอมมิวนิสต์ในเวียดนามก็ได้รับการหล่อเลี้ยงทั้งจาก
ฝรั่งเศสและจีนและทรงตัวอยู่ได้เพราะความชัดเจนทางเทคนิคของตนเอง และความมื่ออุดม
การแรงกล้าที่จะต่อต้านความโน้มเอียงไปทางลัทธิ ฟาสซิสต์ในระยะปี ค.ศ. ๑๙๓๐ ถึง ค.ศ.
๑๙๔๐ แต่ถึงกระนั้นก็แทบจะรักษาตัวไม่รอดจากการปราบปรามของฝรั่งเศสในสมัยสงคราม
โลกครั้งที่สอง

เมื่อเรามองย้อนหลังไปดูระยะหกสิบปีจากปี ค.ศ. ๑๙๘๐ จนถึงปี ค.ศ. ๑๙๔๐ ก็
เห็นได้ว่าการปรับปรุงเศรษฐกิจให้ทันสมัย อันประกอบไปด้วยการขยายตัวเป็นประวัติการณ์
ตามตำรับในการค้าพาณิชย์ การขนส่ง อุตสาหกรรม ทรพยากรสำหรับการลงทุน และชนชั้น
ผู้มีทรัพย์สินหรือชนชั้นผู้จัดการกับชนชั้นกรรมกร สำหรับดินแดนในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียง
เฉียงใต้บนผืนทวีปแล้ว ต้องพบกับความยุ่งยากอันเกิดจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์ สังคม
และการเมืองอันเป็นลักษณะโดยเฉพาะของแถบนี้ ประการแรก คือ การที่มีพื้นที่ที่ยังไม่
ได้นำมาใช้ในการเพาะปลูกเหลืออยู่ สำหรับการปลูกข้าว ส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณพื้นที่สาม
เหลี่ยมปากแม่น้ำทางตอนใต้ของประเทศพม่า ไทย กับ โคจีนจีน เมื่อรวมเข้ากับการแพทย์
สมัยใหม่และอุปกรณ์การขนส่งก็ทำให้ประชากรทวีจำนวนขึ้นอย่างมากและโดยรวดเร็ว แต่
การขยายตัวนี้ได้เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน โดยไม่ให้เวลาสำหรับที่จะเพิ่มการศึกษา ระบอบการ
ครองชีพ ความแน่นแฟ้นทางสังคม และความตื่นตัวในฐานะราษฎรขึ้นตามสัดส่วนกัน

ประการที่สอง มีความยากจนทวีขึ้นอีกเป็นหลายเท่าในหมู่ชาวนาที่มีฐานะทางสังคมทรุดลงทุกที ไม่รู้หนังสือ มีหนี้สินล้นพ้นตัว และส่วนมากมักไม่มีที่ดินของตนเอง ความขัดสนนี้มากขึ้นและเกิดขึ้นพร้อมกับการรุกรานของชาวต่างชาติ ทั้งทางการทหาร การเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ความหายนะทั้งสองอย่างจากทั้งภายในและนอกประเทศเกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน การเข้ายึดครองของคนต่างชาติที่เข้ามามีอำนาจอย่างค่อนข้างกะทันหันในประเทศพม่าและในอินโดจีน ยิ่งทำให้ความกดดันทางจิตใจอันเป็นผลของการเปลี่ยนเข้าสู่ยุคใหม่นี้เพิ่มมากขึ้น ผู้ปกครองอาณานิคมชาวต่างชาติซึ่งเห็นได้ชัดว่าเป็นตัวนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้จึงเป็นที่กลัวและเกลียดเป็นธรรมดา ความรู้สึกเหล่านี้ย่อมจะลดลงไม่ได้เมื่อชนผิวขาวชาวยุโรปบางคนกล่าวอ้างว่าพวกตนเป็นเชื้อชาติที่เหนือกว่าโดยกำเนิด

นักวิชาการยังไม่ได้เริ่มที่จะมีความเห็นพ้องกันเลยในการประเมินค่าทางประวัติศาสตร์ของยุคอาณานิคมนี้ ทั้งนี้ยังไม่ต้องไปเอ่ยถึงบรรดาผู้นำทางการเมืองและสาธารณชนด้วยซ้ำไป นานก่อนที่การวางแผนเศรษฐกิจหรือรัฐสวัสดิการจะเป็นที่นับหน้าถือตาในทางตะวันตก รัฐบาลอาณานิคมได้พบว่าตนไม่มีทางเลือกที่จะผูกขาดวิถีทางการปรับปรุงอาณานิคมให้ทันสมัย และด้วยเหตุนี้ รัฐบาลอาณานิคมจึงมักริเริ่มการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสวัสดิการสังคม แต่ในยุคนี้และสมัยนั้นรัฐบาลอาณานิคมเหล่านี้ไม่อาจยับยั้งการเพิ่มจำนวนประชากร หรือมุ่งต่อการยกระดับการครองชีพ หรือกล่าวโดยย่อก็คือไม่อาจทำให้การพัฒนาให้ทันสมัยสัมฤทธิ์ผลตามที่สีทาจจะเป็นไปได้ ยกเว้นแต่ในสองหรือสามอย่างเท่านั้น ผลกำไรจากอาณานิคมซึ่งนักจักรวรรดินิยมโดยทั่วไปในยุคนี้ที่กักเอาและซึ่งนักชาตินิยมบางคน รวมทั้งพวกนักลัทธิมาร์กซ์และเลนินที่มองย้อนหลังก็ยังคงเหมาเอาว่ามีอยู่นั้น เป็นสิ่งที่น่ากังขาอยู่ นักสร้างจักรวรรดิทั้งหลายมักจะกระตือรือร้นจนมองข้ามข้อเท็จจริงทางเศรษฐกิจไป แต่สำหรับประชาชนในอาณานิคมเองนั้น ประสบการณ์จากการอยู่ใต้อำนาจชนต่างชาติทั้งทางการเมืองและสังคม ก็เป็นสาเหตุเพียงพอแล้วสำหรับที่จะเกิดความรู้สึกทางชาตินิยมในรูปที่ปฏิบัติต่อลัทธิอาณานิคม ไม่ว่าจะตนจะได้ประโยชน์ทางวัตถุหรือทางวัฒนธรรมอย่างใดก็ตาม

รูปแบบการปกครองซึ่งเราถือเป็นเรื่องใหญ่นั้น จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องค่อนข้างจะผิวเผินต่อสภาพทางวัตถุและสังคมของสมัยอาณานิคม ในประเทศไทยสถาบันพระมหากษัตริย์และชนชั้นขุนนางยังคงปกครองประเทศต่อไป ส่วนในพม่านั้นสูญไปโดยสิ้นเชิงและยังคงอยู่เป็นแต่หุ่นเชิดในเวียตนาม ซึ่งเป็นพรหมลิขิตสามแบบที่แตกต่างกันมาก แต่แท้จริงแล้วปัญหาขั้นมูลฐานในประเทศทั้งสามนี้ก็ค่อนข้างคล้ายคลึงกัน นั่นคือ วัฒนธรรมและสังคมแบบประเพณีเดิมต้องถูกกระทบกระเทือนและเสื่อมโทรมลง เศรษฐกิจ

ถูกควบคุมโดยชาวต่างชาติ ทั้งที่มาจากยุโรปอันห่างไกลและจากอินเดียหรือจีนอันเป็นประเทศใกล้เคียง การขาดการศึกษา การฝึกอาชีพ และประสบการณ์ที่จะสร้างผู้นำใหม่ขึ้นมาได้ และท้ายที่สุดอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากปัจจัยต้น ๆ คือ มีการต่อสู้กันยาวนานเพื่อจะเป็นตัวของตัวเอง

ดังนั้น ความสำเร็จของรัฐบาลอาณานิคมจึงอาจวัดได้จากระดับความสามารถของรัฐบาลนั้นที่จะเริ่มการปกครองตนเอง ดังตัวอย่างที่มีขึ้นที่มะนิลาและย่างกุ้ง ซึ่งเป็นก้าวแรกที่จะล้มเลิกลัทธิอาณานิคมให้หมดไป ฮอลันดาและฝรั่งเศสสร้างรอยยุ่งเหยิงผลหลายประการ ซึ่งอาจเป็นไปตามส่วนสัดกับการที่ทั้งสองประเทศรู้สึกจำเป็นต้องพึ่งอาณานิคมของตน

ทางออกที่สามอันเป็นทางสายกลางระหว่างรัฐบาลอาณานิคมแบบเก่ากับขบวนการชาตินิยมใหม่นั้นก็คือ ลัทธิคอมมิวนิสต์สากล หลังจากการประชุมใหญ่ครั้งที่สองของพรรคคอมมิวนิสต์สากลปี ค.ศ. ๑๙๒๐ สำนักงานภาคตะวันออกไกลที่เมืองเซี่ยงไฮ้ก็ได้ช่วยจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ขึ้นในหลายประเทศด้วยกัน ที่สำคัญได้แก่ในอินโดนีเซีย (ปี ค.ศ. ๑๙๒๐) และในจีน (ปี ค.ศ. ๑๙๒๑) เมื่อการเข้าร่วมในขบวนการชาตินิยมของพรรคคอมมิวนิสต์เหล่านี้ตอนต้น ๆ ในระยะปี ๑๙๒๐ ถึง ๑๙๓๐ นำไปสู่ความผิดหวังในปี ค.ศ. ๑๙๒๗ แล้ว การประชุมใหญ่ครั้งที่หกขององค์การคอมมิวนิสต์สากล ในปี ค.ศ. ๑๙๒๘ ก็ได้เรียกร้องให้ใช้ยุทธวิธีแบบ “ซ้าย” อันได้แก่การตั้งพรรคที่มีชนชั้นกรรมาชีพเป็นพื้นฐานและใช้วิธีการก่อวินาศกรรม แต่ยุทธวิธีนี้ยิ่งทำให้เกิดช่องว่างระหว่างลัทธิคอมมิวนิสต์กับขบวนการชาตินิยมมากขึ้น พรรคคอมมิวนิสต์ที่ตั้งขึ้นในอินโดจีน (ปี ค.ศ. ๑๙๓๐) และในฟิลิปปินส์ (ปี ค.ศ. ๑๙๓๑-๓๒) ทำงานได้ผลน้อยมาก และฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้หันกลับมาร่วมมือกับขบวนการชาตินิยมอีกครั้งหนึ่งก็ต่อเมื่อการประชุมใหญ่ครั้งที่เจ็ดขององค์การคอมมิวนิสต์สากล (สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๓๕) ได้วางนโยบายแนวร่วมขึ้น ทั้งนี้โดยถูกกระตุ้นจากอันตรายคุกคามที่มีมากขึ้นจากกลุ่มอักษะ อันได้แก่พวกนาซีและฟาสซิสต์และจากการที่ต่อมาญี่ปุ่นก็เข้าร่วมกับกลุ่มนี้ด้วย เมื่อมาถึงระยะปี ค.ศ. ๑๙๔๐ กว่า มีโนภพอันได้แก่การทำการปฏิวัติทั่วโลกขึ้นโดยอาศัยภวตรภาพของประชาชาติที่อยู่ใต้แอกของจักรวรรดินิยมระบบนายทุน ซึ่งได้เป็นแรงจูงใจให้เกิดการก่อตั้งขบวนการคอมมิวนิสต์สากลขึ้นในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระยะปี ค.ศ. ๑๙๒๐ กว่านั้น ก็ค่อย ๆ ถูกแทนที่ด้วยความสนใจในการต่อสู้ของแต่ละท้องถิ่นเพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราชของชาติตน

ถึงแม้จะมีฝ่ายคอมมิวนิสต์คอยให้ความช่วยเหลือก็ตาม ขบวนการชาตินิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็อาจจะยังขาดการปกครองของต่างประเทศออกไม่สำเร็จอีกเป็น

เวลานานทีเดียว ยกเว้นในฟิลิปปินส์ซึ่งกำหนดว่าจะได้รับเอกราชสมบูรณ์ในปี ค.ศ. ๑๙๔๖ แล้ว แต่แล้วโดยกะทันหันในช่วงระยะปีเดียวคือระหว่าง ปี ค.ศ. ๑๙๔๑-๔๒ การปกครองของชาติตะวันตกก็ถูกขจัดจนหมดสิ้นไปโดยพลั้งจากเอเชียตะวันออก คือ การขยายตัวของญี่ปุ่นที่เป็นจักรวรรดินิยม การขยายตัวนี้แต่ต้นมาแล้วก็ได้รับการกระตุ้นด้วยการที่ชาติตะวันตกเข้าครอบครองนั่นเอง

ลัทธิอาณานิคมของญี่ปุ่น : ไต้หวัน และเกาหลี

ญี่ปุ่นในสมัยเมจิก้าวขึ้นมาทัดเทียมชาติตะวันตกได้อย่างรวดเร็วที่สุดในเรื่องการพัฒนาอาณานิคม ญี่ปุ่นลงมือพัฒนาเกาะฮอกไกโดที่อยู่ทางเหนือแต่เนิ่นทีเดียว (ค.ศ. ๑๘๖๙) ภายในช่วงระยะสิบปีหลังจากที่อังกฤษพิชิตพม่าและฝรั่งเศสพิชิตอินโดจีนได้นั้น ญี่ปุ่นก็เข้ายึดครองเกาะไต้หวัน และในอีกช่วงระยะสิบปีก็ได้เกาหลีไว้อีกแห่งหนึ่ง ถ้านึกถึงว่าญี่ปุ่นลงสู้สนามรบ โดยเฉพาะเมื่อเปรียบกับพวกชอลันดา อินโดนีเซีย และฝรั่งเศสในอินโดจีนแล้ว การที่ญี่ปุ่นสามารถทำการบรรลุผลตามเป้าหมายใน ไต้หวันและในเกาหลี ทั้งในการผนึกเศรษฐกิจของอาณานิคมเข้ากับของตน และในการปราบปรามการพัฒนาทางการเมืองของนักชาตินิยม ก็ต้องนับว่าเป็นความสำเร็จที่น่าสนใจยิ่งขึ้นไปอีก

มีปัจจัยหลายประการช่วยญี่ปุ่นในการสร้างจักรวรรดิ ประการแรก คือ ความใกล้เคียงทางภูมิศาสตร์ และการคมนาคมที่สะดวกทางทะเลกับเกาะและคาบสมุทรซึ่งสามารถควบคุมได้ด้วยยานุภาพทางทะเล ปัจจัยอีกประการหนึ่งก็คือ ญี่ปุ่นยังมีวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกันกับดินแดนทั้งสองนี้อีกด้วย ซึ่งนับว่ามีความสำคัญเท่าเทียมกับข้อแรกทีเดียว กล่าวคือ ญี่ปุ่น ไต้หวัน และเกาหลีล้วนอยู่ในแคว้นวัฒนธรรมแบบจีนทั้งนั้น ภาษาเขียนของทั้งสามดินแดนใช้ตัวอักษรของจีน ซึ่งทำให้คนในทั้งสามประเทศมีสื่อกลางในการคมนาคมร่วมกัน ชาวเกาหลีหรือคนไต้หวันที่สามารถอ่านออกเขียนได้ จะสามารถเข้าใจคำสั่งของเจ้าพนักงานญี่ปุ่นได้ ถ้าหากว่าคำสั่งนั้นเขียนด้วยภาษาจีนตามคำรับ เครื่องมือสำหรับการปกครองโดยทางอ้อม ซึ่งไปบั่นทอนประสิทธิภาพการปกครองอาณานิคมแห่งอื่น ๆ จึงไม่จำเป็นมากนัก นอกจากนั้น คำสอนและแนวความคิดของลัทธิขงจื้อตามประเพณีในระบอบการปกครองโดยจักรวรรดิ อาทิ การปกครองด้วยการุณยธรรม หลักศีลธรรม ธรรมสำหรับครอบครัว และความเป็นระเบียบของสังคม ก็เป็นหลักการที่ผู้ปกครองคนใหม่จะนำมาใช้ได้ ผู้ซึ่งก็มีได้มีความคิดที่แปลกออกไป เช่น ลัทธิปัจเจกบุคคลนิยม สิทธิของมนุษย์หรือภาวะของคณิศรชาวยุโรป การที่ญี่ปุ่นมีภูมิหลังเช่นเดียวกันนี้เป็นการง่ายที่จะปรับปรุงระบบเบ้าเจียให้ทันสมัยและนำมาใช้เช่นกันกับไต้หวัน เป็นต้น ประเพณีทางวัฒนธรรมของจีน แม้

แต่ในรูปที่ผันแปรไปแล้วในเกาหลี ก็มีแนวโน้มที่สนับสนุนผู้มีอำนาจอยู่แล้ว ดังนั้น ญีปุ่นจึงสามารถดำเนินการได้จากวงใน ยิ่งกว่านี้แล้วญีปุ่นยังทำเช่นนี้ในบริเวณเอเชียตะวันออกซึ่งในบริเวณนั้นนั้นแนวความคิดและวิธีการปกครองแบบอำนาจนิยมได้พัฒนามานานจนมีความเจริญเต็มที่ มีคุณภาพและความเจ๋งจัด ความใกล้ชิดเคียงทางวัฒนธรรมนี้ทำให้ง่ายขึ้นสำหรับที่ชาวจีนในไต้หวัน และชาวเกาหลีบางคนกลายเป็นผู้ร่วมมือกับญีปุ่นที่ได้เปลี่ยนไปเป็นญีปุ่น และช่วยให้สายลับของญีปุ่นแทรกซึมเข้าไปในหมู่ประชาชนได้ อันที่จริงแล้วญีปุ่นมีความใกล้ชิดทางวัฒนธรรมกับดินแดนเหล่านี้มากพอที่จะคิดลึนคนในอาณานิคมของตนเข้าได้อย่างเต็มที่มากกว่าที่ประเทศตะวันตก แม้แต่ฝรั่งเศสหวังจะทำได้ในที่อื่นๆ

การพัฒนาไต้หวันของญีปุ่น

เกาะไต้หวันซึ่งมีภูมิประเทศเป็นภูเขา มีความยาว ๒๕๐ ไมล์ กว้าง ๖๐ ถึง ๘๐ ไมล์ เป็นโอกาสทองของญีปุ่นสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจ เกาะนี้อาจจะควบคุมได้จากทางทะเลและการเดินทางจากญีปุ่นก็เป็นเพียงระยะสั้น ไต้หวันมีประชาชนอาศัยอยู่ก่อนข้างน้อย คือมีกสิกรชาวจีนที่ขยันขันแข็งอยู่ประมาณ ๓ ล้านคน กับชาวพื้นเมืองดั้งเดิมเชื้อชาติมาเลย์-โพลินีเซียนอีกราว ๑๒๐,๐๐๐ คน ตัวเกาะยังค่อยพัฒนา แต่อาจจะให้ผลผลิตทางเกษตรของเขตร้อนอากาศที่ร้อนที่เป็นอาหารได้พอเพียงกับความต้องการของญีปุ่น

ทางการเมืองนั้นแล้ว ไต้หวันเกือบจะเป็นบริเวณชายแดนของจีน ตั้งแต่ปลายราชวงศ์หมิง (เหม็ง) มาแล้ว ได้มีการอพยพมาตั้งหลักแหล่ง ณ ที่นี้ และดินแดนนี้ก็คุ้นเคยกับการปกครองจากแดนไกล เนื่องจากเพิ่งถูกยกขึ้นเป็นมณฑลต่างหากใน ค.ศ. ๑๘๘๕ เท่านั้น ดินแดนนี้แทบไม่รู้จักความหมายของการปกครองโดยอิสระ เรื่องราวของคองซิงกากับพวกซอลันดาในศตวรรษที่สิบเจ็ดก็เป็นแต่ความทรงจำอันเลื่อนรางเท่านั้น ความไม่สงบในท้องถิ่นมีเป็นประจำ จนมีคำกล่าวกันว่า “ทุกสามปีจะมีการจลาจลขนาดเล็กรั้งหนึ่งครั้ง และทุกห้าปีจะเกิดจลาจลขนาดใหญ่หนึ่งครั้ง” นับแต่ราชวงศ์ชิง (เจ็ง) พิชิตไต้หวันในปี ค.ศ. ๑๖๘๓ แล้วก็ได้มีการกบฏขึ้นหลายครั้ง

ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๘๕ ได้มีการประกาศตั้ง “สาธารณรัฐไต้หวัน” ซึ่งมีอายุสั้นมากขึ้นที่ไต้หวัน เพื่อเป็นการประท้วงการสูญเสียเกาะนี้ไปตามสนธิสัญญาชิโมโนเซกิ การประกาศตั้งสาธารณรัฐดังกล่าว ได้รับการสนับสนุนจากผืนแผ่นดินใหญ่โดยบรรดาพวกที่ไม่ยอมแพ้จางจือตุง ด้วยความหวังอันไว้ผลที่จะให้ประเทศมหาอำนาจตะวันตกเข้าแทรกแซง “สาธารณรัฐ” ดังกล่าวยังเป็นการแสดงออกซึ่งความรู้สึกรักชาติของชาวจีนไต้หวัน ภายใต้การนำของชนชั้นผู้ดี ซึ่งแสดงออกมาในรูปขบวนการต่อต้านญีปุ่น และในรูปกองโจรใน

บริเวณภูเขาอยู่ต่อมาเป็นเวลาหลายปี แต่ในปี ค.ศ. ๑๘๙๕ นั้น ลัทธิชาตินิยมในจีนยังมีได้ แม้แต่จะผลิตขบวนการปฏิรูปแห่งปี ค.ศ. ๑๘๙๘ ขึ้นมาบนแผ่นดินใหญ่ด้วยซ้ำ และการที่ราชวงศ์ชิงยกเกาะไต้หวันให้แก่ญี่ปุ่นอย่างหมดกลายนั้นก็ได้ทิ้งอะไรไว้ให้แก่พวกรักชาติในอนาคตที่จะยึดถือเป็นขบวนการเรียกร้องดินแดนคืนในภายหลัง ดินแดนที่ญี่ปุ่นได้มาจึงเป็นดินแดนก่อนสมัยชาตินิยม และก่อนระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่อีกด้วย “สาธารณรัฐ” ไต้หวันที่ตั้งขึ้นอย่างรีบด่วนก็เป็นสิ่งที่มีอายุสั้นยิ่งกว่าสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ครั้งที่หนึ่ง ที่อาควินัลโดประกาศตั้งในปี ค.ศ. ๑๘๙๘ เสียด้วยซ้ำไป

การพัฒนาของญี่ปุ่นเริ่มต้นก็ในปี ค.ศ. ๑๘๙๘ เท่านั้น โดยการแต่งตั้งนายพลโกดามะ เก็นตาโระเป็นข้าหลวงใหญ่ และนายแพทย์โกโต ชิเมเปอิ เป็นหัวหน้าการปกครองฝ่ายพลเรือน ในการเปลี่ยนให้ทันสมัยผู้นำทั้งสองของญี่ปุ่นนี้ต้องมารับช่วงสภาวะที่วุ่นวาย เพราะระบบเศรษฐกิจแบบพอม็พอกินแต่เดิมกำลังประสบกับความไม่เรียบร้อย และระบบการบริหารส่วนกลางก็แทบไม่มีประสิทธิภาพเลย ทั้งสองลงมือทำงานเพื่อสร้างให้อาณานิคมแห่งนี้สามารถเลี้ยงตัวเองได้ เพื่อเป็นที่มั่นยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นทั้งในยามสงครามและยามสงบ แรกทีเดียวทั้งสองจัดการสร้างความสงบเรียบร้อยภายในขึ้นก่อน แล้วจึงทำการสำรวจดินแดน พลเมือง ประเพณีอย่างทั่วถึง หลังจากนั้นก็เร่งรัดการพัฒนาทรัพยากรตามหลักวิทยาศาสตร์

สิ่งที่ต้องทำเป็นประการแรก คือ จัดให้มีความสงบเรียบร้อยขึ้น ก่อนสมัยของโกโต นั้น หน้าที่การปราบปรามกองโจรนั้นแบ่งให้เขตหนึ่งเป็นหน้าที่ของทหารบก อีกเขตหนึ่งเป็นหน้าที่ของตำรวจฝ่ายพลเรือน และอีกเขตหนึ่งเป็นหน้าที่ของทหารและตำรวจร่วมกัน การแบ่งงานแบบนี้ไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งก่อให้เกิดการกระทบกระทั่งกันระหว่างฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน และทำให้ประชาชนเกิดความไม่พอใจมาก โกโตจัดการฟื้นฟูระบบเป่าเจียตั้งเดิมขึ้นมาอีก และผนวกเข้ากับระบบการตำรวจสมัยใหม่ โดยให้ตำรวจประจำท้องที่ร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับกลุ่มครัวเรือนที่มีความรับผิดชอบร่วมกันตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในเวลาเดียวกันฝ่ายทหารญี่ปุ่นซึ่งบัดนี้อยู่ใต้รัฐบาลพลเรือน ก็กลายเป็นเพียงหนึ่งในวิธีการหลายอย่างที่ใช้อำนาจให้พวกโจรยอมจำนนที่ละท้องที่ ฝ่ายปกครองได้ประกาศให้กองโจรเลือกเอาระหว่างการอภัยโทษหรือการถูกกวาดล้าง โดยวิธีนี้ก็สามารถขจัดพวกที่ยังต่อต้านได้หมดในตอนกลางปี ค.ศ. ๑๙๐๒ มีรับสมัครตำรวจจากชาวไต้หวันมากขึ้น โดยที่เจ้าหน้าที่ปกครองของญี่ปุ่นจัดการศึกษาและฝึกให้เป็นพิเศษ กองตำรวจนี้มีเงินเดือนอย่างงาม และมีระเบียบวินัยดี และช่วยเหลือฝ่ายปกครองหลายประการ เช่น ในการทำสำมะโนประชากร การเก็บภาษี การสุขภาพ การประปา และแม้แต่การปลุกต้นไม้เพื่อทำให้เป็นป่าขึ้น

ขั้นต่อไป เจ้าหน้าที่ปกครองของญี่ปุ่นก็ได้จัดระบบเช่าที่ดินเสียใหม่ การร่ววดที่ดินขึ้นช่วยลดปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินลง แต่เดิมนั้นเจ้าของที่ดินแปลงใหญ่มักจะเอาที่ดินให้ผู้ที่มิที่ดินขนาดเล็กเช่า และพวกนั้นก็ไปให้ผู้อื่นเช่าต่ออีกทอดหนึ่ง จึงกลายเป็นว่าที่ดินแปลงเดียวกันนั้นต้องเสียค่าเช่าให้แก่หลายฝ่ายด้วยกัน ในเวลาเดียวกัน ภาษีที่ดินที่รัฐบาลจีนตั้งไว้ก็มีได้แก้ไขปรับปรุงเลย ที่ดินที่บุกเบิกขึ้นภายหลังจำนวนมากไม่เสียภาษี เมื่อไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับเจ้าของที่ดิน หรือประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากที่ดินเป็นส่วนใหญ่ จึงปรากฏว่าที่ดินที่ทำการเพาะปลูกส่วนใหญ่ไม่ได้ถูกเก็บภาษีเต็มที ฝ่ายญี่ปุ่นได้จัดทำไจเนต และแผนผังที่ดินขึ้นมาใหม่ กับใน ค.ศ. ๑๙๐๔ ก็ได้ซื้อที่ดินที่เจ้าของผู้ไม่ได้ทำการเพาะปลูกบนที่ดินนั้น โดยจ่ายค่าที่ดินเป็นพันธบัตร มาตรการนี้ช่วยให้เกิดสังคมของชาวนาที่มีที่ดินเป็นของตนเอง และมีหน้าที่รับผิดชอบในการเสียภาษีทรัพย์สินของตน และทำให้รายได้จากภาษีที่ดินเพิ่มขึ้นกว่าสามเท่าตัว ระบบการชั่งตวงวัด กับระบบเงินตราที่ใช้กันอยู่นั้นก็ปรับปรุงให้เป็นแบบเดียวกัน และง่ายต่อการใช้ มาในปี ค.ศ. ๑๙๐๙ ธนาคารแห่งไต้หวันก็สามารถหันไปออกพันธบัตรที่มีทองคำหนุนหลังได้

ในค่านสังคม ญี่ปุ่นได้ยกตนเหนือชาวจีน และนำเอาหลักนี้ออกบังคับใช้ด้วย มาตรการหลายอย่างในรูปของการกีดกันเพื่อกีดชาวจีนไว้ได้ตน มีการส่งเสริมกันอย่างกว้างขวางให้ใช้ภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาราชการกับให้ใช้ในการศึกษาค้นเทคนิค หลังจากเสร็จสงครามโลกครั้งที่หนึ่งแล้ว ก็มีการสอนภาษาญี่ปุ่นในโรงเรียนประถม ตามนโยบายที่จะส่งเสริมการกลืนชาติให้ทั่ว ส่วนการศึกษาระดับสูงสำหรับชาวไต้หวันนั้นยังคงจำกัดอยู่อย่างมาก

การพัฒนาทางวัตถุเป็นไปอย่างรวดเร็ว และส่วนใหญ่เกิดจากการริเริ่มและการลงทุนของรัฐบาล ไกโตเริ่มนำเอามาตรการทางสาธารณสุขหลายอย่างมาใช้ การปราบปรามโรคระบาดและมาลาเรียช่วยอย่างมากให้ประชากรเพิ่มเป็นสองเท่า ในระหว่าง ปี ค.ศ. ๑๙๐๕ ถึง ๑๙๔๐ พอถึงปี ค.ศ. ๑๙๐๓ ก็มีทางรถไฟเชื่อมบริเวณทางเหนือและทางใต้ของเกาะ และยังมีถนนสายต่างๆ รวมความยาวประมาณ ๖,๐๐๐ ไมล์ ซึ่งไปถึงบริเวณชนบทในที่สุด การท่าเรือ การโทรเลข และการไปรษณีย์ก็ได้รับการพัฒนาเช่นกัน

ค่านการผลิตก็ได้มุ่งในการผลิตข้าว ใบชา กับส่งเสริมการปลูกอ้อยเป็นพิเศษ สถานีทดลองทางการเกษตรหลายแห่งนำเอาพันธุ์อ้อยมาจากฮาวาย และสนับสนุนการปลูกอ้อยเพื่อป้อนโรงงานน้ำตาลที่ตั้งขึ้นด้วยทุนของญี่ปุ่น ซึ่งก็ทำการลงทุนต่อการปรับปรุงที่ดิน การชลประทาน ปุ๋ย และการขนส่ง บรรดากรรมกรได้รับการจูงใจให้มาทำงานกับโรงงานน้ำตาล มีการชักจูงชาวไร่ให้เข้ามาทำการเพาะปลูกในที่ดินที่บุกเบิกขึ้นใหม่โดยไม่

คิดมูลค่าแต่มีเงื่อนไขว่าจะต้องทำการปลูกอ้อยบนที่ดินส่วนหนึ่ง มาตรฐานและการตลาดก็ได้รับการพัฒนาตามหลักวิชาการ ด้วยวิธีผูกขาดโรงงานน้ำตาลนี้เอง จึงปรากฏว่าเงินทุนของญี่ปุ่นเข้าควบคุมอุตสาหกรรมสินค้าออกนี้อย่างเต็มที่ และจากการที่ญี่ปุ่นทุ่มเงินทุนก้อนใหญ่ลงทุนมาแต่ต้น และมีนโยบายในทางพิทักษ์ (น้ำตาลจากไต้หวันที่ส่งไปญี่ปุ่นไม่ต้องเสียภาษีศุลกากร) อุตสาหกรรมน้ำตาลของไต้หวันจึงขยายตัวเกือบถึงสี่เท่าเมื่อถึงปี ค.ศ. ๑๙๑๔ จักถือว่าเป็นความสำเร็จอย่างงามของการพัฒนาทุน และการสนองความต้องการของญี่ปุ่นได้เป็นส่วนใหญ่

ครั้นถึงปี ค.ศ. ๑๙๐๕ โทคามะและโกโตก็ได้ช่วยกันสร้างไต้หวันขึ้นมาจนสามารถเลี้ยงตัวเองได้แล้ว โดยอาศัยรายได้จากอุตสาหกรรมบางประเภทที่รัฐบาลเป็นผู้ผูกขาด และจากภาษีที่ดิน ไม่ต้องอาศัยเงินช่วยคราวละมาก ๆ จากโตเกียวอีกต่อไป ในบั้นปลายคนในไต้หวันต้องเสียภาษีสูงกว่าคนในเกาหลีถึงสี่เท่า ทำให้งบประมาณโดยเฉลี่ยรายบุคคลสูงกว่าและตั้งอยู่บนมาตรฐานการครองชีพโดยเฉลี่ยรายบุคคลที่สูงกว่า หลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง มีการส่งเสริมการปลูกข้าวเพื่อส่งไปญี่ปุ่นมากขึ้น โดยทั่วไปแล้วเศรษฐกิจอาณานิคมของไต้หวันได้รับการพัฒนาโดยรัฐมากกว่าโดยเอกชน สำหรับอุตสาหกรรมหนักนั้นไม่อยู่ในโครงการที่จะพัฒนาส่งเสริม

ความรู้สึกทางชาตินิยม ในรูปของการต่อต้านทางการเมืองของชาวจีนไต้หวันนั้นมีขึ้นค่อนข้างจะช้า เหตุผลประการหนึ่ง คือ ในการเข้าปกครองของญี่ปุ่นมิได้จำเป็นต้องโค่นราชวงศ์พื้นเมืองที่ปกครองมาก่อนหรือทำลายอารยธรรมดั้งเดิมทั้งหมดลง และมีได้มีการทำลายชุมชนในชนบทด้วย ตรงกันข้ามฝ่ายปกครองของญี่ปุ่นสนับสนุนให้มีสมาคมชาวไร่เพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าทางเกษตร (ซึ่งเป็นพื้นฐานของความสำเร็จในการพัฒนาชนบทในระยะหลังปี ค.ศ. ๑๙๕๐) บ้านก้ออิฐ การใช้ไฟฟ้า และเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์ของชาวนาไต้หวัน เป็นเครื่องยืนยันว่ามีสวัสดิการดีกว่าในเอเชียทั่วไป ดังนั้นความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและการควบคุมของตำรวจจึงไม่สนับสนุนให้เกิดความเป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่หนึ่งนั้นก็ได้มีการก่อตั้งสมาคมการเมืองเกิดขึ้นหลายสมาคม เพื่อเรียกร้องให้ชาวจีนไต้หวันมีความเสมอภาคกับชาวญี่ปุ่น และโดยเฉพาะเพื่อให้ล้มเลิกกฎหมาย ปี ค.ศ. ๑๙๑๖ ที่ให้อำนาจในการออกกฎหมายไว้กับฝ่ายปกครองของญี่ปุ่น หลังจากขบวนการวันที่ ๔ พฤษภาคม ของปี ค.ศ. ๑๙๑๙ แล้วความคิดเกี่ยวกับเสรีภาพส่วนบุคคลและการปฏิรูปทางการเมืองก็ได้แพร่ไปอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้นในหมู่นักศึกษาไต้หวันที่ศึกษาอยู่ในประเทศญี่ปุ่นตามมหาวิทยาลัยเอกชนและโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งมีประมาณสองพันคน ในช่วงปี ค.ศ. ๑๙๒๐ ถึง ๑๙๓๐ มีการ

เรียกร้องซ้ำแล้วซ้ำเล่า ให้มีการปกครองโดยมีผู้แทนราษฎร มีการตั้งกลุ่มวัฒนธรรมและกลุ่มเยาวชน และพวกคอมมิวนิสต์ก่อการที่ไม่ประสบผลสำเร็จหลายครั้ง แต่เมื่อญี่ปุ่นรุกรานจีนเริ่มจากปี ค.ศ. ๑๙๓๑ ไปก็มีการใช้ตำรวจปราบปรามอย่างเข้มงวดขึ้นอีกในไต้หวัน เป็นเหตุให้เกิดเหตุการณ์ไม่สงบเกิดขึ้นน้อยมาก

ลัทธิชาตินิยมเกาหลีภายใต้การปกครองของญี่ปุ่น

เมื่อญี่ปุ่นกลืนราชอาณาจักรเกาหลีอันเก่าแก่ในปี ค.ศ. ๑๙๑๐ นั้น (ดูบทที่ ๖) ญี่ปุ่นต้องเผชิญกับสถานการณ์บางอย่างที่ตรงกันข้ามกับในไต้หวันเมื่อสิบห้าปีก่อนหน้านั้น ในทางเศรษฐกิจ ที่ดินของเกาหลีผ่านการเพาะปลูกมานานนับทศวรรษแล้ว ป่าไม้บนภูเขาก็ได้ถูกทำลาย และภูมิอากาศแบบเขตอบอุ่นทางเหนือก็ไม่มีทางที่จะให้ผลทางเกษตรเหมือนกับไต้หวันซึ่งอยู่ในเขตกึ่งร้อนและอุดมสมบูรณ์ ในทางการเมืองนั้นแล้ว เกาหลีมีประวัติความเป็นเอกราชสืบเนื่องมานาน และเมื่อประกอบกับการต่อต้านรื้อฟื้นรัฐในระยะหลังเพื่อจะรักษาเอกราชไว้ก็ยากที่จะลบความรู้สึกชาตินิยมที่เป็นในรูปของการเป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่นก็ได้ถูกปลุกสร้างขึ้นไว้ ไต้หวันนั้นเป็นกรณีที่มีเหตุผลซึ่งเพิ่งจะตั้งใหม่ของจีนได้ตกมาอยู่ในอำนาจของญี่ปุ่นก่อนหน้าที่จะเกิดขบวนการชาตินิยมในจีนขึ้น ส่วนในกรณีของเกาหลีลัทธิชาตินิยมได้มีบทบาทที่เข้มแข็งมาแล้วในหมู่ชนชั้นสูง ระยะ ๑๕ ปีแห่งความวิฤตระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๙๕ กับ ๑๙๑๐ ในเอเชียเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างความรู้สึกเกลียดชังคนต่างชาติอันมีมาแต่เดิมกับความรู้สึกทางชาตินิยมแบบสมัยใหม่ ดังนั้น ปัญหาทางการเมืองในเกาหลีจึงเป็นปัญหาที่แตกต่างไปจากไต้หวันอย่างมาก

ผู้ที่ช่วยกระตุ้นความรู้สึกทางชาตินิยมของเกาหลีพวกหนึ่ง คือ พวกนักสอนศาสนาคริสเตียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกนิกายเพรสเบอทีเรียนกับนิกายเมธอดิสต์ พวกนี้ทำงานได้ผลมากในระยะหลังจากที่เกาหลีเปิดประเทศให้ชาติตะวันตกเข้ามาในปี ค.ศ. ๑๘๙๒ นักบุกเบิกนิกายโปรเตสแตนต์คนหนึ่ง คือ นายแพทย์โฮเรช เอ็น. แอลเด็น ได้เดินทางมาถึงในปี ค.ศ. ๑๘๙๔ และต่อมาภายหลังก็ได้มีบทบาทมากในการเมืองระหว่างประเทศ ในระยะนั้นเขาเป็นกงสุลใหญ่และต่อมาเป็นอุปทูตอเมริกัน ส่วนคนอื่นๆ เช่น โฮเรช จี. อันเดอร์วูดก็ได้ก่อตั้งโรงพยาบาลและโรงเรียน กับจัดให้มีการศึกษาแก่สตรี (โรงเรียนสตรีเอหัว ปี ค.ศ. ๑๘๙๖) และจัดฝึกสอนนักสอนศาสนาชาวเกาหลี^๑ มาในปี ค.ศ. ๑๙๑๐ ก็มีชาวเกาหลี

^๑ ดูเหมือนว่าพวกนักสอนศาสนาในระยะปลายศตวรรษที่สิบเก้า คงจะใช้ศัพท์ของขบวนการ “การเป็นตัวเองสามประการ” มาก่อนแล้ว (ต่อมาได้ถูกนำไปใช้ในจีนคอมมิวนิสต์) ซึ่งเรียกร้องให้มี “นักสอนศาสนาชาวเกาหลีสำหรับศาสนจักรเกาหลี...มิใช่ นักสอนศาสนาที่เหลาะแหละเป็นฝรั่งครึ่งๆ กลางๆ ซึ่งมีอาชีพรับจ้าง สำหรับคริสต์ศาสนิกชนที่ไม่มีการผูกพันหลังเหมือนแมงกะพรุน แต่เป็นนักสอนศาสนาชาวเกาหลีที่เสียสละตัวเอง ฟังตัวเองได้และเคารพตัวเองสำหรับศาสนจักรที่เลี้ยงตัวเองได้ ปกครองตัวเอง และสร้างความยั่งยืนให้ศาสนาด้วยตัวเอง” W.D. Reynolds, *The Korean Repository*, May, ๑๘๙๖.

ที่นับถือศาสนาอยู่ประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ คน มีพระต่างชาติในกายคาทอลิก ๕๐ รูป กับนักสอนศาสนาในกายโปรเตสแตนต์อีกกว่า ๓๐๐ คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวอเมริกัน

นักสอนศาสนาชาวตะวันตกเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกอเมริกัน ได้มาก่อตั้งสถาบันทางศาสนา การแพทย์ และการศึกษาขึ้น และถึงแม้จะได้รับคำตักเตือนเนื่อง ๆ จากรัฐบาลของตนมิให้ “ยุ่งเกี่ยว” กับการเมืองของเกาหลี แต่พวกนี้ก็กลายเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่เห็นอกเห็นใจกับลัทธิชาตินิยมของเกาหลี โดยนัยเดียวกัน เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของญี่ปุ่นก็มีความเห็นว่าคริสต์ศาสนาเป็นอิทธิพลที่บ่อนทำลาย ในปี ค.ศ. ๑๙๑๑ ญี่ปุ่นกล่าวหาชาวเกาหลีที่นับถือคริสต์ศาสนาชั้นนำกว่าร้อยละ ๖๐ ว่าคบคิดวางแผนจะสังหารข้าหลวงใหญ่ พวกนี้ถูกจับกุม ถูกผูกหัวแม่มือแขวนโยงไว้ หรือถูกบีบบังคับโดยวิธีอื่นอีกเพื่อให้สารภาพ และถูกพิพากษาจำคุก การประท้วงโดยคริสต์ชน โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา ทำให้ไม่นานก็มีการปล่อยตัวหลายคน นักสอนศาสนายังคงช่วยให้กลุ่มคริสต์ชนที่มีอยู่เป็นจำนวนน้อย แต่เป็นชนชั้นนำได้มีทางติดต่อกับโลกภายนอกอยู่ได้ต่อไป

ลักษณะการและขอบข่ายจำกัดของการสนับสนุนที่นักสอนศาสนาอเมริกันให้กับขบวนการชาตินิยมของเกาหลีนั้น อาจเห็นได้จากชีวิตการงานอันยาวนานของซิง มั่น รี (หยีซุง มั่น ๑๘๗๕—) ซิง มั่น รี เริ่มการศึกษาภาษาอังกฤษและการศึกษาเกี่ยวกับตะวันตกรวมทั้งคริสต์ศาสนา ในโรงเรียนไป่ไจ อันเป็นสถาบันที่พวกเมธอดิสต์ตั้งขึ้นในกรุงโซลในปี ค.ศ. ๑๘๘๕ และรัฐบาลให้การรับรองว่าเป็นแหล่งผลิตข้าราชการที่ได้รับการฝึกอบรมแบบสมัยใหม่ เขาเป็นหัวหน้านักศึกษาในกิจการเกี่ยวกับการออกหนังสือพิมพ์และการไต่สวนที่กิจกรรมเหล่านี้ฝึกเขาสำหรับบทบาททางการเมืองที่มีการปฏิวัติเป็นเป้าหมาย ในระยะที่วิกฤติการณ์ภายในของเกาหลีคับขันยิ่งนั้น คือ ในปี ค.ศ. ๑๘๙๖ เขาเข้าร่วมสมาคมเอกราชและเป็นผู้ช่วยจัดการให้มีการเดินขบวนประท้วงขนาดมหึมาตามแบบเก่า รัฐบาลเกาหลีจึงจำคุกเขาเป็นเวลาเจ็ดปี พร้อมกับการทรมานที่มีเป็นธรรมดา (ค.ศ. ๑๘๙๘—๑๙๐๔) เมื่อพ้นโทษแล้ว เขาเดินทางมาสหรัฐอเมริกาในฐานะนักศึกษาผู้ลี้ภัย และเข้าศึกษาที่มหาวิทยาลัยยอร์ช วอชิงตัน กับ ฮาร์วาร์ด และรับปริญญาคุชชูบัณฑิตจากวุตโรว์ วิลสัน ที่มหาวิทยาลัยปรินสตันในปี ค.ศ. ๑๙๑๐ แล้วจึงเดินทางกลับเกาหลีในฐานะผู้ทำงานให้สมาคมวาย.เอ็ม.ซี.เอ. เมื่อญี่ปุ่นดำเนินคดีกับชาวคริสต์ในข้อหาก่อการในปี ค.ศ. ๑๙๑๑ ก็ได้จัดการกับ ซิง มั่น รี เพราะเห็นว่าเขาเป็นคนมีเส้นสายดีเกินไป หลังจากนั้น ซิง มั่น รี ได้ไปตั้งรกรากอยู่ในฮาวายยี่สิบห้าปีและกลายมาเป็นหัวหน้าพวกชาตินิยมเกาหลีในต่างแดนกลุ่มหนึ่ง และไม่ยอมประนีประนอมกับการที่นักสอนศาสนาชาวตะวันตกยอมรวมชอมกับการปกครองของญี่ปุ่น

ท่าที่ที่ญี่ปุ่นแสดงตนว่าเหนือกว่าชาวเกาหลีอันเห็นได้ชัดในระหว่างที่ทหารปกครอง อยู่หลัง ค.ศ. ๑๙๑๐ นั้น ย้อนกลับไปได้ถึงประเพณีการพิชิตที่มีขึ้นเมื่ออียิปต์ขยายมาใน ทศวรรษ ๑๕๘๐ (ดูอยู่อารยธรรมตะวันออก เล่ม ๑) และประเพณีนี้ได้ถูกรื้อฟื้นในระหว่าง การอภิปรายครั้งใหญ่ ในทศวรรษ ๑๘๗๐ การเอารัดเอาเปรียบเกาหลีอย่างมีประสิทธิภาพ ของญี่ปุ่น จึงดำเนินไปโดยปราศจากการเหนี่ยวรั้งโดยมโนธรรมเกี่ยวกับความเสมอภาคของ มนุษย์ ประสบการณ์ในไต้หวันทำให้ญี่ปุ่นคิดว่าควรจะปกครองชาวเกาหลีแบบบิดาต่อบุตร แต่ทว่าเข้มงวดในฐานะที่เป็นชาติได้ปกครองที่ด้อยกว่า ทั้งนี้ญี่ปุ่นไม่ต้องไปคิดถึงเกาหลี ในฐานะเป็นดินแดนใต้การพิทักษ์ หรือคิดถึงการปกครองตนเองหรือการฝึกอบรมเพื่อเป็น เอกราชต่อไป ดังนั้น พวกข้าราชการของรัฐบาลกลางในโซล ในจังหวัด ในอำเภอ ในเมือง ต่าง ๆ และในวงการศึกษาจึงเป็นชนญี่ปุ่นเสียสามในห้า (ชาวญี่ปุ่น ๕๒,๐๐๐ คน ต่อชาว เกาหลี ๓๕,๐๐๐ คน ในปี ๑๙๓๖) กิจกรรมทุกอย่างทางการเมืองถูกห้าม และสิ่งพิมพ์ทั้ง หลายก็ถูกควบคุมอย่างเข้มงวด

ญี่ปุ่นจัดวางระบบรถไฟและถนนไว้อย่างดีเยี่ยม รวมทั้งการไปรษณีย์และการโทร- คมนาคม โรงงานไฟฟ้า น้ำตก เขื่อนเหมืองแร่และอุตสาหกรรมสมัยใหม่อีกสองสามประเภท อีกด้วย การที่มีมาตรการทางสาธารณสุขและมีความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ ทำให้ ประชากรเกาหลีเพิ่มขึ้นประมาณเศษห้าส่วนหกเท่าในระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๑๐ ถึง ค.ศ. ๑๙๔๐ แต่ระบบการเป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ของญี่ปุ่นนั้นก็เพิ่มขึ้นอีกหลายเท่าทวีคูณ ขณะที่ ระดับการครองชีพของชาวเกาหลียังคงต่ำมากเช่นเดิม ในทศวรรษหลัง ค.ศ. ๑๙๓๐ เกาหลี ต้องส่งข้าวที่ปลูกได้ไปเลี้ยงญี่ปุ่นถึงครึ่งหนึ่ง แต่ปริมาณการบริโภคข้าวของชาวเกาหลีต่อบุคคล กล่าวกันว่าลดลง ๔๕ เปอร์เซ็นต์ อันเป็นการแสดงอย่างชัดแจ้งว่าสวัสดิภาพเลวลง โครงการปรับปรุงเศรษฐกิจให้ทันสมัยในเกาหลีของญี่ปุ่น จึงไม่ได้รับความสำเร็จเหมือน ในไต้หวัน

ความยากจนแพร่หลายออกไปพร้อม ๆ กันกับความคิดใหม่ ๆ การศึกษาแบบสมัย ใหม่ในโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นโดยรัฐบาลญี่ปุ่น โดยเอกชนชาวเกาหลี และโดยคณะสอนศาสนา ต่างชาติ ต่างไปห่อเลี้ยงความรู้สึกทางชาตินิยม นักศึกษาเกาหลีในประเทศญี่ปุ่นกลายเป็น นักชาตินิยมที่แรงกล้า ทศนคติตามแนวคริสต์ศาสนาและเสรีนิยมแข็งแรงแสดงขึ้นหลังสงคราม โลกครั้งที่หนึ่ง ทศนคติดังกล่าวรวมความเชื่อของวิลสันในการกำหนดตนเองโดยชนชาติ ต่าง ๆ และในอิทธิพลทางศีลธรรมของมติมหาชนชาวโลก ความเชื่อนี้อยู่เบื้องหลังขบวนการวันที่ ๑ มีนาคม (ซามิต) ค.ศ. ๑๙๑๙ อันเป็นการประท้วงทั่วประเทศโดยไม่ใช้อาวุธ เพื่อ แสดงออกซึ่งความรู้สึกทางชาตินิยมของชาวเกาหลี (ขบวนการวันที่ ๔ พฤษภาคม ก็จะมี

ขึ้นในกรุงปักกิ่งในเวลาต่อมาอีกไม่กี่สัปดาห์ มีบรรยายกาศที่คล้ายคลึงกัน แต่มีผลที่แตกต่างกันมาก)

ด้วยเจตจำนงที่จะประทับใจบรรดารัฐบุรุษที่กำลังวางรูปใหม่ของโลกอยู่ที่แวร์ซายส์ ผู้รักชาติชาวเกาหลีได้เลือกเอาวันที่ระลึกถึงพระมหากษัตริย์พรตองค์ก่อน เป็นโอกาสที่จะทำการประท้วงโดยจัดเตรียมการอย่างลับ ๆ และแสดงออกอย่างเอิกเกริก ในวันที่ ๑ มีนาคม ผู้นำทางวัฒนธรรมและศาสนา ๓๓ คน ซึ่งรวมทั้งชาวคริสต์และหัวหน้าของ “สมาคมแห่งทางสวรรค์” (ซอนโดเก็ยว) อันเป็นสมาคมร่วมศาสนาแบบสมัยใหม่ คนเหล่านี้พร้อมด้วยผู้ร่วมวางแผนในทุกหัวเมืองทั่วประเทศพากันอ่าน “ประกาศอิสรภาพ”^๑ อันจับใจ ผู้ประท้วงประมาณหนึ่งล้านคนเดินขบวนไปปลางร้องว่า “ทองนิป มั่นเซ มั่นเซ” (อิสรภาพ ซโย ซโย เทียบกับ “บันไซ” ในภาษาญี่ปุ่น หรือ “วันสู้ย” ในภาษาจีน) ญี่ปุ่นซึ่งตระหนกตกใจมากและทำการปราบปรามอย่างทารุณ มีคนถูกจำคุก ๑๙,๐๐๐ คน และบาดเจ็บล้มตายอีก ๒,๐๐๐ คน (ฝ่ายเกาหลีให้ตัวเลขว่าในระยะสิบสองเดือนหลังจากนั้น มีคนถูกสังหารถึง ๗,๐๐๐ คน) ในเดือนเมษายนได้มีการประชุมกันในเซียงไฮ้และโซล และมีการจัดตั้งรัฐบาลเฉพาะกาลของสาธารณรัฐเกาหลีขึ้น แต่เวลานั้นผู้นำทั้งหลายของโลกรวมทั้งวิลสันเอง กำลังพยายามจัดระเบียบโลกหลังสงครามขึ้นใหม่โดยมีญี่ปุ่นร่วมมือด้วย จึงไม่มีปฏิกริยาสนองตอบแต่ประการใด

ขบวนการชาตินิยมที่เริ่มต้นเช่นนี้ ประสบกับการแตกแยกเป็นพวกเป็นเหล่าอย่างหนัก การเมืองของเกาหลีแบบเดิมก็มีการแบ่งออกเป็นหมู่เป็นพวกอยู่แล้ว ทั้งนี้เป็นเพราะความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้ากับลูกน้องอันแน่นแฟ้นยิ่งที่มีอยู่ในกลุ่มขนาดเล็กซึ่งเกือบจะเหมือนกับครอบครัว ดังนั้น ความจงรักภักดีของสมาชิกจึงมีต่อพวกหรือคณะเป็นอันดับแรก ในขบวนการชาตินิยมสมัยใหม่ก็ยังมีการแตกแยกเป็นพวกเป็นเหล่าอยู่อีก เพราะผู้รักชาติชาวเกาหลีต้องกระจัดกระจายไปอยู่ตามประเทศหลายประเทศ ที่สำคัญคือ รัสเซีย จีน ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา คนพวกนี้ในแต่ละประเทศก็รับเอาความคิดที่แตกต่างกัน แนวทางที่ขัดกัน และสัมพันธ์มิตรที่ไม่ลงรอยกัน อิทธิพลของประเทศใหญ่ ๆ ดังกล่าวนั้นจึงดึงเอาผู้รักชาติชาว

^๑ “เราขอประกาศอิสรภาพของประเทศเกาหลี ณ ที่นี้... เป็นสักขีพยานในความเสมอภาคของชาติทั้งปวง และเราขอมอบอิสรภาพอันนี้ไว้แก่ลูกหลานของเราให้เป็นสิทธิโดยธรรมชาติ... โดยที่เราได้รับเคราะห์กรรมในสมัยที่ผ่านมา อันเป็นสมัยที่อำนาจบาเตื้อนและวิญญาณแห่งการปล้นสะดมเป็นใหญ่อยู่ หลังจากเวลาอันยาวนานหลายพันปี เราก็ได้มาประสบกับความเจ็บปวดครวครวจากการกดขี่โดยชาวต่างชาติเป็นเวลาถึงสิบปี พร้อมด้วย... การจำกัดเสรีภาพในความคิดในทุกทาง ศักดิ์ศรีแห่งชีวิตถูกทำลายหมดทุกทาง สูญเสียโอกาสทุกทางที่จะได้มีส่วนร่วมในความก้าวหน้าทางความคิดในยุคสมัยของเรา... ผลจากการที่ถูกผนวกอันมีขึ้นโดยฝืนจิตใจของชาวเกาหลีทุกคน ได้แก่ การที่ชาวญี่ปุ่นคำนึงถึงแต่ประโยชน์ที่จะได้แต่เพียงฝ่ายเดียว... เป็นการขูดรีดแห่งความชิงชังอันนี้วันคร ซึ่งลึกลงไปทุก ๆ ก้าว...”

เกาหลีไปคนละทางสองทาง แต่การที่ขบวนการวันที่ ๑ มีนาคมต้องล้มเหลวไปในขณะที่การปฏิวัติในรัสเซียเป็นผลสำเร็จนั้น ช่วยส่งเสริมให้ลัทธิคอมมิวนิสต์กลายเป็นพาหะสำคัญให้ผู้รักชาติชาวเกาหลีที่เป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่นในทศวรรษ ๑๙๒๐

นับแต่ปลายศตวรรษที่สิบเก้าเป็นต้นมา ได้เกิดชุมชนชาวเกาหลีผู้พลัดถิ่นขึ้น บนฝั่งตรงข้ามของแม่น้ำทูเหมิน ในเขตเซียงเตา ทางตะวันออกเฉียงใต้ของแมนจูเรียใกล้กับพรมแดนระหว่างเกาหลีกับรัสเซีย นับแต่ปี ค.ศ. ๑๙๑๐ เป็นต้นมา กองทหารที่หลงเหลือจากกองทัพบกของราชอาณาจักรเกาหลี ซึ่งมีนายพลยี ตง หวีเป็นหัวหน้า ก็มักจะข้ามแม่น้ำทูเหมินมาโจมตีญี่ปุ่นอยู่เนือง ๆ ผู้อพยพชาวเกาหลีคนอื่นก็ได้รวมกันเข้าเป็นชุมชนตามเมืองต่าง ๆ ในไซบีเรียที่รายทางเส้นทางรถไฟสายทรานไซบีเรีย ดังนั้น ชาวเกาหลีจึงเป็นชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แรกที่เข้าร่วมในการปฏิวัติรัสเซีย ทั้งที่ร่วมในกองทัพ และร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์สากล นับแต่ปี ค.ศ. ๑๙๑๘—๑๙๑๙ มาแล้ว นายพลยี ตง หวีก็ได้รวบรวม “พรรคคอมมิวนิสต์เกาหลี” ขึ้นต้นขึ้นในคาบารอฟสค์ และเวลาตีวอสต็อก และพยายามขอความช่วยเหลือและขออาวุธจากรussia ดังนั้น เมื่อเลินินหันความสนใจมาทางตะวันออกเฉียงใต้ จึงพบว่าผู้รักชาติชาวเกาหลีพร้อมที่จะเป็นพันธมิตรด้วยมากที่สุด และยังเป็นพวกที่เป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่นอย่างมากที่สุดด้วย ในการประชุมสภากรรมกรตะวันออกเฉียงใต้ กรุงมอสโก เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๒๒ อันเป็นการประชุมตอบโต้การประชุมที่วอชิงตัน (ดูบทที่ ๘) ปรากฏว่ามีชาวเกาหลีไปร่วมประชุมมากกว่าชาวจีนเสียอีก ผู้ที่พูดในที่ประชุม เช่น ชิโนเวียฟพากันย้าว่า ที่วอชิงตันนั้น พวกมหาอำนาจที่พอใจกับสภาวะที่เป็นอยู่ “ทำราวกับมิได้มีเกาหลีอยู่ในโลกนี้...ไม่มีการเอ่ยถึงคำว่า ‘เกาหลี’ เสียด้วยซ้ำไป” ตรงกันข้าม มอสโกเสนอจะให้ความเสมอภาค และภราดรภาพในการปฏิวัติโลกให้แก่เกาหลีอย่างเต็มเปี่ยม

บรรดาผู้รักชาติ อาทิ อันเจียงโฮ ผู้ที่พยายามจะจัดตั้ง “รัฐบาลเฉพาะกาลของเกาหลี” ขึ้นในเมืองเซียงไฮ้ระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๑๙ ถึง ค.ศ. ๑๙๒๑ ไม่ซ้าก็พบกับความไม่สมหวัง ซึ่งมัน รี ซึ่งมีหัวคิดเป็นอเมริกันนั้น แม้จะเป็นประธานาธิบดีในนาม แต่ก็ยังคงพำนักอยู่ในสหรัฐอเมริกาต่อไปเพื่อหาเสียงสนับสนุนในทางการทูต ส่วน ยี ตง หวี ซึ่งมีตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีมีความหันเหไปทางรัสเซีย และติดต่อขอความช่วยเหลือจากรussia เพื่อปฏิบัติการทางทหารในแมนจูเรีย ผู้นำอีกคนหนึ่ง คือ กิม กู ซอบใช้วิธีก่อการร้าย และมีความสนิทสนมมากยิ่งขึ้นกับพวกจีนคณะชาติ ไม่ซ้าความแตกต่างทางอุดมการณ์ โครงการ และบุคลิกภาพ ก็ทำให้เกิดความแตกร้างซึ่งมิใช่จะมีขึ้นในพวกฝ่ายขวา คือ ระหว่างนักเจรจาที่ชอบการค่อยเป็นค่อยไป เช่น ชิง มัน รี กับนักก่อการ เช่น กิม กู เท่านั้น ในหมู่พวกฝ่ายซ้ายก็แตกกัน คือ ระหว่าง นายพลยี ผู้เป็นนักกู้ชาติมานานแล้ว เป็นหัวหน้าของ “กลุ่ม

เขียงไ้” กับอีกพวกหนึ่งซึ่งมีอายุน้อยกว่า และเป็นคอมมิวนิสต์แบบรัสเซียมากกว่า ซึ่งตั้งอยู่ที่เออร์คุทส์ นอกจากนี้ยังมีชาวเกาหลีร่วมอยู่ในพรรคคอมมิวนิสต์จีนอีกด้วย

เพื่อที่จะผนึกกำลังคอมมิวนิสต์เกาหลีให้เป็นเบ็ดแผ่น พรรคคอมมิวนิสต์สากลได้จัดให้มีการพบปะสังสรรค์กันขึ้นทั้งในมอสโกและในเวลาคิวสต็อก แต่ก็ไม่อาจจะประสานความแตกฉานได้ทีเดียวนัก ในเกาหลีเองความก้าวหน้าในทางนี้ก็มีได้ราววัน ในปี ค.ศ. ๑๙๒๕ ก็ได้มีการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ขึ้นในที่สุด และมีการร่วมมือกันระหว่างพวกคอมมิวนิสต์กับพวกชาตินิยม จัดตั้ง ชิน กัน โฮ หรือ สมาคมเกาหลีใหม่ ขึ้น ซึ่งดำเนินการอยู่จากปี ค.ศ. ๑๙๒๗ ถึง ค.ศ. ๑๙๓๑ แต่ตำรวจญี่ปุ่นก็ทำการปราบปรามการกระต้างกระเดื่องอยู่โดยตลอด อันที่จริงแล้วตำรวจญี่ปุ่นรู้เรื่องขบวนการคอมมิวนิสต์ของเกาหลีดีเสียกว่าสมาชิกของพรรคคนใดก็ตามด้วยซ้ำไป

ในระหว่างนี้ ชิง มั่น รี ซึ่งเป็นคนหนึ่งในกลุ่มชาวเกาหลีผู้รักชาติที่พลัดถิ่นซึ่งกำลังหาความช่วยเหลือจากประเทศที่มีได้เป็นคอมมิวนิสต์ ทำการเจรจาในวอชิงตัน เจนีวาและมอสโก ในระยะปี ค.ศ. ๑๙๓๐ กว่า แต่ กิม กู ก็ค่อย ๆ เข้าสวมตำแหน่งประธานาธิบดีของรัฐบาล “เฉพาะกาล” ที่ซบเซาในกรุงกิงแทนชิง มั่น รี เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่สองขึ้นนั้น กลุ่มเกาหลีทั้งที่อยู่ในกรุงกิงและในวอชิงตันเป็นกลุ่มเล็ก และไร้ประสิทธิภาพเมื่อเทียบกับกองทหารและหน่วย cadres ที่จัดขึ้นอย่างลับ ๆ ในสหภาพโซเวียต แต่ทุกฝ่ายก็ถูกตำรวจญี่ปุ่นในเกาหลีสร้างความปาน ๆ กัน

คลื่นลัทธิเสรีนิยมภายหลังสงครามที่ปรากฏในญี่ปุ่นระยะปี ค.ศ. ๑๙๒๐ กว่า ทำให้มีการลดหย่อนผ่อนปรน และมีการปฏิรูปการบริหารเกาหลีขึ้นภายใต้นายพลเรือชาติโตะ มิโนรุ ซึ่งเป็นข้าหลวงใหญ่ พร้อมกับเปลี่ยนแปลงนี้ก็มีการให้คำมั่นสัญญามากมายซึ่งไม่ค่อยจะเป็นจริงขึ้นมา คือ สัญญาจะไม่มีการกีดกัน สัญญาจะให้สัมติภาพระหว่างญี่ปุ่นและเกาหลีและให้เสรีภาพต่าง ๆ อย่างไรก็ดี การหนังสือพิมพ์ องค์การกรรมกรและเยาวชนก็มีโอกาสพัฒนาขึ้นมาชั่วคราวระยะเวลานั้น ๆ ญี่ปุ่นพยายามที่จะได้รับความร่วมมือจากชนชั้นสูงชาวเกาหลีอีกครั้งหนึ่ง พวกอภิชนที่ยังหลงเหลืออยู่ และพวกชนชั้นกลางซึ่งกำลังก่อตัวขึ้นได้มีโอกาสส่งผู้แทนไปร่วมในสภาที่ปรึกษาซึ่งไม่มีอำนาจอันใด สมาชิกส่วนหนึ่งของสภานี้ได้รับเลือกตั้งขึ้นมาจากระดับต่าง ๆ

การเริ่มต้นตามแนวเสรีนิยมเหล่านี้ต้องหยุดชะงักเมื่อระบอบทหารนิยมเข้าครอบงำจักรวรรดิญี่ปุ่น ในระยะ ๑๐ ปีหลังปี ค.ศ. ๑๙๓๐ การแผ่อำนาจของญี่ปุ่นนี้ทำให้ประชาชนเกิดความหกลู่และกระวนกระวาย แต่ส่วนใหญ่แล้วก็ไม่อาจจะทำอะไรได้ ความชิงชังของ

ประชาชนเหล่านี้ถูกล่อลวงด้วยความเชื่อที่ว่าความขัดสนที่มากขึ้นทุกวันเกิดจากการเอารัดเอาเปรียบของญี่ปุ่น การควบคุมของตำรวจซึ่งมีกองทัพหนุนหลังอยู่นั้นมีประสิทธิภาพมาก และพร้อมเสมอที่จะต่อต้านการแสดงออกทางชาตินิยม แม้แต่ภาษาเกาหลีก็ถูกห้ามใช้ ปลายระยะปี ค.ศ. ๑๙๓๐ ถึง ๑๙๔๐ ชาวเกาหลีจะต้องใช้ชื่อสกุลเป็นญี่ปุ่น และหนังสือพิมพ์เกาหลีก็ถูกขจัดจนเกือบไม่มีเหลือเลย แม้แต่ที่บ้านก็ยังต้องใช้ภาษาเกาหลีกันอยู่ และคริสต์ศาสนาก็ยังคงมีคนนับถืออยู่เป็นส่วนใหญ่ คือ มีประมาณห้าแสนคนในปี ๑๙๓๘ ในจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น แต่เมื่อญี่ปุ่นเร่งรัดการผลิตสำหรับการสงคราม การเกษตรของเกาหลีก็ทรุดลงเรื่อย ขณะเดียวกันนั้นการเป็นผู้เช่าที่ดินและระบอบนายทุนที่ดินก็ทวีขึ้น (โดยเฉพาะนายทุนที่ดินญี่ปุ่น) เมื่ออำนาจของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นในแมนจูเรียและขยายเข้าไปในจีน เกาหลีก็ถูกกดขี่ได้จักรวรรดิญี่ปุ่นมากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ จะเห็นได้ว่า ทรราชในปี ค.ศ. ๑๙๔๐ ประสบการณ์ทางด้านอาณานิคมของญี่ปุ่นเกือบจะอยู่ในบริเวณเอเชียตะวันออกที่มีวัฒนธรรมแบบจีนแทบทั้งสิ้น คือ ในไต้หวัน ในเกาหลี และแมนจูเรียเหนือชนชาติต่าง ๆ ที่ยึดในประเพณีการปกครองและระบอบสังคมแบบขงจื้อ การที่มีพื้นพหุวัฒนธรรมเดียวกันนี้ ทำให้ญี่ปุ่นทำการควบคุมและปกครองได้ง่ายเข้า จึงไม่น่าประหลาดใจว่า ความสำเร็จของญี่ปุ่นโดยเปรียบเทียบในการปกครองจักรวรรดิเอเชียตะวันออก นับแต่ปี ค.ศ. ๑๙๑๕ เป็นต้นมา ได้สร้างแบบอย่างและยืนยันทัศนคติของญี่ปุ่นในบางประการ ซึ่งต่อมาจะถูกนำไปใช้กับสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไปมากในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อญี่ปุ่นได้ขยายตัวเข้าไปครอบงำบริเวณนี้ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง กล่าวโดยย่อก็คือ ลัทธิจักรวรรดินิยมของญี่ปุ่นนั้น ก็ถูกจำกัดอยู่ในขอบเขตของวัฒนธรรมของตน ไม่น้อยไปกว่ามหาอำนาจที่มีได้เป็นชาวเอเชียแต่อย่างใด

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง

ญี่ปุ่นพิชิตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยคาบสองคม ในสายตาของประชาชนพื้นเมืองแล้ว คาบนี้ไต่บันทอนสถานะทั้งคนผิวขาวที่ถูกพิชิตและตัวผู้พิชิตคือญี่ปุ่นเอง ลัทธิอาณานิคมของชาวยุโรปแตกสลายลง แต่ “ระเบียบใหม่” ของญี่ปุ่นก็มีได้ถูกสถาปนาขึ้นแทนที่ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในระยะห้าปีระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๔๐ กับ ค.ศ. ๑๙๔๕ คือ พลังอันรุนแรงที่ไปกระตุ้นความรู้สึกทางชาตินิยม และที่ถูกกระตุ้นรองลงมาก็คือ การปฏิวัติทางสังคม

“วงไพบูลย์แห่งมหาเอเชียบูรพา” ของญี่ปุ่น

“ระเบียบใหม่ในเอเชียตะวันออก” อันเป็นโครงการต่อต้านคอมมิวนิสต์ที่ญี่ปุ่น

ประกาศในเดือนพฤศจิกายน ปี ค.ศ. ๑๙๓๘ เพื่อจะรวมเอาแมนจูว์และจีนเข้าไว้ได้อำนาจของญี่ปุ่นนั้น ได้ขยายความออกไปตามแนวเหตุผลเมื่อญี่ปุ่นหันความสนใจไปสู่ทางใต้ จนกลายเป็น “วงไพบูลย์แห่งมหาเอเชียบูรพา” (โต โตเอะ เคียว ไอเค็น) ตามมโนภาพของญี่ปุ่นในระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๔๐-๑๙๔๑ นั้น วงไพบูลย์นี้ครอบคลุมดินแดนต่างๆ นอกไปจากสามแห่งที่กล่าวมาตอนต้นนั้นแล้ว ยังรวมไปถึงหมู่เกาะแปซิฟิกในอาณัติ กับดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บนผืนทวีปทั้งหมดและที่เป็นเกาะ และรวมกระทั่งออสเตรเลียกับนิวซีแลนด์อีกด้วย (อินเดียก็อาจอยู่ในข่ายด้วย แต่ญี่ปุ่นก็ไม่เคยพยายามอย่างจริงจัง) บริเวณอันไพศาลนี้ถูกจัดให้มีฐานะทางเศรษฐกิจที่สมบูรณ์ในตัวเอง โดยไม่ถูกชาวผิวขาวมาเอารัดเอาเปรียบโดยอยู่ใต้ความเป็นใหญ่ทางการเมืองของญี่ปุ่น อังกฤษและประเทศเจ้าของอาณานิคมอื่นจะถูกกันออกไป และรัฐบาล “อิสระ” ในประเทศต่างๆ นี้ก็จะปฏิบัติตามไปตามความสัมพันธ์ตามสนธิสัญญาในฐานะ “ประเทศในอารักขา” หรืออีกนัยหนึ่งก็คือเป็นประเทศบริวารของญี่ปุ่น ฝ่ายทหารของญี่ปุ่นมีหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ที่จะนำสันติภาพและความมั่นคงมาสู่ประชาชาติในดินแดนเหล่านี้ โดยสร้างสรรค์ระบบหลักกรรมใหม่อันปราศจากอคติวัตถุนิยมและความแตกร้าวทางสังคม ซึ่งชาวตะวันตกเป็นตัวการก่อกวน ความคิดนี้ตั้งอยู่บนมูลฐานของความเชื่อสองประการ ประการแรก คือ ความคิดที่ว่าญี่ปุ่นเป็นชาติพันธุ์ที่เหนือกว่าชาติอื่นในเอเชียทั้งสิ้น อันเป็นสิ่งที่ทำให้ญี่ปุ่นมีสิทธิเป็นใหญ่เหนือชนเหล่านี้ กับอีกประการหนึ่ง คือ ความคิดที่ว่ามีความจำเป็นที่จะต้องฟื้นฟูระเบียบสังคมตามประเพณีเดิมอันเป็นแบบอำนาจนิยม ขึ้นมาแทนที่วิถีทางของชาวตะวันตกที่เต็มไปด้วยความเสื่อมทราม

แม้แต่ในระยะแรกเริ่มการวางแผนโครงการ อันมีลักษณะถอยหลังเข้าคลองนี้ก็ต้องพบกับอุปสรรคเสียแล้ว ทั้งนี้เป็นเพราะจุดประสงค์ขั้นแรกของวงไพบูลย์ก็คือ การสนับสนุนการทำสงครามของญี่ปุ่นเพื่อเศรษฐกิจ ดังนั้น จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องตั้งรัฐบาลทหารของญี่ปุ่นขึ้นในดินแดนต่างๆ นี้ และจำเป็นที่จะต้องต่อต้าน “ขบวนการเอกราชอันยังไม่ถึงเวลาอันควร” ดังนั้น จึงได้มีการเสนอแนะให้ญี่ปุ่นปล่อยฝรั่งเศสให้คงมีอำนาจอยู่ในอินโดจีนกับปล่อยให้ฮอลันดาคงอยู่ตามเมืองบางแห่งในอินโดนีเซียต่อไป ในระหว่างนั้นญี่ปุ่นก็จัดการฝึกบัญชาชนชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลุ่มหนึ่งขึ้นในญี่ปุ่นด้วยการล้างสมองให้เล็ก “ความคิดที่เป็นเสรีนิยมแบบยุโรปและอเมริกา และที่เป็นแบบคอมมิวนิสต์” เสียแล้วหันมารับเอา “หลักกรรมของตะวันออก” และ “จิตใจใหม่” ซึ่งสนับสนุนญี่ปุ่น เห็นได้ชัดว่าทางโตเกียวมิได้ตระหนักว่าความรู้สึกทางชาตินิยมนั้นมีพลังที่อาจจะเบียดออกมาได้ ความรวดเร็วของการพิชิตญี่ปุ่นที่วางแผนไว้อย่างดีแล้วนั้นนำ

ประทับใจอย่างยิ่ง* และพอถึงกลางปี ค.ศ. ๑๙๔๒ มหาเอเชียบูรพาทีก้าวเข้ามาอยู่ในอำนาจของญี่ปุ่น ในแต่ละแห่งมีลำดับการปฏิบัติงานคล้ายกัน (ตามแบบใดแบบหนึ่งที่ระบุไว้ต่อไปนี้) กล่าวคือ เมื่อทหารเข้ายึดได้แล้วก็จะจัดตั้งหน่วยงานทางการเมืองขึ้นหนึ่งหน่วย โดยอาศัยชาวเมืองที่ให้ความร่วมมือ โดยจัดระบบเลียนแบบสมาคมช่วยปกครองของพระเจ้าจักรพรรดิในญี่ปุ่น หรือสมาคมความเอกราชในแมนจู๋ว หรือสมาคมประชาชนใหม่ในจีนเหนือ หน่วยงานนี้จะพยายามผูกขาดการแสดงออกทางการเมือง จัดการเดินขบวนสนับสนุนญี่ปุ่นอย่างเป็นทางการ ทำการเผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่นและโฆษณาชวนเชื่อ กับระดมความร่วมมือทางเศรษฐกิจ จัดตั้งสมาคมท้องถิ่นต่างๆ ขึ้นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยโดยอาศัยหลักการร่วมกันรับผิดชอบ แก้ไขและปรับปรุงระบบการศึกษาและการสอนใหม่ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของญี่ปุ่น ยกภาษาญี่ปุ่นขึ้นเป็นภาษาที่สองและสนับสนุนให้มีการเรียนภาษาญี่ปุ่นมากขึ้น ส่วนประเพณีทางศาสนาของท้องถิ่นนั้นก็จะได้รับการทำนุบำรุงเป็นพิเศษเช่นเดียวกับที่ลัทธินิกายจื้อ และ“หนทางของกษัตริย์” ได้รับในแมนจู๋วกับจีนเหนือ (ดูบทที่ ๘) สำหรับในประเทศไทยและประเทศพม่านั้นญี่ปุ่นสนับสนุนพุทธศาสนาและส่งเสริมศาสนาอิสลามในมลายูกับอินโดนีเซีย กับส่งเสริมคริสต์ศาสนานิกายคาทอลิกในฟิลิปปินส์ ในเวลาเดียวกันก็สนับสนุนให้มีการฟื้นฟูอำนาจในสังคมตามรูปแบบของ

*ลำดับชัยชนะของญี่ปุ่น

ปลาย ค.ศ. ๑๙๔๐	มือทธิพลขึ้นในอินโดจีนของฝรั่งเศสและประเทศไทย
๘ ธ.ค. ค.ศ. ๑๙๔๑	โจมตีฮาวาย ฟิลิปปินส์ ชองกง และมลายู
๑๓ ธ.ค.	ตีได้เกาะกวม
๒๐ ธ.ค.	ตีได้เกาะเวก
๒๕ ธ.ค.	ตีได้ชองกง
๒ ม.ค. ค.ศ. ๑๙๔๒	ตีได้มะนิลา
๑๑ ม.ค.	ยกพลขึ้นบกในหมู่เกาะอินดีสตะวันออกของเนเธอร์แลนด์
๑๕ ก.พ.	ตีได้สิงคโปร์
๖ มี.ค.	ตีได้ปัตตาเวีย
๘ มี.ค.	ตีได้ย่างกุ้ง
๙ เม.ย.	ตีได้แหลมบาตาน (ทางเหนืออ่าวมะนิลา)
๓๐ เม.ย.	ตีได้ลาเซียว (เส้นทางพม่า)
๒ พ.ค.	ตีได้มัตซาทะเลย์
๖ พ.ค.	ตีได้คอร์เรจิเตอร์ (อ่าวมะนิลา)
๑๒ มิ.ย.	ตีได้อัทตุ (หมู่เกาะอาลูเชียน)
๓-๖ มิ.ย.	การรบที่เกาะมิตเว (ญี่ปุ่นถูกสกัดไว้ได้)

ประเพณีเดิม เช่น ความเป็นใหญ่ของหัวหน้าครอบครัว ฐานะที่ต่ำกว่าของสตรี ลัทธิการนับญาติกันโดยสายโลหิตและความกตัญญูต่อบิตามารดา กับความจงรักภักดีและการรับผิดชอบร่วมกัน ทั้งหมดนี้เป็นส่วนหนึ่งของอุดมคติสหเอเชียนิยมของญี่ปุ่น และที่ควบคู่ไปกับอุดมคติดังกล่าว คือ การยกย่องพระมหากษัตริย์ของญี่ปุ่นไว้สูงสุด ตามทฤษฎีและการปกครองอย่างป่าเถื่อนและยโสของสารวัตรทหาร (เกมไปตอ) อันเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน

เพื่อป้องกันมิให้กระทรวงการต่างประเทศเข้ามาแทรกแซงในการปกครองของทหาร จึงได้มีการจัดตั้งกระทรวงมหาเอเชียบูรพาขึ้นในโตเกียว ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๔๒ ซึ่งรวมเอาคณะกรรมการกิจการแมนจูเรียและคณะกรรมการกิจการจีน และหน่วยงานอื่นเข้าด้วยกัน มีหน้าที่จัดการความสัมพันธ์ การส่งเสริมการพัฒนา และเผยแพร่การโฆษณาวัฒนธรรมในดินแดนที่ถูกพิชิต กระทรวงนี้ทำการส่งครูสอนภาษาญี่ปุ่นไปต่างประเทศเป็นจำนวนมาก และจัดการนำนักศึกษาเอเชียกับคณะทูตสันถวไมตรีมาเยือนญี่ปุ่น กับจัดการเรียกประชุมมหาเอเชียบูรพาสำหรับพันธมิตร “เสรี” ของญี่ปุ่น อันได้แก่ แมนจูว่ จีน ไทย พม่า และฟิลิปปินส์ แต่เมื่อมีการประชุมขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๔๓ ในโตเกียวนั้น วงไฟบูลย์ได้ถูกดับงับโดยภาวะอันยุ่งยากและความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจ และญี่ปุ่นก็กำลังตกเป็นฝ่ายรับใน “สงครามมหาเอเชียบูรพา” (โตโตเอะ เซ็นโซ) ด้วยความพยายามอันยิ่งใหญ่ในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้เอง ญี่ปุ่นจึงยึดได้จักรวรรดิอันไพศาลซึ่งอยู่ห่างไกลเป็นที่สุดจากศูนย์กำลังของพันธมิตรในยุโรปและอเมริกา ทว่าพร้อมกันนั้น จักรวรรดินี้ก็อยู่ห่างจากญี่ปุ่นเองหลายพันไมล์ด้วย และเราจะเห็นจากบทที่สิบว่า เมื่อฝ่ายพันธมิตรทุ่มเทแสนยานุภาพที่เหนือกว่าทั้งทางด้านการอุตสาหกรรม กองทัพบกและทัพเรือที่ละน้อย การติดต่อระหว่างญี่ปุ่นกับดินแดนภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีอุปสรรคขึ้นทุกที การขนส่งทางทะเลต้องชะงักไปเพราะเรือแล่นไปไม่ถึง และในที่สุด ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อันไพศาลนี้ทั้งหมดก็ถูกตัดขาดและทอดทิ้งให้อับเฉา ขณะที่เกาะญี่ปุ่นเองตกเป็นเป้าของการโจมตีโดยตรง มีแต่บริเวณหมู่เกาะแปซิฟิก หมู่เกาะฟิลิปปิน และพม่าเท่านั้นที่ชาวผิวขาวพื้นผิกลับเข้ามามีบทบาทในท้องถิ่นอีก

ดังนั้น การสร้างจักรวรรดิญี่ปุ่นขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงถูกทำลายจากภายนอก อันเป็นผลจากการทำสงครามโลก แต่ในขณะเดียวกันนี้ก็มีหลายปัจจัยที่ขัดขวางญี่ปุ่นจากภายในดินแดนเหล่านี้ อันชวนให้คิดว่าถึงอย่างไรจักรวรรดิญี่ปุ่นก็คงอยู่ได้ไม่นานอยู่ดีประการแรก ก็คือ ญี่ปุ่นไม่อาจเข้าแทนที่ระบบเศรษฐกิจของโลกและรักษาการค้าให้คงอยู่ในระดับปกติได้ ญี่ปุ่นไม่อาจรับสินค้าออกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมดได้ และไม่

อาจจะสนองความต้องการผลิตผลอุตสาหกรรมของดินแดนนี้ได้ทั้งหมด ดินแดนนี้จึงต้องตกอยู่ในภาวะเศรษฐกิจที่ชะงักงัน และมีแค่พอยังชีพ ประสบกับการจำหน่ายสินค้าที่ไม่ทั่วถึง การขาดแคลนและภาวะเงินเฟ้อ ประการที่สอง ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับกองทัพญี่ปุ่นเป็นความล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง ทหารญี่ปุ่นซึ่งได้รับการฝึกฝนอย่างป่าเถื่อนนั้น เมื่อมาอยู่ในต่างแดนก็กลายเป็นผู้พิชิตที่ป่าเถื่อนอีกกว่าสองเท่า เพราะสภาพสังคมที่แตกต่างกันทำให้สัญชาตญาณทางศีลธรรมของทหารญี่ปุ่นจางไปได้ ประการสุดท้าย ญี่ปุ่นต้องเผชิญกับปัญหาที่ว่า จะปราบปรามขบวนการชาตินิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือจะให้การสนับสนุนเพื่อสนองจุดประสงค์ของญี่ปุ่นในสงคราม ถ้าหากเลือกเอาประการหลังก็อาจเป็นการสร้างปัญหาขึ้นก็ได้ ไม่ว่าจะนโยบายไหนจะน่าพอใจเพียงใดก็ตาม

อิทธิพลของญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นวางนโยบายของญี่ปุ่นเกี่ยวกับลัทธิชาตินิยมในอาณานิคมเป็นแห่งแรก ในอินโดจีน เพราะความจำเป็นทางยุทธศาสตร์ในบริเวณนี้บังคับให้ญี่ปุ่นต้องขอยืมมือฝรั่งเศสแทนที่จะทำลายล้างอำนาจฝรั่งเศสเสีย ดังนั้น การปฏิบัติตามคำขวัญ “เอเชียสำหรับคนเอเชีย” จึงถูกเลื่อนกำหนดออกไปเสียแต่แรกทีเดียว

การแผ่อำนาจลงมาทางใต้ของญี่ปุ่นเริ่มเมื่อฝรั่งเศสแพ้สงคราม ในปี ค.ศ. ๑๙๔๐ และญี่ปุ่นเรียกร้องให้ฝรั่งเศสปิดเส้นทางรถไฟสายไฮฟอง-คุนหมิง อันเป็นเส้นทางลำเลียงไปยังจีนเสรี เมื่อญี่ปุ่นทำสนธิสัญญาไตรภาคีกับเยอรมนีและอิตาลีในวันที่ ๒๗ กันยายน สถานะของญี่ปุ่นก็มั่นคงขึ้นและได้ตกลงกับรัฐบาลวิซซีของฝรั่งเศสที่จะเข้ายึดครองฐานทัพตามจุดยุทธศาสตร์สำคัญในตังเกี๋ยเพื่อจะเข้าบุกจีนต่อไป ต่อมาเมื่อประเทศไทยภายใต้การนำแบบหลงชาติของหลวงพิบูลฯ เรียกร้องเอาดินแดนบนฝั่งแม่น้ำโขงคืนจากฝรั่งเศส (ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๔๐ ถึงมกราคม ค.ศ. ๑๙๔๑) ญี่ปุ่นก็ยื่นมือมาไกล่เกลี่ยและโดยวิธีนี้ก็เสริมสร้างอิทธิพลของตนเพิ่มขึ้นทั้งในอินโดจีนและไทย มาในตอนปลายปี ค.ศ. ๑๙๔๑ ญี่ปุ่นก็พร้อมที่จะพุ่งลงไปทางใต้และทางตะวันตกจากฐานทัพในทางตอนใต้ของอินโดจีนแล้ว

ญี่ปุ่นไม่ได้พยายามที่จะ “ปลดปล่อย” ชาติเวียตนามเลย ตรงกันข้ามญี่ปุ่นยังคงรับรองอำนาจอธิปไตยของฝรั่งเศสซึ่งมีนายพลเรอเดอกูซ์ ข้าหลวงของรัฐบาลวิซซี เป็นตัวแทนอยู่ บุคคลผู้นี้ใช้ความเชี่ยวชาญวิชาสถานะทางการทูตอันลือเลื่องของฝรั่งเศสไว้ได้ จนถึงเวลาที่กองทหารญี่ปุ่นเข้ายึดอำนาจในตอนปลายของสงคราม (๙ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๔๕)

ดังนั้น ชาวเวียดนามนักปฏิวัติทุกฝ่ายจึงถูกกระหนาบโดยทั้งการกดขี่ของฝรั่งเศสและการยึดครองของญี่ปุ่น

อย่างไรก็ดี จีนคณะชาตินี้ก็ได้ให้ความช่วยเหลือชาวเวียดนาม และให้ฐานปฏิบัติการอยู่อีกข้างหนึ่งของพรมแดน ในบริเวณนี้ในฤดูใบไม้ผลิของปี ค.ศ. ๑๙๔๑ พวกคอมมิวนิสต์เวียดนามก็เป็นผู้นำจัดตั้งองค์การแนวร่วมขึ้น คือ สันนิบาตเพื่อเอกราชของเวียดนาม (**Viet Nam Doc Lap Dong Minh Hoi**) หรือเวียดนามห์ (สันนิบาตเวียด) ซึ่งมีโฮจิมินห์ เป็นเลขาธิการ จีนคณะชาติพยายามอย่างหนักที่จะต่อต้านความเป็นใหญ่ของคอมมิวนิสต์ในแนวร่วมนี้ แต่อิทธิพลของคอมมิวนิสต์ก็กลับเพิ่มขึ้น เพราะพวกคอมมิวนิสต์ตั้งองค์การขึ้นเองภายในเวียดนาม โดยอาศัยหลักการกว้างๆ ด้านสังคม ความรักชาติ และเสรีนิยมเพื่อจูงใจ เช่น ในแผน “ประชาธิปไตยใหม่” ของเมาเซตุง เมื่อถึงปี ค.ศ. ๑๙๔๕ โวเหงียน เกียบ (๑๙๑๒—) ชาวเวียดนามหนุ่มซึ่งเป็นครูมาก่อนจะมาเป็นนายพล และได้รับการฝึกฝนจากคอมมิวนิสต์จีนในเขตนานนั้น ก็ได้เข้าบัญชาการกำลังกองโจรในตั้งเกี่ยวกองโจรเหล่านั้นมีพวกชาวเขาอันมิใช่ชาวเวียดนามอยู่ด้วย และมีที่มั่นอยู่ตามจุดยุทธศาสตร์ (ฝรั่งเศสเรียกคนพวกนี้ว่า “montagnards”)

เมื่อญี่ปุ่นใช้กำลังเข้ายึดอำนาจจากเจ้าหน้าที่ปกครองของฝรั่งเศส ในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๔๕ ญี่ปุ่นยอมรับรองความต้องการเอกราชของชาวเวียดนาม “ซึ่งได้ถูกกดไว้เป็นเวลานาน” แต่ญี่ปุ่นก็กลับจัดตั้งรัฐบาลขึ้นใหม่ซึ่งเหมือนกันกับของฝรั่งเศส รัฐบาลนี้อยู่ภายใต้จักรพรรดิเบาไค้และข้าราชการผู้ใหญ่แต่ในนาม อำนาจที่แท้จริงอยู่ในมือญี่ปุ่น ดังนั้น พวกเวียดมินห์จึงร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตรขณะเดียวกันกับที่สร้างฐานอิสระของตนเองขึ้นในตั้งเกี่ยว ทันทีกที่ญี่ปุ่นและเบาไค้หมดอำนาจลง โฮจิมินห์ก็ประกาศเอกราชของเวียดนามขึ้นที่ฮานอย ในวันที่ ๒ กันยายน ค.ศ. ๑๙๔๕

ในประเทศไทย

ก็เช่นเดียวกับในอินโดจีน การยึดครองของญี่ปุ่นเข้าควบคุมรัฐบาลเดิม ซึ่งวิธีนี้เป็นประโยชน์ต่อการทำสงครามของญี่ปุ่นเป็นอันมาก ประเทศไทยช่วยให้ญี่ปุ่นมีแหล่งกำลังบำรุง และการรบในมลายูและพม่าก็ได้เริ่มจากฐานทัพที่นี่ รัฐบาลของหลวงพิบูลฯ ซึ่งนิยมญี่ปุ่นและมีนโยบายขยายดินแดน สามารถเรียกรังดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงคืนจากฝรั่งเศสโดยสนธิสัญญาและยังได้รัฐไทยใหญ่อีกสองรัฐจากพม่า กับรัฐอีกสี่รัฐทางเหนือจากมลายู แต่เศรษฐกิจของไทยต้องกระทบกระเทือนมากจากภาวะสงคราม ทั้งการค้ากับญี่ปุ่นก็มิได้เป็นผลดีเท่าใด การส่งทูตสันถวไมตรีและการโฆษณาชวนเชื่อก็ได้ผลน้อยมาก โดย

เฉพาะเมื่อญี่ปุ่นเริ่มประสบความสำเร็จ รัฐบาลของโตโจ ณ กรุงโตเกียวเวลาออก ในวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๔๔ ส่วนในกรุงเทพฯ รัฐบาลของหลวงพิบูลฯ ก็ลาออกเช่นกัน โดยที่นายปรีดีผู้เป็นคู่แข่งกลับได้อำนาจและร่วมมืออย่างลับๆ กับขบวนการ “เสรีไทย” เพื่อเตรียมการให้ฝ่ายสัมพันธมิตรยกพลขึ้นบก อย่างไรก็ตามก็ยุติลงอย่างกะทันหันโดยที่ประเทศไทยไม่ทันได้เข้าช่วยสัมพันธมิตรต่อสู้ญี่ปุ่น สนธิสัญญาสงบศึกทำให้ไทยเสียดินแดนที่เพิ่งได้มานั้นไปจนสิ้น แต่สหรัฐอเมริกาซึ่งไม่ได้ยอมรับการประกาศสงครามของไทย ยืนกรานไม่ยอมตามข้อเสนอของอังกฤษที่จะให้จัดการกับประเทศไทย ในฐานะประเทศศัตรู ประเทศไทยจึงถูกลงโทษน้อยมากสำหรับการร่วมเป็นพันธมิตรของญี่ปุ่นในยามสงคราม อีกครั้งหนึ่งที่ผู้นำประเทศไทยได้ใช้การทูตอันสุขุมพาประเทศหลบเลี่ยงความเสียหายจากสงครามและพ้นจากการเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ และหลีกเลี่ยงความคลาไคลที่ทางสังคมอันจะเป็นผลตามมากับภาวะทั้งสอง การปกครองแบบคณะราษฎรยังคงมีอยู่เพราะในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๔๗ หลวงพิบูลฯ ก็ทำรัฐประหารเข้ามามีอำนาจต่อไปอีกสิบปี

ในฟิลิปปินส์

ญี่ปุ่นจัดการกับพวกกบฏริบัตย์ของพรรคชาตินิยมที่เป็นใหญ่อยู่ แต่สนับสนุนการปฏิวัติสังคมน้อยมาก เมื่อประธานาธิบดีของสาธารณรัฐ คือ มานูเอล เกซอน กับเพื่อนร่วมงานคนสนิทของเขา คือ เซอร์จิโอ ออสเมนญา ยอมออกจากเกาะฟิลิปปินไปในเดือนมีนาคมอย่างไม่เต็มใจ ค.ศ. ๑๙๔๒ นั้น (พร้อมกันกับผู้บัญชาการกองทัพอเมริกาและฟิลิปปินส์คือ นายพลเอก ดักลาส แมคคาร์เธอร์) ก็มีหัวหน้าร่องๆ หลายคนคงอยู่ต่อไปในมะนิลา โดยยอมตกลงให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นอันเป็นหน้าที่ที่ไม่มีทางเลือก

ฝ่ายทหารของญี่ปุ่นจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ขึ้นแต่เพียงพรรคเดียว คือ “สมาคมรับใช้ฟิลิปปินส์ใหม่” (ชื่อย่อภาษาตากาล็อกว่า กาลิบาปี) เพื่อเป็นตัวแทนไว้สนับสนุน “ระเบียบใหม่” การปกครองประเทศเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารแห่งฟิลิปปินส์อันมีบุคคลสำคัญในพรรคชาตินิยมเป็นหัวหน้า ซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นพวกที่ใกล้ชิดกับเกซอนมาแต่เดิม แต่ระยะนี้ตกอยู่ใต้การควบคุมของที่ปรึกษาชาวญี่ปุ่น ได้ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาเป็นรูปใหม่เพื่อจะสร้างวงไพบูลย์ให้เป็นภราดรภาพของชาวเอเชียภายใต้การนำของญี่ปุ่น บรรดานายพลของญี่ปุ่นพากันชักชวนให้ชาวฟิลิปปินส์จัด “อิทธิพลอันเสื่อมทรามของวัฒนธรรมอเมริกัน” ซึ่งมีรากฐานอยู่บน “คติปัจเจกบุคคลนิยม เสรีนิยมและประชาธิปไตย” และชี้ให้เห็นในคตินิยม ความหลงละเมอต่อความสนุก และ “ธรรมเนียมเลว

ทราบดีที่ยกย่องเพศอ่อนแอจนเกินควร” อันเป็นการลบหลู่ “หลักการอันเก่าแก่ของตะวัน
ออก อันได้แก่การให้ความเคารพแก่หัวหน้าครอบครัว”

ในขณะเดียวกัน วิธีการที่ทหารญี่ปุ่นปฏิบัติต่อพลเรือนก็ทำให้ญี่ปุ่นได้ชาวฟิลิปปิน
มาเป็นมิตรน้อยมาก การทบหน้า การทุบตีในที่สาธารณะ การประหารชีวิตตามคำกล่าวหา
ของผู้สอดแนม การลงโทษคนทั้งหมู่เพราะการกระทำของคนบางคน สิ่งเหล่านี้ผสมกับการ
เรียกเกณฑ์ทางเศรษฐกิจกับความสำคัญของสมัยสงครามทำให้ประชาชนเกิดความเกลียดชัง
ญี่ปุ่น หลังจากที่กองทัพอเมริกันและฟิลิปปินส์ยอมจำนนที่แหลมบาตันในเดือนเมษายน
ค.ศ. ๑๙๔๒ แล้ว ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นก็ได้ระบาคออกไปตามหัวเมืองต่าง ๆ โดยได้รับ
กำลังบำรุงจากกองบัญชาการของแมคอาร์เธอร์ในออสเตรเลีย ซึ่งทวีขึ้นทุกทีนับแต่ต้นปี
ค.ศ. ๑๙๔๓ เรื่อยมา

ก่อนหน้าที่ญี่ปุ่นจะให้ “เอกราช” แก่ฟิลิปปินส์นั้น ได้มีการประกาศรัฐธรรมนูญฉบับ
ใหม่อย่างเอิกเกริก (เดือนกันยายน ค.ศ. ๑๙๔๓) และมีการเลือกตั้งประธานาธิบดีคนใหม่
ซึ่งร่วมมือกับญี่ปุ่น (โฮเซ ลอเรล) การลงนามในสนธิสัญญาเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในเดือน
ตุลาคม ทำให้ฟิลิปปินส์ได้รับเอกราชในนามแต่กองทัพญี่ปุ่นก็ยังคงปกครองต่อไป บรรดา
ผู้นำของพรรคชาตินิยมซึ่งให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นได้ปกป้องประชาชนของตนและระบบ
สังคมที่มีอยู่กับการพยายามขัดขวางญี่ปุ่นหลายวิถีทาง เช่น พยายามถ่วงการประกาศสงคราม
กับอเมริกาและอังกฤษจนถึงเดือนกันยายนปี ค.ศ. ๑๙๔๔ และเสียดายไม่ให้เกิดการทหาร
หนักเข้าญี่ปุ่นซึ่งอดทนไม่ได้จึงมอบอำนาจให้กับ เบนิโง รามอส ซึ่งหัวรุนแรงและสนับสนุน
ญี่ปุ่นมากกว่า กับเป็นผู้จัดขบวนการ สักดัล อันเป็นขบวนการต่อต้านรัฐบาลในปี ค.ศ.
๑๙๓๕ แต่เมื่อมาถึงตอนนี้ สัมพันธมิตรเริ่มเป็นฝ่ายมีชัยแล้ว การปกครองของญี่ปุ่นสิ้นสุด
ลงพร้อมกับการป้องกันมะนิลาในเดือนกุมภาพันธ์ ปี ค.ศ. ๑๙๔๕ ท่ามกลางความพินาศ
เสียหายและความเดือดร้อนของประชาชนอย่างใหญ่หลวง

เนื่องจากเกซอนได้สิ้นชีวิตไปแล้วตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๔๔ แมคอาร์เธอร์จึงมอบอำนาจ
ทางพลเรือนให้ออสเมนญาเป็นประธานาธิบดีของสาธารณรัฐ แต่เมื่อมีการเลือกตั้งในเดือน
เมษายน ปี ค.ศ. ๑๙๔๖ ออสเมนญาแพ้มานูเอล โรซัส ซึ่งเป็นผู้นำของพรรคชาตินิยมที่เด่น
ที่สุดรองจากเขา และได้ร่วมมือกับญี่ปุ่นโดยเปิดเผย แต่ทำงานต่อต้านอยู่หลังจาก แต่
แมคอาร์เธอร์ได้ให้อภัยโทษโรซัสที่ร่วมมือกับญี่ปุ่นนี้ ดังนั้น โรซัสจึงได้เป็นประธานาธิบดี
คนแรกของสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ ซึ่งเป็นเอกราชในวันที่ ๔ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๔๖

อินโดนีเซีย

ชาวฮอลันดาติดกับชาวฝรั่งเศสในอินโดจีน เพราะไม่ยอมให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่น และยังคงจัดการปกครองต่อไป แต่ก็ไม่อาจต้านทานญี่ปุ่นหรือทำการสู้รบจนกระทั่งสิ้นได้เหมือนกับที่อเมริกาทำในฟิลิปปินส์ ตรงกันข้ามพวกฮอลันดายอมจำนนอย่างรวดเร็ว และถูกจำขังในค่ายกักกันอย่างไม่ไว้หน้าเป็นจำนวนประมาณ ๖๐,๐๐๐ คน เจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นเข้ามาทำการปกครองแทนเป็นบางส่วนซึ่งในที่สุดแล้วมีจำนวนกว่า ๒๓,๐๐๐ คน นอกจากพวกฮอลันดาแล้ว ชาวยุโรปอื่นๆ พวกลูกครึ่งยุโรป ชาวอินโดนีเซียที่นับถือคริสต์ศาสนากับชาวจีนกลุ่มน้อยที่มีอิทธิพลก็ถูกย้ายไปยังแห่งต่างๆ และคนอินโดนีเซียจำนวนมากก็เข้ามาสวมตำแหน่งแทนบุคคลเหล่านั้นอันเป็นตำแหน่งที่มีความรับผิดชอบสูงขึ้น การกำหนดให้ใช้ภาษาญี่ปุ่นแทนภาษาฮอลันดาเป็นภาษาที่สอง กลับมีผลให้ภาษามาเลย์ที่ใช้กันในตลาดได้แพร่ออกไปอย่างรวดเร็วไปเป็นภาษากลางภาษาใหม่ของอินโดนีเซีย (Bahasa Indonesia) และแม้แต่เจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นก็ต้องเรียนรู้เพราะมีเจ้าหน้าที่อินโดนีเซียจำนวนเพิ่มขึ้น

จุดประสงค์ของญี่ปุ่นอันได้แก่การบีบคั้นเอาประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เพื่อการทำสงครามอย่างเต็มความสามารถของตนโดยไม่แยแสต่อเรื่องการให้เอกราช ทำให้การปกครองของญี่ปุ่นเข้มงวดยิ่งไปกว่าการปกครองของฮอลันดาเสียอีก เพราะมีการเรียกร้องเอาจากหมู่บ้านโดยตรงมากยิ่งขึ้น ในการเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจนี้ ญี่ปุ่นพยายามจะใช้ศาสนาอิสลามเป็นเครื่องมือโดยผ่านทางองค์กรต่างๆ ที่เข้าถึงหมู่บ้าน และพยายามจะใช้ขบวนการชาตินิยมอันมีศูนย์กลางอยู่ในตัวเมืองด้วย เมื่อญี่ปุ่นนำเอาคนสำคัญๆ ของขบวนการชาตินิยมกลับมาจากต่างประเทศที่พวกนี้ไปลี้ภัยอยู่นั้น เล่ากันว่าคนสำคัญเหล่านั้นกลับตกลงกันเองว่า โซการ์โน กับ ฮัตตา จะเป็นผู้ร่วมมือกับญี่ปุ่น และจารีรีจะเป็นผู้ดูแลจัดการเรื่องขบวนการต่อต้าน ในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๔๓ โซการ์โนและฮัตตาได้เป็นหัวหน้าองค์การทางการเมืองที่ญี่ปุ่นตั้งขึ้น คือ “ศูนย์พลังประชาชน” (ปูสาท เทนะกะ วากจาท หรือเรียกชื่อย่อว่า ปูเตรา โดยการอาศัยองค์กรนี้และองค์กรอื่นๆ ญี่ปุ่นพยายามที่จะบรรลจุดประสงค์ระยะสั้น คือ การบำรุงกำลังสงครามของตน และในขณะเดียวกันนั้นฝ่ายพวกชาตินิยมก็พยายามประคับประคองจุดประสงค์ระยะยาวของตน คือ ความเป็นเอกราช

ญี่ปุ่นต้องพบกับอุปสรรคหลายประการ ในความพยายามที่จะใช้ขบวนการอิสลามเป็นเครื่องมือ ทั้งในการปลุกฝังลัทธิความเชื่อในหมู่ประชาชน ในการระดมทรัพยากรเศรษฐกิจ ในการหากำลังคน และแม้ในการฝึกกองทัพอาสาสมัครอินโดนีเซียซึ่งมาในปี ค.ศ. ๑๙๔๔ ก็มีจำนวนทั้งหมด ๑๒๐,๐๐๐ คน สิ่งหนึ่งอันเป็นผลมาจากความที่นักชาตินิยมชั้น

ผู้นำให้ความร่วมมือนี้ก็คือ ตามตลาดทุกแห่งมีเครื่องขยายเสียงถ่ายทอดการกระจายเสียงของสถานีวิทยุที่ขยายขอบเขตการทำงานออกอย่างกว้างขวาง และคำปราศรัยของโซการ์โนก็ดังไปทั่ว อาจเป็นได้ที่คำปราศรัยของโซการ์โนที่โจมตี “จักรวรรดินิยม” ของชาติตะวันตกนั้นไปทำให้เกิดความรู้สึกต่อต้านญี่ปุ่นด้วย ถึงอย่างไรก็ตามรู้สึกนี้ก็ได้แพร่หลายอยู่แล้วเพราะความโหดร้ายทารุณของพวกเขา เคมโปตาอิ ภาวะเงินเฟ้อ การถูกเอาใจเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ และการโค่นล้มของเศรษฐกิจสินค้าออกเพราะไม่มีการค้ากับต่างประเทศในเดือนมีนาคม ปี ค.ศ. ๑๙๔๔ ได้มีการจัดตั้งองค์การใหม่ขึ้นมาแทนองค์การ ปูเตรา โดยให้มีลักษณะสมบูรณแบบมากขึ้น และอยู่ภายใต้การควบคุมของญี่ปุ่นอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้นกว่าเดิม แม้ว่าโซการ์โนจะยังคงเป็นหัวหน้าอยู่แต่ก็ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของทหาร กับยังมีสมาคมท้องถิ่นเป็นกำลังสำคัญขององค์การด้วย โดยนัยนี้ประชาชนจึงได้มีบทบาทในการเมืองมากขึ้นกว่าเดิม ญี่ปุ่นพยายามจะใช้ศาสนาอิสลาม จึงได้ตั้งองค์การมุสลิมขึ้นอย่างใหญ่โต (มัสจุมิ) แต่กลับเป็นการส่งเสริมความรู้สึกทางชาตินิยมมากกว่าจะเป็นการส่งเสริมความรู้สึกอันดีต่อญี่ปุ่น ดังเช่น ในกรณีที่สมัยหนึ่งชาวมุสลิมถูกบังคับให้หันหน้าไปทางโตเกียวเพื่อกราบไหว้พระจักรพรรดิแทนที่จะหันหน้าไปทางเมืองเมกกะ และทำที่สุด คือ องค์การเยาวชนและนักศึกษาจำนวนหนึ่งกับกองทัพที่จัดขึ้นนั้นนั้นกลายเป็นโอกาสให้คนรุ่นหลังที่มีความสามารถได้มีบทบาทขึ้น โดยที่พวกนี้ไม่ต้องอาศัยมาตรฐานเดิม อันได้แก่ การเกิดในตระกูลสูง การฝึกอบรมทางศาสนา หรือการศึกษาตามแบบตะวันตก ในบรรดาคนรุ่นใหม่ซึ่งอย่างน้อยก็มีความชำนาญในศิลปะของการจัดองค์การนี้ ก็มีคนที่มีความสามารถที่จะเป็นผู้นำในอนาคตได้

พอญี่ปุ่นชะตาตก ขบวนการใต้ดินของอินโดนีเซียซึ่งแทรกซึมอยู่ทั่วไปก็เตรียมการที่จะลุกฮือขึ้นทันทีที่กองทัพสัมพันธมิตรยกพลขึ้นบก ขณะเดียวกันนั้นญี่ปุ่นก็เตรียมการที่จะให้ออกราชแก่อินโดนีเซียก่อนจะเกิดเหตุการณ์นี้ขึ้น แต่ในที่สุดญี่ปุ่นก็ยอมจำนนเสียก่อน (๑๔ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๔๕) และอินโดนีเซียก็ประกาศเอกราชจากทำเนียบที่พักของโซการ์โนในวันที่ ๑๗ สิงหาคม นอกจากคณะรัฐมนตรีที่ทำการบริหารประเทศแล้วโซการ์โนได้แต่งตั้งคณะกรรมการกลางแห่งชาติของอินโดนีเซีย (โกมิตี นาซิโอนาล อินโดนีเซีย ปุสาท หรือมีชื่อย่อว่า เค เอ็น ไอ พี) ให้มีหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำ และประกอไปด้วยสมาชิกจากบุคคลประเภทต่างๆ อย่างกว้างขวาง กำลังทหารของสาธารณรัฐอินโดนีเซียที่เกิดขึ้นใหม่นี้ได้เข้าโจมตีกองทหารของญี่ปุ่นที่ประจำอยู่ตามเมืองบางแห่ง เพื่อให้แน่ใจได้ทันกาลว่าพวกซอลันดาที่จะพยายามเข้ามาปกครองอีกนั้น จะประสบกับความยากลำบากมากที่สุด

ในมลายู

เช่นเดียวกับในสุมาตรา ในตอนแรกญี่ปุ่นตั้งใจจะสร้างเป็นดินแดนยุทธศาสตร์สำคัญของตน เซลยชาวอังกฤษถูกขับประมาทอย่างตั้งใจในที่สาธารณะ ประชาชนถูกควบคุมบงการอย่างเข้มงวดและถูกโฆษณาชวนเชื่อ กับถูกสั่งให้หันหน้ากราบไหว้ไปทางกรุงโตเกียว กับให้เรียนภาษาญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม ความพยายามของญี่ปุ่นในการที่จะสร้างความรู้สึกร่วมกันต่อภาษาอังกฤษในหมู่ชาวมลายูและชาวอินเดีย ซึ่งรวมทั้ง “กองทัพคณะชาติของอินเดีย” นั้น ก็ถูกบั่นทอนลงด้วยความโหดร้ายทารุณกับท่าทีเหยียดหยามประชาชนของญี่ปุ่นเอง รวมกับความล้มละลายของการค้ากับต่างประเทศและระบบเงินตรา และการไม่ได้อาหารจากสิงคโปร์ ในหมู่พวกเขาจีนมีการไม่ให้ความร่วมมืออย่างอวิหิงสา กับมีการต่อต้านแบบกองโจร และอิทธิพลคอมมิวนิสต์ก็ทวีขึ้นทุกทีในกลุ่มพวกกองโจรเหล่านั้น แต่กองทัพญี่ปุ่นซึ่งในเขตนี้ไม่ได้ปราชาภัยก็ไม่ได้ดำเนินงานไปถึงขั้นที่จะสนับสนุนให้ชาวเมืองประกาศเอกราช

ในพม่า

ก็เช่นเดียวกับในประเทศไทย บรรดาผู้นำชาตินิยมก่อนสงครามเริ่มหันไปหาญี่ปุ่นแล้ว เพราะการป่าวร้องว่า “เอเชียสำหรับชาวเอเชีย” มีการเผยแพร่ การโฆษณาชวนเชื่อ ญี่ปุ่นเชิญนักการเมืองชาตินิยมให้ไปโตเกียว และโดยการให้ทุนแก่หนังสือพิมพ์ของพวกเขาในกรุงย่างกุ้ง เมื่อมาถึงปี ค.ศ. ๑๙๔๑ นั้น ตะขึ้นชั้นหัวหน้าราวสามสิบคนรวมทั้งองซานและเนวิน ได้ไปรับการฝึกจากญี่ปุ่นที่เกาะไหหลำเพื่อเตรียมการก่อตั้งกองทัพกู้ชาติของพม่า เมื่อญี่ปุ่นบุกเข้าไปในพม่าในต้นปี ค.ศ. ๑๙๔๒ และตีโอบกองทัพอังกฤษที่ขาดการเตรียมตัวที่ดี และต่อมาก็ตามโจมตีกองทัพจีนขณะที่ถอยขึ้นเหนือไป กองทัพกู้ชาติซึ่งสร้างกำลังขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยมีเด็กหนุ่มที่รักชาติมาสมทบ ก็ได้ช่วยทั้งทางปฏิบัติการทางทหารและในด้านการปกครองท้องถิ่น แต่ไม่นานญี่ปุ่นก็ยุบกองทัพนี้และสร้างกองทัพป้องกันประเทศพม่าขึ้นใหม่ (ต่อมาเรียกว่ากองทัพแห่งชาติของพม่า) อันมีขนาดเล็กกว่าเดิม และให้นายพลตรีองซานเป็นผู้บัญชาการ ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๙๔๒ ได้มีการจัดตั้งรัฐบาลพวกชาตินิยมขึ้น และมี ดร. บามอ เป็นหัวหน้า กับมีตะขึ้นชั้นหัวหน้าที่มีความสามารถหลายคนเป็นที่ปรึกษารวมทั้งตะขึ้นนุด้วย พวกผู้นำนักชาตินิยมเหล่านี้หลายคนหมดศรัทธาเพราะการปฏิบัติต่อพลเรือนโดยพวกเคมไปตาอิ - แต่อังกฤษก็ได้ประณามพวกนี้ไปแล้วว่าเป็นกบทรยศ

เพื่อจะผ่อนคลายความรู้สึกอันเป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นในพม่า นายกรัฐมนตรีโตโจได้ให้สัญญาเหมือนในฟิลิปปินส์ในตอนต้นปี ค.ศ. ๑๙๔๓ ว่าทั้งสองประเทศจะได้รับเอกราชเป็นทางการ และในวันที่ ๑ สิงหาคม พม่าก็ได้รับฐานะเป็นพันธมิตร “เอกราช” ของญี่ปุ่นและประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ดร.บามอ ประกาศคำขวัญว่า “สายเลือดเดียวกัน เสียงเดียวกัน การบัญชาการเดียวกัน” และเป็นหัวหน้าคณะรัฐบาลเผด็จการใต้การควบคุมของญี่ปุ่น เขาเอาใจบรรดาพระสงฆ์ซึ่งมีบทบาทแข็งขันในทางการเมืองและเขายังคอยดูแลและรักษาผลประโยชน์ของชาติพม่า ซึ่งทำให้เขากลายเป็นหนามยอกอกญี่ปุ่นผู้ยึดครอง ในระหว่างนี้บรรดาตะขิ่นหนุ่มชาตินิยมชั้นหัวหน้าก็ได้ประสมการณ์ทางการปกครองขึ้น และในการแสวงหาเอกราชในอนาคต พวกเขาจึงได้ค่อย ๆ จัดตั้งขบวนการต่อต้านที่สมบูรณขึ้น

เมื่อถึงฤดูใบไม้ผลิ ปี ค.ศ. ๑๙๔๔ ปรากฏว่าความพยายามของญี่ปุ่นที่จะบุกอินเดียด้วย “กองทัพคณะชาติของอินเดีย” นั้นประสบความล้มเหลว ขบวนการต่อต้านนี้จึงตกลงกับอังกฤษซึ่งกำลังเริ่มจะพิชิตเอาพม่าคืนอยู่แล้ว มีการจัดตั้งแนวร่วมขึ้น คือ “สันนิบาตเสรีภาพของผู้ต่อต้านฟาสซิสต์ (หรือ เอ เอฟ พี เอฟ แอล) สันนิบาตนี้เผยแพร่โครงการเสรีภาพประชาธิปไตย และสวัสดิภาพหลังสงครามออกไปอย่างลับ ๆ และสามารถจัดตั้งองค์การซึ่งขยายวงออกไปกว้างขวาง ในวงนี้พวกคอมมิวนิสต์เป็นเพียงกลุ่มหนึ่งในหลายกลุ่มเท่านั้น โอกาสสำคัญมาถึงตอนปลายเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๔๕ เมื่อส่วนใหญ่ของทหารกองทัพแห่งชาติของพม่าจำนวน ๑๐,๐๐๐ คน หันไปโจมตีญี่ปุ่นซึ่งกำลังรบศึกหนักอยู่แล้ว และการโจมตีอย่างทันท่วงทีนั้นทำให้ญี่ปุ่นพ่ายแพ้ และทำให้ยึดกรุงย่างกุ้งคืนได้ในวันที่ ๒ พฤษภาคม ก่อนถึงฤดูมรสุมพอดี

เมื่อสงครามยุติลง เมืองต่าง ๆ และการคมนาคมของพม่าเกือบทั้งหมดถูกระเบิดและหักพังเสียหาย ที่ดินที่เคยเป็นที่นา ก็กลายเป็นป่ารกไปเป็นจำนวนมาก และเศรษฐกิจของประเทศก็อยู่ในสภาพล้มละลาย สงครามก็ได้ทำลายฐานะของชาวอินเดียที่เป็นเจ้าของที่ดินและนายทุนให้กู้ยืมเงินลง เช่นเดียวกับที่ได้ทำลายฐานะของอังกฤษเหมือนกัน และได้สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวทางการเมืองขึ้นภายใต้การนำของสันนิบาตเสรีภาพของผู้ต่อต้านฟาสซิสต์ นอกจากนี้ แนวร่วมนักชาตินิยมนี้ยังได้รับกำลังสนับสนุนจากกองทัพแห่งชาติภายใต้การนำขององซานอิกัตวีย อำนาจจักรวรรดิอังกฤษที่กลับเข้ามาคราวนี้ จึงพบว่าท่ามกลางแก้วถ่านของจักรวรรดิของญี่ปุ่นนั้น ได้ปรากฏปัญหาแบบเดียวกับที่ซอส์คานาในอินโดนีเซีย และฝรั่งเศสในอินโดจีนกำลังเผชิญอยู่

ถึงแม้ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีวัฒนธรรมและเหตุการณ์แวดล้อมในปัจจุบันแตกต่างกันไป แต่เขาเหล่านั้นก็ได้มีประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกันในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง กล่าวคือ เมื่อญี่ปุ่นโค่นมหาอำนาจอาณานิคมลงอย่างฉับพลันเห็น บรรดาผู้นำขบวนการชาตินิยมในประเทศส่วนมากให้ความร่วมมือกับ “ระบอบใหม่” ด้วยความหวังเกิดผลดีต่อขบวนการชาตินิยมของตน แต่เมื่อบรรดาผู้นำเหล่านั้นมองเห็นสภาพการณ์ที่แท้จริงของความทารุณโหดร้ายและการแสวงหาผลประโยชน์ของญี่ปุ่น และเห็นการที่ฝ่ายสัมพันธมิตรตีโต้กลับอย่างแข็งขันนั้น ชาตินิยมเหล่านั้นก็ยอมรับ “เอกราช” ในรูปที่ญี่ปุ่นเหยียบย่ำให้และพร้อมกันนั้นก็เตรียมจะเข้าข้างเติมเมื่อญี่ปุ่นแพ้สงคราม การที่ญี่ปุ่นสร้างกำลังทหารให้แก่ดินแดนเหล่านั้นโดยเฉพาะในอินโดนีเซียและพม่า และฝ่ายสัมพันธมิตรสร้างกำลังให้แก่ขบวนการต่อต้านดังเช่นในฟิลิปปินส์ มลายู พม่าและอินโดจีน ทำให้สงครามสิ้นสุดลงโดยเกิดกำลังทหารของฝ่ายชาตินิยมขึ้นในเกือบทุกประเทศ และเป็นกำลังที่มีอาวุธยุทโธปกรณ์ที่เข้มแข็ง และพร้อมที่จะสนับสนุนเอกราชของตน ในขณะเดียวกันญี่ปุ่นได้ตั้งรัฐบาล “เอกราช” ขึ้นในพม่าในเดือนสิงหาคม ปี ค.ศ. ๑๙๔๓ กับในฟิลิปปินส์ในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๔๓ โซการ์โนได้ประกาศเอกราชในวันที่ ๑๗ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๔๕ และโฮจิมินห์ ก็ประกาศเอกราชเหมือนกัน ในวันที่ ๒ กันยายน เมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรกลับเข้ามายึดครองดินแดนเหล่านั้นอีกในตอนปลายปี ค.ศ. ๑๙๔๕ จึงพบว่าสถานการณ์ได้เปลี่ยนไปจากเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๑ อย่างมากมาย

โฉมหน้าของประเทศเอกราชที่เกิดใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรเห็นมีความจำเป็นที่จะต้องกลับเข้ามาทำการยึดครองในดินแดนภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีก เพื่อที่จะดำเนินการปลดอาวุธและถอนทหารญี่ปุ่น การปลดปล่อยเชลยศึก การบรรเทาทุกข์ และการฟื้นฟูบูรณะหลังสงคราม บรรดาประเทศเจ้าของอาณานิคมซึ่งได้เห็นห่างจากไปเสียนาน ได้พากันกลับมาพร้อมกับความยึดมั่นที่ล้าสมัยว่าอาณานิคมเหล่านั้นยังต้องพึ่งพาอาศัยตนอยู่ และในเวลาเดียวกันก็ได้ตระหนักแน่ในประโยชน์ของอาณานิคมสำหรับการป้องกันประเทศแม่ในยามสงคราม เจ้าหน้าที่ที่ปกครองอาณานิคมเข้าใจว่าตนมีหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกันกับความพยายามที่จะป้องกันรักษาผลประโยชน์ของนักธุรกิจในอาณานิคม ทำให้มีการหันกลับไปสู่สภาพเดิมก่อนสงคราม ดังนั้นจึงปรากฏว่าระยะสิบปีหลังสงครามพลังชาตินิยมปะทะกับพลังลัทธิอาณานิคมอย่างเต็มที่ ขณะเดียวกันนั้นขบวนการคอมมิวนิสต์สากลก็พยายามฉวยโอกาส ในบั้นปลายพลังของชาตินิยมก็ได้พิสูจน์ว่าความเข้มแข็งกว่าพลังทั้งหลาย และประเทศเอกราชใหม่ ๘ ประเทศก็ได้ปรากฏโฉมหน้าขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีขนาดและลักษณะต่างๆ กันไป ประวัติศาสตร์ของแต่ละประเทศก่อให้เกิดปัญหาอันสลับซับซ้อนในการตีความหมายและอยู่

นอกเหนือขอบข่ายของหนังสือเล่มนี้ แต่เราก็จะกล่าวถึงช่วงที่สำคัญ ๆ ในการก่อกำเนิดประเทศใหม่ ๆ เหล่านี้ ตลอดจนบทบาทของขบวนการคอมมิวนิสต์และบทบาทของชาวจีนอันเป็นชนกลุ่มน้อยในแต่ละประเทศ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์สากลเกี่ยวกับการที่จีนคอมมิวนิสต์อย่างเข้าสู่เวทีของโลก

ข้อตกลงหลังสงครามที่ทำกับประเทศไทย (ซึ่งใช้ชื่อว่าสยามอีกครั้งระหว่าง ปี ค.ศ. ๑๙๔๕—๑๙๔๘) กับการสถาปนาเอกราชของฟิลิปปินส์ทำให้ไม่เกิดการปะทะกันระหว่างลัทธิชาตินิยมกับลัทธิอาณานิคมในประเทศทั้งสองนี้ แต่คนกลุ่มน้อยที่ปกครองประเทศก็ต้องเผชิญกับปัญหาที่มีความน่าวิตกเช่นกัน

ในฟิลิปปินส์

ได้รับเสรีภาพทางการเมืองตรงตามกำหนด คือ ในปี ค.ศ. ๑๙๔๖ เปรียบเทียบกันไม่ได้เลยกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ความช่วยเหลือจากอเมริกา (ซึ่งในที่สุดรวมเป็นเงินถึงสองพันล้านดอลลาร์) เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการบูรณะประเทศหลังสงครามและการค้าอย่างเสรีกับสหรัฐอเมริกาก็ต้องมีผลเสียหายอย่างมากถ้าจะต้องยุติลง ดังนั้นจึงมีการตกลงกันว่า การค้าอย่างเสรีนี้จะคงดำเนินต่อไปก่อนจนถึงปี ค.ศ. ๑๙๕๔ และจะค่อย ๆ มีการควบคุมในช่วงเวลาสี่สิบปีหลังจากนั้น นอกจากนี้ คนอเมริกันยังได้รับอนุญาตให้เข้ามาร่วมแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในฟิลิปปินส์ด้วย อเมริกายังได้ทำสัญญาเข้าฐานทัพสำหรับกองทัพบกและทัพเรือเป็นเวลา ๙๙ ปี การขจัดลัทธิอาณานิคมในด้านการเมืองนั้นทำได้ง่ายดายกว่าในด้านเศรษฐกิจ หรือด้านยุทธศาสตร์

ผลประโยชน์อันเกิดจากการที่ประเทศตกอยู่ภายใต้การยึดครองของศัตรู คือ ได้มีการเห็นชอบให้มีการจัดตั้งกำลังกองโจรขึ้นในหมู่ชาวนา ขบวนการนี้มีได้ต่อต้านเพียงแต่ญี่ปุ่นผู้รุกรานเท่านั้น แต่ยังคงต่อต้านผลประโยชน์ของพวกเขาเจ้าของที่ดินซึ่งมักจะร่วมมือกับญี่ปุ่นในการเรียกเกณฑ์ข้าวและสินค้าอื่น ๆ อย่างละมก ๆ เพื่อส่งไปญี่ปุ่น กำลังกองโจรที่สำคัญบนเกาะลูซอนเป็นกลุ่มที่ได้รับกำลังอุดหนุนจากสหรัฐอเมริกา แต่ปรากฏในภายหลังว่าอยู่ใต้การควบคุมของคอมมิวนิสต์มีชื่อว่า “กองทัพเพื่อการต่อต้านญี่ปุ่น” (เรียกโดยย่อว่า อุกบาลาฮับ) หรือฮุก พวกฮุกนี้ได้เอาที่ดินของบรรดาเจ้าของที่ดินมาทำการจัดสรร หรือมิฉะนั้นก็ลดค่าเช่านาลง กับจัดการปกครองขึ้นตามท้องถิ่นทั่วไปอย่างกว้างขวาง พวกฮุกมีกำลังอยู่ประมาณ ๘๐,๐๐๐ คน ซึ่งทำการต่อต้านตำรวจ ซึ่งมาตอนนี้พยายามเข้ามาช่วยพวกเจ้าของที่ดินยึดสิทธิของตนกลับคืน ดังนั้น ความยากจนข้นแค้นของประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นผู้เช่าที่ดินจึงเป็นโอกาสอันงามสำหรับขบวนการคอมมิวนิสต์หลังสงคราม เพราะความ

ยากจนได้ทวีขึ้นระหว่างการยึดครองของญี่ปุ่น และเมื่อพรรคชาตินิยมขึ้นมาอำนาจอีกก็มีได้ช่วยบรรเทาลง

การเจรจากับหัวหน้าของพวกซุก คือ หลุยส์ ตารุก หรือใช้กำลังตำรวจปราบปรามอย่างรุนแรงเป็นวิธีการที่ไม่ได้ผลในการแก้ปัญหาพวกซุก แต่ในปี ค.ศ. ๑๙๕๐ รัฐมนตรีกลาโหม รามอน แมกไซไซ ซึ่งเป็นคนมีต้นทุนต่ำแต่เป็นคนนำที่สามารถ ได้นำเอากองทัพประจำการของฟิลิปปินส์อันมีอาวุธยุทโธปกรณ์และมีวินัยดี เข้ามาทำการปราบปรามกองโจรแทนตำรวจ มาตรการนี้ประกอบกับการปฏิรูปอื่น ๆ ได้ลดอำนาจที่ชั่วร้ายและมักได้ของพวกกษัตริย์เก่าในท้องถิ่นลง และช่วยบรรเทาความทุกข์ยากของพวกชาวนาผู้เช่าที่ดินลง จนพอที่จะไปบันทึกกำลังของขบวนการคอมมิวนิสต์ลง ความสำเร็จนี้ส่งผลให้แมกไซไซได้เป็นประธานาธิบดีใน ค.ศ. ๑๙๕๓ กับได้ปลูกฝังลักษณะใหม่ไว้ในการเมืองของฟิลิปปินส์ นั่นคือ การผูกใจประชาชนผู้ไร้อภิสิทธิ์ ซึ่งคงมีต่อไปแม้ในระยะหลังจากที่แมกไซไซประสบอุบัติเหตุเครื่องบินตกเสียชีวิตลงในเดือนมีนาคม ปี ค.ศ. ๑๙๕๗

ในประเทศพม่า

เมื่อรัฐบาลพลเรือนของอังกฤษกลับมากำหนดอีกครั้งก็เริ่มเหมาเอาเองว่า การจะบูรณะเศรษฐกิจของประเทศจำเป็นต้องอาศัยบริษัทต่าง ๆ ของอังกฤษ กับเศรษฐกิจผู้มีอาชีพให้เงินกู้ชาวอินเดีย ซึ่งเป็นสาเหตุเพียงพอที่จะนำเอาบุคคลเหล่านี้กลับเข้ามาในพม่าอีกครั้งหนึ่ง พร้อมกับชดเชยค่าเสียหายและคืนทรัพย์สินเดิมให้ ทั้งนี้ อังกฤษไม่ยอมรับความจริงที่ว่า ถึงพม่าจะประสบความเสียหายในทางเศรษฐกิจอย่างมากในสงคราม ช่วยให้การเมืองเติบโตขึ้น ข้าราชการอังกฤษที่กลับมามีตำแหน่งในชั้นแรกไม่ยอมรับว่าองค์การ เอ.เอฟ.พี.อี.แอล. (AFPEL) ภายใต้การนำของอูอองซานซึ่งเป็นวีรบุรุษแห่งชาติ กับตะขิ่นขึ้นหน้าหัวหน้าอื่น ๆ เช่น อูอูนั้นเป็นตัวแทนของชาวพม่าทั่วทั้งประเทศ แต่ในที่สุด รัฐบาลพรรคกรรมกรหลังสงครามของอังกฤษ ซึ่งได้ยอมรับจะให้เอกราชแก่อินเดีย ก็ต้องยอมรับสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในพม่าด้วย และแต่งตั้งให้บรรดาหัวหน้าขององค์การ เอ.เอฟ.พี.อี.แอล. (AFPEL) เข้ามาเป็นรัฐบาลบริหารประเทศ ก่อนหน้านั้น คือ ในปี ค.ศ. ๑๙๔๖ องค์การนี้ได้ทำการขับสมาชิกคอมมิวนิสต์ออกจากกลุ่มของตน และมาตอนนี้ก็ร่วมมือทำการเจรจาเป็นองค์การในการวางแผนอนาคตของพม่า ท่ามกลางความไม่สงบ การนัดหยุดงาน การก่อกวนของคอมมิวนิสต์ และการขัดแย้งระหว่างชนกลุ่มน้อยซึ่งเกิดขึ้นอยู่เนื่อง ๆ

ในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๔๗ อองซานและนายกรัฐมนตรีเอตลีของอังกฤษตกลงกันในการลอนดอนเรื่องการให้เอกราชแก่พม่า โดยให้พม่าสามารถเลือกเอาว่าจะรับหรือ

ปฏิเสฐฐานะของประเทศในเครือจักรภพของอังกฤษ ครั้นถึงเดือนกรกฎาคม อองซาน (อายุ ๓๒ ปี) กับรัฐมนตรี ส่วนใหญ่ในคณะรัฐบาลก็ถูกสังหารโดยนักการเมืองคู่แข่ง แต่อู๋นเข้ารับหน้าที่แทน และในเดือนตุลาคมก็ตกลงเลือกที่จะมีอิสรภาพสมบูรณ์โดยไม่อยู่ในเครือจักรภพอังกฤษ ตั้งแต่วันที่ ๔ มกราคม ค.ศ. ๑๙๔๘ ทั้งที่อังกฤษยื่นข้อเสนออย่างใจกว้างหลายข้อ สาธารณรัฐสหภาพพม่าที่ตั้งขึ้นตั้งกล่าวอยู่รอดมาได้ทั้ง ๆ ที่เผชิญกับการกบฏในประเทศหลายครั้ง กบฏคอมมิวนิสต์ ๒ กลุ่ม (พวก “ธงขาว” และ “ธงแดง”) นอกจากนี้ก็มีกบฏอดีตกองโจร พวกกะเหรี่ยงและชนกลุ่มน้อยอื่นๆ พวกกบฏไม่อาจจะรวมกันได้และไม่อาจเอาชนะกองทัพของรัฐบาลภายใต้บังคับบัญชาของนายพลเนวิน ต่อมาอีกสิบปี เมื่อมีทุจริตในหน้าที่และความยุ่งยากในรัฐบาลเพิ่มขึ้น เนวินก็ทำการยึดอำนาจ (ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๕๘) เป็นเวลาหนึ่งปี เพื่อจัดการปกครองด้วยทหารที่มีประสิทธิภาพ ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๖๐ มีการเลือกตั้งและอู๋นก็ได้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง แต่แล้วในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๖๒ เนวินก็เข้ายึดอำนาจอีกครั้งหนึ่งโดยไม่มีการประกาศกำหนดเวลาการปกครองโดยไม่มีรัฐสภา

ในมลายา

ชาวมลายามีปัญหาในการรักษาอำนาจของตนในคาบสมุทรวี ขณะที่สิงคโปร์เป็นเมืองท่าที่มีพลเมืองเป็นชาวจีนเสียเป็นส่วนใหญ่ ก็ยากที่จะปลุกปั่นความรู้สึกทางชาตินิยมที่เป็นเอกภาพเพื่อจะต่อต้านระบอบอาณานิคมของอังกฤษ อย่างไรก็ตาม ในปี ค.ศ. ๑๙๔๖ อังกฤษก็ได้ยื่นข้อเสนอที่จะทำคนให้หันต่อกาลสมัย โดยจะทำการรัฐต่าง ๆ ในมลายาตลอดจนประมุขของรัฐมาไว้ใต้สหภาพมลายาที่จะตั้งขึ้น และให้ชนทุกเชื้อชาติเป็นประชาชนของสหภาพนี้โดยเท่าเทียมกันหมด ซึ่งรวมทั้งชาวจีนในสิงคโปร์ด้วย แต่ตามหลักการดังกล่าว ชาวจีนอาจมีอิทธิพลเหนือชาวมลายาได้ องค์การแห่งชาติมลายา หรือ ยู.เอ็ม.เอ็น.ไอ. อันเป็นองค์การที่เพิ่งจะก่อตั้งขึ้นและเป็นตัวแทนของชาวมลายาอย่างกว้างขวาง จึงขัดขวางโครงการนี้อย่างแข็งขัน อังกฤษจึงเปลี่ยนนโยบาย และในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๔๘ ก็ได้จัดตั้งสหพันธ์มลายาขึ้น โดยมีรัฐมลายาทั้งหลายเป็นพื้นฐานสำคัญ ซึ่งบัดนี้เข้มแข็งมากขึ้นสำหรับที่จะเป็นผู้ปกป้องชุมชนมลายาจากชนชาวจีน สหพันธ์นี้ไม่ได้รวมสิงคโปร์เข้าด้วย

หลังจากนั้นไม่นาน ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๔๘ พวกคอมมิวนิสต์ได้ก่อการกบฏขึ้น โดยมีองค์การคอมมิวนิสต์สากลเป็นผู้บงการ สำนักแถลงข่าวคอมมิวนิสต์ได้ถูกจัดตั้งขึ้นในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๔๗ อันได้แก่พรรคคอมมิวนิสต์สากลที่แปลงรูปใหม่ และได้มีการประชุมระหว่างชาติขึ้นที่เมืองกัลกัตตาในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๔๘ โจรจีนจำนวน ๒-๓

พันคน ทำการกบฏอยู่ในมลายาเป็นเวลานานถึงเก้าปี “กองทัพปลดแอกแห่งชาติมลายา” นี้ปฏิบัติงานจากที่มั่นในป่าทึบ และได้รับเสบียงอาหารจากหมู่บ้านต่าง ๆ ของชาวจีนที่เคยอพยพหนีญี่ปุ่นไปอาศัยอยู่ราว ๓๐๐,๐๐๐ คน กองทัพนี้ได้เสนอแผนตามแบบ “ประชาธิปไตยใหม่” ก่อการร้ายตามบริเวณเรือกสวน และก่อกวนการผลิตและการค้า ในที่สุดก็ต้องใช้กำลังทหารอังกฤษกับทหารมลายาเป็นสิบ ๆ กองพัน และใช้กำลังกองทัพเรือคุมฝั่งทะเลทั้งสองฟาก เพื่อที่จะนำเอาชาวจีนเหล่านี้กลับเข้ามาอยู่เสียในหมู่บ้านที่อยู่ใต้การควบคุมของรัฐบาลเพื่อตัดกำลังเสบียงของโจรจีนเสีย ยุทธวิธีแบบนี้ชวนให้นึกถึงนโยบายของจีนแต่โบราณ คือ การ “สร้างเสริมกำแพงและกวาดล้างบริเวณชนบท” การกบฏค่อยสงบลงหลังจากได้มีการร่วมมือกันระหว่างพรรคการเมืองสองพรรคซึ่งเป็นตัวแทนเชื้อชาติ คือ องค์การแห่งชาติมลายา (ภายในการนำของตวนกูอับดุลราห์มัน) กับสมาคมชาวจีนมลายา เพื่อร่วมกันเรียกร้องเอกราช ต่อมาเมื่อมีพรรคชาวจีนเดียวมลายา เข้ามาสมทบอีกทำให้ได้ที่นั่งในสภาถึง ๕๑ ที่นั่ง จากจำนวนที่นั่งทั้งหมด ๕๒ ที่นั่ง ในการเลือกตั้งที่มีขึ้นในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๕๕ การเรียกร้องเอกราชเป็นเสียงเดียวกันนี้มีผลให้สหพันธมลายาได้เป็นสมาชิกที่มีเอกราชสมบูรณ์ในเครือจักรภพอังกฤษในเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๙๕๗ โดยมีตวนกูอับดุลราห์มันเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรก

แม่สิงคโปร์จะเป็นเมืองใหญ่ในมลายา แต่ก็เป็นเมืองของชาวจีน และเป็นเมืองท่าที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ของอังกฤษด้วย ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๕๙ สิงคโปร์ก็ได้เป็นรัฐที่มีการปกครองของตนเอง และมีผู้แทนพระองค์สมเด็จพระราชินีอังกฤษเป็นประมุขของรัฐ มีการพยายามแก้ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสิงคโปร์กับสหพันธมลายาโดยการจัดตั้งประเทศมาเลเซียขึ้นใน ปี ค.ศ. ๑๙๖๓ โดยรวมเอามลายา สิงคโปร์ ซาราวัก และซาบাহ์ (บอเนียวเหนือ) เข้าด้วยกัน

ในอินโดนีเซีย

ในฤดูใบไม้ร่วง ค.ศ. ๑๙๔๕ เจ้าหน้าที่ปกครองอาณานิคมของฮอลันดาได้กลับเข้ามาพร้อมกับกำลังของอังกฤษที่มาทำการยึดครอง แต่มาพบว่ากองทัพของสาธารณรัฐอินโดนีเซียกำลังทำการรบอยู่กับญี่ปุ่นเพื่อชิงเมืองจาการ์ตา (ชื่อเก่าแก่ของปัตตาเวีย ซึ่งญี่ปุ่นได้ฟื้นฟูขึ้นมาใช้อีก) และเมืองใหญ่อื่น ๆ อาศัยความเชื่อที่ว่าฮอลันดาควรและสามารถที่จะกลับเข้ามาทำการปกครองอีก ไม่ช้ากำลังทหารของฮอลันดาก็ปะทะกันกับกองทัพของอินโดนีเซียที่หลายจุดด้วยกัน เมื่อเห็นว่าความไม่สงบลุกลามออกไปอย่างกว้างขวาง อังกฤษจึงระงับการปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นเป็นการชั่วคราวและปล่อยให้ทหารญี่ปุ่นทำการยึดเมืองต่าง ๆ

คืนจากชาวอินโดนีเซีย แต่พลังอันแรงกล้าของความรู้สึกชาตินิยม บวกกับสาเหตุอื่น ๆ อีกหลายประการทำให้อังกฤษเห็นว่าพวกซอลันดาจะต้องเปิดการเจรจา หลังจากที่ทหารญี่ปุ่นประมาณ ๒๕๐,๐๐๐ คนถูกส่งกลับประเทศแล้ว และอังกฤษก็ได้ถอนตัวออกไปในตอนปลายปี ค.ศ. ๑๙๔๖ การต่อสู้ระหว่างพวกซอลันดากับอินโดนีเซียก็ดำเนินต่อไปอีกสามปี ซึ่งเป็นช่วงเวลาการต่อสู้อันเข้มข้นและการเจรจาที่มีแต่ความผิดหวัง

ในวงการเมืองอันวุ่นวายของสาธารณรัฐในระยะเดียวกันนั้น ปรากฏว่า สจาห์รี ได้เป็นนายกรัฐมนตรี (พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๔๕—มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๔๗) เพื่อจะช่วยให้การเจรจากับซอลันดาเป็นไปได้โดยราบรื่นยิ่งขึ้น เพราะเขามีได้ให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นในระหว่างที่มีการยึดครอง ส่วนโซการ์โนซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นประธานาธิบดีก็ยังคงรักษาสถานะเดิมของตนในการเป็นผู้นำสามารถจะโน้มน้าวจิตใจสามัญชนได้ดีที่สุด

ในการขบเกี่ยวกับพวกซอลันดา ในขั้นแรกทางฝ่ายสาธารณรัฐตกลง (โดยสัญญาเชริบอนกับลึงกัจจาติ ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๔๖) ยอมรับการรับรองว่าตนมีอำนาจโดยพฤตินัยเหนือเกาะชวาและสุมาตรา คือเหนือประชากรและเศรษฐกิจของอินโดนีเซียถึงประมาณร้อยละ ๘๕ ฝ่ายซอลันดายังคงหวังว่าจะสามารถรักษาสหภาพเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซียภายใต้พระราชินีของตนไว้ได้ ในสหภาพนี้ ส่วนที่เป็นอินโดนีเซีย (“คือสหรัฐอินโดนีเซียอันมีลักษณะเป็นสหพันธ์”) จะประกอบด้วยบอร์เนียวกับรัฐใหญ่ทางซีกตะวันออก (คือ เกาะต่าง ๆ ที่อยู่ทางคั่นตะวันออกทั้งสิ้น) รวมทั้งสาธารณรัฐด้วย พวกซอลันดาได้ใช้มาตรการทางเศรษฐกิจที่กีดกันการส่งสินค้าออกจากบริเวณสาธารณรัฐอยู่ต่อไป และในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๔๗ ก็ได้เปิดฉากการโจมตีโดยกำลังทหารอย่างเต็มอัตรา (เรียกว่า “ปฏิบัติการตำรวจ”) กำลังทหารของพวกซอลันดากระจายเข้าควบคุมเส้นทางขนส่ง ด้วยวิธีเดียวกับที่ญี่ปุ่นได้ใช้แล้วในจีนเมื่อสิบปีก่อน และยึดได้เมืองใหญ่ ๆ กับเมืองท่าหลายเมือง รวมทั้งการคมนาคมบนเกาะชวาและสุมาตรา ส่วนกำลังของฝ่ายสาธารณรัฐก็สลายตัวหายไป ในบริเวณภูเขาและในหมู่บ้าน สหประชาชาติยื่นมือเข้าแทรกแซง มีการเจรจากันขึ้นอีก แต่พวกซอลันดาก็จัดตั้งดินแดนที่ยึดได้นั้นเป็นรัฐใหม่อย่างเอกเทศ จนฝ่ายสาธารณรัฐมีเนื้อที่อยู่ไม่ถึงครึ่งหนึ่งของเกาะชวา อย่างไรก็ตาม สาธารณรัฐก็ยอมรับเงื่อนไขหยุดรบของซอลันดาในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๔๘ หลังจากได้มีการเจรจาทอรองกันบนเรือเรนวิล ของสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้เป็นเพราะสาธารณรัฐมีความหวังว่าสหรัฐอเมริกาจะให้ความสนับสนุน ซึ่งจะช่วยประกันว่าจะมีการแสดงประจักษ์ตายเป็นธรรม แต่ระหว่างที่ซอลันดาเดิมแต่มุ่งเพื่อหลีกเลี่ยงสิ่งนี้ และการที่อเมริกามีได้ทำอะไรจึงดูเหมือนกับว่าเข้าข้างซอลันดา พวก

ชาตินิยมหลายคนก็ได้หันไปให้ความหวังกับสหภาพโซเวียต และตัวแทนโซเวียต คือ พรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซีย พี เค ไอ (PKI)

นี่คือสภาพที่เป็นอยู่เมื่อคอมมิวนิสต์พยายามจะเข้ายึดอำนาจ มุสโซโซซึ่งเป็นหัวหน้าคนหนึ่งของพรรคคอมมิวนิสต์ ปี ค.ศ. ๑๙๒๖ ได้ถูกส่งตัวกลับมาจากมอสโกอย่างกะทันหัน ซึ่งเห็นได้ชัดว่าเหตุการณ์ในอินโดนีเซียนั้นเป็นส่วนหนึ่งของแผนของสำนักแกลงข่าวคอมมิวนิสต์ในปี ค.ศ. ๑๙๔๘ ที่จะยุยงให้เกิดการกบฏขึ้นในมลายา พม่า อินเดีย กับที่อื่น ๆ อีก มุสโซโซได้จัดการเสริมสร้างและขยายกำลังขององค์การคอมมิวนิสต์อย่างรวดเร็ว แต่รัฐบาลของฝ่ายสาธารณรัฐเชื่อตามความเห็นของโมฮัมหมัด ฮัตตา ผู้เป็นนายกรัฐมนตรีระหว่าง ปี ค.ศ. ๑๙๔๘-๑๙๔๙ ที่ว่า “การปฏิวัติของชาติของเราจะต้องล้มลงกลางคันเป็นแน่แท้ ถ้าหากเราปล่อยให้การปฏิวัติสังคมนิยมเข้ามา” เมื่อฝ่ายรัฐบาลดำเนินมาตรการป้องกันอย่างเข้มแข็ง พวกคอมมิวนิสต์จึงเริ่มการกบฏในเดือนกันยายนก่อนเวลาอันสมควร โดยพวกสมาชิกชั้นรอง ๆ มุสโซโซประณามความล้มเหลวของ “ชนชั้นกลางแห่งชาติ” แต่โซการ์โนเรียกร้องประชาชนให้สนับสนุน “อินโดนีเซียอิสระที่ไม่ขึ้นกับประเทศใด ๆ ทั้งสิ้น” ภายในเวลาสองเดือน การกบฏก็ถูกปราบปรามลง

ต่อมาเป็น “ปฏิบัติการตำรวจ” ครั้งที่สองของฮอลันดา อันเป็นการละเมิดข้อตกลงพักรบที่ทำบนเรือเรนวิล พวกฮอลันดาเปิดฉากทำสงครามเต็มที่ยุทธวิธีขึ้นโดยกะทันหันในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๘ มีการใช้เครื่องบินทิ้งระเบิด พลร่ม และกองทหารยานเกราะบุกเข้าไปเป็นแนว นอกจากจะยึดเมืองที่เหลืออยู่ทั้งหมดได้แล้ว พวกฮอลันดา ยังจับโซการ์โน ฮัตตา สจาห์รี กับหัวหน้าอื่น ๆ บุคคลเหล่านี้ถูกส่งไปกักกันไว้ที่เกาะบังกา และได้รับแจ้งให้รู้ว่า รัฐบาลของสาธารณรัฐเป็นรัฐบาลที่ไม่ถูกต้อง (ฮอลันดาจัดตั้งรัฐบาลสหพันธรัฐที่นิยมฮอลันดาขึ้น) โดยไม่ฟังมติของสหประชาชาติ จัดการแบ่งอินโดนีเซียออกเป็นรัฐใหญ่ ๆ รวมสิบสองรัฐ แต่ละรัฐมีประมุขชาวอินโดนีเซียซึ่งอยู่ใต้อำนาจของฮอลันดา ส่วนพวกสนับสนุนสาธารณรัฐถูกยิงเป้าบ้าง ถูกจำขังบ้าง หรือมีฉันทันนั้นก็ถูกคุกคาม พวกฮอลันดาหวังว่าการแสดงอำนาจเช่นนี้จะช่วยทำให้อินโดนีเซียยอมร่วมมือ และอยู่ใต้อำนาจของตน ฝ่ายสาธารณรัฐจะแพ้คะแนนเสียงจะถูกจำกัดอำนาจลงหรืออาจถูกปราบปรามจนสิ้นก็ได้ แต่ความพยายามของฮอลันดาไม่ได้ผล เหตุผลประการหนึ่ง คือ การเป็นปฏิปักษ์ของชาวโลก แม้ว่าจะในระยะแรก สหรัฐอเมริกายังรีรอที่จะทำการอันใดลงไปอันจะมีผลกระทบกระเทือนบทบาททางเศรษฐกิจของฮอลันดาในการฟื้นฟูยุโรปก็ตาม แต่สาเหตุประการสำคัญที่ทำให้ฮอลันดาล้มเหลวก็คือการที่ประชาชนไม่ให้ความร่วมมือ กับยังได้ก่อตั้งขบวนการกองโจรขึ้นต่อต้านโดยแทบจะไม่ต้องมีผู้นำ ขณะที่การต่อต้านทวีขึ้น สหรัฐอเมริกาก็ใช้อิทธิพลของ

คนที่มียูกับทั้งสองฝ่ายช่วยให้มีการตกลงกันได้อีกครั้งหนึ่ง กับช่วยให้มีการสถาปนาพวกหัวหน้าของฝ่ายสาธารณรัฐขึ้นอีกที่จ้อกจาการ์ทำในปี ค.ศ. ๑๙๔๙ และให้มีการประชุมโต๊ะกลมขึ้นที่ กรุงเฮก (สิงหาคม-พฤศจิกายน) ด้วยวิธีนี้เอง ในวันที่ ๒๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๙ จึงมีการสถาปนาสหรััฐอินโดนีเซียในรูปของสหพันธ์ขึ้น ซึ่งมีอำนาจอธิปไตย มีโซการ์โนเป็นประธานาธิบดี และชัตตาเป็นนายกรัฐมนตรี และมีสาธารณรัฐเป็นองค์ประกอบที่ใหญ่ที่สุดในสหพันธ์นี้ สำหรับนิวกินีตะวันตก (อิเรียนตะวันตก) ซึ่งมีประชาชนที่มีเชื้อชาติแตกต่างไปจากชาวอินโดนีเซียส่วนอื่นนั้น ยังคงอยู่ใต้ปกครองของฮอลันดาต่อไป

ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๙๕๐ สหรััฐอินโดนีเซียที่เป็นสหพันธ์ก็ได้เปลี่ยนฐานะตัวเองเป็นสาธารณรัฐแบบเอกภาพ ล้มเลิกระบบสหพันธ์ที่ฮอลันดาวางไว้เสียสิ้น ส่วนความสัมพันธ์ของอินโดนีเซียกับเนเธอร์แลนด์ที่ยังคงเหลืออยู่ก็ค่อย ๆ ลดลงเป็นลำดับ ด้วยการยกเลิกสหภาพฮอลันดากับอินโดนีเซียในปี ค.ศ. ๑๙๕๔ กับออกประกาศในปี ๑๙๕๖ ล้มล้างหนี้สินที่สหรััฐอินโดนีเซียรับภาระไว้ในปี ค.ศ. ๑๙๔๙ หลังปี ค.ศ. ๑๙๕๗ อินโดนีเซียก็ได้ขับชนสัญชาติฮอลันดาออกนอกประเทศที่ละน้อยรวมกว่า ๕๐,๐๐๐ คน กับยึดสายการบินและสายการบินเรือของฮอลันดา และทำที่สุด ในปี ค.ศ. ๑๙๖๓ หลังการเจรจาแล้ว อินโดนีเซียก็เข้าครอบครองอิเรียนตะวันตก

ขณะที่ยึดถือนโยบายเป็นกลางในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนั้น การเมืองภายในของอินโดนีเซียเป็นไปโดยมีการด่างดูลกันอย่างไม่มั่นคง ระหว่างฝ่ายทหารกับฝ่ายพรรคการเมือง ซึ่งมีทั้งพรรคชาตินิยม (PNI) พรรคมุสลิมอันเป็นพรรคใหญ่ (มัสจุมิ) กับกลุ่มย่อย ๆ อีกหลายกลุ่ม อาทิ กลุ่ม คารูล อิสลาม ซึ่งเป็นพวก fundamentalist อย่างคลั่งไคล้ และยังมีพรรคคอมมิวนิสต์ (PKI) อีกด้วย เมื่อกำลังฝ่ายคอมมิวนิสต์ทวีขึ้นอย่างมาก หลังจากการเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกในปี ค.ศ. ๑๙๕๕ และเกิดการกบฏของพวกทหารซึ่งเป็นปรบักซ์กับคอมมิวนิสต์ในเวลาต่อมา โซการ์โนก็ได้นำเอา “ประชาธิปไตยใต้ผู้นำ” มาใช้ในระบบนี้โซการ์โนบังคับวิธีมีของผู้นำคนอื่น ๆ จนหมด ในปี ค.ศ. ๑๙๖๐ โซการ์โนก็ได้ปกครองประเทศแบบเผด็จการด้วยความหวังที่จะมีรัฐบาลที่ไม่ต้องถูกรบกวนโดยการเมืองระบบพรรค

ในอินโดจีน

ฝรั่งเศสอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่าฮอลันดาในอินโดนีเซีย โดยเฉพาะในเรื่องจำนวนประชากร เนเธอร์แลนด์มีประชากรเพียงเศษหนึ่งส่วนแปดของอินโดนีเซีย (๙.๖ ล้านต่อ ๗๖.๔ ล้านในปี ค.ศ. ๑๙๔๗) ในขณะที่ฝรั่งเศสมีประชากรครึ่งหนึ่งของอินโดจีน (๔๒ ล้านต่อ ๘๗ ล้าน)

นอกจากนั้น ฝรั่งเศส (รัฐบาลวิชี) ยังได้จัดการปกครองอาณานิคมนี้ติดต่อกันเรื่อยมาจนกระทั่งหกเดือนก่อนหน้าที่โฮจิมินห์จะประกาศอิสรภาพในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ อีกด้วย โดยนับเดียวกันกับพวกซอลันดา ฝรั่งเศสก็ถือว่าเป็นหน้าที่ เป็นความเหมาะสมและเป็นไปได้ที่ตนจะกลับมามีกรอบครอบงำอีกหลังสงคราม สำหรับต้านกำลังคน ทุรพยากรและอาวุธยุทโธปกรณ์แล้ว ฝรั่งเศสอยู่ในฐานะที่ดีกว่าซอลันดาทั้งสิ้น นอกจากนี้ในแง่ยุทธศาสตร์อย่างเดียวกันนั้นคือ กำลังกองทัพเรือของซอลันดาสามารถปีดล้อมชายฝั่งของสาธารณรัฐอินโดนีเซียได้ แต่พรมแดนเวียดนามติดกับจีนซึ่งฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ชัยชนะในปี ค.ศ. ๑๙๔๙ และข้อนี้ทำให้เกิดผลที่แตกต่างกันมากในบั้นปลาย

ทหารญี่ปุ่นได้เข้ายึดอำนาจในเดือนมีนาคม ปี ค.ศ. ๑๙๔๕ เข้าแทนที่ฝ่ายฝรั่งเศสและปลดอาวุธฝรั่งเศส ยกเว้นในเขตบริเวณภูเขาของแคว้นตังเกี๋ยซึ่งเป็นบริเวณที่พวกเวียดมินห์ได้มาตั้ง “เขตอิสระ” ขึ้นตรงเขตพรมแดนจีน และมีลักษณะแบบเดียวกันกับ “เขตอิสระ” ที่คอมมิวนิสต์จีน ได้ตั้งขึ้นในบริเวณที่อยู่เหนือขึ้นไปจากที่มันแห่งนี้ พวกเวียดมินห์ได้ทำการแทรกซึมเข้ามาในบริเวณที่ดินสามเหลี่ยมปากแม่น้ำแดงอยู่เรื่อย แม้แต่ในรัฐบาลหุ่นของเบาก็ถูกแทรกซึม เมื่อญี่ปุ่นยอมจำนนอย่างกะทันหันในเดือนสิงหาคม พวกเวียดมินห์และกองทัพขนาดเล็ก ๆ ของ โว เหงียน เกียบ ก็พบว่าตนมีประสิทธิภาพแต่ผู้เดียวในเวียดนามขณะนั้น เพราะญี่ปุ่นวางตัวเป็นกลาง และจักรพรรดิเบาก็ได้สละราชบัลลังก์ที่กรุงเวโนวันที่ ๒๖ สิงหาคม เพื่อเปิดทางให้แก่สาธารณรัฐประชาธิปไตยแห่งเวียดนาม โฮจิมินห์ประกาศเอกราชของสาธารณรัฐด้วยความปลอดภัยในวันที่ ๒ กันยายน ที่เมืองฮานอย

เช่นเดียวกับในอินโดนีเซีย การยอมจำนนของญี่ปุ่นทำให้เกิดปัญหาเฉพาะหน้าขึ้นคือ การรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ โดยเฉพาะในโคจีนจีนซึ่งมีนิกายศาสนาต่าง ๆ (นิกายเคาไต อันมีศาสนจักรและสันตะปาปาของตนเอง กับนิกายฮัวเหา อันเป็นสมาคมลับของพุทธศาสนิกชน) ทำการชิงดีชิงเด่นกันอยู่และต่างก็มีอาวุธของตนเอง นิกายเหล่านี้เป็นปรปักษ์กับคอมมิวนิสต์และมีกำลังคนพร้อม ได้ทำการทำลายแนวร่วมเวียดมินห์ซึ่งถึงแม้จะมีรูปที่รวมเอาชนทุกกลุ่มเข้าไว้ แต่ก็อยู่ใต้อิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน ซึ่งเครื่องครัดในลัทธิหรือเป็นพวกนิยมสตาลินนั่นเอง

สำหรับการเข้าทำการยึดครองเพื่อปลดอาวุธและส่งทหารญี่ปุ่นกลับประเทศของตนนั้น สัมพันธมิตรตกลงให้ฝ่ายจีนดำเนินการในบริเวณเหนือเส้นขนานที่สิบหก และให้อังกฤษเข้าทำการในบริเวณที่อยู่ใต้เส้นขนานนั้นลงมา เมื่อกำลังของอังกฤษมาถึงในกลางเดือนกันยายน ปี ค.ศ. ๑๙๔๕ พวกฝรั่งเศสเสรีก็ได้ติดตามเข้ามาพร้อมกัน ด้วยความเป็นห่วงพลเรือนฝรั่งเศสจำนวน ๒๐,๐๐๐ คนที่ตกค้างอยู่ที่ไซ่ง่อน และพวกนี้ก็ยังมีคามมุ่งมั่นแบบ

เดียวกับนายพลเดอโกลล์ ที่ไม่ยอมให้ศักดิ์ศรีของชาติลดลงโดยยอมสูญเสียจักรวรรดิ กองทหารอังกฤษได้มีคำสั่งให้ฝรั่งเศสตีอาวรุสได้ และใช้กำลังยึดกรุงไซ่ง่อน (๒๓ กันยายน) และเมื่ออังกฤษถอนทหารออกไปในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๔๖ พวกฝรั่งเศสก็ได้เข้าไปยึดครองเมืองใหญ่ ๆ เส้นทางสำคัญ ๆ และเรียกสวนขนาดใหญ่ในโคจิ้นจิ้นไว้อีกครั้งหนึ่ง แต่การต่อต้านในชนบทก็ยังคงมีต่อไปเป็นครั้งคราว

ส่วนในแคว้นตั้งเกียนั้น กองทัพจีนคณะชาติมาถึงในกลางเดือนกันยายน และได้ปล่อยให้ฝ่ายเวียดมินห์ปฏิบัติหน้าที่ต่อไปในसानอย โดยที่ผู้แทนฝรั่งเศสไม่สามารถทำอะไรได้ เมื่อได้จัดส่งทหารญี่ปุ่นกลับประเทศและได้ให้ฝรั่งเศสทำสัญญาการค้าอันเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายจีนแล้ว กองทัพจีนคณะชาติก็ถอนตัวออกไปในฤดูใบไม้ผลิ ปี ค.ศ. ๑๙๔๖ ซึ่งเมื่อถึงเวลานั้น ฝ่ายเวียดมินห์ก็ปักหลักได้มั่นคงแล้ว

เมื่อเทียบกับอินโดจีนเซีย พวกชาตินิยมในเวียดนามก็นับว่าเสียเปรียบเพราะมีประสบการณ์น้อยกว่าในการปกครองประเทศ ในระหว่างสงคราม ญี่ปุ่นได้ใช้คนฝรั่งเศสที่ให้ความร่วมมือกับตนทำการปกครองแทนที่จะใช้คนชาวเวียดนาม เป้าหมายของความเป็นปฏิปักษ์ต่อลัทธิอาณานิคม และความเกลียดชังคนต่างชาติซึ่งสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้น คือ การขับไล่ฝรั่งเศสออกไป และสร้างเสรีภาพขึ้นนั้น แต่เป้าหมายนี้ถูกบั่นทอนลงด้วยความมุ่งมั่นจะให้มีการปฏิวัติสังคมขึ้นในประเทศ ความยากจน และความไม่เสมอภาคกันในหมู่ประชากรที่แออัดกันอยู่บนที่ดินรูปสามเหลี่ยมปากแม่น้ำในเวียดนามเหนือได้ก่อให้เกิดขบวนการทางสังคมและชาตินิยมรวมกัน ดังเช่นที่โฮจิมินห์สนับสนุน การที่จะดำเนินการปฏิวัติทั้งสองขึ้นพร้อมกันนี้ย่อมหมายถึงว่าจะต้องทำศึกถึงสองด้าน คือ ด้านหนึ่ง คนที่รักชาติทั้งหมดทำการร่วมกันเพื่อต่อสู้กับคนต่างชาติ และอีกด้านหนึ่งก็เป็นการต่อสู้ที่สร้างความแตกแยก โดยมีการระดมกำลังคนยากจนและมวลชนที่ไม่มีความมั่นคงในสังคมมาต่อสู้กับชนกลุ่มน้อยอันเป็นพวกที่มีทรัพย์สินและร่ำรวย ในการต่อต้านการปราบปรามโดยฝรั่งเศสและญี่ปุ่นนั้น ปรากฏว่าพวกคอมมิวนิสต์เอาตัวรอดได้ดีกว่ากลุ่มอื่น ๆ เพราะวิธีจัดการที่แน่นแฟ้นกว่า โฮจิมินห์ซึ่งแม้จะได้ใช้เวลาอยู่มอสโคหลายปี ก็ปรากฏตัวเป็นผู้อาวุโสในการปฏิวัติของเวียดนามทั้งชาติด้วยความสามารถที่คล้ายคลึงกับซุนยัตเซ็นในการนำเอากลุ่มที่ขัดแย้งกันมาทำงานร่วมกัน และท้ายที่สุดในหมู่บู้จ้ายหลาย ๆ ประการ ความสำเร็จของลัทธิคอมมิวนิสต์ในรูปของ “ประชาธิปไตยใหม่” ของเมาเซตุงในประเทศจีนตอนปลายระยะปี ค.ศ. ๑๙๔๐-๑๙๕๐ ก็ได้เสริมพลังให้แก่ขบวนการแบบเดียวกันนั้นในดินแดนที่อยู่ทางใต้ของจีนเป็นธรรมดา ในระยะนี้คอมมิวนิสต์เวียดนามพยายามอยู่เรื่อย ๆ ที่จะลดพวกคอมมิวนิสต์ในแนวร่วมของตนให้เหลือน้อยที่สุด และได้ทำการยุบพรรคคอมมิวนิสต์แห่งอินโด-

จนอย่างเป็นทางการในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๔๕ กั้บังคับให้มีการเลือกตั้งขึ้นเป็นครั้งแรก และนำเอาพวกที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์เข้ามาร่วมในคณะรัฐบาลที่ฮานอย และได้จัดตั้งแนวร่วมประชาชน (เลี่ยนเวียด) ขึ้น โดยมีนโยบาย “เอกราชและประชาธิปไตย”

โฮจิมินห์ต้องเผชิญกับกลุ่มที่แก่งแย่งชิงดีทั้งหลาย เช่น กลุ่มผู้รักชาติที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ซึ่งมีจีนคณะชาติหนุนหลัง เป็นต้น เขามองไม่เห็นทางที่จะได้รับความช่วยเหลือให้เวียดนามได้เอกราชไม่ว่าจากจีนหรือจากสหรัฐอเมริกา ในวันที่ ๖ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๔๖ เขาทำสัญญากับฝรั่งเศสให้ฝรั่งเศสยอมรับรอง “สาธารณรัฐประชาธิปไตยแห่งเวียดนาม” ว่าเป็น “รัฐอิสระ ประกอบด้วยรัฐบาล รัฐสภา กองทัพ และการคลังของตนเอง และเป็นส่วนหนึ่งของสหพันธ์อินโดจีนและสหภาพฝรั่งเศส” สูตรนี้ (ต่อมาฮอลันดาก็ได้ใช้สูตรนี้ด้วยเหมือนกัน) ทำให้สาธารณรัฐถูกจัดเข้าไว้ในสหพันธอาณานิคมซึ่งจะรวมกันกับมหาอำนาจเมืองแม่ เกิดเป็นสหภาพขึ้นอีกทอดหนึ่ง เพื่อเป็นการตอบแทนกองทหารฝรั่งเศสก็กลับเข้าสู่ฮานอยได้โดยไม่มี การต่อต้าน ทั้งสองฝ่ายต่างให้สัญญากันอย่างกว้างๆ ซึ่งจะมีการตกลงรายละเอียดกันต่อไป แต่การเจรจาที่สืบเนื่องต่อมา รวมทั้งการประชุมที่จัดขึ้นในประเทศฝรั่งเศส (ที่ฟองแตนโบล, กรากฎาคม-สิงหาคม) กลับแสดงแต่เพียงว่าทั้งสองฝ่ายมีเป้าหมายและทัศนคติที่แตกต่างกันเสียจนไม่อาจจะรวมขอมกันได้ ฝรั่งเศสจัดการตั้งรัฐบาลหุ่นขึ้นปกครองอินโดจีนโดยเอกเทศ และแยกอินโดจีนจากส่วนอื่นของเวียดนาม ความสัมพันธ์เลวลงทุกที โดยเฉพาะหลังจากที่ฝรั่งเศสเข้าโจมตีไฮฟองทั้งทางเรือและอากาศในวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ทำให้มีพลเรือนเสียชีวิต ๖,๐๐๐ คนหรือกว่านั้น เวียดนามได้เข้าโจมตีฝรั่งเศสโดยไม่ให้รู้ตัวที่กรุงฮานอย ในวันที่ ๑๙ ธันวาคม และก็เกิดสงครามเต็มอัตราขึ้น หลังจากนั้นฝ่ายเวียดมินห์เป็นผู้จัดการให้มีการต่อต้านทหารฝรั่งเศสจำนวน ๑๑๕,๐๐๐ คน หรือกว่านั้นขึ้นในเขตชนบททั่วประเทศ

เมื่อสงครามอาณานิคมระหว่างฝรั่งเศสกับเวียดนามดำเนินยืดเยื้อต่อไป ในปี ค.ศ. ๑๙๔๗ และ ค.ศ. ๑๙๔๘ สงครามนี้ก็เป็นจุดสำคัญในการเมืองระหว่างมหาอำนาจในสงครามเย็นมากขึ้นทุกที อาจกล่าวได้โดยย่อว่า ระหว่างที่จีนคอมมิวนิสต์เริ่มเป็นฝ่ายได้เปรียบในประเทศจีน และขบวนการสากลที่มีโซเวียตหนุนหลังได้ก่อการกบฏคอมมิวนิสต์ในปี ค.ศ. ๑๙๔๘ ในประเทศพม่า มลายา ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซียนั้น การต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในหลายประเทศก็ได้แข็งขันขึ้นด้วยในหลายประเทศ อันเป็นแนวโน้มเอียงของประเทศทั่วโลกที่จะแบ่งเป็นสองค่าย กลุ่มคอมมิวนิสต์ในขบวนการเวียดมินห์ยิ่งแสดงท่าทีออกมาอย่างเปิดเผยขึ้นทุกที และในทำนองเดียวกัน ฝรั่งเศสก็ตั้งรัฐบาลขึ้นได้สำเร็จ ณ กรุงไซ่ง่อน

ในเดือนมิถุนายน ๑๙๔๙ โดยมีมติจักรพรรดิเขาไตเป็นประมุขของรัฐ และเป็นศูนย์รวมของนักชาตินิยมผู้ต่อต้านคอมมิวนิสต์

การจะตั้งคูดพวกชาตินิยมมาหาเวียดนามที่เป็นเอกราช ซึ่งจะยังคงอยู่ใต้ควบคุมของฝรั่งเศสนั้นไม่ใช่จะทำได้ง่าย โงคินเตียมซึ่งเป็นคนชั้นขุนนางเดิมและนับถือคริสต์ศาสนานิกายคาทอลิกกับเป็นปฏิปักษ์ต่อคอมมิวนิสต์ และเคยเป็นนายกรัฐมนตรีของจักรพรรดิเขาไตในปี ค.ศ. ๑๙๓๓ มาในตอนนี้ก็ไม่ยอมรับเป็นหัวหน้ารัฐบาลของเขาไต ถึงแม้ฝรั่งเศสจะยอมในที่สุดให้โคจิ้นจิ้นเป็นส่วนหนึ่งของเวียดนามที่เป็นเอกภาพและมี “เครื่องสัมพันธ” กับฝรั่งเศสก็ตาม รัฐบาลอาณานิคมของฝรั่งเศสไม่อาจจะลดอำนาจของตนในเวียดนามลงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งขณะที่ยังกำลังทำสงครามอยู่ กว่ารัฐสภาของฝรั่งเศสจะรับรองสนธิสัญญาต่าง ๆ เสร็จลงได้ในปี ค.ศ. ๑๙๕๐ ที่จะทำให้เวียดนามของเขาไต กัมพูชา และลาว เป็นประเทศเอกราช แต่อยู่ใน “เครื่องสัมพันธ” กับฝรั่งเศส สงครามในเวียดนามก็ได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นแล้ว มาบัดนี้จีนคอมมิวนิสต์มีพรมแดนติดกับตั้งเกีย และสหภาพโซเวียตต่างก็รับรองรัฐบาลของโฮจิมินห์ ส่วนสหรัฐอเมริกาและอังกฤษนั้น รับรองรัฐบาลของเขาไต มีข้าสสหรัฐอเมริกาที่ส่งอาวุธยุทธโปกรณ์ไปช่วยฝรั่งเศสในเวียดนาม ขณะเดียวกันนั้นความช่วยเหลือของจีนทางด้านเศรษฐกิจ ทางอาวุธและในด้านการฝึก (มีศูนย์อยู่ที่ภาคใต้ของจีน) ก็ช่วยเสริมสร้างกำลังของเวียดมินห์

ในระยะเจ็ดปีที่ทำการรบเกี่ยวกับฝรั่งเศสนี้ เวียดนามเหนือได้ประสบความขาดแคลนทางเศรษฐกิจและมีการแบ่งระเียบขบวนการเมืองขึ้น รัฐบาลกลายมาเป็นแบบคอมมิวนิสต์อย่างเต็มที่มากขึ้น โดยมีจีนเป็นแบบอย่าง พรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนที่ถูกยุบไปในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ คินซีพั้งมาใหม่ในปี ค.ศ. ๑๙๕๑ ในรูปของพรรคกรรมกรเวียดนาม (เวียดนามลาวตง) มี เตรีอง ซินห์ เป็นหัวหน้า ในระยะของการระดมกำลังคนและวัตถุนี้ กำลังของฝรั่งเศสซึ่งมีจำนวนทั้งหมด ๔๒๐,๐๐๐ คน ซึ่งรวมทั้งกองทัพของเวียดนาม ๒๐๐,๐๐๐ คนก็ต้องเผชิญกับการทำหายอันน่าเกรงขามของกองทัพเวียดมินห์ ซึ่งมีกำลังพลเกือบจะทัดเทียมกับฝรั่งเศสและมีที่มั่นอยู่ในบริเวณภูเขา กับแฝงแทรกซึมอยู่ในหมู่ประชาชนอย่างไม่มีทางกวาดล้าง เมื่อขบวนการลาวอิสระ (ปะเทดลาว) ภายในการนำของคอมมิวนิสต์เข้าโจมตีประเทศลาวซึ่งอยู่ทางตะวันตก ฝรั่งเศสก็ตัดสินใจจะทำการปิดกั้นเส้นทางลำเลียงใหญ่เสียโดยเสริมกำลังที่มั่นที่เตียน เบียน ฟู อันเป็นที่มั่นเขาสูงล้อมรอบด้วยการส่งกำลังทางอากาศ ตรงจุดนี้เองที่โว เหงียน เกียบ จัดการลำเลียงเอาปืนใหญ่เข้าไปอย่างไม่ได้คาดหมาย ในเดือนเมษายน-พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๕๔ และโค่นจักรวรรดิของฝรั่งเศสลงได้ ที่มั่นแห่งนี้ยอมจำนนในวันที่ ๗ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๕๔ อันทำให้ที่ประชุมระหว่างชาติที่กำลัง

ประชุมกันอยู่ที่กรุงเจนีวารับรองเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ โดยให้แบ่งเขตกันตามแนวที่อยู่เหนือกรุงเว้ไปเล็กน้อยราวๆ เส้นขนานที่สิบเจ็ด สาธารณรัฐประชาธิปไตยแห่งเวียดนามที่อยู่ใต้คอมมิวนิสต์ปกครองซีกเหนือจากซานฮุย และฝรั่งเศสก็ถอนตัวออกเพื่อเปิดทางให้รัฐบาลเขาได้แห่งสาธารณรัฐเวียดนามโดยมี โง คิน เตียม เป็นนายกรัฐมนตรีที่แข็งแกร่ง โง คิน เตียม ทำการปราบปรามศาสนาต่างๆ ที่มีกำลังอาวุธ กับปราบปรามกลุ่มต่างๆ ที่ทุจริตด้วยอย่างแข็งขัน ในตอนปลายปี ค.ศ. ๑๙๕๕ เขาได้ชัยชนะในการเลือกตั้ง ซึ่งโค่นอำนาจเขาได้ และทำให้เขาเป็นประมุขของรัฐแทน หลังจากปี ค.ศ. ๑๙๖๐ ไป สหรัฐอเมริกาก็ให้ความร่วมมือช่วยเหลือโดยตรงแก่รัฐบาลของโง คิน เตียมมากขึ้น เพื่อต่อต้านการแทรกซึมและการกบฏของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ในปี ค.ศ. ๑๙๖๓ เตียมถูกสังหารเมื่อพวกนายพลกองทัพก๊กอำนาจ แต่ก็ยังมีทำที่น้อยมากกว่าเวียดนามจะรวมกันได้

ทางตะวันตกของเวียดนาม คือ ประเทศลาว ในปี ค.ศ. ๑๙๖๐ มีสภาพไม่ต่างกันนัก กล่าวคือ ถูกยื้อแย่งไปมาระหว่างขบวนการคอมมิวนิสต์กับขบวนการต่อต้านคอมมิวนิสต์ซึ่งแต่ละฝ่ายก็มีกลุ่มมหาอำนาจทั้งสองหนุนหลังอยู่ ส่วนเขมรภายใต้การปกครองของกษัตริย์องค์สุดท้าย (นโรดม สีหนุผู้ซึ่งสละบัลลังก์ในปี ค.ศ. ๑๙๕๕ แต่ยังคงเป็นประมุขของประเทศอยู่) ได้พยายามจะรักษาความเป็นกลางที่หมิ่นเหม่ไว้ระหว่างกลุ่มทั้งสอง และในความสัมพันธ์กับประเทศที่เป็นอริมาแต่โบราณกาล คือ เวียดนาม และประเทศไทย

ประเทศใหม่ๆ เหล่านี้ประสบปัญหาที่เหมือนกัน คือ เรื่องชาวจีนชนกลุ่มน้อย ชุมชนชาวจีนโพ้นทะเลกลายเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจแบบพหุภาพ ของประเทศภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะระบบเศรษฐกิจในประเทศเหล่านี้เป็นระบบเศรษฐกิจแบบอาณานิคมที่มุ่งผลิตเพื่อการขายและความเจริญทางการค้า เมื่อคนยุโรปที่เข้ามาปกครองได้ถูกขับออกไปโดยขบวนการชาตินิยมแล้ว บรรดาชุมชนชาวจีนเหล่านี้ซึ่งได้เติบโตขึ้นภายในสมัยของชาวยุโรปก็กลายเป็นเป้าของการโจมตีในลำดับต่อไป ในประเทศไทย อินโดนีเซีย และในฟิลิปปินส์อันเป็นดินแดนที่มีความสัมพันธ์กับจีนน้อยกว่าเพื่อน ชาวจีนเหล่านี้เป็นเป้าของความเคียดแค้นที่อย่างหนักในบางครั้ง รวมทั้งการห้ามตั้งโรงเรียนจีนเพื่อตัดมิให้มีการถ่ายทอดภาษาและวัฒนธรรม ที่สำคัญไม่แพ้กัน คือ การห้ามคนจีนเข้าประเทศ กับการเลิกยอมรับระบบสองสัญชาติตามที่เคยมีมา มีการเผยแพร่ความรู้สึกชาตินิยมมากขึ้น ด้วยความสำเร็จระดับต่างๆ กัน เพื่อที่จะทำลายฐานะของคนจีนในระบบเศรษฐกิจ กับทำให้มีการกีดกันคนจีน ทั้งในทางการเมืองและแม้แต่ในทางวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตาม การขับไล่คนยุโรปออกไปทำได้ง่ายกว่าการกีดกันชาวจีน ทั้งนี้เพราะ

ชาวยุโรปเหล่านั้นมีจำนวนน้อย อยู่ห่างจากบ้านเมืองของตน และเหมาะสำหรับตำแหน่งที่เหนือกว่าเท่านั้น แต่ชาวจีนนั้นมีจำนวนมากกว่า และได้ตั้งตัวเป็นกรรมกรและพ่อค้าอยู่ในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ มิได้เข้ามาอย่างผู้พิชิตทางทหาร บ้านเมืองเดิมก็อยู่ใกล้กว่าชาวยุโรป และสำหรับบางประเทศแล้วก็มีชายแดนติดกันด้วยซ้ำไป การส่งเงินทองกลับไปให้ญาติที่เมืองจีน และในระยะหลังก็มีการส่งลูกหลานไปศึกษาเล่าเรียนที่เมืองจีนนั้น ล้วนเป็นสิ่งที่รัฐบาลจีนคณะชาติและรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์สนับสนุนทั้งสิ้น ดังนั้น จึงคาดได้ว่า การกลืนชาวจีนโพ้นทะเลเข้าไปในประเทศที่เกิดใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงได้รับผลสำเร็จต่าง ๆ กันไปตามกรณี

ชาวจีนโพ้นทะเลในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

(ขนาดโดยประมาณในปี ๑๙๖๑)

	กนเชื้อชาติจีน (พันคน)	เทียบส่วนร้อยละ ของประชากรทั้งสิ้น
เวียดนามเหนือ	๙๐	๐.๖
เวียดนามใต้	๘๓๐	๕.๘
เขมร	๒๘๐	๕.๕
ลาว	๔๐	๒.
ไทย	๒,๔๘๐	๙.๔
พม่า	๔๐๐	๑.๘
สหพันธมลายา	๒,๖๗๒	๓๖.๙
สิงคโปร์	๑,๒๗๒	๗๕.๒
บอร์เนียวของอังกฤษ (ซาราวัก, บอร์เนียวเหนือ และบรูไน)	๓๗๐	๒๘.๒
ฟิลิปปินส์	๔๐๐	๑.๔
อินโดนีเซีย	๒,๔๘๐	๒.๖
ยอดรวมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	๑๑,๓๑๕	๕.๑

ในอินโดนีเซีย

บอร์เนียวของอินโดนีเซีย ๓๗๕ (๙.๒), สุมาตรา ๗๐๐ (๔.๕), ซวาและมทูรา ๑,๒๔๐ (๒.), อินโดนีเซียตะวันออกเฉียงใต้ ๑๖๕ (๑.๒)

ในมาเลเซีย

(ก่อตั้ง ค.ศ. ๑๙๖๓, ตัวเลขประมาณไว้ใน ค.ศ. ๑๙๖๒) สหพันธมลายา ๒,๖๗๒

(๓๖.๙), สิงคโปร์ ๑,๓๑๕ (๗๕.๑) ยอดรวมของมาลายา ๔,๐๒๗ (๔๔.๓) ซาราวัก ๒๔๔ (๓๑.๔), บรูไน ๒๔ (๒๖.๔), ซาบาห์ (บอร์เนียวเหนือ) ๑๑๑, (๒๓.๕) ยอดรวมทั้งสิ้นของ บอร์เนียวซึ่งเดิมเป็นของอังกฤษ ๓๗๙ (๒๘.๓); ยอดรวมสำหรับมาเลเซีย ๔,๔๐๖ (๔๒.๒) (การที่รวมเอาบรูไนไว้ด้วยในที่นี้ก็เพื่อประโยชน์ในการอ้างอิงเปรียบเทียบ มิได้หมายความว่า บรูไนเป็นส่วนหนึ่งของมาเลเซีย และตารางประชากรในหน้า ๙๓๗ ก็เช่นเดียวกัน

(ตัวเลขข้างบนนี้ได้มาด้วยความกรุณาของศาสตราจารย์ จี.ดับเบิลยู. สกินเนอร์)

มองโกเลียและซินเกียง เมืองชายแดนด้านเอเชียตอนในของจีน

ในดินแดนรอบนอกของจีนทางทิศใต้และตะวันออกทั้งหมด ลัทธิอาณานิคมยืนยาว อยู่ได้ก็ด้วยการเข้าถึงทางทะเล โดยมีการค้าทางทะเลเป็นเครื่องรักษาความสงบระหว่างชาติ และอำนาจทางทะเล (เช่น อำนาจของอังกฤษหรือของพันธมิตรอังกฤษ—ญี่ปุ่น) เป็นหลัก ประกันความสงบนั้น มหาอำนาจอาณานิคมทั้งหลาย คือ โปรตุเกส สเปน เนเธอร์แลนด์ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น เข้าถึงเมืองขึ้นของตนก็โดยทางเรือเท่านั้น มิได้ใช้การคมนาคมทางบกโดยกองคาราวานหรือรถไฟ ด้วยเหตุนี้ เมื่อประเทศใดประเทศหนึ่งมีอำนาจทางทะเลเหนือกว่าขึ้นมาก็สามารถจะเข้ายึดอาณานิคมของประเทศอื่นได้ ดังเช่น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นครั้งล่าสุดเมื่อญี่ปุ่นได้ขยายอำนาจของตนในปี ค.ศ. ๑๙๔๑-๔๒ และประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรมีสหรัฐอเมริกาเป็นตัวตั้งตัวตี ได้ทำการตอบโต้อย่างทันควันในปี ค.ศ. ๑๙๔๓-๑๙๔๕ การที่กองทัพเรือของประเทศหนึ่งสามารถขบกองทัพเรือของประเทศอื่นออกจากร่านน้ำเอเชียตะวันออกและตะวันตกเฉียงใต้ได้ในระยะเวลาอันรวดเร็วเช่นนี้ เกิดควบคู่กันไปกับการยึดครองอาณานิคมที่เป็นไปอย่างฉาบฉวย มหาอำนาจทางทะเลไม่สามารถจะอพยพประชาชนของตนไปสู่อาณานิคมได้เป็นจำนวนมาก ดังนั้น เมื่อลัทธิชาตินิยมเกิดขึ้น พวกชาวต่างประเทศที่มีจำนวนน้อยอยู่แล้วจึงถูกขับไล่ออกไปนอกประเทศภายในระยะเวลาอันสั้น และแม้แต่คนต่างชาติที่เกิดในอาณานิคมนั้นๆ และเรียกดินแดนนั้นว่าเป็นบ้านเกิด เมืองนอนของตนก็ตาม (เช่น ชาวฮอลันดาจำนวนมากในอินโดนีเซีย)

โดยที่เราไม่ต้องยอมรับทฤษฎีภูมิรัฐศาสตร์อันคลุมเครือ เราก็สามารถมองเห็นว่า ความสัมพันธ์ของรัสเซียและจักรวรรดิจีนกับบรรดาดินแดนรอบนอกที่กั้นอยู่เหล่านี้ (คือ มองโกเลีย ซินเกียงและทิเบต) มิได้อยู่ในข่ายเดียวกับลัทธิอาณานิคมทางทะเล นอกจากจะไม่สามารถเข้าถึงดินแดนเอเชียตอนในเหล่านี้ได้โดยทางทะเลที่นับว่าเป็นทางสาธารณะแล้ว ดินแดนเหล่านี้ยังเปลี่ยนแปลงพัฒนาช้ากว่าใครในโลกยุคใหม่ และยังมีงมจมอยู่กับประเพณีโบราณอีกด้วย เราได้ตั้งข้อสังเกตไว้ในเล่ม ๑ บทที่ ๗ ซึ่งพอจะยกมาเป็นตัวอย่าง

ของการที่พวก “ป่าเถื่อน” จากเอเชียตอนในมีบทบาทมากขึ้นเรื่อยในการปกครองจีน เราอาจจะเรียกจักรวรรดิจีนตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๓ เป็นต้นมาว่า เป็นจักรวรรดิของชาวจีนและ “คนป่าเถื่อน” ปกครองร่วมกันด้วยซ้ำไป ซึ่งโดยปกติแล้วครอบคลุมนดินแดนเอเชียตะวันออกบนพื้นที่ปั้งหมทรวมทั้งจีนและดินแดนรอบ ๆ ทางเหนือและตะวันตกด้วย แนวโน้มนี้ขึ้นถึงจุดสูงสุดเมื่อพวกแมนจูได้ชัยชนะในศตวรรษที่ ๑๗ คือ เมื่อราชวงศ์ชิงรับชนะพวกมองโกลตะวันตก และต่อมาในศตวรรษที่ ๑๘ ก็ได้สถาปนาอำนาจครอบคลุมบริเวณที่เรียกว่าอัสีและเตอร์กีสถานจีน (ซึ่งบัดนี้รวมเรียกว่าซินเกียง) รวมทั้งทิเบตด้วย (ดูเล่ม ๑๒ บทที่ ๙)

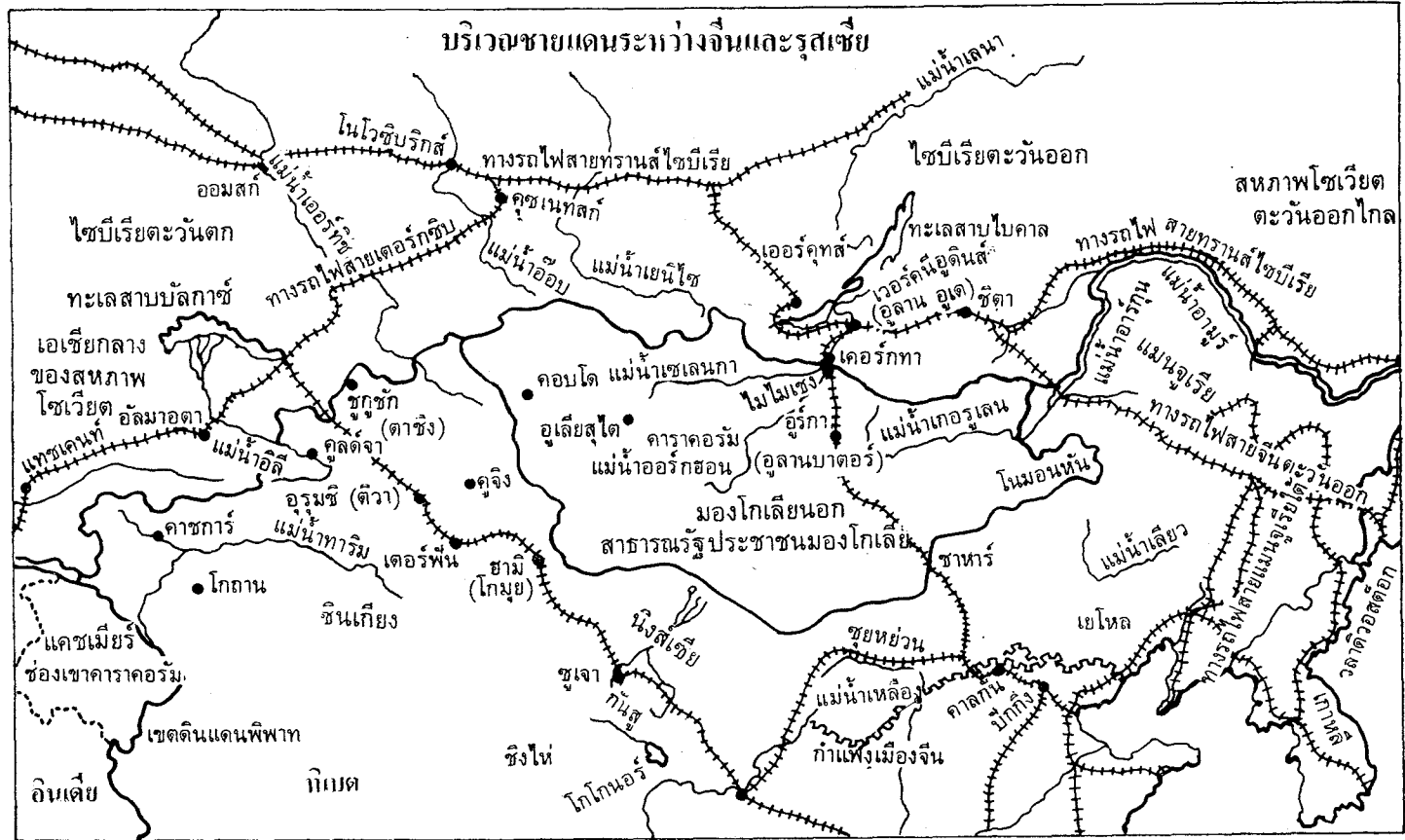
อำนาจเหนือเอเชียตะวันออกบนพื้นที่ที่ได้มาด้วยความยากลำบากของราชวงศ์ชิงยังคงมีอยู่ อย่างน้อยก็ตามทฤษฎีที่ราบเท่าที่ราชวงศ์ชิงยังคงอยู่ อย่างไรก็ตาม ในขณะที่ยังมีอำนาจของราชวงศ์ชิงเสื่อมลงในระหว่างปลายศตวรรษที่ ๑๗ เอเชียตอนในก็ถูกคุกคามโดยจักรวรรดินิยมสองประเทศซึ่งกำลังแข่งขันกัน คือ อังกฤษและรัสเซีย ซึ่งได้ขยายตัวเข้ามาทางใต้และทางเหนือตามลำดับเข้ามารุกราน เราได้ตั้งข้อสังเกตไว้แล้วว่า รัสเซียได้ขยายอำนาจไปทางตะวันออกอย่างช้า ๆ ก็จริง แต่เป็นไปอย่างไม่มีวันหันหลังกลับ หลังจากสนธิสัญญาปี ค.ศ. ๑๖๘๙ กับ ค.ศ. ๑๗๒๗ รัสเซียก็ถูกสกัดกั้นก่อนที่จะถึงแมนจูเรีย และมองโกเลีย แต่ระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๕๐-๖๐ ก็ได้ขยายอิทธิพลต่อไปอย่างได้ผลและในระยะ ค.ศ. ๑๘๗๐-๑๙๐๐ ซึ่งเป็นสมัยที่ลัทธิอาณานิคมรุ่งเรืองดำเนินไปอย่างแข็งขัน จนกระทั่งญี่ปุ่นได้ชัยชนะเหนือรัสเซียในปี ค.ศ. ๑๙๐๕

เมื่อราชวงศ์ชิงหมดอำนาจลงในปี ค.ศ. ๑๙๑๒ รัสเซียได้มาตั้งถิ่นฐานและปกครองดินแดนชายทะเลเป็นเวลานานแล้ว และยังมีอำนาจในแมนจูเรียเหนือ (ซึ่งทุกฝ่ายได้ยอมรับว่าเป็นอาณาจักรอิทธิพลของรัสเซีย) รวมทั้งได้ทำการค้าขายในมองโกเลียนอกและซินเกียงจากการที่รัสเซียได้เข้ายึดไซบีเรียเป็นเมืองขึ้น กับกรที่มีทางรถไฟสายทรานส์-ไซบีเรียและสายอื่น ๆ เป็นเส้นทางค้าขาย ฐานะของรัสเซียทางเหนือและตะวันตกของจีนจึงมีสภาพถาวรและมีอิทธิพลมากกว่าที่อังกฤษมีเหนือทิเบตในปี ค.ศ. ๑๙๐๕ และปีหลังจากนั้น ดังนั้นภายในระยะ ๑๐ ปี หลังจากราชวงศ์ชิงได้สิ้นสุดลงในปี ค.ศ. ๑๙๑๒ รัสเซียก็ได้ทำการขยายอิทธิพลอีกในเอเชียตะวันออกบนพื้นที่ปั้งหมทรวม ซึ่งในตอนนั้นการปฏิวัติในรัสเซียเริ่มมีบทบาทสนับสนุนการปฏิวัติในจีนซึ่งกำลังดำเนินอยู่ ขบวนการที่ยิ่งใหญ่ทั้งสองนี้ทำการติดต่อกันไม่เพียงแต่ในแมนจูเรียแห่งเดียว แต่ในดินแดนเอเชียชั้นในซึ่งคั่นประเทศทั้งสอง คือ มองโกเลียนอกกับซินเกียงด้วย แต่ข้อเท็จจริงที่สำคัญในสถานการณ์ใหม่นี้ก็คือ ขบวนการของรัสเซียเติบโตพร้อมด้วยอิทธิพลภายในโซเวียตเอเชีย

การขยายอิทธิพลของรัสเซียในเอเชีย

การขยายอิทธิพลของรัสเซียครั้งใหม่เข้าไปในตะวันออกไกลในปลายศตวรรษที่ ๑๙ นั้น ได้กำลังหนุนจากทางรถไฟสายทรานส์-ไซบีเรีย การขยายอิทธิพลดังกล่าวได้เจริญสูงสุดใน ระยะ ๑๐ ปีแห่งสมัยจักรวรรดินิยมของพระเจ้าซาร์ จากปี ค.ศ. ๑๘๙๕ ถึง ค.ศ. ๑๙๐๕ สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง การปฏิวัติรัสเซียในปี ค.ศ. ๑๙๑๗ และสงครามกลางเมืองซึ่งเกิดขึ้นติดตามมา ได้ทำให้รัสเซียต้องหยุดขยายอำนาจ ในระหว่างสงครามกลางเมือง กองทัพฝ่ายรัสเซียขาวของพวกเขาต่อต้านคอมมิวนิสต์ ได้จัดตั้งรัฐบาลไซบีเรียขึ้นที่เมืองออมสก์ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๑๘ ซึ่งมีนายพลเรือโคลชัคเป็นผู้นำ ในการแทรกแซงของกองทัพฝ่ายสัมพันธมิตร ในปี ค.ศ. ๑๙๑๘-๒๒ กำลังทหารซึ่งส่วนใหญ่เป็นทหารญี่ปุ่น โดยมีกองทหารอเมริกันและกองทหารของชาติอื่นปนอยู่บ้างได้เข้ามายังมณฑลชายทะเล และตามทางรถไฟสายทรานส์-ไซบีเรีย ทางตะวันตกของแมนจูเรียเกือบถึงทะเลสาบไบคาล ในดินแดนแถบนี้พวกไซเวียตได้ร่วมกับชนท้องถิ่นสถาปนารัฐกันชนขึ้น คือ “สาธารณรัฐไซบีเรียตะวันออกไกล” มีเมืองหลวงอยู่ที่ซิดา เพื่อขัดขวางการยึดครองของญี่ปุ่น ซึ่งได้ขยายเขตยึดครองเข้ามาเรื่อยๆ ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๒๒ หลังจากญี่ปุ่นได้ถอนกำลังออกไปแล้ว รัฐกันชนนี้ก็เข้าร่วมอยู่ในสหภาพโซเวียต ในกลางปี ค.ศ. ๑๙๒๐ โซเวียตสามารถได้อิทธิพลในตะวันออกไกลซึ่งเคยมีในสมัยพระเจ้าซาร์คืนมาเป็นส่วนมาก การทำสนธิสัญญากับปักกิ่งในปี ค.ศ. ๑๙๒๔ ได้ฟื้นฟูการบริหารรถไฟสายตะวันออกของจีนระหว่างจีนกับรัสเซียร่วมกัน ตามสนธิสัญญาโซเวียต-ญี่ปุ่น ในปี ค.ศ. ๑๙๒๕ ญี่ปุ่นได้ถอนกำลังของตนออกจากดินแดนตอนเหนือของเกาะซาคาลินซึ่งเป็นของรัสเซีย และได้จัดสัมพันธภาพระหว่างกันให้เป็นปกติ

ภายใต้แผนการ ๕ ปี หลังปี ค.ศ. ๑๙๒๘ เศรษฐกิจของรัสเซียเจริญก้าวหน้า เกิดเมืองใหญ่ๆ ที่มีพลเมืองมากกว่า ๑๐๐,๐๐๐ คน ขึ้นทางตะวันออกของเทือกเขาคอรัลหลายเมือง พอถึงปี ค.ศ. ๑๙๔๐ โซเวียตด้านทวีปเอเชียก็มีพลเมืองเกือบหนึ่งในสามของพลเมืองสหภาพโซเวียตทั้งหมด มีการสร้างแหล่งอุตสาหกรรมใหม่ที่ใหญ่โตขึ้น เช่น ในแถบที่ลุ่มคุชเนทสก์หรือคุชบา ในไซบีเรียตะวันตก ซึ่งมีทรัพยากร แร่โลหะอย่างอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ่านหิน และยังอยู่ห่างจากพรมแดนของมหาอำนาจอื่นๆ ทางรถไฟสายเตอร์กีสถาน-ไซบีเรีย เชื่อมทางสายทรานส์-ไซบีเรียเข้ากับรัสเซียเตอร์กีสถาน (เอเชียกลางของโซเวียต) ณ ที่นี้มีโรงงานอุตสาหกรรมใหม่ๆ เกิดขึ้นในเมืองที่เจริญอยู่แล้ว เช่น แทชเคนท์ และมีการผลิตฝ้ายดิบบนที่ราบซึ่งมีการชลประทานแบบใหม่สำหรับทำเป็นสิ่งทอ การสร้างอุตสาหกรรมขึ้นตามทางทรานส์-ไซบีเรียในไซบีเรียตะวันออกและโซเวียตตะวันออกไกล เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการพัฒนาเหมือง และการทำไม้ท่อนในแถบอาร์กติก ทางรถไฟสายทรานส์

—ไซบีเรีย ได้ถูกสร้างเพิ่มขึ้นเป็นรางคู่เล่นสวนกันได้ และมีการเพิ่มรางจากทางเหนือของทะเลสาบไบคาลไปยังแม่น้ำเลนา ซึ่งยาว ๒,๖๐๐ ไมล์ การคมนาคมได้รับการพัฒนาตามลำแม่น้ำสายใหญ่ ๆ ไปสู่ภาคเหนือในฤดูร้อน และต่อจากนั้นก็ผ่านมหาสมุทรอาร์กติกไปยังรัสเซียในยุโรปโดยใช้เรือตัดน้ำแข็ง มีการเปิดสายการบินขึ้นหลายสายเช่นกัน ความเจริญทางเศรษฐกิจอันยิ่งใหญ่ ซึ่งรวมทั้งทางรถไฟ เชื้อน เหมือง และการทำไม้ก่อนหน้านี้ ได้อาศัยการบังคับใช้แรงงานพวกอาชญากร และนักโทษการเมืองจำนวนหลายล้านคนตามค่ายต่าง ๆ โดยเฉพาะในไซบีเรีย

การปฏิวัติของโซเวียต และการที่อำนาจของรัฐได้ขยายตามเข้ามาในโซเวียตเอเชีย ได้ทำให้ประชาชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เห็นตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย ตัวอย่างเช่น นโยบายของโซเวียตที่มีต่อชนกลุ่มน้อยพื้นเมือง ในเบื้องต้นได้สัญญาว่าจะให้ความเสมอภาคทางวัฒนธรรมและการปกครองตนเองระดับท้องถิ่น พร้อมกันนั้นก็สัญญาว่าจะให้การศึกษานานาชาติแก่ชนกลุ่มน้อยได้ ให้การฝึกอบรมทางเทคนิค และให้ใช้ภาษาพื้นเมือง พร้อมกันนั้นก็มีการหาผู้นำชาวพื้นเมืองมาฝึกอบรม เพื่อเข้าปฏิบัติหน้าที่พรรคคอมมิวนิสต์ และในรัฐบาลของทุก ๆ สาธารณรัฐ “พื้นเมือง” ทั้ง ๑๔ แห่ง และท้องถิ่นอื่น ๆ ที่มีการปกครองตนเอง แต่หลังจากปี ค.ศ. ๑๙๒๙ ระบบการให้เกียรติกรรมสิทธิ์ร่วมกันทำให้การใช้ชีวิตแบบเร็วร้อนในเอเชียกลางสิ้นสุดลง และพวกพเนจรเองก็หมดไปด้วยเป็นจำนวนมาก และหลังจากสตาลินได้ทำการกวาดล้างในระยะเวลาระหว่าง ค.ศ. ๑๙๓๐—๑๙๔๐ ชนกลุ่มน้อยก็สิ้นโอกาส หรือความหวังที่จะมีการปกครองตนเองโดยสิ้นเชิง ภายใต้ความกดดันที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ที่ทุกคนจะได้มีวัฒนธรรมและความคิดเห็นแบบรัสเซียทั่วสหภาพโซเวียต ส่วนใหญ่ของเรื่องนี้ยังคงถูกปิดบังไว้จากโลกภายนอก เช่นเดียวกับระบบบังคับใช้แรงงาน

การขยายอิทธิพลของโซเวียตในเอเชียนั้น เราอาจกล่าวถึงได้หลายด้านทั้งทางด้านสถาบันและลัทธิความคิด แต่เป็นเรื่องที่นอกเหนือขอบเขตของเราในที่นี้ อย่างไรก็ดี เราอาจกล่าวได้ว่า การขยายอิทธิพลดังกล่าวได้เปิดศักราชใหม่ขึ้นในเอเชียตอนใน ซึ่งดำเนินไปอย่างรวดเร็วและหยาบกรึ่มกว่าระบบสนธิสัญญาของเมื่อศตวรรษก่อนที่ได้เปิดศักราชใหม่ในจีนและญี่ปุ่น อิทธิพลใหม่ของรัสเซียเริ่มเข้าแทนที่อิทธิพลที่เก่าแก่และอยู่ไกลออกไปของจีน โดยเฉพาะในมองโกเลียนอก

มองโกเลียนอกในสมัยจักรวรรดิชิง

เนื่องจากมองโกเลียอยู่ห่างจากทะเลและบริเวณอื่นของโลก การเปลี่ยนแปลงระบอบตามประเพณีเดิมให้เป็นแบบสมัยใหม่ ซึ่งเหมือนกับขบวนการที่เริ่มขึ้นในจีนในกลาง

ศตวรรษที่ ๑๙ นั้น จึงไม่ได้เริ่มอย่างจริงจัง จนกระทั่งต้นศตวรรษที่ ๒๐ แม้กระนั้นระบอบตามประเพณีเดิมในมองโกเลียก็ยังแตกต่างกับของเมืองชายทะเล ซึ่งเป็นเขตพาณิชย์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกมากและเป็นระบอบที่มีมั่นคงอย่างยิ่ง เพราะพัฒนามาโดยตนเองมาเป็นเวลาถึงพันปี ความเปลี่ยนแปลงในตอนแรกจึงเป็นไปอย่างช้ามาก ด้วยเหตุนี้ความพยายามที่จะก้าวจากสมัยกลางไปสู่สมัยใหม่ในมองโกเลียนอกจึงถูกย่นลงเหลือเพียงภายในชั่วอายุคนเดียว

สังคมของผู้ที่อาศัยอยู่ในทุ่งหญ้าอันกว้างไพศาล ซึ่งเราได้รับบรรยายลักษณะไว้แล้วในเล่ม ๑ บทที่ ๗ ยังดำรงลักษณะเด่นของสังคมชนบท คือ เป็นเศรษฐกิจแบบเลี้ยงม้าและแกะ และเป็นสังคมแบบเผ่าในการจัดระเบียบทางการปกครอง การปล่อยแกะให้กินหญ้าตามใจชอบ และการอพยพตามฤดูกาลของพวกเร่ร่อน จากทุ่งหญ้าแห่งหนึ่งไปยังทุ่งหญ้าอีกแห่งหนึ่ง เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่ได้ดำเนินกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว เช่นเดียวกับลัทธิลามะของทิเบต ซึ่งได้แพร่ไปสู่มองโกเลียในศตวรรษที่ ๑๓ ต่อมาในศตวรรษที่ ๑๖ และ ๑๗ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่ ๒ ครั้งในสังคมมองโกล อันได้แก่ ความเจริญเติบโตขององค์การศาสนาลัทธิลามะ และการสถาปนาอำนาจในการปกครองของราชวงศ์ชิง

ประการแรก การนำพุทธศาสนาแบบทิเบตเข้าไปในมองโกเลียเป็นครั้งที่สองนั้น (ดูเล่ม ๑) เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่พวกปฏิรูปนิกายลามะจีวรเหลืองมีอำนาจทางโลกขึ้นมาในทิเบต และสถาปนาองค์การศาสนาอันยิ่งใหญ่ขึ้นในมองโกเลีย ภายใต้การนำของ “พุทธะที่ยังไม่นิพพานแห่งอูรกะ” (หรือเรียกภาษาทิเบตว่า เจ็บสุน คัมปะ ชูตุกตุ คำว่า ชูตุกตุ ในภาษามองโกเลียเป็นคำเดียวกับภาษาจีนที่ว่า ฮั่วโพ ซึ่งแปลว่า “พระพุทธเจ้าที่ยังไม่ได้นิพพาน” หมายถึงพระโพธิสัตว์ที่กลับชาติมาเกิด คือ พระที่ตรัสรู้แล้ว แต่เลือกที่จะอยู่ในโลกต่อไปเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น) พุทธะที่ยังไม่นิพพานนี้ได้มาประสูติในชาติแรกเมื่อปี ค.ศ. ๑๖๓๕ นิกายจีวรเหลืองของลัทธิลามะ ได้เข้าแทนที่และผสมผสานเป็นบางส่วนกับลัทธิไหว้เจ้า เช่นผี อันเป็นประเพณีเก่าแก่ของมองโกล ทำให้ชาวมองโกลเปลี่ยนมานับถือลัทธิลามะอย่างรวดเร็ว และลัทธิลามะก็ได้กลายมาเป็นอิทธิพลกว้างขวางในการดำเนินชีวิตของพวกมองโกล ในขณะเดียวกันนั้น ประมุขลัทธิ คือ คาโลลามะ ได้กลายมาเป็นผู้ปกครองทิเบตโดยสถิตอยู่ที่ลาซา อาศัยการพัฒนาของสถาบันซึ่งดำเนินมาตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๖ จนถึงปี ค.ศ. ๑๗๕๑ ในทำนองเดียวกันผู้นำของศาสนาพุทธแบบทิเบตในมองโกเลียคือ พุทธะที่อูรกะได้สะสมทรัพย์สินและอิทธิพลขึ้นมา ถึงแม้ว่าจะมีอำนาจทางการปกครองส่วนกลางแต่เพียงเล็กน้อยก็ตาม ทั้งนี้เพราะเป็นเพียงหนึ่งในผู้นำหลายคนเท่านั้น กล่าวคือเป็นหนึ่งใน “พุทธะที่ยังไม่นิพพาน” ประมาณ ๘๐ องค์ แยกย้ายกันอยู่ตามวัดต่างๆ ใน

ฐานะที่เป็นสถาบันซึ่งดำเนินกิจการอยู่ วัตถุประสงค์จึงได้สะสมทรัพย์สินเป็นที่ดินประมาณครึ่งหนึ่งของทั้งหมด และเกือบเป็นผู้ผูกขาดการให้วิชาความรู้แต่เพียงผู้เดียว ทั้งนี้เพราะหนังสือที่ใช้ในศาสนานั้น เขียนเป็นภาษาทิเบตไม่ใช่ภาษามองโกเลีย ในศตวรรษที่ ๑๔ พระในวัดต่าง ๆ มีจำนวนถึงหนึ่งในห้าของจำนวนประชากรทั้งหมด ส่วนอีกหนึ่งในห้าของประชากรทำหน้าที่คอยติดตามปฏิบัติรับใช้พระและได้รับมอบหมายให้ดูแลที่ดินของวัด

ในขณะเดียวกัน ราชวงศ์ชิงก็ได้แผ่อำนาจปกครองถึงมองโกเลีย หลังจากได้สถาปนาราชวงศ์แมนจูขึ้นที่กรุงปักกิ่งในปี ค.ศ. ๑๖๔๔ แล้ว ก็สถาปนาการปกครองเหนือพันธมิตรมองโกลในสมัยต้น ๆ ของตน ในมองโกเลียตอนใน และได้ขยายอำนาจการปกครองออกไปทางเหนือด้วย เพื่อป้องกันพวกมองโกลตะวันออก (พวกคาลคา คูแวนที่บทที่ ๑) การกระทำทั้งสองอย่างนี้ได้ช่วยให้ราชวงศ์ชิงสามารถปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะพวกมองโกลตะวันตกต่อไปได้อีกเป็นระยะเวลานาน โดยเฉพาะการต่อสู้กับพวกซุนการ์ ซึ่งในที่สุดได้แพ้อย่างราบคาบ เมื่อราชวงศ์ชิงมีชัยชนะเหนืออัสี และเตอร์กีสถานจีน ในทศวรรษ ๑๗๕๐ การที่ราชวงศ์ชิงได้สถาปนาทิเบตเป็นรัฐในอารักขาในระยะเวลาเดียวกันนี้ ส่วนหนึ่งก็เพราะต้องการจะเข้าควบคุมลัทธิลามะในมองโกเลียและหัวหน้าพวกมองโกลเองด้วย

ในระหว่างกลุ่มพวกมองโกเลียที่สำคัญสามกลุ่ม พวกมองโกลในมองโกเลียตอนในยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของจีน ขณะที่พวกมองโกลตะวันตกซึ่งอยู่ไกลสุดออกไปยังคงกระจัดกระจายอยู่และรวมตัวกันไม่ได้ หลังจากที่ถูกปราบปรามและถูกฆ่าตายไปเป็นจำนวนมาก บ้างก็ขึ้นไปอยู่บนที่ราบสูงของทิเบตทางภาคเหนือในเขตโกโกโนอร์ (ชิงไห่) บ้างก็ยังคงอยู่ในรัสเซียภาคใต้บนลุ่มแม่น้ำโวลกาทอนล่าง (ซึ่งชาวรัสเซียเรียกว่า คาลมอก) มีมองโกเลียนอกซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของเจงกีสข่านเท่านั้นที่มีส่วนประกอบสำหรับเป็นรัฐสมัยใหม่ กล่าวคือ มีกลุ่มชนที่คล้ายคลึงรวมตัวกันปกครองดินแดนซึ่งเป็นที่ยอมรับด้วยประเพณีภาษาและวิถีชีวิตของตนเอง ราชวงศ์ชิงได้ใช้มองโกเลียนอกเป็นที่สำหรับปรับปรุงระบบการปกครองของตนให้สมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น

ภายใต้การปกครองแบบแยกศาสนาออกจากการเมืองของราชวงศ์ชิงในทุกส่วนของมองโกเลียนี้ พวกคนเลี้ยงแกะชนชั้นสามัญเป็นผู้มีสิทธิ์ที่จะครอบครองสมบัติส่วนตัว แต่มักจะเป็นหนี้เครื่องบรรณาการหรือภาษีแก่ขุนนางศักดินาระดับต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ประมาณ ๘ เปอร์เซนต์ของจำนวนประชากร และเหนือ “ระบบศักดินาแบบเร่วร้อน” ดังที่เรียกกันนี้ก็มีพวกเจ้า (ในภาษาจีนเรียกว่าหวาง) ซึ่งสืบตำแหน่งหัวหน้าของพวกอพยพเผ่าใหญ่ ๆ

(เอมก) สมาชิกของแต่ละกลุ่มสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกันหรืออย่างน้อยที่สุดก็มี
ชนบประเพณี เขตแดนและหัวหน้าคนเดียวกัน

พวกแมนจูได้ใช้ระบบ “ธง-ธนู” ของพวกตนเป็นหลักในการจัดระเบียบในหมู่พวก
มองโกล โดยจัดคนเข้าเป็นกลุ่ม ๆ ละ ๑๐ คน และเหนือพวกนั้นขึ้นไปก็มีการแบ่งชั้นตอนเป็น
๑๐ หน่วย ดังนั้น ภายในแต่ละเผ่าจึงมีกองพันทหารม้าซึ่งมีกำลัง ๑๕๐ คน หลายกองพัน
(เรียกว่า “กองธนู”) กองพันทหารม้าเหล่านี้รวมกันเข้าเป็น “กองธง” และเป็นเผ่า (เอมก)
อีกต่อหนึ่ง และเป็นสันนิบาตตามลำดับ (ในมองโกลเดียวในซึ่งเป็นเขตที่มีพลเมืองมากที่สุด
ราชวงศ์ซิงได้ทำบัญชีไว้ว่า มีกอง “ธนู” ๑,๒๕๖ กอง ภายใต้กอง “ธง” ๕๑ กอง ซึ่งรวม
อยู่ในเผ่า ๒๔ เผ่า สันนิบาต ๖ สันนิบาต ในหมู่พวกมองโกลตะวันตก มีกอง “ธนู”
๑๐๔ กอง หรือมากกว่านั้น อยู่ภายใต้กอง “ธง” ๖๖ กอง และในมองโกลเดียวนอก มีกอง
“ธนู” ประมาณ ๑๗๐ กอง อยู่ภายใต้กอง “ธง” ๘๖ กอง) ดังนั้น ราชวงศ์ซิงจึงมิได้ทำลาย
เผ่าโบราณเหล่านี้ แต่ได้แบ่งแยกกองกำลังทางทหารของพวกนี้ออกเป็นหน่วยเล็ก ๆ บัดนี้ผู้
ปกครองแมนจูเรียสามารถที่จะปกครองชาติมองโกลซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นชาติที่ติดอาวุธและ
ไม่อยู่เป็นที่ การจัดองค์การของมองโกลได้กลายเป็นกลไกสำหรับควบคุมภายในประเทศ
ไม่ใช่กลไกสงครามสำหรับขยายอิทธิพลต่อไป ชุนนางมองโกลที่รักสงครามบัดนี้ได้รับยศ
ตำแหน่งและตราประจำสำนักซึ่งถือกันว่ามีค่ายิ่ง ได้รับส่วนแบ่งคนรับใช้และของขวัญ (เพื่อ
ตอบแทนเครื่องบรรณาการ) ทั้งหมดมาจากราชสำนักซิง พวกชุนนางมองโกลต้องสูญเสีย
เอกราช แต่ได้หลักประกันที่มั่นคงและสัมพันธ์ภาพเป็นส่วนตัวกับจักรพรรดิที่ปักกิ่ง

ภายหลังระยะกลางศตวรรษที่ ๑๘ พวกมองโกลถูกปกครองอย่างใกล้ชิดโดยข้าหลวง
ทหารหรือตัวแทนของราชวงศ์ซิง ประมาณ ๑๐ หรือ ๑๒ คน ซึ่งประจำอยู่ตามจุดยุทธ-
ศาสตร์ต่าง ๆ ทุกจุดติดต่อกับปักกิ่งโดยเส้นทางม้าด่วน ผู้บริหารที่สำคัญ ๆ ของระบบนี้ คือ
ข้าหลวงทหารที่ยูเลียสไท และกอบโต ตัวแทนจักรพรรดิหรือผู้สำเร็จราชการ (อัมบัน) ที่
ออร์กา ราชวงศ์ซิงได้ใช้วิธีการเก่าแก่ซึ่งได้รับเป็นมรดกตกทอดมาจากราชวงศ์หมิง ผ่านเจ้า
หน้าที่เหล่านี้ และเพิ่มเติมวิธีการใหม่ๆ เข้าไปด้วย เช่น กำหนดให้แต่ละเผ่าอยู่ในเขตที่
กำหนดให้ รับรองการสืบต่อตำแหน่งหัวหน้า ให้ยศฐาบรรดาศักดิ์ คอยสอดส่องตรวจตรา
สภาวะระหว่างเผ่าทุกสภา คอยติดตามการติดต่อทางไปรษณีย์ระหว่างผู้นำทุกคน ควบคุมการ
ค้าในตลาดที่กำหนดให้ วิธีการเหล่านี้ นับว่าเป็นระบบการควบคุมอันกว้างขวางแยบยล
ให้ปักกิ่งได้รับเครื่องบรรณาการอย่างสม่ำเสมอ และในเวลาเดียวกันก็ยุติการเมืองระหว่าง
เผ่าเสีย เพื่อมิให้เกิดเจงกีสข่านคนใหม่ขึ้นมารวบรวมเผ่ามองโกลทำการรุกรานได้อีก ยุทธ-

ศาสตร์แบบนี้ได้ผลเพราะยุคที่นครบขม้งธนุบนหลังมาเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ซึ่งยาวนานถึงหนึ่งพันปีได้ยุคถึงเมื่อยุคอาวรุบั้นเริ่มขึ้น

ยุคศาสตร์ส่วนหนึ่งของราชวงศ์ซิง คือ การรับรองฐานะของผู้ปกครองลัทธิลามาพร้อมกับควบคุมและสนับสนุนคนเหล่านี้ซึ่งไม่นิยมสงครามอยู่แล้ว ผลก็คือในศตวรรษที่ ๑๙ สังคมมองโกลถูกแบ่งออกกระหว่างศาสนาและรัฐ ในระดับชั้นของวัดและของขุนนางฆราวาส มีการเลื่อนฐานะทางสังคมและการเมือง ทำให้เห็นลักษณะบางอย่างของระบอบการปกครองโดยข้าราชการได้ ราชวงศ์ซิงได้ป้องกันระบบที่ได้สถาปนาขึ้นนี้ โดยสั่งห้ามชาวจีนอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานในดินแดนมองโกล ควบคุมการค้าและจำกัดการติดต่อ แต่ในตอนปลายศตวรรษที่ ๑๙ นั้น ระบบทั้งหมดก็เริ่มแตกสลายลง

การปฏิบัติแห่งชาติของมองโกลเลียนอก

เมื่อถึงปี ค.ศ. ๑๙๐๐ เศรษฐกิจแบบเลี้ยงสัตว์ของมองโกลเลียซึ่งมีวิธีการซับซ้อนยุ่งยากในการต้อนสัตว์ท่ามกลางทุ่งหญ้าและดินฟ้าอากาศซึ่งแตกต่างกันไปแต่ละที่ ก็ถูกรุกรานจากทางเหนือขึ้นไปของกำแพงเมืองจีน และจากทางตะวันตกของแมนจูเรียเหนือ โดยระบบเศรษฐกิจแบบการพาณิชย์และเกษตรกรรม ซึ่งแตกต่างกันมากของจีน ด้วยความวิตกในการขยายอิทธิพลของรัสเซียในแมนจูเรีย ในปี ค.ศ. ๑๙๐๒ ราชวงศ์ซิงจึงได้เปิดมองโกลเลียให้ชาวจีนเข้าไปตั้งรกรากอย่างเป็นทางการ เป็นการอนุญาตให้มี “จักรวรรดินิยมชั้น ๒” โดยคนจีนซึ่งบุกรุกมองโกลเลีย ขณะเดียวกันที่โลกภายนอกกำลังรุกรานประเทศจีนอยู่ ในไม่ช้าพวกเจ้ามองโกลก็ต้องสูญเสียอิสรภาพทางเศรษฐกิจของตนไป หลายคนเห็นว่าการให้ชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำการเพาะปลูกบนที่ดินของตนนั้นสะดวกดี พ่อค้าชาวจีนขายของเงินเชื่อให้แก่พวกเจ้ามองโกล เช่น ชา เครื่องใช้ต่างๆ ของฟุ่มเฟือยและเครื่องหัตถกรรม (เช่น โครงกระโจม) ทำให้พวกเจ้าเหล่านี้ต้องเป็นหนี้และเสียดอกเบี้ยให้พ่อค้าจีน ต้องเอาภาษีอากร และทรัพย์สินสมบัติของเผ่าไปชำระหนี้ซึ่งกินเวลานานกว่าจะหมด การถูกราชวงศ์ซิงเก็บเงินจึงไปเพิ่มภาระกับคนเลี้ยงสัตว์ธรรมดายิ่งขึ้น หลังปี ค.ศ. ๑๙๐๙ การอพยพของชาวจีนจำนวนมากเข้าไปในมองโกลเลียเป็นไปอย่างง่ายยิ่งขึ้น เมื่อจีนสร้างทางรถไฟสายปักกิ่ง—คาลกัน—ซุ่ยหย่วยเสร็จ สิ่งเหล่านี้ทำให้แคว้นมองโกลเลียในต้องถูกกลืนเข้าไปอยู่ภายใต้การบริหารส่วนจังหวัดของจีนในที่สุด

อิทธิพลสมัยใหม่ตัวสำคัญมาสู่มองโกลเลียนอกโดยการติดต่อกับรัสเซียผ่านชุมชนชนซึ่งอยู่ตามทางรถไฟสายทรานส์-ไซบีเรีย เช่น เออร์คุทส์ และ เวอร์คนี อูตินส์ (เดี๋ยวนี้เป็นอูลาน-อูเต) และตามแม่น้ำ เซเลนกา ซึ่งเชื่อมกับทะเลสาบไบคาล ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๒๗

เป็นต้นมากองคาราวานทำการค้าของจีน-รัสเซีย ได้ไปตั้งศูนย์การค้าอยู่ในภูมิภาคนี้ ที่คลังสินค้าซึ่งสร้างขึ้นตามสนธิสัญญาที่ทำกันที่เมือง ไม ไม เซง ตรงกันข้ามกับเมือง เคอร์กาทา สินค้าจากที่นั่นไปสู่ปักกิ่งโดยผ่านเมืองอูร์กา เมื่อรัสเซียเริ่มทำการขยายอำนาจอีกในศตวรรษที่ ๑๙ จึงได้เปิดศูนย์การค้าขึ้นอีกหลายแห่ง และตามสนธิสัญญาจีน-รัสเซียสองฉบับ ก็ได้รับสิทธิให้ตั้งสถานกงสุลขึ้น ในปี ค.ศ. ๑๘๖๐ ได้มีสถานกงสุลขึ้นที่ อูร์กา, อีลี (กุลด์จา) ชูชุกทางตะวันตก ในปี ค.ศ. ๑๘๘๑ ตั้งที่ ชูโจว (เจีย ยู่ยกวัน), เทอร์ฟีน และเมื่อการค้าเจริญขึ้นก็ตั้งที่ กอบโต (ตั้งในปี ค.ศ. ๑๙๐๐) ฮามิ, อูรัมชี กูเซ็ง สรุปได้ว่า “การเปิด” มองโกเลียและซินเกียงของรัสเซียนั้นอย่างน้อยที่สุดตามสนธิสัญญาเหมือนกันกับ “การเปิด” เมืองท่าตามสนธิสัญญาในจีนในสมัยเดียวกัน อย่างน้อยที่สุดก็ตามลาลักษณ์อักษร

นอกจากอิทธิพลรัสเซียที่เข้ามายังมองโกเลียนอกทางเหนือแล้ว ก็ยังมีพวกมองโกลเผ่าเบอร์ยัท ซึ่งได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ทางแถบทะเลสาบไบคาลในไซบีเรีย และได้รับอิทธิพลของรัสเซียมาจนกระทั่งได้เกิดชุมชนของคนไต้บังคับรัสเซียขึ้น คนเหล่านี้ยังพูดภาษามองโกล ยังนับถือลัทธิลามะ แม้ว่าจะมิได้เป็นคนเลี้ยงสัตว์ที่เร่ร่อนไปในที่ราบกว้างใหญ่ของทุ่งหญ้าแล้วก็ตาม พวกเบอร์ยัทซึ่งเป็นพี่น้องทางค่านวัฒนธรรมกับคนแค้วนตรงข้ามเขตแดนและบางคนได้รับการศึกษาจากรุสเซียนี้ จึงเป็นผู้เผยแพร่การเปลี่ยนให้ทันสมัย คนเผ่านี้ผู้หนึ่งได้ตั้งรกรากที่ อูร์กา เมื่อตอนต้นปี ค.ศ. ๑๘๘๕ และได้ริเริ่มออกหนังสือพิมพ์ฉบับแรกของมองโกเลียและพิมพ์หนังสือวรรณคดีตะวันตกซึ่งแปลเป็นภาษามองโกเลีย ฉะนั้น ชาวการปฏิวัติของรัสเซียในปี ค.ศ. ๑๙๐๕ จึงคงไปถึงอูร์กา

การค้าระหว่างรัสเซียกับมองโกเลียนอก ตัวอย่างเช่น การค้าใบชาจีน กับเนื้อมองโกเลียซึ่งบริโภคกันในไซบีเรีย เป็นเพียงส่วนหนึ่งของผลประโยชน์อันกว้างขวางในระยะยาวของรัสเซียเท่านั้น ในปี ค.ศ. ๑๘๐๗ ญี่ปุ่นและรัสเซียตกลงที่จะแบ่งเขตอิทธิพลกัน รัสเซียได้แมนจูเรียเหนือและมองโกเลียนอก ส่วนแมนจูเรียใต้และ “มองโกเลียในค้ำวันออก” นั้นเป็นของญี่ปุ่น เป็นการแบ่งผลประโยชน์ซึ่งทั้งอังกฤษผู้เป็นพันธมิตรและจีนผู้เป็นเหยื่อของรัสเซียและญี่ปุ่นได้รับรองเมื่อปี ค.ศ. ๑๘๑๑

สำหรับชาวมองโกลนั้น รัฐบาลของพระเจ้าซาร์ซึ่งอยู่ห่างไกลออกไปดูจะมีอันตรายน้อยกว่าชาวจีนที่ไหลหลังเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ และพวกพ่อค้าจีนที่มุ่งแสวงหาประโยชน์ภายใต้การปกครองของเจ้าเหนือหัวแห่งราชวงศ์ชิง “พุทธะที่ยังไม่นิพพาน” องค์ที่ ๘ ซึ่งประทับอยู่ที่ อูร์กา (ค.ศ. ๑๘๗๐-๑๘๒๔) เป็นชาวทิเบตซึ่งถึงแม้จะลือกันว่าเป็นโรคพิษสุราเรื้อรังก็ตาม แต่ก็เป็นคนฉลาดหลักแหลมและได้รับความนับถือว่าเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์เหนือผู้ใดในคณะ พระองค์ได้ขอความช่วยเหลือจากรุสเซียเพื่อที่จะขัดขวางการปฏิรูปและการจ่าย

เงินซึ่งปักกิ่งได้เรียกร้องมาในปี ค.ศ. ๑๘๑๐ คณะทูตชาวมองโกลได้เดินทางไปโซเวียตในเดือนกรกฎาคมปี ค.ศ. ๑๘๑๑ การปฏิบัติของจีนในเดือนตุลาคมทำให้มีการประกาศอิสรภาพของมองโกลเลียนอกโดยรวดเร็ว ในวันที่ ๒๘ ธันวาคม ค.ศ. ๑๘๑๑ พุทธะที่ยังไม่นิพนพานองค์ที่ ๘ นี้ก็ได้ขึ้นครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์ หรือ บอโกเกเคน ที่อูร์กา เป็นผู้ปกครองตามลัทธิเทวธิปไตยโดยมีสภาขุนนาง (กูริลไท) เป็นที่ปรึกษาและได้ปฏิเสธการชำระหนี้สินแก่จีน

อย่างไรก็ตาม แทนที่จะรับรองเอกราชของมองโกลเลียนอก รัสเซียกลับเสนอรูปแบบความสัมพันธ์ขึ้นมา คือ ยอมรับว่าจีนมีอำนาจเหนือมองโกลเลียนอก และมองโกลเลียนอกปกครองตนเอง ภายใต้การอารักขาของรัสเซียโดยพฤตินัย รูปแบบความสัมพันธ์นี้ทำให้รัสเซียมีอิสระในการสร้างอิทธิพลของตนในบริเวณนี้โดยปราศจากการแทรกแซงของมหาอำนาจภายนอก ทั้งนี้ก็เพราะมองโกลเลียนอกมิได้มีฐานะเป็นรัฐอธิปไตยในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ดังนั้น ในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๘๑๒ หลังจากรัสเซียเริ่มติดอาวุธและฝึกอบรมให้แก่กองทัพมองโกลแล้ว ก็ประกาศว่า ตนมิได้ต้องการได้ดินแดนใดในมองโกลเลียและเร่งให้จีนยกเลิกการปกครองโดยตรง ให้ถอนทหารออกไป เลิกการอพยพมาตั้งถิ่นฐาน ทั้งนี้โดยให้จีนยังคงมี "อำนาจเหนือ" มองโกลเลียอยู่ ในเดือนพฤศจิกายนสนธิสัญญาระหว่างรัสเซียกับมองโกลเลียนยอมให้มองโกลเลียมีการปกครองตนเอง และให้โซเวียตมีเอกสิทธิทางการค้า อีกหนึ่งปีต่อมาในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๑๓ ข้อตกลงระหว่างจีนกับรัสเซียก็ได้ยืนยันข้อเสนอให้จีนมีอำนาจเหนือมองโกลเลียและให้มองโกลเลียปกครองตนเอง ในที่สุดในเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๘๑๕ หลังจากรเจรจาอันยาวนานก็ได้มีการตกลงระหว่าง ๓ ฝ่ายขึ้น คือ จีน รัสเซียและมองโกลเลีย ซึ่งยืนยันทั้งข้อเสนอดังกล่าว และสิทธิทางเศรษฐกิจของรัสเซียอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งบัดนี้ต้องทำอย่างเร่งด่วนเพราะสงครามทำให้รัสเซียต้องการปศุสัตว์ของมองโกลเลีย พ่อค้าจีนยังคงเก่งกว่ารัสเซียในด้านการค้าปลีกในมองโกลเลีย แต่รัสเซียก็ได้มองโกลเลียเป็นรัฐในอารักขา จึงเกือบจะเป็นผู้มีอำนาจเหนือมองโกลเลียร่วมกับจีน

ดังนั้น ลัทธิชาตินิยมของมองโกลเลียนอกจึงได้อุบัติขึ้น ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความยุ่งเหยิงยามสงคราม องค์การศาสนาและพวกขุนนางซึ่งไม่ได้รับการคุ้มครองจากจักรพรรดิแมนจูที่ปักกิ่งอีกต่อไปแล้วนั้น ไม่มีกำลังแม้แต่ต่อต้านชาวจีนที่เข้ามาควบคุมเศรษฐกิจและที่สามารถทำได้ก็เพียงชู้ตริตสามัญชนชาวมองโกลเลียที่ยากจนมากยิ่งขึ้นเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ชาวมองโกลเลียพวกนี้ซึ่งเป็นคนเลี้ยงสัตว์และเป็นนักล่าสัตว์ก็สามารถจะหลบหนีจากการปกครองของพวกเขาหนีหัวไปได้ โดยเฉพาะไปทางตะวันตก โดยนำเอาปศุสัตว์และอาวุธของตนไปด้วย ผลที่ได้รับก็คือ เกิดโจรผู้ร้าย ความยุ่งเหยิงวุ่น

วายและการจลาจลซึ่งองค์การลบลหลายองค์การได้ก่อขึ้น

เมื่อเกิดการแตกแยกทางการเมืองและทางสังคมนั้นกองทัพต่างชาติก็ได้เข้ามาแทรกแซงระหว่างสงครามกลางเมืองในไซบีเรีย ในปี ค.ศ. ๑๙๑๘ ญี่ปุ่นได้สนับสนุนกองทัพของกลุ่มอันฟู ซึ่งเป็นกองทัพพวกขุนศึกจีนเหนือ (ภายใต้การนำของ สวี ชู เจิง ซึ่งเรียกว่า “สวีน้อย” เพื่อให้แตกต่างจากพวก สวีใหญ่) เพื่อเข้ายึดครองอูร์กกา ซึ่งในไม่ช้าพวกจีนก็เรียกร้องสิทธิของตนในเมืองนั้นอีกครั้งหนึ่งอย่างแข็งกร้าว อย่างไรก็ตาม ในปี ค.ศ. ๑๙๒๐ พวกรัสเซียขาว (ภายใต้การนำของ อันเกิน วอน สเตินเบอร์ก ผู้มีฉายาว่า “ขุนนางบ้า”) เขาได้รับการสนับสนุนจากญี่ปุ่น ขับไล่ชาวจีนออกไปด้วยความโหดร้าย ในห่มุมมองโกลที่ต่อต้านพวกกรุกรานนั้น ได้เกิดผู้นำทางการปฏิวัติขึ้นซึ่งได้เป็นพันธมิตรกับพวกปฏิวัติโซเวียต การปฏิวัติโซเวียต มาบัดนี้ปรากฏว่ามีอิทธิพลแรงกว่าอิทธิพลของญี่ปุ่นและจีน

ผู้นำคนแรกคือซูเกบาเตอร์(ค.ศ. ๑๘๙๓—๑๙๒๓) ได้ปฏิบัติหน้าที่ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๑๒ ถึง ๑๙๑๙ ในกองทัพใหม่ของมองโกลซึ่งได้รับการฝึกฝนจากนายทหารรัสเซีย ผู้ร่วมงานของเขาและเป็นผู้สืบตำแหน่งต่อจากเขา คือ ชัวบาลแซง (ค.ศ. ๑๘๙๕—๑๙๕๒) ก็เป็นเด็กจน ๆ มาจากมองโกลเสียตะวันออกเฉียงเหนือเหมือนกัน ผู้นำคนนี้ได้หลบหนีออกจากวัด ไปเข้าโรงเรียนล่ามและศึกษารวมกับพวกรัสเซียที่เออร์คุทส์ ในฤดูหนาวของปี ค.ศ. ๑๙๑๙—๑๙๒๐ บุคคลทั้งสองนี้ซึ่งต่างก็เป็นหัวหน้าของกลุ่มต่อต้านคนละกลุ่มได้รวมกำลังกันเข้า การที่ซูเกบาเตอร์เป็นหัวหน้าในหมู่พวกชาตินิยมชั้นต่ำซึ่งเป็นพวกหัวรุนแรง และการที่ชัวบาลแซง มีความรู้เกี่ยวกับหลักการคำสอนของโซเวียตในเรื่องการปฏิวัติโลกเป็นอย่างดีนั้น ได้ร่วมกันสร้างพรรคปฏิวัติของประชาชนมองโกลเสียขึ้น ทั้งนี้ได้รับการแนะนำจากโซเวียต และด้วยความช่วยเหลือของกองทัพโซเวียต พรรคปฏิวัติของประชาชนมองโกลเสียจึงขับไล่ ขุนนางบ้าออกไป และจัดตั้งรัฐบาลขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๒๑

ในเดือนพฤศจิกายน ซูเกบาเตอร์ และบุคคลอื่น ๆ ได้เดินทางไปเยือนกรุงมอสโก เลนินได้ให้คำแนะนำแก่คนเหล่านี้ว่า ในดินแดนซึ่งไม่มีชนชั้นกลางหรือชนชั้นกรรมาชีฟนี้ แทนที่จะเรียกพรรคของพวกเขาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ น่าจะพัฒนาไปสู่ระบบสังคมนิยมโดยการส่งเสริมสหกรณ์และลดผ่านลัทธิทุนนิยมเสีย เมื่อได้รับคำแนะนำเช่นนี้ นักปฏิวัติชาวมองโกลเสียก็ได้ดำเนินงานเบื้องต้น คือ ต่อต้านอภิสิทธิ์ของพวกขุนนางที่นำเกลียดชัง แต่ตอนแรกได้ละเว้นไม่รบกวนลัทธิลามะซึ่งเป็นที่ยอมรับของประชาชน เมื่อพุทธะที่ยังไม่นิพพานองค์ที่ ๘ ถึงแก่ภรรณาพในปี ค.ศ. ๑๙๒๔ นักปฏิวัติเหล่านี้ได้หันหน้าเหินแวงการหาผู้สืบตำแหน่งต่อ และประกาศตั้งมองโกลเสียเป็นสาธารณรัฐ แต่ในระยะนั้นพวกขุนนางและวัดต่าง ๆ ยังคงเป็นผู้ครอบครองทรัพย์สินกว่าครึ่งหนึ่งของประเทศอยู่ ทั้งเป็นส่วน

ของพลเมืองที่รู้หนังสือ และมีความเชี่ยวชาญทางการบริหารในประเทศซึ่งกว้างใหญ่ไพศาล
เกินไป และมีจำนวนพลเมืองน้อยเกินไปที่จะควบคุมจากศูนย์กลางที่เมืองอูร์กา (ชื่อใหม่
คือ อูลาน บาตอร์ หรือ “วีรชนแดง”) เพียงแห่งเดียว ยิ่งจะพูดถึงการควบคุมจากภายนอก
โดยโซเวียตแล้วก็แทบไม่มีทางเลย

การปฏิวัติได้พัฒนาไปอย่างเชื่องช้า ในปี ค.ศ. ๑๙๒๕ ถึง ๑๙๒๘ ซึ่งต่อมาภายหลัง
เรียกว่ายุค “เอียงขวา” พวกชนชั้นปกครองเก่าได้ลงทุนในสหกรณ์ใหม่ ๆ การค้าต่างประเทศ
เพื่อฟุ้งขึ้น และกล่าวกันว่าแม้แต่ “ชนชั้นนายทุน” ก็เริ่มเกิดขึ้น และในพวกนี้ก็ยังมีบาง
คนที่เอียงไปข้างจีน อย่างไรก็ตาม ในปี ค.ศ. ๑๙๒๙-๑๙๓๒ ซึ่งต่อมารู้จักกันในนามว่า ยุค
“เอียงซ้าย” สันนิบาตเยาวชนและกลุ่มอื่นๆ ในพรรคปฏิวัติแห่งชาติได้ระดมกำลังสนับสนุน
ในชนบทได้อย่างพอเพียง มาในตอนนั้นการค้าประมาณหนึ่งในสี่อยู่ในมือของสหกรณ์
ในชนบทชาวล่าแข่งจึงเริ่มโครงการปฏิวัติที่ไปไกลยิ่งขึ้น จัดการทรัพย์สินของครอบครัว
ขุนนางประมาณ ๑,๕๐๐ ครอบครัว (รวมทั้งทรัพย์สินของพระอีก ๒๐๐ องค์ด้วย) ชับไล่
สมาชิกชนชั้นสูงออกจากตำแหน่งหน้าที่ และที่รุนแรงที่สุด คือ จำคุกและประหารชีวิตคน
เป็นจำนวนหลายร้อยคน การกระทำที่เกินควรเหล่านี้ โดยทั่วไปแล้วมีขึ้นเช่นเดียวกันใน
สหภาพโซเวียตในตอนนั้น ก่อให้เกิดความพยายามที่จะบังคับให้มีการรวมกรรมสิทธิ์ และ
ขับไล่ลामะออกจากวัด ความพยายามนี้ก่อให้เกิดการฆ่าฝูงปศุสัตว์กันอย่างขนานใหญ่ ซึ่ง
ทำให้เกิดความเสียหายในทรัพย์สินอย่างมาก และเกิดการจลาจลขึ้นอย่างกว้างขวาง ถึง
ขนาดที่ต้องเรียกทหารโซเวียตเข้ามาช่วยปราบปราม มอสโกและองค์การคอมมิวนิสต์สากล
เรียกร้องให้ยุติการต่อสู้กันในกลางปี ค.ศ. ๑๙๓๒

ระยะต่อมาซึ่งรู้จักกันในชื่อว่า “ยุคใหม่” นายพลชาวล่าแข่งได้ขึ้นเป็นหัวหน้าพรรค
และประมุขของรัฐบาล มีความใกล้ชิดกับสหภาพโซเวียตมากขึ้นทุกที แต่ได้สนับสนุน
โครงการแบบค่อยเป็นค่อยไป และมีการบังคับน้อยลง ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๓๓ เป็นต้นมา การ
โจมตีศาสนาครั้งใหม่ใช้สงครามแบ่งแยกชนชั้น โดยพยายามที่จะเกณฑ์ลामะและผู้ที่รับใช้
อยู่ในวัดซึ่งเป็นคนยากจนส่วนมากให้เข้าร่วมในการสหกรณ์ ซึ่งมีรากฐานบนที่ดินหรือฝูงปศุ
สัตว์ซึ่งรับจากวัดต่าง ๆ ๗๖๐ แห่ง เนื่องจากวัดเหล่านี้มีคนประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ คน ประมาณ
หนึ่งในสามของจำนวนผู้ใหญ่ชายในประเทศ รัฐบาลใหม่ซึ่งมีกองตำรวจรักษาความมั่นคง
ที่ตั้งขึ้นใหม่ และมีโซเวียตเป็นผู้สนับสนุนได้ทำการต่อสู้เพื่อล้มล้างองค์การศาสนา เข้าควบคุม
กำลังคนและทำลายรากฐานทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคม และขนบธรรมเนียม
ประเพณีทางวัฒนธรรม การสร้างความหวาดกลัวในแบบรัฐตำรวจ ทำให้การล้มล้างศาสนา
ครั้งนี้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์ในตอนปลายช่วงปี ค.ศ. ๑๙๓๐-๑๙๔๐ และนี่เป็นอีกครั้งหนึ่ง

ที่รัฐบาลใหม่ได้กระทำการที่รุนแรงเกินควรหลายอย่าง ถึงเวลานั้นมีวัดสำคัญเพียงสองแห่งเท่านั้นที่ยังคงเหลืออยู่เป็นวัตถุโบราณ

การปฏิวัติทางสังคมอันเข้มข้นนี้ได้รับการสนับสนุนส่วนหนึ่งจากการคุกคามทางทหารของญี่ปุ่น ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะกระตุ้นให้พวกชาตินิยมชาวมองโกลต่อต้านจีนตามชายแดนทางใต้และตะวันออกของมองโกเลียนอก พวกชาตินิยมมองโกเลียในนั้นได้แสวงหาความเป็นอิสระจากสาธารณรัฐจีนในการปกครองตนเองมาช้านานแล้ว คณะกรรมการฝ่ายกิจการพิเศษและมองโกเลียที่นานกิง ยังคงเป็นผู้เชื่อมโยงโดยตรงระหว่างขุนนางมองโกลกับรัฐบาลกลางของจีน แต่ในจังหวัดชายแดนจีน ซึ่งตั้งขึ้นใหม่ คือ ซาฮาร์ และ ชุ่ยหย่วน นั้นพวกทหารจีนในท้องถิ่นได้เข้าไปปกครองพวกมองโกลที่ยังคงเหลืออยู่โดยพลการ เนื่องด้วยเหตุนี้ผู้นำชาตินิยมมองโกเลียในซึ่งต่อต้านจีน (เจ้าชาย เตมชุกดองกรุป ภาษาจีนเรียกว่า เตื่อหวาง) จึงได้รับการสนับสนุนจากญี่ปุ่น ซึ่งได้เข้าบุก ซาฮาร์และชุ่ยหย่วน ในปี ค.ศ. ๑๙๓๖-๑๙๓๗ และญี่ปุ่นได้สนับสนุนให้ เตื่อหวาง เป็นหัวหน้าของรัฐบาลหุ่น ซึ่งต่อมาในปี ค.ศ. ๑๙๔๑-๑๙๔๕ ได้กลายเป็น "ชาติมองโกเลียที่มีอิสระภาพปกครองตนเอง" ดังนั้นญี่ปุ่นกับรัสเซียจึงแข่งขันกันที่จะเข้าควบคุมชาวมองโกลที่อยู่ระหว่างเขตอิทธิพลของตน

เพื่อที่จะเผชิญกับการขยายตัวของญี่ปุ่น กองทหารโซเวียตก็ได้ยกเข้ามาตามสนธิสัญญาช่วยเหลือร่วมกันระหว่างโซเวียตกับมองโกเลียซึ่งได้ทำกันในปี ค.ศ. ๑๙๓๖ การผลักดันของญี่ปุ่นตามชายแดนระหว่างมองโกเลียกับแมนจูเรียใกล้โนมอนหัน (เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า โนมินกัน) และคาลซินโกล (โกล แปลว่า แม่น้ำ) ซึ่งเหมือนกันมากกับที่ญี่ปุ่นเคยผลักดันชายแดน เกาหลี-แมนจูเรีย-สหภาพโซเวียตในดินแดนแถบจางกู่เฟิงกับทะเลสาบขาสสั (Khassan) กับในเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๓๘ นั้นได้นำไปสู่สงครามใหญ่ ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกันยายน และในสงครามครั้งนั้นญี่ปุ่นก็พ่ายแพ้ หลังจากนั้นญี่ปุ่นก็หันไปทางใต้ ไปสู่บริเวณมหาเอเชียบูรพา

สาธารณรัฐประชาชนมองโกเลีย ได้รับเอกราชจากจีนอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. ๑๙๔๖ ซึ่งเป็นผลจากการออกเสียงประชามติที่จีนได้ตกลงในสนธิสัญญาระหว่างจีนกับโซเวียต ปี ค.ศ. ๑๙๔๕ สาธารณรัฐนี้ได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๖๑ มองโกเลียได้รับประโยชน์ในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เพราะकुลดันนำพ้อใจระหว่างประชากรซึ่งมีอยู่เพียงจำนวนน้อยกับทรัพยากรธรรมชาติอันมีอยู่มหาศาล อุตสาหกรรมเก่าแก่ เช่น สินค้าที่ทำด้วยหนังและขนแกะ ผลิตผลจากนม การบรรจุเนื้อสัตว์ ก็ได้รับการปรับปรุงโดยใช้กรรมวิธีสมัยใหม่ มีการสร้างเหมืองใหม่ขึ้นหลายแห่งและสร้างทางรถไฟใหม่ขึ้นหลายสาย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการปรับปรุงทางเทคนิคโดยทั่วไปที่มีผลต่อการเลี้ยงสัตว์และ

การเกษตร มีการตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๔๗ พรรคเผด็จการซึ่งเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ แม้ต้องพึ่งพาอาศัยโซเวียตผู้เป็นพี่เลี้ยงและพันธมิตรทุกอย่างก็ตาม แต่ก็ได้ปฏิบัติต่อประชาชนและวิถีชีวิตของเขาแตกต่างไปจากทั้งในยุโรปและจีนอย่างเห็นได้ชัดมาจนยากที่จะนำมาเปรียบเทียบกันได้

การที่มองโกเลียนอกมีส่วนเอนเอียงไปข้างโซเวียตมาก แม้จะเนื่องมาจากเหตุผลหลายประการก็ตาม แต่ก็ไม่เพียงสงสัยเลยว่าเป็นดังนี้ได้ง่ายขึ้นเพราะมีประเพณีฝักใฝ่ผู้มีอำนาจสูงกว่าในต่างประเทศ หลายศตวรรษมาแล้วที่สถาบันอันยิ่งใหญ่ทางสังคมทั้งสอง สถาบันของสังคมมองโกล คือ สถาบันศาสนาและสถาบันขุนนาง มีจุดบัญชาการสูงสุดอยู่นอกมองโกเลีย คือ ที่ลาซาและปักกิ่งโดยลำดับ ในขณะที่เดียวกันการตั้งมองโกเลียในเข้าไปรวมอยู่ในสาธารณรัฐจีน สะท้อนให้เห็นว่า จีนที่เข้มแข็งจะเข้าครองชายแดนเอเชียในของตนเป็นประเพณี

รัฐบาลจีนเกียงของจีน

เตอร์กีสถานจีนซึ่งตั้งอยู่ในระหว่างมองโกเลียและทิเบต ตามแนวโค้งทางตะวันตกอันประกอบด้วยบริวารของจีนในเอเชียใน ได้ทำหน้าที่เป็นเขตการคมนาคมสื่อสารที่สำคัญระหว่างเอเชียตะวันตกและเอเชียตะวันออกเป็นเวลาสองพันปีแล้ว เมื่อใดก็ตามที่ผู้ปกครองของประเทศจีนสามารถจะทำได้ ก็มักจะส่งกองทัพและสร้างอาณานิคมทหารในเขตนี้ จนถึงที่ราบสูงและหุบเขาฮีสตี

อย่างไรก็ตาม ทอร์กีสถานจีนเป็นแต่เพียงส่วนตะวันออกของเขตเอเชียกลางอันไพศาลซึ่งเต็มไปด้วยเมืองโอเอซิสโบราณ เส้นทางการค้าและทุ่งหญ้าสำหรับเลี้ยงสัตว์ทั้งตะวันออกและตะวันตกของที่ราบสูงปามีร์ ซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของพวกเตอร์กีสตะวันออกตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว คนเหล่านี้ คือ อีก็้อ คอซแซก เคอร์กีซ อุซเบกส์ และอื่นๆ แบ่งเป็นกลุ่มตามภาษาที่พูด ไม่ใช่แบ่งตามเชื้อชาติ และก็มีชื่อ “ชาติ” พวกนี้พูดภาษาเตอร์กซึ่งเป็นภาษาในตระกูลภาษาแห่งเขาอัลไต กลุ่มใหญ่อื่นที่พูดภาษาในตระกูลนี้ คือ พวกมองโกและตุงกุกสิก (แมนจู) โดยทั่วไปชาวเตอร์กีสตะวันออกนั้นนับถือศาสนาอิสลามใช้อักษรอาหรับและก็เคยรับความรู้โรจน์ของจักรวรรดิ ซึ่งย้อนกลับไปถึงสมัยเจงกิสข่านและทามาเลน แต่กระนั้นในสมัยใหม่ พวกเตอร์กีสตะวันออกซึ่งแตกแยกกันทางการเมืองและแบ่งแยกกันอยู่ตามลักษณะภูมิศาสตร์ ทั้งสองด้านของปามีร์ ก็ยังถูกจักรวรรดิรัสเซียและจีนขยายรุกล้ำและกีดกันเสีย แม้นักภูมิศาสตร์จะใช้ชื่อเตอร์กีสถาน แต่ก็มิได้หมายถึงหน่วยการปกครองสมัยใหม่อันรวมประชาชาติเหล่านี้ไว้ทั้งหมด

ในตอนปลายศตวรรษที่ ๑๙ รัสเซียซึ่งขยายอิทธิพลเข้าสู่เอเชียกลางทางตะวันตกของภูเขาปามีร์ ต้องเผชิญกับอังกฤษคู่แข่งซึ่งตั้งมั่นอยู่ทางใต้ของอัฟกานิสถานและแคชเมียร์ ในปี ค.ศ. ๑๘๐๗ เมื่อมหาอำนาจทั้งสองได้ตกลงความสัมพันธ์กันเป็นที่แน่นอนทั่วดินแดนเอเชียแล้ว ก็ได้ยกเลิกลัทธิความทะเยอทะยานใดๆ เกี่ยวกับเตอร์กีสถานจีนนับแต่นั้นมา โดยปล่อยให้จีนเป็นผู้ปกครองดินแดนนั้น ระหว่างนั้นหลังจากจ่อจุงทั้งพิชิตดินแดนนี้ได้อีกครั้งหนึ่งในช่วงปี ค.ศ. ๑๘๗๐-๑๘๘๐ บักกิงได้รวมเอาดินแดนอิสติทางตอนเหนือของเทือกเขาเทียนชานเข้ากับที่ลุ่มคาริมทางตอนใต้ ในปี ค.ศ. ๑๘๘๔ เพื่อสร้างมณฑลใหม่คือ ชินเกียง “อาณาจักรใหม่” โดยมีเมืองหลวงอยู่ที่อุรุมชี (ทิวา) จีนตั้งองค์การบริหารปกครองขึ้นอย่างสมบูรณ์ในอาณาจักรนี้ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่ารัฐเทศชั่งถึงสองเท่า ข้าราชการบางส่วนมาจากมณฑลหูหนาน ซึ่งเป็นบ้านเกิดของจ่อจุงทั้ง ผู้บริหารนี้ได้ดำเนินการปกครองสืบมา โดยผ่านเบก และผู้นำอื่น ๆ ซึ่งเป็นชนชั้นปกครองท้องถิ่น พวกเตอร์กเผ่าอีกก็มีจำนวนเป็นกึ่งในสิบของประชากรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในโอเอซิสของที่ลุ่มคาริม และเป็น ๔ ใน ๕ ของประชากรทั้งมณฑล (ประมาณ ๓ ล้านคน) พวกคอสแซกและเคอร์กิช ซึ่งร่วร่อนไปตามทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ในบริเวณอิสตินั้น เป็นเชื้อสายทางตะวันออกของพวกเผ่าที่ส่วนใหญ่เข้ามาอยู่ใต้การปกครองของรัสเซีย ไกลออกไปทางตะวันตก ข้าราชการชาวจีน พวกทหารนักอาณานิคมและพวกพ่อค้า ชุมชนชาวจีนมุสลิม (Dungans) ซึ่งแยกอยู่ต่างหากและชาวมองโกลเผ่าต่าง ๆ ที่ยังเหลืออยู่ ยิ่งทำให้ความแตกต่างด้านภาษาและวัฒนธรรมของชินเกียงภายใต้การปกครองของราชวงศ์ชิงมีมากขึ้น

ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๑๑ ถึงปี ค.ศ. ๑๘๔๙ ชินเกียงคงอยู่ภายใต้การควบคุมของจีน แต่ส่วนใหญ่เป็นอิสระจากการปกครองของรัฐบาลกลาง ในระหว่างที่เกิดความยุ่งเหยิงเนื่องจากการปฏิวัติเพื่อเป็นสาธารณรัฐนั้น ข้าหลวงคนสุดท้ายของจักรพรรดิได้ “แต่งตั้ง” ข้าราชการผู้มิ่ประสบการณ์คนหนึ่งซึ่งมาจากมณฑลยูนนาน คือ หยาง เจิง ชิน (ค.ศ. ๑๘๕๕-๑๘๖๘) ขึ้นเป็นผู้สืบตำแหน่งต่อจากเขา บุคคลผู้นี้สอบได้ระดับเมืองหลวงในปี ค.ศ. ๑๘๘๘ และได้รับราชการในมณฑลกันสูและชินเกียงเป็นเวลา ๒๐ ปี หยางได้ปราบปรามความไม่สงบอย่างแข็งขันและใช้ยุทธวิธีซึ่งจีนใช้อยู่โดยปกติ คือ แบ่งแยกแล้วปกครอง ทำการปกครองประชากรผสมแห่งมณฑลนี้ จนเกือบจะเป็นอิสระจากรัฐบาลปักกิ่งโดยสิ้นเชิง จนกระทั่งเขาถูกลอบสังหาร ๑๖ ปีต่อมาในปี ค.ศ. ๑๘๖๘

การปฏิวัติรัสเซีย ซึ่งได้บังคับเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจและสังคมของพวกคอสแซก เคอร์กิช และชนกลุ่มอื่นๆ ในเอเชียกลางของโซเวียตในปี ค.ศ. ๑๙๒๐-๑๙๓๐ และปี ค.ศ. ๑๙๓๐-๑๙๔๐ นั้น ได้นำเอาอิทธิพลใหม่เข้ามาที่มีผลกระทบต่อชินเกียง การค้า

ระหว่างภูมิภาคทั้งสองได้รับการสนับสนุนจากสนธิสัญญา จีน-โซเวียตในปี ค.ศ. ๑๙๒๐ และ ๑๙๒๔ มีการเปิดสถานกงสุลอีกครั้งหนึ่งในเขตทั้งสองนั้น การสร้างทางรถไฟสาย เตอร์ก-โซบีเรีย เสร็จสมบูรณ์ลงในปี ค.ศ. ๑๙๓๐ สัญญาการค้าอีกฉบับหนึ่ง และการลดภาษีศุลกากรทำให้การค้าจากซินเกียงหลังไหลไปยังโซเวียตง่ายขึ้น ในระหว่าง ๑๕ ปีที่ญี่ปุ่นบุกรุกจีนยุคก๊กมินตั๋งนั้น ซินเกียงซึ่งอยู่ห่างออกไปได้เข้าไปอยู่ในวงจรเศรษฐกิจของโซเวียตมากยิ่งขึ้น

แต่กระนั้น การปกครองจากดินแดนที่ห่างไกลโดยชาวจีนที่เป็นชนกลุ่มน้อยได้มีรากฐานอย่างลึกซึ้งในเขตซึ่งมีประชากรหลายเผ่าผสมกันนี้ จนกระทั่งไม่มีขบวนการชาตินิยมชาวยูอีก้อ หรือพวกที่นิยมโซเวียตเข้ามามีอำนาจได้เลย ผู้นำที่เข้มแข็งซึ่งปกครองตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๓๓ จนถึง ๑๙๔๔ ก็คือ นายพล เชิง ชื่อไจ (ค.ศ. ๑๘๘๕-) ซึ่งเป็นคนจีนจากแมนจูเรียและเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาจากญี่ปุ่นและทำงานได้บังคับบัญชาของเจียงไคเช็ค ในการยกทัพขึ้นเหนือในปี ค.ศ. ๑๙๒๖-๒๗ เมื่อเกิดกบฏต่อต้านชาวจีน นายพล เชิง ชื่อไจ จึงประกาศปฏิรูปการบริหารอย่างกว้างขวาง สัญญาที่จะให้เสรีภาพทางศาสนาและความเสมอภาคระหว่าง "ชาติต่างๆ" ที่พูดภาษาต่างกัน พัฒนาโรงเรียน หนังสือพิมพ์และกิจการทางวัฒนธรรมสำหรับชาวยูอีก้อ ชาวคอสมแซกและกลุ่มอื่นๆ ในขณะที่เดียวกันเขาก็รับเงินกู้ ผู้เชี่ยวชาญและความช่วยเหลือทางเทคนิคและอาวุธจากโซเวียต และเมื่อจำเป็นก็ยอมให้เครื่องบินและกองทหารของโซเวียตเข้าแทรกแซงได้ ซึ่งก็ไม่ได้ถอยกลับไปโซเวียตทั้งหมด เมื่อได้รับความช่วยเหลือเช่นนี้ เชิงจึงชนะกบฏชาวจีนมุสลิม ก่อตั้งตำรวจลับขึ้นและปกครองแบบอัตตาธิปไตย ปฏิรูปที่ใช้อำนาจเด็ดขาดของ เชิง ชื่อไจ แม้เห็นได้ชัดว่าเป็นการฉวยโอกาสแต่ก็ส่งเสริมความเจริญเติบโตของขบวนการชาตินิยมชาวยูอีก้อ และส่งเสริมการติดต่อกับสหภาพโซเวียต และได้รับความร่วมมือจากจีนทั้งฝ่ายคณะชาติและฝ่ายคอมมิวนิสต์ในระยะที่มีการปรองดองกันเป็นแนวร่วม การช่วยเหลือของโซเวียตต่อจีนคณะชาติคลุมไปถึงซินเกียงในปี ค.ศ. ๑๙๓๗-๓๙ และไปเพิ่มอิทธิพลของโซเวียตซึ่งมีมากขึ้นเรื่อยๆ อย่างไรก็ดีตาม ในปี ค.ศ. ๑๙๔๒ เชิงกลับหันมาต่อต้านโซเวียตและกลับมีไมตรีกับเจียงไคเช็ค ผู้ซึ่งได้ถอดเขาจากตำแหน่งได้ทัน่วงทีในปี ค.ศ. ๑๙๔๔ ก่อนที่เชิงจะกลับใจไปหาโซเวียตอีกครั้งหนึ่ง

ในปลายทศวรรษ ๑๙๔๐ รัฐบาลจีนคณะชาตินำกองทัพขนาดใหญ่เข้าสู่ซินเกียง แต่ก็ไม่สามารถปราบกบฏยูอีก้อ-คอสมแซก ในเขตฮีสี่ได้ ในปลาย ค.ศ. ๑๙๔๔ พวกกบฏได้เรียกร้องให้มีตัวแทนที่มีโซ่ชาวจีนเข้าไปร่วมในรัฐบาลท้องถิ่นและจัดตั้ง "สาธารณรัฐเตอร์กีสถานตะวันออก" ซึ่งเอียงไปข้างโซเวียต เมื่อซินเกียงทั้งหมดกลับมาเป็นของรัฐบาลคอม-

มีวนิสต์จีนในปี ค.ศ. ๑๙๔๙ โซเวียตรุสเซียกำลังมีอิทธิพลมากมายในมณฑลซินเกียง

อังกฤษและจีนในทิเบต

ทั้งในทิเบตและมองโกเลีย การขาดแคลนฝนทำให้ประชากรที่มีจำนวนน้อยและอยู่กระจัดกระจาย ต้องอาศัยการเร่ร่อนเลี้ยงสัตว์ไปตามทุ่งหญ้ามากกว่าการทำเกษตรกรรม ในฐานะที่มองโกเลียเป็นภูมิภาคที่อยู่ริมนอกของจักรวรรดิชิง มองโกเลียต้องเผชิญกับการขยายอิทธิพลของรุสเซียมาแต่แรก เช่นเดียวกับทิเบตก็ต้องเผชิญกับการขยายอำนาจของอังกฤษจากอินเดีย แต่ความคล้ายคลึงกันนี้เป็นไปเพียงผิวเผิน เพราะความแตกต่างทางภูมิศาสตร์มีอยู่มาก

ทะเลทรายและทุ่งหญ้าในมองโกเลียซึ่งมีระดับความสูงประมาณ ๕,๐๐๐ ฟุตจากน้ำทะเล เป็นเส้นทางการค้าและกองคาราวานซึ่งข้ามผ่านมองโกเลียระหว่างจีนและรุสเซียเป็นเวลาหลายร้อยปีตลอดมา ในต้นศตวรรษที่ ๒๐ มีความสะดวกมากขึ้นด้วยมีการขนส่งทางรถยนต์ข้ามที่ราบกว้างไม่มีดินน และในที่สุดก็มีทางรถไฟสายทรานส์-ไซบีเรียมาถึงเมืองอูร์กา ในปี ค.ศ. ๑๙๔๙ และจากจีนในปี ค.ศ. ๑๙๕๕ ในทางตรงกันข้าม ลักษณะภูมิศาสตร์ของทิเบตเป็นที่ราบสูงเป็นแห่ง ๆ แยกจากกัน ส่วนใหญ่ไม่มีต้นไม้และลมแรงมาก อยู่สูงในระดับ ๑๖,๐๐๐ ฟุตจากน้ำทะเล มีเทือกเขาล้อมรอบสูงถึง ๒๐,๐๐๐ ฟุต หรือกว่านั้น ซึ่งทำให้เข้าถึงยาก ในสมัยกลางนักเดินทางชาวอาหรับและยุโรปเดินทางเข้ามาตามเส้นทางกองคาราวานไปยังเมืองหลวงของมองโกล คือ เมืองคาราคอร์ม หรือปักกิ่ง พวกนี้มักจะได้ยินเรื่องราวเกี่ยวกับทิเบตแต่ก็ไม่เคยเดินทางไปถึงที่นั่นได้ ทิเบตไม่เคยรู้จักพาหนะที่มีล้อจนกระทั่งมีการสร้างถนนให้รถยนต์วิ่งในทศวรรษหลัง ค.ศ. ๑๙๕๐ ส่วนรถไฟนั้นยังคงเป็นเรื่องของอนาคตอยู่

การที่เข้าถึงทิเบตได้ยากเพราะมีภูเขาเป็นเครื่องขวางกั้นนั้น ทำให้ทิเบตสามารถเลือกเพื่อนองค์ประกอบทางวัฒนธรรมซึ่งแทรกซึมเข้ามาจาก ๔ ด้าน คือ อินเดีย จีน เอเชียตะวันตกและแม้แต่มองโกเลีย ทิเบตจึงสามารถมีตัวอักษร ปฏิทิน สถาปัตยกรรม ศาสนา และศิลปะทางศาสนาที่แตกต่างไม่เหมือนใคร ภายใต้การปกครองของ ซอง จาน กัมโป ผู้รวมประเทศในศตวรรษที่ ๑๗ และตั้งเมืองหลวงขึ้นที่ลาซานั้น ชาวทิเบตได้เริ่มมีบทบาทในริมนอกของประวัติศาสตร์จีน อินเดียและเอเชียกลาง พุทธศาสนาจากภาคเหนือของอินเดียที่เข้ามาในทิเบตนั้นเป็นพุทธศาสนายุคหลังซึ่งเสื่อมแล้ว เข้ามาผสมกับลัทธิบอนของท้องถิ่น เกิดเป็นพุทธศาสนาแบบทิเบตขึ้น คือ นิกายลามะ ซึ่งนับถืออภินิหารีย์และภูตผี อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนาแบบปฏิรูปหรือนิกายจีวรเหลืองที่ ซ้อง กาปา (ตักย ค.ศ. ๑๔๑๙)

ตั้งขึ้นและเผยแพร่ไปทั่วมองโกเลีย ก็ได้ทำให้ลาซาคกลายเป็นเมืองสำคัญในที่สุดซึ่งเราตั้งข้อสังเกตไว้แล้วในการเมืองของจักรวรรดิชิง

จักรวรรดิแมนจูและอังกฤษ พบกันเป็นครั้งแรกในทิเบต ในปลายศตวรรษที่ ๑๘ รัฐบาลของราชวงศ์ชิงเข้าแทรกแซงในปี ค.ศ. ๑๗๒๐, ๑๗๒๘ และ ๑๗๕๐ ค่ายการตั้งให้คาโลลามะเป็นผู้ปกครองทางศาสนาที่ลาซา ภายใต้การควบคุมดูแลของข้าหลวง (อัมบัน) ที่ส่งมาจากปักกิ่ง อิทธิพลของรัฐบาลชิงทำให้พวกสอนศาสนานิกายเจซุอิตและคาปูชินไม่สามารถดำเนินกิจการได้เต็มที่ในเมืองลาซาจนกระทั่งถึงปี ค.ศ. ๑๗๔๐ แต่ถึงกระนั้นก็ไม่สามารถปิดทิเบตไม่ให้ติดต่อกับอินเดียได้ มาถึงปลายศตวรรษที่ ๑๘ ลามะผู้กลับชาติมาเกิดอันดับที่ ๒ ในลัทธิลามะ คือ ตาซิลามะ (หรือรู้จักกันทั่วไปในนามปันเซนลามะ) ได้เริ่มสะสมอำนาจและอิทธิพลมากมายในฐานะผู้ปกครองทางโลกของทิเบตภาคตะวันตก โดยมีศูนย์ปฏิบัติการอยู่ที่วัดตาสี-อิหฺนโปที่เมืองซิกัทซี บุคคลสำคัญผู้นี้เป็นปันเซนลามะองค์ที่ ๖ มรณะ (ปี ค.ศ. ๑๗๙๐) วัดของท่านได้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการค้ากับอินเดีย ปันเซนลามะองค์นี้ต้อนรับผู้แทนคนแรกจากบริษัทอินเดียตะวันออก คือ ยอร์ช โบเกิล ซึ่งวอร์เรน เฮสติง ส่งมาในปี ค.ศ. ๑๗๗๔-๗๕ และผู้แทนอีกคนหนึ่ง คือ แซมมวล เทอร์เนอร์ ก็ได้เข้าเยี่ยมคำนับผู้สืบตำแหน่งต่อจากท่านในปี ค.ศ. ๑๗๙๓

สู่ทางการค้าของอังกฤษกับทิเบตซบเซาลง เมื่อพวกนักบวชเข้าได้รุกรานเข้าในทิเบตในปี ค.ศ. ๑๗๘๘ และปี ค.ศ. ๑๗๙๑ ภายหลังจากที่พิชิตเนปาลได้แล้วในทศวรรษ ๑๗๖๐ พวกบวชเข้ายึดได้เมืองซิกัทซีและปล้นสะดมตาสี-อิหฺนโป ปันเซนลามะขอความช่วยเหลือจากอังกฤษที่กัลกัตตาแต่ก็ไม่มีผล ส่วนจักรพรรดิเฉียนหลงนั้นกองทัพของพระองค์ได้ชัยชนะในการรบตามชายแดนของจักรวรรดิจีนมาแล้วถึง ๙ ครั้ง มาในครั้งนั้นก็ส่งกองทัพเข้ามาในทิเบต ๒ กอง บังคับทหารเดินบุกเข้ามาจากทางตะวันออกและทางเหนือ ข้ามผ่านหลังคาโลกเพื่อขับไล่พวกบวชกลับไปสู่หุบเขากามัณฑุเมืองหลวงของเนปาล พวกบวชขอยอมตกลงเจรจาซื้อค่าเสียหายและยอมเป็นรัฐบริวารการของจักรวรรดิชิง ซึ่งต้องส่งคณะทูตไปปักกิ่งทุก ๆ ๕ ปี (จากปี ค.ศ. ๑๗๙๒ ถึง ค.ศ. ๑๘๐๘ มีหลักฐานว่า พวกบวชได้ส่งคณะทูตไปปักกิ่งอย่างน้อยที่สุด ๑๐ คณะ) ระหว่างนั้นอังกฤษซึ่งวางตัวเป็นกลางเพราะเป็นห่วงการค้าที่กว้างตั้งก็เสียผลทั้งขึ้นทั้งล่อง คือ ทั้งจีนและทิเบตกลับหันหลังให้ จักรพรรดิชิงได้ปิดทิเบตไม่ให้ชาวยุโรปเข้ามาอีกและสามารถควบคุมคาโลลามะได้อย่างเต็มที่ เพราะไม่มีปันเซนลามะเป็นคู่แข่งอีกต่อไปแล้ว

ดังนั้น แม้ว่าทิเบตจะมีการติดต่อกับอินเดียเรื่อยมาก็ตาม ประวัติศาสตร์ก็มีชัยชนะเหนือภูมิศาสตร์ในการเชื่อมโยงการเมืองของประเทศทิเบตกับจักรวรรดิชิงแห่งเอเชียตะวัน

ออก ชีวิตชาวทิเบตมีศูนย์กลางอยู่ในหุบเขาภาคใต้แห่งลุ่มน้ำซังโป หรือพรหมบุตร ซึ่งอยู่ในระดับที่นับว่าต่ำพอสมควร คือ ๑๒,๐๐๐ ฟุตจากน้ำทะเล ในเขตซึ่งห่างไกลจากเงินมากที่สุด และใกล้กับอินเดียมากที่สุด แต่เทือกเขาหิมาลัยแบ่งออกได้เป็นสามเทือกซึ่งตั้งต้นตั้งแต่เขตที่มีอากาศร้อนของอินเดียไปสู่เขตที่มีดินฟ้าอากาศแบบขั้วโลกเหนือ ภายในระยะ ๑๐๐ ไมล์เท่านั้น เทือกเขาคงกล่าวนอกจากจะกั้นประเทศแล้วยังเป็นเครื่องกีดขวางทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและทางจิตใจอีกด้วย ในปลายศตวรรษที่ ๑๙ คาโลลามะยอมรับความเป็นเจ้าเหนือหัวของโอรสแห่งสวรรค์ซึ่งอยู่ในปักกิ่งที่ห่างจากตนถึง ๒,๐๐๐ ไมล์ ในขณะที่ลาซาอยู่ห่างจากกัฏ็อก เมืองหลวงของสิกขิมเพียง ๓๓๐ ไมล์ (การไปรษณีย์สมัยใหม่ใช้เวลา ๘ วัน) และเมืองหลวงสิกขิมก็อยู่ใกล้กับทางรถไฟของอินเดียที่สร้างไปยังเมืองคาร์จีลิงในปี ค.ศ. ๑๘๘๑ ด้วย

ความสำเร็จของจักรวรรดิซิงที่ใต้ทิเบตมาเป็นรัฐในอารักขาในศตวรรษที่ ๑๘ ท้นต่อการปิดประเทศและยุติการติดต่อกับยุโรปนั้น มองดูแล้วยิ่งน่าชมเชยมากขึ้นไปอีก เมื่อเราพิจารณาถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างทิเบตกับรัฐชาวเขาอื่น ๆ ตามแนวโค้งของเทือกเขาหิมาลัยซึ่งยาว ๑,๕๐๐ ไมล์ จากลาดักห์ผ่านเนปาล สิกขิม ภูฏาน และอัสสัม ไปจนถึงภาคเหนือของพม่า ในหมู่เส้นทางคาราวานซึ่งมาบรรจบกันที่ลาซานั้น ทางสายเหนืออันมีระยะยาวจากลานเซาและซิง ข้ามภูเขาหลายลูกซึ่งมีความสูงเกือบ ๒๐,๐๐๐ ฟุต ส่วนทางสายตะวันออกจากเสจจวน ผ่านทางคำเซียนล้อ บาตางและซัมโต ก็ยากลำบากพอ ๆ กัน ต้องผ่านแม่น้ำหลายสาย คือ แยกซี แม่น้ำโขงและแม่น้ำสาละวิน ในทางตรงกันข้ามทางสายที่สะดวกกว่าจากทางตะวันตกของลาซาขึ้นไปยังหุบเขาซังโป เชื่อมกับเส้นทางสั้น ๆ ลงไปทางภาคใต้สู่รัฐต่าง ๆ ซึ่งอยู่บนภูเขาและประเทศอินเดีย จากกานซี ลงมายังหุบเขาซุมบีไปยังกัฏ็อกและคาร์จีลิง จากซุมทางอื่น ๆ ด้านตะวันตกลงไปทางใต้สู่กามมณฑล และตาก-ลาดค และจากกัฏ็อก ไปทางตะวันตกลงไปตามแม่น้ำสินธุ ถึงเมืองเล้ เมืองหลวงของลาดักห์ ซึ่งอยู่ห่างจากลาซาไป ๘๐๐ ไมล์ ทางสายตะวันตกนี้เชื่อมทั้งแคว้นแคชเมียร์ซึ่งอยู่ไกลออกไปทางตะวันตกและเชื่อมศูนย์กลางการค้าของโคฐาน ยาร์คาน และคัชการ์ ไปยังภาคเหนือของมณฑลซินเกียงอีกด้วย โดยผ่านเมืองคาราคอร์รัม และทางอื่น ๆ ในเขตของอัส-ไซจัน บนเส้นทางเหล่านี้ไม่เพียงแต่ใช้ขนส่งไปซ้อต์เป็นแท่งและสินค้าออกอื่น ๆ จากจีนและสินค้าออกประเภทขนสัตว์จากทิเบตเท่านั้น แต่ยังเป็นเส้นทางของผู้จาริกแสวงบุญจากทั้งมองโกเลียและรัฐบนภูเขาหิมาลัยที่จะไปยังเมืองลาซาอีกด้วย ลาดักห์เป็นเมืองที่คล้ายคลึงกับทิเบตเป็นพิเศษในทางเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม และส่งคณะทูตนำเครื่องบรรณาการและติดต่อกับการค้ากับลาซาทุก ๆ รอบสามปี และคาโลลามะได้ส่งพ่อค้าส่วน

พระองค์นำชาจีนไปยังเมืองเล็กทุกปีเป็นการตอบแทน นอกจากนี้ ลาดักห์ยังเป็นผู้ผูกขาด การจัดหาขนสัตว์ทิเบตเพื่อใช้ในการผลิตผ้าห่มคลุมไหล่แคชเมียร์อีกด้วย

ขณะที่อังกฤษสถาปนารัฐต่าง ๆ บนภูเขหิมาลัยเป็นรัฐในอารักขาที่ละรัฐสองรัฐนี้ ความจงรักภักดีแบบสองฝักสองฝ่ายและคลุมเครือ ทำให้รัฐบนภูเขาเหล่านั้นหันหน้าไปสอง ทาง คือ ทางขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมนั้นหันไปทางทิเบต แต่มาบัดนี้การค้า และการเมืองทำให้ต้องหันไปหาอินเดียของอังกฤษมากขึ้นเรื่อย ๆ สงครามกับเนปาลในปี ค.ศ. ๑๘๑๔-๑๘๑๖ เป็นผลให้อังกฤษส่งข้าหลวงมาประจำที่กาฏมันฑุ ทางตะวันออกก็เอา สิกขิมเข้าเป็นรัฐอารักขา (ค.ศ. ๑๘๑๗) และเข้าปกครองดินแดนไปจนจตุพรมแดนทิเบต ทางตะวันตก จีนมิได้แก้แค้นการค้าของอังกฤษที่เมืองกวางตุ้ง ตั้งที่หวาดเกรงกัน แต่ เจ้าหน้าที่ของจักรวรรดิซิงที่ทาร์ต็อกและที่อื่นๆ ยังไม่ยอมให้นักสำรวจทางการค้าจากซิมลา หรือจากที่อื่นๆ เข้าไปในทิเบต

สัมพันธภาพระหว่างรัฐต่าง ๆ บนภูเขหิมาลัยเริ่มยุ่งยากซับซ้อนมาก ผู้พิชิตจาก ราชอาณาจักรซิกขิมซึ่งขยายอาณาเขตไปทางตอนเหนือของแม่น้ำสินธุ ได้เข้ายึดเมืองลาดักห์ ในปี ค.ศ. ๑๘๓๔ และในปี ค.ศ. ๑๘๔๑ ก็เข้ารุกรานทิเบตตะวันตกเลยเมืองการ์ต็อกไปเกือบ ถึงเนปาล กองทหารทิเบตได้ทำการตอบโต้อย่างเข้มแข็งโดยบุกเข้าไปในลาดักห์และปิด ล้อมเมืองเล็ก สนธิสัญญาระหว่างลาดักห์กับทิเบตที่เล็กในเดือนตุลาคม ปี ค.ศ. ๑๘๔๒ พันฟู สถานภาพเดิมก่อนสงคราม สถานภาพนี้ยังคงอยู่เมื่ออังกฤษได้ยึดเอาลาดักห์และแคชเมียร์ เป็นรัฐในอารักขาในปี ค.ศ. ๑๘๔๖ ในปี ค.ศ. ๑๘๖๑ อังกฤษได้ทำการ “เปิด” รัฐสิกขิม โดยการปฏิบัติทางการทหาร ในปี ค.ศ. ๑๘๖๕ สงครามทำให้สัมพันธภาพของอังกฤษและ ภูฏานมั่นคงขึ้น ในขณะเดียวกัน คณะทูตที่นำเครื่องบรรณาการจากเนปาลผ่านลาซาไปยัง ปักกิ่ง ได้ทำให้เกิดความตึงเครียดในความสัมพันธ์ระหว่างชาวทิเบตกับพวกกรูซ่าผู้ซึ่งในปี ค.ศ. ๑๘๕๖ ได้ทำตัวเป็นศัตรูโดยการบังคับให้ทิเบตทำสนธิสัญญายอมให้เนปาลมีข้าหลวง ประจำลาซาและให้ส่งเครื่องบรรณาการไปให้พวกตนที่กาฏมันฑุทุกปี แต่สำหรับชาวยุโรป แล้วทิเบตก็ยังคงเป็น “ดินแดนต้องห้าม” ต่อไป

การที่ปักกิ่งมีอำนาจเหนืออาลาตามะผู้มีอิทธิพลทางการเมือง การค้า และศาสนา เหนือรัฐบนภูเขานั้น ในที่สุดก็กลายเป็นปัญหาขึ้นมาในรูปเดียวกับที่เคยเกิดขึ้นในกรณีจีน เคยปกครองพวกชาวเกาะริวกิว เกาหลี หรือเวียดนาม ตามประเพณีเดิม ความเป็นเจ้า เหนือหัวไม่ต้องทำอะไรมากเพราะระยะทางอันห่างไกลในสมัยโบราณ มาบัดนี้กลับจำเป็นต้องใช้อำนาจของตนเองอย่างแข็งขันหรือมิฉะนั้นก็จะต้องสูญเสียอำนาจนั้นไป นั่นคือ ปักกิ่งจำเป็นต้องรับผิดชอบในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอันยุ่งเหยิงของทิเบต แต่เดิม

ราชวงศ์ชิงซึ่งมีความสนใจในลาซาก็ด้วยเหตุผลทางยุทธศาสตร์ เพราะเป็นกุญแจสำคัญไปสู่ ลัทธิลามะที่ครองมองโกเลีย บัดนี้ความสนใจมีมากขึ้นเพราะผลประโยชน์ทางการค้าของ จีนเนื่องมาจากการค้าขายใบชาอัดแห้งอันมีค่าระหว่างเสฉวนและลาซา ความต้องการของ ปักกิ่งที่จะรักษาสถานภาพเดิมนั้น ตรงกับความต้องการส่วนใหญ่ของผู้ปกครองชาวทิเบต การที่พวกลามะจะมีอำนาจสูงสุดในลาซาและวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศทิเบตนั้นก็ขึ้นอยู่กับ การที่ไม่มีคู่แข่งชั้นทางศาสนาหรือการค้า สถานการณ์นี้อาจถูกทำลายโดยการมีสินค้าเข้าประเภท ใบชา บุคคลผู้ไม่มีศาสนา หรือแม้กระทั่งความคิดแบบใหม่หลังไหลเข้ามา

จากปลายทศวรรษ ๑๘๖๐ ถึงสิ้นศตวรรษที่ ๑๙ นโยบายปิดกั้นทิเบตจากโลกภายนอก ของราชวงศ์ชิงนั้นนับเป็นการทำร้ายชาวตะวันตกตลอดชั่วหนึ่งอายุคนทีเดียว คนเหล่านี้ ได้แก่พวกนักสอนศาสนาในกายคาทอลิก ชาวฝรั่งเศสในทิเบตตะวันออก กงสุลชาวอังกฤษ ซึ่งเดินทางตามเส้นทางพาณิชย์สายต่าง ๆ หอการค้าอันมีจำนวนนับไม่ถ้วนที่มีโครงการจะ ขยายการค้า และนักสำรวจที่มีชื่อเสียงจากหลายประเทศเป็นจำนวนหลายรุ่น ซึ่งเอาอย่าง คนรุ่นก่อนในคองโกหรือแอมบอาร์กติก มีหลายคนที่ยพยายามจะเข้าไปให้ถึงเมืองลาซาอัน ศักดิ์สิทธิ์นี้ พวกนักสอนศาสนาในลาซาริสต์ผู้ไม่รู้จักกลัว คือ ชุกและกาเบต์ ได้เดินทาง มาจากมองโกเลีย เข้าถึงเมืองลาซาในปี ค.ศ. ๑๘๔๖ และพวกที่คิดจะเอาอย่างเขาก็ได้แก่ นักสำรวจรัสเซียผู้ยิ่งใหญ่ชื่อ เปอแควสกี ซึ่งเดินทางสำรวจ ๔ ครั้ง ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๗๐-๑๘๘๕ นักการทูตอเมริกัน ชื่อ ดับบลิว รอกฮิลล์ เดินทางมาเป็นครั้งที่สองในปี ค.ศ. ๑๘๙๒ เป็น ระยะทาง ๘,๐๐๐ ไมล์ ภายในเวลา ๑๑ เดือน โดยต้องผ่านหุบเขา ๖๙ แห่งที่มีความสูงกว่า ๑๔,๕๐๐ ฟุต เจ้าชายองรีแห่งออลิองส์ และคนอื่น ๆ อีกหลายคน ทุกคนต้องเดินทาง กลับโดยมิได้เข้าไปถึงลาซา

นโยบายปิดกั้นทิเบตจากโลกภายนอกของราชวงศ์ชิง เป็นที่พอใจของอังกฤษ ตราบเท่าที่นโยบายนี้ใช้สำหรับกันประเทศอื่น โดยเฉพาะรัสเซียไม่ให้เข้าทิเบต และตามนัยนั้นก็คือให้รัสเซียห่างไกลจากรัฐบนภูเขาตามพรมแดนอินเดียด้วย อังกฤษได้เคยยอมรับอย่าง เป็นทางการว่าราชวงศ์ชิงมีสิทธิที่จะควบคุมทิเบตในด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ตาม ข้อตกลงระหว่างจีนกับอังกฤษในปี ค.ศ. ๑๘๘๖ คือ “สนธิสัญญาพม่า-ทิเบต” และเพื่อเป็น การตอบแทนจีนได้ยอมรับว่าอังกฤษมีสิทธิปกครองพม่าตอนเหนือ ตามข้อตกลงระหว่าง จีนกับอังกฤษอีกฉบับหนึ่งเกี่ยวกับสิกขิมและทิเบต ในปี ๑๘๘๐ ปักกิ่งได้ยอมยกเลิกการ อ้างสิทธิของจีนและทิเบตในความเป็นเจ้าเหนือสิกขิม และในปี ค.ศ. ๑๘๘๓ ก็มีการตกลง ระเบียบการค้าระหว่างอินเดียกับทิเบตโดยผ่านทางหุบเขาซัมบี ระหว่างจีนกับอังกฤษ แต่ ทว่าการค้าจากสถานีการค้าใหม่ที่ยาตุง ซึ่งมีศูนย์กลางทางฝ่ายทะเลของจีนเป็นผู้ควบคุม

ที่เซิงหุบเขา ถูกเจ้าหน้าที่ทิเบตบทยอดเขาขัดขวางเพราะยังปฏิบัติหน้าที่งานตามระเบียบเก่าแทนที่จะใช้ระเบียบใหม่ซึ่งพวกเขามีได้ลงนามในฐานะภาคี นอกจากนี้แล้ว อังกฤษพยายามให้ความสัมพันธ์ของตนกับชาวทิเบตมั่นคง โดยอาศัยข้อตกลงกับปักกิ่งนั้น แต่ต้องพบกับความจริงที่ว่า หลังปี ค.ศ. ๑๘๙๓ การปกครองแบบโบราณของปักกิ่งเหนือลาซาอ่อนแอลง และเป็นที่ยินยอมของประชาชนน้อยลง อย่างไรก็ตามอังกฤษก็ไม่มีทางที่จะติดต่อกับลาซาโดยตรงไม่ว่าจะเจรจาเรื่องข้อใจเกี่ยวกับชายแดน หรือเพื่อรับมือกับพลังทางชาตินิยมใหม่ซึ่งต้องการที่จะเป็นอิสระจากจีน พลังนี้ได้ปรากฏให้เห็นในงานฉลองการบรรลุนิติภาวะของดาไลลามะองค์ที่ ๑๓ (ดาไลลามะองค์ก่อน ๆ ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๔๐ ได้สิ้นพระชนม์เนื่องจากประสบเคราะห์กรรมต่าง ๆ กัน ก่อนจะบรรลุนิติภาวะ ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้สำเร็จราชการสามารถปกครองทิเบตต่อไปได้)

ในที่สุด อังกฤษก็ดำเนินการก้าวหน้าไปขึ้นหนึ่งในทิเบตเพราะความกลัวรัสเซีย โดยใช้การคำเป็นข้ออ้างมากกว่าเป็นสาเหตุที่แท้จริง ความหวาดกลัวตั้งแต่โบราณมาว่ารัสเซียจะขยายอำนาจได้เพิ่มขึ้นสูงอีกไม่นาน หลังจากที่ลอร์ด เคอร์ซอน ได้มาเป็นอุปราชอินเดียในปี ค.ศ. ๑๘๘๙ ทั้งนี้เพราะดาไลลามะองค์หนุ่มไม่เพียงแต่ได้ตั้งคลังสรรพาวุธขึ้นแห่งหนึ่งที่ลาซาเท่านั้น แต่ยังทำที่ดำเนินการเพื่อจะขัดขวาง ๓ ประเทศ คือ จีนที่อ่อนแอ ฝรั่งเศสที่มาชั่งงูให้เปลี่ยนศาสนา อังกฤษซึ่งแสดงนโยบายขยายอิทธิพลด้วยวิธีติดต่อกับรัสเซียในบรรดาครูของดาไลลามะ มีชาวรัสเซียคนหนึ่ง ซึ่งเป็นชาวมองโกลเผ่าเบอร์ยัท ได้รับความศึกษาสูงชื่อคอร์ดเจียฟ ซึ่งได้เคยศึกษาที่ลาซาตั้งแต่ทศวรรษที่ ๑๘๘๐ ที่วัดเคปรุงที่มีชื่อเสียง ถึงเวลานั้นดาไลลามะก็ใช้เขาเพื่อเริ่มติดต่อกับพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่สอง

คอร์ดเจียฟเดินทางเล็ดลอดจากลาซา ผ่านอินเดียไปถึงรัสเซียเพื่อเข้าเฝ้าพระเจ้าซาร์ในปี ค.ศ. ๑๙๐๐ และ ค.ศ. ๑๙๐๑ ทำให้เกิดข่าวลือมากมายเกี่ยวกับความทะเยอทะยานของรัสเซีย เมื่อได้เห็นการขยายตัวของรัสเซียที่แมนจูเรียและที่อื่น ๆ ในขณะนั้น ประกอบกับความยุ่งยากของอังกฤษทั่วโลก อุปราชเคอร์ซอนจึงเกรงว่าถ้าอิทธิพลของรัสเซียแผ่รากลในทิเบตได้ก็จะแทรกซึมไปทั่วรัฐบนภูเขาได้ด้วย ลอร์ดเคอร์ซอนเขียนไว้ว่า “ประเทศทิเบตเองนั้นแหละ ไม่ใช่ประเทศเนปาล ที่จะต้องเป็นรัฐกันชนซึ่งเราพยายามจะสร้างขึ้น” แต่ถึงกระนั้น เขาก็พยายามหลายครั้งเพื่อจะติดต่อกับดาไลลามะอย่างเดียว แต่ก็ล้มเหลวไปทุกคราว แม้จีนกับอังกฤษจะเจรจากันในปี ค.ศ. ๑๙๐๒-๑๙๐๓ เรื่องเกี่ยวกับการค้าและชายแดน ก็ไม่สามารถจะสนองความต้องการพื้นฐานที่จะกีดกันรัสเซียไม่ให้เข้าถึงลาซาได้ ข่าวลือยังคงมีอยู่เรื่อย ๆ ในเมืองกาฏมัณฑุ คาร์จีลิง ปักกิ่ง และที่อื่น ๆ เกี่ยวกับสนธิสัญญาลับที่ยกทิเบตเป็นรัฐในอารักขาของรัสเซีย เคอร์ซอนมีปฏิกริยาโต้ตอบ ด้วยการตั้งนายพันเอก

ยังยึดมั่นคัมภีร์กฎหมายจำนวน ๘,๐๐๐ คน ทำการรบและเจรจาสันติกันไป ระหว่างเดินทางไปถึง กานซี และลาซาในปี ค.ศ. ๑๕๐๔ และที่ลาซานี้เอง ได้มีการลงนามในข้อตกลงระหว่าง อังกฤษกับทิเบต ซึ่งตามเงื่อนไขในทางปฏิบัติแล้วทิเบตจะต้องตกเป็นรัฐในอารักขาของ อังกฤษ

อย่างไรก็ตาม ในปลายปี ค.ศ. ๑๕๐๔ สงครามระหว่างรัสเซียกับญี่ปุ่น ทำให้รัสเซีย คุกคามน้อยลง ในเวลาเดียวกันผู้บังคับบัญชาของอุปราชเคอร์ซอน ในลอนดอนเริ่มมีนโยบายจะเหี้ยมว้างเขาไว้บ้างเพื่อจะฟื้นฟูสัมพันธภาพกับเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก ดังนั้นจึงเปลี่ยนแปลงข้อตกลงของนายพันเอกฟรานซิส ยังซ์สันด์ ลดข้อเรียกร้องค่าเสียหายลง และ อังกฤษยอมสละสิทธิที่จะเข้าเมืองลาซา ถึงกระนั้นก็ตามอำนาจของคาโลลามะผู้ซึ่งหนีไป มองโกเลียและความสามารถในการสร้างอิสรภาพก็ได้เสื่อมลง ในปี ค.ศ. ๑๕๐๖ ราชวงศ์ชิง ก็ยืนยันอำนาจของตนเหนือทิเบตอีก และมีการรับรองตามข้อตกลงระหว่างอังกฤษกับจีน และในที่สุดข้อตกลงระหว่างอังกฤษกับรัสเซียในปี ค.ศ. ๑๕๐๗ เกี่ยวกับเรื่องทั้งหมดระบุว่าทั้งสองฝ่ายจะเลิกเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับทิเบต

อังกฤษไม่แน่ใจว่าจะปฏิบัติต่อจีนในฐานะเป็นผู้มีอำนาจเหนือทิเบตดี หรือจะปฏิบัติต่อทิเบตในฐานะเป็นประเทศเอกราชดี ปัญหาทั้งสองตกไปเพราะเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น คือ จีนตกลงใจที่จะนำ “จักรวรรดินิยมชั้นสอง” มาใช้กับทิเบตในตอนปลายราชวงศ์ชิง ด้วย (ดังได้กล่าวถึงไว้แล้วในตอนเกี่ยวกับมองโกเลีย) กล่าวคือ บั๊กกิ่งประกาศแผนการปฏิรูปอย่างกว้างขวาง ปราบขบถในทิเบตตะวันออก และส่งกองทัพเข้าไปถึงลาซาในปี ค.ศ. ๑๕๑๐ ครั้งนี้คาโลลามะและคอร์ดเจียฟ ผู้จงรักภักดี ได้พากันหลบหนีไปยังประเทศอินเดีย

แต่ทว่าการรื้อฟื้นอำนาจในทิเบตโดยจีนเกิดขึ้นเกือบจะพร้อมกับการปฏิวัติจีน ใน ค.ศ. ๑๕๑๑ ซึ่งทำให้การฟื้นฟูอำนาจครั้งใหม่ที่ต้องไร้ผลไป รัฐบาลของหยวนซื่อไช่ ประกาศอำนาจและสิทธิเหนือทิเบตและมองโกเลีย แต่กลับไม่มีกำลังพอจะพิชิตดินแดนทั้งสองกลับคืนได้ หลังจากการขับไล่กำลังทหารและเจ้าหน้าที่จีนออกไปแล้ว ในเดือนมกราคม ปี ค.ศ. ๑๕๑๓ คาโลลามะก็ได้ประกาศอิสรภาพของประเทศและทำสนธิสัญญากับพุทธที่ยังไม่นิพพานที่อูร์กา ในสนธิสัญญานั้นประมุขทางศาสนาทั้งสององค์ต่างรับรองเอกราชของรัฐซึ่งกันและกัน หลังจากการเจรจาระหว่าง อังกฤษ—จีน—ทิเบต ที่เมืองซิมลา อังกฤษก็รับรองเอกราชของทิเบตในปี ค.ศ. ๑๕๑๔ ส่วนจีนปฏิเสธไม่ยอมรับรัฐ ทิเบตตะวันออก (หรือทิเบต “ใน”) ยังอยู่ภายใต้การปกครองของจีน และหลังจากปี ค.ศ. ๑๕๒๘ จีนก็รวมเข้าในมณฑลซีเกียงและชิงไห่ สำหรับทิเบต “นอก” คือ ดินแดนส่วนกลางและ

ตะวันตกนั้น ได้พัฒนาสัมพันธภาพอันเป็นอิสระของตนกับอินเดียของอังกฤษ ยอมรับคณะทูตชาวอังกฤษและในที่สุดก็ยอมรับตัวแทนการค้าที่เมืองลาลา รับความช่วยเหลือบางอย่างทางการศึกษาและการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย อังกฤษหรืออินเดียไม่เคยอ้างอำนาจเหนือทิเบต แต่สำหรับจีนนั้น ทั้งพวกคณะชาติและพวกคอมมิวนิสต์ยังคงเรียกร้องสิทธิของตนต่อไป

ปัญหาเกี่ยวกับการก้าวสู่ยุคใหม่ในหมู่ประเทศเพื่อนบ้านของจีน

ในทศวรรษ ๑๙๖๐ เราอาจจะมองย้อนหลังไปและวินิจฉัยว่า ลัทธิอาณานิคมและกึ่งอาณานิคม (ระบบสนธิสัญญาระหว่างภาคีที่ไม่เท่าเทียมกัน) เป็นเพียงช่วงหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงของการเปลี่ยนให้ทันสมัย ตั้งอยู่บนหลักความจริงที่ยังใช้ได้จนปัจจุบัน คือมีอำนาจและความชำนาญมากกว่ามหาอำนาจอาณานิคมและมหาอำนาจสนธิสัญญา นอกจากนั้นเราก็สามารถเห็นได้ว่าระบบเมืองขึ้นและระบบสนธิสัญญา ซึ่งประเทศมหาอำนาจได้ใช้ครอบครองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยนั้นนั้น ได้ถูกบั่นทอนและล้มล้างด้วยการแพร่หลายต่อไปของปัจจัยที่ทำให้มีการเปลี่ยนให้ทันสมัย ซึ่งเป็นปัจจัยเดียวกับที่ได้สร้างระบบเหล่านี้ขึ้นนั่นเอง การกำหนดปัจจัยเหล่านี้อย่างเจาะจงลงไปอาจจะแตกต่างกันไปตามผู้สังเกตการณ์แต่ละคน แต่รวมแล้วก็ได้ไม่ได้ทำให้สมมติฐานดังกล่าวผิดไป ในบทที่ ๑ ได้กล่าวไว้แล้วว่า การพาณิชย์ การเผยแพร่ศาสนา ลัทธิชาตินิยม ลัทธิปัจเจกชนนิยม และเทคโนโลยี ต่างเป็นเหตุทำให้ชาวยุโรปขยายอำนาจมายังตะวันออกตั้งแต่เริ่มแรก ทั้งญี่ปุ่นและจีนได้โต้ตอบโดยการรับเอาองค์ประกอบบางอย่างของเทคโนโลยีด้านวัตถุ การศึกษา สถาบันทางการเมือง และค่านิยมทางสังคมบางอย่างของตะวันตกแล้วเปลี่ยนให้กลายเป็นพลังผลักดันสู่ลัทธิชาตินิยมและระบบอุตสาหกรรม การเผยแพร่อิทธิพลตะวันตกที่คล้ายคลึงกันในดินแดนรอบนอก ได้มีส่วนก่อให้เกิดขบวนการชาตินิยมและรัฐเอกราชต่าง ๆ

ความคิดเห็นและค่านิยมทางการเมืองของชาวตะวันตก รวมลัทธิเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยของรัฐ สิทธิของบุคคล และการปกครองตนเองภายใต้กฎหมาย ซึ่งมักจะขัดแย้งกับลัทธิอาณานิคมเสมอ เมื่อพวกผู้นำชาวพื้นเมืองเมื่อได้รับความคิดเหล่านี้เข้ามา ก็ได้ใช้เป็นเครื่องมือนำประชาชนให้ต่อสู้เพื่อเอกราชของชาติ ในเวลาเดียวกันพวกนักสอนศาสนาซึ่งได้สร้างชุมชนคริสเตียนขึ้นในหมู่คนพื้นเมือง และนักการศึกษาชาวตะวันตกหรือผู้เชี่ยวชาญอื่น ๆ ที่ฝึกหัดผู้ร่วมงานชาวเอเชีย คนเหล่านี้แม้จะประสบความสำเร็จ แต่ก็ได้ทำให้ตนเองหมดความสำคัญและไม่เป็นที่ต้องการอีกต่อไป การสิ้นสุดของระบบอาณานิคม ทำ

ให้การเผยแพร่ความคิดตะวันตกเปลี่ยนสภาพไปบ้าง แต่ก็ไม่ได้ทำให้ยุคซ่งกลาง ความแตกต่างที่เห็นในปัจจุบันก็คือ เอกราชของชาติทำให้มีความเป็นอิสระมากขึ้นในการเลือก และหาทางผสมวิธีการสมัยใหม่กับขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยังคงมีอยู่ในสังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่น การเปลี่ยนให้ทันสมัยปัจจุบันนี้แผ่กระจายไปทั่วโลก มิใช่การเปลี่ยนเป็นแบบตะวันตกอีกต่อไปแล้ว

อย่างไรก็ดี ในขอบข่ายอันกว้าง (และมองในแง่ดี) ที่เราพูดถึงนี้ ก็ยังมีประชาชนจำนวนน้อยกว่าในบริเวณริมนอกของจีนที่ต้องต่อสู้โดยการเสียเปรียบเป็นอย่างมาก เมื่อได้เอกราชของรัฐมาก็ต้องป้องกันสถานะใหม่นี้ แต่ว่าการที่ประเทศรอบนอกของจีนมีขนาดเล็กมากเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศจีนจึงทำให้ตกอยู่ในฐานะอ่อนแอต่ออำนาจใหม่ของจีน ซึ่งถือประเพณีที่ตกทอดกันมาว่าตนเป็นใหญ่เหนือชนชาติต่าง ๆ ที่อยู่รอบประเทศ ประเพณีที่เห็นจีนสำคัญที่สุดนี้ยังมีความสำคัญอยู่มาก เห็นได้จากการที่ส่วนใหญ่ของรัฐหรือชนชาติต่าง ๆ ตามชายแดนจีนต้องมีการเมืองที่แตกแยกออกเป็นสองค่าย คือ เวียดนาม ลาว มองโกเลีย เกาหลี และชนชาติต่าง ๆ ที่พูดภาษาตุรกี ในแถบเอเชียกลาง

ในขณะเดียวกันนี้ การเปลี่ยนสังคมและวัฒนธรรมอันเก่าแก่ให้ทันสมัย ก็ทำให้รัฐใหม่แต่ละรัฐต้องใช้ทรัพยากรทั้งทางวัตถุและบุคคลอันมหาศาล เช่น การสร้างและหากคนมาดำเนินระบบการสื่อสารมวลชนในภาษาประจำชาติของตนนั้น ก็ต้องใช้ความอุตสาหะและทักษะเป็นอย่างมาก แต่ถ้าประเทศที่กำลังเปลี่ยนให้ทันสมัย ไม่มีหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ของตนเองแล้ว ประเทศเหล่านี้จะอยู่รอดได้นานสักเท่าใด การมองปัญหาเหล่านี้ทำให้สรุปได้ว่า รัฐใหม่ ๆ ตั้งขึ้นมาในสมัยที่อำนาจธิปไตยแห่งชาติกำลังถูกคบบังโดยอภิมหาอำนาจที่มีเทคโนโลยีอันยอดเยี่ยมนั้น รัฐเหล่านี้จึงไม่สามารถแก้ปัญหาของตนเองตามแบบศตวรรษที่ ๑๙ กล่าวโดยย่อก็คือ ประสพการณ์ในอดีตของลัทธิชาตินิยมในตะวันตก ไม่เป็นตัวอย่างที่เชื่อถือสำหรับอนาคตของลัทธิชาตินิยมได้ สงครามระหว่างประเทศเพื่อนบ้านซึ่งเป็นการแสดงออกอย่างหนึ่งที่สำคัญของลัทธิชาตินิยมในอดีต ในปัจจุบันจะกระทบกระเทือนถึงทั่วโลก

ถ้าเราจะอ้างว่าเราสามารถเห็นลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมหรือทางอื่น ๆ ระหว่างชนกลุ่มต่าง ๆ จำนวนมากและประเทศ ๑๒ ประเทศที่อยู่รอบนอกประเทศจีน ก็จะเป็นการพูดเกินความจริงไป การที่แต่ละชาติรับเอาวิธีการสมัยใหม่และแบบตะวันตกเข้าในสังคมเอเชียแบบประเพณีเดิมนั้น จะเกิดผลคนละอย่างแล้วแต่กรณี ในที่นี้เราจะไม่พยายามทำนายคุณในอนาคตรหว่างอิทธิพลของประเพณี “ตะวันตก” และ “เอเชีย” แต่เราอยากจะตั้งข้อ

สังเกตไว้อย่างหนึ่ง คือ ในการก่อตัวของลัทธิชาตินิยมในประเทศเหล่านี้ทั้งหมดนั้น ลัทธิ บัจเจกบุคคลนิยมโดยทั่วไปแล้วยังคงถูกบดบังอยู่

ความคิดแบบเสรีนิยมของตะวันตกว่า บัจเจกบุคคลมีความสำคัญสูงสุด ซึ่งตั้งอยู่บนบมโนทัศน์อันว่าด้วยความศักดิ์สิทธิ์ของบุคคล (ความเป็นอมตะแห่งวิญญาณ) สถานะสูงสุดของกฎหมายและสิทธิธรรมชาติของมนุษย์ทั้งหมดนี้ ได้บรรลุถึงความสมบูรณ์ในสมัยที่ยุโรปกำลังขยายดินแดนของตนและการขยายตัวสู่โลกใหม่อันกว้างใหญ่นี้ ในที่สุดก็ได้ก่อให้เกิดสังคมนายทุนที่มีความเท่าเทียมกันขึ้นในอเมริกา และประเทศต่างๆ ในเครือจักรภพอังกฤษ ในทางตรงกันข้าม การขยายอำนาจของชาวยุโรปไปสู่โลกเก่าซึ่งมีประชาชนอยู่แล้วอย่างหนาแน่น โดยทั่วไปก็ได้ก่อให้เกิดรัฐบาลอาณานิคมภายใต้ชนชั้นปกครองซึ่งประกอบด้วยชนชั้นนำกอาณานิคมชาวยุโรป และพวกชนชั้นสูงของท้องถิ่นชาวเอเชีย (ไม่ว่าจะเก่าหรือเกิดใหม่) ซึ่งเกี่ยวข้องอยู่ด้วยกับรัฐบาลอาณานิคม

เมื่อลัทธิจักรวรรดินิยมทำให้เกิดลัทธิชาตินิยม และผู้นำชาตินิยมได้เกิดขึ้นจากชนชั้นใหม่ในสังคม ประกอบด้วยชนชั้นนำพื้นเมืองที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก ผู้นำชาตินิยมพวกนี้มีความมุ่งหมายจะกำจัดการครอบครองของยุโรปอย่างเด็ดขาด อย่างไรก็ตาม พวกเขาผู้นำเหล่านี้ก็ยังเป็นชนชั้นนำกลุ่มน้อยนำประชาชน ซึ่งโดยประเพณีแล้วคุ้นเคยกับการปกครองแบบเจ้าขุนมูลนาย ลัทธิชาตินิยมในฐานะที่เป็นอุดมคติทางการเมืองได้แพร่หลายอย่างรวดเร็วมากกว่าการให้การศึกษากับประชาชน และก่อนที่ระบบเลือกตั้งสามารถฝังรากในชีวิตการเมืองได้ ที่จริงแล้วผู้บริหารเมืองขึ้นที่มีความหวังดีมักจะไม่ไว้วางใจผู้นำชาตินิยม เพราะมีแนวโน้มไปทางคอมมิวนิสต์

ดังนั้น ในประเทศเอเชียเหล่านี้ ความเป็นเอกราชจึงไม่ได้แก้ปัญหาเรื่องโชคชะตาของลัทธิปัจเจกชนนิยม เพราะความจำเป็นทางยุทธศาสตร์ อิศราภาพของชาติจึงมีความสำคัญเหนือเสรีภาพและสิทธิตามกฎหมายของเอกชน ความจริงแล้วสังคมเอเชียอันเก่าแก่กว่าและมีประชาชนหนาแน่นกว่าเหล่านี้ บางทีก็มองอุดมคติตะวันตกที่เกี่ยวกับลัทธิปัจเจกชนนิยมไปว่ามีลักษณะต่อต้านสังคม เห็นแก่ตัว และเป็นอนาธิปไตย ดังเช่นพวกนักวิชาการขงจื้อ นายพลญี่ปุ่น และผู้ก่อตั้งองค์การคอมมิวนิสต์สากลและกลุ่มอื่นๆ ได้ประกาศยืนยันในวาระต่างๆ กัน ผลคือ ในบรรดาประเทศที่เกิดใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และใน ๖ สาธารณรัฐที่อยู่ในเขตวัฒนธรรมของจีน มักอยู่ใต้บงการของพรรคและอยู่ใต้ปกครองของเผด็จการ

แนวโน้มของการให้ความสำคัญต่อส่วนรวมเหนือปัจเจกบุคคล ซึ่งมุ่งสู่การรวมพลังทางการเมืองของมวลชนที่เพิ่งได้รับการศึกษาภายใต้ชนชั้นนำ ที่ดำเนินการอย่างมีระเบียบ

นี้ ได้รับพลังหนุนภายในจากความจำเป็นที่จะต้องมีผู้นำที่มีอำนาจเพื่อนำการเปลี่ยนแปลงอันใหญ่หลวงต่างๆ นอกจากนี้ ประเพณีการปกครองแบบที่มีความราบรื่นในสังคมภายใต้กษัตริย์นั้น ยังทำให้ยากที่จะแยกผู้มีอำนาจออกจากนโยบายของตนได้ และโดยนัยเดียวกันทำให้ยากที่จะยอมให้ฝ่ายค้านนโยบายทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านที่ภักดีได้ อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของจีนซึ่งอยู่ใกล้รัฐเล็ก ๆ เหล่านี้ก็น่าเกรงขาม แม้ว่าจะได้ก่อให้เกิดบ้านบางประเทศต้องชวนขยายหาพันธมิตรจากอีกซีกโลกหนึ่ง เพราะจีนเป็นตัวอย่างอันเด่นชัดของการเปลี่ยนให้ทันสมัย โดยการให้ความสำคัญต่อส่วนรวมก่อน ภายใต้เผด็จการโดยพรรค การเปลี่ยนโฉมหน้าของจีนนั้นเป็นความจริงที่ยิ่งใหญ่ที่สุดที่เผชิญเพื่อนบ้านของจีนอยู่

บทที่ ๑๐

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในโลกนานาชาติ

สงครามแปซิฟิก

การเปลี่ยนแปลงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่มาถึงจุดน่าตื่นตะลึงที่สุด พร้อมกับ การปราศรัยทางทหารและการบูรณะปฏิสังขรณ์ญี่ปุ่น กับการปฏิบัติของพวกคอมมิวนิสต์ในประเทศจีน สงครามนำความทุกข์ยากอย่างมหันต์มาสู่ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยทั่วหน้ากัน ญี่ปุ่นต้องผ่านความยากลำบากอยู่หลายปีกว่าจะได้ชัยชนะและก้าวไปสู่ยุคแห่งความมั่งคั่งในที่สุด ด้วยความช่วยเหลือชาวญี่ปุ่นในระบบเศรษฐกิจที่ก้าวหน้า ส่วนชาวจีนและเกาหลี (เช่นเดียวกับชาวเวียดนาม) ก็ประสบความแตกแยก สงครามกลางเมือง ความหิวอดอยาก และความกังวลใจที่มีอยู่ตลอดเวลา ชาวอเมริกันไม่เคยต้องพบกับความหายนะ หรือความยุ่งยากที่อาจเทียบได้เลย การที่ชาวอเมริกันและชาวเอเชียมีประสบการณ์แตกต่างกันนี้ ก่อให้เกิดแนวโน้มที่ทำให้ช่องว่างระหว่างคนสองพวกนี้กว้างขึ้น เนื่องจากอดีตมีผลสะท้อนต่อบัจจุบันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งกว้างกว่าที่ตระหนักกัน ทิศนะของชาวจีน เกาหลี และญี่ปุ่นต่อประวัติศาสตร์ที่เพิ่งผ่านมา จะมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างสองฟากมหาสมุทรแปซิฟิกในอนาคต เช่นเดียวกันกับความเข้าใจภาวะการณ์ในโลกของเรา (ชาวอเมริกัน)

เพิร์ลฮาร์เบอร์และการรุกรานอย่างสายฟ้าแลบของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การจู่โจมของหน่วยบินโจมตีของญี่ปุ่นจากเรือบรรทุกเครื่องบิน เป็นชัยชนะทางยุทธวิธีที่ปราดเปรื่องและเป็นความผิดพลาดทางจิตวิทยาที่นำไปสู่ความหายนะ เพราะจมเรือประจัญบานเกือบทั้งหมดของกองทัพเรือแปซิฟิกของสหรัฐอเมริกา ที่ฐานทัพเพิร์ลฮาร์เบอร์ ในฮาวาย ตอนเช้าวันที่ ๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑ เรือประจัญบาน ๗ ลำ เรือขนาดเล็กกว่าอีกจำนวนมาก กับเครื่องบินอเมริกันที่อยู่บนเกาะนั้นกว่าครึ่ง ถูกทำลายหรือประสบความเสียหายอย่างหนักในเวลาไม่กี่นาที ทำให้หมัดมหาชนภายในสหรัฐอเมริกาซึ่งมีการแบ่งแยกกันมานานเพราะนิยมการอยู่โดดเดี่ยวเป็นเอกฉันท์ภายในไม่กี่ชั่วโมง คนอเมริกันอาจยังคงแบ่งแยกและไม่แน่ใจอยู่ถ้าญี่ปุ่นยังคงขยายตัวต่อไปเรื่อยๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่เพิร์ลฮาร์เบอร์สร้างความตระหนกตกใจ ทำให้คนอเมริกันทุ่มเทความพยายามทั้งหมดเพื่อทำสงคราม

คนอเมริกันยิ่งตื่นตระหนกยิ่งขึ้นเมื่อตระหนักว่า ความปรชาชัยอันไม่เคยมีตัวอย่างมาก่อนที่เพิร์ลฮาร์เบอร์นั้น เป็นผลเนื่องมาจากความไม่พร้อมในการเตรียมใจมากกว่าการเตรียมตัว เอกอัครราชทูตกรูเคยเตือนมาจากโตเกียวว่าญี่ปุ่นอาจโจมตีอย่างฉับพลันเหมือนกับในสงครามครั้งก่อน ๆ จากการถอดรหัสสาส์นของญี่ปุ่น วอชิงตันก็คาดมาหลายสัปดาห์ว่าจะมีการโจมตี ณ ที่ใดที่หนึ่ง ที่เพิร์ลฮาร์เบอร์ก็มีผู้เห็นเรือดำน้ำของข้าศึกและเห็นการทิ้งระเบิดน้ำลึก และเครื่องเรดาร์ก็จับเครื่องบินที่กำลังจะมาโจมตีได้นานก่อนการโจมตีอีกด้วย แต่ในทางความคิดแล้วกองทัพอเมริกันในเช้าวันอาทิตย์นั้นยังไม่พร้อมที่จะรับรู้เรื่องอันตราย

ความหายนะที่เพิร์ลฮาร์เบอร์นั้นไม่รุนแรงนัก ก็เพราะว่าเรือบรรทุกเครื่องบินของกองทัพเรือแปซิฟิกสามลำออกทะเลอยู่และไม่ได้รับอันตราย ส่วนเรือประจัญบานที่จมนั้นก็เกือบจะล้าสมัยอยู่แล้ว แต่เกิดความหายนะครั้งที่สองตามมาที่ฟิลิปปินส์ ความหายนะครั้งนั้นนั้นในบางด้านก็ยิ่งใหญ่กว่า แต่ไม่มีการโฆษณาเท่ากับครั้งแรก ถึงแม้สงครามใกล้จะเกิดขึ้น ฐานทัพต่าง ๆ ของสหรัฐอเมริกาภายใต้การบังคับบัญชาของนายพลแมคอาร์เธอร์ก็มีกำลังคนไม่พอเพียง ขาดอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ดี และไม่มีการสื่อสารเพียงพอ เครื่องบินทิ้งระเบิดและเครื่องบินขับไล่จากฐานทัพเหล่านี้ขึ้นปฏิบัติการ แต่กลับมาลงสนามอีกเพื่อรับประทานอาหารกลางวันและเติมน้ำมัน เมื่อญี่ปุ่นส่งเครื่องบินมาโจมตีแปดหรือเก้าชั่วโมงหลังจากเพิร์ลฮาร์เบอร์ ก็ปรากฏว่าเครื่องบินอเมริกันอยู่บนพื้นดิน จอดปีกชิดกัน เมื่อขาดความคุ้มกันทางอากาศและกำลังทางกองทัพเรือ ก็ไม่มีทางป้องกันฟิลิปปินส์ได้ ญี่ปุ่นเริ่มบุกฟิลิปปินส์ในวันที่ ๑๐ ธันวาคม มาในวันที่ ๖ พฤษภาคม ฟิลิปปินส์ก็ตกอยู่ในเงื้อมมือของญี่ปุ่นโดยสิ้นเชิง หลังจากที่มีการต่อสู้กันอย่างขมขื่นที่แหลมบาตัน อันเต็มไปด้วยภูเขา และที่เกาะคอร์เรจิเตอร์อันเป็นป้อมปราการซึ่งอยู่ในอ่าวมะนิลา การที่กองทัพเรือแปซิฟิกของสหรัฐฯ ต้องไป และกำลังทางอากาศที่ฟิลิปปินส์ถูกทำลายลงนี้ ก็เหมือนกับ การเปิดจุดขวดเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ ภายในเวลาไม่กี่ชั่วโมง ญี่ปุ่นก็บุกแบบสะเทินน้ำสะเทินบกเข้าไปในฟิลิปปินส์ บอร์เนียว เซลีสเบส และเข้าไปในมลายูและสุมาตราไปถึงชวา โดยปราศจากสิ่งกีดขวาง

ขณะเดียวกันนั้นญี่ปุ่นก็เปิดการโจมตีพม่าจากอินโดจีนผ่านประเทศไทย มาในตอนปลายเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๔๒ กองทัพญี่ปุ่นก็เข้าไปในตอนเหนือของพม่า ปิดเส้นทางสายพม่าเพื่อตัดการลำเลียงเข้าไปยังจีน ยกเว้นแต่ปริมาณเล็กน้อยที่สามารถส่งเข้าไปทางเครื่องบินโดยบินจากอินเดียน้ำขึ้นเทือกเขาเข้าไป ส่วนเรือประจัญบานของอังกฤษ คือ เรือพรินซ์ออฟเวลส์ กับเรือรบลาดตระเวน คือ เรือ รีพัลส์ นั้นขาดกำลังป้องกันทางอากาศและ

ถูกเครื่องบินจากเรือบรรทุกเครื่องบินโจมตี ในวันที่ ๑๐ ธันวาคม ขณะที่พยายามต่อต้าน กองเรือที่เข้าบุกมลายา จากนั้นกองทัพญี่ปุ่นก็บุกผ่านป่า “ที่ไม่มีทางผ่านได้” ไปยึดสิงคโปร์ จากด้านหลัง ฐานทัพเรืออันยิ่งใหญ่แห่งนี้เตรียมการป้องกันแต่ด้านทะเล จึงแตกลงในวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ เมื่อญี่ปุ่นบุกหมู่เกาะอินดิสตะวันออกของซอลันดาในวันที่ ๑๑ มกราคม ค.ศ. ๑๙๔๒ ก็พบว่าพวกซอลันดามีกำลังอยู่น้อย และชาวอินโดนีเซียก็ไม่สนใจที่จะช่วย ป้องกันให้พวกซอลันดา มาในเดือนมีนาคมหมู่เกาะนี้ก็ตกอยู่ในเงื้อมมือของญี่ปุ่น

กองทัพญี่ปุ่นซึ่งได้ใจจากความสำเร็จ จึงเห็นชอบกับการที่จะทุ่มเทกำลังบนผืนทวีป เอเชียเพื่อปราบจีนให้ราบคาบและจัดการกับรัสเซีย ขณะเดียวกันนั้นกองทัพเรือก็เสนอที่จะ เข้ายึดหมู่เกาะฮาวาย และตัดเส้นทางคมนาคมระหว่างอเมริกากับออสเตรเลียในมหาสมุทร แปซิฟิกตอนใต้และตะวันตกเฉียงใต้ ญี่ปุ่นยึดเกาะเวกใต้ในวันที่ ๑๓ ธันวาคม และเกาะ กวมในวันที่ ๒๐ ธันวาคม และในเดือนแรก ๆ ของปี ค.ศ. ๑๙๔๒ ญี่ปุ่นก็เคลื่อนเข้าไปยัง หมู่เกาะโซโลมอน เอลลิส และกิลเบิร์ต และเข้าไปยังตอนเหนือของเกาะนิวกินี ในฤดู ร้อนเกาะคิสกากับอัตตูในหมู่เกาะอาลูเชียนตะวันตกก็ถูกยึดครอง มาในตอนนั้นญี่ปุ่นก็เป็น เจ้าของจักรวรรดิในมหาสมุทรและบนทวีปอันไพศาล จากเกาะแซคาลินลงไปทางใต้เป็น ระยะทางถึง ๔,๐๐๐ ไมล์เกือบไปจดออสเตรเลีย และจากพม่าไปทางตะวันออกเป็นระยะ ทาง ๖,๐๐๐ ไมล์ถึงหมู่เกาะกิลเบิร์ต

แต่แม้ทัพญี่ปุ่นก็มองไม่เห็นบทเรียนจากชัยชนะของตน นั่นก็คือพวกผู้นำเหล่านี้ ไม่ได้ให้ความสำคัญอย่างเต็มที่โดยทันทีในการสร้างกำลังทางอากาศ นอกจากนี้แล้วเทคโนโลยีทางทหารของญี่ปุ่นก็ก้าวไปไม่ทันกับการพัฒนาระบบอาวุธของอเมริกา ซึ่งใช้เรดาร์ ตอร์ปิโดที่วิ่งเข้าหาเป้า ชนวนระเบิดเมื่อใกล้เป้าและเครื่องมือใหม่อื่น ๆ ขณะเดียวกันนั้น ทั้งโตเกียวและเบอร์ลินก็ไม่ได้ประสานงานกัน หรือแม้แต่แลกเปลี่ยนข่าวสารกันพอเพียง ผิดกับฝ่ายสัมพันธมิตร ที่ร้ายยิ่งกว่านั้นก็คือ การแก่งแย่งกันภายในกองบัญชาการสูงสุด ของญี่ปุ่น ทำให้ไม่มีการร่วมมือกันอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้นว่า ฝ่ายกองทัพบกนั้นพอใจที่จะบุกอินเดียมากกว่าที่จะคอยพิทักษ์เกาะต่าง ๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิก

ในช่วงที่สองของสงคราม จากกลางปี ค.ศ. ๑๙๔๒ ถึงกลางปี ค.ศ. ๑๙๔๔ ญี่ปุ่น พยายามจะรวมจักรวรรดิของตนให้เป็นปึกแผ่นและหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากจักรวรรดิ ขณะเดียวกันนั้นฝ่ายสัมพันธมิตรก็โจมตีบริเวณริมนอกของจักรวรรดิ แต่การตอบโต้ของ สหรัฐอเมริกานั้นต้องล่าช้าไปด้วยเหตุผลสองประการ คือ การที่เสนาธิการทหารสูงสุดผสม ระหว่างอังกฤษกับสหรัฐอเมริกา ตัดสินใจว่าจะ “จัดการกับเยอรมนีก่อน” และเวลาที่ เสียไปนับแต่เริ่มสงครามจนกระทั่งสามารถปรับเศรษฐกิจอเมริกัน เพื่อการสงครามได้เต็มที่

แต่ก็มีการวางแผนร่วมกันระหว่างเสนาธิการทหารอังกฤษและอเมริกันที่วอชิงตัน และโดยการประชุมระดับสุดยอดที่เมืองคาซาบลังกา ในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๔๓ ที่ควิเบก ในเดือนสิงหาคม และที่ไคโรในเดือนธันวาคม

การสู้รบครั้งใหญ่ครั้งแรกที่ฝ่ายสัมพันธมิตรมิได้ประสบกับความหายนะก็คือ การรณรงค์กันทางเรือที่ทะเลคอรัล ทางตะวันออกเฉียงเหนือของออสเตรเลีย ในวันที่ ๗ และ ๘ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๔๒ ทั้งสองฝ่ายเสียหายเท่า ๆ กัน แต่โดยที่สหรัฐอเมริกาผลิตได้มากกว่านี้ก็หมายความว่าสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายได้เปรียบ ชัยชนะที่ยิ่งใหญ่กว่ามีขึ้นหนึ่งเดือนต่อมาในการรณรงค์ที่เกาะมิดเว กองเรือขนาดใหญ่ของญี่ปุ่นเคลื่อนกำลังมาเพื่อยึดเกาะมิดเว ซึ่งเป็นเกาะสุดท้ายทางตะวันตกในหมู่เกาะฮาวาย และเพื่อจะกวาดล้างกองทัพเรือแปซิฟิกของสหรัฐอเมริกาที่ยังเหลืออยู่ แต่สหรัฐฯ ถอดรหัสญี่ปุ่นได้ ดังนั้น เครื่องบินอเมริกันจึงสามารถทำลายเรือบรรทุกเครื่องบินสี่ลำซึ่งเป็นหัวใจของกองเรือญี่ปุ่นที่ดีกว่า เมื่อขาดกำลังโจมตี จักรวรรดิอันกว้างใหญ่ของญี่ปุ่นก็กลายเป็นฝ่ายรับตั้งแต่นั้นมา

การปฏิบัติการอีกสองครั้งของฝ่ายสัมพันธมิตรในตอนนี้ มีขึ้นที่ริมนอกตอนใต้เขตอิทธิพลของญี่ปุ่น ในนิวกินี ท่ามกลางป่าและภูเขาที่มีมนุษย์สมัยหินอาศัยอยู่เท่านั้น กองทหารเล็ก ๆ เริ่มยับยั้งการบุกของญี่ปุ่นจากทางเหนือได้ และต่อมาก็ยึดเกาะนี้ไว้ได้หลังจากการสู้รบจากเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๔๒ ถึงสิงหาคม ค.ศ. ๑๙๔๔ ในหมู่เกาะโซโลมอนนั้น ฝ่ายสัมพันธมิตรเริ่มการสู้รบที่เกาะกัวดัลคาแนล ตรงปลายสุดของหมู่เกาะนี้ ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๙๔๒ มาในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๔๓ หลังจากการสู้รบอย่างสุดเหวี่ยง เกาะนี้ก็ตกอยู่ในมือของฝ่ายสัมพันธมิตรโดยสิ้นเชิง

ฝ่ายสัมพันธมิตรเคลื่อนไปสู่ญี่ปุ่น

ในช่วงสุดท้ายของสงคราม การบุกที่ยิ่งใหญ่สองสายแบบสะเทินน้ำสะเทินบก จากเกาะหนึ่งไปยังอีกเกาะหนึ่ง นำกองทัพสัมพันธมิตรเข้าไปใกล้ประตูบ้านญี่ปุ่น การบุกสายหนึ่งนำแมคอาร์เธอร์กลับไปสู่ฟิลิปปินส์ (เกาะเลเต เดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๔๔) ณ ที่นั่นมีการสู้รบที่สร้างความหายนะมากที่สุดครั้งหนึ่งในสงคราม มาในเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๔๕ สัมพันธมิตรก็ยึดฟิลิปปินส์ได้ การบุกอีกสายหนึ่งเริ่มจากบริเวณแปซิฟิกตอนใต้ที่หมู่เกาะกิลเบิร์ต (เกาะตาราวา เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๔๓) จากนั้นก็เคลื่อนไปยังหมู่เกาะมาร์แชล และหมู่เกาะคาโรไลน์ จากนั้นก็กระโดดเป็นระยะทาง ๑,๐๐๐ ไมล์ไปยังหมู่เกาะมาเรียนา (เกาะไซปัน เดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๔๔) แล้วจึงไปยังอิโวจิมา การยึดได้เกาะไซปันนั้นทำให้ญี่ปุ่นอยู่ในวิถีสองมือทั้งระเบิด การยึดอิโวจิมานั้นก็เพื่อใช้เป็นเวทีให้เครื่อง

บนที่ได้รับความเสียหายมาลงได้ มาในเดือนเมษายน การบุกทั้งสองสายก็มาบรรจบกันที่โอกินาวา ซึ่งถูกยึดได้ในเดือนมิถุนายน การบุกทั้งหลายนี้จำเป็นต้องมีการพัฒนาเทคนิคแบบสะเทินน้ำสะเทินบก ซึ่งต้องใช้ความเป็นต่อทางอากาศ การยิงกระหน่ำโดยเรือรบ เรือขึ้นฝั่งและกำลังคน ในขณะที่เดียวกันก็มีการพัฒนาเทคนิคในการป้องกันขึ้นจนสมบูรณ์ เมื่อคำนึงถึงขนาดอันกระจัดกระจายของดินแดนที่แย่งชิงกัน ความสูญเสียนั้นก็มหาศาลทีเดียว ฝ่ายญี่ปุ่นนั้น ผู้ที่ป้องกันโอกินาวาเสียชีวิตไปกว่า ๘๕ เปอร์เซ็นต์ ทางฝ่ายสัมพันธมิตรก็บาดเจ็บล้มตาย ๔๙,๑๐๐ คน หนึ่งในห้าของจำนวนนี้เสียไปในทะเล เพราะการโจมตีโดยฝูงบินที่ยอมตาย คือ **คามิกาเซ่**^๑ ซึ่งจมเรือได้ ๓๔ ลำและทำความเสียหายให้กับเรือ ๓๖๘ ลำ

ยุทธศาสตร์ทั่วไปในสงครามนั้น อาจจะได้ว่ามีปัจจัยสองอย่างที่สำคัญยิ่ง อย่างหนึ่งก็คือ ความสำเร็จของฝ่ายสัมพันธมิตรในการตัดญี่ปุ่นออกจากจักรวรรดิของตน ฝ่ายสัมพันธมิตรทำสิ่งนี้ได้ก็โดยการทำลายกองเรือพาณิชย์ กองทัพเรือ และกำลังทางอากาศของกองทัพเรือญี่ปุ่นได้ เมื่อตอนที่สงครามเริ่มขึ้นนั้นญี่ปุ่นมีกองเรือพาณิชย์อยู่ ๖ ล้านตัน ซึ่งเพิ่มขึ้นเป็นกว่า ๑๐ ล้านตันโดยการพิชิตและการก่อสร้างขึ้นใหม่ แต่มาในตอนปลายสงครามกองเรือพาณิชย์นี้ก็ถูกทำลายจนหมดสิ้น เหลืออยู่เพียง ๑.๘ ล้านตัน ส่วนใหญ่เป็นเรือขนาดเล็กสร้างด้วยไม้ซึ่งแล่นอยู่ตามชายฝั่งเท่านั้น การสูญเสียของญี่ปุ่น ๑๐ เปอร์เซ็นต์เนื่องมาจากการโจมตีโดยเรือบนผิวน้ำ ๓๐ เปอร์เซ็นต์จากเครื่องบิน และ ๖๐ เปอร์เซ็นต์จากเรือใต้น้ำซึ่งเป็นอาวุธโจมตีที่สำคัญ เมื่อญี่ปุ่นหมดสมรรถภาพที่จะขนส่งคน อุปกรณ์เสบียงอาหารหรือวัตถุดิบมากยิ่งขึ้น เศรษฐกิจก็เริ่มอ่อนแอลง และจักรวรรดิก็เริ่มอับเฉาเมื่อถูกตัดขาดไปแล้ว พม่า มลายู ประเทศไทย อินโดจีน หมู่เกาะอินดิสตะวันออกของฮอลันดา จีน และฐานทัพญี่ปุ่นบนเกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกก็เกือบจะไม่มี ความหมายในการทำสงคราม ถึงกระนั้นการสู้รบก็ยังดำเนินต่อไปในหลายแนว กำลังผสมระหว่างอังกฤษ อเมริกา และจีน เปิดการโจมตีพม่า (มีนาคม ค.ศ. ๑๙๔๔ ถึง กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๔๕) รัสเซียบุกแมนจูเรียไม่กี่วันก่อนที่สงครามจะยุติลง และกองทัพจีนทั้งฝ่ายคณะชาติและฝ่ายคอมมิวนิสต์ก็โจมตีที่มั่นของญี่ปุ่นในจีนเป็นแนวยาวหลายพันไมล์ การปฏิบัติการเหล่านี้มีผลสะท้อนต่อสถานการณ์ในเอเชียหลังสงคราม แต่ช่วยในการพิชิตญี่ปุ่นโดยทางอ้อมเท่านั้น

ปัจจัยที่สำคัญยิ่งทางยุทธศาสตร์อีกอย่างหนึ่งก็คือ การทำลายอุตสาหกรรมและที่พัก

^๑ “ลอมอนต์คัตส์ทอร์” หมายถึงลมใต้ฝุ่นซึ่งทำลายกองทัพเรือของพวกมองโกล ที่จะมาบุกญี่ปุ่นในศตวรรษที่ ๑๓ ดู อู่อารยธรรม, หน้า ๔๔๒.

อาศัยของพลเรือนโดยระเบิดเพลิง การทิ้งระเบิดนี้เริ่มขึ้นในตอนครึ่งหลังของปี ค.ศ. ๑๙๔๔ และทวีความรุนแรงขึ้นจนถึงขั้นสุดยอดโดยการทิ้งระเบิดแบบปูพรม โดยเครื่องบินขับไล่ ในเดือนก่อนการยอมจำนน เกิดความหายนะอันน่าพร่นพรึงขึ้นในเมืองใหญ่ ๆ ของญี่ปุ่นที่มีผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น ด้วยบ้านเรือนสร้างด้วยไม้ กระดาษ แฝกและกระเบื้อง เป็นต้นว่า ในวันที่ ๑๐ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๔๕ เครื่องบิน บี-๒๙ หนึ่งร้อยสามสิบลำทิ้งระเบิดเพลิงแบบปูพรมลงในโตเกียว ทำให้มีผู้เสียชีวิตกว่า ๑๐๐,๐๐๐ คน รวมเบ็ดเสร็จแล้ว มีพลเรือนเสียชีวิต ๖๖๘,๐๐๐ คน และบ้าน ๒.๓ ล้านหลังถูกทำลาย มาในตอนปลายสงคราม การรถไฟก็หยุดชะงักลง การผลิตถ่านหินไม่เพียงพอต่อความต้องการของอุตสาหกรรม น้ำมันก็เกือบจะหมดอยู่แล้ว การผลิตเครื่องบินลดลง การผลิตที่ไม่ใช่ทางทหารไม่มีเลย และพลเรือนโดยทั่วไปแล้วก็กำลังกินอาหารไม่ถึง ๑,๕๐๐ แคลอรีต่อวัน ญี่ปุ่นแพ้แล้วแต่ยังไม่ยอมรับว่าแพ้

๔ การเมืองเรื่องสงครามและความปราชัย

เมื่อสงครามเริ่มขึ้นเน็น โตโจ ยึดถือ อยู่ในฐานะที่มั่นคงมาก เขาเป็นนายพลประจำการ เป็นทั้งนายกรัฐมนตรีและเป็นรัฐมนตรีกองทัพบกของเขาเอง เมื่อดำรงตำแหน่งที่เดียวสองตำแหน่งเช่นนี้ เขาก็สามารถควบคุมกิจการ ทั้งด้านพลเรือนและด้านทหารได้ เขาเข้าดำรงตำแหน่งที่สามในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๔๔ คือ ขึ้นเป็นประธานฝ่ายเสนาธิการทั่วไป เพื่อประสานงานด้านการบริหารและการบังคับบัญชาในกองทัพ ในการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนเมษายน ค.ศ. ๑๙๔๒ สมาคมช่วยการปกครองจักรวรรดิ ช่วยให้มีการเลือกรัฐสภาที่นิยมโตโจ ซึ่งก็ทำให้เขามั่นใจได้ว่าจะได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายนี้เช่นกัน โดยที่คุมตำแหน่งสูงสุดไว้และยังมีพื้นฐานอำนาจกว้างขวางเช่นนี้ โตโจจึงมีอำนาจอยู่ได้จนเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๔๔

แต่กระนั้นโตโจก็มีได้เป็นเผด็จการ เช่น ฮิตเลอร์ มุสโสลินี หรือฟรังโก เขาเป็นใหญ่ในหมู่ นายพล และนายพลเรือจำนวนมากเป็นผู้นำฝ่ายทหาร และฝ่ายทหารก็เป็นชนชั้นนำที่มีอำนาจมากที่สุด在日本สมัยสงคราม เหนือโตโจขึ้นไปก็คือพระจักรพรรดิ และรอบ ๆ องค์พระจักรพรรดิก็คือพวกรัฐบาลบุรุษอาวูโต (จูชิน) อันได้แก่รัฐมนตรีฝ่ายใน ประธานองคมนตรี และอดีตนายกรัฐมนตรี เช่น โคโนเอะ โยนาอิ และฮิราฮูมา บุคคลเหล่านี้มีความสัมพันธ์กว้างขวางกับเจ้าหน้าที่ในกระทรวงต่าง ๆ จำนวนมากในสมัยสงคราม

เริ่มแต่ต้นมาแล้ว แผนยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นก็คือจะเจรจาสงบศึกเมื่อสหรัฐอเมริกาเบื่อหน่ายต่อการสู้รบแล้ว แต่จากปี ค.ศ. ๑๙๔๓ เป็นต้นไป เมื่อญี่ปุ่นกลับเป็นฝ่ายรับมือ

ในการรบ พวกที่อยู่ใกล้ซิดิพระจักรพรรดิก็เริ่มเห็นชอบกับการเปิดการเจรจากันโดยทันที พวกนี้เห็นจำถ้าญี่ปุ่นไม่อาจสู้รบ จนกระทั่งฝ่ายศัตรูถูกตรึงอยู่กับที่ได้แล้ว เมื่อนั้นญี่ปุ่นก็ควรจะยุติสงครามเสียก่อนที่จะสูญเสียทุกอย่าง บุคคลเหล่านี้หลายคนนอกจากจะมองสงครามด้วยทัศนะที่มีমনแล้ว ก็ยังกลัวด้วยว่าพวกหัวรุนแรงในกองทัพอาจจะสถาปนา “ระบอบคอมมิวนิสต์แบบจักรวรรดินิยม” ขึ้น ถ้าสภาพในญี่ปุ่นเลวร้ายลง

พวกรัฐบุรุษอาวุโสประชุมกันอย่างลับ ๆ ความคิดของพวกนี้คลุมเครือ การกระทำก็รวนเร อันตรายจากการสังหารชีวิตโดยพวกบ้าคลั่งในกองทัพก็ยังมีอยู่ และหลังจากที่มี “การระดมทางจิตใจ” กันมาหลายปี แม้แต่นักการเมืองมือเก่าอย่างพวกนี้ก็ไม้อาจพูดสนับสนุนสันติภาพออกมาอย่างเปิดเผยได้ ในที่สุดการสูญเสียเกาะไซปันในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๔๔ ก็ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ขึ้น โตโจจำเป็นต้องลาออกจากตำแหน่งและออกจากราชการเมื่อถูกต่อต้านโดยพวกรัฐมนตรีและถูกบีบโดยรัฐบุรุษอาวุโส พวกรัฐบุรุษอาวุโสต้องการจะตั้งนายพลเรือโยนาอิ (ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีจากเดือนมกราคม ถึง เดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๔๐) ให้ดำรงตำแหน่งแทนโตโจ โยนาอิได้เคยคัดค้านการทำสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ แต่ฝ่ายกองทัพกลับไม่ยอมรับโยนาอิเพราะเห็นว่าเขาเดินสายกลางเกินไป เขาจึงได้เป็นรองนายกรัฐมนตรี และเป็นรัฐมนตรีกองทัพเรือในรัฐบาลของนายพลโกอิโซคุนิอากิ (กรกฎาคม ๑๙๔๔ ถึง มีนาคม ๑๙๔๕) แต่เมื่อโอกินาวาแตก รัฐบาลของโกอิโซก็ถูกโค่นลง ซึ่งก็ทำให้นายพลเรือชูชุกิ กันตาโร ซึ่งออกจากราชการไปแล้วและเคยเป็นประธานองคมนตรีกลับมามีอำนาจอีก (เขาเป็นนายกรัฐมนตรีจากเดือนเมษายน ถึง เดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๙๔๕) ชูชุกิแต่งตั้งโตโก ชิเกโนริ เป็นรัฐมนตรีต่างประเทศ โตโกนั้นสนับสนุนให้มีการยุติสงครามโดยเร็ว แต่เมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรเรียกร้องให้ญี่ปุ่นยอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไขโดยไม่ได้บ่งถึงอนาคตของพระจักรพรรดิให้กระจ่าง แม้แต่โตโกเองก็ไม่อาจแน่ใจใจพูดถึงการยอมจำนนได้ ทุกคนต่างก็ยืนยันกับสาธารณชนว่าจะต่อสู้จนถึงที่สุด

การประชุมที่ยัลตาในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๔๕ สหรัฐอเมริกากับอังกฤษได้รับคำมั่นสัญญาจากสหภาพโซเวียตว่าจะเข้าสงครามต่อสู้กับญี่ปุ่นภายในสามเดือน หลังจากที่เยอรมนียอมจำนนแล้ว ซึ่งก็มีขึ้นในเดือนพฤษภาคม มาในเดือนกรกฎาคม สามมหาอำนาจก็ออกแถลงการณ์ ณ การประชุมที่ปอตสدام เรียกร้องให้ญี่ปุ่นเลิกเอา “สันติภาพความมั่นคง และความยุติธรรม” ถ้ายอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไข หรือ “ความหายนะโดยสิ้นเชิง” ถ้าหากมีการปฏิเสธ (ที่มีการยื่นคำขาดนี้ก็เพราะรู้แล้วว่ามิระเบิดปรมาณู) คำตอบอย่างเป็นทางการของญี่ปุ่นก็คือ การตัดสินใจที่จะ “เดินหน้าต่อไปอย่างแน่วแน่เพื่อให้สงครามยุติลงด้วยความสำเร็จ” เมื่อคำนึงถึงการสูญเสียที่คาดว่าจะมีขึ้นในการบุกญี่ปุ่นในฤดูใบไม้ร่วง

ก็แทบจะไม่มีผู้คัดค้านการตัดสินใจของสหรัฐอเมริกาที่จะใช้ระเบิดปรมาณู เมืองฮิโรชิมา
ราบไปในวันที่ ๖ สิงหาคม รุสเซียซึ่งได้เคลื่อนทหารจากยุโรปไปเอเชียตะวันออกตั้งแต่
เยอรมนียอมจำนนแล้ว ก็ประกาศสงครามกับญี่ปุ่นในวันที่ ๘ สิงหาคม และเริ่มบุกแมนจูเรีย
ในวันต่อมาเมืองนางาซากิก็ถูกทำลายโดยระเบิดปรมาณูลูกที่สอง

แม้แต่หลังจากความสั่นสะเทือนเหล่านี้แล้ว ฝ่ายทหารก็ยังคงคือคนต่อไป ไม่ยอม
ฟังเสียงคณะรัฐมนตรีและที่ประชุมระดับสูงสุด ซึ่งเห็นชอบกับการยอมจำนน ดังนั้น จึง
มีการประชุมต่อหน้าที่ประทับพระจักรพรรดิ ในการประชุมครั้งนี้พระจักรพรรดิตัดสินใจ
ขัดแย้งโดยเห็นชอบกับพวกที่แนะนำให้ยอมจำนน แต่ทุกฝ่ายก็เห็นชอบในเงื่อนไขหนึ่งข้อ
นั่นก็คือว่าพระราชอำนาจพิเศษของพระจักรพรรดิในฐานะเป็น “ประมุขสูงสุด” จะต้องไม่
ถูกระทบกระเทือน ฝ่ายสัมพันธมิตรปฏิเสธเงื่อนไขข้อนี้ ในตอนเช้าวันที่ ๑๔ สิงหาคม
ก็มีการเรียกประชุมต่อหน้าที่ประทับพระจักรพรรดิอีกครั้งที่สอง มีความเห็นแตกกัน
สามต่อสาม หัวหน้าฝ่ายเสนารธิการทหารทั้งสองกับรัฐมนตรีกองทัพบกไม่เห็นด้วยกับ
รัฐมนตรีกองทัพเรือโยนาอิ นายกรัฐมนตรีชูชูกิ และรัฐมนตรีต่างประเทศโตโก และอีก
ครึ่งหนึ่งพระจักรพรรดิก็สนับสนุนกลุ่มหลัง ที่เห็นชอบในการยอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไข
โดยตรัสว่า “จำกัดขงทนกับสิ่งที่ไม่อาจทนได้” นี่เป็นครั้งสุดท้ายที่มีการอธิบายความเชื่อที่
ถือเป็นบรรทัดฐานที่มีขึ้นในญี่ปุ่นตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๙๐ เป็นต้นมา นั่นก็คือ ถึงแม้ว่าญี่ปุ่น
จะยับเยินและพ่ายแพ้แล้ว พระจักรพรรดิก็ยังคงเป็นผู้เดียวที่ทรงสามารถเฝ้าอาระบบจักร
พรรดิเข้าเสี่ยงต่ออันตราย ในวันที่ ๑๗ สิงหาคม มีการตั้งรัฐบาลใหม่ขึ้นให้เจ้าชายฮิกาชิคูนี
เป็นตัวแทนญี่ปุ่นในพิธียอมจำนน มาในตอนปลายเดือนนั้น นายพลแมคอาร์เธอร์กับกอง
ทัพของเขาก็ได้เคลื่อนเข้ามาในบริเวณโตเกียว และการลงนามในสัญญายอมจำนนก็มีขึ้น
ในวันที่ ๒ กันยายน บนเรือรบมิสซูรี ในอ่าวโตเกียว

การยึดครองญี่ปุ่น

ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นเปลี่ยนไปมากเมื่อสหรัฐอเมริกาเข้ายึดครองหลังสงคราม ถึงแม้
จะเป็นเวลาเพียง ๗ ปี การยึดครองนี้ก็ชี้ขาดการพัฒนาของญี่ปุ่นที่มีขึ้นภายหลัง การยึด
ครองนี้ได้ผลก็เพราะใช้แนวโน้มสมัยก่อนเป็นหลัก แต่กระนั้นในด้านที่สำคัญยิ่งแล้ว การ
ยึดครองนี้ก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจไม่เกิดขึ้นถ้าหากว่าญี่ปุ่นมิได้ตกอยู่ในมือ
อเมริกัน ในบางทางแล้วการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก็มีลักษณะเป็นการปฏิวัติ ถึงแม้จะมีขึ้น
เพราะถูกบังคับจากภายนอกก็ตาม

ในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ นั้นญี่ปุ่นอยู่ในสภาวะอลเวง ประชาชนหมดกำลังกาย จิตใจก็มี

ชา เมืองใหญ่ๆ ถูกระเบิดเผาเป็นถ้ำถ่าน โรงงานถูกทำลายหรือประสบความเสียหายจาก อัดศึกภัย ทางรถไฟก็ทรุดโทรม ประชาชนหิวโหยและขาดเครื่องนุ่งห่ม นอกจากนี้ครั้งนี้แล้ว ญี่ปุ่นก็ไม่เคยปราชัยมาก่อนในประวัติศาสตร์ ในสงครามนั้นทหารญี่ปุ่นมักจะได้รับจนกระทั่ง เสียชีวิต หรือฆ่าตนเองเมื่อสถานการณ์สิ้นหวัง การยอมจำนนนั้นไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม และแรงกดดันจากสังคมนั้นมีมากกว่าในตะวันตก แม้แต่พวกพลเรือนก็มีจิตใจพร้อมที่จะ ต่อสูจนวาระสุดท้าย และขณะที่กำลังเตรียมตัวเพื่อ “การณรงค์ในญี่ปุ่น” ครั้งสุดท้าย (ใน บางกรณีก็มีการฝึกกันด้วยดอกไม้ไฟ) อยู่ย่นั้น ก็มีการกระจายเสียงคำปราศรัยของพระจักร- พรรดิเรียกร้องให้ยอมจำนน ทำให้ความรู้สึกว่าชาติของตนมีหน้าที่พิเศษต้องสู้ส่นสะเทือน ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่รู้สึกเศร้าใจ โลงใจว่าสงครามสุดสิ้นลง แต่ก็กลัวสิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมา

ชาวญี่ปุ่นพบว่าการยึดครองนั้นการุณย์ หลังจากที่คิดว่าคงจะโหดร้ายและเข้มงวด และพบว่าเป็นไปในทางก่อกองหลังจากที่กลัวว่าจะถูกแก้แค้น ในสภาพเช่นนี้ ความตระหนัก ในหน้าที่ของชนญี่ปุ่นที่ได้ทำให้สามารถอดทนต่อการต้องเสียสละในสงคราม จึงถูกเปลี่ยน ไปเป็นการร่วมมือกับฝ่ายผู้ปกครองใหม่ มีการปฏิสนธินโยบายสมัยสงครามและการหันมา หาทหารชาติไปไทยมากขึ้น เมื่อพบว่าประเทศของตนนั้นเป็นที่ชิงชังในเกือบทุกประเทศที่เป็น สมาชิกของวงไพบูลย์ ซึ่งตรงกันข้ามกับที่ชาวญี่ปุ่นได้เชื่อมกันระหว่างสงคราม

การที่สหรัฐอเมริกาเป็นผู้ยึดครองนั้นนับว่าสำคัญอย่างมาก ในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ นั้น ญี่ปุ่นมีทางจะเป็นประชาธิปไตยหรือจะเป็นแบบรวมอำนาจเด็ดขาดก็ได้ ในทางหนึ่งญี่ปุ่น ก็มีการปกครองแบบรัฐสภาเป็นประเพณีในสมัยหลังปี ค.ศ. ๑๙๓๐ ในอีกทางหนึ่งนั้นก็มี บั๊จจยต่างๆ ก่อนสงครามที่ได้กีดขวางประเพณีนี้ และญี่ปุ่นก็มีเศรษฐกิจที่มีการควบคุม และการระดมกำลังทั้งประเทศ ถ้าญี่ปุ่นถูกสหภาพโซเวียตยึดครองแล้ว ชีตความสามารถ ของญี่ปุ่นในด้านการวางแผน และการรวมกำลังความสามารถก็คงได้ทำให้ญี่ปุ่นเป็นรัฐ คอมมิวนิสต์ตัวอย่างไป แต่เมื่อถูกยึดครองโดยสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นก็เสริมสร้างสถาบันการ ปกครองแบบรัฐสภาตามประเพณีสมัยใหม่ของตน เพื่อก้าวไปสู่สังคมที่เปิดมากขึ้น

โครงสร้างของการยึดครอง

อย่างน้อยในทางทฤษฎี การยึดครองก็เป็นการร่วมกันระหว่างหลายๆ ชาติ อำนาจ การโดยคณะกรรมาธิการตะวันออกไกลที่วอชิงตัน อันประกอบด้วยสมาชิกสิบสามประเทศ และมีคณะมนตรีสัมพันธมิตรสี่ประเทศคอยให้คำปรึกษาในโตเกียว นายพลแมคอาร์เธอร์ ก็ได้รับตำแหน่งผู้บัญชาการสูงสุดของประเทศสัมพันธมิตร (SCAP ย่อมาจาก Supreme Commander of Allied Powers) อันที่จริงแล้วการยึดครองนั้นเกือบจะเป็นของสหรัฐอเมริกา

โดยสิ้นเชิง นอกไปจากนโยบายขั้นต้นภายหลังการยอมจำนนยาวสิบสองหน้ากระดาษ พิมพ์ที่ฝ่ายเสนาธิการผสมส่งไปยังผู้บัญชาการสูงสุดของฝ่ายสัมพันธมิตรทั้งหมด ก็เป็นไปตามนโยบายของแมคคาร์เธอร์ ผู้ทำงานในบังคับบัญชาของเขา และกองทหารอเมริกันกับทหารอังกฤษจำนวนหนึ่งที่อยู่ใต้บังคับบัญชาของเขา ในหลายทางด้วยกันแล้วแมคคาร์เธอร์ก็เหมาะที่จะดำรงตำแหน่งนี้มากที่สุด เขามองเห็นว่าตัวเขา นั้น พรหมลิขิตกำหนดให้แสดงบทบาทอยู่บนเวทีประวัติศาสตร์ โดยที่เขามีความมั่นใจในตัวเองและเวลาพูดก็เอ่ยถึงประวัติศาสตร์กว้าง ๆ เขาก็ช่วยจรรโลงใจชาวญี่ปุ่นในตอนปีแรก ๆ ซึ่งเป็นตอนที่ยากลำบากที่สุด ช่วยให้ชาวญี่ปุ่นมีความหวังในอนาคต ในแง่ของการเมืองอเมริกันแล้ว เขาก็เป็นผู้บังคับบัญชาในอุดมคติด้วย คือ เป็นสมาชิกพรรครีพับลิกันที่แน่แท้ ทำงานให้รัฐบาลพรรคเดโมแครต เขาจึงสามารถทำการปฏิรูปที่ไปไกลที่สุดได้โดยไม่ทำให้เกิดการตำหนิในสหรัฐอเมริกา

ญี่ปุ่นมิได้ถูกทหารต่างชาติปกครองโดยตรง เหมือนกับในเยอรมนี แต่กองทัพผู้ยึดครองใช้โครงสร้างการปกครองของญี่ปุ่น ในโตเกียวก็มีกองบัญชาการของผู้บัญชาการสูงสุดของประเทศสัมพันธมิตร ซึ่งอยู่ภายใต้แมคคาร์เธอร์ มีหน่วยงานต่าง ๆ ตรงกันกับกระทรวงต่าง ๆ ของรัฐบาลญี่ปุ่น ในจังหวัดก็มี “รัฐบาลทหาร” คณะต่าง ๆ ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจการเพื่อให้แน่ใจว่ามีการนำกฎหมายการปฏิรูปที่มีขึ้นออกใช้ การติดต่อประสานงานระหว่างหน่วยต่าง ๆ ของผู้บัญชาการสูงสุดของประเทศสัมพันธมิตร ซึ่งเป็นแหล่งที่วางนโยบายกับรัฐบาลญี่ปุ่นนั้น เป็นหน้าที่ของสำนักประสานงานส่วนกลาง เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ของสำนักงานนี้มาจากกระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่น (หลังจากปี ค.ศ. ๑๙๔๘ ไปแล้วการติดต่อกันแบบนี้ก็เลิกกันไป เพื่อให้มีการติดต่อโดยตรงกับกระทรวงต่าง ๆ) มีคนบางคนตำหนิการปกครองแบบนี้ด้วยเหตุผลว่า ระบอบข้าราชการแบบเดียวกันที่เคยปฏิบัติตามคำสั่งของฝ่ายทหารญี่ปุ่น บัดนี้ก็มาปฏิบัติตามคำสั่งของฝ่ายทหารอเมริกัน และบุคคลเหล่านี้ก็ชี้ให้เห็นว่านี่ไม่ใช่การเตรียมประชาธิปไตยที่ดีเลย อันที่จริงแล้วในปีแรก ๆ ก็มีความตึงเครียดที่กวนใจระหว่างอำนาจของรัฐสภาที่ถูกทำให้เป็นประชาธิปไตยกับอำนาจอันแท้จริงของผู้บัญชาการสูงสุดของประเทศสัมพันธมิตร แต่ในทางปฏิบัตินั้น หลังจากการปฏิรูปในชั้นเริ่มแรกแล้ว ฝ่ายทหารก็ค่อย ๆ วางมือลง และปัญหาจึงไม่ถึงขั้นรุนแรง

ฝ่ายยึดครองนั้นมีสมมติฐานที่ตั้งอยู่บนทฤษฎีว่ามีความชั่วร้ายในประวัติศาสตร์ กล่าวคือ นับแต่ปี ค.ศ. ๑๙๓๐ กว่า ผู้นำญี่ปุ่นได้มีแผนการใหญ่ที่จะทำสงครามแบบก้าวร้าว ความเห็นนี้ถูกแสดงออกอย่างชัดแจ้งในคำตัดสินการพิจารณาอาชญากรรมสงครามที่โตเกียว พวกผู้นำบรรลุถึงเป้าหมายของตนได้ก็เพราะสังคมญี่ปุ่นเป็นแบบ “ศักดินา” มีค่านิยมแบบทหาร กลุ่มธุรกิจการเงินขนาดมหึมาของญี่ปุ่นคือ “พ่อค้าความตาย” และระบบการเมืองของญี่ปุ่น

ก็เป็นแบบปฏิกริยา ญีปุ่นมีข้อเสียอยู่มากจนกระทั่งต้องปฏิกรูปกันอย่างไร้ไกลที่สุดจึงจะได้ผล ทฤษฎีที่ว่ามีการวางแผนนี้ไม่ถูกเป็นบางส่วนและก็เกินความจริงไปอย่างมาก แต่ก็มีผลทำให้มีการปฏิกรูปกันในตอนต้นอย่างถึถ้ว้น พวกอนุรักษ์นิยมกลายเป็นพวกหัวรุนแรงและมีการออกกฎหมายปฏิกรูปซึ่งคงมีขึ้นไม่ได้ถ้าหากไม่มีบรรยากาศทางความคิดเช่นนี้ กองทัพบุ่ยึดครองตั้งแต่กองเสนาธิการระดับสูงสุดจนกระทั่งตำแหน่งต่ำๆ ลงไป ต่างทุ่มตัวในงานเปลี่ยนญีปุ่นให้เป็นประชาธิปไตย แม้บางครั้งความกระตือรือร้นจะมีมากกว่าความเข้าใจ สถานการณ์และความรู้เรื่องญีปุ่นก็ตาม ผู้ยึดครองยังคงทุ่มเทจิตใจเต็มที่และบางครั้งก็ยังมี ความสร้างสรรค์อีกค้ำยเข้าไป และโดยทั่วไปแล้วก็ได้ผลดี

การล้มล้างระบบทหารและการปฏิกรูป

ลักษณะของการยึดครองช่วงแรก (ค.ศ. ๑๙๔๕-๔๘) ก็คือการล้มล้างองค์ประกอบของระบบทหารญีปุ่นและการปฏิกรูปจำนวนหนึ่งให้เป็นประชาธิปไตย จักรวรรดิญีปุ่นต้องเสียดินแดนและชาวญีปุ่นในต่างแดนทั้งหมด ทั้งทหารและพลเรือนถูกส่งกลับญีปุ่น ทหารถูกปลดออกจากประจำการ องค์การชาตินิยมจัดและองค์การกึ่งทหารถูกยุบลง สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ชินโตไม่ได้รับการอุปการะจากทางการอีกต่อไป โรงงานสร้างอาวุธถูกรื้อถอนหรือปิดลง กระทรวงมหาดไทยซึ่งเคยควบคุมตำรวจและการปกครองท้องถิ่นถูกยุบ มีการกระจายอำนาจองค์การตำรวจ อำนาจของตำรวจถูกจำกัด และอำนาจของตำรวจที่จะควบคุมการพูดและ “ความคิด” ถูกยกเลิก นักโทษการเมืองได้รับการปลดปล่อยจากที่คุมขัง

ฝ่ายยึดครองยังขจัดพวกผู้นำเดิมออกจากตำแหน่งที่มีความรับผิดชอบ มีการพิจารณาอาชญากรรมสงคราม เพื่อลงโทษผู้ที่มีความผิดในฐานะประกอบกรรมทารุณโหดร้าย และเพื่อหาตัวผู้รับผิดชอบในการก่อสงคราม ผู้ที่ถูกนำมาพิจารณาคดีในฐานะเป็นผู้รับผิดชอบต่อสงครามนั้นมีด้วยกัน ๒๕ คน มีการรวบรวมเอกสารกันอย่างขนานใหญ่ ผู้นำในสมัยสงครามเจ็ดคนรวมทั้งโตโจ ถูกแขวนคอในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๘ คนอื่นๆ ส่วนใหญ่ถูกตัดสินจำคุกเป็นระยะยาว แต่ต่อมาก็ได้รับการลดโทษ ชาวญีปุ่นในขณะนั้นให้ความสนใจกับการพิจารณาคดีแต่น้อย สงครามก็แพ้ไปแล้ว นโยบายสมัยสงครามก็ไม่ยอมรั้งกัน และเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับคนเหล่านั้นเสียสิ้น

ก้าวที่สองในการล้มล้างระบบทหารก็คือ การกวาดล้างอดีตนายทหารในเหล่าทัพต่างๆ ของญีปุ่น และเจ้าหน้าที่ชั้นสูงสุดในองค์การรัฐบาลและธุรกิจในสมัยสงคราม มีบุคคลประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ คน ที่อยู่ในข่ายของการกวาดล้างตามจำพวก ไม่ได้พยายามพิจารณาว่าแต่ละคนมีความรับผิดชอบมากน้อยเพียงใดในการกระทำสมัยสงคราม ถ้าจะพยายาม

กวาดล้างกันตามระบบยุติธรรมแทนระบบบริหารแล้วก็คงจะไม่อาจทำได้ นายพลฝ่ายยึดครองผู้หนึ่งกล่าวว่า จุดประสงค์ก็คือ “จะขจัดองค์ประกอบในรัฐบาลที่ได้มีส่วนร่วมในการขยายอำนาจของญี่ปุ่นไม่ว่าจะโดยการกระทำหรือการเข้าไปพัวพันก็ตาม” เมื่อมองการกวาดล้างในแง่การไม่ให้สิทธิและเสรีภาพต่อราษฎรในฐานะปัจเจกบุคคลแล้ว ก็จะพบว่ามีการนำเอาเป้าหมายกับวิธีการมาปะปนกัน แต่การกวาดล้างนี้ก็ไ้ผล ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงผู้นำระดับสูงสุดของญี่ปุ่น มีพวกคนรุ่นหนุ่มกว่าเข้ามาแทนผู้นำใหม่ๆ หลายคน พวกเหล่านี้แตกต่างจากพวกที่ถูกขจัดออกไปเพียงเล็กน้อยก็ตรงที่อายุน้อยกว่าเท่านั้น แต่โดยที่ที่มีการกวาดล้างขึ้นตอนเดียวกับที่มีการปฏิรูปให้เป็นประชาธิปไตย การกวาดล้างนี้จึงทำให้คนที่เข้ามามีอำนาจเป็นบุคคลจำพวกที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับหนทางใหม่ๆ ได้ง่ายกว่าที่พวกก่อนๆ จะทำได้

การปฏิรูปที่สำคัญที่สุดของฝ่ายยึดครอง คือ การสถาปนารัฐธรรมนูญฉบับปี ค.ศ. ๑๙๔๗ รัฐธรรมนูญเมจิเริ่มต้นด้วยถ้อยคำว่า

เนื่องจากเราขึ้นมาสู่บัลลังก์ที่สืบทอดกันมาโดยไม่ขาดสายเป็นเวลาชั่วมัธยมศตวรรษ ทั้งนี้โดยอาศัยความรุ่งโรจน์ของบรรพบุรุษของเรา ด้วยความปรารถนาจะส่งเสริมสวัสดิการ และให้มีการพัฒนาทางศีลธรรมและปัญญาของประชาชนอันเป็นที่รักของเรา อันเป็นพวกเดียวกับที่ได้รับการดูแลอันการุณย์และการเฝ้ารักษาด้วยความรักโดยบรรพบุรุษของเรา... เราจึงประกาศใช้... กฎหมายพื้นฐานของรัฐ ณ ที่นี้เพื่อแสดงถึงหลักการที่เราจะใช้แนวทางในการกระทำของเรา และชี้ทางให้ทายาทของเราและราษฎรของเราปฏิบัติตามตลอดไป

ในทางตรงกันข้ามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เริ่มต้นด้วยข้อความว่า

เราประชาชนชาวญี่ปุ่นได้ตัดสินใจผ่านผู้แทนของเราในรัฐสภาที่ได้รับเลือกมาอย่างถูกต้อง ว่าเราจะนำผลผลิตจากการร่วมมือกับทุก ๆ ชาติและความสุขจากเสรีภาพทั่วทั้งดินแดนนี้ มาให้กับตัวเราและลูกหลานเรา และได้ตัดสินใจ ว่าความสยดสยองของสงครามจะไม่มาแผ้วพานเราอีกโดยการกระทำของรัฐบาล ขอประกาศว่าอำนาจอธิปไตยอยู่กับประชาชนและสถาปนาอยู่อย่างมั่นคงในรัฐธรรมนูญฉบับนี้

ในปี ค.ศ. ๑๙๔๗ รัฐธรรมนูญฉบับนี้เปลี่ยนชีวิตการเมืองของญี่ปุ่น ทำให้ญี่ปุ่นเป็นรัฐที่มีการปกครองแบบรัฐสภาอย่างแท้จริง การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญบางประการ คือ

๑. ชนชั้นนำสมัยก่อนสงครามที่มีอยู่หลายพวก ได้ถูกล้มเลิกไป (เหล่าทัพต่าง ๆ องคมนตรีและเจ้าหน้าที่พิเศษที่ใกล้ชิดกับองค์จักรพรรดิ) หรือถูกนำไปอยู่ใต้ถ่มนตรีอย่างเคร่งครัด (ระบอบข้าราชการ)

๒. มีการสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างคณะรัฐมนตรีกับรัฐสภาขึ้นตามแบบอังกฤษ

คณะรัฐมนตรีก็กลายเป็น “กรรมวิธีการ” ของพรรคที่มีเสียงข้างมาก หรือกลุ่มพรรคในรัฐสภา

๓. สมาชิกของสภาทั้งสองได้รับการเลือกตั้งทั้งหมด ทั้งชายและหญิงทุกคนที่อายุเกิน ๒๐ ปี ได้รับสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง สมาชิก ๔๖๗ คนของสภาผู้แทนราษฎรซึ่งมีอำนาจมากกว่าได้รับเลือกมาจากเขตเลือกตั้ง ๑๑๘ เขต สมาชิกสภาที่ปรึกษา ๒๕๐ คนส่วนหนึ่งได้รับเลือกจากจังหวัดและส่วนหนึ่งจากประชาชนทั้งประเทศ

๔. ฝ่ายยุติธรรมเป็นอิสระ และศาลสูงสุดได้รับอำนาจให้ตัดสินว่า กฎหมายที่ออกโดยรัฐสภานั้นสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญหรือไม่

๕. มีการเลือกตั้งเจ้าหน้าที่ปกครองท้องถิ่นตำแหน่งสูงสุด และเจ้าหน้าที่เหล่านี้มีอำนาจมากขึ้น

๖. มีการประกันสิทธิมนุษยชน ในบรรดาสิทธิเหล่านี้ก็คือ สิทธิตามหลักความคิดในศตวรรษที่ ๑๘ คือ ชีวิต เสรีภาพ ความเสมอภาคและการแสวงหาความสุข แต่ยังคงทั้งสิทธิใหม่ๆ เช่น “สิทธิที่จะรักษามาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีที่มีคุณประโยชน์และมีวัฒนธรรมในระดับต่ำสุด” “เสรีภาพทางวิชาการ” และสิทธิของกรรมกรที่จะรวมกันต่อรอง

ฐานะของพระจักรพรรดิก็เปลี่ยนไปเช่นกัน แต่ก่อนนั้นพระจักรพรรดิมีความศักดิ์สิทธิ์และยังเป็นองค์อธิปัตย์ด้วย มาบัดนี้พระองค์ก็ถูกถอดถอน “อำนาจที่เกี่ยวกับการปกครอง” ทั้งหมดก็กลายเป็น “สัญลักษณ์ของรัฐและของเอกภาพแห่งประชาชน โดยได้สถานะนี้มาจากเจตจำนงของประชาชน ซึ่งเป็นที่สถิตของอำนาจอธิปไตย” ไม่เป็นที่แน่ชัดว่า “สัญลักษณ์” ในที่นี้หมายความว่าอย่างไร การที่ยังไม่เลิกตำแหน่งพระจักรพรรดิเสียทีเดียวช่วยทำให้การเปลี่ยนไปสู่โลกสมัยหลังสงครามง่ายขึ้นบ้าง แต่การเปลี่ยนสถานะของพระจักรพรรดิ ซึ่งไปไกลกว่าการเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมืองดังที่โยชิโน ซากุโอะ วิจารณ์ในตอนปี ค.ศ. ๑๙๒๐ กว่า ก็มีผลไปในทางที่ทำให้ตำนานเรื่องจักรพรรดิลดความศักดิ์สิทธิ์ลงและไปทำให้รัฐมีลักษณะเกี่ยวกับศาสนาน้อยลง นี่เป็นการตัดขาดอย่างเด็ดขาดกับประเพณีชินโตของญี่ปุ่นที่มีมายาวนาน รวมทั้งรูปของศาสนานี้ที่มีขึ้นในรัฐธรรมนูญเมจิ ซึ่งการตัดขาดนี้มีผลต่อพฤติกรรมทางจริยธรรมในทุกระดับของสังคม พวกอนุรักษนิยมส่วนน้อยที่เสียคายน่าจะมีการเปลี่ยนแปลง มักจะไม่สนใจกับสถาบันพระจักรพรรดิเท่ากับสนใจในระบบศีลธรรมตามประเพณีที่เกี่ยวข้องอยู่กับสถาบันนี้ พวกนี้รู้สึกว่าการจักรพรรดิมีอำนาจพิเศษสามารถนำประเพณีที่แตกสลายแล้วกลับมาประสานให้เป็นขึ้นขึ้นเดียวกันได้อีก พวกที่ต่อสู้ให้รักษารัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันไว้นั้น เห็นว่าตนต่อต้านลักษณะของสมัยก่อน

สงครามทั้งหมด คือ พระจักรพรรดิ รัฐ ระบบครอบครัวญี่ปุ่น และหน้าที่ที่เกี่ยวกับสถาบันทั้งหลายนี้

การเปลี่ยนแปลงในรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับสถานะของพระจักรพรรดินั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ คือ ได้มีการเปลี่ยนแปลงมติมหาชน การศึกษาและวัฒนธรรมประชาชนไปพร้อมกันไปด้วย มาในทศวรรษ ๑๙๔๐ อดีตที่เกี่ยวกับลัทธิชินโตของญี่ปุ่นก็มีความหมายน้อยลงเรื่อย ๆ แม้แต่กับประชาชนส่วนใหญ่ที่ไม่ค่อยมีการศึกษาตึก ในสมัยปีแรก ๆ ที่ญี่ปุ่นถูกยึดครอง พระจักรพรรดิเสด็จไปยังที่ต่าง ๆ เพื่อสร้างมโนภาพว่าพระจักรพรรดิเป็นบุรุษชน นับแต่ปี ค.ศ. ๑๙๕๙ เป็นต้นมาความสนใจในพระราชวงศ์ได้ไปรวมอยู่ที่องค์มกุฎราชกุมาร การอภิเษกกับสามัญชนผู้เป็นบุตรสาวของนักธุรกิจที่มั่งคั่งเป็นเหตุการณ์ที่ประชาชนนิยมชมชอบอย่างมากมาย ที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือ ความแตกต่างของทัศนคติระหว่างคนต่างรุ่น ในหมู่คนแก่ ๆ ก็มีคนที่ยังคงมองดูพระจักรพรรดิด้วยความเกรงขามมีน้อยลง คนรุ่นที่มาเจริญวัยขึ้นก่อนสงครามหรือระหว่างสงคราม ก็มักจะเห็นชอบพอประมาณกับการมีสถานะเป็นสัญลักษณ์ของพระจักรพรรดิในปัจจุบัน หรือมีจะนั้นก็เป็นการปฏิบัติต่อพระองค์อย่างรุนแรง คนหนุ่ม ๆ สาว ๆ ถ้าไม่สนใจเสียเลยก็เห็นพระองค์เป็นคนมีชื่อเสียง ซึ่งส่วนใหญ่แล้วก็เหมือนกัน

เห็นได้ชัดว่า ญี่ปุ่นพร้อมที่จะมีรัฐธรรมนูญใหม่จากรัฐบาลแบบรัฐสภาที่มีขึ้นเกือบ ๒๐ ปีหลังจากนั้น แต่การดำเนินการระยะต่าง ๆ ที่จำเป็นเพื่อให้เกิดการปฏิรูปขึ้นนั้นเห็นแสดงให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่าการยึดครองนั้นแท้จริงแล้วก็คือการปฏิวัติจากภายนอก ในเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๙๔๕ ฝ่ายยึดครองแจ้งให้นายกรัฐมนตรีทราบถึงความสำคัญในการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญ มีการตั้งคณะกรรมการของคณะรัฐมนตรีขึ้น แต่ร่างรัฐธรรมนูญฉบับแก้ไขของคณะกรรมการนี้เป็นเอกสารที่คลุมเครือ มีแต่ถ้อยคำเท่านั้นที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นต้นว่าเปลี่ยน “กองทัพบก” และ “กองทัพเรือ” เป็น “หน่วยรบ” ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในอำนาจอธิปไตยของพระจักรพรรดิเลย ดังนั้น แผนกปกครองของผู้บัญชาการสูงสุดของประเทศสัมพันธมิตรจึงเตรียมร่างแผนการของตนขึ้น และเสนอต่อญี่ปุ่นให้ใช้เป็น “แนวทาง” มาตอนนี้รัฐบาลญี่ปุ่นก็เข้าใจว่าจะต้องทำอะไร ไม่ช้าหลังจากนั้นรัฐสภาก็รับร่างรัฐธรรมนูญของผู้บัญชาการสูงสุดของประเทศสัมพันธมิตร ในรูปที่แก้ไขแล้วเล็กน้อยในฐานะเป็นรัฐธรรมนูญเมจิที่แก้ไขแล้ว และเป็นไปตาม “เจตจำนงที่แสดงออกอย่างเสรีของชาวญี่ปุ่น” (ประวัติศาสตร์ทางการของแผนกปกครองของผู้บัญชาการสูงสุดของประเทศสัมพันธมิตร อ้างความถูกต้องตามกฎหมายของการแก้รัฐธรรมนูญแบบนี้ว่ามีตัวอย่างมาแล้วในการแก้รัฐธรรมนูญของมลรัฐจอร์เจียในทศวรรษที่ ๑๙๔๐) เมื่อมีการ

ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ นักหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นคนหนึ่งเขียนว่า ข้อความบางตอน “ถ้าวัดตามมาตรฐานวรรณกรรมญี่ปุ่นแล้ว ฟังดูแปลก ๆ เป็นอเมริกัน” คำวิจารณ์ของเขา ถูกตรวจตราและไม่ได้ตีพิมพ์ การกล่าวพาดพิงถึงคำสั่งของฝ่ายยึดครองเกี่ยวกับการปฏิรูป การปกครองทั้งหมดก็ประสบกับชะตากรรมเดียวกันนี้

ความสำเร็จสำคัญประการที่สองของฝ่ายยึดครอง ก็คือ การปฏิรูปที่ดินในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ ที่ดินเพาะปลูกประมาณ ๔๖ เพอร์เซ็นต์ในญี่ปุ่น มีผู้เช่าเป็นผู้ทำการเพาะปลูก ผู้เช่าเหล่านี้จ่ายค่าเช่า ๗๕ เพอร์เซ็นต์เป็นผลผลิต ในทางสังคมและเศรษฐกิจแล้วผู้เช่าก็อยู่ใต้เจ้าของที่ดิน และในทางการเมืองก็เช่นกัน ผู้เช่าก็มักเชื่อฟังเจ้าของที่ดิน ดังนั้น เจ้าของที่ดินจึงสามารถควบคุมเสียงกลุ่มใหญ่ ๆ ในหมู่บ้านได้ ถ้าจะเรียกสังคมส่วนใดของ ญี่ปุ่นได้ว่า เป็น “ศักดินา” ก็คือส่วนนั้นนั่นเอง ดังนั้น ฝ่ายยึดครองจึงให้มีการออกกฎหมาย ที่จัดให้รัฐบาลซื้อที่ดินทั้งหมดจากเจ้าของที่ดินที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในที่ดินนั้น ๆ และที่ดินอื่น ๆ ที่มีเกินกว่าที่กำหนดไว้ คือ แต่ละครอบครัวจะมีได้ไม่เกิน ๑๐ เอเคอร์ มีข้าราชการญี่ปุ่น ที่มีประสิทธิภาพดียิ่งนำกฎหมายใหม่นี้ออกปฏิบัติ ทำให้อดีตเจ้าของที่ดินมีที่นาเล็ก ๆ อย่างมากที่สุดก็สามชั้นเท่านั้นที่ใช้เพาะปลูกเอง และมีเหลือให้เช่าได้อีก ๒๒ เอเคอร์ เนื่องจากจ่ายค่าที่ดินกันในราคาต่ำกว่าเงินเพื่อ จึงมีผลเกือบจะเป็นการริบที่ดิน ที่ดินที่ซื้อ มาจะถูกนำไปขายให้อดีตผู้เช่าในราคาต่ำ และด้วยการให้กู้เงินด้วยเงื่อนไขง่าย ๆ เมื่อการ ปฏิรูปสิ้นสุดลงนั้น ที่ดินที่มีผู้เช่าเป็นผู้ทำการเพาะปลูกได้ลดลงจาก ๔๖ เพอร์เซ็นต์ เป็น ๑๐ เพอร์เซ็นต์ และค่าเช่าเป็นผลผลิตก็ลดลงจนเกือบจะไม่มีเหลืออยู่เลย เพราะการขาดแคลนผลผลิตทางเกษตรกรรมในญี่ปุ่นหลังสงคราม ชาวนาจึงชำระหนี้ได้รวดเร็ว และใน บริเวณชนบทก็เกิดชาวนาขนาดเล็กแต่เป็นอิสระ ซึ่งกลายมาเป็นพื้นฐานสำหรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองที่มีขึ้นต่อมาในบริเวณชนบทของญี่ปุ่น

การปฏิรูปเศรษฐกิจในส่วนที่ทันสมัยของเศรษฐกิจญี่ปุ่นนั้น มีเป้าหมายที่จะจัดการ กับไชนัทสุมิเป็นสำคัญ เหตุผลก็คือว่ายักษ์ใหญ่ทางเศรษฐกิจเหล่านี้เป็นแรงจูงใจลัทธิจักรวรรดินิยมทางทหารของญี่ปุ่น การปฏิรูปประการแรก คือ ยุบบริษัทผู้ถือหุ้นของไชนัทสุมิ ๘๓ บริษัท आयัตทรัพย์สินของครอบครัวไชนัทสุมิ และยึดทรัพย์สินส่วนใหญ่ของครอบครัว เหล่านี้ด้วยการเก็บภาษีทุนทรัพย์ การปฏิรูปเช่นนี้มีผลทำให้ไชนัทสุมิแตกออกเป็นเครือข่าย บริษัทย่อย บริษัทและธนาคาร ในขณะที่เดียวกันก็มีการออกกฎหมายต่อต้านการผูกขาด เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการรวมตัวกันอีก และมีการเก็บภาษีมรดกกับภาษีรายได้แบบใหม่ เพื่อ ป้องกันไม่ให้เกิดการสะสมทรัพย์สินส่วนบุคคลขนาดมหึมา ในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๗ ก็มีการออกกฎหมายอีกฉบับหนึ่งระบุให้เตรียมกระจายบริษัทอีก ๑,๒๐๐ บริษัท แต่มาใน

ตอนนี้ฝ่ายยึดครองก็หันไปเน้นการฟื้นตัวแทนการปฏิรูป ดังนั้น ในที่สุดก็มีเพียง ๘ บริษัทเท่านั้นที่ถูกกระทบกระเทือน

นักวิจารณ์บางคนโต้แย้งว่า การปฏิรูปเหล่านี้มีความหมายน้อยมาก และฝ่ายยึดครองเลิกไปกลางคัน กับว่ารัฐบาลญี่ปุ่นก็ได้ละเลยกฎหมายต่อต้านการผูกขาดนับแต่นั้นมาเป็นความจริงว่าพวกอดีตบริษัท ไชบัทสุมักจะฟื้นฟูความสัมพันธ์กับธนาคารในเครือบริษัทเก่าของตน ซึ่งพวกบริษัท ไชบัทสูละเหล่านี้ก็ยังคงฟังเรื่องการเงินเรื่อยมา นี่มีผลให้เกิดการรวมตัวในหมู่พวกอุตสาหกรรมต่าง ๆ กันอย่างหลวม ๆ มีธนาคารใดธนาคารหนึ่งเป็นศูนย์กลาง เราอาจจะมองดูกลุ่มเหล่านี้ได้ว่าเป็นเพียงเครือบริษัทเก่าในรูปที่ทันสมัยขึ้น แต่กระนั้นก็มีความแตกต่างที่สำคัญออกไปด้วย การรวมกลุ่มกันแบบใหม่นั้นมีการจัดระดับขึ้นและการควบคุมน้อยกว่าเดิม เพราะอาจเปลี่ยนธนาคารได้ หรืออาจทำธุรกิจกับหลาย ๆ ธนาคารพร้อม ๆ กัน บางบริษัทก็ไม่ได้ “กลับเข้ามาร่วมเครือ” อีก และก็เกิดบริษัทใหญ่ ๆ ขึ้นจำนวนมากซึ่งไม่ได้เป็นแบบ ไชบัทสูละ การจัดระบบธุรกิจญี่ปุ่นก็มีลักษณะคล้ายแบบตะวันตกสมัยใหม่มากขึ้นเรื่อย ๆ ข้อแตกต่างสำคัญอาจได้แก่การที่ในญี่ปุ่นนั้นยังคงมีการรวมตัวกัน มีความสัมพันธ์ระหว่างอุตสาหกรรมเดียวกันทั้งหมด และมี คาร์เทล (Cartel) ซึ่งเห็นได้เด่นชัดกว่าในสหรัฐอเมริกา

พร้อม ๆ กันกับ “การทำลาย ไชบัทสูละ” ฝ่ายยึดครองก็เริ่มโครงการที่จะส่งเสริมการจัดองค์การแรงงาน มีการออกกฎหมายสหภาพแรงงานในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ ให้สิทธิกรรมกรในการรวมตัวกัน ในการต่อรองและในการนัดหยุดงาน มีการออกกฎหมายปรับความสัมพันธ์ทางแรงงานในปี ค.ศ. ๑๙๔๗ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายเช่นนี้ กำลังแรงงานก่อนสงครามเท่าที่ยังคงเหลืออยู่ก็ขยายออกและแข็งแกร่งขึ้น สมาชิกสหภาพเพิ่มจำนวนเป็น ๖.๕ ล้านคนในปี ค.ศ. ๑๙๔๙ และจากนั้นก็ค่อย ๆ เพิ่มขึ้นเกือบถึง ๘ ล้านคนในปี ค.ศ. ๑๙๖๒ ในแง่ของจำนวนกรรมกรทั้งหมดแล้ว ขบวนการสหพันธ์ก็ไปไกลกว่าสหรัฐอเมริกาเล็กน้อย แต่ก็ไม่ไปไกลเท่าอังกฤษ การที่กรรมกรตอบรับอย่างแข็งขันสร้างความพอใจให้แก่นักปฏิรูปผู้ยึดครองในตอนต้น แต่ความชื่นชมของพวกนี้ก็ลดลง เมื่อขบวนการนี้กลายเป็นพลังทางการเมืองของฝ่ายซ้าย มีผู้นำที่เป็นมาร์กซิสต์หรือบางครั้งก็เป็นคอมมิวนิสต์นับแต่เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๔๗ มาแล้ว ฝ่ายยึดครองห้ามมิให้คนงานรถไฟนัดหยุดงานทั่วไป และเมื่อหันมาเน้นในเรื่องการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจ ฝ่ายยึดครองก็ยึดนโยบายว่าจะต้องมีการเพิ่มผลิตผลเสียก่อนจึงจะมีการเพิ่มค่าแรงได้ ในปี ค.ศ. ๑๙๔๙ มีการแก้ไขกฎหมายแรงงานเดิม และมีการออกกฎหมายที่มีการควบคุมมากขึ้น ในแบบของพระราช

บัญญัติ แทฟท์—ฮาร์ตลีย์* ในปี ค.ศ. ๑๙๕๐ มีการขับไล่หัวหน้าที่เป็นคอมมิวนิสต์ออกจากสหภาพซึ่งเรียกกันว่า “การกวาดล้างพวกแดง” นับแต่นั้นมาพวกสหภาพที่เป็นมาร์กซิสต์และไม่เป็นคอมมิวนิสต์ ได้มีบทบาทสำคัญในขบวนการสหภาพแรงงานของญี่ปุ่น สหภาพเหล่านี้มักจะไม่วางใจสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างมาก

การปฏิรูปที่สำคัญยิ่งอีกอย่างหนึ่งก็คือ ในด้านการศึกษา การศึกษาในสมัยก่อนสงครามนั้นมีลักษณะเด่น คือ มีการแบ่งสายออกไปสู่อำชีวศึกษา โรงเรียนเทคนิคชั้นสูงหรือมหาวิทยาลัย เมื่อเข้าสายหนึ่งไปแล้ว นักศึกษาก็พบว่ายากที่จะเปลี่ยนไปสายอื่นใด จึงมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องนี้โดยมีการจัดการศึกษาระดับต่าง ๆ ให้เป็นมาตรฐาน เพื่อที่ว่านักศึกษาซึ่งจบจากโรงเรียนใดก็ตามเตรียมตัวมาพอเพียงแล้วจะเข้าศึกษาต่อในระดับต่อไปของโรงเรียนอื่นใดก็ได้ การเข้าศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาชั้นสูงและมหาวิทยาลัยกลายมาขึ้นอยู่กับความสำเร็จในการสอบที่มีการแข่งขันกันอย่างมาก ในระบบการศึกษาใหม่นี้เพิ่มการศึกษาชั้นบังคับจาก ๖ ปีเป็น ๙ ปี เนื้อหาของการศึกษาก็เปลี่ยนไปเช่นกัน มีการนำเอาหนังสือเรียนใหม่ ๆ ที่มีหลักประชาธิปไตยรวมอยู่เข้ามาใช้ การเรียนแบบท่องจำถูกแทนที่ด้วยโครงการในห้องเรียน วิชา “สังคมศึกษา” เข้าแทนวิชาประวัติศาสตร์ในชั้นต่ำๆ มีความพยายามที่จะยุติการปลุกฝังลัทธิความเชื่อและส่งเสริมความคิดที่เป็นอิสระในทุกด้าน

ในการศึกษาชั้นอุดมศึกษาก็มีการปฏิรูปเช่นกัน ถึงแม้ญี่ปุ่นทั้งประเทศจะมีบริเวณเล็กกว่ามลรัฐแคลิฟอร์เนีย ผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาของฝ่ายยึดครองก็รู้สึกว่าการมีมหาวิทยาลัยประจำจังหวัดทุกจังหวัด จึงทำให้ต้องรวมโรงเรียนชั้นสูง โรงเรียนฝึกหัดครู และวิทยาลัยเทคนิคต่างๆ เป็นมหาวิทยาลัยแบบอเมริกัน ซึ่งประกอบด้วยคณะต่างๆ ถึงแม้ว่าโรงเรียนและวิทยาลัยเหล่านี้จะขาดทั้งห้องสมุดและคณาจารย์ก็ตาม เมื่อเวลาล่วงไป ผู้เชี่ยวชาญกลุ่มที่สองก็เข้ามาแทนกลุ่มแรก และญี่ปุ่นก็ได้เห็นการตั้งวิทยาลัยชั้นอนุปริญาขึ้นแพร่หลายอย่างรวดเร็ว ในปัจจุบันญี่ปุ่นมีมหาวิทยาลัยอยู่ ๒๖๐ แห่ง (กว่าครึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเอกชน) และมีวิทยาลัยชั้นอนุปริญาอยู่ ๓๐๕ แห่ง เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยในอเมริกา สองปีแรกนั้นใช้ศึกษาวิชาทั่วไป ตามมาด้วยการศึกษาหาความเชี่ยวชาญเฉพาะวิชาในสองปีหลัง เมื่อไม่นานมานี้ได้มีการคัดค้านระบบนี้ขึ้น ส่วนหนึ่งคำตำหนินี้สะท้อนให้เห็นความห่วงใยที่มีเหตุผลดีกว่า ระบบนี้ไปทำให้มีการให้ความเชี่ยวชาญเฉพาะวิชาน้อยลงในมหาวิทยาลัยของรัฐที่อยู่ในระดับดี ซึ่งยังไม่มีการศึกษาชั้นบัณฑิตมาช่วยชดเชยอีกส่วนหนึ่งคำตำหนินี้เกิดขึ้นจากพวกนักวิชาการ และเจ้าหน้าที่ซึ่งอาศัยบรรยากาศแบบชนชั้นนำในโรงเรียนระดับสูงสุดสมัยก่อนสงคราม ซึ่งมี “เสรีภาพทางปรัชญา” ที่จะอ่าน

* Taft—Hartley Act

อภิปรายญาเยอรมันและคิดถึงเรื่องชีวิต แต่ถึงแม้ว่าจำนวนนักศึกษามหาวิทยาลัยจะได้เพิ่มจาก ๒๖๘,๐๐๐ คน ในปี ค.ศ. ๑๙๔๐ ไปเป็น ๘๓๔,๐๐๐ คน ในปี ค.ศ. ๑๙๖๒ ความต้องการผู้จบมหาวิทยาลัยในปีที่แล้ว ๆ มาโดยทั่วไปแล้วก็มีมากกว่าจำนวนบัณฑิต ดังนั้น ถึงแม้ว่าจะมีการแก้ไขเพื่อปรับปรุงคุณภาพของมหาวิทยาลัยแห่งชาติที่สำคัญ ๆ แต่ก็คงจะไม่มี การเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยส่วนรวมอย่างขนานใหญ่

ช่วงอนุรักษ์นิยมในการยึดครองและสนธิสัญญาสงบศึก

มาในปลายปี ค.ศ. ๑๙๔๗ ฝ่ายยึดครองทำงานของตนเสร็จ การปฏิรูปโครงสร้างได้ลุล่วงไป ปฏิกริยาของชาวญี่ปุ่นแสดงให้เห็นว่าเต็มใจที่จะรับการปฏิรูปที่ไปไกลกว่าระบอบประชาธิปไตยในทศวรรษหลัง ค.ศ. ๑๙๒๐ การมีทหารอเมริกันอยู่ต่อไปในเมืองใหญ่ ๆ ของญี่ปุ่น การตรวจตราสิ่งพิมพ์ การบงการรัฐบาลโดยผู้บัญชาการสูงสุดของประเทศสัมพันธมิตรก็จะก่อให้เกิดปฏิกริยาในทางตรงข้ามเท่านั้น สหรัฐอเมริกาต้องการจะทำสนธิสัญญาสงบศึกกับญี่ปุ่นเสียโดยเร็ว แต่สหภาพโซเวียตเรียกร้องอำนาจยับยั้งในการเจรจา เมื่อการทำสนธิสัญญาถูกขัดขวางเช่นนั้น การยึดครองจึงมีต่อไปอีกหลายปี แต่ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายคัดค้านนโยบายมากขึ้น เมื่อมีการลงนามในสนธิสัญญาสงบศึก ชาวญี่ปุ่นโดยทั่วไปก็แทบจะไม่วู้สึกเลยว่ามี การเปลี่ยนแปลงขึ้น

ความสนใจของสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่นเปลี่ยนไป หลังจากที่เกิด “สงครามเย็น” ขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๔๗ มาในตอนกลางปี ค.ศ. ๑๙๔๘ ก็เป็นที่แน่นอนแล้วว่าฝ่ายคอมมิวนิสต์จะได้ชัยชนะในสงครามกลางเมืองในประเทศจีน ผลก็คือญี่ปุ่นมีความสำคัญขึ้นมา โดยที่อุตสาหกรรมและกำลังทางทหารของญี่ปุ่น (ที่อาจมีได้) ทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นน้ำหนักสำคัญของนโยบายสหรัฐอเมริกาในเอเชียตะวันออก ในขณะที่เดียวกันก็หวังกันว่าญี่ปุ่นจะเป็นประเทศที่รุ่งเรืองในระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นศัตรูในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ จึงกลายมาเป็นมิตรในปี ค.ศ. ๑๙๔๘ การที่ญี่ปุ่นจะเป็นรัฐที่มีความสำเร็จในการปกครองแบบรัฐสภาได้นั้น จำต้องมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ดังนั้นนโยบายของสหรัฐอเมริกาจึงเปลี่ยนจากการปฏิรูปอย่างไปไกลไปเป็นการบูรณะปฏิสังขรณ์แทน แนวโน้มไปในทางอนุรักษ์นิยมนี้มีมากขึ้นเมื่อเกาหลีเหนือมาบุกเกาหลีใต้ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๕๐ ในระยะต่อมาเมื่อกองทัพอเมริกันและกองทัพสหประชาชาติได้ต่อสู้เพื่อขจัดผู้รุกราน ญี่ปุ่นก็กลายมาเป็นฐานทัพและโรงงานของกองทัพสหประชาชาติ เป็นที่หลบกำบังเหมือนกับที่แมนจูเรียเป็นของจีนคอมมิวนิสต์ นายพลแมคอาร์เธอร์ซึ่งเป็นทั้งผู้บัญชาการกองทัพสหประชาชาติในเกาหลีและของฝ่ายยึดครองในญี่ปุ่น ถูกถอดจากตำแหน่งในเดือนเมษายน ค.ศ. ๑๙๕๑ หลังจากที่ขัดแย้ง

กับประธานาธิบดีทรูแมนเรื่องการทำสงคราม การที่นายพลผู้ยิ่งใหญ่เช่นแมคอาร์เธอร์สามารถถูกปลดออกจากตำแหน่งอย่างรวบรัดได้นี้ เป็นบทเรียนที่ชัดเจนบทสุดท้ายเรื่องประชาธิปไตยที่แมคอาร์เธอร์ให้ไว้กับชาวญี่ปุ่น นายพลแมทธิว วิตซ์เวย์เข้ามารับตำแหน่งผู้บัญชาการสูงสุดของประเทศสัมพันธมิตรแทน เขาเข้ามาเป็นผู้นำการยึดครองช่วงสุดท้ายซึ่งเป็นช่วงของการดูแลรักษา

ในปี ค.ศ. ๑๙๕๑ สหรัฐอเมริกาและอีก ๔๗ ประเทศลงนามในสนธิสัญญาสงบศึกกับญี่ปุ่น ซึ่งทำให้ญี่ปุ่นได้เอกราชกลับคืน แต่สละกรรมสิทธิ์เหนืออดีตอาณานิคมและเกาะบางเกาะที่เคยอยู่ใต้ครอบครองของตน จีน อินเดีย และสหภาพโซเวียตมิได้ลงนามด้วย แต่โดยที่สหรัฐอเมริกาเป็นฝ่ายยึดครอง การที่ประเทศเหล่านี้ไม่เข้าร่วมลงนามด้วยจึงไม่เกิดผลแต่อย่างใด อินเดียลงนามในสนธิสัญญาอีกฉบับหนึ่งต่างหากไม่นานหลังจากนั้น และรัฐบาลจีนคณะชาติก็ได้หันก็ทำเช่นเดียวกัน ญี่ปุ่นสถาปนาความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตขึ้นอีก ในปี ค.ศ. ๑๙๕๖ (แต่โดยไม่มีการทำสนธิสัญญาสงบศึกอย่างครบถ้วน) และก็ตามมาด้วยการรับญี่ปุ่นเข้าเป็นสมาชิกของสหประชาชาติ แต่ยังไม่มีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนคอมมิวนิสต์ แม้ว่าความสัมพันธ์ทางการค้าและวัฒนธรรมจะมีขึ้นอย่างกว้างขวางก็ตาม ชาวญี่ปุ่นรู้สึกว่าการสัมพันธ์กับจีนเป็นปัญหาสำคัญอย่างยิ่งที่แก้ไม่ตก ทั้งนี้ ก็เนื่องมาจากความปรารถนาทางการเมืองของฝ่ายซ้าย ความหวังของนักธุรกิจ ความรู้สึกของพวกอนุรักษนิยมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่มีกับจีนมาเป็นประเพณี และความใกล้เคียงกันทางภูมิศาสตร์ เมื่อฝรั่งเศสรับรองจีนในปี ค.ศ. ๑๙๖๔ ทำให้มีการโต้เถียงเรื่องใหญ่นี้กันมากขึ้นในญี่ปุ่น มีหลายคนที่ยากจะเห็นญี่ปุ่นเป็นผู้ไกลเกลี่ยระหว่างจีนกับชาติตะวันตก

ในวันเดียวกันกับที่ทำสนธิสัญญาสงบศึกกับสหรัฐอเมริกา รัฐบาลญี่ปุ่นก็ลงนามในสนธิสัญญาความมั่นคงซึ่งกำหนดให้คงมีฐานทัพอเมริกันในญี่ปุ่นต่อไป และสหรัฐอเมริกาที่สัญญาจะช่วยป้องกันญี่ปุ่นเมื่อจำเป็น สนธิสัญญาดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็น เพราะในปี ค.ศ. ๑๙๕๑ นั้นญี่ปุ่นอ่อนแอ แต่สนธิสัญญานี้ก็นำให้เกิดความตึงเครียดในสองบริเวณ ประการแรก การลงนามในสนธิสัญญานี้ก็ทำพร้อมกับความคาดหมายว่าญี่ปุ่นจะ “เข้ารับผิดชอบมากขึ้นเรื่อยๆ ในการป้องกันตนเอง” ความคาดหมายนี้ขัดกับบทที่ ๙ ในรัฐธรรมนูญฉบับปี ค.ศ. ๑๙๔๗ ซึ่งญี่ปุ่นได้ให้สัญญาว่าจะ “ปฏิเสธตลอดกาลว่าสงครามเป็นสิทธิอธิปไตยของชาติ” และดังนั้นจึงจะไม่จัดตั้ง “กำลังทางบก ทะเลหรืออากาศ” หรือ “กำลังอื่นๆ ที่อาจนำมาใช้ในการสงครามได้” มาในปี ค.ศ. ๑๙๕๗ ทั้งสหรัฐอเมริกาและรัฐบาลอนุรักษนิยมของญี่ปุ่นก็รู้สึกว่ามีมาตราข้อนี้ในรัฐธรรมนูญสร้างความลำบากใจให้บ้าง ในปี

ค.ศ. ๑๙๕๐ มีการจัดตั้งกำลัง “ตำรวจกองหนุนแห่งชาติ” ซึ่งมีจำนวน ๗๕,๐๐๐ คน ต่อมาก็มีการเพิ่มกำลังทางทะเลและอากาศ มาในทศวรรษ ๑๙๖๐ กำลังนี้ก็กลายมาเป็น “กำลังป้องกันประเทศ” มีทหารจำนวน ๒๐๐,๐๐๐ คน พร้อมด้วยรถถัง ปืนใหญ่ เรือพิฆาต และเครื่องบินกว่า ๑,๐๐๐ ลำ การจัดตั้งกองกำลังนี้หมายถึงการตีความ “กำลังที่อาจนำมาใช้ในการทำสงคราม” กับ “กำลังที่อาจนำมาใช้ในการป้องกันตนเอง” แตกต่างกัน ซึ่งก็ออกจะเป็นที่น่ากังขาในแง่ของความถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ ในญี่ปุ่นนั้นมีความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อสงครามอย่างแรง จนกระทั่งการติดอาวุธก็อย่างจำกัดนี้ก็กลายเป็นปัญหาอันแรงสาเหตุนองของความตึงเครียดประการที่สองก็คือ มีบางคนรู้สึกว่าสนธิสัญญาความมั่นคงเป็นคำปฎิเสธการที่ญี่ปุ่นต้องจ่ายเพื่อที่จะทำสนธิสัญญาสงบศึก และสนธิสัญญาความมั่นคงนี้ทำให้เอกราชของญี่ปุ่นเป็นสิ่งที่คลุมเครือ เพราะทำให้มีกำลังทหารที่อยู่ใต้ควบคุมของต่างชาติอยู่ในประเทศญี่ปุ่นต่อไป ฝ่ายรัฐบาลให้ความสนับสนุนสนธิสัญญาฉบับนี้ แต่ฝ่ายค้านจำนวนมากโต้แย้งว่าฐานทัพของสหรัฐอเมริกาจะทำให้ญี่ปุ่นเป็นเป้าของการโจมตี เมื่อเกิดสงครามขึ้น เพราะฉะนั้นจะคุกคามความมั่นคงของประเทศมากกว่าที่จะช่วยประกันความมั่นคง ความรู้สึกเช่นนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการจลาจลในปี ค.ศ. ๑๙๖๐ ขณะที่มีการแก้ไขสนธิสัญญากัน

ปัญหายุ่งยากอีกประการหนึ่งอันเนื่องมาจากสนธิสัญญาสงบศึกก็คือ การที่สหรัฐอเมริกาเข้าครอบครองหมู่เกาะริวกิว และรัสเซียเข้าครอบครองหมู่เกาะคูริล ในสนธิสัญญานั้น ญี่ปุ่นสละกรรมสิทธิ์เหนือดินแดนเหล่านี้ แต่ก็ไม่ได้มีการกำหนดแน่นอนว่าจะจัดการกับดินแดนเหล่านี้อย่างไรในขั้นสุดท้าย ปัญหาหมู่เกาะคูริลก่อให้เกิดความเดือดแค้นเพราะหมู่เกาะทางเหนือเหล่านี้ญี่ปุ่นเคยอ้างมาเป็นประเทศเป็นส่วนหนึ่งของประเทศญี่ปุ่นและไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการพิชิตในสมัยใหม่ของตน การอ้างกรรมสิทธิ์เหนือเกาะใหญ่สองเกาะตอนใต้ของหมู่เกาะนี้ยังเป็นอุปสรรคต่อการลงนามในสนธิสัญญาสงบศึกอย่างเป็นทางการกับสหภาพโซเวียต ส่วนหมู่เกาะริวกิวนั้นโดยชาติพันธุ์แล้วเป็นส่วนหนึ่งของญี่ปุ่นและโดยประเพณีแล้วก็เคยอยู่ใต้ทั้งจีนและโชกุนซัทsuma ปัญหาเรื่องหมู่เกาะนี้ทำให้เกิดความเดือดแค้นมากเพราะไปตกอยู่ในมือของมิตรประเทศ และมีพลเมืองอยู่ประมาณ ๙๐๐,๐๐๐ คน ส่วนในเกาะคูริลนั้นชาวญี่ปุ่นถูกขับออกมาจนหมด หลังสงครามโลกครั้งที่สอง สหรัฐอเมริกาได้ทำให้เกาะโอกินาวากลายเป็นป้อมปราการของกำลังทหารอเมริกันในตะวันออกไกล และเกาะนี้ก็ยังคงมีความสำคัญอยู่มากในความคิดของฝ่ายทหารอเมริกัน การปกครองของทหารอเมริกันหลังสงครามนั้น โงะเซลาเสียชีวิตจนกระทั่งครั้งหนึ่งชาวโอกินาวาถึงกับเลือกคอมมิวนิสต์เป็นนายกเทศมนตรีของเมืองหลวงของตน คือ เมืองนาซา จากนั้น

เป็นต้นมาสถานะเศรษฐกิจภายในได้กระตือรือร้น สหรัฐอเมริกาได้ยอมรับว่าญี่ปุ่นมี “อำนาจอิทธิพลโดยเหลืออยู่” ในหมู่เกาะริวกิว เพราะญี่ปุ่นประท้วง ถึงแม้ว่าในแง่กฎหมายแล้วจะเป็นแนวความคิดที่คลุมเครือ แต่ก็หมายความว่า สหรัฐอเมริกาจะยังคงปกครองเกาะโอกินาวาและใช้เป็นฐานทัพต่อไป แต่ในอนาคตที่ยังไม่ได้กำหนดแน่นอน โอกินาวาจะกลับไปเป็นของญี่ปุ่นอีก แต่กว่าจะถึงตอนนั้นสถานการณ์ทางการเมืองในหมู่เกาะนี้คงจะคลอนแคลนต่อไป

ส่วนความสัมพันธ์กับเกาหลีที่เป็นเอกราช ซึ่งญี่ปุ่นได้ออกเลิกกรรมสิทธิ์โดยสิ้นเชิงนั้น ไม่ได้ตกลงกันแน่นอนในสนธิสัญญาสงบศึก แต่โดยที่เกาหลีถูกแบ่งออกเป็นเหนือและใต้ ญี่ปุ่นก็ไม่สามารถสถาปนาความสัมพันธ์กับฝ่ายหนึ่งโดยไม่ไปทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเป็นอริเกาหลีได้มีคณะ “ที่ไม่ใช่การทูต” อยู่ในญี่ปุ่นจากสมัชชาการยึดครอง แต่เดิมนั้นก็เพื่อดูแลสวัสดิภาพของชาวเกาหลีเกือบ ๖๐๐,๐๐๐ คนที่อยู่ในญี่ปุ่น นักธุรกิจชาวญี่ปุ่นจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เดินทางไปโซล และบางครั้งก็ไปเกาหลีเหนือด้วย และองค์การกาชาดก็จัดการส่งชาวเกาหลีในญี่ปุ่นที่สมัครใจกลับไปเกาหลีเหนือประมาณ ๘๐,๐๐๐ คน ญี่ปุ่นสนใจในเกาหลีใต้ก็ด้วยเหตุผลทางความมั่นคงเป็นสำคัญ เพราะญี่ปุ่นจะต้องกังวลใจถ้าหากว่ามีเพื่อนบ้าน คือ เกาหลีเป็นคอมมิวนิสต์ทั่วประเทศ ในด้านเศรษฐกิจแล้วเกาหลีไม่อาจมีความสำคัญต่อญี่ปุ่นได้มาก แต่เงินทุนและความรู้ความชำนาญของญี่ปุ่นอาจเป็นประโยชน์มหาศาลให้กับเกาหลีใต้ได้ ถ้าหากเกาหลีใต้สามารถแข่งขันนำมาใช้ได้ สหรัฐอเมริกานั้นสนับสนุนอย่างมากที่จะให้เกาหลีใต้มีความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นใกล้ชิดยิ่งขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ความชบเซาทางเศรษฐกิจ และความยุ่งเหยิงทางการเมืองและสังคมในเกาหลีใต้ทำให้เกิดความกังวลใจอย่างยิ่ง แต่ความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่นและการที่ปัญหานี้เข้าไปพัวพันอยู่กับการเมืองภายในของทั้งสองฝ่าย ทำให้การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตเป็นปัญหายุ่งยากของทั้งสองประเทศ

สมัยความมั่งคั่งและการเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่น

ผู้ที่ไม่เคยเห็นญี่ปุ่นอย่างผิวเผินที่สุดก็จะพบกับหลักฐานรอบด้านว่า มีการอยู่ที่กินดีเสอาอากาศโทรทัศน์โพลีซันมาราวกับดอกเห็ดจากหลังคามุงกระเบื้อง เสื้อแบบสวยงามอาคารใหม่ๆ เสียงอึกทึกในเมืองใหญ่ๆ และเสียงกระหึ่มของเครื่องจักรที่กลืนกรใช้ในชนบท โตเกียวในปี ค.ศ. ๑๙๖๑ มีรถยนต์นั่ง รถบรรทุกและรถจักรยานยนต์ ๗๐๐,๐๐๐ คัน เมื่อเทียบกับจำนวน ๕๕,๐๐๐ คันก่อนสงคราม อายุขัยโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็น ๖๕ ปีสำหรับชาย และ ๗๐ ปีสำหรับหญิง การดำรงชีวิตแบบใกล้ระดับยั้งชีพซึ่งเป็นแบบของเอเชีย ซึ่งยังเห็นได้สมัย

ก่อนสงครามก็หายไปเป็นส่วนใหญ่ มีบางคนเรียกความเจริญนี้ว่า เป็นความมหัศจรรย์
 ผลิตรวมของชาติเพิ่มปริมาณจากความชบเซาในปี ค.ศ. ๑๙๔๖ คือ ๑.๓ พันล้านดอลลาร์
 ไปเป็น ๕.๑ พันล้านดอลลาร์ในปี ค.ศ. ๑๙๕๑ ซึ่งสูงกว่าระดับก่อนสงคราม และขึ้นไปอย่าง
 ไม่น่าเชื่อถึง ๕๑.๙ พันล้านดอลลาร์ในปี ค.ศ. ๑๙๖๒ โดยที่มีวงจรระหว่างความเจริญอย่าง
 รวดเร็วและการหยุดลงบ้าง โดยเฉลี่ยแล้วความเจริญก็มีประมาณ ๑๐ เปอร์เซ็นต์ต่อปี ค่า
 แรงสูงขึ้นเมื่อการผลิตเพิ่มขึ้น ที่สำคัญเท่า ๆ กันก็คือแบบการกระจายรายได้ก็เปลี่ยนไป
 ในสมัยก่อนสงครามนั้น เพียง ๓๘ เปอร์เซ็นต์ของรายได้ประชาชาติเป็นค่าแรง มาในปี
 ค.ศ. ๑๙๕๖ ก็ได้เพิ่มไปเป็น ๔๘ เปอร์เซ็นต์ ในทางตรงกันข้าม รายได้จากค่าเช่าและ
 ดอกเบี้ยก็ลดลงจาก ๑๘ เป็น ๔ เปอร์เซ็นต์

การเพิ่มของรายได้แท้จริงรายบุคคล

(ดรรชนี : ๑๙๓๔ - ๓๖ = ๑๐๐)

๑๙๓๔-๓๖	๑๐๐
๑๙๔๖	๕๑.๙
๑๙๕๔	๙๙.๕
๑๙๖๒	๒๑๕.๒

ผลก็คือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างกว้างขวาง อันที่จริงแล้ว ถ้าไม่มีความ
 เจริญทางเศรษฐกิจดังกล่าว ก็อาจไม่มีความสำเร็จในการปกครองแบบรัฐสภาและการค่อยๆ
 เปลี่ยนสังคมให้เป็นประชาธิปไตยขึ้นได้

การบูรณะปฏิสังขรณ์และความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ

การฟื้นตัวทางเศรษฐกิจเริ่มขึ้นอย่างช้า ๆ การผลิตในปี ค.ศ. ๑๙๔๗ มีเพียง ๓๗
 เปอร์เซ็นต์ของระดับก่อนสงคราม เมื่อสูญเสียจักรวรรดิไป การติดต่อกับต่างประเทศขาด
 สะบั้นลง ประชากรเพิ่มขึ้นเป็น ๗๒ ล้านคน และอุตสาหกรรมก็ถูกทำลายไปครึ่งหนึ่ง ถูก
 รื้อถอน หรือหยุดนิ่งเพราะขาดวัตถุดิบ อนาคตของญี่ปุ่นก็ดูแห้งแล้ง โครงการกวาดล้าง
 บุคคลผู้ไม่พึงปรารถนาและการที่ฝ่ายยึดครองกระจายอำนาจ ทำให้ขาดการวางแผนทาง
 เศรษฐกิจ ขณะที่นักธุรกิจและเจ้าหน้าที่รัฐบาลจำนวนมากรอคอยด้วยความไม่แน่ใจอยู่นั้น
 ภาวะเงินเฟ้อ การเก็บภาษีเงินทุนที่มีประสิทธิภาพก็ทำให้เงินสะสมของชนชั้นกลางสมัย
 ก่อนสงครามหมดไป

การช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกา เริ่มต้นในปี ค.ศ. ๑๙๔๗ ด้วยเงินจำนวน ๔๐๐ ล้าน
 ดอลลาร์ ส่วนใหญ่เป็นในรูปของอาหารเพื่อป้องกันการอดอยากในเมืองใหญ่ ๆ มาในปี

ค.ศ. ๑๙๕๒ สหรัฐอเมริกาก็ได้ช่วยเหลือไปแล้วเป็นจำนวน ๒ พันล้านดอลลาร์ การค้ากับต่างประเทศพัฒนาขึ้นช้า ๆ เพราะเงินเฟ้อ และในปี ค.ศ. ๑๙๕๙ ฝ่ายยึดครองก็บังคับให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายรัดเข็มขัดเพื่อระงับภาวะเงินเฟ้อ ซึ่งเป็นนโยบายที่ไม่เป็นที่นิยมในทางการเมือง (โจเซฟ คอคซ์ นายธนาคารเมืองดีทรอยท์และผู้วางนโยบายนี้ ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์สายสะพายดวงอาทิตย์อุทัยชั้นหนึ่งในฐานะที่ได้บริการญี่ปุ่น) การลดราคากลางทำให้มีการส่งสินค้าออกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วอยู่ระยะสั้น ๆ ความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมที่สำคัญครั้งแรกมีขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๕๐-๕๓ เมื่อทางการทหารสั่งซื้อสินค้าญี่ปุ่นระหว่างสงครามเกาหลีเป็นมูลค่า ๔ พันล้านดอลลาร์ การสั่งซื้อนี้มาตรงกันกับช่วงที่มีการวางมือในการยึดครอง สนธิสัญญาสงบศึก และการเริ่มโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมของรัฐบาลและเอกชน ความเจริญอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจในสมัยสงครามเกาหลีตามมาด้วยความซบเซาในปี ค.ศ. ๑๙๕๓-๕๔ และมีความคึกคักในการส่งสินค้าออกอีกในปี ค.ศ. ๑๙๕๕-๕๗ และก็มีภาวะเงินเฟ้อ และความเจริญอีกหลายรอบ ในต้นทศวรรษ ๑๙๖๐ ญี่ปุ่นก็กลับไปมีฐานะเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจในเอเชียอีก

ความเจริญทางเศรษฐกิจ

๑๙๕๕-๖๐

๑๙๖๐

(อัตราโดยเฉลี่ยต่อปี)

ญี่ปุ่น	๑๐.๒%	๑๓.๒%
สหรัฐอเมริกา	๒.๓%	๒.๗%
อังกฤษ	๒.๔%	๔.๓%
ฝรั่งเศส	๕.๓%	๕.๓%
เยอรมันตะวันตก	๖.๑%	๘.๗%

มีสาเหตุหลายประการอยู่เบื้องหลังการฟื้นตัวและความเจริญอย่างเป็นประวัติการณ์ของญี่ปุ่น คนงานญี่ปุ่นขยันขันแข็ง มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและรู้หนังสือ ประชากรชาวญี่ปุ่นมีอัตราการออมทรัพย์สูง ญี่ปุ่นเหมือนกับเยอรมนีที่มีความเชี่ยวชาญทางการจัดการทางการดำเนินการบรรษัท และทางการธนาคาร ซึ่งจำเป็นต่อการบริหารเศรษฐกิจที่ก้าวหน้า ทั้ง ๆ ที่ประสบกับความเสียหายระหว่างสงคราม ลักษณะเหล่านี้ก็ช่วยให้ญี่ปุ่นสร้างตัวขึ้นมาใหม่เหมือนกับที่เคยสร้างขึ้นมาในอดีต ด้วยการซื้ออุปกรณ์ใหม่ ๆ จากต่างประเทศ ญี่ปุ่นจึงมีอุตสาหกรรมที่มีประสิทธิภาพที่สุดในโลกประเทศหนึ่ง

ภาวะในการใช้จ่ายทางทหารค่อนข้างเบา ทั้งนี้ก็เพราะสนธิสัญญาความมั่นคงกับสหรัฐอเมริกา ทำให้มีการลงทุนที่ให้ผลผลิตแบบนี้อยู่น้อยที่สุด ขณะที่สหรัฐอเมริกาใช้

ผลิตผลรวมของชาติ ๙.๖ เพอร์เซ็นต์เป็นค่าใช้จ่ายทางทหาร ประเทศยุโรปตะวันตกใช้ประมาณ ๕ เพอร์เซ็นต์ ญี่ปุ่นก็ใช้เพียงประมาณ ๑.๒ เพอร์เซ็นต์ ในงบประมาณของชาติในปี ค.ศ. ๑๙๖๒ นั้น ญี่ปุ่นใช้จ่ายทางการรักษาความปลอดภัยเพียง ๘.๖ เพอร์เซ็นต์ เมื่อเทียบกับ ๑๒.๕ เพอร์เซ็นต์ที่ใช้ทางการศึกษา

สาเหตุอย่างหนึ่งของความเจริญทางเศรษฐกิจ ก็คือ มีการค้าแบบพหุภาคีขึ้นในโลกอีก

สินค้าออกและสินค้าเข้า (เป็นจำนวนล้านดอลลาร์)

	สินค้าออก	สินค้าเข้า
ปี.ศ. ๑๙๕๑	๑,๓๕๔	๑,๙๙๕
ปี.ศ. ๑๙๕๓	๑,๒๗๔	๒,๔๐๙
ปี.ศ. ๑๙๕๕	๒,๐๑๐	๒,๔๗๑
ปี.ศ. ๑๙๕๗	๒,๘๕๘	๔,๒๘๓
ปี.ศ. ๑๙๕๙	๓,๔๕๖	๓,๕๙๙
ปี.ศ. ๑๙๖๑	๔,๒๓๕	๕,๘๑๐

แม้แต่สมัยก่อนสงครามญี่ปุ่นก็ขาดแคลนวัตถุดิบ ในปัจจุบันญี่ปุ่นก็ยังต้องอาศัยสินค้าเข้ามากกว่าเคย โดยทั่วไปแล้ว ๖๐ เพอร์เซ็นต์ของสินค้าเข้าของญี่ปุ่นเป็นวัตถุดิบคือ ๑๔ เพอร์เซ็นต์เป็นผ้าและขนสัตว์ ๑๒ เพอร์เซ็นต์เป็นน้ำมัน ๗ เพอร์เซ็นต์เป็นเหล็ก และ ๕ เพอร์เซ็นต์เป็นถ่านหิน ถ้าปราศจากวัตถุดิบเหล่านี้แล้ว อุตสาหกรรมญี่ปุ่นจะตั้งอยู่ไม่ได้ สิ่งที่เป็นกำหนดทัศนคติของญี่ปุ่นต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างหนึ่งก็คือ การค้าโดยสันติเท่านั้นที่จะทำให้ญี่ปุ่นได้วัตถุดิบเหล่านี้มา การกระจายสินค้าออกของญี่ปุ่นตามทวีปต่าง ๆ เป็นดังต่อไปนี้

เอเชีย	๓๗.๓%
อเมริกาเหนือ	๒๗.๖%
ยุโรป	๑๒%
แอฟริกา	๙%
อเมริกากลางและใต้	๘%
หมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก	๓.๖%
ประเทศคอมมิวนิสต์	๒.๔%

แต่ถ้าพิจารณาที่ละประเทศ ในแง่ที่ว่าประเทศใดเป็นตลาดสำคัญที่สุดของญี่ปุ่นในปี ค.ศ. ๑๙๖๑ ก็จะพบว่าสหรัฐอเมริกาที่มีความสำคัญมาก เพราะซื้อสินค้าออกของญี่ปุ่น ๒๔.๘ เปอร์เซ็นต์ และสินค้าเข้า ๓๕.๘ เปอร์เซ็นต์ของญี่ปุ่นนั้นมาจากสหรัฐอเมริกา ซึ่งมากกว่าประเทศใด ๆ ทั้งสิ้น รองลงมาจากสหรัฐอเมริกา ตลาดสินค้าออกที่สำคัญที่สุดของญี่ปุ่น ก็คือ อินโดนีเซียและฮ่องกง แต่ละประเทศซื้อสินค้าออกของญี่ปุ่น ๓.๖ เปอร์เซ็นต์ของจำนวนทั้งหมด ที่เหลืออีก ๖๘ เปอร์เซ็นต์นั้น กระจายออกไปยังประเทศต่าง ๆ จำนวนมาก สหรัฐอเมริกาก็มีส่วนช่วยเศรษฐกิจญี่ปุ่น ด้วยการสนับสนุนให้ญี่ปุ่นได้เข้าร่วมในองค์การเศรษฐกิจต่าง ๆ ของยุโรป ให้กู้เงินเพื่อปรับปรุงโรงงานให้ทันสมัย ให้เงินเชื่อเพื่อซื้อสินค้า และตกลงเรื่องทะเลเบียนทางเทคนิคระหว่างบริษัทอเมริกันและญี่ปุ่น ความสัมพันธ์เหล่านี้ ไม่มีแบบค่านเดียวเลย ทั้งสองฝ่ายได้ประโยชน์ด้วยกันทั้งคู่เหมือนกับในทางการค้า ญี่ปุ่นเป็นตลาดสินค้าออกใหญ่เป็นที่สองของสหรัฐอเมริกา การเป็นพันธมิตรทางเศรษฐกิจก็ไปกำหนดทัศนคติของญี่ปุ่นต่อการเมืองโลก

ในการเน้นความสำคัญของการค้ากับต่างประเทศว่าเป็นแหล่งวัตถุดิบ มิได้หมายความว่า เศรษฐกิจญี่ปุ่นนั้นตั้งเข็มไปยังตลาดในต่างประเทศเป็นสำคัญ ความเจริญทางเศรษฐกิจนั้นขึ้นอยู่กับ การขยายตลาดสินค้าบริโภคในประเทศ มากยิ่งกว่าสมัยก่อนสงคราม ด้วยซ้ำไป มีการตั้งยักษ์ใหญ่หลังสงคราม เช่น บริษัทไฟฟ้ามัตซุชิต้าขึ้นมา ก็เพื่อผลิตสินค้าใหม่ ๆ ให้มหาชนญี่ปุ่น เพลงประจำบริษัทที่พวกผู้จัดการและคนงานในเครื่องแบบของบริษัทมัตซุชิต้าร้องกันทุกเช้าแสดงให้เห็นว่าพวกนี้มีทัศนคติที่เป็นนานาชาติ

เพื่อสร้างญี่ปุ่นใหม่

เราจรรวมกำลังและความคิดของเราเข้าด้วยกัน

พยายามอย่างดีที่สุดที่จะส่งเสริมการผลิต

ส่งสินค้าของเราไปยังประชาโลก

โดยไม่สิ้นสุดและต่อไปเรื่อย ๆ

เหมือนน้ำที่พวยพุ่งออกจากน้ำพุ

อุตสาหกรรมจงเจริญ เจริญ เจริญ

ความกลมเกลียวและความจริงใจ

มัตซุชิต้าอีเลคทริก^๑

ถึงกระนั้นบริษัทนี้ก็ขายผลิตภัณฑ์ ๗๐ เปอร์เซ็นต์ของตนในประเทศ เกิดโครงสร้างการบริโภคแบบใหม่ขึ้น เพราะมีค่าแรงสูงขึ้นกับมีสวัสดิการ สมัยก่อนสงครามนั้น สินค้า

^๑ อ้างใน Times, January 23, 1962.

ที่ต้องการกันนั้นเป็นสินค้าแบบเดิม มาบัดนี้แม่บ้านสมัยใหม่ต้องการผลิตผลแบบใหม่ๆ “สมบัติอันศักดิ์สิทธิ์สามอย่าง” ในสมัยโบราณก็คือ กระจกเงา เครื่องเพชรพลอย และดาบ ซึ่งมาในปลายทศวรรษ ๑๙๕๐ ก็ได้กลายเป็นเครื่องโทรทัศน์ ตู้เย็น และเครื่องซักผ้าและต่อมาภายหลังก็คือ เครื่องเล่นจานเสียง รถยนต์ และเครื่อง “ทำห้องให้เย็น” ในขณะเดียวกันญี่ปุ่นก็ผ่านจากสมัย “ความคึกคักทางการลงทุน” ในตอนต้นทศวรรษ ๑๙๕๐ ไปเป็น “ภาวะซบเซาขายคล่องตามสบาย” ในปี ค.ศ. ๑๙๖๐ และ “ภาวะซบเซาขายคล่องแบบพักผ่อน” ในปี ค.ศ. ๑๙๖๓

ผลิตผลทางเกษตรก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน “การปฏิวัติอุตสาหกรรม” ครั้งเดิมของญี่ปุ่น (ค.ศ. ๑๘๖๘—๑๙๒๐) นั้น มีขึ้นพร้อมกับการพัฒนาอุตสาหกรรม มาในทศวรรษ ๑๙๒๐ การซื้ออาหารจากอาณานิคมทำให้การผลิตทางเกษตรเริ่มอยู่ที่ นับแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง การใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงชนิดใหม่ พันธุ์เมล็ดที่ดีและเครื่องจักรขนาดเบาสำหรับทำนา ได้ทำให้มีการก้าวหน้าใหม่ ทำให้ญี่ปุ่นแทบจะมีอาหารพอเลี้ยงตัวได้ อาหารชั้นดี เช่น ผลไม้และผักก็มีปริมาณเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๕๓ ถึง ค.ศ. ๑๙๖๒ จำนวนไก่เพิ่มขึ้นเป็นสองเท่า จำนวนโคเป็นสามเท่า และจำนวนสุกรเป็นสี่เท่า ถึงแม้ประชากรที่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมจะยังคงลดจำนวนลงต่อไปก็ตาม แต่ที่ดินในระยะนี้ก็ให้ผลิตผลมากกว่าในตอนต้นสมัยเมจิเป็นสามเท่า และก็ให้ผลิตผลมากกว่าที่ดินโดยทั่วไปในปัจจุบันในอินเดียหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นสามเท่า

ประการสุดท้าย การมีรัฐบาลคอยนำทางรวมกับการที่ญี่ปุ่นมีระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนั้นไปช่วยส่งเสริมความเจริญทางเศรษฐกิจ มีข้อควรสังเกตเป็นพิเศษสามประการ คือ (๑) โดยเฉพาะระหว่างการชบเซาทางเศรษฐกิจนั้นมีการใช้เงินลงทุนมากกว่าที่มีอยู่ โดยมีข้อสมมติว่า การเพิ่มผลิตผลขึ้นมากๆ จะทำให้มีส่วนเกิน ซึ่งจะไหลบ่าลงนี้ได้ภายหลังซึ่งปรากฏว่าเป็นไปตามที่คาดหมาย (๒) ธนาคารพาณิชย์ได้ให้กู้เงินกว่า ๙๗ เปอร์เซ็นต์เพื่อใช้ซื้อเครื่องอุปกรณ์ที่เป็นทุน การให้กู้นี้ได้รับความสนับสนุนโดยปริยายจากธนาคารแห่งญี่ปุ่น โดยทั่วไปบริษัทอเมริกันหาเงินทุนที่ต้องการจากการขายหุ้น และเพียง ๕ จากเงินกู้ ตรงกันข้ามกับในญี่ปุ่น “การที่ธนาคารให้เงินกู้มากเกินไปจนเป็นอันตราย” แบบนี้ซึ่งช่วยนำเอาเงินของทั้งรัฐบาลและของเอกชนไปลงทุน ช่วยให้อุตสาหกรรมมีเงินดำเนินการระหว่างทศวรรษ ๑๙๕๐ (๓) รัฐบาลญี่ปุ่นได้มีบทบาทในการวางนโยบายเพื่อความเจริญในอนาคตของญี่ปุ่นมากกว่ารัฐอื่นใดที่ไม่ใช่รัฐสังคมนิยม ทั้งนี้โดยใช้อำนาจวางแผนทางเศรษฐกิจซึ่งมีฐานะเทียบเท่ากระทรวง นักเศรษฐศาสตร์ของรัฐบาลคำนวณตลาดในต่างประเทศและตั้งเป้าหมายสำหรับการผลิตภายในประเทศ รัฐบาลตอบแทนความเจริญ

เติบโตด้วยการยอมให้คิดค่าเสื่อมราคาได้สูง ให้กู้เงินด้วยดอกเบี้ยอัตราต่ำ และด้วยการเก็บภาษีแต่น้อย นโยบายสร้างแรงจูงใจให้มากที่สุดกับการร่วมมือกันอย่างสมัครใจระหว่างรัฐบาลและธุรกิจนี้ ทำให้เกิดอุตสาหกรรมใหม่ๆ ที่ใช้เทคโนโลยีใหม่ การต่อเรือและอุตสาหกรรมเครื่องจักรขนาดหนักก้าวหน้าไปจากพื้นฐานเดิมก่อนสงคราม แต่อุตสาหกรรมน้ำมัน เคมี และเครื่องมือทางทอรรคศาสตร์นั้นเริ่มต้นขึ้นใหม่เกือบจะโดยสิ้นเชิง และเมื่อเจริญขึ้นก็ได้เปลี่ยนลักษณะของเศรษฐกิจญี่ปุ่นไป

แต่ลักษณะภายนอกอาจสร้างความเข้าใจผิดๆ ได้ เศรษฐกิจญี่ปุ่นไม่ใช่เศรษฐกิจที่บริบูรณ์ ความเจริญหลังสงครามนั้นเริ่มจากฐานที่ต่ำมาก ซึ่งทำให้ง่ายต่อการตีค่าความสำเร็จมากเกินไปได้ บ้านที่อาศัยก็ยังสร้างกันอย่างบอบบาง มักมีสัญลักษณ์ที่เลวและมีเครื่องให้ความอบอุ่นไม่เพียงพอ การขนส่งมักแออัดและถนนกับท่าเรือก็อยู่ในสภาพเลวครอครวญโดยเฉลี่ยแล้วอยู่กันอย่างกระเบียดกระเสียร ยกเว้นแต่สิ่งของ และการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยบางอย่างที่คิดรอบคอบแล้ว และเช่นเดียวกับในสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นก็มีประชากรอยู่ประมาณ ๑๕ ถึง ๒๐ เปอร์เซ็นต์ที่ไม่ได้รับส่วนแบ่งจากความมั่งคั่งที่มีขึ้น มาตรฐานการครองชีพได้กระเตื้องขึ้นมาอยู่ประมาณระดับเดียวกับอิตาลี แต่ยังต่ำกว่าของอังกฤษ ฝรั่งเศส หรือเยอรมันตะวันตกไม่น้อยทีเดียว

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การชะลออัตราการเพิ่มของประชากรเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอย่างหนึ่งในญี่ปุ่นหลังสงคราม เราอาจเอาไปเปรียบเทียบกับ การชะลออัตราการเพิ่มของประชากรในประเทศที่กำหนดทางอุตสาหกรรมประเทศอื่น ๆ และถือว่าเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติก็ได้ แต่ก็นับว่าสำคัญที่เราจะต้องเห็นว่าการชะลออัตราเกิดนี้ เป็นฝีมือของมนุษย์ เป็นผลเนื่องมาจากการใช้เหตุผลและการวางแผน

โดยที่ประชากรเพิ่มจาก ๓๕ ล้านในปี ค.ศ. ๑๙๗๕ ไปเป็น ๔๔ ล้านในปี ค.ศ. ๑๙๙๐ ไปเป็น ๕๙ ล้านในปี ค.ศ. ๑๙๒๕ และไปเป็น ๘๕ ล้านในปี ค.ศ. ๑๙๕๐ ญี่ปุ่นจึงเผชิญกับภาพอันน่ากลัว กล่าวคือ ในที่สุดก็จะมีประชาชนหนาแน่นเหมือนกับจีนในปัจจุบัน จนกระทั่งว่าแม้มีการพัฒนาอุตสาหกรรม ความเป็นอยู่ของประชาชนก็จะกระเตื้องขึ้นได้แต่เล็กน้อยเท่านั้น เพื่อยั้งแนวโน้มนี้รัฐบาลจึงออกกฎหมายพิทักษ์พีชพันธุ์ของมนุษย์ ในปี ค.ศ. ๑๙๔๘ ซึ่งอนุญาตการทำแท้งด้วยเหตุผลทั้งทางเศรษฐกิจและทางการแพทย์ ทั้งรัฐบาลและเอกชนต่างพยายามช่วยเผยแพร่การคุมกำเนิดอีกด้วย เป็นต้นว่าติดภาพโฆษณาตามที่ทำการไปรษณีย์ เปรียบเทียบครอบครัวเล็กๆ ที่มีเด็กซึ่งได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีและมี

ความสุข กับครอบครัวใหญ่ที่มีเด็กซึ่งขาดอาหารดี ๆ ใส่เสื้อผ้าอะมุขอะมอม และไม่ว่าเรียง บางโรงงานก็ให้ความร่วมมือในการจัดตั้งกลุ่มวางแผนครอบครัว ปัจจัยที่ช่วยทำให้ประชากรลดลงก็ได้แก่ การมีการศึกษาระดับสูงมากขึ้น หญิงชายสมัยใหม่ที่เลื่อนการสมรสออกไปเพื่อที่จะได้ไม่ต้องอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของคู่สมรส มีความปรารถนาแพร่หลายมากขึ้นที่จะยืดเวลาความสุขสบายในชีวิตโสดจนกระทั่งอายุ ๒๐ กว่าเล็กน้อย (โดยเฉพาะอย่างยิ่งหญิงสาวที่จบโรงเรียนเตรียมอุดม ซึ่งต้องการจะใช้ชีวิตเป็นนักธุรกิจหญิงที่น่าตื่นเต้นสักสองสามปี ก่อนที่จะรับภาระในชีวิตสมรส) มาในตอนปลายทศวรรษ ๑๙๕๐ กว่า ๔๐ เปอร์เซ็นต์ของครอบครัวญี่ปุ่นที่ถูกสอบถามในการหยั่งเสียง ต่างใช้เครื่องคุมกำเนิด พวกที่เหลือส่วนใหญ่ใช้วิธีทำแท้ง จำนวนทำแท้งนี้มีมากกว่าการให้กำเนิดเด็กอยู่ระยะหนึ่ง ผลก็คือ อัตราการเพิ่มโดยธรรมชาติลดลงเหลือไม่ถึงหนึ่งเปอร์เซ็นต์ หรือประมาณ ๙๐๐,๐๐๐ คนต่อปี ซึ่งยกเว้นแต่ยุโรปตะวันตกแล้ว ก็นับได้ว่าเป็นอัตราที่ต่ำที่สุดแห่งหนึ่งในโลก

จำนวนประชากรที่คงที่ ผสมกับความเจริญอย่างรวดเร็วในเศรษฐกิจส่วนที่เป็นสมัยใหม่มีผลทำให้มีการดึงคนจากเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมขนาดเล็กและขนาดกลางเข้าไปในอุตสาหกรรมขนาดใหญ่อย่างไม่เต็มใจ ในทศวรรษ ๑๙๕๐ การดึงคนแบบนี้เริ่มไปบนทอนลักษณะ “โครงสร้างคู่” ของเศรษฐกิจสมัยก่อนสงคราม เพื่อที่จะแข่งขันกับค่าแรงสูงเพิ่มความมั่นคงและสวัสดิการพิเศษที่อุตสาหกรรมขนาดใหญ่มีให้ ธุรกิจขนาดเล็กกับขนาดกลางก็จำต้องเพิ่มค่าแรง ซึ่งทำให้ธุรกิจเหล่านี้ต้องมีประสิทธิภาพมากขึ้น พวกผู้ผลิตขนาดย่อมก็จำต้องล้มเลิกกิจการไป ตามท้องถิ่นญี่ปุ่นก็เช่นกัน การขาดแคลนแรงงานทำให้เป็นการประหยัดที่จะใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และเครื่องจักรขนาดเบามากขึ้น เพื่อเพิ่มผลผลิตของคนที่ยังทำนาอยู่ต่อไป

ความเจริญของเศรษฐกิจส่วนที่เป็นสมัยใหม่ก็ได้ทำให้เมืองอุตสาหกรรมขยายใหญ่ขึ้น ชาวญี่ปุ่นหนึ่งในเก้าคนอาศัยอยู่ในโตเกียวซึ่งเป็นมหานครอันประกอบด้วย “ย่านธุรกิจ” แปรหรือเก้าแห่งออกไปจากย่านกินซ่าแล้ว แต่ละย่านมีร้านสรรพสินค้า บริเวณร้านค้า โรงพยาบาล ร้านกาแฟ ร้านอาหาร บาร์ ไนต์คลับ การขนส่งในโตเกียวแออัดเสียจนกระทั่งในปลายทศวรรษ ๑๙๕๐ บริษัทรถไฟฟ้าต้องจ้างนักศึกษาเป็น “พนักงานคืน” ผู้โดยสารเข้ารถ (สถานการณ์เมื่อไม่นานมานี้เลวลงไปอีก คือ มีการจ้าง “พนักงานตั้ง” เพื่อตั้งเอาผู้โดยสารที่พยายามขึ้นรถไฟและไปขวางประตูไม่ให้ปิด ทั้งนี้เพื่อที่จะช่วยให้รถไฟซึ่งเข้าสถานีทุกสองนาที่สามารถออกตามกำหนดเวลาได้) รอบ ๆ เมืองใหญ่ ๆ ก็มีที่พักอาศัยของคนชั้นกลางเป็นแถวแนว และห่างออกไปก็มีการสร้างอาคารที่พักให้เช่าเป็น

หย่อม ๆ โดยมากมีขึ้นตามทางรถไฟ และมักจะตั้งอยู่ชุกชัดตา กลางนาข้าว ซึ่งเป็นบริเวณ
ที่ทำการเพาะปลูกกันมาตั้งแต่เริ่มประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น

เราอาจเห็นได้จากการศึกษาแบบใหม่ การมีสังคมของผู้บริโภค โครงสร้างใหม่ทาง
เศรษฐกิจ การยกสถานะสตรี การก้าวหน้าช้า ๆ ของอุดมคติของครอบครัวแบบที่เนื่องจาก
การสมรส (หนังสือพิมพ์ในบางครั้งก็ได้รับจดหมายโศครวญเรื่องภรรยาที่โหดร้ายต่อแม่-
ผัว) การตั้งสหภาพแรงงาน การแสวงหาความสุข และการมีเสรีภาพใหม่ทางศาสนา ว่า
เป็นการเปลี่ยนแปลงทางปริมาณตามแนวที่เริ่มขึ้นในญี่ปุ่นสมัยก่อนสงคราม แต่กระนั้นการ
เปลี่ยนแปลงก็ไม่ได้เป็นตามแนวอนแต่อย่างเดียว ผลโดยส่วนรวมแล้วก็คือการมีสังคม
แบบใหม่ขึ้นมา มีวิถีชีวิตแบบใหม่ คนรุ่นเก่ายอมรับการเปลี่ยนแปลงนี้โดยมักกล่าวว่าคน
รุ่นหลังสงครามนั้นไม่เหมือนเก่าเลยแม้แต่น้อย ใช้ชีวิตตามสบายมากขึ้น เปิดเผย สุภาพ
น้อยลง และอาจจะหยิ่งในตัวเอง คนรุ่นเก่าเสียายที่มีการเปลี่ยนแปลงขึ้น พวกนี้เห็นว่
การกระทำผิดของวัยรุ่นและปรากฏการณ์อื่น ๆ ของชีวิตในเมืองสมัยใหม่นั้น เป็นเครื่อง
แสดงถึงความเสื่อมทางศีลธรรมและพวกนี้ก็ตำหนิระบบการศึกษาใหม่ แต่กระนั้นคนรุ่นเก่า
ก็ยอมรับและเข้าร่วมในวิถีชีวิตแบบใหม่ ซึ่งเป็นสิ่งที่นึกไม่ถึงเมื่อ ๒๐ ปีก่อน

การเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้านนั้นเห็นได้ไม่ชัดเท่า โดยผิวเผินแล้ว . บ้านหลังคามุง
กระเบื้องหรือมุงแฝก ท้องนาสีเขียวที่ลัดหล่นเป็นชั้น ๆ และศาลเจ้าหรือวัดที่มีอยู่ทั่วไป
ดูราวกับว่ามีมาตลอดกาล แต่อันที่จริงแล้วมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชนบทญี่ปุ่นมาก
กว่าในเมืองใหญ่ ๆ ด้วยการเริ่มจากสภาพที่ล้าหลังกว่า การทำนากลายเป็นกิจการพาณิชย์
ซึ่งมีการลงทุนไม่น้อยยิ่งกว่าสมัยก่อนสงครามด้วยซ้ำไป การทำนานั้นก็ทำเพื่อหวังผลกำไร
มากที่สุด ไม่ใช่เพื่อการยังชีพ ถ้ามีหมู่มากเกินไปก็จะฆ่าเสียแล้วเลี้ยงไก่ ในด้านพืชก็มี
ทัศนคติเช่นเดียวกันนี้

ในครอบครัวชาวนาจำนวนมาก สมาชิกอย่างน้อยหนึ่งคน ซึ่งมักเป็นสามีจะเดิน
ทางไปมาระหว่างบ้านตนกับเมืองใกล้เคียง ชาวนาที่อยู่ห่างไกลออกไปจะเดินทางไปมา
ระหว่างบ้านกับเมืองเล็ก ๆ เพื่อแทนที่คนซึ่งได้อพยพไปอยู่เมืองใหญ่ ภรรยามักเป็นผู้
ทำงานในนาส่วนใหญ่ โดยมีปู่ตายายกับเด็กโต ๆ ช่วย ดังนั้นในปี ค.ศ. ๑๙๖๐ จากราย
ได้โดยเฉลี่ยของชาวนาจำนวน ๑,๑๑๓ ดอลลาร์นั้น ๕๔๒ ดอลลาร์ได้มาจากงานที่ไม่ใช่
กสิกรรม นอกจากนั้นแล้ว ขณะที่รายได้ทางเกษตรเพิ่มขึ้น ๖ เปอร์เซ็นต์จากปีก่อน รายได้
ที่ไม่ใช่ทางเกษตร เพิ่มขึ้นเกือบ ๑๖ เปอร์เซ็นต์

แม้แต่คนในหมู่บ้านก็มองออกไปภายนอก การรวมทางบริหารได้รวมเอาอดีตหมู่บ้าน
บ้านเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเมืองใหญ่ที่อยู่ในระดับ "อำเภอ" การตัดสินใจนโยบายที่บงการ

ชีวิตในหมู่บ้านนั้นทำกันในระดับอำเภอนี้ โทรทัศน์นำเอาข่าวต่างประเทศ และโปรแกรม ฌู๋ปุ่นกับอเมริกันทุกชนิดเข้ามาในบ้านชนบทฌู๋ปุ่น ๘๐ เปอร์เซนต์ (โปรแกรมอเมริกันนั้น พากษ์ภาษาฌู๋ปุ่น) เด็กชายชาวนาตั้งเข็มไปทางความสำเร็จในการศึกษาและในทางการทำงานในเมืองมากขึ้นเรื่อย ๆ และเด็กหญิงชาวนาที่ไม่ต้องการจะแต่งงานกับชาวนา เมื่อหัวหน้าครอบครัวและชายฉกรรจ์อื่น ๆ ออกจากบริเวณชนบทไปในวันทำงาน เมื่อคนหนุ่มสาว ย้ายไปอาศัยตามเมืองใหญ่ ๆ โครงสร้างของสังคมตามประเพณีเดิมก็ซັกกลอนแคลน ความ แน่นแฟ้นในหมู่บ้านเริ่มมีน้อยลง คนที่มีที่ติดกับที่มีรายได้จากนอกหมู่บ้านมีความสนใจ แต่่น้อยที่จะใช้เวลาตอนสุดสัปดาห์ของตนในกิจกรรมของส่วนรวม ซึ่งในหลายบริเวณใกล้ เมืองใหญ่ ๆ เกือบจะหมดไปแล้ว

ลักษณะของฌู๋ปุ่นก็ยังได้แก่การทำงานฝืนเล็ก ๆ ความผูกพันต่อที่ติดไม่ได้หมด ไปพร้อมกับการปฏิรูปของฝ่ายยึดครอง การมีกรรมสิทธิ์ในที่ติดยังถือกันอยู่ว่าเป็นเครื่อง ประกันความมั่นคงในยามยาก การทำงานยังเป็นแหล่งรายได้ที่สอง ดังนั้น จึงไม่มีการรีบร้อนที่จะขายที่ติด และการเปลี่ยนรูปแบบของกรรมสิทธิ์ที่ติดก็จะเป็นไปอย่างช้า ๆ เป็น แน่ แต่ถ้าแนวโน้มในปัจจุบันยังคงดำเนินต่อไปในที่ติด คนรุ่นหนุ่มสาวก็อาจขายที่ติดโดย ได้เงินไม่คุ้มค่า และก็อาจมีที่นาขนาดใหญ่กว่าซึ่งใช้อุปกรณ์เครื่องยนต์ขึ้น

การบรรยายสังคมสมัยหลังสงครามอย่างคร่าว ๆ นี้ ไม่ได้หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงที่มีขึ้นนั้นเป็นไปในอัตราเดียวกันหมดในทุกด้าน ตรงกันข้าม ขณะที่มีการ เปลี่ยนแปลงในฌู๋ปุ่น ซึ่งดูได้จากวรรณคดีทางสังคมเกี่ยวกับการเกิดการตาย ก็ไม่ได้มีการ เปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วเท่ากันในขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี นอกจากนี้แล้ว ผล ขึ้นสุดท้ายของการเปลี่ยนแปลงก็มีได้คล้ายคลึงกับสถาบันตะวันตกในทุกกรณีไป บัจเจก บุคคลในฌู๋ปุ่นยังต้องพึ่งกลุ่มและได้รับความพอใจจากการเป็นสมาชิกของกลุ่มมากกว่าบัจเจก บุคคลในตะวันตก มีการให้ความสำคัญต่อหน้าที่ในสังคมน้อยกว่าก่อนสงครามเพียงเด็ก น้อย และมีการตอบแทนบุญคุณกันอย่างพิถีพิถัน มนุษย์สัมพันธ์ในกลุ่มผู้ร่วมงานยังคงมี ความสำคัญอยู่มาก และดูแลแหลมเกินไปที่จะปล่อยให้ภรรยาเข้ามายุ่งเกี่ยว พวกภรรยา ผู้จัดการบริษัท ภรรยาเจ้าหน้าที่ในองค์การรัฐบาล หรืออาจารย์ในแผนกเดียวกันในมหา วิทยาลัยตามปกติแล้วจะไม่รู้จักกัน วงสังคมของพวกภรยานั้นแยกออกจากของสามี ส่วน มากก็มีศูนย์กลางอยู่ที่ระชาคมท้องถิ่น หรือสมาคมครุกับผู้ปกครอง หรือญาติพี่น้อง

กระแสปัญญาความคิด

ฌู๋ปุ่นรักษาเอกลักษณ์ของตนไว้ได้ขณะที่มีการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่ โดยการ

ทำลายระเบียบแบบแผนเดิมในนามของชาติ แต่ลัทธิชาตินิยมของญี่ปุ่นนั้นไม่กระจายออกกว้างขวางและไม่เป็นประชาธิปไตย ไม่เป็นแบบสมัยใหม่อย่างเต็มที่ หากแต่อยู่ที่แก่นของลัทธิชาตินิยมนี้กลับเป็นที่ประดิษฐานแนวความคิดตามประเพณีเดิมเกี่ยวกับพระจักรพรรดิรัฐและครอบครัว ทั้งนี้เพื่อที่จะรักษาสิ่งที่ถูกทำลายลงไปไว้เป็นสัญลักษณ์ ถึงแม้จะเป็นการเล่นกลแบบหนึ่ง การหลอกตัวเองนี้ก็ได้อผล ชาวญี่ปุ่นซึ่งถูกสะกดจิตโดยอุดมการณ์จักรพรรดิว่า “เป็นคำสอน...ที่ไม่มีทางผิดพลาดตลอดกาล และถูกต้องในทุกแห่งหน” ต่างก้าวไปสู่โลกสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงทางอุดมการณ์ที่สำคัญที่สุดในญี่ปุ่นหลังสงครามนั้นเป็นในทางปฏิเสศ กล่าวคือ การทำลายเอกลักษณ์ทางสังคมและการเมือง ซึ่งเป็นพื้นฐานให้กับความคิดที่ถือกันเป็นบรรทัดฐานจนกระทั่งปี ค.ศ. ๑๙๔๕

แต่ลัทธิชาตินิยมในความหมายกว้าง ๆ (โกกุมินชูจิ) ก็ได้สูญสิ้นไป ความรู้สึกของชาวญี่ปุ่นเกี่ยวกับ “พวกเรา” และ “พวกเขา” นั้นยังคงแรงอยู่ ชัยชนะของญี่ปุ่นในการพิชิตหรือการพิชิตยอดเขาหิมาลัยก็ได้รับการแซ่ซ้องสดุดี การรับญี่ปุ่นเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นความสำเร็จของชาติ แต่รัฐ (หรือ กกกาชูจิ) และงานของรัฐก็มาตกอยู่ที่ใจงามีศ ความรักชาติถูกประณามว่าเป็นความคิดแคบเฉพาะตัวอยู่ระยะหนึ่ง วันหยุดฉลองที่เป็นทางชาตินิยมถูกยกเลิก แทบจะไม่มีการชักธงญี่ปุ่นกัน คำว่า นิปปอน ซึ่งมีน้ำเสียงไปในทางจักรวรรดินิยมก็หมดสมัยไป คำว่า นิฮอน ที่เป็นสันตินิยมกว่าเข้ามาแทน การกระทำใด ๆ ก็ตาม ไม่อาจทำให้ชอบธรรมขึ้นมาได้โดยอ้างว่า “เพื่อประโยชน์ของญี่ปุ่น” แต่ถ้าต้องการความเห็นชอบก็จะอ้างว่า “เพื่อประโยชน์ของญี่ปุ่นใหม่” ซึ่งมีทัศนะเป็นนานาชาตินิยมและเป็นประชาธิปไตยในทางปฏิบัติ และคติทหารนิยมหรืออะไรก็ตามที่เกี่ยวข้องกับสงคราม ก็ถูกพวกปัญญาชนและประชาชนส่วนใหญ่มองว่าเป็นสิ่งที่พึงรังเกียจ

นักวิจารณ์บางคนในญี่ปุ่นได้ว่าเป็นการไร้เดียงสาที่จะกล่าวว่า “ระบบพระจักรพรรดิ” นั้นสูญสิ้นไปแล้ว ตราบใดที่ยังคงมีพระจักรพรรดิอยู่ แต่ก็มีความจริงอยู่มากในความไร้เดียงสานี้ ไม่เพียงแต่อุดมการณ์จักรพรรดินิยมของสมัยก่อนสงครามจะแตกสลายเป็นชิ้น ๆ เท่านั้น ชิ้นส่วนเหล่านี้เองยังถูกโยนทิ้งไปด้วย พระจักรพรรดิกลายเป็นเพียงสัญลักษณ์เหมือนกับธงชาติ พระองค์สูญเสียความน่าเกรงขามไป อุดมคติทางครอบครัวแบบเดิมก็กำลังสูญสิ้น และไม่มีใครคิดว่ารัฐคือครอบครัวทั้งหลายที่มารวมเข้าด้วยกัน ไม่มีใครพูดถึง “แผนการปกครองแห่งชาติ” ที่ไม่ซ้ำแบบใครของญี่ปุ่น ความเป็นปัจเจกบุคคลกลายมาเป็นเป้าหมายที่นักกีฬาและชาวญี่ปุ่นรุ่นหนุ่มสาวแสวงหาอย่างตั้งใจ คติปัจเจกบุคคลนิยมในสมัยก่อนสงครามนั้นออกมาในรูปของความสนใจกับ “การสำนึกตัวเอง” (จิคา อิชิกิ)

ซึ่งเป็นคำที่มีนัยทางการเมืองเพียงเล็กน้อย เมื่อไม่นานมานี้เอง ความต้องการนั้นเป็นไปในทางพัฒนา “อัตตาที่เป็นอิสระ” (ซูไทเซ) ซึ่งสามารถทำลายอำนาจได้เมื่อจำเป็น ความเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์อันถูกต้องระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติก็จะเปลี่ยนไปด้วยซ้ำ ในการหยั่งเสียงทั่วประเทศในปี ค.ศ. ๑๙๕๔ ๖๔ เปอร์เซ็นต์ของผู้ถูกสอบถามรู้สึกว่าการมนุษย์ต้องใช้หรือพิชิตธรรมชาติเพื่อที่จะมีความสุขได้ ๒๗ เปอร์เซ็นต์ให้ความเห็นว่ามนุษย์ควรปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ ห้าปีต่อมาจำนวนเปอร์เซ็นต์ของผู้ที่จะพิชิตและใช้ธรรมชาตินั้นเพิ่มขึ้นเป็น ๖๖ ส่วนผู้ที่ปรับตัวนั้นลดลงเป็น ๒๐ เปอร์เซ็นต์ ในอีกทางหนึ่งก็เป็นความจริงด้วยว่า ทั้ง ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดขึ้น จิตวิทยาและรูปแบบพฤติกรรมตามความคิดที่ถือเป็นบรรทัดฐานเดิมนั้นยังคงมีอยู่ต่อไปในร่างแฝงต่าง ๆ สถาบันยังคงอยู่หลังจากที่คำนิยมซึ่งได้จรรโลงสถาบันนั้นได้หมดสิ้นไปแล้ว

การปฏิเสธของเก่าทำให้คนจำนวนมากอยู่ในภาวะขาดเป้าหมาย ไม่มีอุดมการณ์ที่มีความเชื่อมแน่นกันที่เท่าเทียมขึ้นมาแทนอุดมการณ์จักรพรรดินิยม มีความนิยมลัทธิมนุษยนิยม ลัทธิสันตนิยมนิยมและลัทธิมนุษยนิยมอย่างวางเลือนกันขึ้นบ้าง แต่ลัทธิเหล่านี้ไม่ได้ให้คำตอบว่าจะดำรงชีวิตอยู่อย่างไรและทำไม ปฏิกริยาทางวรรณคดีอย่างหนึ่งต่อการไร้คำนิยมอย่างฉับพลันก็คือการนิยมนิยมความดำรงอยู่ (existentialism) และวรรณคดีตามลัทธินี้ซึ่งมีรากฐานอยู่ในประเพณีเยอรมันสมัยก่อนสงคราม นวนิยายเรื่อง คนนอก (The stranger) ของอัลแบร์ กามูส์ กลายมาเป็นหนังสือที่ขายดีที่สุด ปัญญาชนจำนวนมากรู้สึกว่าการนิยายเรื่องนี้แสดงความยุ่งยาก และความรู้สึกเป็นคนนอกของตนได้อย่างถูกต้องเช่นเดียวกับนักประพันธ์ชาวญี่ปุ่น นักเขียนที่ปรารถนาเรื่อง คือ ดาซาอิ โอซามู ซึ่งปล่อยตัวกับผู้หญิงเหล่า และยาเสพติด ยังคงยึดในคติสัญญานิยมของอาคุตากาวา ซึ่งเป็นที่ต้องรสนิยมมากยิ่งขึ้น เพราะสงครามที่ไร้ความหมายกับความปรายชัยอันอ่อนเปลี้ย “พระเอก” ในเรื่องอาทิตย้อัสตง ของดาซาอิ กล่าวว่า “เป็นการปวดร้าวสำหรับพืชซึ่งได้แก่ตัวฉันเองที่จะอยู่ในบรรยากาศและในแสงสว่างของโลกนี้ ธาตุอย่างหนึ่งซึ่งจะทำให้ฉันอยู่ต่อไปได้ในขาดหายไป” ดาซาอิ ตายในอัตวินิบาตกรรมคู้ในปี ค.ศ. ๑๙๔๘

ความอ้างว้างอย่างร้ายกาจของปีแรก ๆ หลังสงครามได้อันตรธานไป ในปี ค.ศ. ๑๙๖๑ ญี่ปุ่นพิมพ์หนังสือมากกว่าประเทศอื่นโดยยกเว้นแต่สหภาพโซเวียตกับอังกฤษ ชาวญี่ปุ่นอ่านหนังสือพิมพ์ต่อคนมากกว่าชาติใด ๆ ยกเว้นแต่ชาวอังกฤษกับชาวสวีเดน ลักษณะเด่นของวรรณคดีก็คือ มีวรรณคดีแบบต่างๆ มากมาย ทานิ ซากิ คาวาบาตะ และคนสำคัญสมัยก่อนสงครามคนอื่นๆ ยังคงประพันธ์ต่อไป วรรณคดีประชาชนนิยมเต็มไปด้วยเรื่องซามูไร และเรื่องร่วมสมัยซึ่งมักจบลงด้วยความสุขของคนเศร้า เรื่องนักสืบซึ่งเรียกกันว่า “นวนิยาย

แบบอนุমান” ก็มีผู้อ่านกว้างขวาง เกิดนวนิยายต่อต้านสงคราม บรรยายถึงความทารุณของชีวิตแบบทหารหรือความสยดสยองของฮีโรชิมา วรณคดีชั้นชั้นกรรมาชีพก็ฟื้นตัวขึ้นมาอีกด้วย โดยทั่วไปแล้วนักเขียนหนุ่มๆ มีใจเอนเอียงไปทางซ้าย แต่ไม่ถึงขนาดจะเลียนแบบนวนิยายร่วมสมัยของรัสเซียหรือจีน หลักที่นักเขียนเหล่านี้ใช้โดยตรงก็คือการผสมผสานทั้งรูปและเนื้อหาของญี่ปุ่น สมัยก่อนสงครามระหว่างแบบยุโรปกับแบบประเพณีเดิม ทั้งๆที่มีนวนิยายหลายแบบ แต่นวนิยายเรื่องจริงจัง ส่วนใหญ่แล้วเป็นเรื่องเกี่ยวกับความตาย กามารมณ์ ความว่าเหว่ การไร้ความสามารถของมนุษย์ที่จะทำให้คนอื่นเข้าใจ ความวิกลจริตและชีวิตอันเสเพลของนักประพันธ์ และพวกนักเขียนหนุ่มๆ ก็มักจะเป็นสัจนิยม และแสวงหาความใกล้ชิดทางกามฉันท์อย่างเปิดเผยมากกว่าพวกซึ่งเริ่มประพันธ์ก่อนสงคราม

อีกกระแสหนึ่งในวงการปัญญาชนหลังปี ค.ศ. ๑๙๔๕ ก็คือลัทธิมาร์กซ์ ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อมหาวิทยาลัย สหภาพแรงงาน และวารสารแสดงความคิดเห็นอยู่ชั่วระยะหนึ่ง คนจำนวนมากซึ่งเคยเลิกเชื่อลัทธินี้เป็นบางส่วนในตอนปลายทศวรรษ ๑๙๓๐ ได้หันกลับมายึดถือลัทธินี้อีกหลังการปราชัยของญี่ปุ่น สำหรับนักศึกษาจำนวนมาก ลัทธิมาร์กซ์จะเป็นความคิดโต้แย้งลัทธิทหารนิยม ซึ่งให้สูตรทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้สามารถมองความอลเวงในญี่ปุ่นสมัยใหม่ในภาพของโลกทั้งโลก องค์การปกครองของนักศึกษาซึ่งตั้งขึ้นโดยคำสั่งของฝ่ายยึดครองเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยในญี่ปุ่น ก็ถูกพวกมาร์กซิสต์เข้าครอบงำ และกลายมาเป็นตาข่ายการประสานงานของขบวนการทางการเมืองของนักศึกษา ขบวนการนี้รู้จักกันในชื่อของสมพันธ์แห่งชาติ คือ เช่นกาคุเร็น องค์การนักศึกษาเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการประท้วงต่างๆ ในโตเกียวในปี ค.ศ. ๑๙๖๐ แต่ที่จริงแล้วองค์การเหล่านี้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และแข็งแกร่งกว่าในตอนต้นและตอนกลางทศวรรษ ๑๙๕๐ ปี ค.ศ. ๑๙๖๐ เป็นตอนที่พวกนี้เริ่มแตกออกเป็นกลุ่มอุดมการณ์ที่เล็กลงและทะเลาะเบาะแว้งกันเอง สหภาพครูญี่ปุ่นก็อยู่ใต้อิทธิพลของพวกมาร์กซิสต์มาแต่ต้น และมักจะตามแนวพรรคคอมมิวนิสต์อย่างใกล้ชิด และสหภาพแรงงานส่วนใหญ่ แม้แต่ภายหลังการขับพรรคคอมมิวนิสต์ออกไปแล้ว ก็ยังคงยึดถือลัทธิมาร์กซ์อย่างเคร่งฟอควร ถึงแม้ว่าเมื่อไม่นานมานี้จะดูเคร่งน้อยลงก็ตาม

นับแต่ปี ค.ศ. ๑๙๕๕ เป็นต้นมา และยิ่งเห็นได้ชัดมากขึ้นหลังจากการจลาจลต่อต้านสนธิสัญญาความมั่นคงในปี ค.ศ. ๑๙๖๐ ลัทธิมาร์กซ์ในญี่ปุ่นได้เริ่มเข้มงวดน้อยลง การเปิดเผยอาชญากรรมของสตาลิน ตามมาด้วยการแตกแยกกันระหว่างจีนกับโซเวียต ได้ทำให้เกิดความแตกร้างในขบวนการฝ่ายซ้าย นักเขียนผู้หนึ่งซึ่งบอกเลิกกับลัทธิมาร์กซ์ในปี ๑๙๖๔

ให้ความเห็นว่าการเปิดเผยเหล่านี้มีผลต่อพวกมาร์กซิสต์ชาวญี่ปุ่น เช่นเดียวกับที่การพิจารณาคดีเพื่อกวาดล้างเสี้ยนหนามในรัสเซียในปี ค.ศ. ๑๙๓๖ มีต่อปัญญาชนชาวยุโรป ความเจริญทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ทำให้แม้แต่พวกนักวิจารณ์ที่นิยมซ้ายก็เห็นว่าระบอบสังคมนิยมปัจจุบันนั้นไม่เพียงแต่จะมั่นคงเท่านั้น แต่ยังมีข้อดีอีกด้วย นักศึกษาทั้งหมดยกเว้นแต่ที่เหลือไม่กี่เปอร์เซ็นต์เลิกสนใจในการประท้วงและการนัดหยุดเรียน ความตื่นตัวทางการเมืองของนักศึกษานั้นยังมีอยู่สูงมาก แต่การกีฬาและชมรมต่าง ๆ ได้กลายมาเป็นกิจกรรมนอกหลักสูตรที่นิยมกันมากที่สุดแทนการเมือง ที่เกิดขึ้นพร้อมกันกับการเปลี่ยนทัศนคติของนักศึกษาก็คือ วารสารที่แสดงความคิดเห็นและวารสารวิชาการ ซึ่งแต่เดิมนิยมลัทธิมาร์กซ์และเป็นปฏิปักษ์ต่อสหรัฐอเมริกาอย่างรุนแรง ก็หันมาเป็นสายกลางมากยิ่งขึ้น แต่ลัทธิมาร์กซ์ยังคงมีอิทธิพลในญี่ปุ่นมากกว่าประเทศอื่นใดเช่นในยุโรปตะวันตก เป็นต้น แม้แต่นักธุรกิจเมื่อคิดทางด้านการเมืองก็ยังมักจะแบ่งจำพวกตามแบบของมาร์กซ์ โดยไม่ได้ตั้งใจ แต่ลัทธิมาร์กซ์ในฐานะเป็นระบบความคิดคงไว้กำลังเสื่อมความนิยมไป ความเข้าใจลึกซึ้งที่ได้จากลัทธินี้กำลังค่อย ๆ ถูกครอบคลุมโดยกระแสปัญญาความคิดอื่นที่ใหม่กว่า

เมื่อเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างอลหม่าน และการทำลายความคิดที่ถือเป็นบรรทัดฐาน คนบางคนก็พยายามกลับไปหาการจัดระเบียบสังคม “แบบอินทรีย์” ที่เป็นแบบประเพณีเดิมมากขึ้น กลุ่มดังกล่าวที่ได้รับความสำเร็จมากที่สุดก็คือ โชกะ งักไก (สมาคมสร้างค่านิยม) ซึ่งเป็นหนึ่งใน “ศาสนาใหม่” ของญี่ปุ่น ซึ่งมีกำเนิดจากสองสามพันครอบครัวในคอนตันทศวรรษ ๑๙๕๐ และมาในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๖๔ ก็มีสมาชิกถึง ๔.๓ ล้านครอบครัว (พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นยกย่องสมาคมนี้อย่างสูงสุดโดยศึกษาเทคนิคในการจัดองค์การของสมาคม) อาจเป็นไปได้ว่าชาวญี่ปุ่นหนึ่งคนในทุกสิบห้าคนเป็นสมาชิกของสมาคมนี้ และสมาชิกทุกคนก็สัญญาว่าจะชักชวนคนอื่นอีกสามคนมาเป็นสมาชิก สมาคมตั้งเป้าหมายจะหาสมาชิกให้ได้ “เจ็ดล้านครอบครัวในเจ็ดปี” สมาคมนี้ก็เหมือนกับพวกฝ่ายขวาในคอนทศวรรษ ๑๙๓๐ คือส่วนใหญ่แล้วมุ่งที่จะจูงใจกลุ่มที่ผูกพันต่อประเพณีซึ่งไม่ได้รับส่วนแบ่งเต็มที่จากความมั่งคั่งของญี่ปุ่นเป็นสำคัญ ในตอนต้นก็แพร่หลายอยู่ในหมู่เจ้าของร้านขายของ คนขับรถรับจ้าง กรรมกรที่ไม่ชำนาญงาน และพวกอื่น ๆ จากชนชั้นต่ำและชนชั้นกลางระดับต่ำ เมื่อไม่นานมานี้สมาคมก็เริ่มแทรกซึมเข้าไปในระดับอื่น ๆ ของสังคม สมาคมนี้ได้รับความสำเร็จเด่นเป็นพิเศษในหมู่ชาวญี่ปุ่นรุ่นหนุ่มสาว การจูงใจนั้นทำอย่างตรงไปตรงมา สมาชิกของสมาคมจะถามผู้ที่อาจเป็นสมาชิกว่า “ทำไมท่านจึงมีชีวิตอยู่ ท่านพอใจกับชีวิตของท่านหรือไม่” เพื่อต่อต้านความเสื่อมโทรมทางจิตใจของความเป็นสมัยใหม่ สมาคมให้คำตอบตามแบบประเพณีเดิม คือ

ศาสนาพุทธนิกายนิชิเร็นและความศรัทธาในสัทธรรมบุดุทธริกสูตรเท่านั้น ที่จะทำให้ปัจเจกบุคคล ประเทศชาติ และโลกพันนบาปไปได้ นอกจากนี้ สมาคมยังสอนการรักษาโรคด้วยศรัทธา และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสำหรับนิกายที่มีพุทธศาสนาเป็นหลักแล้วก็นับว่าสมาคมนี้ก็นั้น “กำไร” ในโลกนี้ เป็นเครื่องแสดงประสิทธิผลของความเชื่อเสียมากจนผิดธรรมดา สมาคมโซกะ งักโคโยังมีความแข็งแกร่งทางการเมืองด้วย มีการเลือกสมาชิกหลายคนไปนั่งในสภาท้องถิ่น ในการเลือกตั้งสภาที่ปรึกษาในปี ค.ศ. ๑๙๖๒ ผู้สมัครของสมาคมก็ได้รับคะแนนเสียง ๔,๑๒๐,๐๐๐ คะแนน (๑๑.๒ เปอร์เซ็นต์) ซึ่งทำให้สมาคมนี้เป็นกลุ่มการเมืองที่สำคัญที่สุดเป็นที่สามในญี่ปุ่นในปัจจุบัน ในปี ค.ศ. ๑๙๖๔ สมาคมประกาศว่าจะส่งผู้สมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาล่างในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งต่อไป โครงการทางการเมืองก็คือการมีรัฐบาลที่ดีโดยอาศัยศาสนา สมาคมนี้สนับสนุนสันติภาพ วัฒนธรรม-บุญฉบับปัจจุบัน และการเลือกตั้งที่ชาวสะอาด และต่อต้านอาวุธ

ลัทธิมาร์กซ์ ลัทธิสตาลินิยม และสมาคมโซกะ งักโค เป็นปรากฏการณ์สมัยหลังสงครามที่เห็นได้เด่นชัดที่สุด แต่ลักษณะของยุคสมัยหลังสงครามโดยทั่วไปนั้นก็คือ การพร้อมที่จะรับความคิดใหม่ ๆ ทั้งหมดจากตะวันตก และการที่ประเพณีสมัยใหม่ของญี่ปุ่นเองที่โน้มเอียงไปในทางสากลนิยมได้ปรากฏขึ้นมาอีกอย่างแข็งแกร่ง ในการเปรียบเทียบญี่ปุ่นสมัยสงครามกับปีหลัง ๆ จากที่นายพลเปอริมาถึง นักวิชาการชาวญี่ปุ่นถึงกับเรียกปี ค.ศ. ๑๙๔๕ ว่าเป็น “การเปิดประเทศญี่ปุ่น” ครั้งที่สอง หลังจากที่เก็บตัวจากอิทธิพลความคิดใหม่ ๆ ของตะวันตกตั้งแต่เริ่มต้นสงครามจีนในปี ค.ศ. ๑๙๓๗ แล้ว (ชาวญี่ปุ่นบางคนอาจกล่าวว่า อันที่จริงแล้ว “การเก็บตัว” นี้เริ่มด้วยการเกิดอุดมการณ์จักรพรรดินิยมระหว่างทศวรรษ ๑๘๙๐) ญี่ปุ่นก็ขาดเซเวลเวลาที่เสียไปอย่างรวดเร็ว ในหมู่กระแสปัญญาความคิดที่มีอิทธิพลเป็นพิเศษจากตะวันตกก็คือที่มาจากสหรัฐอเมริกา อิทธิพลนี้ซึ่งเป็นมรดกที่ได้จากการยึดครองและการเจริญวัยของวิชาการอเมริกันในตอนกลางศตวรรษที่ ๒๐ เห็นได้ชัดเป็นพิเศษในมหาวิทยาลัยญี่ปุ่น ตำราอเมริกันเป็นที่ใช้กันแพร่หลายในวิชาการแพทย์ กฎหมาย วิทยาศาสตร์และวิศวกรรม คณะครูศาสตร์ค่อนข้างจะเหมือนกับในสหรัฐอเมริกา มากยิ่งขึ้น คณะเศรษฐศาสตร์แปลตำราอเมริกันเรื่องการบริหารธุรกิจ วิชามานุษยวิทยาและสังคมวิทยาของอเมริกันเข้ามาปนกับความคิดของมาร์กซ์ เว็บบอร์ และสังคมศาสตร์ของอังกฤษ อาจจะเป็นทางศิลปะและวรรณคดีเท่านั้นที่ยุโรปยังมีอิทธิพลอยู่มากที่สุด แต่ในด้านนี้ญี่ปุ่นก็พร้อมที่จะรับอิทธิพลของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาด้วยเช่นกัน อิทธิพลจากหลาย ๆ แหล่งนี้ไม่มีความเชื่อมั่นกันทางลัทธิ แต่โดยทั่วไปแล้วก็ไปเสริมสร้างสมมติฐานซึ่งไปทำให้ประชาธิปไตยญี่ปุ่นที่กำลังเติบโตยิ่งแข็งแกร่งขึ้น เมื่อรวมเข้ากับความคิดแนว

เสรีนิยมที่มีอยู่ได้แก่มืดของความคิดที่ถือเป็นบรรทัดฐานก่อนสงคราม อิทธิพลเหล่านี้ก็ทำให้เกิดลักษณะเด่นของชีวิตทางปัญญาความคิดของญี่ปุ่นในปัจจุบัน อันได้แก่ การมีแบบหลายแบบ

ข้อสุดท้ายที่สมควรกล่าวถึงก็คือ ปัญญาชนส่วนใหญ่ของญี่ปุ่นนั้นมักจะชอบวิพากษ์และเป็นนักอุดมคติ บุคคลพวกนี้ไม่นำญี่ปุ่นไปเปรียบเทียบกับชาวหรือพม่า หรือแม้แต่กับจีนหรืออินเดีย และขอให้คนอื่นชื่นชมตน ตรงกันข้าม บุคคลเหล่านี้กลับเปรียบเทียบภาวะความเป็นจริงของญี่ปุ่นกับอุดมคติของอังกฤษ สหรัฐอเมริกา หรือโซเวียต และชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องอันใหญ่หลวงของ ภาวะความเป็นจริงนั้น พวกนี้จะกล่าวว่าสถานการณ์ดูจะดีขึ้น แต่ถ้าซุกดูใต้พื้นผิวแล้วก็จะพบว่าสถานการณ์เลวกว่าที่เห็นได้ ไม่เป็นปัญหาว่าทัศนะแบบนี้เป็นสิ่งดี ทั้งนี้ก็เพราะป้องกันไม่ให้เกิดการถอยหลังและไปช่วยกระตุ้นให้มีการก้าวหน้าต่อไป และในปัจจุบันนี้ญี่ปุ่นก็เหมือนกับประเทศที่ก้าวหน้าในยุโรปมากกว่าเหมือนประเทศอื่น ๆ ในเอเชีย แต่การเปรียบเทียบแบบวิพากษ์นี้อาจทำให้หลงเข้าใจผิดได้ ผู้สังเกตการณ์ภายนอกซึ่งอ่านแต่วารสารที่วางรูปความคิดของปัญญาชนในญี่ปุ่นเท่านั้น จะเดาไม่ออกเลยว่าญี่ปุ่นกำลังก้าวหน้าไปด้วยดี ลัทธิสัญญานิยมทางวรรณคดีเมื่อรวมเข้ากับการตำหนิรัฐบาลและสังคมตามแบบมาร์กซ์ และการมีลัทธิหลาย ๆ อย่างที่ไม่มีการวางแน่นอน (การขาดความเห็นพ้องต้องกันที่ตั้งอยู่บนระบบความเชื่อที่เป็นเอกภาพ) ทำให้เกิดความรู้สึกเกี่ยวกับชีวิตในญี่ปุ่นที่เป็นในทางปฏิเสธอย่างที่สุด แต่หลักฐานจากการหยั่งเสียงประชามติในปี ค.ศ. ๑๙๖๔ (ซึ่งลงพิมพ์ในวารสารปัญญาชนฉบับนำ คือ บริทรรศน์กลาง) ดูจะบ่งไปในทางที่ว่า การมองโลกอย่างมีอคติของพวกปัญญาชนนั้นไม่ใช่ลักษณะทั่วไปของชาวญี่ปุ่น เมื่อถูกขอให้เลือกตอนที่ดีที่สุดในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของญี่ปุ่น ผู้ตอบคำถามส่วนใหญ่เลือกสมัยปัจจุบัน เมื่อถูกถามว่าถ้าเลือกเกิดใหม่ได้จะเลือกเกิดในประเทศใด ๗๔ เปอร์เซ็นต์เลือกญี่ปุ่น เมื่อถูกถามว่า “ยุคปัจจุบันมีสิ่งอะไร” คำตอบจำนวนมากที่สุดก็คือ “สีชมพู” ถัดมาก็คือสีเขียวและฟ้า เพียง ๒ เปอร์เซ็นต์เลือกสีเทา และ ๑.๓ เปอร์เซ็นต์เลือกสีดำ หลังจากขาดแคลนมาหลายสิบปี ชาวญี่ปุ่นโดยเฉลี่ยแล้วจะพอใจกับความอยู่ดีกินดีใหม่ของตน ไม่สนใจมากจนเกินไปกับปัญหาที่แก้ไขไม่ค่อยเกี่ยวกับค่านิยมทางวัฒนธรรม

นักคิดบางคนเห็นว่า ผลของการหยั่งเสียงเป็นการแสดงถึงการมองโลกในแง่ดีอย่างง่าย ๆ พวกนี้รู้สึกรุนแรงว่าขาดความเห็นพ้องต้องกัน ในลัทธิประชาธิปไตยที่มีความเชื่อมั่นกัน ในทางลัทธิอันมีรากอยู่ในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น พวกนี้เสียใจว่าลัทธิเสรีนิยมในญี่ปุ่นนั้นต้นตอผิดกับในประเทศตะวันตก ซึ่งได้ผ่านสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา การปฏิรูปศาสนา และ

ยุคแห่งความรู้แจ้ง และดังนั้นจึงสามารถวางรูปสถาบันประชาธิปไตยของตนเองขึ้นมาได้ พวกนี้โต้แย้งว่าการเปลี่ยนแปลงสมัยหลังสงครามนั้นเป็น “ความรู้แจ้งจากภายนอก” มากกว่าที่ในศตวรรษที่ ๒๐ โขเซก บังไว้ในตอนขึ้นศตวรรษใหม่ด้วยซ้ำไป พวกนี้ตั้งข้อสงสัยว่าระบบรัฐสภาปัจจุบันจะสามารถฟื้นฝ่าวิกฤติการณ์ที่ร้ายแรงไปได้ แต่ชาวญี่ปุ่นคนอื่น ๆ ได้แย้งว่า ญี่ปุ่นนั้นเป็นแบบตะวันตกมากกว่าเป็นแบบเอเชียตะวันออกตามแบบประเพณีอยู่แล้ว พวกนี้รู้สึกว่าคุณานิยมและประสบการณ์ซึ่งวางรูปให้ตะวันตกนั้นมีอยู่โดยปริยายในวัฒนธรรมร่วมสมัยของญี่ปุ่น และก็ยังเป็นที่ยอมรับของสังคมอยู่ต่อไป

ปัญหาเรื่องความเห็นพ้องต้องกันทางการเมือง

ระบอบรัฐธรรมนูญใหม่ของญี่ปุ่นนั้นถึงแม้ส่วนหนึ่งจะเป็นผลิตผลของต่างชาติ แต่ก็ทำงานได้ดีมาก ระบอบนี้ได้รับการค้ำจุนโดยการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ยังได้รับการเสริมสร้างอีกด้วยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญญาความคิด ดังที่ได้บรรยายไว้ข้างต้น นอกจากนี้ก็ได้รับความสนับสนุนจากภายนอก จากความสัมพันธ์ที่ญี่ปุ่นมีอยู่กับตะวันตก และจากคตินานาชาตินิยมที่ญี่ปุ่นมีขึ้นใหม่ ซึ่งแข็งแรงแและจริงใจกว่าสมัยที่การทูตของซิดะฮารารุงเรืองที่สุด เหนือสิ่งอื่นใดระบอบรัฐธรรมนูญนี้ก่อตัวจากพื้นฐานประเพณีการเมืองที่มีอยู่ก่อนสงคราม ประการแรกก็คือ ings พรรคอนุรักษนิยมและพรรคสังคมนิยม ก็สืบทอดมาจากพรรคสมัยก่อนสงคราม ประการที่สองลักษณะความสัมพันธ์แนบต้งระหว่างสมาชิกรัฐสภากับพรรคของตน กับวงการเมืองในระดับจังหวัด และกับนักการเมืองในท้องถิ่นก็เหมือนกับสมัยก่อนสงครามมาก การเปลี่ยนจากการลงคะแนนเสียงกันเป็นกลุ่ม ไปเป็นการออกเสียงโดยปัจเจกบุคคลในรูปที่เปิดมากกว่าเดิม ทำให้กระบวนการเลือกตั้งเป็นประชาธิปไตยยิ่งขึ้น แต่นี่ก็เป็นการสืบทอดจากแนวโน้มที่เริ่มขึ้นในปลายสมัยเมจิ

ในปัจจุบันเห็นได้ชัดว่า ชีวิตทางการเมืองมีความต่อเนื่องกัน แต่ในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ นั้นความต่อเนื่องกันนี้ยังเห็นไม่ได้ชัดเจนนัก ขณะนั้นมีความผันผวนอยู่มาก และก็ไม่มีใครแน่ใจได้ว่าผลจะออกมาเป็นอย่างไร มีกลุ่มเล็ก ๆ มากมายอยู่เคียงข้างพรรคใหญ่ ๆ ในการเลือกตั้งในปี ค.ศ. ๑๙๔๖ นั้น มี “พรรค” อยู่ ๓๖๓ พรรค ในหมู่ที่ ได้รับเลือกเข้าไปนั่งในสภาล่าง เป็นสมาชิกใหม่เสีย ๘๑ เปอร์เซนต์ แต่พวกพรรคเล็ก ๆ ก็ค่อย ๆ ถูกกลืนเข้าไปในพรรคใหญ่ และมีการเปลี่ยนตัวผู้แทนเข้ามานั่งในสภาน้อยลง มาในปี ค.ศ. ๑๙๕๓ ผู้ที่ได้รับเลือกซึ่งยังไม่เคยเป็นสมาชิกรัฐสภามาก่อนนั้นมีจำนวนเพียง ๑๐ เปอร์เซนต์ ซึ่งก็เห็นได้ว่าระบบนี้อยู่ตัวแล้ว

ความไม่แน่นอนอีกอย่างหนึ่งก็คือ จะมีรัฐบาลแบบพรรคเดียวหรือรัฐบาลผสมพรรค

ใหญ่ก่อนสงครามสองพรรค พักตัวออกมาจากสมาคมช่วยการปกครองจักรวรรดิในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ พรรคเซยูไคก็กลายเป็นพรรคเสรีนิยม และพรรคมินเซไคก็กลายเป็นพรรคก้าวหน้าหรือบางครั้งก็มีชื่อว่าพรรคประชาธิปไตย พรรคเหล่านี้ซึ่งใช้ชื่อใหม่ยังคงเป็นปฏิปักษ์กันต่อไปเหมือนกับสมัยก่อนสงคราม ในปี ค.ศ. ๑๙๔๗-๔๘ พรรคประชาธิปไตยที่เป็นอนุรักษนิยมถึงกับร่วมกับพวกสังคมนิยมเพื่อจัดตั้งรัฐบาลถึงสองครั้ง แทนที่จะเข้าร่วมกับพวกเสรีนิยมที่เป็นอนุรักษนิยมพอ ๆ กับตน แต่การตั้งรัฐบาลผสมดังกล่าวล้มเหลว เพราะพวกสังคมนิยมกับอนุรักษนิยมไม่อาจร่วมงานกันได้ จากปี ค.ศ. ๑๙๔๘ เป็นต้นไป รัฐบาลก็อยู่ในมือของพวกอนุรักษนิยมโดยตลอด ส่วนพวกสังคมนิยมก็กลายเป็นฝ่ายค้านที่ถาวรค่อย ๆ เกิดระบบสองพรรคขึ้นโดยพฤตินัยจากสภาพकुศลแบบนี้ และกลายเป็นทางการเมืองขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๕๕ เมื่อพวกสังคมนิยมปีกซ้ายและขวาเข้ามารวมกันตั้งพรรคสังคมนิยมและพรรคเสรีนิยมกับพรรคประชาธิปไตยก็รวมกันเป็นพรรคอนุรักษนิยมพรรคเดียว คือ พรรคเสรีนิยม-ประชาธิปไตย พรรคเหล่านี้ไม่ได้เป็นปีกแผ่นแน่นอนหนา แต่ละพรรคประกอบด้วยกลุ่มหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มก็มีหัวหน้าและผู้สนับสนุน การชิงดีกันในการดำเนินไปตามแบบของการแตกร้าวกันในกัก ดังเช่นในปี ค.ศ. ๑๙๕๙ เมื่อกลุ่มนิชิโอแยกตัวออกจากพรรคสังคมนิยม เพื่อตั้งพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย การแตกแยกกันระหว่างกลุ่มอาจทำให้เกิดพรรคเล็ก ๆ ขึ้น แต่โดยทั่วไปแล้วพรรคต่างๆ ก็มั่นคง พรรคเสรีนิยมประชาธิปไตยจะอยู่ในอำนาจต่อไปได้ก็ต้องเกาะกันไว้ ส่วนพวกสังคมนิยมนั้นก็ต้องรวมตัวกันใหม่เพื่อที่จะเข้ามามีอำนาจได้ในอนาคต

มีปัญหาใหญ่อย่างหนึ่งที่กระทบกระเทือนการเมืองญี่ปุ่น นั่นก็คือการขาดความเห็นพ้องต้องกันระหว่างพวกสังคมนิยมกับพวกเสรีนิยม-ประชาธิปไตย ถ้าการปกครองแบบรัฐสภาจะดำเนินไปด้วยดีในระยะยาวแล้ว ก็จำเป็นต้องมีการเห็นพ้องต้องกันบ้างระหว่างพรรคใหม่ ๆ นี่เป็นเงื่อนไขสำหรับที่จะมี “ฝ่ายค้านผู้ภักดี” ได้ ซึ่งทำให้มีการเปลี่ยนฝ่ายบริหารได้โดยไม่มีการขาดตอนโดยสิ้นเชิงในนโยบายและโครงการของรัฐบาล ความเห็นพ้องต้องกันนี้ยังช่วยให้ผู้ใดก็ตามที่มาเป็นรัฐบาล ได้ฐานความสนับสนุนจากประชาชน นับแต่สงครามยุติเป็นต้นมา ญี่ปุ่นขาดความเห็นพ้องต้องกันดังกล่าวเป็นส่วนใหญ่ นโยบายของพรรคใหญ่สองพรรคแทบจะไม่มีอะไรที่ตรงกัน คำปราศรัยของตัวแทนของแต่ละพรรค มักจะเหมือนกับอยู่กันคนละโลก

การขาดความเห็นพ้องต้องกันนี้ไม่ถึงกับเป็นความหายนะ และก็ไม่ได้ก่อให้เกิดการคลาดเคลื่อนที่ซึ่งทำให้ยุ่งยาก ทั้งนี้ก็เป็นเพราะว่าพวกอนุรักษนิยมมีอำนาจตลอดมา และประเทศมีความมั่งคั่งขึ้นเรื่อย ๆ ในสมัยนี้ รัฐบาลอนุรักษนิยมได้ทำให้มีนโยบายและ

วางนโยบายที่ไม่ขาดตอนกัน ในตอนปีแรกๆ หลังจากที่ดีตผู้นำหลายคนถูกกวาดล้าง ผู้ที่เป็นหัวหน้ารัฐบาลก็คือสมาชิกของก๊ก “อังกฤษ—อเมริกัน” ในกระทรวงการต่างประเทศ เป็นพวกซึ่งเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยได้รับการอนุมัติมาจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายผู้ยึดครอง ในหมู่่นายกรัฐมนตรีพวกนี้ ผู้ที่เด่นก็คือ โยชิตะ ชิเงรุ ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่เจ็ดปีในช่วง ๘ ปีครั้งแรก เขาปกครองอย่างอัตตาธิปไตยในแบบที่บางคนเรียกว่า “รัฐบาลโดยคนคนเดียว” เขาทำได้เพราะมีสมัครพรรคพวกที่ภักดีเป็นส่วนตัวในหมู่สมาชิกพรรคเสรีนิยม นับแต่โยชิตะเป็นต้นมาก็ยังไม่มีนายกรัฐมนตรีคนใดที่สามารถสร้างกลุ่มที่ใหญ่เทียบเท่าของเขาได้ ผลก็คือระยะเวลาการดำรงตำแหน่งของนายกรัฐมนตรีแต่ละคน ซึ่งต่างก็เป็นหัวหน้ากลุ่มอย่างแท้จริง จึงขึ้นอยู่กับความเชี่ยวชาญของผู้นั้นในหลายกลุ่ม ในจำนวนประมาณ ๗ กลุ่มที่มีอยู่ในพรรค เมื่อมีโอกาสขึ้นหัวหน้ากลุ่มอื่น ๆ ก็มักพร้อมที่จะเลิกให้ความสนับสนุน และหันไปแข่งขันกันเพื่อเป็นนายกรัฐมนตรีบ้าง ผู้ที่ได้รับความสำเร็จมากที่สุดคนหนึ่ง นับแต่โยชิตะเป็นต้นมาก็คือ อิเคดะ ฮายาโตะ อดีตข้าราชการกระทรวงการคลัง ผู้เข้าแข่งขันเลือกตั้งเป็นสมาชิกรัฐสภาเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. ๑๙๔๘ และได้เป็นนายกรัฐมนตรีในปี ค.ศ. ๑๙๖๐ เขาหลีกเลี่ยงการปะทะกันโดยตรงในรัฐสภาด้วยการใช้นโยบายประนีประนอมกับพวกสังคมนิยม และด้วยการแสดงท่าทียอมขอมและแบ่งปันตำแหน่งในพรรคให้กับสมาชิกของกลุ่มอื่น ๆ เขาก็สามารถเอาใจฝ่ายตรงข้ามในพรรคเสรีประชาธิปไตยได้ เขายังได้รับความสนับสนุนจากประชาชนไม่น้อยเลย ในฐานะที่เป็นคนโผงผาง ซื่อตรง เบ็ดเตล็ด และเป็นผู้วางแนวให้ญี่ปุ่นรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ และในฐานะเป็นนายกรัฐมนตรีผู้ทำให้ญี่ปุ่นเป็นที่ยอมรับนับถือของสหรัฐอเมริกาและยุโรปมากขึ้น

พรรคอนุรักษนิยมมีอำนาจตลอดมา รวมกับฝ่ายข้าราชการและธุรกิจขนาดใหญ่ คือ “ฝ่ายสถาบัน” ของญี่ปุ่นในปัจจุบัน การร่วมมือกับพวกข้าราชการเป็นเวลาหลายปีได้ทำให้พวกข้าราชการระดับสูงกับนักการเมืองระดับรัฐมนตรีมีผลประโยชน์และทัศนคติที่ตรงกันไม่น้อย เมื่อไม่มีองคมนตรีหรือสภาขุนนางที่ได้รับแต่งตั้งอีกต่อไป พวกข้าราชการที่ได้ตำแหน่งสูงสุดจนไม่มีทางเลื่อนขึ้นไปอีกแล้วจึงมักเข้าเป็นสมาชิกพรรคอนุรักษนิยมเพื่อเข้าแข่งขันเลือกตั้งเป็นสมาชิกรัฐสภา ในปี ค.ศ. ๑๙๖๔ สมาชิกรัฐสภาที่สังกัดพรรคเสรีประชาธิปไตยนั้นเป็นอดีตข้าราชการเสียหนึ่งในสี่ ความคุ้นเคยกับรายละเอียดในการบริหารทำให้บุคคลเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในพรรค เช่นเดียวกันก็มีความสัมพันธ์อันสนิทสนมและมีประสิทธิภาพระหว่างรัฐบาลกับธุรกิจขนาดใหญ่ องค์กรวางแผนเศรษฐกิจ กระทรวงการคลัง กระทรวงการค้าต่างประเทศและอุตสาหกรรม และองค์กรรัฐบาลอื่น ๆ ร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับผู้นำทางอุตสาหกรรมและการธนาคารของญี่ปุ่น พวกอนุรักษนิยมได้กำกับการทำ

งานของกระทรวงเหล่านี้ และก็ได้รับเงินสำหรับหาเสียงจากรัฐกิจขนาดใหญ่

ในฐานะเป็นผู้เฝ้าของ “ฝ่ายสถาบัน” พวกอนุรักษนิยมทำให้เกิดมโนภาพหลายอย่างปนกัน ความสัมพันธ์กับโลกธุรกิจทำให้บางคนเห็นว่าพวกนี้เป็นผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของพวกที่มีเงินเฉพาะบางกลุ่ม การที่พวกอนุรักษนิยมต้องพึ่งคะแนนเสียงในชนบท ก็ทำให้ถูกมองว่าต้องพึ่ง “ระบบพี่เบิ้ม” การที่สมาชิกพรรคอนุรักษนิยมหลายคนต้องการชดใช้เจ้าของที่ดินซึ่งสูญเสียที่ดินของตนไปในการปฏิรูปที่ดินหลังสงคราม ทำให้มีผู้เห็นว่าเป็นพวกมี “ทัศนคติถอยหลังเข้าคลอง” เป็นที่ชัดเจนว่าพวกอนุรักษนิยมนั้นเป็นทายาทของพรรคและเอกลักษณ์ของสมัยก่อนสงคราม และถึงกับเป็นทายาทของลัทธิทหารนิยมของสมัยก่อนสงครามด้วยซ้ำไปในชั้นหนึ่ง ฮาโตยามา อิชิโร ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีในปี ค.ศ. ๑๙๕๔-๕๖ นั้น คือ รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการผู้จัดพวกเสรีนิยมจากคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยเกียวโต ในทศวรรษ ๑๙๓๐ กิชิ โนบุซุเกะ ผู้เป็นนายกรัฐมนตรีในปี ค.ศ. ๑๙๕๗-๖๐ เป็นรัฐมนตรีในรัฐบาลของโตโจซึ่งประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกา บุคคลดังกล่าวอาจได้ “เกิดใหม่เป็นประชาธิปไตย” จริงในยุคนหลังสงคราม แต่ก็จะเป็นไปได้ไม่น้อยมากกว่าการปกครองแบบรัฐสภาได้กลายมาเป็นสถาบันที่แสดงค่านิยมพื้นฐานของบุคคลเหล่านี้ พวกอนุรักษนิยมเป็นบุคคลที่รักชาติ และรู้สึกเสียใจอย่างยิ่งที่หมู่ชนรุ่นหลังสงครามมีความรู้สึกทางชาตินิยมลดน้อยลง ต่างเป็นห่วงชื่อเสียงของญี่ปุ่นในโลก พวกอนุรักษนิยมเห็นชอบในการฝึกกองทัพ ทั้งเพื่อประโยชน์ทางปฏิบัติและเพื่อเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นสำหรับประเทศอธิปไตย ส่วนใหญ่นัดที่จะขจัดมาตราที่ ๙ ในรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นซึ่งไม่ยอมให้มีกำลังรบสมาชิกอนุรักษนิยมที่อายุมากในรัฐสภาของญี่ปุ่นที่อยู่ใต้อธิปไตยของคนชรา (ในปี ค.ศ. ๑๙๒๖ อายุของสมาชิกเฉลี่ยได้ ๖๑ ปี) เป็นพวกที่มีความรักชาติแบบที่ยังคงยึดมั่นในประเพณีอยู่ พวกอนุรักษนิยมส่วนมากต้องการให้พระจักรพรรดิเป็น “ประมุขของรัฐ” มากกว่าเป็น “สัญลักษณ์” ที่จะไม่บั่นทอนสถานะของอำนาจอธิปไตย สมาชิกอาวุโสบางคนของพรรคเสรีประชาธิปไตยยังคงต้องการจะฟื้นฟูวันหยุดทั่วประเทศ เพื่อฉลองการสถาปนารัฐญี่ปุ่นตามตำนานในปี ๖๖๐ ก่อนคริสตกาล พวกอนุรักษนิยมเดือดร้อนมากที่สุดในเรื่องอุทกกรรมเมื่อลัทธิจักรพรรดิถึงจุดจบ เมื่อขาดปรัชญาการเมืองที่ชัดเจน พวกนี้จึงมักหันไปพึ่งลัทธิที่อาจเรียกว่าเศรษฐกิจนิยมแทน อันได้แก่ลัทธิที่เน้นในความสำเร็จและเป้าหมายทางวัตถุ

ในอีกทางหนึ่ง พวกอนุรักษก็ได้แสดงตนว่าเป็นนักจัดการที่สามารถอย่างยิ่ง เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญอย่างสูงทำให้ระบบนั้นมีประสิทธิผล เป็นผู้ที่นำญี่ปุ่นให้พ้นจากความเสียหายที่มีอยู่หลังสงคราม ไปสู่ความอยู่ดีกินดีในปัจจุบัน พวกนี้ยอมรับการปกครองแบบ

รัฐสภา ถ้าพวกสังคมนิยมชนะการเลือกตั้ง พวกอนุรักษนิยมก็จะยอมสละอำนาจแน่นอน นอกจากนั้นแล้ว พวกนี้ก็มิได้เป็น “อนุรักษนิยม” ในความหมายเดียวกับที่ใช้กันในสหรัฐอเมริกา พรรคเสรีประชาธิปไตยเช่นเดียวกับคนทั่วไปในญี่ปุ่นสนับสนุนให้มีรัฐบาลที่รวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลางอย่างมาก พวกนี้เชื่อในเศรษฐกิจแบบเสรี แต่เป็นแบบทฤษฎีของเคนส์ (Keynes) และโดยสัญชาตญาณแล้วก็เป็นแบบบิดาต่อบุตร พวกนี้จึงรู้สึกด้วยว่า รัฐบาลมีหน้าที่ที่จะควบคุมความเจริญและทำให้เศรษฐกิจอยู่ในระดับสูง ซึ่งเป็นความคิดที่ใกล้เคียงกับพวก “นักวางแผน” ฝรั่งเศสมากกว่านโยบายการค้าเสรีของพรรครีพับลิกัน ในอเมริกา ในด้านต่างประเทศแล้ว พวกนี้นิยมฝ่ายตะวันตกและเป็นปฏิปักษ์ต่อพวกคอมมิวนิสต์ แต่ก็พร้อมที่จะขยายการค้าของญี่ปุ่นกับจีนและสหภาพโซเวียต ถ้าสามารถทำได้ โดยไม่ทำให้ความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาอ่อนลง ดังนั้น ขณะที่นายกรัฐมนตรีอิตาเลเซเน้นการร่วมมือกับประเทศเสรีในโลก ในปี ค.ศ. ๑๙๖๔ เขาก็เน้นถึงความสำคัญของ “การทูตทางเศรษฐกิจ” ในนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นด้วย

พวกฝ่ายค้าน คือ พวกสังคมนิยมซึ่งไม่เคยได้กุมอำนาจเลยตลอดมา ต้องอาศัยสหภาพกรรมกรในการหาเงินสำหรับใช้ในการรณรงค์หาเสียง และเพื่อหาความสนับสนุนในการเลือกตั้ง ถ้าได้รับความสนับสนุนจากสหภาพผู้สมัครก็จะได้รับความสำเร็จ เมื่อไม่ได้รับความสนับสนุนความพยายามก็จะไม่เป็นผล ที่ทำให้มีบางคนเรียกพวกสังคมนิยมว่าเป็นพรรค “กลุ่มอิทธิพลกลุ่มเดียว” ในความหมายเดียวกับที่พรรคอนุรักษนิยมถูกเรียกว่าเป็นพรรคของนักธุรกิจ และนี่ก็ทำให้พวกสังคมนิยมปีกซ้ายที่หัวรุนแรงเรียกร้องให้พรรคนี้เป็นพรรคของชนชั้น แทนที่จะเป็นพรรคของมวลชน สหพันธ์กรรมกรแห่งชาติที่ใหญ่ที่สุดของญี่ปุ่น คือ โซเฮียว ซึ่งในปี ค.ศ. ๑๙๖๒ ประกอบด้วย ๔๕.๙ เปอร์เซ็นต์ของกรรมกรทั้งหมดที่เป็นสมาชิกสหภาพ พวกสังคมนิยมปีกซ้ายค่อยๆ มีกำลังแข็งขึ้นในช่วงทศวรรษ ๑๙๕๐ ได้ก็เพราะได้รับความสนับสนุนจากโซเวียต ในช่วงนั้นมีการดึงเอาคนจำนวนมากจากสหภาพแรงงานเข้าไปร่วมในพรรค เมื่อเสร็จสิ้นการเลือกตั้งในปี ค.ศ. ๑๙๖๓ ก็ปรากฏว่า ๓๗ เปอร์เซ็นต์ของสมาชิกรัฐสภาพรรคสังคมนิยมนั้น เป็นพวกที่มาจากสหภาพแรงงานทางปีกขวาของพวกสังคมนิยมก็มีสหพันธ์ใหญ่อีกสหพันธ์หนึ่ง คือ โดเม ไคจิ ซึ่งสนับสนุนพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย ประกอบด้วยกรรมกรที่เป็นสมาชิกสหภาพ ๓๓.๔ เปอร์เซ็นต์ ระหว่างกลางสหพันธ์ใหญ่ทั้งสองนี้ก็มีกลุ่มที่เล็กกว่าหลายกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติกับนักการเมืองสังคมนิยม และกับกลุ่มต่างๆ ในพรรคนั้น โดยที่พวกสังคมนิยมมักจะพึ่งสหภาพแรงงานมากกว่าองค์กรทางการเมืองในท้องถิ่น พวกนี้จึงได้รับความสำเร็จมากที่สุดในระดับชาติ ซึ่งเป็นระดับที่สหภาพให้ความสนับสนุนได้

อย่างมีประสิทธิผลที่สุด เมื่อมาถึงขั้นสภาจังหวัด ความสำเร็จของพวกนี้ลดลงบ้าง และได้ ความสำเร็จน้อยที่สุดในระดับท้องถิ่น การระดมกำลังสนับสนุนจากสหภาพในระดับนั้นนี้ ทำได้ยากกว่า การที่พวกสังคมนิยมไม่มีการจัดองค์การทางการเมืองในเมืองขนาดเล็กและ หมู่บ้านเกือบ ๒ ใน ๓ ในญี่ปุ่นนั้น ชี้ให้เห็นถึงความอ่อนแอในระดับพื้นฐาน ซึ่งทำให้มีคน บางคนเปรียบเทียบพรรคสังคมนิยมว่าเหมือนรูปสามเหลี่ยมกลับหัว

ทั้ง ๆ ที่มีความอ่อนแอในการจัดองค์การ พวกสังคมนิยมก็ค่อย ๆ แข็งแกร่งขึ้น โดยแย่งกำลังมาจากพวกอนุรักษนิยม การที่พวกสังคมนิยมเข้มแข็งขึ้นนี้ อาจอธิบายได้ง่าย ว่าเป็นผลเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ที่มีขึ้นในสมัยหลังสงคราม กลุ่มอาชีพที่มักลงคะแนนให้พวกอนุรักษนิยมนั้นกำลังลดจำนวนลง ส่วนกลุ่มต่าง ๆ ที่ สนับสนุนพวกสังคมนิยมก็เพิ่มจำนวนขึ้น พวกคนงานเกษตรกรรมและการป่าไม้ซึ่งลง คะแนนให้พวกอนุรักษนิยม ๗๕ เปอร์เซ็นต์ ได้ลดจำนวนลงจาก ๑๖.๑ ล้านคนในปี ค.ศ. ๑๙๕๓ ไปเป็น ๑๓.๗ ล้านคนในปี ค.ศ. ๑๙๖๓ และกิจการขนาดเล็กตามแบบเดิมอื่น ๆ ก็ เสื่อมลงแบบเดียวกัน ในขณะที่เดียวกันนั้นลูกจ้างในอุตสาหกรรมก็เพิ่มจาก ๗.๒ ล้านคน ในปี ค.ศ. ๑๙๕๓ ไปเป็น ๑๑.๕ ล้านคนในปี ค.ศ. ๑๙๖๒ และจำนวนคนทำงานทั้งหมด ก็เพิ่มจาก ๑๕.๗ ล้าน ไปเป็น ๒๕ ล้านคน เป็นที่เข้าใจว่ากรรมกรอุตสาหกรรม ๗๕ เปอร์เซ็นต์ลงคะแนนเสียงให้พวกสังคมนิยมตามนโยบายของสหภาพโซเวียต แต่ที่สะอึกใจก็คือ อาจถึงครึ่งของ “ชนชั้นกลางใหม่” อันได้แก่ ลูกจ้างกินเงินเดือนในองค์การรัฐบาลหรือ บริษัทใหญ่ ๆ ก็ลงคะแนนให้พวกสังคมนิยม ที่ประหลาดก็เพราะว่าคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ได้ รับความนิยมในระบอบปัจจุบันของญี่ปุ่น เงินเดือน โบนัสที่ได้ประจำ ชั่วโมงทำงานแน่นอน การหยุดพักผ่อน และความมั่นคงของหน้าที่การงานของคนกลุ่มนี้ เป็นยอดปรารถนา ของชาวญี่ปุ่นที่มีอาชีพอื่นที่ไม่ดีเท่า การที่ชนชั้นกลางผู้ลงคะแนนเอนไปทางสังคมนิยม นั้นคงจะอธิบายได้ว่าเป็นเพราะพวกนี้ได้รับการศึกษาดี พอที่จะมีความคิดตามแนวมาร์ก- ชิสต์เหมือนกับพวกปัญญาชน พวกเหล่านี้รวมตัวกันเข้าเป็นสหภาพเป็นบางส่วน และพวก นี้มีตำแหน่งต่ำในระบอบข้าราชการญี่ปุ่นพอที่จะทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนไม่สำคัญหรือ มีอำนาจแต่อย่างใด จึงลงคะแนนให้พวกสังคมนิยมเป็นการประท้วงผู้ที่มีอำนาจ

พวกสังคมนิยมไม่อาจมีอำนาจขึ้นมาได้โดยความสนับสนุนของกรรมกรแต่อย่างเดียว ความหวังของพวกสังคมนิยมที่จะได้เสียงข้างมากในรัฐสภาในที่สุดนั้นขึ้นอยู่กับพวกชนชั้น กลางใหม่ แต่ก็ยังเป็นปัญหาอยู่ว่าบางส่วนของชนกลุ่มนี้จะให้ความสนับสนุนต่อไปหรือไม่ ลัทธิมาร์กชิสต์ในญี่ปุ่นอ่อนกำลังลง ขบวนการนักศึกษาหัวรุนแรงเสื่อมลง คนญี่ปุ่นรุ่นที่

อายุมากที่เลือกพวกอนุรักษนิยมเพิ่มจำนวนขึ้น และความเจริญต่อไปทางเศรษฐกิจอาจทำให้คนงานตามสำนักงานเป็นอนุรักษนิยมมากขึ้น การตระหนักรู้มากขึ้นถึงความสำคัญอันยิ่งยวดของตนในกระบวนการทางการเมืองอาจไปมีผลต่อการลงคะแนนเสียงของพวกนี้ก็ได้ อย่างไรก็ตาม การที่คนกลุ่มนี้มีความสำคัญขึ้นในตอนต้นทศวรรษ ๑๙๖๐ ได้เป็นข้ออ้างของสมาชิกพรรคสังคมนิยมที่ต้องการขบวนการของมวลชนไม่ใช่ขบวนการของชนชั้น

การบรรยายอุดมการณ์สังคมนิยมนั้นทำได้ง่าย เพราะเมื่อพวกสังคมนิยมมีได้คุมอำนาจก็ใช้เวลาในการอธิบายมาก แต่การจะประเมินค่ามันทำได้ยาก เพราะว่าพวกสังคมนิยมมักไม่ได้ปฏิบัติตามลัทธิมาร์กซิสต์ของตน ในทางปฏิบัติแล้วพวกนี้เป็นนักปฏิบัตินิยมยอมรับวิธีปฏิบัติของรัฐสภาไม่มากนักน้อย แต่ยังมีหลายคนที่ยังยึดแน่นกับสัญลักษณ์ของการปฏิวัติ แต่บางทีพรรคอาจจะได้เริ่มเปลี่ยนไปทางเดียวกับพรรคสังคมนิยมในยุโรปตะวันตก ในสมัยหลังสงคราม นโยบายของพวกสังคมนิยมมีทั้งแนวรัฐสวัสดิการของบีกขวาไปจนถึงปีกซ้ายสุดซึ่งยึดถือลัทธิมาร์กซิสต์แนวปฏิบัติ ซึ่งเกือบจะไม่แตกต่างไปจากของพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นเลย ในความเชื่อจากขบวนการซ้ายนี้ เราอาจเห็นจุดฐานได้สองจุด คือ (๑) ทางขวาก็มีนโยบายสังคมนิยมเฟเบียนหรือคริสเตียน ซึ่งในหลายทางแล้วคล้ายกับของพรรคกรรมกรอังกฤษ ถึงแม้ว่าในทางกิจการระหว่างประเทศแล้ว พวกนี้ออกจะเป็นกลางมากกว่า ขณะที่ต่อต้านสนธิสัญญาความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกา พวกนี้ก็เห็นว่าการต่อสู้ในโลกนั้นเป็นระหว่างระบอบประชาธิปไตยกับระบอบรวมอำนาจเด็ดขาด สำหรับในประเทศพวกนี้ก็เป็นที่ปฏิบัติกับพวกคอมมิวนิสต์ และสนับสนุนระบอบประชาธิปไตยและรัฐสวัสดิการ ในช่วงทศวรรษ ๑๙๕๐ กำลังของพวกปีกขวานี้ลดลงจากประมาณ ๔๐ เปอร์เซ็นต์เป็น ๓๐ เปอร์เซ็นต์ หรือน้อยกว่านี้ของกำลังสังคมนิยมในรัฐสภา (๒) กลุ่มพวกสังคมนิยมมาร์กซิสต์ที่เป็นสมาชิกรัฐสภาคือพวกฝ่ายซ้าย กลุ่มนี้ได้รับความสนับสนุนโดยโซเชียว กลุ่มซ้ายนี้ผูกมัดตนเองอย่างเป็นทางการกับการปฏิวัติ มองเห็นการต่อสู้กันในโลกว่าเป็นระหว่างระบอบนายทุนกับสังคมนิยม และเรียกสหภาพโซเวียตว่า “ค่ายสันติภาพ” ข้อโต้แย้งสำคัญระหว่างพวกซ้ายและพวกซ้ายจัดในพรรคสังคมนิยมข้อหนึ่งก็คือ “ศัตรูปัจจุบัน” ของชาวญี่ปุ่นนั้น คือ “ระบอบนายทุนในประเทศแบบผูกขาด” หรือว่า “ระบอบจักรวรรดินิยมของอเมริกา” ความเห็นของพวกแรกได้ช่วยชนะ แต่ผู้นำสังคมนิยมคนสำคัญ ๆ จำนวนหนึ่ง เมื่อไปเยือนปักกิ่ง ก็ยืนยันความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางอุดมการณ์กับจีนคอมมิวนิสต์ในการต่อต้าน “จักรวรรดินิยมอเมริกัน” สำหรับในประเทศ พวกซ้ายเห็นชอบต่อการโอนอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เป็นของรัฐ และการรวมกรรมสิทธิ์วิสาหกิจขนาดเล็กและขนาดกลาง และขณะที่สนับสนุนรัฐธรรมนูญฉบับ

ปี ค.ศ. ๑๙๔๗ ด้วยเสียงอันแข็งขันด้วยเหตุผลทางยุทธวิธี พวกสังคมนิยมปีกซ้ายก็พูดเป็นครั้งคราวถึงความจำเป็นต้องเอารัฐธรรมนูญสังคมนิยมเข้ามาใช้แทน

นับแต่ปี ค.ศ. ๑๙๖๐ ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางอุดมการไปหานโยบายที่เป็นสายกลางมากขึ้นทั้งในสหภาพแรงงานและในหมู่สมาชิกพรรคสังคมนิยม เป็นต้นว่า โซเซียลเดียมอมรับว่ามีความหมายที่กรรมกรจะทำงานโดยมีเป้าหมายทางเศรษฐกิจ ถึงแม้ว่าจะทำภายในโครงสร้างของสังคมนิยมก็ตาม ซึ่งเป็นการทำให้ทฤษฎีมาสอดคล้องกับการปฏิบัติ อดีตปีกขวาของขบวนการสังคมนิยม ซึ่งประกอบด้วยคนอายุมากและแม้แต่คนรุ่นก่อนสงครามเป็นส่วนใหญ่ก็ได้แข็งแกร่งขึ้น จำนวนคะแนนเสียงคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ที่พวกนี้ได้รับในการเลือกตั้งลดลงเรื่อย ๆ แต่ฝ่ายซ้ายก็แสดงท่าทีเป็นนักปฏิวัติน้อยลง อันที่จริงแล้วฝ่ายซ้ายในทศวรรษ ๑๙๕๐ ก็ได้แตกออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ สองฝ่ายด้วยกัน ฝ่ายที่เป็นสายกลางกว่าได้เคลื่อนไปอยู่ทางขวาของกึ่งกลาง (ในแง่ของแนวความคิดจากขวาจดซ้าย ในทศวรรษ ๑๙๕๐) และได้เข้าเป็นพันธมิตรกับส่วนหนึ่งของพวกสังคมนิยมปีกขวา เพื่อก่อตั้งกลุ่ม “กระแสใหญ่” ที่ใหม่และเป็นนักปฏิรูปขึ้นในพรรคสังคมนิยม ในปี ค.ศ. ๑๙๖๐ กลุ่มผสมใหญ่นี้ประกาศลัทธิ “การปฏิรูปโครงสร้าง” ซึ่งแสดงว่าการปฏิวัตินั้น ถ้าจำเป็นแล้วก็อาจเลื่อนไปภายหลังโดยไม่มีกำหนด และพวกสังคมนิยมก็สามารถจะปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองปัจจุบันของญี่ปุ่นได้ที่ละชั้น โดยการได้อำนาจจากการเลือกตั้ง ลัทธินี้ได้มาจากพรรคคอมมิวนิสต์อิตาลีของโทลียัตติ ซึ่งไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นก้าวใหม่ไปสู่ความเป็นสายกลาง แต่ถึงกระนั้น ก็เป็นการเปิดทางให้ค่อย ๆ ละทิ้งคำสอนของมาร์กซ์ได้ เหมือนกับการแก้ไขของเบิร์นสไตน์ในเยอรมนีก่อนสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง โดยใช้นโยบายนี้เป็นหลัก เลขาธิการของพรรคคือ เอเดะ ซาบุโร ก็สามารถประกาศ “มโนภาพ” ของเขาอย่างไม่เป็นทางการในปี ค.ศ. ๑๙๖๒ ซึ่งมองเห็นว่าญี่ปุ่นในอนาคตจะมีมาตรการทางสวัสดิการเหมือนของสหภาพโซเวียต มีมาตรฐานการครองชีพเหมือนกับสหรัฐอเมริกา มีการปกครองแบบรัฐสภาเหมือนของอังกฤษ และมี “รัฐธรรมนูญสันติภาพ” ของญี่ปุ่นรวมเข้าด้วยกัน

พรรคเสรีประชาธิปไตยได้เริ่มคิดถึงโครงการของพรรคคนใหม่ ทั้งนี้ก็เพราะพยายามจะหาประโยชน์จากความสำเร็จทางเศรษฐกิจของตน เพราะกลัวว่าโครงการของพวกสังคมนิยมจะไปจูงใจชนชั้นกลางใหม่ และเพราะกังวลอย่างยิ่งที่คะแนนเสียงของตนลดลง โครงการปี ค.ศ. ๑๙๖๐ ของนายกรัฐมนตรีโอเอตะที่จะเพิ่มรายได้ของชาวญี่ปุ่นเป็นสองเท่าในสิบปีจะเป็นก้าวแรกในทิศทางนี้ และมาในปี ค.ศ. ๑๙๖๒ ก็มีบางกลุ่มในพรรคอนุรักษนิยมวางนโยบายที่เรียกว่า “อนุรักษนิยมใหม่” และร่างโครงการสำหรับ “ปรับปรุงพรรคให้

ทันสมัย” พวกผู้ร่างโครงการนี้เป็นผู้นำของกลุ่มบางกลุ่มที่ก้าวหน้าและเป็น “นักการเมือง
แท้ ๆ” มือคิดข้าราชการและอดีตนักธุรกิจอยู่ไม่กี่คน พื้นฐานของโครงการนี้ก็คือสมมติ-
ฐานที่แจ้งชัดว่ากำลังเกิดชนชั้นกลางใหม่ขึ้นในญี่ปุ่นเหมือนกับในยุโรป และชนชั้นนี้ใน
ญี่ปุ่นยังมีทัศนคติซึ่งเป็นแบบชนชั้นกรรมกร ถึงแม้ว่าพวกนี้จะหวังเลื่อนสถานะทางสังคม
ของตน และพรรคเสรีประชาธิปไตยก็ต้องพิทักษ์ชนชั้นนี้เพื่อที่จะเรียกร้องความสนับสนุน
เพื่อที่จะบรรลุถึงเป้าหมายนี้ คนกลุ่มนี้ก็มีโครงการที่จะสถาปนารัฐสวัสดิการแบบอนุรักษ
นิยมขึ้น ผู้ที่สนับสนุนโครงการนี้บางคน ซึ่งไปไกลกว่ามาตรการทางสวัสดิการ ได้ร่าง
“กฎบัตรกรรมกร” ขึ้นสำหรับพรรคอนุรักษนิยม พวกนี้ได้แย้งว่าพรรคนี้ควรจะเป็นกลาง
ระหว่างธุรกิจกับกรรมกร ประสานผลประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายเพื่อผลดีแก่ประเทศชาติ
เป็นส่วนรวม แต่ความคิดนี้ยังไม่เป็นที่ยอมรับ เพราะถูกคัดค้านภายในพรรค

“การปฏิรูปโครงสร้าง” ของพวกสังคมนิยมกับ “อนุรักษนิยมใหม่” ของพวกอนุรักษ
นิยมนั้นเป็นลัทธิที่เกี่ยวข้องกัน นโยบายทั้งสองนี้ต่างก็มุ่งที่จะได้คะแนนเสียงจากคนงาน
ในสำนักงาน เพื่อตนจะได้คะแนนเสียงจากพวกนี้ พวกสังคมนิยมได้ละทิ้ง “การปฏิวัติ
อย่างรุนแรง” และหันไปยึดโครงการปฏิรูปแบบค่อยเป็นค่อยไปแทน (แต่ยังอยู่ในโครง
สร้างของลัทธิมาร์กซิสต์อยู่) พวกอนุรักษนิยมยังคงเดินไปในทิศทางที่ไม่ใช่แบบประเพณี
เดิมยังคงสนับสนุนพวกธุรกิจ แต่ก็ไม่ได้ต่อต้านกรรมกร มีเป้าหมายซึ่งได้แก่รัฐสวัสดิการ
ที่ตั้งอยู่บนเศรษฐกิจแบบนิว ดีล ความเห็นพ้องต้องกันระหว่างสองพรรคนี้ยังห่างไกลมาก
แต่ก็ไม่ห่างเท่ากับในทศวรรษ ๑๙๕๐ พวกสังคมนิยมปีกขวานั้นอยู่ใกล้กับพวกที่หัวก้าว
หน้าในพรรคอนุรักษนิยมมากกว่าพวกสังคมนิยมปีกซ้ายจัด ถ้าแนวโน้มเข้าหากันนี้ยังคงมี
ต่อไปก็อาจเกิดความเห็นพ้องต้องกันทางการเมือง ซึ่งจะไปค้ำจุนโครงสร้างระบอบรัฐสภา
ของญี่ปุ่นได้ ซึ่งจะทำให้ระบอบนี้แข็งแกร่งขึ้น เพื่อรับมือกับปัญหาในอนาคต

ความหวังของชาวญี่ปุ่นที่หัวก้าวหน้าว่าจะมีพัฒนาการดังกล่าวนั้น มิใช่เป็นการไม่
มองโลกตามสภาพความเป็นจริงแต่อย่างใด การที่พรรคทั้งสองแยกอยู่กันคนละขั้ว สะท้อน
ให้เห็นความแตกต่างของความคิดระหว่างพวกผู้นำสหภาพวัยกลางคนกับนักธุรกิจและนัก
การเมืองอนุรักษนิยมวัยกลางคน และเป็นสิ่งที่ผิดธรรมชาติมาตลอด การหยั่งมิตินหาชน
ได้เปิดเผยว่า ชาวญี่ปุ่นทั่วไปแบ่งแยกกันน้อยกว่าที่เห็นจากนโยบายของพรรค ชาวญี่ปุ่น
ส่วนใหญ่ไม่ต้องการทั้งรัฐบาลมาร์กซิสต์ และไม่ต้องการเปลี่ยนรัฐธรรมนูญ พวกที่ลง
คะแนนให้พรรคอนุรักษนิยมนั้น ทำก็เพราะว่าพอใจกับความก้าวหน้าใน ๑๕ ปีที่ผ่านมา
สำหรับคะแนนเสียงที่ลงให้พรรคสังคมนิยมนั้น “มีจำนวนน้อยที่ลงให้ลัทธิสังคมนิยม
ส่วนใหญ่ลงให้ลัทธิประชาธิปไตย” ดังที่ เอตะ ซาบูโร เลขาธิการของพรรคสังคมนิยม

ยอมรับอย่างเปิดเผยในปี ค.ศ. ๑๙๖๑ ตุลาคมระหว่างสองพรรคนี้โน้มเอียงไปในทางที่เป็นผลดีต่อการปกครองแบบรัฐสภาในญี่ปุ่นหลังสงคราม กล่าวคือ พวกอนุรักษนิยมได้รับอำนาจให้ปกครองและพวกสังคมนิยมก็มีที่นั่งในรัฐสภา พอที่จะขัดขวางการแก้ไขรัฐธรรมนูญได้ ความก้าวหน้าของพวกสังคมนิยมในการเลือกตั้งแต่ละครั้งนั้นเป็นไปช้ามาก ทำให้พรรคสังคมนิยมเดินสายกลางมากขึ้น และทำให้พวกอนุรักษนิยมมีความคิดก้าวหน้ามากขึ้น ขณะที่ความเป็นอนุรักษนิยมที่ตกทอดมาจากสมัยก่อนสงคราม และลัทธิมาร์กซ์ในปีแรก ๆ หลังสงครามค่อย ๆ อ่อนกำลังลง พรรคทั้งสองก็ดูจะหันไปยึดนโยบายที่สอดคล้องมากยิ่งขึ้นกับของผู้ออกเสียงเลือกตั้ง

เมื่อเราหันจากพวกกลาง ขวา และซ้ายในวงการเมืองญี่ปุ่นไปยังริมสุด เราก็พบพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นและองค์การขบวนการเล็ก ๆ จำนวนหนึ่ง พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นได้มีการจัดองค์การกันใหม่ขึ้น เป็นองค์การที่ถูกต้องตามกฎหมายในตอนปีแรก ๆ ของสมัยการยึดครอง และในปี ค.ศ. ๑๙๔๖ ก็ได้รับคะแนนเสียงเลือกตั้ง ๓.๙ เปอร์เซ็นต์จากการแสดงตนเป็น “พรรคคอมมิวนิสต์ที่น่ารัก” ก็ได้เสียงสนับสนุนมากที่สุดที่สุดในสมัยหลังสงคราม ในปี ค.ศ. ๑๙๔๙ คือ ได้ ๙.๗ เปอร์เซ็นต์ แต่โคมิเนฟอรัม ทำนุการเลือกตั้งแบบนั้น พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นจึงกลับไปดำเนินนโยบายที่หัวท้าวอีกในปี ค.ศ. ๑๙๕๑ นับแต่นั้นเป็นต้นมาพรรคก็ได้คะแนนเสียงอย่างมากที่สุดก็เพียง ๔ เปอร์เซ็นต์ เกิดความแตกแยกกันอย่างมากในพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น เพราะการแตกร้าวระหว่างจีนกับโซเวียตรัสเซีย และเมื่อไม่นานมานี้พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นก็แสดงตนเป็นฝ่ายสนับสนุนจีน ขับไล่ชิคา โยชิโอะ และผู้นำเก่า ๆ อีกหลายคนออกจากพรรคในฐานะที่ได้สนับสนุนสนธิสัญญาห้ามการทดลองอาวุธนิวเคลียร์ พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นไม่มีความหมายอะไรในการเมืองญี่ปุ่น ยกเว้นแต่ใน ส่วนหนึ่งของขบวนการนักศึกษา ในสหภาพแรงงานซ้ายจัดหีบมือหนึ่ง และในองค์การ “บังหน้า” ไม่กี่องค์การ

พวกขบวนการยังได้รับความสำเร็จน้อยลงไปอีก มีการก่อตั้งองค์การเหล่านี้ขึ้นใหม่หรือมีฉะนั้นก็มีการฟื้นฟูองค์การเก่า ๆ ขึ้นมาอีกภายหลังสงคราม ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยเลยทีเดียว มีองค์การพวกนี้สองสามองค์การที่สนับสนุน “การลงมือโดยตรง” และจะก่อวนการชุมนุมของพวกสังคมนิยมเป็นครั้งคราว เด็กหนุ่มที่หลงผิดซึ่งถูกปลุกปั่นโดยพวกนักชาตินิยมหัวรุนแรง ผู้สูงอายุกว่าซึ่งหลงเหลือมาจากสงคราม ได้ทำการฆาตกรรมทางการเมืองด้วยกันสองครั้ง แต่คนทั่วไปซึ่งรักชาติอย่างรุนแรง ซึ่งสนับสนุน “การลงมือโดยตรง” เครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตที่พวกนี้ได้มาจากลัทธิจักรพรรดิในสมัยก่อนสงครามก็ไม่มีอีก

ต่อไปแล้ว พวกนี้ประสบความสำเร็จลำบากในการหาทุน หาสมัครพรรคพวกได้ก็แต่พวกที่เข้ากับ สังคมไม่ได้ และพวกที่สติวิปลาส รวมแล้วความอ่อนแอของพวกหัวรุนแรงทางการเมือง ก็เป็นเครื่องแสดงอีกอย่างหนึ่งว่า ชาวญี่ปุ่นหลังสงครามนั้นเบนไปยังทางสายกลาง

การสรุปเรื่องประเทศที่ไม่ใช่ตะวันตก ซึ่งได้พัฒนาอุตสาหกรรมเป็นผลสำเร็จนั้น ทำได้ไม่ยาก สถิติทางเศรษฐกิจและการศึกษา ผลการสำรวจสำมะโนครัว และผลการหยั่ง เสียงประชามติ มีมากพอจนแม้ชาวต่างประเทศก็อาจรู้ถึงญี่ปุ่นในบางแง่ ดีกว่าที่ผู้นำของ ประเทศอื่น ๆ ในเอเชียอาจรู้เรื่องประเทศตนเอง ญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้น มาก็เหมือนกับบรัลรัฐในระบบรัฐสภาอื่น ๆ คือ เหมือนกับอ่างปลาที่ทุกคนจะคอยเพ่งพินิจได้

แต่ความเปิดเผยนี้เองอาจลวงตาได้ เพราะเมื่อเจอกับข้อมูลมหาศาล เราก็จำต้อง ถามว่าแง่ใดนั้นสำคัญขั้นพื้นฐาน และกรณีใดคือแก่นสำคัญ สังคมญี่ปุ่นนั้นสลบซับซ้อน ซึ่งผิดกับประเทศเพื่อนบ้านอื่น ๆ ซึ่งมีสังคมที่ยังเป็นแบบเกษตรเป็นสำคัญ ที่ต้องรับเอา กลไกการปกครองแบบสมัยใหม่เอาไว้ การไม่มีการแบ่งชนชั้นอย่างชัดเจนลงไป การมี อกุศลหลายอย่างต่างกัน การหลุดพ้นจากประเพณีที่เคยเหนียวรั้งไว้ ทางเลือกมากมาย ให้ปัจเจกบุคคลในสังคม วัฒนธรรมสมัยใหม่อันมีพลังวังชา ทั้งหมดนี้ทำให้เกิดความชม ชอบได้จากทัศนะที่ต่างกัน หรือแม้แต่จากทัศนะที่ขัดกัน

โดยที่ในยุโรปและอเมริกาก็มีลักษณะเหล่านี้อยู่หลายอย่าง เราจึงเข้าใจญี่ปุ่นได้ดี กว่าเอเชียส่วนอื่น ๆ ตรงกันข้ามเราก็เกือบไม่สามารถเข้าใจอิทธิพลขององค์การ และลัทธิ ปฏิวัติที่มีต่อประชาชนที่ยึดในประเพณีและอยู่กับที่ แต่ในขณะเดียวกันในชีวิตแบบสมัย ใหม่ของญี่ปุ่นก็ยังคงมีอิทธิพลจากอดีตอันไกลของญี่ปุ่นที่ไม่ใช่แบบตะวันตก ความหมาย ของสิ่งนี้ทำให้เราต้องตั้งคำถามซึ่งไม่มีเหมือนในการศึกษาตะวันตก โดยที่เป็นประเทศที่ สมัยใหม่ประเทศเดียวที่ไม่ใช่ตะวันตก ญี่ปุ่นจึงเป็นแบบอย่างที่น่าเอาประเทศกำลัง พัฒนาประเทศอื่น ๆ มาเปรียบเทียบ ซึ่งจะเป็นการได้ประโยชน์ การศึกษาตัวแบบนี้เพียงจะ เริ่มขึ้น

การแบ่งเกาหลี

ความเจริญและความมั่นคงของญี่ปุ่น ซึ่งอยู่ข้ามทะเลได้ทำให้เห็นความลำบากของ ชาวเกาหลีใต้จนถึงขั้น หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ตั้งที่ตัดสินเคราะห์กรรมของเกาหลี ตั้งอยู่ระหว่างจีน ญี่ปุ่น และโซเวียต ตะวันออกไกล นำความแตกแยกและความหายนะ มาสู่คาบสมุทรนี้อีกครั้งหนึ่ง

โดยอุบัติเหตุทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ ทำให้เกาหลีเหนือและใต้มีความคล้ายคลึงกับเวียดนามเหนือและใต้อยู่บางประการ ภาคเหนือของดินแดนที่ถูกแบ่งแยกทั้งสองประเทศนี้มีพรมแดนติดกับประเทศจีน และมีทรัพยากรสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมมากกว่า ในเวียดนามเหนือมีถ่านหินแอนทราไซต์ ดีบุก และแร่อื่น ๆ ในเกาหลีเหนือมีถ่านหิน เหล็ก กราไฟต์ หังสเทน ทองแดงกับแร่อื่น ๆ และพลังไฟฟ้าน้ำตก โดยเฉพาะตามลำแม่น้ำยาลู ในทั้งสองกรณี เศรษฐกิจของทางใต้เป็นแบบเกษตรกรรมมากกว่า และมีอุตสาหกรรมน้อยกว่า ถึงแม้เราไม่ควรจะเน้นในความคล้ายคลึงกันนี้จนเกินไปก็ตาม ก็เห็นได้ชัดว่าทั้งในเกาหลีเหนือและเวียดนามเหนือ นั้น อิทธิพลของประวัติศาสตร์และการเมืองแห่งอำนาจนั้นมาประจวบกัน กล่าวคือ บริเวณชายแดนทั้งสองนี้ ซึ่งเป็นดินแดนสำคัญที่เคยอยู่ใต้การปกครองโดยตรงของจีนมาแต่โบราณกาล มาบัดนี้ได้กลายเป็นประเทศสองประเทศในทั่วทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งได้ตามจีนแผ่นดินใหญ่เข้าไปในโลกคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยการเรียกเกณฑ์ในระบอบรวมอำนาจเบ็ดเสร็จ

การยึดครองหลังสงคราม

เกาหลีนั้นไม่ได้ถูกอดีตผู้ปกครองกลับเข้ามายึดครองอีก เหมือนกับอาณานิคมของยุโรปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับการปลดปล่อยจากญี่ปุ่น ตรงกันข้ามเกาหลีกลับถูกครอบครองและแบ่งออกเป็นสองส่วนโดยมหาอำนาจผู้มีชัยทั้งสอง ฝ่ายหนึ่ง (คือสหภาพโซเวียต) ได้เตรียมตัวที่จะทำดังนี้มาแล้ว อีกฝ่ายหนึ่ง (คือสหรัฐอเมริกา) ไม่ได้เตรียมตัวมาก่อน

ความคิดของอเมริกาเกี่ยวกับการกำหนดตนเอง เป็นทัศนคติมากกว่าเป็นโครงการ มีการแสดงความคิดเห็นออกมาในแถลงการณ์ของที่ประชุมโคโรในวันที่ ๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๓ โดยรูสเวลท์ เซอร์ซิลล์ และเจียงไคเช็ค ซึ่งมีใจความว่า “ในไม่ช้าเกาหลีจะเป็นประเทศเสรีและเป็นเอกราช” คำว่า “ในไม่ช้า” แสดงให้เห็นถึงความไม่แน่ใจของฝ่ายสัมพันธมิตรว่าจะทำให้เกาหลีปกครองตนเองได้อย่างไร ต่อมาก็มีการตกลงกันว่าจะมีภาวะทรัสตีนานาชาติภายใต้อังกฤษ จีน สหรัฐอเมริกา และสหภาพโซเวียต ตรงกันข้ามกับอเมริกาซึ่งสนใจในหลักการให้เอกราชกับประเทศเล็ก ๆ ในดินแดนโพ้นทะเลที่ห่างไกลความสนใจของสหภาพโซเวียตบนผืนทวีปข้ามพรมแดนที่มีร่วมกัน (ถึงแม้จะยาวแค่ ๑๒ ไมล์) สะท้อนให้เห็นความกังวลทางยุทธศาสตร์ระยะยาว และความแตกต่างกันอย่างมากระหว่างอุดมการณ์และวิธีการของลัทธิคอมมิวนิสต์รัสเซีย กองทัพโซเวียตเข้าสู่เกาหลีเหนือในวันที่ ๙ สิงหาคม ๑๙๔๕ ก่อนการยอมจำนนของญี่ปุ่นเล็กน้อยในวันที่ ๑๕ สิงหาคม (หรือวันที่ ๑๔ สิงหาคม

ตามเวลาสหรัฐอเมริกา) แต่กองทัพสหรัฐอเมริกาซึ่งไม่ได้เตรียมตัวในเรื่องนี้มาถึงต่อเมื่อวันที่ ๘ กันยายน โดยการตกลงจะรับการยอมจำนนของญี่ปุ่นทางเหนือและใต้ของเส้นขนานที่ ๓๘ ก็กลายเป็นวามหาอำนาจทั้งสองสร้างประเทศขึ้นมาสองประเทศ ไม่มีการตั้งภาวะทรัสตีนานาชาติขึ้น การรวมกันปรากฏว่ามีขึ้นไม่ได้

ในตอนเหนือ รัสเซียมีเป้าหมายที่ค่อนข้างจะแน่นอน นั่นก็คือสถาปนารัฐคอมมิวนิสต์บริวารขึ้น ซึ่งก็ทำเป็นขั้นๆ ไปจนสำเร็จ เมื่อกองทัพโซเวียตเข้าไปในเกาหลีเหนือ ฝ่ายญี่ปุ่นโดยทั่วไปก็หนีลงไปทางใต้ และชาวเกาหลีที่ได้รับการฝึกฝนโดยพวกคอมมิวนิสต์ก็ได้รับการชี้ทางให้สร้างรัฐแบบโซเวียตรัสเซียขึ้นทางตอนเหนือของพรมแดน เส้นขนานที่ ๓๘ ซึ่งถูกปิด ในขั้นแรกพวกคอมมิวนิสต์เข้าควบคุม “คณะกรรมการประชาชน” ซึ่งถูกจัดตั้งขึ้นในการปกครองทุกระดับ คือ ระดับอำเภอ เมือง และจังหวัด ขณะเดียวกันนั้นก็กำจัดฝ่ายตรงกันข้ามไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง (ชาวเกาหลีเหนือประมาณหนึ่งล้านคนอพยพลงไปทางใต้) ขั้นที่สองมีการตั้งพรรค “ประชาธิปไตย” ที่อยู่ใต้การควบคุมขึ้นจำนวนหนึ่งเพื่อระดมกรรมกรชาวนา เยาวชน สตรี (ซึ่งบัดนี้ได้รับการ “ปลดปล่อย”) กับสมาชิกของนิกร ชงโคเกี่ยว และพวกอื่นๆ เข้าในแนวร่วมแห่งชาติ ขั้นสุดท้าย เมื่อหมดหนทางจะรวมกันเพราะความต่อต้านของโซเวียต ก็มีการเลือกตั้งขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๔๖ มีประชาชนเกือบทุกคนไปออกเสียงลงคะแนน ตามมาด้วยการประชุมสภาคณะกรรมการประชาชนที่เปียงยาง ซึ่งเป็นเมืองหลวง ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๔๗ สภานี้จัดตั้งสมัชชาประชาชนขึ้นอีกต่อหนึ่ง สมัชชาเลือกคณะกรรมการประชาชนทันที เพื่อเป็นรัฐบาลเฉพาะกาลของเกาหลี หัวหน้ารัฐบาลก็คือผู้ที่โซเวียตเสนอชื่อ คือ คิมอิลซุง ชายหนุ่มซึ่งบัดนี้ใช้ชื่อของอดีตหัวหน้ากองโจร กระบวนการปลุกฝังลัทธิการเมืองกับการระดมกำลังทางการเมืองทั้งหมดนั้น จัดการโดยพรรคสำคัญ คือ พรรคกรรมกร (หรือพรรคคอมมิวนิสต์นั่นเอง) โดยมี “กองทัพประชาชน” เกาหลี จำนวน ๑๕๐,๐๐๐ คน หรือกว่านั้นให้ความสนับสนุน มีที่ปรึกษาโซเวียตคอยชี้ทางอยู่เบื้องหลัง พร้อมกับโครงสร้างทางการเมืองแบบนี้ ก็มีโครงการจัดระเบียบใหม่ในชนบทที่แข็งขัน แฝงอยู่ในรูปของการปฏิรูปที่ดิน ซึ่งเริ่มด้วยการวิพทรัพย์สินของเจ้าของที่ดินและเอามาแบ่งปัน พร้อมกันนั้นก็มีการโอนอุตสาหกรรมเป็นของรัฐ และการวางแผนเศรษฐกิจโดยทั่วไป

ระบอบเผด็จการของคอมมิวนิสต์เกาหลีเหนือ ถูกจัดตั้งขึ้นด้วยวิธีบังคับจากเบื้องบน ถึงแม้จะมีการศึกษากันน้อย แต่ระบอบนี้ก็ได้อาศัยจุดดีและจุดอ่อนอันเป็นธรรมชาติของการปกครองแบบนี้ โดยที่รัฐบาลนี้มีรูปเป็นเกาหลี ดังนั้น แม้ที่จริงจะอยู่ใต้การควบคุมโดยตรงของโซเวียตก็ตาม ก็ยังน่าชิงชังน้อยกว่าการปกครองของญี่ปุ่น และการปฏิรูป

ของรัฐบาลนั้นก็เป็นที่ดึงดูดใจกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะในระยะต้น ๆ ของการเปลี่ยนรูปเป็นระบบรวบรวมอำนาจเด็ดขาด อย่างไรก็ตาม ความยิ่งใหญ่ของรัสเซียก็ทำให้ไม่มีทางเลือก

ในฝ่ายใต้ อเมริกามีเป้าหมายส่งเสริมแต่ไม่ควบคุมให้เกิดประเทศเอกราชที่ปกครองตนเองขึ้น สลับซับซ้อน ไม่แน่นอนและยุ่งยากกว่ามหาศาล นอกจากนี้แล้ว พวกอเมริกันก็มีได้เตรียมการที่จะเข้าไปดูแลเกาหลีใต้แม้แต่เป็นการชั่วคราว ซึ่งผิดกับ อังกฤษ ฝรั่งเศส สหประชาชาติ ฝรั่งเศส และรัสเซียซึ่งเข้าไปยังดินแดนที่ได้รับการปลดปล่อยตั้งที่กล่าวไว้ข้างบน พวกอเมริกันถูกดึงเข้าไปในสัญญาภาคอย่างกะทันหัน เมื่อเข้ามานั้นสงครามได้ยุติมาสามสัปดาห์แล้ว และก็มาพบว่าข้าหลวงใหญ่ญี่ปุ่นได้จัดการให้มีการตั้งรัฐบาลเฉพาะกาลขึ้นหลังวันที่ ๑๕ สิงหาคม โดยมี ลุย วุน ฮุง ซึ่งเดินสายกลางเป็นหัวหน้ารัฐบาล รัฐบาลนี้ได้จัดตั้ง “คณะกรรมการบริหารประชาชน” ท้องถิ่นขึ้นทั่วประเทศ และได้ช่วยรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย จัดประชุมผู้แทนจากจังหวัดต่าง ๆ ที่กรุงโซล และในวันที่ ๖ กันยายนก็ประกาศสถาปนา “สาธารณรัฐประชาชน” ซึ่งมีโครงการปฏิรูปทางเศรษฐกิจและการเมืองอย่างกว้างขวาง ความสามารถที่จะกลายมาเป็นรัฐบาลที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์นั้นไม่เคยได้ทดลอง เพราะเมื่อรัฐบาลทหารอเมริกันเข้ามารับผิดชอบ ก็ไม่ยอมรับของรัฐบาลนี้ พวกอเมริกันกลับทำให้ตนเป็นที่ชิงชังโดยการไปติดต่อกับญี่ปุ่นในตอนต้น แต่ไม่ซำก็ส่งพวกญี่ปุ่นกลับประเทศหมด

ขณะที่พยายามจะหลีกเลี่ยงการตัดสินใจนโยบายทางการเมืองอยู่นั้น ฝ่ายยึดครองของสหรัฐอเมริกาที่เผชิญกับปัญหาบริเวณทางเศรษฐกิจ สงครามได้บั่นทอนเศรษฐกิจของเกาหลีลง แต่เศรษฐกิจนี้ก็ผูกพันเป็นหน่วยเดียวกับของญี่ปุ่น และจึงกระทบกระเทือนเมื่อความสัมพันธ์นี้ขาดลง

โดยทั่วไปแล้วพวกอเมริกันสมมติเอาในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ ว่าไม่ช้าเกาหลีจะรวมกันเป็นประเทศเดียว แต่ความหวังที่จะมีการบูรณะปฏิสังขรณ์อย่างสันติด้วยการร่วมมือระหว่างประเทศก็ถูกขัดขวางมากยิ่งขึ้น เมื่อผลประโยชน์ของอำนาจของสหภาพโซเวียตทำให้ไม่มีทางตกลงกันได้ ซึ่งแสดงถึงการก้าวไปสู่สงครามอันน่าสลด ในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๕ การประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศที่มอสโก พยายามหาทางออกจากภาวะชะงักงันนี้ ได้ตกลงว่าคณะกรรมการผสมระหว่างสหภาพโซเวียตกับสหรัฐอเมริกา ควรควบคุมการจัดตั้งรัฐบาลเกาหลีของทั้งประเทศขึ้น ซึ่งจะอยู่ในภาวะทรัสตีภายใต้สมมติอำนาจเป็นเวลา ๕ ปี แต่ชาวเกาหลีเองคัดค้านภาวะทรัสตี ยกเว้นแต่พวกที่อยู่ใต้ควบคุมของคอมมิวนิสต์ อย่างไรก็ตาม ความตั้งใจของโซเวียตที่จะควบคุมประเทศนี้ (หรืออย่างน้อยที่สุดก็ครึ่งประเทศ) ทำให้เห็นได้ชัดในกลางปี ค.ศ. ๑๙๔๖ แล้ว ว่าแผนการนี้ไม่มีทางสำเร็จ

ดังนั้น รัฐบาลทหารอเมริกันในภาคใต้จึงดำเนินการบีบคั้นมากขึ้นกับบุคลากรชาวเกาหลีของตน และสถาปนาสถานติบัญญัติที่มีสมาชิกส่วนหนึ่งได้รับเลือกตั้งขึ้นในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๖ โดยที่พยายามจะสถาปนากรียัตถีกฎหมายเป็นหลัก เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับเสรีภาพทางเศรษฐกิจและการเมือง นโยบายของสหรัฐอเมริกาจึงมุ่งผลทางการเมืองมากกว่าทางเศรษฐกิจ มากพอ ๆ กับในฟิลิปปินส์ในต้นศตวรรษ จุดมุ่งหมายก็คือจะสถาปนารัฐบาลที่มั่นคงและเป็นตัวแทนของประชาชนขึ้นให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยไม่พยายามปฏิรูปเศรษฐกิจในขั้นพื้นฐาน ผลก็คือการปฏิรูปที่ดินเพื่อช่วยชาวนาผู้เช่าที่ดินที่ยากจนจากการแบ่งปันที่ดินของญี่ปุ่น จึงล่าช้าจนกระทั่งปี ค.ศ. ๑๙๔๘ ความล่าช้านี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะในระหว่างนั้น กระบวนการทางการเมืองที่กำลังเริ่มต้นขึ้นภายใต้เงาคอมมิวนิสต์ข้ามเขตแดนออกไปนั้น ได้มาตกอยู่ที่อิทธิพลของพวกอนุรักษ์นิยมที่คิดถึงแต่พวกเจ้าของที่ดินเป็นสำคัญ

ซิงมันรีสามารถกลับมาเกาหลีได้ในวันที่ ๑๖ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๔๕ ตอนนั้นเขามีอายุ ๗๐ ปีแล้ว หลังจากที่ใช้ชีวิตในการปลุกปั่นพวกที่อยู่นอกประเทศมาเป็นเวลานาน เขากลับมาเกาหลีก่อนหน้ากิมกู และสมาชิกคนอื่น ๆ ของ “รัฐบาลเฉพาะกาล” เดิม การปรากฏตัวของเขาช่วยประชาชนเหมือนกับโมเซสสมัยใหม่ เขาเสนอลัทธิชาตินิยมอย่างจัด อันได้แก่การเป็นเอกราชโดยไม่รอช้า และการรวมประเทศจะด้วยวิธีใดก็ตาม นี่เป็นการขัดกับนโยบายในขณะนั้นของสหรัฐอเมริกาที่จะให้มีภาวะทรัสตีกับการตกลงกันด้วยการเจรจา ขณะที่ซิงมันรีเดินทางไปยังจังหวัดต่าง ๆ เพื่อพูดหาเสียงสนับสนุนอย่างเร้าใจ และพร้อมกันนั้นก็รวบรวมสมัครพรรคพวกในกลุ่มตำรวจ เขาก็ใช้วิธีการทางการเมืองทุกทางตามแต่ที่จะช่วยให้เขาได้รับความสำเร็จ ไม่ช้าเขาก็สร้าง “สมาคมเพื่อได้เอกราชโดยเร็ว” ขึ้นเป็นพรรคการเมืองสำคัญ พร้อมด้วยการประท้วงโดยมวลชนและมีหน่วยที่ใช้ความรุนแรง เมื่อเป็นที่ชัดเจนยิ่งขึ้นทางซ้ายว่าพวกคอมมิวนิสต์นั้นคือสิ่ง รวมทั้งยังใช้วิธีก่อการร้ายในเกาหลีใต้ ความเป็นปฏิปักษ์ต่อคอมมิวนิสต์ก็ทวีขึ้นทางฝ่ายขวา ในภาวะทางการเมืองที่มีการแบ่งออกเป็นสองขั้วนี้ พวกเดินสายกลางก็ค่อย ๆ ปราชัยไป และพวกหัวรุนแรงก็เข้ามาครอบงำ ลุย วุนซุง ถูกลอบสังหารในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๔๗ ส่วนกิมกูในเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๔๙

ระหว่างนั้นสหรัฐอเมริกา ก็นำปัญหาเกาหลีเสนอต่อองค์การสหประชาชาติในเดือนกันยายน ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการเกาหลีขึ้นเพื่อช่วยรวมประเทศ และเพื่อสังเกตการณ์การเลือกตั้งซึ่งจะมีขึ้นเพื่อจัดตั้งสมัชชาแห่งชาติและรัฐบาลขึ้น พรรคของซิงมันรีได้ชัยชนะในการเลือกตั้งในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๔๘ เขาได้เป็นประธานสมัชชาใหม่ และ

วันที่ ๑๕ สิงหาคม ก็ได้เป็นประธานาธิบดีของสาธารณรัฐเกาหลีใหม่ พร้อมด้วยอำนาจบริหารอันกว้างขวาง ดังนั้น รัฐบาลทหารอเมริกันจึงยุติลง

เมื่อได้กีดกันคณะกรรมการเลือกตั้งของสหประชาชาติแล้ว รัฐบาลเกาหลีเหนือก็ริบจัดการเลือกตั้งของตนขึ้น และในวันที่ ๙ กันยายน ค.ศ. ๑๙๔๘ ก็ประกาศประเทศเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน ภายในหนึ่งปีก็ได้มีการถอนทหารโซเวียตกับอเมริกันออกจากคาบสมุทรที่แบ่งแยกกันนี้เป็นส่วนใหญ่ มาในเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๕๐ เมื่อเกาหลีเหนือเปิดฉากการรุกรานฝ่ายใต้ขึ้น เกาหลีเหนือเป็นรัฐที่แข็งแกร่งกว่า ทั้งทางอุตสาหกรรม เพราะมีแร่ธาตุและทรัพยากรพลังน้ำตก และแข็งแรงกว่าทางทหารอีกด้วย เพราะอาวุธที่ได้จากโซเวียตนั้นเป็นชนิดมิไ่ว์ทำสงครามแบบรุกราน

สงครามเกาหลีและหลังจากนั้น

การที่เกาหลีเหนือเข้าโจมตีเกาหลีใต้ ในวันที่ ๒๕ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๕๐ นั้น ถูกประณามโดยคณะมนตรีความมั่นคงของสหประชาชาติทันที (สหภาพโซเวียตไม่ได้อยู่ในที่ประชุมเพื่อที่จะลงคะแนนยับยั้งได้ เพราะได้คว่ำบาตรคณะมนตรีมาเป็นเวลาหกเดือนเพื่อประท้วงที่ยินยอมให้จีนคณะชาติอยู่ในที่ประชุม) ประธานาธิบดีทรูแมนตระหนักถึงบทเรียนของทศวรรษ ๑๙๓๐ ในจีนและยุโรป นั่นก็คือ การปล่อยให้มีการรุกรานเป็นการส่งเสริมให้เกิดสงครามกว้างขวางมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ทรูแมนจึงส่งทหารอเมริกันไปสนับสนุนระบบการรักษความมั่นคงร่วมกันของสหประชาชาติ ไม่ช้าก็มีทหารจากอังกฤษ ตุรกี และอีกสิบสามประเทศไปสมทบ แต่กำลังทางบก ๒ ใน ๕ นั้นเป็นกำลังของเกาหลี และครึ่งหนึ่งเป็นของสหรัฐอเมริกา ซึ่งก็เป็นผู้ส่งกำลังทางกองทัพอากาศส่วนใหญ่ กำลังทั้งหมดถูกนำไปรวมอยู่ใต้การบังคับบัญชาของนายพลแมคคาร์เธอร์ การที่สหรัฐอเมริกาเสียชีวิตเป็นจำนวน ๑๔๒,๐๐๐ คน ทำให้สงครามเกาหลีเป็นสงครามใหญ่เป็นที่สี่ในประวัติศาสตร์อเมริกัน (ประมาณการสูญเสียทหารของเกาหลีใต้ ๓๐๐,๐๐๐ คน เกาหลีเหนือในราว ๕๒๐,๐๐๐ คน และจีนอาจถึง ๕๐๐,๐๐๐ คน)

สงครามแบ่งได้เป็นสี่ช่วงด้วยกัน ช่วงแรกเป็นการบุกโจมตีของเกาหลีเหนือที่เตรียมตัวเป็นอย่างดีและได้อาวุธจากโซเวียต ฝ่ายเกาหลีกับสหรัฐอเมริกาซึ่งมีกำลังน้อยกว่าในตอนแรกก็จำต้องถอยไปทางตะวันออกเฉียงใต้ของแม่น้ำนัคตง เพื่อตั้งรับรอบเมืองปูซานเป็นบริเวณกว้าง ๕๐ ยาว ๘๐ ไมล์ กำลังเกาหลีใต้และสหรัฐอเมริกาตอบโต้การรุกรานของเกาหลีเหนืออย่างรุนแรง ขณะเดียวกันนั้นก็เสริมกำลังจากนอกประเทศ ในช่วงที่สองแมคคาร์เธอร์ แสดงกำลังโจมตีของเทคโนโลยีทางทหารสมัยใหม่ด้วยการยกพลขึ้นบกแบบ

สะเทือนน้ำสะเทือนบกที่เมืองอินซอน ในวันที่ ๑๕ กันยายน อันเป็นการเสี่ยงที่ได้รับความสำเร็จอันรุ่งโรจน์ และไม่ซำกก็ตามมาด้วยกาตี่เมืองโซลกลับมาได้ และการทำลายการรุกรานของเกาหลีเหนือ

สงครามเข้าสู่ช่วงที่สามเมื่อกองทัพสหประชาชาติข้ามเส้นขนานที่ ๓๘ ในต้นเดือนตุลาคม และเดินทางขึ้นเหนือไปยังแม่น้ำยาลู เพื่อพยายามใช้กำลังรวมเกาหลี การบุกสองขบวนใหญ่ของอเมริกันอยู่ใต้การบังคับบัญชาแยกกัน มีเทือกเขา “ผ่านเข้าไปไม่ได้” คั่นกลางเป็นระยะทาง ๕๐ ไมล์ ในตอนกลางเดือนตุลาคม “อาสาสมัคร” จีนคอมมิวนิสต์จำนวนมืมากก็เริ่มข้ามแม่น้ำยาลูเข้าไปในเกาหลีเหนือ เพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์อันสำคัญยิ่งของจีนในภูมิภาคนั้น ทหารจีนเข้ามาโดยไม่มีกาตรวจพบจนกระทั่งปลายเดือนพฤศจิกายน มาในตอนนั้นก็มีจำนวนถึง ๓๐๐,๐๐๐ คน หรือมากกว่านั้น ทหารจีนหลบหลีกการตรวจพบได้โดยการเดินทางเป็นระยะยาวตอนกลางคืนในบริเวณภูเขาและนอนหลบเครื่องบินลาดตระเวนตอนกลางวัน หลังจากนั้นกองทัพจีนก็ตีโอบโดยไม่ได้คาดฝันทำให้ขบวนทั้งสองของอเมริกันต้องถอยเป็นระยะทาง ๒๗๕ ไมล์ ตลอดทางจนถึงโซล และประสบความเสียหายอย่างหนักท่ามกลางความหนาวเหน็บของฤดูหนาว แต่มาบัดนี้ความพยายามของจีนที่จะใช้ทรัพยากรกำลังคนอันมหาศาลของตนเพื่อรวมเกาหลี ก็ถูกสกัดกั้นไว้ได้ด้วยกระสุนของฝ่ายสหประชาชาติ ในที่สุดก็ทำให้เสมอกันอยู่ราวเส้นขนานที่ ๓๘ การขัดแย้งอย่างเปิดเผยมากขึ้นของนายพลแมคคาร์เธอร์ กับนโยบายอันแน่วแน่ของสหรัฐอเมริกาที่จะจำกัดขอบเขตของสงคราม ทำให้ประธานาธิบดีทรูแมนปลดแมคคาร์เธอร์ออกในวันที่ ๑๑ เมษายน ค.ศ. ๑๙๕๑ ในสงครามช่วงที่สี่ เริ่มมีการเจรจายุติยงกันในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๕๑ และก็ยึดเยื้อต่อไปเป็นเวลาสองปีที่เมือง ปันมุน จอม มีการลงนามในสัญญาพักรบกัน ในที่สุดในวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๕๓ ในปี ค.ศ. ๑๙๖๔ ก็ยังคงมีการพักรบกันอยู่และปิดพรมแดนที่คั่นคาบสมุทรนี้

นอกจากเกาหลีใต้จะขาดประสบกาณ์ทางการเมือง และประสบกับปัญหาเศรษฐกิจแล้ว มาบัดนี้ก็มีการะการบูรณะปฏิสังขรณ์หลังสงครามเพิ่มขึ้นมาอีก ในวิกฤติการณ์ที่ยังคงดำเนินอยู่ต่อไป วิธีการแบบอิตาเลียของไทยของประธานาธิบดีซิงมันรี สะท้อนให้เห็นบุคลิกลักษณะของเขา แต่ก็แสดงให้เห็นว่าในรัฐที่ถูกรุกคามโดยการบ่อนทำลาย และการบุกรุกนี้ ลัทธิชาตินิยมมีความสำคัญก่อนลัทธิเสรีนิยม ในที่สุดการปราบปรามของตำรวจการทุจริตในหน้าที่ และการทุจริตในการเลือกตั้ง ก็ทำให้นักศึกษาในกรุงโซลประท้วงในเดือนเมษายน ค.ศ. ๑๙๖๐ แม้ว่านักศึกษาหลายสิบคนจะถูกยิง บั่นก็ไม่สามารถจะยับยั้งนักศึกษาได้ และซิงมันรีก็จำต้องลาออกจากตำแหน่งหลังจากที่มีอำนาจมา ๑๒ ปี เขาทิ้งการ

เมืองเกาหลี่ไว้ให้มีการแข่งขันกันระหว่างกระบวนการเลือกตั้ง กับการปกครองโดยกองทัพ
บก ในปี ค.ศ. ๑๙๖๑ นายพลปักกิ่งซียีตอำนาจและจัดตั้งรัฐบาลทหารขึ้น ในปี ค.ศ. ๑๙๖๓
เขาได้ช่วยชนะในการเลือกตั้งและเป็นหัวหน้ารัฐบาลพลเรือน แต่เมื่อเขาพยายามจะมีความ
สัมพันธ์ที่ “ปกติ” กับญี่ปุ่นเพื่อช่วยเศรษฐกิจเกาหลี่ นักศึกษาก็ประท้วงอีก ขณะเดียวกัน
นั้นสหรัฐอเมริกาก็ลดความช่วยเหลือลง เมื่อไม่อาจบรรเทาความยากจนในชนบทและแรง
กดดันของประชากรได้รวดเร็ว การรวมเกาหลี่ก็ยังคงเป็นเพียงความฝันต่อไป

จีนคอมมิวนิสต์เถลิงอำนาจ

การเปลี่ยนแปลงท่อนักลัทธิตาลปัตรในช่วงยี่สิบปีที่แล้ว ในความสัมพันธ์ระหว่าง
เอเชียตะวันออกและสหรัฐอเมริกา โดยที่สัมพันธ์มิตรจีนกลายเป็นศัตรูและศัตรูญี่ปุ่น
กลายเป็นมิตรนั้น บ่งให้เห็นว่า รัฐบาลสมัยใหม่อาจนำประชาชนของตนเข้าในระบบ
สัมพันธ์มิตรใหม่ได้อย่างรวดเร็วเพียงใด เมื่อสภาพแวดล้อมได้เปลี่ยนไป ขณะที่เกิดผู้นำ
ใหม่หลังสงครามขึ้นในญี่ปุ่นและเกาหลี่ได้ด้วยความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกานั้น เกาหลี่
เหนือและจีนก็ผ่านการปฏิวัติอย่างรุนแรงตามแบบโซเวียต

ผู้นำจีนที่ปรากฏตัวขึ้นนั้น เป็นกลุ่มที่ได้รับการเตรียมตัวนานที่สุด สาธารณรัฐ
ประชาชนจีนในทศวรรษ ๑๙๖๐ ยังคงมีผู้นำเป็นนักปฏิวัติซึ่งค่อยๆ ก้าวขึ้นมีอำนาจในจีน
ระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๒๑ ถึง ค.ศ. ๑๙๔๙ ประสบการณ์ในการปฏิวัติอันยาวนานนี้ทำให้มีความ
สัมพันธ์กันในกลุ่มและมีข้อสมมติเกี่ยวกับการเมืองจีนที่ได้รับการทดสอบแล้ว ถึงแม้จะมี
ข้อบกพร่องอยู่บ้าง พวกนี้ได้นำเอาข้อสมมติเหล่านี้มาใช้กับเหตุการณ์ในโลก

การปราศรัยของจีนคณะชาติต่อพวกคอมมิวนิสต์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพรรค
ที่เป็นผู้ปกครองคล้ายกับการเปลี่ยนราชวงศ์ ในการเข้ายึดอำนาจระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๔๙-๕๐
นั้น กองทัพและข้าราชการคอมมิวนิสต์กลืนกองทัพและข้าราชการของคณะชาติเข้าไว้มาก
ขณะเดียวกันพรรคคอมมิวนิสต์จีนก็เข้าเผด็จการแทนพวกก๊กมินตั๋ง ในการควบคุมอำนาจ
สามเส้า คือ ทหาร บริหาร และควบคุม* หลังจากปี ค.ศ. ๑๙๒๓ ได้มีการริเริ่มที่เห็น
ได้ชัดที่สุดทางด้านควบคุม โดยที่มีสมาชิกพรรคทำหน้าที่คล้ายๆ ผู้ตรวจตราในสมัยก่อน
ในขณะเดียวกันนั้นผู้นำระดับสูงสุดในระบอบเผด็จการของพรรค ซึ่งในตอนแรกก็คือพวก
ก๊กมินตั๋ง และต่อมาก็คือพวกจีนคอมมิวนิสต์ ได้เข้าแทนพระราชวงศ์ในฐานะเป็นผู้กุม
อำนาจสูงสุด คณะกรรมาธิการกลางของพรรคก๊กมินตั๋งกับพรรคคอมมิวนิสต์จีนนั้นเป็น

*ดู อู่อารยธรรมตะวันออก แปล ภาค ๑ เล่ม ๓ หน้า ๖๐๒ เรื่องระบบควบคุมของราชวงศ์ (เหมิง)
และจากหน้า ๗๓๔ เป็นต้นไปของราชวงศ์ซิง (เซ็ง)

กลุ่มผู้ปกครองซึ่งคัดค้านมาจากการแข่งขันทางการเมืองระหว่างพรรค ผิดกับผู้ปกครองราชวงศ์ชิง (เซ็ง) ซึ่งถือกำเนิดในฮาเร็มที่ซึ่งจักรพรรดิคังซีให้กำเนิดโอรสถึง ๒๐ องค์ เป็นต้น ระบบเผด็จการของพรรคแต่ละพวกก็มีหัวหน้าซึ่งจะขาดเสียมิได้ อันได้แก่บุคคลสูงสุด ซึ่งเป็นผู้ให้คำตบสุดท้าย แต่ในระยะแรกเจียงไคเช็คก็ต้องพึ่งญาติฝ่ายภรรยา (คือ ที.วี. ชุง กับ เอช. เอช. กุง) และต่อมาก็พึ่งบุตรชายของตน (คือ เจียง จุง กว) ซึ่งก็ออกจะเป็นแบบราชวงศ์อยู่สักหน่อย และสะท้อนให้เห็นว่า การปกครองของพวกก๊กมินตั๋งนั้นเป็นสิ่งมาคั่นกลาง เมาเซตุนั้นกุมอำนาจอยู่โดยไม่ต้องอาศัยวงศาคณาญาติเลย

พรรคคู่แข่งทั้งสองนี้ น่าสนใจมากเมื่อนำมาเปรียบเทียบกัน แต่ละพรรคได้รับความสำเร็จในตอนแรกแต่ก็ไม่ยั่งยืน (ในปี ค.ศ. ๑๙๑๑-๑๒ และ ค.ศ. ๑๙๒๕-๒๖ ตามลำดับ) ตามมาด้วยการอยู่ในถิ่นกันดารสิบปี (ค.ศ. ๑๙๑๒-๒๓ และ ค.ศ. ๑๙๒๗-๓๗) ต่างก็ขึ้นสู่อำนาจด้วยความหวังอันสูงส่ง (ค.ศ. ๑๙๒๘ และ ๑๙๔๙) แต่ภายในสิบปีก็พบกับความยุ่งยากอย่างหนัก ในทั้งสองพรรคผู้ก่อตั้งแรกเริ่มนั้นเป็นชนชั้นนำที่มีการศึกษา ตามธรรมดาแล้วเป็น “พวกปัญญาชนที่ไม่พอใจ” ผู้พบว่าอาชีพของตนคือการเป็นนักปฏิวัติเต็มเวลา

ความแตกต่างกันระหว่างสองพรรคนี้เห็นได้ชัดกว่าความคล้ายคลึง ผู้สนับสนุนชนชั้นที่เข้านั้นเป็นชาวกู๋ม้ง มักมีภูมิหลังเป็นพ่อค้า โดยปกติแล้วมาจากเมืองกวางตุ้ง ผู้สนับสนุนเจียงที่ใกล้ชิดที่สุดมาจากเมืองเซียงไฮ้ และจากมณฑลทางภาคใต้ของแม่น้ำแยงซีหลายคนเคยไปต่างประเทศ ผู้สนับสนุนเมาส่วนใหญ่มาจากบริเวณชนบทเหมือนตัวเขาเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้ว ผู้ร่วมงานใกล้ชิดที่สุดของเขามาจากมณฑลบ้านเกิดของเขา คือ มณฑลหูหนาน น้อยคนที่เคยออกนอกประเทศจีน ไม่ช้าพรรคคอมมิวนิสต์จีนก็หาผู้นำที่มีกำเนิดเป็นชาวนาแท้ ๆ ทั่วเข้าไป ความแตกต่างในอายุระหว่างกลุ่มทั้งสองขึ้นอยู่กับการก่อตั้งของแต่ละพรรค คือ ค.ศ. ๑๙๐๕ และ ค.ศ. ๑๙๒๑ ตามลำดับ ความแตกต่างนี้ทำให้พรรคทั้งสองอยู่ในประวัติศาสตร์คนละสมัย

หลังจากที่สิบปีแรกผ่านไปด้วยความหายนะแล้ว พรรคคอมมิวนิสต์จีนก็ขึ้นเถลิงอำนาจ การที่เมากับลัทธิของเขามีความสำคัญขึ้น ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากพัฒนาการภายในประเทศ และอีกส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากสภาพแวดล้อมอันววย นั่นก็คือการที่ญี่ปุ่นทำลายอำนาจของพวกก๊กมินตั๋ง และสงครามต่อต้านญี่ปุ่น

อุดมการณ์และการอยู่รอดจนกระทั่งปี ค.ศ. ๑๙๓๗

ความแตกต่างกันมากที่สุดระหว่างพรรคก๊กมินตั๋งกับพรรคคอมมิวนิสต์จีนนั้น อยู่ที่การควบคุมระเบียบวินัยของสมาชิกตน นี่สะท้อนให้เห็นระดับความสำคัญของอุดมการณ์ใน

พรรคทั้งสอง รวมทั้งสถานะของพรรคทั้งสองนี้ด้วย ในฐานะนักปฏิวัติที่กำลังแสวงอำนาจ พวกคอมมิวนิสต์จะสามารถอยู่รอดและสร้างประวัติศาสตร์ได้ก็โดยการเชื่อฟังนโยบายของพรรคโดยออกฉันทน์ ส่วนพวกคณะชาตินั้น แยกแยกกันมากกว่าเพราะการแข่งขันซึ่งเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มต่าง ๆ และเพราะผลประโยชน์ของภูมิภาค ที่มีการแตกแยกกันมากกว่าในคณะชาตินั้น ส่วนหนึ่งก็เพราะพวกนี้มีอำนาจอยู่ การควบคุมทางอุดมการณ์ก็เป็นสิ่งจำเป็นต่อโครงการเปลี่ยนแปลงจากการปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์จีน การเปลี่ยนแปลงนั้นขึ้นอยู่กับ การนำเอาข้อสมมติของมาร์กซ์--เลนินมาใช้ในการแก้ “ความขัดกัน” ที่มีอยู่มากในสภาพปัจจุบันของจีน

ภายหลังการแตกกันระหว่างพวกก็กมินตั๋งกับคอมมิวนิสต์จีน มอสโกในฐานะฝ่ายผู้ปราชัย (มิถุนายน ถึง กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๒๘) ก็ลงความเห็นว่าการปฏิวัตินั้นอยู่ “ระหว่างคลื่นสองลูก” และเพราะฉะนั้นจึงควรเตรียมตัวรอ “คลื่นลูกใหม่” ถึงแม้ว่าการปฏิวัติที่น่าจะเป็นเนื้อหาสำคัญของขบวนการนี้ก็ตาม สิ่งเดียวที่จะนำขบวนการนี้ได้ก็คือ “ความ เป็นใหญ่ของชนชั้นกรรมาชีพ” ดังนั้น พรรคคอมมิวนิสต์จีนจึงต้องเข้าไปยึดตำแหน่งผู้นำของพวกชนชั้นกรรมาชีพในเมืองอีก โดยผ่านสหภาพแรงงานของตน ขณะเดียวกันก็เตรียมการยึดอำนาจด้วยการใช้กำลังอาวุธ

นี่คืองานของเลขาธิการพรรคคนใหม่ซึ่งมอสโกเป็นผู้แต่งตั้ง ซึ่งได้แก่ หลี่ลี่ชาน และผู้ร่วมงานใกล้ชิดของเขาชื่อ โจว เอิน ไหล (ค.ศ. ๑๙๒๖-๑๙๒๖) ในปี ค.ศ. ๑๙๒๙-๓๐ บุคคลทั้งสองนี้พยายามจะให้พวกกรรมกรในเมืองใหญ่นัดหยุดงานด้วยเหตุผลทางการเมือง และก็พยายามจะใช้อาวุธก่อการจลาจลด้วย แต่ก็ไม่เกิดมรสุมขึ้น เป็นต้นว่า กำลังของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ซึ่งเข้ายึดฉางซาในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๓๐ นั้นถูกขับออกในสองหรือสามวัน จากนั้น “นโยบายของหลี่ลี่ชาน” ก็ถูกองค์การคอมมิวนิสต์สากลประณามว่าเป็น “แบบนักฉวยโอกาส” และเป็น “แบบกบฏย่อย” หลี่ไปมอสโกเพื่อ “การศึกษา” (และมาปรากฏตัวอีกในแมนจูเรียในปี ค.ศ. ๑๙๔๖) ส่วนโจวนั้นสารภาพ “ความเป็นนักฉวยโอกาสอย่างขลาดและบัดซบ” แต่เขาก็ยังคงอยู่ในคณะกรรมการกลางต่อไป มาบัดนี้สมาชิกส่วนใหญ่ของคณะกรรมการกลางเป็นนักเรียนนอกที่ได้รับการฝึกอบรมจากมอสโก พวกนี้ยังสมมติเอาว่าพวกชนชั้นกรรมาชีพในเมืองต้องเป็นผู้นำการปฏิวัติ แต่ถึงกระนั้นในปี ค.ศ. ๑๙๓๐ จากจำนวนสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จีนที่อ้างว่ามีอยู่ ๑๒๐,๐๐๐ คนนั้น มีกรรมกรอุตสาหกรรมอยู่เพียงประมาณ ๒,๐๐๐ คนเท่านั้น

สิบปีแรกของความล้มเหลวนี้ คือ ภูมิหลังของการก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำของเหมาเซตุงตามยุทธวิธีของเขา ซึ่งเห็นได้มาก่อนแล้วจากรายงานอันนอกกรีตของเขาเกี่ยวกับขบวนการ

ชาวนาในหุบห่านในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๒๗ “ผู้นำการปฏิวัติ” ในจีนนั้นมีใช้กรรมกรในเมืองเต้ไต้แก่ “ชาวนาผู้ยากจน” เม่าและผู้บัญชาการทางทหารของเขา คือ จูเต้ (จูเต๋อ) ใช้พรรคคอมมิวนิสต์จีนในการรวมกำลังชาวนา ก่อตั้ง “โซเวียต” ในชนบท (ตามที่พรรคตส๊กก็เรียกร้อง) ก่อนที่องค์การคอมมิวนิสต์สากลจะให้ความเห็นชอบด้วยเข้าไป ด้วยวิธีนี้เม่าและจูเต้จึงสร้างกำลังทหารขึ้นอันได้แก่ กองทัพแดง มีฐานที่ตั้งอยู่ที่ชายแดนอันทุรกันดารระหว่างมณฑลเกียงซีกับหุบห่าน กองทัพแดงก็เหมือนกับพวกกบฏในอดีต คือ รวบรวมกำลังคนและเสบียงอาหารจากบริเวณที่ตนสามารถป้องกันได้ตามชายแดนของมณฑล แต่พวกนี้ก็ใช้สถาบันใหญ่ คือ พรรคแบบของเลนินและใช้ศัพท์ใหม่ของลัทธิมาร์กซ์—เลนินตามอุดมการณ์อย่างเคร่งครัด พวกคอมมิวนิสต์จีนประกาศสถาปนา “สาธารณรัฐโซเวียตจีน” ที่เมืองยู่จิน มณฑลเกียงซี ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๓๑ และเรียกสาธารณรัฐนี้ว่าเป็น “ระบอบเผด็จการแบบประชาธิปไตยของชนชั้นกรรมมาชีพและชาวนา” ซึ่งเป็นการเอาสมการของเลนินปี ค.ศ. ๑๙๐๕ มาใช้ในสภาพแวดล้อมที่ต่างกันมาก พวก “ชนชั้นกรรมมาชีพ” ได้รับสถานะทางกฎหมายเป็นพิเศษเหมือนในรัสเซีย ทั้ง ๆ ที่ไม่มีชนชั้นนี้อยู่เลยตามหมู่บ้านในบริเวณภูเขาเหล่านี้ การแบ่งปันที่ดินกันใหม่อย่างรุนแรงตามแบบกบฏชาวนาสหัมยโบรธาณ มาบัดนี้ก็เรียกว่าเป็นการต่อสู้ระหว่างชนชั้น เพื่อต่อต้านระบอบเจ้าของที่ดินแบบ “ศักดินา”

วิธีการแบบนอกรีตของเขานี้ได้ผล และเขาก็มีอำนาจขึ้นโดยไม่ได้มีคำสั่งมาจากมอสโก การจับกุมและการประหารชีวิตในเชิงโหดร้ายทำให้พวกกรรมกรกลางต้องหลบหนีไปยังเกียงซี ในปี ค.ศ. ๑๙๓๒ และการณรงค์เพื่อ “กวาดล้าง” หัวกรังของเจียงไคเช็คก็ทำให้สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จีนประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ คน ต้องตีฝ่าตาข่ายของคณะชาติอันประกอบด้วยบ้อมที่ค่อย ๆ บีบรัดพวกตนออกไปในเดือนตุลาคม ๑๙๔๓ และเริ่มการเดินทางวิบากของพวกตน

ความเป็นปึกแผ่นแน่นแฟ้นผิดธรรมดากระหว่างผู้สนับสนุนเม่านั้น เกิดจากการลี้ภัยอันน่าอัศจรรย์นี้ กำลังฝ่ายพรรคคอมมิวนิสต์จีน เคลื่อนตัวอย่างรวดเร็วในตอนกลางคืนผ่านขุนเขาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ และสามารถทำระยะทางได้ ๕,๐๐๐ ไมล์หรือกว่านั้น ด้วยการเดินข้ามเทือกเขา ๑๘ เทือก แม่น้ำ ๒๔ สาย ภายในเวลาประมาณหนึ่งปี มาถึงตอนนั้นเท่านั้น ที่พวกผู้นำซึ่งได้รับการฝึกโดยโซเวียตรัสเซียต้องยอมรับความเป็นใหญ่ของเม่าในพรรคคอมมิวนิสต์จีน เพราะไม่อาจติดต่อทางวิทยุกับมอสโก และต้องพึ่งองค์การของเม่า ถึงแม้จะมีผู้เสียชีวิตจำนวนมากระหว่างการเดินทางวิบากก็ตาม พวกที่รอดมาได้ก็มีความทรหดในการรบ ชินต่อภัยอันตรายและความยากลำบาก ซึ่งบัดนี้เป็นที่เลื่องลือกัน

ไปแล้ว จากการทดสอบความอดทนครั้งนี้ พรรคคอมมิวนิสต์จีนก็ปรากฏตัวขึ้นในตอนปลายปี ค.ศ. ๑๙๓๕ ที่มณฑลชานซี ทางชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือของจีน ใกล้กับสหภาพโซเวียตมากขึ้น และยังมีแก่นกลางของพรรคอยู่ไม่เสียหาย รวมกันอยู่ภายใต้เมฆพวกรวมมิวนิสต์สถาปนาเอียนอันเป็นเมืองหลวงของตนขึ้นในปลายปี ค.ศ. ๑๙๓๖ และก็พร้อมที่จะฉวยโอกาสใหม่ ๆ เมื่อรวมกองทัพชานซีภายใต้ผู้นำท้องถิ่น คือ เกากัง เข้าด้วยแล้วกองทัพแดงก็มีทหารอยู่ประมาณ ๕๐,๐๐๐ คน ซึ่งอยู่ใต้การควบคุมของพรรคที่มีการรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลางตามแบบของเลนิน

สภาพแวดล้อมทางการเมืองในจีนตอนนั้น ให้โอกาสกับพรรคคอมมิวนิสต์จีนอีกครั้งหนึ่ง นับแต่ปี ค.ศ. ๑๙๓๑ มาแล้ว ความพยายามของรัฐบาลนานกิงที่จะรวมประเทศด้วยกำลังทหาร และการรุกรานของญี่ปุ่นที่มีมาตลอดได้ไปบั่นทอนกำลังของรัฐบาลกลาง ทำให้ต้องใช้ทรัพยากรของตนไปในทางทหารมากกว่าที่จะใช้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ หรือการบูรณะชนบท หลังจากปี ค.ศ. ๑๙๓๗ เป็นต้นไป รัฐบาลคณะชาตินี้ก็ต้องเพิ่มกำลังทหารมากยิ่งขึ้น แต่อำนาจส่วนกลางของรัฐบาลนี้ก็อ่อนแอลงเมื่อเทียบกับกำลังตามภูมิภาค และการบริหารพลเรือนก็อ่อนเปลี้ย เพราะต้องลี้ภัยไปในตอนในของประเทศและเพราะภาวะเงินเฟ้อ ขณะเดียวกันนั้นสงครามก็ทำลายสังคมจีนเดิมจนเป็นผุพัง การอพยพผู้ลี้ภัยนับล้านและการเกณฑ์ทหารเป็นล้าน ๆ คน ทำให้ครอบครัวและชุมชนทั้งชุมชนต้องแยกกัน การเคลื่อนทหารและข้าราชการข้ามดินแดนทำให้โครงสร้างของอำนาจในภูมิภาคแตกร้าวอีกด้วย ขณะที่สงครามทำให้มีเป้าหมายของชาติร่วมกัน ความเบื่อหน่ายสงครามก็ทำให้เกิดความปรารถนาสันติภาพ และระเบียบใหม่ขึ้นอย่างท่วมท้น

การจัดทำสงครามเพื่อต่อต้านการรุกราน

การที่ญี่ปุ่นพิชิตเส้นทางคมนาคมและเมืองใหญ่ ๆ ทางตอนเหนือของจีนนั้น ไปทำลายโครงสร้างของรัฐบาล แต่ก็ยังคงเป็นการพิชิตที่ผิวเผิน ในตอนเหนือของประเทศจีนนั้น ไม่มีแนวรบเพื่อป้องกันที่มั่นทางภูมิศาสตร์มากนัก เหมือนกับทางภาคกลางของพวกคณะชาติ แต่มีแนวทางสังคมอยู่ทั่วไปที่ประชาชนอาจต่อต้านได้ รถถังและรถบรรทุกของผู้รุกรานซึ่งมีเครื่องบินนำหน้าสามารถเข้าได้ถึงทุกหมู่บ้าน เพื่อสังหารชีวิตและเผาทำลายปล้นสะดมและข่มเหงน้ำใจ แต่มีน้อยครั้งที่สามารถอยู่ในหมู่บ้านเหล่านั้นได้ การต่อต้านกลายเป็นวิถีชีวิตของชาวนาในภาคเหนือของจีนตลอดสงครามเป็นเวลาแปดปี การต่อต้านนี้ทำให้ชาวนามีบทบาททางการเมืองอย่างไม่เคยมีมาก่อน และก็ไหวตัวต่อองค์การของผู้รักชาติ พรรคคอมมิวนิสต์จีนต้องให้ความสำคัญกับการอยู่รอดของกลุ่มตน ความเคร่งครัดต่อลัทธิระหว่งการเดินทางวิบาก แต่มาในสมัยเอียนอัน (ค.ศ. ๑๙๓๖-๔๕)

พวกนี้ก็ให้ความสำคัญกับการทำสงครามของชาติเพื่อต่อต้านผู้รุกราน มากกว่าการต่อสู้ระหว่างชนชั้น

แนวร่วมซึ่งรัฐบาลคณะชาติตกลงตั้งขึ้นร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์จีนในปี ค.ศ. ๑๙๓๗ ไม่ช้าก็กลายเป็นการพักรบที่ยังมีการติดอาวุธ และมีความหวาดระแวงกัน พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้สัญญาว่าจะสนับสนุน หลักสามประการ ของซุนยัตเซ็น เลิกใช้อาวุธต่อต้านและเลิกการต่อต้านเจ้าของที่ดิน เปลี่ยนการปกครองท้องถิ่นของตนให้เป็นประชาธิปไตย และนำกองทัพแดงเข้าอยู่ใต้บังคับบัญชาของรัฐบาลคณะชาติในนามว่า กองทัพสายที่แปด แต่อันที่จริงแล้ว พรรคคอมมิวนิสต์จีนกลับค่อย ๆ กลายมาเป็นรัฐบาลในภาคเหนือของจีนโดยทั่วไป เป็นกลไกเดียวที่ประสานงานระหว่างขบวนการท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งบางขบวนการก็เคยเป็นอิสระมาในตอนที่ พรรคคอมมิวนิสต์จีนทำได้เช่นนี้ก็โดยการฉวยประโยชน์จากการต่อต้านญี่ปุ่น ที่ประชาชนให้การสนับสนุนและโดยการขยายตัวเข้าไปในสุญญากาศของอำนาจ

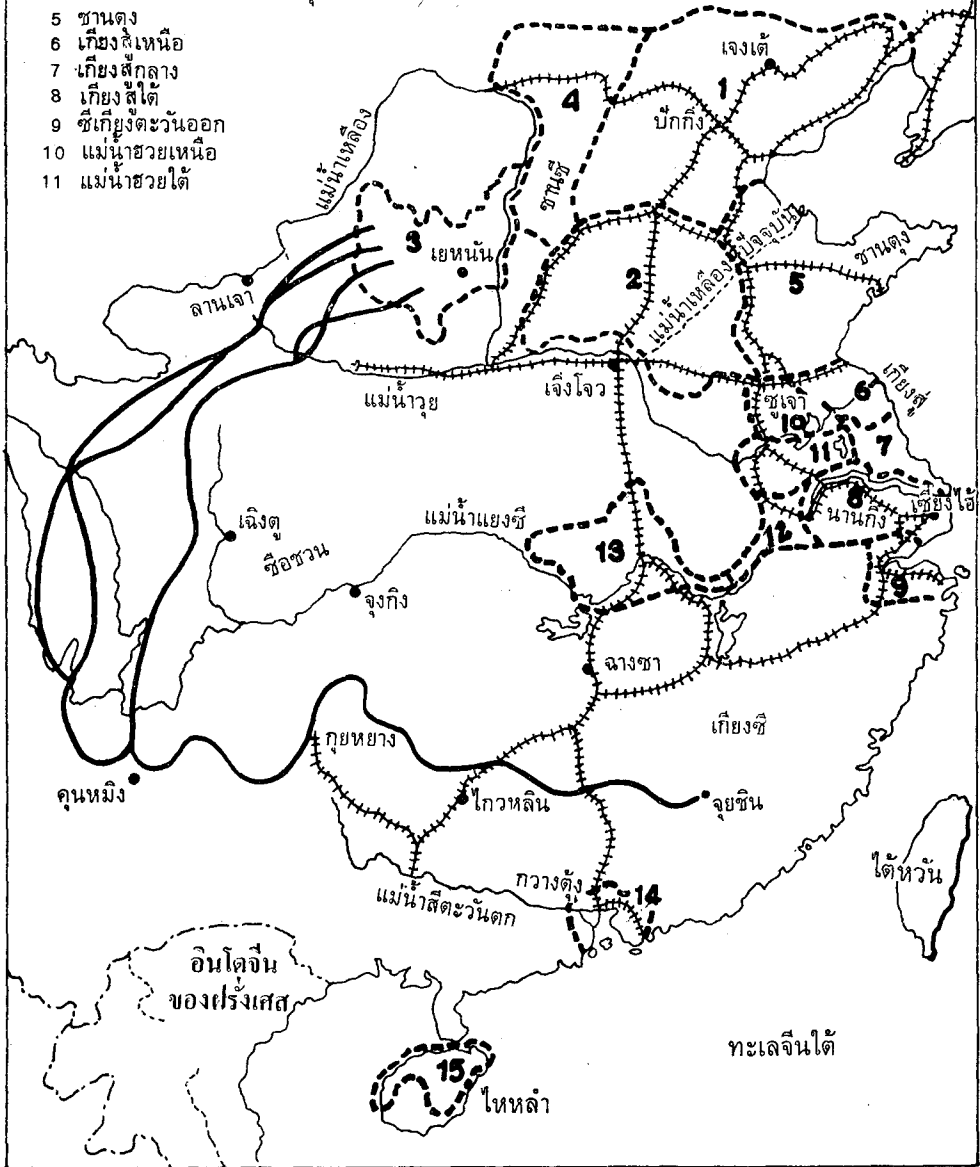
กำลังรบของพรรคคอมมิวนิสต์จีนจากเถียนอัน ซ้ำมแม่น้ำเหลืองเข้าไปในมณฑลชานซี จากนั้นก็เข้าไปในที่ราบภาคเหนือของจีนและข้ามเข้าไปในชานตุง ในปี ค.ศ. ๑๙๓๗ พวกคอมมิวนิสต์ก็เริ่มสร้างกองทัพที่สี่ของตนขึ้นใหม่ ในบริเวณตอนล่างของแม่น้ำแยงซี ตามที่ตกลงไว้กับพวกคณะชาติ ใช้กำลังที่ตกหล่นอยู่ในเถียงซี ในทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ คอมมิวนิสต์จีนก็เข้าร่วมกับพวกผู้รักชาติในท้องถิ่นในปี ค.ศ. ๑๙๓๘ ตั้งรัฐบาลภูมิภาคชายแดนชานซี — เหนอเป่ย์ — ซาฮาร์ ขึ้น เป็นหน่วยปกครองที่แยกออกมาต่างหาก บริเวณฐานปฏิบัติการอื่น ๆ ซึ่งมีอยู่ภายในตาข่ายทางรถไฟที่ฝ่ายศัตรูยึดครองอยู่นั้น เป็นดินโจรในอดีต เช่น ฉนวนบริเวณชายแดนเหนอเป่ย์กับเหนอหนั้น ซึ่งเชื่อมชานซีกับชานตุงเข้าด้วยกันนั้น เป็นบริเวณปฏิบัติการของพวกกบฏเหียนในทศวรรษ ๑๙๖๐ หรือทุ่งเหลียงชานในภาคตะวันตกของชานตุง ก็เป็นที่ซ่องสุมของวีรบุรุษโจรในวรรณคดี ดุษู่จู้ฉวน ในศตวรรษที่ ๑๒ เมื่อมาถึงตอนปลายสงคราม พวกคอมมิวนิสต์จีนก็มีฐานปฏิบัติการ ๑๙ แห่งด้วยกันในรายการของตน ส่วนใหญ่เรียกว่า “บริเวณที่ได้รับการปลดปล่อย” ซึ่งรวมประชากรทั้งหมดได้ประมาณ ๕๐ ล้านคน กำลังรบตามแบบกับแบบกองโจร ก็เพิ่มขึ้นเป็นสิบเท่า ถ้าเราสมมติเอาว่ามีอยู่ทั้งหมดเพียง ๕๐๐,๐๐๐ แทน ๙๐๐,๐๐๐ คน ตามที่เมาอ้างและนอกจากนี้แล้ว ก็ยังมีกำลังทหารรักษาดินแดนตามหมู่บ้านอีกประมาณสองล้านคน รัฐบาลคณะชาติไม่เคยมีอำนาจตามท้องถิ่นในภาคเหนือของจีนเป็นส่วนใหญ่ และก็หมกมุ่นอยู่กับปัญหาของตนเอง ดังนั้น จึงไม่อาจขัดขวางการขยายอำนาจทางการปกครองของ

ความเจริญของพรรคคอมมิวนิสต์จีน

— เส้นทางสายวิบาก ค.ศ. 1934-1935

“บริเวณปลดปล่อยที่พรรคคอมมิวนิสต์ตั้งในต้นปี ค.ศ. 1944 (แต่ครอบคลุมเพียงส่วนเดียว)”

1 เขตแดนระหว่างชานซี—เหอเป่ย์—ชานฮาร์	12 อันฮุยภาคกลาง
2 เขตแดนระหว่างเหอเป่ย์—เหอหนาน	13 หูเป่ย์—อันฮุย
3 เขตแดนระหว่าง สันซี—กันส —หนิงเซี่ย	14 กวางตุ้ง
4 เขตแดนระหว่างชานซี—ซุ่ยหยวน	15 ไทหล่า
5 ชานตง	
6 เกียงสีเหนือ	
7 เกียงสีกลาง	
8 เกียงสีใต้	
9 ซ้เกียงตะวันออก	
10 แม่น้ำฮวยเหนือ	
11 แม่น้ำฮวยใต้	

พวกคอมมิวนิสต์ได้ แม้แต่ในบริเวณทางตอนล่างของแม่น้ำแยงซีตรงภาคเหนือของมณฑล
เกียงสู

พวกคอมมิวนิสต์จีนทำการระดมกำลังประชาชนอย่างกว้างขวางโดยได้รับคำสั่งการ
จากเมืองเยียนอัน ทั้งนี้ใช้การต่อต้านญี่ปุ่นเป็นข้ออ้าง พวกคอมมิวนิสต์จีนต้องแข่งขันกับ
พวกก๊กมินตั๋งและผู้รักชาติอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ เพื่อที่จะได้ความสนับสนุนจากชาวนา
นอกจากนี้ก็ยังต้องแข่งขันกับพวกหุ่นของญี่ปุ่นด้วย พวกคอมมิวนิสต์จีนเรียนรู้วิธีที่จะรวม
การต่อต้านศัตรูของชาติตามแบบของผู้รักชาติ เข้ากับการปฏิวัติสังคมในหมู่บ้าน กองทัพ
ลู่ที่แปดได้รับการฝึกอบรมด้วยการปลุกฝังลัทธิความเชื่ออยู่เสมอโดยฝ่ายการเมือง ให้ช่วย
เหลือและผู้กมิตรกับสามัญชน เพื่อที่จะได้พึ่งคนเหล่านี้ในเรื่องเสบียงอาหาร กำลังคน
การขนส่งและข่าวสาร ทุกแห่งที่กองทัพนี้เข้าไปตั้งอยู่ ก็มีการแต่งตั้งเจ้าพนักงานปกครอง
เพื่อจัดให้มีการปกครองที่เป็นระเบียบเรียบร้อย จากนั้นก็จะสามารถก่อตั้งองค์การเยาวชน
องค์การสตรี และองค์การขนาดใหญ่อื่น ๆ ขึ้น เพื่อปลุกฝังลัทธิความเชื่อกับประชาชน
ทั้งหมด มีการสนับสนุนให้ชาวนาทำหนังสือและเข้าร่วมในการประชุมหมู่บ้าน ในสมาคม
ชาวนา และแม้แต่ร่วมในการเลือกตั้ง แทนที่จะบริบททรัพย์สินของพวกเจ้าของที่ดิน รัฐบาล
ภายใต้คอมมิวนิสต์กลับลดรายได้ของพวกนี้ลงโดยทั่วไป ด้วยการนำกฎหมายปี ค.ศ. ๑๙๓๐
ของคณะชาติมาใช้ ซึ่งจำกัดค่าเช่าไม่ให้เกิน ๓๗ ๑/๒ เปอร์เซ็นต์ของผลเก็บเกี่ยว เศรษฐกิจ
ของชาวนาได้รับการกระตุ้น โดยการส่งเสริมการผลิตเพื่อให้มีอาหารและฝ้ายพอเลี้ยงตัว
และสนับสนุนให้มีการร่วมมือกันในหลายระดับ เช่น การแลกเปลี่ยนแรงงานในกลุ่มช่วย
เหลือกันและกัน สหกรณ์เพื่อการขนส่ง และสหกรณ์เพื่ออุตสาหกรรมสินค้าบริโภคขนาดเล็ก

การริเริ่มทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจทั้งหมดนี้ ทำให้ภาคเหนือของจีนกลายเป็น
เป็นบริเวณทดลองเทคโนโลยีใหม่ทางสงครามกองโจร ซึ่งใช้ชนบทที่มีผู้คนหนาแน่นเป็น
ฐานระหว่างสมัยเยียนอันนั้น การทำสงครามอย่างรุนแรงระหว่างชนชั้นไม่เหมาะสมกับกาล
เทศะเท่ากับการระดมกำลังอย่างเต็มที่ในการต่อต้านผู้รุกรานต่างชาติ นอกจากนี้แล้วทหาร
เกณฑ์ของญี่ปุ่นก็ไม่มีรู้จักสภาพท้องถิ่น จึงอำนวยความสะดวก ทำให้ง่ายต่อการโจมตีใน
เมืองที่มีการจัดป้องกันหรือในบ้อมยามเสียอีกด้วย แม้ญี่ปุ่นจะเหนือกว่าในด้านกำลังอาวุธ
ก็ถูกชดเชยด้วยการรวมกำลังทางการเมือง ความพยายามทางเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์
ทางสังคมของขบวนการต่อต้าน ซึ่งบัดนี้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพราะความรู้สึกทางชาติ
นิยมที่ทวีขึ้น ความเป็นต่อของญี่ปุ่นนี้ก็เหมือนกับความเป็นต่อของกำลังรบ ที่ได้รับความ
สนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาในบริเวณอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงในสมัยหลัง

มาในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ รัฐบาลของพรรคคอมมิวนิสต์จีนก็ปฏิบัติการอยู่ในบริเวณ ๒๕๐,๐๐๐ ตารางไมล์ ในบริเวณนี้การเดินทางนั้นใช้เท้าคนหรือสัตว์ และการคมนาคมกันอย่างรวดเร็วนั้นก็จำกัดอยู่แต่การใช้วิทยุ สมาชิกพรรคได้ทวีจำนวนขึ้นในสมัยสงครามในปี ค.ศ. ๑๙๓๗ เมื่อบอกว่ามีสมาชิก ๔๐,๐๐๐ คน ในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ ๑,๒๐๐,๐๐๐ คน ส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาและชาวนา การจรรโลงใจ นำทาง และควบคุมการสร้างรัฐภายในรัฐที่มีการกระจายอำนาจในสมัยสงคราม และรักษาพรรคคอมมิวนิสต์จีนให้เป็นพรรคแบบของเลนินที่มีการควบคุมวินัยจากส่วนกลางพร้อมกันไปในั้น เป็นงานที่น่าขยายทีเดียว

เพื่อประกันความเคร่งครัดทางอุดมการณ์ โรงเรียนของพรรคในเอียนอันก็ผลิตนักศึกษาฉบับพัน และในปี ค.ศ. ๑๙๔๒ เมาก็เริ่มขบวนการปฏิรูป “เพื่อแก่นแวนโม่ที่นอกรีต” (เจ็งเฟิง) ในด้านความคิด ในความสัมพันธ์ส่วนตัวทั้งในและนอกพรรค และในการพูดและการเขียน การทำหมิ่นและการตำหนิตัวเองอันยึดเชื้อซึ่งทำกันในกลุ่มเล็ก ๆ กับการสารภาพผิดและการสำนึกผิดในที่ประชุมสาธารณะ กลายมาเป็นวิธีการที่ใช้กันเป็นประจำ เบื้องหลังคำศัพท์ “คติจิตวิสัยนิยม (subjectivism) การนิยมแบ่งแยกนิกาย (sectarianism) และคติรูปนัยนิยม (formalism)” (ซึ่งเป็นความชั่วร้ายสามประการที่ถูกโจมตี) ก็มีความพยายามอย่างแข็งขันที่จะให้การศึกษาใหม่และปลูกฝังวินัยสมาชิกใหม่ ซึ่งยังคงแปดเปื้อนด้วยภูมิหลังแบบเสรีนิยม นิสัยเป็นปัจเจกบุคคล หรือหลักศีลธรรมตามประเพณีเดิม

การปฏิรูปความคิดที่เอียนอัน หมายถึงวาระสุดท้ายของการอับแสงของพวกผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีนที่ยึดในลัทธิเถรวาท คือ พวกนักเรียนนอกที่ได้รับการฝึกอบรมจากมอสโก มาบัดนี้มีการนำเอาลัทธิมาร์กซ์—เลนิน มาปรับใช้กับสภาพที่แท้จริงของชนบทจีน การทดสอบโดยการนำทฤษฎีมาใช้นั้นก็กลายเป็นพื้นฐานของลัทธิเหมา คงข้อความในรัฐธรรมนูญใหม่ของพรรคคอมมิวนิสต์จีนในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ ที่ว่า “ความคิดของเหมาเซตุง อันได้แก่หลักการผสมที่ได้จากประสบการณ์ในทางปฏิบัติของการปฏิวัติจีน” บัดนี้ได้ถูกรวมเข้ากับลัทธิมาร์กซ์—เลนิน เพื่อเป็นการนำทางของพรรค การเติบโตของ “ลัทธิเหมา” นี้แสดงถึงการเปลี่ยนลัทธิคอมมิวนิสต์ให้มีลักษณะเป็นจีนในประเทศจีน ในสมัยที่เกิดลัทธิชาตินิยมยามสงคราม และในขณะที่โซเวียตมีอิทธิพลน้อยที่สุด ความสำคัญสำคัญของลัทธิเหมา ก็คือการสร้างพรรคแบบเลนินขึ้นมาจากพื้นฐานสังคมนิยมชาวนาซึ่งเป็นการแสดง (ที่ขัดกับทฤษฎีของตนเอง) ว่าพรรคคอมมิวนิสต์จีนนั้นอันที่จริงแล้วไม่ต้องพึ่งชนชั้นกรรมาชีพ

นโยบายของพรรคที่มีไว้แกล้งแก่ประชาชนในสมัยเอียนอัน ระบุไว้ในบทความของเหมาในปี ค.ศ. ๑๙๔๐ ชื่อ ว่าด้วยประชาธิปไตยแบบใหม่ เป็นเอกสารโฆษณาชวนเชื่อที่มุ่งใจเอกสารนี้ให้เหตุผลสนับสนุนการตั้งแนวร่วมในปี ค.ศ. ๑๙๓๗ ว่าเป็นเรื่องชั่วคราว และยืนยัน

งานของพรรคในระยะยาว ประชาธิปไตยใหม่มุ่งที่จะพัฒนารัฐ “ประชาธิปไตย” แบบหนึ่ง
ขึ้น ซึ่งปกครองร่วมกันระหว่างชนชั้นนักปฏิวัติต่าง ๆ ภายใต้ “ความเป็นใหญ่ของชนชั้น
กรรมมาชีพ” (ซึ่งผิดกับทั้ง “เผด็จการโดยชนชั้นกรรมมาชีพ” ในสหภาพโซเวียตหรือประชา
ธิปไตยของตะวันตก ซึ่งถือว่าเป็น “เผด็จการโดยชนชั้นกลาง” ต่อจากนั้นก็ก้าวไปสู่
“ระบอบสังคมนิยม” ชั้นที่สอง เพื่อที่จะจูงใจผู้ฟังที่ไม่ได้นิยมลัทธิมาร์กซ์ เขาก็อ้างว่าเขา
เป็นทายาทของซุนยัตเซ็น และชี้ให้เห็นได้อย่างเชี่ยวชาญว่าขบวนการวันที่ ๔ พฤษภาคมนั้น
คือ จุดเริ่มของลัทธิคอมมิวนิสต์จีน ขณะเดียวกันสำหรับพวกที่นิยมลัทธิมาร์กซ์ เขาก็อ้าง
ตนว่าเป็นผู้ช่วยสร้างลัทธิคอมมิวนิสต์ เป็นนักคิดริเริ่มคนหนึ่งเช่นเดียวกับมาร์กซ์ เองเกลส์
เลนินและสตาลิน ถึงแม้ว่าอันที่จริงแล้ว “ความริเริ่ม” ของเขาจะเป็นในทางปฏิบัติเป็น
สำคัญ หาใช่ทางทฤษฎีไม่

ความสามารถในการจัดองค์การของพวกคอมมิวนิสต์ ความเป็นนักนิยมความเสมอ
ภาค ความมีเหตุมีผล และความรู้จักสัดส่วนประมาณ ศรัทธาอันซึกหัวและความเชื่อ
ว่าตนจะมาโปรดโลก ทั้งหมดนี้ช่วยทำให้ลัทธิใหม่ของสามัญชนนี้แพร่หลายไป เป้าหมาย
ของ “การปลดแอก” ก็คือ ทำให้มวลชาวนาจีนตื่นตัวและเข้ามามีบทบาทแข่งขันทางการเมือง
ขบวนการทางวัฒนธรรมของพรรคคอมมิวนิสต์จีนเน้นศิลปะทางการแสดงภาพ ในแบบภาพ
พิมพ์ไม้ ซึ่งจะสามารถผลิตได้ในราคาถูกเพื่อนำออกไปเผยแพร่กับมวลชนอย่างกว้างขวาง
นาฏศิลป์สมัยใหม่ของจีน (ฮัวจี้ “ละครพูด”) ซึ่งพัฒนาขึ้นมาในเซียงไฮ้เป็นสำคัญโดยได้รับ
อิทธิพลจากตัวอย่างของต่างชาติ ก็ถูกนำมาใช้เช่นกัน มีการใช้ตัวหนังสือที่คิดแปลงให้ง่าย
เข้าใจ และถึงกับใช้ตัวหนังสือละตินหรือ ละติน-ฮัว เพื่อพิมพ์เรื่องสั้นเกี่ยวกับการปฏิวัติเพื่อ
ใช้สั่งสอน สื่อเหล่านี้ทั้งหมดช่วยเผยแพร่ความเชื่อใหม่ว่า เทคโนโลยีและระบอบสังคม
ใหม่จะสามารถเปลี่ยนชีวิตของชาวนาทุกคนได้ใหม่ รวมทั้งทำให้สมบูรณ์พูนสุขและเป็น
สมัยใหม่ ระหว่างนั้นนักปฏิบัติการของพรรค (กั๊นบู๊ หรือ “cadre”) ก็จะต้องอยู่ในหมู่บ้าน
ทำงานกับชาวนา กินอาหารอย่างชาวนา ใช้ชีวิตอย่างชาวนา คิดอย่างชาวนา เพื่อที่ว่ากา
รปฏิวัติจะได้นำหล่อเลี้ยงจากมวลชนอยู่ตลอดเวลา

แนวความคิดเกี่ยวกับ “การปลดแอก” บัจเจกบุคคลนี้กลายเป็นพลังขับเคลื่อน
ของขบวนการคอมมิวนิสต์ และให้ความชอบธรรมกับระบอบเผด็จการใหม่ของพรรค
ตรรกวิทยาของความขัดกันเป็นดังต่อไปนี้ (๑) การปฏิวัติมีเป้าหมายที่จะให้ชีวิตใหม่กับ
มวลชนเริ่มต้นด้วยการยกฐานะทางเศรษฐกิจ (๒) การยกฐานะนี้จะสำเร็จได้ด้วยการใช้
อำนาจทางการเมืองอย่างเด็ดขาดเท่านั้น และต้องเป็นอำนาจที่พอเพียงที่จะเปลี่ยนระบอบ
เดิมได้ (๓) อำนาจทางการเมืองไม่อาจได้มาโดยปัจเจกบุคคลที่ไม่ได้ประสานงานกัน แต่

ด้วยการรวมกันเข้าที่รวมศูนย์อำนาจในพรรค (๔) พรรคจะมีประสิทธิภาพได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกยอมอยู่ในวินัยของพรรคอย่างเด็ดขาดเท่านั้น มีการอ้างว่าในที่ประชุมพรรคนี้ทุกคนอาจมีเสียงได้ แต่เมื่อพรรคตัดสินใจแล้ว ทุกคนก็ต้องเชื่อฟังนโยบายนั้น พรรคกลายเป็นมีลักษณะของสิ่งที่มีชีวิตและดำเนินอยู่ และมีบทบาทในประวัติศาสตร์ พรรคอยู่นอกเหนือปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลจะสมปรารถนาได้ก็โดยการเข้าร่วมในขบวนการของพรรคเท่านั้น

การเจรจาและชัยชนะในสงครามกลางเมือง

มีเหตุการณ์เกิดขึ้นในกองทัพใหม่ที่สี่ในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๔๑ เมื่อกองทัพคณะชาติต่อสู้กับทหารของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ซึ่งถูกกล่าวหาว่าล้ำเขตทางตอนใต้ของแม่น้ำแยงซี การต่อสู้ดำเนินไปเป็นเวลาแปดวัน หลังจากเหตุการณ์นั้นแล้ว ฝ่ายรัฐบาลก็ปิดล้อมบริเวณของพรรคคอมมิวนิสต์จีนในทางตะวันตกเฉียงเหนืออย่างแข็งขันยิ่งขึ้น และคนทั่วไปก็กลัวว่าจะเกิดสงครามกลางเมืองขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ทั้งรัฐบาลที่จงกิงและเอียนอันต่างก็แสดงปฏิกริยาโดยสัญญาว่าจะหาทางแก้ความขัดแย้งกันด้วยวิธีการทางการเมืองแทนทางทหาร มาตอนนั้นเมาก็ประกาศว่า โดยที่จีนยังอยู่ในระยะ “การปฏิวัติเป็นประชาธิปไตยแบบชนชั้นกลาง จีนจึงต้องการรัฐบาลใหม่ที่เป็นประชาธิปไตย อันเป็นแบบรัฐบาลผสมซึ่งรวมพรรคทุกพรรคและผู้แทนที่ไม่ถือพรรคถือพวก” เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนมีการประชุมพรรคครั้งที่เจ็ด ในเดือนเมษายนถึงมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๔๕ ซึ่งนับเป็นครั้งแรกตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๒๘ เป็นต้นมา^๑ พรรคนี้ก็ปรับปรุงยุทธวิธีของตนสำหรับสมัยหลังสงคราม โดยหันไปยึดนโยบายที่ยืดหยุ่น คือ “รัฐบาลผสม” นโยบายนี้อาจหมายถึงรัฐบาลผสมที่รวมพรรคก๊กมินตั๋ง ดังที่จะมีการเสนอในปี ค.ศ. ๑๙๔๖ หรือรัฐบาลผสมกับพรรคขนาดเล็กๆ และพวกเสรีนิยม เพื่อต่อต้านพวกก๊กมินตั๋ง ดังจะทำสำเร็จในปี ค.ศ. ๑๙๔๙ การจะเข้าร่วมในรัฐบาลผสมกับฝ่ายใดนั้นขึ้นกับความเหมาะสม ระหว่างนั้นนโยบายนี้ก็เป็นที่พอใจเป็นพิเศษของพวกปัญญาชนหัวสมัยใหม่ แต่ไม่สมหวังในจีนเสรี คืออาจารย์ นักศึกษา นักหนังสือพิมพ์ พวกที่รู้หนังสือและได้รับการฝึกฝนทางเทคนิค พวกนี้คือทรัพยากรพื้นฐานในการบูรณะปฏิสังขรณ์หลังสงคราม

^๑ การประชุมพรรคคอมมิวนิสต์จีน ครั้งที่หนึ่ง กรกฎาคม ๑๙๒๑ (เซียงไฮ้) ครั้งที่สอง พฤษภาคม ๑๙๒๒ (หวังโจว) ครั้งที่สาม กันยายน ๑๙๒๓ (กวางตุ้ง) ครั้งที่สี่ มกราคม ๑๙๒๕ (กวางตุ้ง) ครั้งที่ห้า เมษายน ๑๙๒๗ (อันไค้) ครั้งที่หก กรกฎาคม ๑๙๒๘ (มอสโค) ครั้งที่เจ็ด เมษายน ๑๙๔๕ (เอียนอัน) ครั้งที่แปด กันยายน ๑๙๕๖ (ปักกิ่ง) ครั้งที่แปด วาระที่สอง พฤษภาคม ๑๙๕๘ (ปักกิ่ง)

พวกนักการทูตอเมริกันก็เห็นอันตรายในการแข่งขันกัน ระหว่างพรรคก๊กมินตั๋งกับ พรรคคอมมิวนิสต์จีน การแข่งขันกันนี้อาจไปถ่วงความพยายามในการทำสงครามเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น และในที่สุดก็อาจเปิดโอกาสให้รัสเซียเข้ามาหนุนหลังพวกคอมมิวนิสต์ในการต่อต้านรัฐบาลคณะชาติ ฝ่ายอเมริกันจึงมุ่งที่จะให้จีนร่วมกำลังกันทำสงคราม โดยมี “คณะมนตรีสงคราม” ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนของทั้งสองฝ่าย นอกจากนี้ก็มุ่งที่หลีกเลี่ยงสงครามกลางเมืองโดยสนับสนุนให้มีการตกลงทางการเมือง ซึ่งเจียงไคเช็คก็ได้สัญญาจะทำตั้งแต่เดือนกันยายน ปี ค.ศ. ๑๙๔๓ มาแล้ว และขณะเดียวกันนั้นก็ส่งเสริมสร้างสถานะของรัฐบาลคณะชาติโดยเสริมกำลังกองทัพ และจัดให้มี “การปฏิรูป” เพื่อขยายฐานอำนาจของรัฐบาลนี้ เป็นที่น่าเสียดายว่าโครงการดั้งเดิมของอเมริกาในปี ค.ศ. ๑๙๔๓ ต้องถูกเหตุการณ์ต่างๆ บั่นทอนลง โครงการดังกล่าวก็คือการช่วยให้จีนคณะชาติเป็น “มหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่” (ที่สำคัญก็คือ การปรับปรุงกองทัพให้ทันสมัยโดยนายพลโจเซฟ สติลเวลด์ ผู้ดำรงตำแหน่งเสนาธิการสูงสุดของเจียง) การโจมตีญี่ปุ่นกลับทำกันทางทะเลข้ามมหาสมุทรแปซิฟิก แทนที่จะใช้จีนเป็นฐานโจมตีตั้งที่คาบไต้หวันตอนต้น ดังนั้น สมรภูมิจีน-พม่า-อินเดีย จึงถูกจัดลำดับความสำคัญรองลงมาและอิทธิพลอเมริกันในจีนก็ลดลง ถึงแม้จะช่วยให้จีนทำสงครามต่อไปได้ วอชิงตันก็มิได้ต่อรองกับเจียง ให้เจียงขยายพื้นฐานทางการเมืองของรัฐบาลคณะชาติออกไปเป็นการแลกกับความช่วยเหลือของอเมริกัน เจียงนั้นอ่อนกำลังลงอย่างมากเพราะการรุกรานของญี่ปุ่น เขาจึงพยายามคำนวณอำนาจส่วนตัวของเขาตามแบบประเพณีเดิม

ภายหลังญี่ปุ่นยอมจำนนในเดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๙๔๕ ฝ่ายอเมริกันก็จัดส่งกองทัพคณะชาติ ๕๐๐,๐๐๐ คน กลับไปยังศูนย์ต่างๆ ตามชายฝั่ง ทั้งทางเรือและทางอากาศ พร้อมกับนั้นพวกคอมมิวนิสต์ ก็เร่งรัดที่จะขยายดินแดนเพื่อเข้าไปรับการยอมจำนนของญี่ปุ่นในภาคเหนือของจีน และสหรัฐอเมริกาที่ส่งทหารญี่ปุ่นกลับประเทศเป็นจำนวน ๑,๒๐๐,๐๐๐ คน แม้แต่ขณะที่สหรัฐอเมริกาเพิ่งจะเริ่มถอนทหารของตนออก สงครามกลางเมืองจีนที่คาบกันล่วงหน้ามาแล้วก็เริ่มขึ้น ด้วยการแข่งขันกันระหว่างพรรคก๊กมินตั๋งกับพรรคคอมมิวนิสต์ที่จะกลับไปยึดครองมณฑลภาคเหนือของจีน

นายพลยอร์ช ซี. มาร์แชล ซึ่งเป็นนายทหารอเมริกันที่มีอาวุโสสูงสุดในสงครามโลกครั้งที่สอง ถูกส่งไปจุงกิงในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๕ เพื่อหาทางยุติสงครามกลางเมืองที่กำลังขยายกว้างออกด้วยวิธีการทางการเมือง ทางเลือกที่เห็นได้อีกทางเดียวออกไปจากสงครามก็คือ การนำเอาพวกคอมมิวนิสต์จีนเข้าไปในโครงสร้างของการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ ทั้งในด้านการเมืองและการทหาร ซึ่งจะทำให้คอมมิวนิสต์จีนมีสถานะคล้ายกับพรรคคอมมิวนิสต์ฝ่ายค้านในยุโรปตะวันตก พรรคคู่แข่งทั้งสองจะมีผู้แทนในรัฐบาลผสม

ที่จัดขึ้นใหม่ภายใต้เจียง จะมีการนำกองทัพของทั้งสองฝ่ายมารวมกันและลดจำนวนลง เมื่อนั้นสหรัฐอเมริกาจะให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ ในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๔๖ กองทัพของทั้งสองฝ่ายก็ออกคำสั่งหยุดยิง และมีการวางแผนสำหรับจัดตั้งรัฐบาลผสม ในเดือนกุมภาพันธ์ก็จะรวมกองทัพเข้าด้วยกัน

ในระหว่างที่อยู่ในจีนนั้น นายพลมาร์แชลพยายามอย่างหนักที่จะวางตัวเป็นกลางในการต่อสู้กับการเมืองในประเทศ และพร้อมกันนั้นก็พยายามจะสนับสนุนความเป็นใหญ่สูงสุดของรัฐบาลคณะชาติ โดยไม่ตกเป็นเครื่องมือของรัฐบาลนี้ การหยุดยิงในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๔๖ ล้มเหลวลงในแมนจูเรียเป็นแห่งแรก ซึ่งเป็นดินแดนอยู่นอกเขตการหยุดยิงเบื้องหลังการเริ่มสงครามกลางเมืองกันอีกในกลางปี ค.ศ. ๑๙๔๖ ก็คือ ความมั่นใจของจีนคณะชาติว่าตนมีอาวุธเหนือกว่า และการที่พวกคอมมิวนิสต์คิดอย่างหลักแหลมแล้วถึงความอ่อนแอของคณะชาติ และถึงแม้สตาลินจะแสดงให้เห็นว่าแทบจะไม่เชื่อว่าพวกคอมมิวนิสต์จีนมีทางจะได้ชัยชนะโดยรวดเร็ว การที่สตาลินเริ่มสงครามเย็นกับตะวันตก ก็ไปช่วยกระตุ้นและให้โอกาสแก่พวกคอมมิวนิสต์จีนที่จะแสวงหาอำนาจ

ภายหลังการรุกรานของญี่ปุ่นเป็นเวลาแปดปีแล้ว ก็เกิดสงครามกลางเมืองขึ้นเป็นเวลา ๔ ปี จากปี ค.ศ. ๑๙๔๖ ถึง ค.ศ. ๑๙๔๙ ซึ่งเป็นสงครามใหญ่สงครามหนึ่งในสมัยใหม่ทางฝ่ายคณะชาติมีผู้พลรวมได้ประมาณสามล้านคนในตอนต้น ฝ่ายคอมมิวนิสต์มีประมาณหนึ่งล้านคน ความช่วยเหลือที่สหรัฐอเมริกาให้กับจีนระหว่างเดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๙๔๕ จนถึงต้นปี ค.ศ. ๑๙๔๘ นั้น ประมาณได้กว่าสองพันล้านดอลลาร์ และนี่เป็นจำนวนนอกเหนือจากจำนวนหนึ่งพันล้านครั้งที่ให้กับจีนระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง โดยอาศัยที่มีอาวุธมากเท่านั้น กำลังของฝ่ายคณะชาติก็กระจายออกไปถึงเมืองใหญ่ ๆ และเมืองหลวงของมณฑล และเข้าไปในแมนจูเรียเมื่อรัสเซียอนุญาตให้เข้าไปได้ในที่สุด แต่มีปัจจัยหลายอย่างที่ไปทำให้กำลังของฝ่ายคณะชาติหมดความหมาย กล่าวคือ กำลังของคณะชาติขยายออกกว้างเกินไป ซึ่งขัดกับคำแนะนำของสหรัฐอเมริกา ฝ่ายทหารภายใต้เจียงไคเช็คไม่ได้อยู่ใต้การควบคุมทางเศรษฐกิจของฝ่ายพลเรือน และไม่เคยตั้งพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่มั่นคงขึ้น การจัดระบบทหารตามแบบอเมริกันขึ้นใหม่หลังสงครามทำให้เกิดความอลเวง พวกกลุ่มว่าเป่าก็คัดค้านผู้บัญชาการและกองทัพของมณฑล โดยเฉพาะอย่างยิ่งของมณฑลกวางสี แผนยุทธศาสตร์ของพวกคณะชาติก็คือจะยึดมั่นเพื่อป้องกันตัว พวกนี้มีความโน้มเอียงไปในทางที่จะสะสมอาวุธยุทธสัมภาระ และคอยให้อีกฝ่ายเริ่มลงมือก่อน ในบางครั้งท่านจอมพลก็เป็นผู้วางแผนยุทธวิธีในสนามจากหนทางไกล การทุจริตในหน้าที่ การเสียชีวิต และการนี้ทหารทำให้กองทัพของฝ่ายคณะชาติอ่อนกำลังลงเรื่อย ๆ

ฝ่ายคอมมิวนิสต์ใช้ยุทธวิธีที่ตรงกันข้าม พวกนี้ปฏิบัติการอยู่ตามบริเวณชนบท
หาทหารจากประชาชน ทำลายทางรถไฟ หลีกเลี่ยงการประจัญบานที่จะเสียเปรียบ จำนวน
คนและอาวุธของพวกนี้ทวีขึ้นจากการหนีทหาร และการระดมแพ้ของพวกคณะชาติ มาใน
เดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๔๘ พวกคอมมิวนิสต์จีนก็มีวีรพล ปีนยาว และปืนใหญ่เท่า ๆ กับพวก
คณะชาติ ในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๔๘ หลังจากที่ได้อ้อมที่ตั้งกองทหารของคณะชาติใน
แมนจูเรียแล้ว ก็บังคับให้ทหารคณะชาติยอมจำนน เป็นจำนวนสามแสนกว่าคน

ระหว่างนั้นความมุ่งหมายของคณะชาติก็ทลายลงในที่มั่นของตน ตามเมืองใหญ่ ๆ
เพราะความหายนะทางเศรษฐกิจระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐบาลจุงกิงได้ค่อย ๆ เพิ่ม
ค่าใช้จ่ายของตน ส่วนรายได้นั้นล้าหลังอยู่ไกล ในปี ค.ศ. ๑๙๕๑ เมื่อรายได้ยังเป็นเพียง
๑๕ เปอร์เซ็นต์ของรายจ่าย รัฐบาลก็เข้าเก็บภาษีที่ดินเป็นผลผลิตและช่วยไม่ให้ข้าราชการ
ต้องอดตายด้วยวิธีจ่ายเงินเดือนเป็นข้าว แต่สถานการณ์ก็เลวร้ายลง ในตอนแรกราคาข้าว
เพิ่มเป็นสองเท่าทุกสองหรือสามเดือน ต่อมาก็เพิ่มทุกสัปดาห์ ในเดือนกันยายน ค.ศ.
๑๙๔๕ ปริมาณธัญพืชที่ผลิตออกมานั้นเป็น ๔๖๕ เท่าของเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๓๗ เมื่อ
สงครามโลกครั้งที่สองยุติลงช่วยให้ทุเลาชั่วคราวระยะเวลาสั้น ๆ เมื่อเงินตราของคณะชาติแพร่
กลับไปทั่วทั้งจีนแต่รัฐบาลยังคงใช้จ่ายในอัตราสูงต่อไป เกิดภาวะเงินเฟ้อฉัตรกรรมมากขึ้น
อีก ราคาสินค้าขึ้นเป็นสองเท่าถึง ๖๗ ครั้งระหว่างเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๔๗ ถึงสิงหาคม
ค.ศ. ๑๙๔๘ และจากนั้นก็เพิ่มขึ้น ๘๕,๐๐๐ ครั้งในหกเดือน ซึ่งทำลายความสนับสนุนเป้า
หมายของคณะชาติเท่าที่ยังเหลืออยู่จนหมดสิ้น

ระหว่างนั้น พวกปัญญาชนก็ไม่พอใจในรัฐบาลมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่ออาจารย์มหา
วิทยาลัยจำนวนมากเข้าร่วมในการเรียกร้องที่มีอย่างแพร่หลาย ให้มีความสงบในประเทศ
และทำการต่อต้านสงครามกลางเมือง พวกคอมมิวนิสต์จีนก็ส่งเสริมความรู้สึกนี้ แต่พวก
ก็กมินตังก็กขวากลับพยายามจะปราบปรามการแสดงความรู้สึกนี้โดยใช้กำลัง แม้แต่ด้วย
การลอบสังหาร เช่น การยิงอาจารย์มหาวิทยาลัยชิงหัวชื่อ เวินอู๋เต๋อ ในเมืองคุนหมิงในกลาง
ปี ค.ศ. ๑๙๔๖ เวินอู๋เต๋อเป็นกวีและผู้รักชาติซึ่งได้รับการศึกษาจากสหรัฐอเมริกา นักศึกษา
จำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ หนีไปเข้ากับพวกคอมมิวนิสต์ ซึ่งในระยะนี้ดูเหมือนจะได้ “อาณัติ
จากสวรรค์”

การปะทะกันแตกหักในสงครามกลางเมือง มีขึ้นในการรณรงค์ครั้งใหญ่เป็นเวลา
สองเดือน ในบริเวณลุ่มแม่น้ำหวายที่เกิดกบฏเหนียนสมัยก่อน เจียงส่งทหาร ๕๐ กองพล
จากจำนวน ๒๐๐ กองที่เหลืออยู่ ไปตั้งที่มั่นอยู่ ณ ที่ราบรอบ ๆ เมืองซูโจว ถึงแม้ว่าฝ่าย
เสนาริการทหารของเขาจะคัดค้านก็ตาม แต่พวกคอมมิวนิสต์นอกจากจะคุมหมู่บ้านต่าง ๆ

ไว้ได้แล้ว ก็ยังสามารถจัดส่งกองทัพขนาดใหญ่และสามารถล้อมกองทหารคณะชาติซึ่งมีอาวุธอย่างดีจนไม่อาจเคลื่อนย้ายได้ ทั้งนี้ก็โดยการเปิดเดินรถไฟขึ้นอีกขณะที่ตนรุกไปข้างหน้า ในกลางเดือนพฤศจิกายน กองทัพคณะชาติสี่หน่วย มีทหารประมาณ ๓๕๐,๐๐๐ คน ก็ถูกตัดขาดและถูกล้อมอยู่ ณ ที่ราบนั้น ในปลายเดือนธันวาคม ทหารคณะชาติที่ยังเหลืออยู่จำนวน ๑๓๐,๐๐๐ คน จาก ๖๖ กองพลที่ถูกส่งไป ก็ถูกบีบเข้าไปอยู่ในบริเวณ ๖ ตารางไมล์ โดยมีกองทัพปลดแอกประชาชนจำนวน ๓๐๐,๐๐๐ คนล้อมอยู่ ทหารคณะชาติยอมจำนนในวันที่ ๑๐ มกราคม ค.ศ. ๑๙๔๙ ฝ่ายคอมมิวนิสต์อ้างว่าในจำนวนทหาร ๕๕๐,๐๐๐ คนที่คณะชาติสูญเสียไป มี ๒๗,๐๐๐ คนที่ยอมจำนน ความปราชัยครั้งใหญ่นี้ในทุกด้าน ซึ่งรวมทั้งการไม่ร่วมมือกันเพราะความริษยาระหว่างผู้บังคับบัญชาพวกวอเปา ความล้มเหลวในการใช้กำลังทางอากาศซึ่งคณะชาติเป็นฝ่ายผูกขาด ความไม่สามารถที่จะนำอาวุธอเมริกันของตนมาใช้กับฝ่ายศัตรูให้มีประสิทธิภาพ ต่างไปเน้นภาษิตเก่าที่ว่า กำลังอาวุธอย่างเดียวไม่อาจนำชัยชนะมาให้ได้ เทียนสินและบักกิ่งซึ่งถูกตัดขาดมานาน ยอมจำนนในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๔๙ ในเดือนเมษายนพวกคอมมิวนิสต์ก็บุกข้ามแม่น้ำแยงซี ในเดือนพฤษภาคมก็ยึดเซียงไฮ้ได้ ในเดือนตุลาคมก็ไปถึงกวางตุ้ง และในเดือนพฤศจิกายนก็ยึดตราเซี่ยงกิ่ง เจียงไคเช็คและผู้นำรัฐบาลคณะชาติส่วนใหญ่ก็ไปสถาปนาตนขึ้นที่ไต้หวัน

คอมมิวนิสต์จี้รวมอำนาจ

ในบรรดาความยากลำบากทั้งหลายที่เป็นอุปสรรคในการศึกษาการปฏิวัติร่วมสมัยก็คือศัพท์ เป็นต้นว่า ในทศวรรษ ๑๙๕๐ นั้น คำว่า “จีนแดง” กับ “จีนประชาชน” หมายถึงสิ่งเดียวกันแต่มองจากคนละทัศนะ ในตอนต้นทศวรรษ ๑๙๖๐ คำที่ตั้งใจใช้บ่งสภาพความเป็นจริง เช่น “จีนแผ่นดินใหญ่” หรือ “จีนคอมมิวนิสต์” ก็อาจล้าสมัยได้ ประการที่สอง การวางนัยทั่วไปในแง่ของข้อเท็จจริง ซึ่งก็ไม่ใช่ของง่ายในเมื่อจีนมีพลเมืองเท่ากับของยุโรปและสหรัฐอเมริกาด้วยกันนั้น ก็ยังมีอุปสรรคเพราะขาดข้อมูลอีกด้วย การเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการปฏิวัติในจีนหลังปี ค.ศ. ๑๙๔๙ มีขึ้นด้วยการควบคุมข่าวสารและการแสดงความคิดตามแบบของระบอบรวมอำนาจเด็ดขาด ดังนั้น รัฐบาลใหม่นี้จึงสามารถทำให้ทั้งโลกภายนอกและประชาชนของตนเองมองเห็นตนตามมโนภาพของตน แต่ระหว่างที่ทำเช่นนั้น ก็มักเกิดความสับสนกันระหว่างโครงการกับความสำเร็จ ความหวังกับความจริง บางครั้งผู้นำคอมมิวนิสต์เองก็สับสนในเรื่องเหล่านี้

ประการสุดท้าย เกิดความชิงชังโชคชะตาอันน่ารันทดของจีนสมัยใหม่ขึ้นอีกอย่างมาก ภายหลังปี ค.ศ. ๑๙๔๙ และรัฐบาลก็เพิ่งเล็ง “จักรวรรดินิยมอเมริกัน” ว่าเป็นสาเหตุ

สำคัญของปัญหาต่าง ๆ ของจีน ความไม่เป็นมิตรของปักกิ่งนี้ ทำให้สหรัฐอเมริกาเกิดชิงชังความเห็นรุนแรงอันไม่เป็นธรรมนี้อีกต่อหนึ่งด้วย

การที่เราพยายามจะเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง อุตสาหกรรม เศรษฐกิจและสังคม ในหมู่ประชาชนจำนวน ๖๐๐ หรือ ๗๐๐ ล้านคน และก็เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้เอง แต่ก็อยู่ห่างไกลและก็ยากที่จะติดตามสังเกตนั้น เราจำต้องเริ่มต้นด้วยสมมติฐานบางประการ ประการแรกก็คือ ตลอดเวลาหลายศตวรรษมาแล้ว รัฐบาลจีนต้องพยายามที่จะขยายและรักษาเอกภาพของรัฐกับวัฒนธรรมทั่วทั้งอนุทวีปอันกว้างใหญ่ และแตกต่างกันออกไป ความพยายามนี้ทำให้เกิดความเชี่ยวชาญในการควบคุมทางทหาร สังคมและอุตสาหกรรมจากส่วนกลาง และทำให้เกิดการบริหารระบอบข้าราชการขนาดใหญ่ คอมมิวนิสต์จีนได้รับช่วงประเพณีการปกครองซึ่งมีศูนย์กลางที่ปักกิ่ง อันเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ สมาชิกพรรคก็เหมือนกับข้าราชการผู้คงแก่เรียน ที่ได้รับการฝึกอบรมให้นำหลักการของขงจื้อไปปฏิบัติในนามของพระเจ้าจักรพรรดิ คือ สมาชิกปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพให้พรรคคอมมิวนิสต์จีนในบริเวณที่ห่างไกลออกไป ประสิทธิภาพนี้มีสัดส่วนตามประมาณกับการฝึกอบรมในลัทธิมาร์กซ์-เลนิน และความคิดของเมาเซตุงที่พวกนี้ได้รับ

ประการที่สอง องค์ประกอบของอำนาจส่วนกลางที่อยู่ในมือของเมาเซตุงหลังปี ค.ศ. ๑๙๔๙ นั้น ได้สะสมกันมาหลายสิบปีแล้ว ไม่เฉพาะแต่ในประสบการณ์เป็นเวลา ๒๘ ปีของพรรคคอมมิวนิสต์จีนก่อนการมาถึงอำนาจเท่านั้น แต่ในประสบการณ์ของชาวจีนส่วนรวม ยุคขุนศึกและยุคการปฏิวัติของจีนคณะชาติ ซึ่งตามมาด้วยการรุกรานของญี่ปุ่นเป็นเวลา ๘ ปี และสงครามกลางเมืองอีก ๔ ปี ได้ทำให้ประชาชนทั่วประเทศปรารถนาการรวมศูนย์อำนาจ ผู้นำที่เข้มแข็ง ความสงบและความเรียบร้อย รูปแบบและวิธีการของระบอบใหม่ก็ได้พอกพูนขึ้นมาเช่นกัน นั่นก็คือ ระบบเผด็จการของพรรคตามแบบของเลนิน ซึ่งพรรคทั้งสองได้นำมาใช้ หลักศีลธรรมและการจัดองค์การในแบบที่มุ่งผลทางปฏิบัติของเยาเวซน นักศึกษา ซึ่งได้พัฒนามาตั้งแต่สมัยเริ่มต้นของสมาคม วาย. เอ็ม. ซี. เอ. ในประเทศจีนและสมัยการปฏิรูปในทศวรรษ ๑๙๕๐ เทคนิคในการปรับปรุงทางด้านวัตถุตามหมู่บ้าน อันได้แก่ การบรรเทาทุกข์ภัย มาตรการทางสาธารณสุข การปราบแมลงวัน การขุดบ่อ การปลูกต้นไม้ การปรับปรุงพืช โครงการบูรณะชนบททั้งหมด ซึ่งย้อนกลับไปถึงการเริ่มต้นโดยพวกนักสอนศาสนาในศตวรรษที่ ๑๙ และขบวนการให้การศึกษาแก่มวลชน ขณะเดียวกันนั้นก็ยังมีจิตใจที่จะอุทิศตนเพื่อประเทศเหนือสิ่งอื่นใด ซึ่งก็ไปจรรโลงใจให้มีการใช้วิธีการใหม่ ๆ เหล่านี้ จิตใจดังกล่าวรวมกับอุดมคติการเป็นพลเมืองที่เหลียงฉีเซาเสนอขึ้น สวัสดิการของ “ประชาชน” ที่ซุนยัตเซ็นเรียกร้องให้มี และเกียรติยศของชาติที่เจียงไคเช็ค

เคยแสดงตนเป็นตัวแทนเป็นต้น พัฒนาการเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วอาจจัดเข้าเป็น “การเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่”^๑ ในบางแง่

การมองแบบนี้อาจชี้ไปในทำนองว่า รัฐบาลใหม่ในปีก๊กนั้นไม่มีการรวมศูนย์อำนาจมากเท่ากับที่ตนอยากจะทำ และมี รัฐบาลนี้เป็นผลิตผลของลัทธิมาร์กซ์-เลนิน อย่างบริสุทธิ์น้อยกว่าที่อ้าง ความสำเร็จของรัฐบาลใหม่นี้ ไม่ใช่ความสำเร็จในการคิดค้นส่วนประกอบทั้งหมดของระบอบใหม่เท่ากับเป็นความสำเร็จในการนำเอาส่วนต่าง ๆ นั้นมาประกอบกันเข้า โดยมีการควบคุมจากส่วนกลางอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน ซึ่งมาบังคับทำได้ เพราะทฤษฎีและวิธีปฏิบัติของคอมมิวนิสต์ จะอย่างไรก็ตาม ผลที่ได้นั้นก็ก็เป็นประสบการณ์ที่ใหม่มากของจีน

การจัดระบบการควบคุมทางการเมือง

การเข้ายึดอำนาจทางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ใช้เวลาหนึ่งปีครึ่ง จากปลายปี ค.ศ. ๑๙๔๘ จนกระทั่งยึดครองแผ่นดินใหญ่ทั้งหมดและเกาะไหหลำ ได้ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๕๐ ระหว่างนี้ก็มีการประกาศสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนขึ้นที่ปักกิ่งในวันที่ ๑ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๔๙ เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์เข้าครอบครองก็ยังคงให้เจ้าหน้าที่บริหารท้องถิ่นเกือบทั้งหมดอยู่ในตำแหน่งต่อไป โดยผิวเผินแล้วเจ้าหน้าที่ของพรรคเวลานี้ ช่วยทำให้การเข้าครองอำนาจนี้ดูมีบรรยากาศที่รื่นเริง โดยประกาศว่ามีสันติภาพและ “การปลดแอก” โดยทั่วไปแล้ว ทหารก็ประพฤติตนอย่างยังมีมือ นี่เป็นระยะตั้งหน้าผิงพระจันทร์ ชาวจีนที่ได้รับการฝึกอบรมในต่างประเทศก็กลับมาช่วยสร้างประเทศของตน

ในสองสามปีแรก พรรคคอมมิวนิสต์จีนประกาศที่จะจัดพวกก๊กมินตั๋ง และจัดตั้งรัฐบาล “ผสม” ขึ้นแทน ปฏิสังขรณ์เศรษฐกิจ และปฏิรูปกองทัพกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของจีน คำแถลงของเขาในวันที่ ๑ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๔๙ เรื่อง “เผด็จการแบบประชาธิปไตยของประชาชน” เสนอหลักการที่ว่า รัฐบาลใหม่ควรเป็น “รัฐบาลผสมของนักประชาธิปไตย” ภายใต้การนำของคอมมิวนิสต์ และในขณะเดียวกัน ก็เป็นเผด็จการที่มุ่งต่อต้านพวกชนชั้นปฏิบัติกริยาหรือ “ศัตรูของประชาชน” “ประชาชน” นั้นประกอบด้วยชนสี่ชั้น คือ “กรรมกร ชาวนา นายทุนน้อย และนายทุนชาตินิยม” สำหรับชาวนาแล้วก็มีช่องทางอย่างน้อยก็ชั่วคราวหนึ่งที่จะมีทรัพย์สินส่วนบุคคลเป็นที่ดินได้ต่อไป และ

^๑ โบทท์ ๑ เราได้นิยามคำ “การเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่” ไว้กว้างมาก ซึ่งอาจใช้ถึงเอาการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกสมัยใหม่ด้วยแขนงวิชาต่าง ๆ รวมทั้งเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยาและอื่น ๆ เข้าไว้ด้วยกัน แต่ในฐานะเป็นแนวความคิดสำหรับวิเคราะห์นั้น คำนี้ก็ยังไม่แน่นอน และมักจะยกคุณค่าในทางปฏิฐาน (“สมัยใหม่” นั้น “ดี”) กับกระบวนการที่ยังควรต้องได้รับการประเมินคุณค่า โดยผู้สังเกตการณ์ประวัติศาสตร์แต่ละคน

สำหรับพวกชนชั้นกลางก็อาจมีอุตสาหกรรมส่วนหนึ่งที่เป็นของเอกชน นี่เป็นการนำเอาความคิดดั้งเดิมเกี่ยวกับ “ประชาธิปไตยใหม่” ออกปฏิบัติโดยที่ผู้ใดก็ตามอาจถูกย้ายไปเป็นพวกปฏิกริยา หรือ “ศัตรูของประชาชน” ด้วยการตัวปลายปากกาเท่านั้น โครงสร้างแบบนี้ก็ทำให้มีวิธีคัดตัวบุคคลที่ไม่ยอมอยู่ในแนวทางออกจากประชากร อำนาจในการจัดชนชั้นยังคงอยู่กับพรรคคอมมิวนิสต์

มีการจัดตั้งคณะกรรมการเตรียมการของการประชุมที่ปรึกษาทางการเมืองของประชาชนชั้นที่ปักกิ่งในเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๔๙ คณะกรรมการนี้เป็นตัวแทนในนามของพรรคหรือกลุ่ม ๒๓ กลุ่มด้วยกัน การประชุมที่ปรึกษาทางการเมืองของประชาชนนั้นมีขึ้นในเดือนกันยายน เป็นเวลา ๑๐ วัน มีผู้แทนเข้าประชุม ๖๖๒ คน ที่ประชุมออกโครงการร่วม อันได้แก่การแถลงเป้าหมายของรัฐบาลผสมใหม่ และออกรัฐธรรมนูญของรัฐบาลกลางของประชาชน ซึ่งทำให้ชนชั้นกรรมากรเป็นผู้นำของสาธารณรัฐโดยที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนเป็นตัวแทนของชนชั้นกรรมากร นี่ก็หมายความว่ารัฐบาลก็จะเป็นเครื่องมือในการบริหารของพรรค มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้น ๔ คณะ และกระทรวง ๓๐ กระทรวง ๑๕ กระทรวงมีหน้าที่เกี่ยวกับกิจการทางเศรษฐกิจ ในคณะกรรมการสูงสุดนั้นมีคอมมิวนิสต์อยู่ ๓๑ คน จากสมาชิกทั้งหมด ๕๖ คน โจวเินไหล ได้เป็นนายกรัฐมนตรี

การปกครองแบบอัตตาริปไตยอันทรงอำนาจนี้ ยังคงปล่อยให้มืพรรคการเมืองขนาดเล็กอยู่ต่อไปราว ๖ พรรค และผู้ที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ก็ได้รับตำแหน่งสำคัญ คอมมิวนิสต์จีนจำต้องใช้ความรู้ความสามารถของชนชั้นสูงส่วนใหญ่ ซึ่งไม่เคยเป็นคอมมิวนิสต์มาก่อน พวกปัญญาชนเสรีนิยมจึงได้รับการเอาอกเอาใจ สามารถใช้ความรู้ความสามารถของตนได้ในขอบเขตหนึ่ง และได้รับตำแหน่งสูง (ทำให้เรานึกถึงราชวงศ์ที่เป็นผู้พิชิตและใช้นักบริหารชาวจีน) นักเรียนนอกจากจะวันตกส่วนใหญ่แล้วก็อยู่ในจำพวกนี้ คนเหล่านี้อุทิศตนให้กับอนาคตของประเทศ ไม่พอใจกับพวกก๊กมินตั๋งมานาน จึงเห็นทางเลือกทางอื่นน้อยมาก

รัฐธรรมนูญที่ประกาศใช้ในปี ค.ศ. ๑๙๕๔ ลดบทบาทของพวกที่ไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์ลง ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการปกครองใหม่ แต่มีการรวมอำนาจไว้ในปักกิ่งมากขึ้น ภายใต้คณะมนตรีซึ่งไม่ซ้ำก็มีคน ๕ ล้านคนทำงานอยู่ใต้คณะมนตรีนี้ ศูนย์อำนาจแข็งแกร่งยิ่งขึ้นเมื่อมีการยกเลิกทบวงการทหาร—การเมืองประจำภูมิภาค ซึ่งมีอยู่ ๖ ทบวง ทบวงเหล่านี้ถูกจัดตั้งขึ้นระหว่างการเข้ายึดอำนาจ และเงินได้ถูกแบ่งออกตามทบวงเหล่านี้ตั้งแต่นั้นมา หัวหน้าของภูมิภาคอุตสาหกรรมที่สำคัญในทางตะวันออกเฉียงเหนือ (แมนจูเรีย) ก็คือผู้นำมณฑลซานซี ชื่อเกากัง ซึ่งบัดนั้นได้เป็นประธานคณะกรรมการวางแผน

ของรัฐ ในปี ค.ศ. ๑๙๕๔ เกาँगถูกกล่าวหาว่าทำภูมิภาคของตนเป็นอิสระมากเกินไป และมีรายงานว่าเขาฆ่าตัวตาย นี่ก็เป็นกรณีหนึ่งของการขจัดเสี้ยนหนามในหมู่ผู้นำระดับสูงสุด

ขาหยั่งของอำนาจสามขา ก็คือ กองทัพ รัฐบาลและพรรค ต่างก็เป็นระบบที่เป็นอิสระต่อกัน โยงเข้าด้วยกันด้วยผู้นำคอมมิวนิสต์ในคณะกรรมการกลางของพรรค ผู้ที่ใช้อำนาจสูงสุดของสมาชิก ๙๔ คน กับสมาชิกสำรอง ๙๓ คน ของคณะกรรมการกลางนี้ เท่าที่เป็นอยู่ในปี ค.ศ. ๑๙๖๒ นั่นก็คือ สำนักงานการเมือง ซึ่งมีสมาชิก ๑๘ คน และมีสมาชิกสำรอง ๖ คน (ซึ่งอาจร่วมในการอภิปราย แต่ไม่อาจลงคะแนนเสียง) แต่ในขั้นสุดท้ายอำนาจสูงสุดก็อยู่กับคณะกรรมการสามัญของสำนักงานนี้ คณะกรรมการสามัญมีสมาชิก ๗ คน ใต้คณะกรรมการกลางลงไป โครงสร้างของพรรคก็แบ่งลดหลั่นลงไปประมาณ ๘ ชั้น ชั้นสำคัญก็คือทบวงภูมิภาคทั้งหก (ซึ่งตั้งขึ้นอีกในปี ค.ศ. ๑๙๖๐) คณะกรรมการมณฑลหรือที่เทียบเท่า ๒๘ คณะ คณะกรรมการประจำอำเภอพิเศษ ๒๕๘ คณะ คณะกรรมการประจำอำเภอ ๒,๒๐๐ คณะ คณะกรรมการประจำคอมมูนประมาณ ๗๔,๐๐๐ คณะ และคณะกรรมการสาขาในหมู่บ้าน โรงงาน โรงเรียนและอื่น ๆ อีกกว่าหนึ่งล้าน คณะ คณะกรรมการจำนวนมากเหล่านี้เป็นผู้ใช้อำนาจการเป็นผู้นำ การดูแล การอุปการะ การควบคุมของพรรค

ที่ขนานกันไปกับโครงสร้างของพรรคก็คือ โครงสร้างของรัฐบาลและสมาชิกของพรรคก็อยู่ในรัฐบาลด้วย รัฐบาลคอมมิวนิสต์เอื้อมลงไปได้ต่ำกว่าระดับเดิมที่รัฐบาลก๊กมินตั๋งทำได้ ในด้านดินแดนมีการตั้งสภาผู้แทนประชาชนขึ้นเช่นเดียวกับสภา โซเวียต ในรัสเซีย มีการจัดลำดับเป็นชั้น ๆ จากระดับหมู่บ้านขึ้นไปจนถึงสภาประชาชนแห่งชาติที่ปักกิ่ง ซึ่งมีการประชุมกันครั้งแรกในปี ค.ศ. ๑๙๕๔ สภาปกครองเหล่านี้มีหน้าที่กึ่งสภานิติบัญญัติส่วนใหญ่แล้วใช้เป็นเครื่องหยั่งเสียงและเป็นสายพานสำหรับรับส่งนโยบายจากเบื้องบน สภาเหล่านี้เป็นเวทีให้ประชาชนมีโอกาสได้เข้าร่วมใน “การรวมศูนย์อำนาจแบบประชาธิปไตย” แต่ไม่มีอำนาจอย่างแท้จริงในความหมายของกฎหมายตะวันตก

ที่ตัดข้ามโครงสร้างทางดินแดนของสภาปกครองต่าง ๆ ก็คือ องค์การมวลชนใหม่ ๆ ทั่วประเทศ สมาพันธ์สหภาพกรรมกรแห่งเงินทั้งชาติ ซึ่งตั้งขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๒๒ นั้น มาในปี ค.ศ. ๑๙๕๖ ก็อ้างว่ามีสมาชิกกว่า ๑๓ ล้านคน ในปี ค.ศ. ๑๙๔๙ ก็มีการจัดตั้งองค์การที่ควบคุมกันหลายองค์การ คือสมาพันธ์สตรีประชาธิปไตยเงินทั้งชาติ สมาพันธ์เยาวชนประชาธิปไตย สมาพันธ์คนงานสหกรณ์ และสมาพันธ์วรรณคดีกับศิลปะ นอกจากนี้ ก็มีสมาพันธ์นักศึกษาเงินทั้งชาติ หน่วยยุวชนผู้บุกเบิก และองค์การคล้าย ๆ กันอีกมากที่มีลักษณะ

เฉพาะมากกว่า ในที่สุดในปี ค.ศ. ๑๙๕๓ ก็มีการจัดตั้งสมาคมอุตสาหกรรมและพาณิชย์จีน
ทั้งชาติ สำหรับชนชั้นกลางชาตินิยมที่ยังคงมีอยู่

องค์การมวลชนเหล่านี้ นำปัจเจกบุคคลเข้ามารวมกันตามอาชีพหรือบทบาทในสังคม
ซึ่งรัฐบาลท้องถิ่นที่จัดตามหลักคิดนี้ไม่ได้มองอาจทำได้ องค์การเหล่านี้อยู่ภายใต้การควบคุม
ของสมาชิกพรรคที่มีตำแหน่งสูงสุด และยื่นมือออกไปจัดประชาชนทั่วไปเข้าไปในองค์การ
โดยโครงการและกลไกการบริหารอันกว้างขวาง ประชากรชาวจีนทั้งหมดจึงถูกนำเข้ามาอยู่
ในกลุ่มกิจกรรมไม่กลุ่มใดก็กลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีโครงการประชุม ศึกษา และปลูกปั้น โครงการ
การฝึกอบรมขนาดใหญ่ตามโครงการนี้มีโรงเรียน และศูนย์ปลูกฝังลัทธิ และหาบุคคลที่
มีความสามารถกับนักปฏิบัติการ โครงการสวัสดิการและวัฒนธรรมขององค์การมวลชน
เหล่านี้ประกอบด้วย การประกันแรงงาน ระบบลาพักผ่อนและบำนาญ การสอนอ่านเขียน
หนังสือ โรงพยาบาลสำหรับมารดาและการฝึกพยาบาลผดุงครรภ์ โครงการทั้งหมดนี้มี
ประสิทธิผลในขั้นสุดท้ายก็โดยผ่านหน่วยท้องถิ่นขององค์การ คณะกรรมการประจำย่าน
(ถนน) และกลุ่มเล็ก ๆ ตามสถานที่ทำงาน

องค์การมวลชนเหล่านี้เป็นสถาบันแบบใหม่ในจีน ทำหน้าที่ซึ่งโดยปรมวลภูมิแล้วเป็น
ในทางการเมือง ในฐานะเป็นกิ่งองค์การปกครอง เชื่อมช่องว่างที่มีมานานแสนนานระหว่าง
ประชาชนกับข้าราชการ องค์การเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของกลไกซึ่งนำเอาแนวความคิดเกี่ยวกับ
“สายสื่อมวลชน” มาใช้ กล่าวคือ ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จะต้องใช้การติดต่ออยู่เสมอ
กับมวลชนกรรมกร-ชาวนา เป็นเครื่องนำทาง ประการแรก พวกผู้นำจะต้องได้รายงานที่
ครบถ้วนและแม่นยำจากคนงานของพรรคเกี่ยวกับปัญหาและความคิดเห็นของมวลชน จาก
นั้นก็สั่งนโยบายเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ และในขั้นสุดท้ายก็ดำเนินการให้มวลชนรับนโยบาย
ของตนและนำนโยบายออกปฏิบัติ องค์การมวลชนได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาล และ
ยังมีผู้แทนอยู่ในสภาประชาชนอีกด้วย อันที่จริงแล้วหน้าที่สำคัญขององค์การเหล่านี้ก็คือ
การปลูกฝังลัทธิ องค์การเหล่านี้สามารถหันเหความคิดเห็นทั่วไปได้ด้วยการปฏิบัติงาน
โดยตรงกับประชาชน ด้วยการจัดประชุมหรือการชุมนุมแสดงความคิดเห็น รวมทั้งการ
โฆษณาชวนเชื่อโดยใช้สื่อมวลชน สถานีตำรวจประจำท้องถิ่นก็ใช้คณะกรรมการประจำ
ถนนอีกด้วย คณะกรรมการนี้ไม่ได้มีหน้าที่แต่เพียงส่งเสริมมาตรการทางด้านสวัสดิการ
เท่านั้น แต่ยังมีหน้าที่ส่งเสริมการคอยเผ่าดูแลกันและกัน และการประณามกันในหมู่
เพื่อนบ้านและในครอบครัว เมื่อมีการประสานงานกันในทุกท้องถิ่น กลไกเหล่านี้ทั้งหมดก็
สามารถทำให้ปัจเจกบุคคลทุกคนถูกแรงกดดันจากสาธารณะซึ่งแผ่สำนและนำเกรงขามได้

กลไกที่จะเพิ่มแรงกดดันก็คือการรณรงค์หรือการทุ้มแรง การรณรงค์อาจดูเสมือนว่าเริ่มต้นขึ้นเอง แต่ที่จริงแล้วจะมีขึ้นก็ต่อเมื่อคณะกรรมการกลางของพรรคออกคำสั่งเท่านั้น การรณรงค์จะทำให้กลไกอันมีมาสำหรับการจัดองค์การของพรรคของรัฐและของมวลชน เริ่มดำเนินการและเล็งการโจมตีไปยังเป้าหมายหนึ่งในหมู่ชนชั้นต่างๆ และสถาบันของชนชั้นเหล่านั้น วิธีการรณรงค์เพื่อการพัฒนา การปฏิบัติประกอบด้วยการสนับสนุนพวกหน่วยปฏิบัติการให้โจมตีความคิดที่นอกกริต หรือกิจกรรมที่ไม่พึงประสงค์ วิธีการรณรงค์นี้อาจเกิดแรงเหวี่ยงอย่างมากและอาจจะไปไกลเกินเป้าได้ง่ายๆ ทำให้เกิด “การเลยเถิด” ดังนั้น การรณรงค์แต่ละครั้งจึงทำให้เกิดการรณรงค์ครั้งใหม่เพื่อที่จะยับยั้ง หันเหแนวทาง หรือเข้าแทนการรณรงค์ครั้งแรก

เบื้องหลังกลไกนี้ก็คือ หน่วยรักษาความมั่นคงและหน่วยสืบราชการลับที่ได้ค่าจ้างสูง สถานีตำรวจตามท้องถนนจะจัดการกับคดีต่าง ๆ หรือส่งต่อไปยัง “ศาลประชาชน” ระดับต่างๆ กัน ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารส่วนกลางด้วย โดยปกติจะมีการพิจารณาคดีกันก็หลังจากที่ผู้ต้องหาได้สารภาพผิดและกล่าวโทษคนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมที่ตนถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำ เนื่องจากที่กฎหมายแสดงนโยบายปฏิบัติของพรรค จึงยังไม่มี การประมวลกฎหมายกัน และกฎหมายก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้เป็นส่วนใหญ่ แน่นนอนเหลือเกินทั้งผู้พิพากษาและผู้ต้องหาไม่อาจเอาแน่เอานอนอะไรกับกฎหมายได้ ซึ่งก็คล้ายกันกับระบบตามประเพณีเดิมของจีน ความยุติธรรมยังคงเป็นเรื่องส่วนตัวและเฉพาะบุคคล ได้มาด้วยการนำหลักการครอบจักรวาลไปใช้กับสถานการณ์ที่เห็นได้แต่ละกรณี โดยมีหลักวิธีปฏิบัติน้อยที่สุด การฟ้องร้องไม่เป็นที่นิยมกัน การออกกฎหมายถือกันว่าไม่สำคัญ

การบูรณะปฏิสังขรณ์ทางเศรษฐกิจ

ในต้นปี ค.ศ. ๑๙๔๙ เม้าได้ประกาศว่า จะย้ายจุดการระดมกำลังทางเศรษฐกิจอย่างแข็งขันไปในเมือง ซึ่งเป็นการยืนยันว่าชนชั้นกรรมาชีพในบริเวณนครนั้นมีความสำคัญอันดับแรก บัดนี้ ๙๐ เปอร์เซ็นต์ของสมาชิกในพรรคมีเชื้อสายเป็นชาวนา เป้าหมายแรกก็คือจะยกระดับการผลิตให้เท่ากับระดับก่อนสงครามภายในเวลาประมาณสามปี ในแมนจูเรียนั้น ความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมที่มีขึ้นในสมัยญี่ปุ่นปกครอง ต้องถอยหลังในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ เพราะรัสเซียขนย้ายอุปกรณ์ทุนออกไปกว่าครึ่ง ในบริเวณประเทศจีนแท้ ๆ สงครามกลางเมืองได้ทำลายทางรถไฟ และกรรมกรตามเมืองก็หมดกำลังใจเพราะเงินเพื่ออย่างผิดธรรมดา ต้องใช้เวลานานในการชักจูงให้กรรมกรในเมืองเชื่อว่า “การปลดแอก” ได้ทำให้พวกตนมี “โอกาส” ที่จะทำงานหนักขึ้น การปิดล้อมเมืองไม่ให้เกิดติดต่อกับชนบทในระหว่าง

สงครามได้ทำให้บริเวณชนบทเลี้ยงตัวเองได้มากขึ้น จำต้องมีการฟื้นฟูปลูกพืชชนิดที่ขายได้ เช่น ฝ้าย ขณะเดียวกันนั้นภาวะเงินเฟ้อก็ยังคงเป็นปัญหาใหญ่อยู่ ถึงแม้จะมีการนำเอา “เงินตราประชาชน” มาใช้แทนธนบัตรของคณะชาติโดยการให้แลกเปลี่ยนในอัตราสูงก็ตาม แต่รัฐบาลก็ยังต้องออกธนบัตรเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อชดเชยการขาดดุลซึ่งอาจจะสูงเกือบ ๗๕ เปอร์เซ็นต์ ราคาของในเซียงไฮ้เพิ่มขึ้น ๗๐ ครั้งใน ๙ เดือน

ก้าวแรกในการแก้ภาวะเงินเฟ้อก็คือ การทำให้งบประมาณอยู่ในดุลไม่มากก็น้อย โดยการเพิ่มรายได้ ก่อนอื่นก็ทำกันในชนบทโดยการเก็บภาษีเกษตรกรรมเป็นสิ่งของ ต่อมาก็ทำในเมืองโดยวิธีการ เช่น การเก็บภาษีการค้า จากสินค้าชนิดที่สำคัญ ๆ และเก็บภาษีธุรกิจซึ่งกำหนด “การประเมินแบบประชาธิปไตย” โดยสมาคมการค้าต่าง ๆ ก้าวที่สองก็คือ มีการจัดการและปรับปรุงการบริหารการเงินใหม่ทั้งหมด รัฐบาลกลางค่อย ๆ ทำให้กระบวนการเก็บภาษีมีประสิทธิภาพมากขึ้น ควบคุมโดยตรงไปจนถึงหมู่บ้านเป็นครั้งแรก รัฐบาลยังควบคุมเงินและสินเชื่อผ่านธนาคาร และจัดตั้งบริษัทการค้าของรัฐบาลขึ้นหกบริษัทเพื่อควบคุมราคาสินค้าบริโภคที่สำคัญ วิธีการอย่างหนึ่งที่จะทำให้เกิดความมั่นใจขึ้นอีกก็โดยการกำหนดค่าแรง เงินเดือน เงินฝากธนาคาร และการจ่ายเงินบางอย่างกับพันธบัตรของรัฐบาลเป็นหน่วยสินค้า จัดโยงเข้ากับปริมาณสินค้าที่ใช้ประจำวันแทนที่จะโยงเข้ากับราคาเป็นเงินตรา ดังนั้น หน่วยตามธรรมดาแล้ว อาจเป็นข้าว ๖ ชั่งจีน (๘ ปอนด์) ข้าวสาลี ๑๒ ชั่งจีน ถ่านหิน ๑๖ ชั่งจีน ผ้าฝ้ายตัดเสื้อ ๔ ชุด เมื่อราคาสูงขึ้นหน่วยที่ใช้สินค้าเป็นหลักก็จะเพิ่มขึ้นตามกันไปเมื่อคิดเป็นเงินตรา เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบกระเทือนจากภาวะเงินเฟ้อ ดังนั้น ก็สามารถเกิดดุลระหว่างปริมาณสินค้าและรายได้เป็นเงินตราขึ้นด้วยการใช้มาตรการที่แข่งขันหลาย ๆ อย่าง และมาในตอนกลางปี ค.ศ. ๑๙๕๐ ภาวะเงินเฟ้อก็ถูกควบคุมได้ จึงนับเป็นความสำเร็จที่น่าประทับใจทีเดียว

ในหมู่ความสำเร็จทั้งหลายในปีแรก ๆ ก็คือ การเริ่มเดินรถไฟกันอีกอย่างกว้างขวาง และมาในปี ค.ศ. ๑๙๕๒ ทางรถไฟและทางหลวงก็ขยายออกพอสัดส่วนประมาณ รวมเป็น ๑๕,๐๐๐ ไมล์ และ ๗๕,๐๐๐ ไมล์ ตามลำดับ การเก็บเกี่ยวได้ผลดีในปี ค.ศ. ๑๙๕๐-๕๒ ซึ่งก็ไปช่วยการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจอีกด้วย นอกจากนี้แล้วก็มีระบบธนาคารกลางขึ้นและมีการใช้เงินตราแต่เพียงตระกูลเดียวทั่วทั้งประเทศ นับเป็นครั้งแรกที่อาจทำงบประมาณได้ตามสภาพความเป็นจริง

เป้าหมายระยะยาวทางเศรษฐกิจของปักกิ่งก็คือ การระดมทรัพยากรของจีน และนำจัดสรรเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรม สิ่งแรกที่สำคัญก็คือรัฐบาลต้องควบคุมเศรษฐกิจทุกส่วนให้กว้างขวางออกไป วิสาหกิจส่วนบุคคลยังได้รับอนุญาตให้ดำเนินกิจการต่อไปได้

แต่ในนาม อันที่จริงแล้ววิสาหกิจเหล่านั้นได้ถูกนำเข้ามาอยู่ใต้การควบคุมของรัฐบาลมากยิ่งขึ้น รัฐบาลสามารถควบคุมการผลิตและการพาณิชย์ได้โดยการควบคุมสินเชื่อและวัตถุดิบ และโดยการผูกขาดสินค้าสำคัญๆ สิ่งที่เป็นที่สองก็คือ การเข้าควบคุมผลิตผลส่วนเกินทางเกษตร

การปฏิรูปที่ดินทั่วประเทศที่เริ่มในกลางปี ค.ศ. ๑๙๕๐ และเสร็จสิ้นลงในปลายปี ค.ศ. ๑๙๕๒ หรือต้นปี ค.ศ. ๑๙๕๓ นั้น ไม่ได้มีเป้าหมายแต่เฉพาะทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังมีเป้าหมายทางสังคมและการเมืองอีกด้วย พวกหน่วยปฏิบัติการที่มาสร้างหมู่บ้าน ก็ จะชี้ตัวศัตรูคนโน้นคนนี้ก่อนอย่างมั่นใจ แล้วจึงอธิบายการปฏิรูปที่ดินกับชาวนาที่ยากจนเป็นพิเศษ หลังจากนั้นแล้วก็มีกรเริ่มต้น “การต่อสู้ระหว่างชนชั้น” ในการประชุมเพื่อการต่อสู้ อาจมีการแสดงความคับแค้นของประชาชนที่มีต่อเจ้าของที่ดินหรือคนอื่นๆ ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นความรู้สึกที่ถูกสะสมมา และอาจถูกแสดงออกใน “การสาธยายความขมขื่น” หรือ “การชำระบัญชี” ความเกลียดชังอาจถูกปลุกปั่นให้กลายเป็นการใช้ความรุนแรงโดยฝูงชน ชุมชนทั้งชุมชนเกิดความผูกพันกับระบอบใหม่โดยการดำเนินมาตรการรุนแรงกับ “ศัตรูของประชาชน” ในท้องถิ่น

ในช่วงต่อไปก็มีการใช้สมาคมชาวนาเป็นการชั่วคราว ซึ่งมีการจัดแบ่งสถานภาพของแต่ละบุคคลออกเป็น เจ้าของที่ดิน ชาวนาที่ร่ำรวย ชาวนาที่ฐานะปานกลาง ชาวนาที่ยากจน หรือกรรมกรเกษตรกรรม ดังนั้น ทุกคนจึงถูกจัดจำพวกและถูกนำเข้ามาอยู่ใต้การควบคุม สมาคมชาวนายังทำการจัดจำพวกที่ดิน เข้ารับและทำการแบ่งปันที่ดินอีกด้วย “ความเสมอภาคในการถือกรรมสิทธิ์ที่ดิน” ซึ่งมีขึ้นนั้น ก็เป็นไปตามประเพณีของกบฏชาวนาแบบเดิม บัดนี้ผู้ทำนามีกรรมสิทธิ์ในที่ดินโดยทั่วไป

ถึงแม้จะมีประกาศในปี ค.ศ. ๑๙๕๐ ว่า ระยะประชาธิปไตยแผนใหม่ซึ่งเป็นช่วงที่เอกชนมีทรัพย์สินส่วนตัวได้นั้นจะมีอยู่ “เป็นเวลาค่อนข้างนาน” ก็ตาม แต่ที่จริงแล้วรัฐบาลคอมมิวนิสต์ก็ได้ดำเนินการทันทีที่จะวางพื้นฐานให้กับระบบนารวม ชั้นแรกก็มีโครงการสหกรณ์ซึ่งค่อยๆ เคลื่อนจากจีนภาคเหนือลงไปได้ ผ่านช่วงหลายช่วง ช่วงแรกก็เป็นการจัดตั้งกลุ่มช่วยเหลือกันและกันขนาดเล็ก ซึ่งเป็นแบบเฉพาะกาล และมักเป็นตามฤดูกาล ต่อมาก็มีการจัดตั้งกลุ่มที่ใหญ่ขึ้นและถาวร และแล้วก็มีการจัดตั้งสหกรณ์ผู้ผลิตทางเกษตร “ในระดับต่ำ” ในสหกรณ์เหล่านั้นพวกชาวนาเริ่มทำการเพาะปลูกร่วมกัน และแบ่งปันผลิตผลส่วนรวมไปตามส่วนของที่ดิน เครื่องมือ และแรงงานที่ตนให้กับส่วนรวม มาจนกระทั่งบัดนี้ โครงการก็ยังตั้งอยู่บนหลักของการมีกรรมสิทธิ์ส่วนตัวในที่ดินและการสมัครใจร่วมมือ

เพื่อประโยชน์ร่วมกัน แต่ไม่ช้าก็เริ่มเปลี่ยนเป้าหมาย รัฐบาลอ้างว่าการรวมกรรมสิทธิ์ในที่สุดเท่านั้นจะทำให้ผลิตได้พอสำหรับค่าใช้จ่ายในการพัฒนาอุตสาหกรรม

การจัดระบบสังคมใหม่

การบุขบรวบบุรุษ ความผูกพันในครอบครัวและความกตัญญูต่อบิดามารดาอันเป็นประเพณีเดิมของจีนนั้นได้เสื่อมมานานแล้ว “การปลดแอก” ของคอมมิวนิสต์ไปทำให้เสื่อมมากยิ่งขึ้น ตามกฎหมายสมรสใหม่ในปี ค.ศ. ๑๙๕๐ สตรีได้รับสิทธิเสมอภาคกับบุรุษในด้านการสมรส การหย่าร้างและการถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ในการรณรงค์หลายครั้งในทศวรรษหลัง ค.ศ. ๑๙๕๐ เด็ก ๆ ได้รับยกย่องที่กล่าวโทษบิดามารดาของตน การนับญาติกันอย่างกว้างขวางถูกกล่าวหาว่าเป็นค้ำคินา และความรักแบบที่เอาอารมณ์เป็นที่ตั้งก็ถูกกล่าวหาว่าเป็นแบบชนชั้นกลาง รัฐบาลใหม่ซึ่งมีสาขามากมายพยายามที่จะจัดระบบครอบครัวแบบสืบสกุลทางค้ำบิดาของจีน ให้เหลือแต่ครอบครัวเดียวเป็นปทัสฐาน

การระดมประชาชนตามระบอบรวมอำนาจเด็ดขาดนั้นทำได้ง่ายขึ้นในปลายทศวรรษหลัง ค.ศ. ๑๙๕๐ เพราะสงครามเกาหลี รายงานข่าวชัยชนะของจีนในเบื้องต้น และต่อมาการอ้างว่าสหรัฐอเมริกาทำ “สงครามเชื้อโรค” ช่วยเร่งเร้าความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อสหรัฐอเมริกาและทำลายมโนภาพที่ดีที่ชาวจีนมีต่อสหรัฐอเมริกา สงครามยังเป็นโอกาสดีที่จะจัดพวกที่ไม่ยอมอ่อนโอน มีการดำเนินการรณรงค์ครั้งใหญ่สองครั้งเพื่อ “ต่อต้านอเมริกาเพื่อช่วยเกาหลี” และเพื่อ “ปราบปรามพวกต่อต้านการปฏิวัติ” มีการเรียกร้องให้สอดส่องญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านเพื่อชาติ เรียกร้องให้มีกรกล่าวโทษแม้แต่บิดามารดาของตนเองในที่สาธารณะ และให้ส่งศัตรูของประชาชน พวกปฏิภิกิริยาและพวกต่อต้านการปฏิวัติไป “คัดค้านงานด้วยการทำงานออกแรง” มีการประหารชีวิตคนนับแสน บ้างก็ว่านับล้าน การดื่มน้ำผึ้งพระจันทร์สิ้นสุดลงแล้ว

ในการข่มขู่และการแสดงความรักชาตินี้ นักสอนศาสนาชาวต่างชาติทั้งคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ถูกกล่าวหาว่าเป็นสายลับ จึงถูกจำคุกหรือถูกขับออกนอกประเทศ ในหมู่องค์กรศาสนาโปรเตสแตนต์ต่าง ๆ ในประเทศ เริ่มมีขบวนการ “อัครคาทังสาม” คือ “การปกครองตนเอง การพึ่งตนเอง และการเผยแพร่ด้วยตนเอง” โดยปราศจาก “จักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรม” ของพวกนักสอนศาสนาตั้งที่อ้างกันว่ามีอยู่ หลังจากที่ได้ตัดความสัมพันธ์ของต่างชาติออกแล้ว และมีบังคับให้คริสต์ชนชาวจีนเข้าร่วมด้วย ในปี ค.ศ. ๑๙๕๘ ขบวนการนี้ก็รวมการทำพิธีทางศาสนาของนิกายเข้าด้วยกันเป็นหน่วยเดียวในทุกท้องถิ่น มีการ

สถาปนาศาสนาจักรคาทอลิกเป็นอิสระจากสันตะปาปา และก็ถูกสันตะปาปาทำบัพพาชนียกรรม ทั้งหมดนี้เป็นความพยายามหันเงินจากตะวันตก

กลไกที่นำเอาความกดดันจากสาธารณชนมาสู่บุคคลบางจำพวกที่ถูกหมายหัวไว้ นั้นถูกใช้อย่างเบ็ดเสร็จมากยิ่งขึ้น เพื่อเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมของจีนเสียใหม่ ขบวนการ “ต่อต้านสามประการ” กับ ขบวนการ “ต่อต้านห้าประการ” ในปี ค.ศ. ๑๙๕๑-๕๒ ดำเนินไปตามขั้นตอนที่วางไว้เป็นอย่างดี การรณรงค์ “ต่อต้านสามประการ” นั้น มีข้าราชการเป็นเป้าหมาย เป็นการต่อต้านการทุจริตในหน้าที่ ความสิ้นเปลือง และลักษณะเจ้าขุนมูลนาย เป็นความพยายามที่จะให้ระบบบริหารใหม่อันใหญ่โตมีชีวิตชีวาขึ้น การรณรงค์นี้นำเอาระบบข้าราชการที่ขยายใหญ่ขึ้น มาอยู่ใต้การควบคุมของส่วนกลางโดยทั่วถึงมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งการกล่าวโทษ การ “พิจารณาคดี” ในที่สาธารณะ และการโฆษณาอย่างขนานใหญ่

ขบวนการ “ต่อต้านห้าประการ” เป็นการโจมตีพวกชนชั้นกลาง มีการเตรียมการมาอย่างดีในแบบที่คล้ายคลึงกันกับขบวนการแรก เป็นการต่อต้านการติดสินบน การเลียงภาชี การโจรกรรมทรัพย์สินของรัฐ การโกงแรงงานหรือวัตถุดิบ และการขโมยข้าวกรองทางเศรษฐกิจของรัฐ ลูกจ้างได้รับการสนับสนุนให้กล่าวหา นายจ้าง ลูกค้าให้กล่าวหาเจ้าของร้าน และโดยทั่วไปแล้วก็มีการกลั่นกรองบุคคลทั้งหมดในการค้าและอุตสาหกรรมในเมือง การรณรงค์ครั้งนี้เหมือนกับการรณรงค์ทั้งหลาย คือ มีการระดมกำลังสาธารณชนอย่างเชี่ยวชาญ และมีการทำให้ดูเสมือนว่ามีกรณีขนาดใหญ่ของประชาชน มีความเดือดดาลเพราะความรู้สึกว่าตนเป็นฝ่ายถูกและมีความกระตือรือร้นที่จะให้คุณธรรมเป็นฝ่ายชนะ สิ่งที่ตามมา ก็คือการสารภาพผิด การขออภัย และการตัดสินสั่งหรือการขจัดผู้กระทำผิดในค่ายกรรมกร การฆ่าตัวตายหรือการประหารชีวิต เป้าหมายปัจจุบันอย่างหนึ่งเป็นทางการเงิน คือ รัตเงินจำนวนมากมาจากชนชั้นธุรกิจ จากนั้นมาพวกชนชั้นกลางชาตินิยมก็อยู่ได้เพราะความกรุณา ในที่สุดพวกนี้ทั้งหมดก็ถูกริบทรัพย์สิน และในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๖๖ ก็ฉลองอวสานของตนในฐานะเป็นชนชั้นอย่างผู้รู้หน้าที่

การจัดการผู้ที่อยู่ในปกครองด้วยวิธีต่าง ๆ เหล่านี้ ช่วยขจัด “ศัตรูของรัฐ” ออกไปเป็นจำนวนมาก ผลที่ตามมาก็คือค่ายกรรมกรที่ถูกบังคับใช้แรงงาน ค่ายเหล่านี้สร้างขึ้นทั้งตามแบบของโซเวียตรัสเซียและตามประเพณีเกณฑ์แรงงาน หรือบริการแรงงานของจีนแต่โบราณ การระดมกำลังประชาชนมาใช้แรงงานนั้นมีใช้การริเริ่มที่ยิ่งใหญ่แต่อย่างใด ยกเว้นในแง่ของขอบเขต ในโครงการหนึ่งอาจมีคนทำงานอยู่ถึงสี่ล้านคน เช่น การสร้างกำแพงกันน้ำ และเขื่อนแม่น้ำหวยที่มีการโฆษณากันอย่างมาก

จีนสมัยก่อนคอมมิวนิสต์ปกครองเป็นสังคมนิยมใหม่ และมีความสนใจในวงจำกัดในหลายด้านด้วยกัน เช่น ไม่สนใจกับความตรงต่อเวลา ขาดความตื่นตัวในฐานะเป็นพลเมือง และไม่มีการรักษาความเรียบร้อยในที่สาธารณะ ให้ความสำคัญกับครอบครัวก่อนชุมชน และให้ความสำคัญกับประโยชน์ส่วนตัวก่อนของประเทศชาติ ซึ่งก็ได้แก่ทัศนคติและนิสัยที่ขวางการชีวิตใหม่ของเจียง ไคเช็คประเดิมในปี ค.ศ. ๑๙๓๕ ซึ่งก็ไม่ใช่เป็นผล ในสมัยก่อนนั้นทุกคนต่อรองราคากัน คอยสังเกตกิริยาท่าทางของคนอื่น และปฏิบัติต่อทุกสถานการณ์แล้วแต่กรณีไป และปฏิบัติต่อทุกคนตามแต่สภาวะแวดล้อมถ้าไม่ใช่ตามความชั่วดีของผู้นั้น ลักษณะสังคมจีนก่อนสมัยใหม่ คือ ความเป็น “สมัยกลาง” นี้ ได้ทำให้ชาวต่างประเทศรู้สึกทึ่ง และชาวจีนผู้รักชาติรู้สึกอับอายมาหนึ่งศตวรรษแล้ว ผู้คงแก่เรียนในตำรับขงจื้อเคยหาทางแก้ลักษณะนี้ด้วยเร็วปืน และต่อมาก็ด้วยเทคโนโลยีและในที่สุดก็ด้วยการปฏิรูปสถาบัน มาบัดนี้นักปฏิวัติสังคมนิยมที่หัวรุนแรงก็เข้ามาทำการแทน พรรคคอมมิวนิสต์จีนใช้ความพยายามอย่างกระตือรือร้นตามแบบของนักปฏิรูป เพื่อเปลี่ยนไม้แต่เศรษฐกิจและระบบสังคมเท่านั้น แต่ยังพยายามจะเปลี่ยนปัจเจกบุคคลชาวจีนอีกด้วย

การปฏิรูปความคิดและวัฒนธรรม

เพิ่มเติมจากวิธีการที่ใช้ในเอียนอันเมื่อเปลี่ยนพรรคให้เป็นแบบของเลนิน หลิวเซ่าฉีและนักปฏิรูปคนอื่น ๆ ได้พัฒนาวิธีการที่ได้มาจากความชัดเจน เพื่อใช้จัดการกับศัตรูหรือผู้สนับสนุนทุกจำพวก รวมทั้งสมาชิกพรรคด้วย เป้าหมายของพวกคอมมิวนิสต์โดยทั่วไปก็คือจะเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรมของชาวจีนโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือจะสร้างหน่วยปฏิบัติงานที่ไว้วางใจได้สำหรับกลไกอันมหึมา และเพื่อเปลี่ยนพวกปัญญาชนที่ตกทอดมาจากระบบเดิมเสียใหม่

การปฏิรูปทางความคิดนั้นมักมีองค์ประกอบบางอย่างที่เหมือนกัน คือ การควบคุมสภาพแวดล้อมของบุคคลทั้งทางกายและข่าวสารที่บุคคลผู้นั้นได้รับ มีการใช้อุดมคติและขู่ขวัญปนกันเป็นเครื่องกระตุ้น และมีการสร้างประสบการณ์ทางจิตวิทยาอันน่ากลัว ซึ่งบุคคลผู้นั้นจะถูกนำผ่านช่วงต่าง ๆ เป็นทอด ๆ และความน่ากลัวก็จะทวีขึ้นด้วยการควบคุมความรู้สึกผิดและความละอายของปัจเจกบุคคล ความขาดแคลน ความอ่อนเพลีย ความรู้สึกไม่ปลอดภัยอยู่เป็นเวลานานและความตึงเครียด รวมทั้งการปลุกฝังลัทธิซ้ำ ๆ ซาก ๆ ที่ทำให้เหนื่อยอ่อน สามารถทำให้ใครก็ตามหมดความรู้สึกแน่ใจว่าตนคือใคร ทางหนีทางเดียวของคนจำนวนมากก็คือ การยอมอ่อนน้อมต่อผู้มีอำนาจและอย่างน้อยก็ยอมรับทัศนคติและแนวความคิดใหม่อย่างน้อยก็ชั่วคราว บางทีก็ไม่น่าแปลกใจว่าในจีนนั้นศิลปะมนุษย-

สัมพันธ์ในภาคปฏิบัติพัฒนาไปไกลมากกว่าที่อื่นใด ดังนั้น วิธีการทางจิตวิทยาเหล่านี้จึงก้าวหน้าที่สุด

สำหรับนักศึกษาจีน มีการปรับสภาวะทางปัญญาความคิดและอารมณ์กันใหม่ในวิทยาลัยปฏิบัติขนาดใหญ่ ๆ ที่ตั้งขึ้นโดยการจัดระเบียบและขยายระบบการศึกษาใหม่ ผู้รับการฝึกเข้ารับการอบรมลัทธิความเชื่อซึ่งจัดเป็นกลุ่มศึกษาเล็กๆ ประมาณ ๖ ถึง ๑๐ คน หลักสูตรการอบรมนี้ใช้เวลาหลายเดือน หลักสูตรปฏิรูปความคิดยาวหกเดือนตามปกตินั้นแบ่งออกเป็นสามชั้น ชั้นแรกเป็นการสร้างเอกลักษณ์ในกลุ่ม เป็นช่วงของการอยู่ร่วมกันใกล้ชิดสนิทสนม มีเสรีภาพและความกระตือรือร้นไม่น้อย ทำให้ผู้รับการฝึกอบรมเปิดเผยตัวเองอย่างเสรีและเข้าร่วมในการ “ระดมความคิด” อย่างเต็มอกเต็มใจ ชั้นที่สองเป็นการทำให้เกิดความรู้สึกขัดกันใจ แต่ละคนจะเสนอข้อสรุปเกี่ยวกับชีวิตและความคิดของตนเอง หัวหน้าที่มีประสบการณ์ก็จะใช้แรงกดดันของกลุ่มทำให้แต่ละคนมีอารมณ์เข้าไปพัวพันอย่างมากเพราะถูกโจมตี เขาอาจต่อสู้กับตัวเองและถูกเพื่อนร่วมกลุ่ม “ต่อสู้ด้วย” ในฐานะที่เขาตนเป็นที่ตั้ง หรือมุ่งหาความจริงตามสภาพความจริงจนเกินไป การเป็นนักถกเถียงโอกาสหรือยึดในลัทธิประเภทเถรตรงจนเกินไปและอื่นๆ มาในระยษนี้กล่าวทางด้านจิตวิทยาแล้ว บัจเจกบุคคลจะรู้สึกอยู่เดียวดายเกิดความอ้างว้างในใจ ไม่ช้าเขาก็จะรู้สึกมีผิดและหันไปเป็นปฏิบัติกับตนเอง และทำให้เขาพร้อมที่จะบรรลุถึงความบริสุทธิ์ใจได้ด้วยการสารภาพผิด ชั้นที่สามก็คือ การยอมอ่อนน้อมและเกิดใหม่ เมื่อการสรุปความคิดครั้งสุดท้ายหรือการสารภาพผิดของเขาเป็นที่ยอมรับ บุคคลผู้นั้นมักจะรู้สึกถึงโลก บริสุทธิ์ผูกฟองและเป็นคนใหม่ ในบางกรณีกระบวนการอันยาวนานหลายเดือนนี้อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนความเชื่อถือขนาดที่ไม่ผิดกับเป็นศาสนา โดยกระบวนการนี้ บัจเจกบุคคลจะถูกทำให้คิดว่าการพ้นจากความตึงเครียดนั้นเป็นเพราะอำนาจภายนอกของกลุ่มและพรรค ซึ่งก็เป็นที่หวังว่าเขาจะต้องพ้นจากนั้นเป็นต้นไป

มีประเพณีหลายอย่างจากมรดกของชาวจีน ที่อาจนำมาอ้างหรือนำมาสนองจุดมุ่งหมายสมัยใหม่ ขณะที่การกำหนดตนเองของคอมมิวนิสต์จีนนั้นเป็นแบบของโซเวียตอยู่บ้าง แต่ก็ทำให้นึกถึงลัทธิที่ว่าด้วยการปรับปรุงตัวเองของขงจื้อด้วย ดังนั้นหวางยางหมิง (๑๔๗๒-๑๕๒๙) จึงได้โจมตีการมี “ความรู้และการปฏิบัติ” คู่กัน และเรียกร้องให้มีการปรับปรุงตนเองอันเป็นวิธีการซึ่งนักปรัชญาที่แท้จริงนำเอาความคิดและความประพฤติเข้ามาประสานกันเพื่อว่าจะมีการนำเอาความรู้ออกปฏิบัติและการปฏิบัติไปช่วยสร้างความรู้ ชุนยัตเซ็นก็แสดงความคิดเห็น (ความรู้ันยาก การปฏิบัติันง่าย) และต่อมาเจียงไคเช็คก็แสดงความคิดเห็นเช่นกัน ถึงแม้ว่าการปรับปรุงตนเองของขงจื้อจะไม่ใช่เป็นกิจการแบบกลุ่ม แต่ก็เห็นว่า

อาจทำให้มนุษย์มีศีลธรรมดีขึ้นได้ ความเชื่อโบราณของจีนว่า ถ้ามีการสั่งสอนและกระตุ้นทางจริยธรรมที่ถูกต้องแล้ว ก็อาจทำให้มนุษย์เป็นผู้อยู่ในสังคมที่ดีขึ้น การปฏิรูปความคิดที่เขียนอันภายหลังใช้ศัพท์ในประเพณีเดิมของจีนและอ้างความชอบธรรมตามลัทธิของขงจื้อตามความเห็นของหลิวเซ่าฉี คอมมิวนิสต์ที่ดีต้องทำให้ตนมีนิสัยฝึกการปรับปรุงตนเอง โดย “เฝ้าดูตัวเองเมื่ออยู่โดยลำพัง” เพื่อที่จะได้เชื่อฟังผู้นำของพรรคโดยมีความยึดหยุ่นและการรู้จักหาช่องทาง ลัทธิขงจื้อนั้นปลุกฝังความภักดีต่อครอบครัว บิดา และจักรพรรดิ ส่วนลัทธิเมานั้นชอบจุกความภักดีที่ “ประชาชน” พรรคและผู้นำ

การปฏิรูปความคิดนั้นดูจำเป็นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกปัญญาความคิดและวรรณคดีของจีน คำกล่าวของเมาในปี ค.ศ. ๑๙๕๒ เกี่ยวกับวรรณคดีและศิลปะเป็นหลักให้กับการปฏิรูปความคิดในตำานี้ ตามคำกล่าวของเมา วรรณคดีและศิลปะเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ระหว่างชนชั้นและอยู่ใต้การเมืองโดยสิ้นเชิง เป็นต้นว่า มีการระดมการประชุม การกล่าวโทษ และการตีพิมพ์พิเศษเพื่อโจมตีผู้ซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของ “ลัทธิปฏิบัตินิยมของชนชั้นกลางอเมริกันอันเสื่อมทราม” การรณรงค์เดียวกันนี้โจมตีการวิเคราะห์วรรณคดีแบบตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการวิเคราะห์ที่ใช้รสนิยมส่วนบุคคลหรือการวิจัยประวัติศาสตร์เป็นหลัก การรณรงค์เป็นความพยายามส่วนหนึ่งในการขจัดแนวโน้มที่จะ “บูชาอเมริกา” และขจัดเสรีภาพทางปัญญาความคิดอันถือกันว่าเป็นแบบตะวันตก แต่นักเขียนสร้างสรรค์ของพรรคคอมมิวนิสต์ก็ยังมีแนวโน้มเป็นครั้งคราวที่จะเป็นนักวิจารณ์เหมือนกับในสหภาพโซเวียต บางคนที่มีชื่อเสียงขึ้นมาโดยการโจมตีความชั่วร้ายของระบอบเก่า มาบัดนี้ก็ตำหนิความบกพร่องของระบอบใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอ้างของคณะกรรมการกลางว่าตนเป็นผู้ตัดสินความดีเด่นทางศิลปะ โดยผ่านกรรมการวรรณกรรม คือ โจวหยาง ลูกศิษย์ของหลู่ซุ่นคนหนึ่ง ชื่อ ซูเฟิง ซึ่งทำตนกล้าแข็งถูกประจานในฐานะที่ประพฤติตนเช่นนี้ในการรณรงค์ทั่วประเทศ ในที่สุดผู้กล่าวโทษเขา เช่น นักเขียนนวนิยายสตรีชื่อตึงหลิงก็ถูกกล่าวโทษเองและถูกชำระความโดยโจวหยางด้วย

เช่นเดียวกับที่การปฏิรูปความคิดและการรณรงค์อื่น ๆ ได้จำแนกประชาชนออกระหว่างผู้ที่อาจเป็นศัตรูได้และผู้ที่สามารถนำเข้ามาร่วมงานได้ มรดกอันมหาศาลของจีนในประวัติศาสตร์ก็ต้องได้รับการประเมินค่ากันใหม่ตามแนวของลัทธิมาร์กซ์—เลนิน และถูกนำเข้ารวมในรัฐและวัฒนธรรมใหม่ “การนำเอาหลักสากลของลัทธิมาร์กซ์เข้ามาใช้กับสภาพความเป็นจริงในประเทศจีน” เป็นกระบวนการที่ไม่รู้จักจบสิ้น เป็นต้นว่า อดีตอันรุ่งโรจน์ส่วนใหญ่ของจีนต้องจัดเข้ายุค “คักดินา” ของลัทธิมาร์กซ์ แต่ยิ่งขัดแย้งกันว่า “ระบอบนายทุน” เริ่มต้นขึ้นเมื่อใดแน่ แต่ก็อ้างว่านับแต่ปี ค.ศ. ๑๙๔๐ เป็นต้นมา “ลัทธิจักรวรรดินิยม

ของนายทุน” ต่างชาติ ซึ่งร่วมกับ “ปฏิภิกิริยาคักคินาในประเทศ” “ไต้ยั้งและบิตเบือน” พัฒนาการของระบอบนายทุน “ตามปกติ” การเอาสมการตั้งกล่าวมาใช้กับวิชาการเพื่อเป้าหมายทางการเมืองทำให้เกิดปัญหาใหม่ ๆ และทำให้นักวิชาการต้องมาหมกมุ่นกับเรื่องนี้

กำลังทหารและความช่วยเหลือจากโซเวียต

เมื่อได้ประกาศนโยบาย “เอียงไปข้างหนึ่ง” เพื่อต่อต้าน “จักรวรรดินิยมของนายทุน” แล้ว ในต้นปี ค.ศ. ๑๙๔๙ เมกเซตุงก็ใช้เวลาต่อรองอย่างหนักหน่วงกับมอสโกอยู่ ๘ สัปดาห์ (ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๘ ถึงกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๕๐) ในที่สุดเขาก็ลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพระหว่างจีนกับโซเวียตเป็นเวลา ๓๐ ปีเพื่อต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่นหรือประเทศอื่นใดที่เข้าร่วมกับญี่ปุ่น (คือสหรัฐอเมริกานั่นเอง) แต่นั่นมาอาณภาพของโซเวียตก็เป็นโล่ปกป้องเงินช่วยให้จีนสามารถดำเนินการปฏิวัติภายในประเทศได้ ขจัดร่องรอยสุดท้ายของสิทธิ์และอภิสิทธิ์ของ “พวกจักรวรรดินิยม” ที่ยังหลงเหลืออยู่ตามอดีตเมืองท่า สนธิสัญญาและในเศรษฐกิจ ศาสนา และการศึกษา และช่วยเงินในความพยายามที่จะเข้าไปควบคุมบริเวณตามชายแดนได้อีก

ไม่เป็นที่แน่ชัดว่าปักกิ่งคิดจะร่วมกับเกาหลีเหนือเข้ารุกรานเกาหลีใต้ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๕๐ โดยมีฝ่ายโซเวียตจัดหาอาวุธให้ ตรงกันข้าม ดูเหมือนว่าพรรคคอมมิวนิสต์จีนหวังจะยึดใต้หวันจากจีนคณะชาติ แต่ก็ทำไม่ได้เมื่อประธานาธิบดีทรูแมนสั่งให้กองทัพเรือที่ ๗ ของสหรัฐอเมริกา เข้าขัดขวางการรุกรานที่จะมีข้ามช่องแคบใต้หวันไม่ว่าจะมาจากฝ่ายใดก็ตาม ปักกิ่งเข้าสงครามเกาหลีในเดือนตุลาคมหลังจากที่กองทัพสหประชาชาติรุกขึ้นเหนือข้ามเส้นขนานที่ ๓๘ เข้าใจกันว่าจีนจำต้องเข้าสงครามเพราะคำนึงถึงฐานอุตสาหกรรมในแมนจูเรียในแง่ยุทธศาสตร์ ไม่ช้ากองทัพจีนที่เจินสนามและมีรถถังเครื่องบินและปืนใหญ่ทำในรัสเซีย ก็ไอ้อวคว่าได้ชัยชนะเหนือฝ่าย “จักรวรรดินิยม” อเมริกัน และก็ยังคงได้รับความสนับสนุนทางทหารจากรัสเซียต่อไป แม้แต่หลังจากที่การเจรจาหยุดยิงอันยาวนานได้เริ่มขึ้นในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๕๑ แล้ว กองทัพปลดแอกประชาชนยังบุกทิเบตอีกด้วยในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๕๐ และเข้าไปสถาปนาอำนาจของจีนขึ้นอีกด้วยการณรงค์เพื่อ “ปลดแอก” และด้วยวิธีปราบปรามเป็นเวลาหนึ่งปี ถึงแม้จะมีการต่อสู้สูญเสียก็ตาม การรบเหล่านี้ก็ช่วยสร้างอำนาจทางทหารของจีนขึ้นมาหลังจากนั้น การเปลี่ยนระบบการทหารให้ทันสมัยก็ได้รับการสนับสนุนจากรัสเซียช่วยให้คำแนะนำ และในปี ค.ศ. ๑๙๕๕ การบังคับให้รับราชการทหารก็เริ่มดึงเอาคนหนุ่มที่อายุครบ ๒๐ ปี เข้ามาใช้เป็นจำนวน ๕ ล้านคนทุก ๆ ปี ทำให้มีกำลังทหารสำรองใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ เกิดชนชั้น

นายทหารอาชีพชั้นบนระดับสูงสุดของกองทัพประจำเป็นจำนวนประมาณ ๒๐ ล้านคน แต่เครื่องบินไอพ่นและน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับเครื่องบินเหล่านี้ยังต้องซื้อจากสหภาพโซเวียต

แต่แรกเริ่มมาแล้ว จีนได้รับความช่วยเหลือจากโซเวียตก็คือเมื่อซื้อเท่านั้น ในปี ค.ศ. ๑๙๕๐ มีการตั้งบริษัท “หุ้นส่วน” ระหว่างจีนกับโซเวียตตามแบบที่ใช้กันในยุโรปตะวันออก เพื่อพัฒนาการทำเหมืองในซินเกียงและเพื่อจุดมุ่งหมายอื่นที่คล้าย ๆ กันซึ่งมีทางที่จะเป็นประโยชน์ต่อสหภาพโซเวียต แต่ภายหลังมรดกกรรมของสตาลิน (๕ มีนาคม ๑๙๕๓) ก็ยุบบริษัทเหล่านี้ (ใน ค.ศ. ๑๙๕๔) เช่นเดียวกับโซเวียตก็ค่อย ๆ เลิกสถานะพิเศษของตนในแมนจูเรีย โดยยุติการร่วมดำเนินการทางรถไฟสายสำคัญในตอนต้นปี ค.ศ. ๑๙๕๓ และถอนตัวออกจากฐานทัพเรือที่พอร์ตอาเธอร์ในปี ค.ศ. ๑๙๕๔

ตัวอย่างและความเชี่ยวชาญของโซเวียตในการพัฒนาอุตสาหกรรม เป็นเครื่องจรรโลงใจที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของจีนคอมมิวนิสต์ ชาวจีนนับพันไปฝึกอบรมในสหภาพโซเวียต และผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคชาวรัสเซียนับพันเตรียมโครงการมาช่วยบูรณะหรือสร้างโครงการเก่าและใหม่ ๒๑๑ โครงการซึ่งนำไปสู่โครงการอุตสาหกรรม (เพิ่มอีก ๑๒๕ โครงการในปี ค.ศ. ๑๙๕๘-๕๙) เริ่มในปี ค.ศ. ๑๙๕๐ สหภาพโซเวียตให้เงินกู้เงิน ๖๐ ล้านดอลลาร์ต่อปีเป็นเวลา ๕ ปี เป็นการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ โดยจีนจะจ่ายเงินโดยการส่งวัตถุดิบเป็นสินค้าออก รูปแบบการค้าต่างประเทศของจีนก่อนสงครามเปลี่ยนไปเป็นตรงกันข้าม คือ หนีไปค้ากับกลุ่มโซเวียตแทนตะวันตกและญี่ปุ่น มีการให้เงินกู้ครั้งที่สองในปี ค.ศ. ๑๙๕๔ เป็นจำนวน ๒๖ ล้านดอลลาร์ต่อปี เป็นเวลา ๖ ปี ถึงแม้ว่ามาในตอนนั้น เงินจำนวนนี้ก็แทบจะไม่พอชำระหนี้ที่กู้จากสหภาพโซเวียตมาในครั้งแรก จีนได้รับความช่วยเหลือที่สำคัญทางเทคโนโลยี อาวุธยุทธภัณฑ์ และอุปกรณ์ทุนก็จริง แต่ก็ต้องตกเป็นลูกหนี้ไปด้วย

ถึงแม้ว่าในระยะแรกปักกิ่งจะไม่เห็นความบกพร่องของตัวอย่างจากโซเวียตได้ซัดก็ตาม ซัดความสามารถของจีนคอมมิวนิสต์ที่จะเดินตามแบบอุตสาหกรรมของรัสเซียสมัยสตาลินก็ถูกจำกัดโดยสถานการณ์บางอย่างโดยเฉพาะ จีนมีถ่านหินและแร่เหล็กอยู่มากมาย และก็มีแร่อื่น ๆ และน้ำมันอยู่มากกว่าที่รู้จักมาก่อน แต่การนำเอาทรัพยากรเหล่านี้มาใช้จำเป็นต้องมีการลงทุนทางพลังงานและการขนส่งที่แพงมาก ระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมของจีนในต้นทศวรรษ ๑๙๕๐ นั้นใกล้เคียงกับรัสเซียในปี ค.ศ. ๑๙๐๐ มากกว่าสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. ๑๙๒๘ คือ เมื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมของโซเวียตเริ่มขึ้นในโครงการห้าปี รัสเซียในปี ค.ศ. ๑๙๐๐ สามารถผลิตแท่งเหล็ก เหล็กกล้าและผ้าฝ้ายโดยเฉลี่ยมากกว่าจีน ในปี ค.ศ. ๑๙๕๒ และมีทางรถไฟต่อหนึ่งตารางไมล์มากกว่าจีนในปีเดียวกันด้วย และยังมี

ความหนาแน่นของประชากรในชนบทเพียงหนึ่งในสี่ของจีน มาในปี ค.ศ. ๑๙๒๘ ก็มีตาข่ายทางรถไฟกว้างขวางกว่า และการผลิตถ่านหิน เหล็ก เหล็กกล้า พลังงาน สินค้าผ้าและอื่น ๆ โดยเฉลี่ยต่อบุคคลก็มากกว่าจีนในปี ค.ศ. ๑๙๕๒ แบบอย่างการพัฒนาอุตสาหกรรมของโซเวียตไม่เหมาะสมต่อสภาวะของจีน ทั้งนี้ก็เพราะโซเวียตเน้นอุตสาหกรรมหนักโดยละเลยชาวนา ถึงกระนั้นพรรคคอมมิวนิสต์จีนก็ตั้งใจแน่วแน่ที่จะเน้นในอุตสาหกรรมหนักมากยิ่งขึ้นกว่าโซเวียตด้วยซ้ำไป

เมื่อมองในแง่ของการเพิ่มประชากรและคูลระหว่างประชากรกับทรัพยากรเกี่ยวกับอาหารในประเทศทั้งสองก็เห็นได้ว่า ช่องทางที่จีนจะเลียนแบบรัสเซียก็มีต้นทุนยิ่งขึ้น การมีประชาชนมากเกินไป (ประมาณจากการสำรวจสำมะโนประชากรปี ค.ศ. ๑๙๕๓ ได้ ๕๘๓ ล้านคน และเพิ่มขึ้นประมาณปีละ ๑๒ ถึง ๑๔ ล้านคน) รวมกับการที่จีนค่อนข้างจะขาดแคลนที่ดินใหม่ ๆ สำหรับการเพาะปลูกแล้ว ก็หมายความว่าประชากรของจีนจะรู้สึกขาดแคลนอาหารมากยิ่งขึ้นกว่าประชากรรัสเซีย ดังนั้น จึงไม่อาจเปลี่ยนแปลงมาตรฐานการครองชีพให้เป็นสมัยใหม่ไปได้มากนักในอนาคตอันใกล้ ในแง่ของการยกจากระดับไม้ไผ่กับข้าวหรือข้าวฟ่าง ถึงแม้ว่ารัฐจีนที่มีการรวมอำนาจไว้ในส่วนกลางอาจสร้างโครงสร้างบน อันได้แก่อำนาจทางอุตสาหกรรมและทางทหารขึ้นมาก็ตาม แต่รัฐจีนก็จะยังคงมีกระเพาะที่อ่อนแอต่อภัยธรรมชาติ

เมาเซตุงและผู้ร่วมงานนั้นไม่ชอบที่จะยอมรับว่า ความหวังของตนนั้นมีขอบเขตจำกัด ดังนั้นในปี ค.ศ. ๑๙๕๕ ทรัพยากรทางวัตถุของจีนที่มีขอบเขตจำกัดซึ่งเป็นสภาพที่ต้องยอมรับ รวมเข้ากับความสำเร็จของพรรคคอมมิวนิสต์จีนในการรวบรวมอำนาจ และในการระดมทรัพยากรทางมนุษย์ของประเทศ จึงทำให้พร้อมที่จะมีการใช้ความพยายามและเกิดความไม่สมหวังครั้งใหญ่ของชาติในประวัติศาสตร์

ความพยายามของจีนในการ “เปลี่ยนเป็นสังคมนิยม”

จากปี ค.ศ. ๑๙๕๓ ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีนเริ่มความพยายามช่วงที่สองที่จะเปลี่ยนจีนให้เป็นสมัยใหม่ตามแบบคอมมิวนิสต์ โดยการพัฒนาตามแผนไปสู่ “ระบบสังคมนิยม” ทั้งในอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม ผลในตอนเริ่มต้นซึ่งมักแสดงออกด้วยถ้อยคำที่ไม่เป็นแบบลัทธิขงจื้ออย่างยิ่งก็คือคำว่า “การต่อสู้” นั้น ดูน่าประทับใจมาก

การต่อสู้เพื่อรวบรวมกรรมสิทธิ์ทางเกษตรกรรมและการพัฒนาอุตสาหกรรม

การดำเนินการปฏิรูปที่ดินในปลายปี ค.ศ. ๑๙๕๒ รวมกับการควบคุมเศรษฐกิจส่วน

ที่เป็นบริเวณนครและอุตสาหกรรมอย่างแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นนั้น ทำให้ปักกิ่งอยู่ในฐานะที่จะวางโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมร่วมกับการรวมกรรมสิทธิ์ทางเกษตรกรรมได้ในปี ค.ศ. ๑๙๕๓ การที่จะพัฒนาบ้านวัดดูให้ทันโลกตะวันตกนั้น จำต้องระดมความพยายามทางเศรษฐกิจเป็นเวลายาวนาน การพัฒนาอุตสาหกรรมจะทำให้ต้องซื้อสินค้าทุนจากกลุ่มประเทศโซเวียตซึ่งจีนจะจ่ายได้โดยการส่งผลเกษตรกรรมเป็นสินค้าออกเป็นสำคัญ การจะเก็บประโยชน์จากเศรษฐกิจเกษตรกรรมให้ได้มากขึ้นนั้น จำเป็นต้องสร้างกลไกสำหรับเก็บในรูปของการรวมกรรมสิทธิ์อย่างแท้จริง การกระทำเช่นนี้อาจไปลดแรงจูงใจในหมู่คนงานเกษตรกรรมก็จริง แต่ตามความคิดของพรรคคอมมิวนิสต์จีนแล้ว นี่ก็เป็นทางเดียวที่แน่นอนที่จะบังคับให้มีการออมทรัพย์และควบคุมไม่ให้ชนชั้น “ชาวนาที่ร่ำรวย” ที่มีกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในที่ดินเป็นหลักเติบโตขึ้นได้ การรวมกรรมสิทธิ์ก็ดูจะเป็นหนทางที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดที่จะนำเทคนิคมาปรับปรุงใช้ในการเพาะปลูก นอกจากนั้นแล้ว ในปี ค.ศ. ๑๙๕๓ ผลผลิตธัญพืชก็ไม่เพิ่มขึ้นตามที่คาด และรัฐจัดตั้งการค้าธัญพืชผูกขาดขึ้นในเดือนพฤศจิกายน อุทกภัยอย่างหนักในปี ค.ศ. ๑๙๕๔ กับการกวาดล้างที่ยังคงมีต่อไป ทำให้มีการกำหนดโควตาสำหรับเสียภาษีกันทุกครัวเรือนที่ผลิตธัญพืช ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๙๕๕ การรณรงค์เพื่อจัดตั้งระบบนารวมนั้น เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะควบคุมการผลิตการบริโภคในบริเวณชนบท

มีประกาศการตัดสินใจในขั้นต้นที่จะก้าวไปสู่การรวมกรรมสิทธิ์ในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๕๓ ภายหลังจากที่มีการอภิปรายกันในพรรค มาในกลางปี ค.ศ. ๑๙๕๔ ที่ดินที่ใช้ทำการเพาะปลูกและครอบครัวกสิกร ๑๕ เปอร์เซ็นต์ก็ว่ากันว่าอยู่ในสหกรณ์ผู้ผลิตทางเกษตร ซึ่งถูกตีความว่าเป็นการรวมกรรมสิทธิ์แบบ “กึ่ง-สังคมนิยม” มาในตอนนั้นไมฮาเซตุงก็ตัดสินใจต่อต้านผู้ร่วมงานที่ต้องการให้มีโครงการแบบ “ค่อยเป็นค่อยไป” และแบบ “สมัครใจ” มากกว่า เขาเสนอให้ก้าวอย่างรวดเร็วเป็นก้าวสุดท้ายไปสู่การขจัดชาวนาที่ร่ำรวย พ่อค้านักแก๊งกำไร การให้เช่าที่ดิน และแนวโน้มไปในทางทุนนิยมทั้งหลายในชีวิตชนบท ดังนั้นในเดือนกรกฎาคมเขาจึงเรียกร้องให้ชาวนา ๒๕๐ ล้านคน เข้าไปร่วมในสหกรณ์ผู้ผลิตทางเกษตร ที่เป็นแบบ “กึ่ง-สังคมนิยม” ภายใต้นี้ปี ค.ศ. ๑๙๕๔ ในหมู่บ้านล้านแห่งในจีนสหกรณ์ดังกล่าวแต่ละแห่งจะประกอบด้วยครอบครัวประมาณ ๕๐ ครอบครัว โครงการอันห้าวหาญนี้ได้รับการผลักดันโดยหน่วยปฏิบัติงานของพรรคชนบท และไปได้รวดเร็วกว่าที่คาดไว้ อีกไม่ถึงหนึ่งปี ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๕๖ ก็มีรายงานว่า ชาวนา ๙ ใน ๑๐ คน เข้าร่วมในสหกรณ์ ซึ่งไม่ช้าก็ถูกขอให้ก้าวขึ้นสู่ระดับที่สูงกว่า คือ ระดับเกษตรกรรมแบบสังคมนิยม โดยเปลี่ยนเป็นนารวมอย่างแท้จริง

เนื่องจากได้บทเรียนจากการรวมกรรมสิทธิ์ที่ดินของโซเวียตในปี ค.ศ. ๑๙๒๙-๓๒ ที่ทำให้เกิดความหายนะขึ้นเมื่อมีการทำลายสัตว์เลี้ยงและทุนทางเกษตรอื่นๆ ลงมาก พรรคคอมมิวนิสต์จีนจึงดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไปมากกว่า กล่าวคือ รัฐมิได้เข้าครอบครองที่ดินโดยตรงทันที แต่มีการโอนกรรมสิทธิ์ไปเป็นของแต่ละสหกรณ์ ซึ่งซื้อที่ดินจากชาวนาผู้เป็นเจ้าของอย่างเป็นทางการ มีการดำเนินการเป็นขั้นๆ ไป จากกลุ่มช่วยเหลือกันและกันชั่วคราวไปเป็นสหกรณ์เต็มที่อยู่ถาวร จากกลุ่มเล็กไปเป็นกลุ่มใหญ่ ชาวนาส่วนใหญ่จะมองไม่เห็นทางอื่นนอกจากจะให้ศรัทธากับประธานเมาและพรรค พวกนี้ยังจำการเผาโฉนดของพวกเจ้าของที่ดินได้ดี ซึ่งทำให้พวกตนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินอย่างน้อยก็ชั่วคราว นอกจากนี้แล้วผู้นำในหมู่บ้านที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ได้ถูกขจัดไปจนหมดสิ้นแล้ว

มาบัดนี้สหกรณ์ก็เป็นตัวแสดงสำคัญในโครงการชนบทของจีน จะมีสหกรณ์อยู่ต่อหนึ่งหรือสองหมู่บ้าน สหกรณ์เป็นเจ้าของที่ดินและอุปกรณ์ทั้งหมด ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางใหม่ของชีวิตในหมู่บ้าน สหกรณ์ก็ดำเนินงานทางสาธารณูปโภคและทำกิจกรรมทางสวัสดิการท้องถิ่น ซึ่งในสมัยจักรวรรดินั้นเคยเป็นหน้าที่ของผู้นำซึ่งได้แก่ พวกชนชั้นผู้ดีนารัฐ (ซึ่งในตอนปลายปี ค.ศ. ๑๙๕๕ มีอยู่ ๓,๓๐๐ แห่ง) ใช้ผู้สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยเกษตร ๒๖ แห่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางที่สำคัญ เพื่อแก้ปัญหาเทคนิคในท้องถิ่นของตน และเป็นตัวอย่างให้เกษตรกรรวมแบบใช้เครื่องจักร โดยมีสถานีรถแทรกเตอร์เหมือนในสหภาพโซเวียตนั้นยังคงเป็นเรื่องของอนาคตอันไกล ยกเว้นแต่บนที่ราบอันกว้างใหญ่ในแมนจูเรียเท่านั้น

โครงการชนบท ๑๒ ปีคงไว้สำหรับปี ค.ศ. ๑๙๕๖-๖๗ ให้ความหวังอันรุ่งโรจน์ คือจะมีสิ่งอำนวยความสะดวกทางวัฒนธรรม (วิทยุ ห้องสมุด ภาพยนตร์ ฯลฯ) ขจัดโรคระบาด อุทกภัยและความแห้งแล้ง มีการปลูกต้นไม้ให้เป็นป่าอย่างกว้างขวาง กรรมกรจะถูกใช้งานกันเต็มที่ โครงการนี้มองเห็นการใช้ ๔๐๐ กำลังงานคนต่อวันในที่ดินทุกเฮกเตอร์หรือหนึ่งหมื่นตารางเมตรต่อปี ส่วนใหญ่แล้วด้วยการให้ทุกคนมีงานทำซึ่งจะเพิ่มผลิตผลในจีนภาคใต้ขึ้นเท่าตัว และเพิ่มผลิตผลของชาติขึ้นครึ่งหนึ่ง ที่ทะเยอทะยานพอๆ กันก็คือ โครงการระยะยาวที่จะควบคุมแม่น้ำเหลือง โดยการสร้างเขื่อนลัดหล่นกันเป็น “ขั้นบันได” ที่ลำน้ำสายใหญ่ซึ่งจะทำให้ได้ประโยชน์จากพลังน้ำตก เพื่อโครงการอเนกประสงค์ และเพื่อให้จีนภาคเหนือส่วนใหญ่มีการชลประทาน สำหรับเด็กชาวนาที่เพิ่งจะเริ่มเรียนอ่านหนังสือก็ไม่มีปัญหาว่ามโนภาพอันเต็มไปด้วยความมั่นใจจะช่วยจรรโลงใจอย่างยิ่ง สำหรับผู้ที่ไม่เห็นด้วยก็มี “การแก้ไขโดยการใช้แรง” ในขณะเดียวกันนั้นก็มีการปันส่วนอาหาร และมีการกำหนดโควตาสำหรับผลิตผลทางการพาณิชย์ที่ต้องส่ง มิได้ระบุว่า จะแก้ปัญหาการแข่งขัน

ระหว่างความต้องการในการลงทุนทางเกษตรกรรมกับทางอุตสาหกรรมอย่างไร

การเตรียมการเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบบังคับเกณฑ์ ตามแบบของโซเวียต ได้ดำเนินไปโดยการโอนธนาคาร อุตสาหกรรมและการค้าเป็นของรัฐ รัฐเข้าควบคุมวิสาหกิจต่าง ๆ โดยทำให้เป็นกิจการร่วมกันระหว่างรัฐกับเอกชน และเริ่มการณรงค์ที่จะทำให้ นักวิสาหกิจหมกกำลังและทำให้กลายเป็นลูกจ้างของรัฐไป โครงการห้าปีแรกซึ่งในนามแล้ว เป็นโครงการของปี ค.ศ. ๑๙๕๓-๕๗ นั้นไม่ได้มีการร่างกันขึ้นจริง ๆ จนกระทั่งได้ใช้เวลา สองปีครึ่งในการวางโครงสร้างทางการบริหาร ฝึกอบรมผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคและการสร้าง บริการทางสถิติ เมื่อมีการเปิดเผยโครงการห้าปีนี้ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๕๕ ก็มี การบ่าวร้องว่าเป็นการเริ่ม “การเปลี่ยนไปเป็นสังคมนิยม” ซึ่งได้เข้ามาแทนประชาธิปไตยแบบใหม่อย่างเป็นทางการตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๕๓ เป็นต้นมา

การขัดแย้งระหว่างการพัฒนาเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม และต่อมาก็คือว่าการเกษตรมีความสำคัญเป็นรองนั้น เห็นได้ชัดในเป้าหมายของโครงการห้าปีแรก ซึ่งประกาศ ในปี ค.ศ. ๑๙๕๕ คือ จะมีการเพิ่มผลผลิตผลเหล็กกล้าเป็นสามเท่า พลังงานและปูนซีเมนต์ เป็นสองเท่า เครื่องจักรเป็นกว่าสามเท่า แต่สินค้าฝ่ายจะเพิ่มไม่ถึงครึ่ง และธัญพืชที่เป็นอาหารจะเพิ่มไม่ถึงหนึ่งในห้า อีกนัยหนึ่งก็คือ อุตสาหกรรมจะเจริญได้ก็ต่อเมื่อชาวนาลด การบริโภคลงเท่านั้น การจัดตั้งระบบนารวมทำให้ชาวนาถูกมัดมือ ผลผลิตของชาวนาจะถูกดึงไปทั้งทางอ้อม คือ ควบคุมราคาในทางที่อำนวยความสะดวกต่ออุตสาหกรรม นอกจากนี้รัฐบาลก็อาจเอาผลผลิตของชาวนาไปได้โดยการเรียกเก็บตรง ๆ หรือด้วยการเก็บภาษี ในสงครามจีนเมื่อคนมีราคาถูกกว่าอาวุธยุทธภัณฑ์นั้น ก็เหมือนกันกับการพัฒนาเกษตรกรรมของจีน คือ จีนต้องฟันโครงการที่ใช้เงินทุนแต่น้อยและใช้แรงงานมาก เช่น เชื้อนกึ่งน้ำ เพื่อป้องกันน้ำท่วม ทั้งนี้เพราะเงินลงทุนของจีนจะถูกทุ่มลงในอุตสาหกรรมหนักเป็นสำคัญ ซึ่งจะได้รับเงินทุนเป็นเจ้าหรือแปดเท่าของการลงทุนในอุตสาหกรรมเบา (คือสินค้าบริโภค)

พวกที่สนับสนุนอย่างกระตือรือร้นและบัดนี้ เป็นใหญ่อยู่ในคณะกรรมาธิการของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ทำการโจมตี “ความเป็นอนุรักษนิยมแบบขวา” ของผู้ที่ต่อต้านนโยบายของตน โดยเรียกร้องให้มีการ “ก้าวหน้าแบบกระโจน” ในปี ค.ศ. ๑๙๕๖ ในการนี้พลังในการผลิตของประชาชนจะได้รับการปลดปล่อยทางจิตวิทยาและด้วยวิธีการ เช่น การรณรงค์ให้มีตัวอย่างในระหว่างกลุ่มกรรมกรที่แข่งขันกันเพื่อจะให้ได้ความสำเร็จ ทางด้าน “ปริมาณ ความรวดเร็ว คุณภาพและความประหยัด” ในการผลิตได้พร้อมกัน การพัฒนาอุตสาหกรรมด้วยการบังคับเกณฑ์นี้ ไม่ช้าก็สามารถดึงเอาผลผลิตรวมของชาวจีนประมาณ ๓๐ เปอร์เซ็นต์มาให้รัฐบาลได้ซึ่งรัฐบาลก็ใช้หนึ่งในสี่ไปทางการทหาร อีกหนึ่งใน

สี่ไปในทางการบริหารและบริการสังคม และเครื่องหนึ่งสำหรับการลงทุน การพัฒนาอุตสาหกรรมของคอมมิวนิสต์จีนในระยะนี้ดูจะรวดเร็วและน่าเกรงขาม คือ รวดเร็วที่สุดในหมู่ประเทศด้อยพัฒนาได้ก็ตามในเอเชีย ในปี ค.ศ. ๑๙๕๗

การต่อสู้กับพวกปัญญาชนและกับหน่วยปฏิบัติการ

“การสร้างระบบสังคมนิยม” จำต้องมีการระดมกำลังทั้งหมดของชาติ รวมทั้งของ “ปัญญาชนระดับสูง” ทางเทคนิค วิชาชีพและวิชาการ บุคคลเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังคงเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมมาจากตะวันตก และมีอยู่เป็นจำนวนน้อย ประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ คน ส่วนใหญ่พวกหัวหน้าพรรคจะเชื่อว่า เมื่อมาถึงตอนนั้นแล้วความเป็นผู้นำและลัทธิของตนได้ทำให้บุคคลพวกนี้ได้รับการฝึกสอนกันใหม่ ถูก “เปลี่ยนจิตใจ” และมีความสวามิภักดิ์แล้ว แต่ก็เห็นได้ชัดว่าพวกหัวหน้าพรรคก็เป็นห่วงว่ากลไกใหม่ของพรรคอันประกอบด้วยหน่วยปฏิบัติการที่มีคนหนุ่มๆ จำนวนมากได้ไปทำให้ไม่มีการใช้ปัญญาความคิดได้เต็มที่และไปข่มขู่พวกปัญญาชนรุ่นเก่ากว่า ดังนั้น พวกหัวหน้าพรรคจึงเริ่มการรณรงค์ขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๕๖-๕๗ เพื่อควบคุมองค์ประกอบสำคัญทั้งสองนี้ คือ พวกปัญญาชนและหน่วยปฏิบัติการ

ในตอนต้นปี ค.ศ. ๑๙๕๖ พรรคได้เริ่ม “การต่อสู้อุดมการณ์อนุรักษ์นิยมของพวกขวา” ในหมู่ปัญญาชน เพื่อให้แน่ใจว่าพวกนี้จะให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ในการเปลี่ยนเป็นระบบสังคมนิยม งานนี้จะสำเร็จได้ก็ด้วยการปรับปรุงสภาพการทำงานของพวกปัญญาชน ให้พวกนี้ได้สิ่งตีพิมพ์ของต่างประเทศมากขึ้น มีเวลาว่างมากขึ้น มีช่องทางที่จะใช้ความริเริ่มกว่าเดิม และในขณะเดียวกันก็ให้พวกนี้ “ปรับตัวใหม่” ในทางอุดมการณ์ และให้มีคุณสมบัติที่จะเข้าเป็นสมาชิกของพรรคเป็นจำนวนมาก มีการเริ่มรณรงค์ให้วิจารณ์หน่วยปฏิบัติการและข้าราชการได้โดยเสรียิ่งขึ้นในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๕๖ โดยใช้คำขวัญตัวรับ คือ “ให้ดอกไม้ทั้งร้อยบานสะพรั่ง ให้ความคิดทั้งร้อยสำนักแข่งขันกัน” นี้มิได้เป็นการบ่าวประกาศให้มีเสรีภาพในการพูด การวิพากษ์วิจารณ์จะต้องไม่เกินขอบเขตที่กำหนดไว้เป็นนัยอันได้แก่ การอุทิศตนอย่างเต็มที่เพื่ออำนาจสูงสุดของพรรค (นี่ก็เหมือนกับประเพณี “การทักทายนอย่างภักดี” ของผู้ตรวจตราสมัยจักรวรรดิแต่ไม่เหมือนกับ “ฝ่ายค้านผู้ภักดี” ของตะวันตก)

นี่เป็นกลเม็ดที่แยบยลในการส่งเสริมความมีชีวิตชีวาทางปัญญาความคิดภายในกรอบของความภักดีโดยไม่มีการพิจารณา เมฆประกาศลัทธิแห่งการขัดกันของเขา บ้างก็เป็น “การขัดกัน” เช่น ระหว่างรัฐบาลกับ “ศัตรู” ทั้งในและนอกประเทศ และบ้างก็ “ไม่เป็นการขัด

กัน” ที่เป็นของธรรมดาและโต้แย้งกันได้ ดังเช่นระหว่างข้าราชการกับประชาชน ภายในกรอบนี้ ก็เห็นได้ชัดว่าเขาหวังว่าการ “ต่อสู้” กันต่อไปเรื่องการนำนโยบายออกปฏิบัติ ซึ่งใช้สูตร “สามัคคี-วิเคราะห์-สามัคคี” ของเขานั้น อาจทำได้โดยไม่มีพิษมีภัย แต่ในขณะที่เดียวกันก็รักษาให้อยู่ในขอบเขตได้ เช่นเดียวกับกระบวนการ เจิ้ง-เฟิง ในสมัยเอี้ยนอัน กระบวนการเคลื่อนไหวแบบขั้วกัน (เปลี่ยนแปลงโดยมีความสัมพันธ์กับวัตถุ) นี้ จะทำให้เกิดการตีชมและก็จะจัดการกับการตีชมนั้น โดยปล่อยให้ความเห็นรุนแรงปรากฏขึ้นเพื่อจะได้จัดการโต้แย้งอย่างเปิดเผย เพื่อให้พบข้อผิดพลาดและจัดการแก้ไขเสีย และเพื่อให้พบพวกคอยจับผิดและกีดกันเสียพวกนั้นเสีย “ประชาชน” คนใดที่ดูจะเป็นนักวิพากษ์วิจารณ์ข้อไม่ดีมากจนเกินไปและดูจะไม่ภักดีก็อาจถูกจัดเข้าจำพวก “ศัตรู” เพื่อจัดการบีบบังคับเสีย

ในที่สุดการเชื่อเชิญเข้าแล้วเข้าเล่าก็ทำให้การแสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผยพังพริ้วออกมาอย่างน่าประหลาดใจ พวกปัญญาชนแสดงความไม่พอใจกับระบบการเมืองแบบเด็ดขาด ความคิด เป้าหมายและวิธีการของพรรคคอมมิวนิสต์จีน การวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางและในขั้นพื้นฐานนี้ทำให้พรรคตื่นตกใจ ในปลายฤดูใบไม้ผลิของปี ค.ศ. ๑๙๕๗ และมีการปราบปรามอย่างเข้มงวด ไม่ช้านักวิพากษ์วิจารณ์ที่ฟังจะปรากฏตัวขึ้นก็ต้องกล่าวโทษตนเองในที่สาธารณะ และประณามกันและกันในการรณรงค์ “ต่อต้านพวกขวา”

ขณะเดียวกันนั้นคณะกรรมการกลางของพรรคก็เผชิญกับปัญหาที่ร้ายแรงกว่า คือ การควบคุมกลไกอันมหึมา อันได้แก่ พวกหน่วยปฏิบัติการที่นำนโยบายของพรรคออกปฏิบัติในปี ค.ศ. ๑๙๕๗ การรณรงค์พัฒนาเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมคู่กันไปได้ได้รับผลอันน่าตื่นตกใจ โฉมหน้าของประเทศเปลี่ยนไป มีถนน โรงงาน นคร คั่นกันน้ำ เขื่อน ทะเลสาบ การปลูกต้นไม้สร้างป่าขึ้นใหม่ และการเพาะปลูกใหม่ๆ ในการนี้ชาวจีน ๖๕๐ ล้านคน หรือชาวโลกอย่างน้อยหนึ่งในห้าถูกระดมกำลังทั่วประเทศอย่างแข็งขันและมหากาลดังไม่เคยมีมาก่อน แต่กระนั้น “คลื่นสังคมนิยม” อันมหึมานี้ก็ได้ก่อให้เกิดการต่อสู้ไม่แต่เพียงกับสถานะทางวัตถุเท่านั้น แต่ยังกับบุคคลที่ต่อต้านและกับธรรมชาติของมนุษย์ การต่อสู้นี้มีขึ้นภายใต้การนำและการสนับสนุนของหน่วยปฏิบัติการของพรรค

การเติบโตอย่างรวดเร็วของกลไก อันได้แก่นักปฏิบัติการณ์นั้น เห็นได้จากบัญชีการเพิ่มจำนวนสมาชิกพรรค จาก ๔.๔ ล้านคนในปี ค.ศ. ๑๙๔๙ ไปเป็น ๑๗ ล้านคนในปี ค.ศ. ๑๙๖๑^๑ นอกจากนี้แล้วก็ยังมีสันนิบาตเยาวชนคอมมิวนิสต์ (ประมาณ ๒๕ ล้านคนในปี ค.ศ.

^๑ การเพิ่มจำนวนสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จีน

๑๙๒๑ ๕๗	๑๙๔๕ ๑,๒๑๑,๐๐๐	๑๙๕๗ ๑๒,๗๒๐,๐๐๐
๑๙๒๗ ๕๘,๐๐๐	๑๙๔๙ ๔,๔๘๘,๐๐๐	๑๙๖๑ ๑๗,๐๐๐,๐๐๐
๑๙๔๐ ๘๐๐,๐๐๐	๑๙๕๓ ๖,๖๑๒,๐๐๐	

๑๙๕๙) และเยาวชนผู้บุกเบิก (ประมาณ ๕๐ ล้านคนในปี ค.ศ. ๑๙๖๒) คนจำนวนมากนี้
จำเป็นสำหรับทำงานให้พรรค แต่ส่วนใหญ่แล้วก็ขาดความชำนาญและประสบการณ์ เป็น
ไปได้ว่าสมาชิกพรรคสี่ในห้าไม่ได้รับการศึกษาระดับมัธยมกลางหรือมัธยมปลาย พวกหน่วย
ปฏิบัติการหนุ่ม ๆ ซึ่งเพิ่งได้รับการอบรมลัทธิใหม่ ๆ ก็อาจตกเป็นเหยื่อความชั่วร้าย อันได้
แก่ “การหวังโดยไม่ลืมหูลืมตา” “การยึดในลัทธิแบบเถรตรง” และ “การชอบบงการ”
หรือ “การเป็นอนุรักษนิยม” “การชอบอาศัยความชำนาญ” และ “การเป็นนักฉวยโอกาส
อย่างไม่ลืมหูลืมตา” แทนที่จะชักจูงชาวนาโดยการอภิปราย โดยใช้หลักเหตุผล และการ
โน้มน้าว การเป็นเหยื่อความชั่วร้ายเหล่านั้นง่าย ๆ อาจมีขึ้นได้ทั้ง ๆ ที่ได้รับเกียรติภูมิเพราะ
มีความรู้และทั้ง ๆ ที่ได้รับการสั่งสอนให้เป็นผู้นำด้วยการเสียสละ การกระตุ้นพวกหน่วย
ปฏิบัติการโดยคำแถลงอุดมการณ์ของเม่า และนโยบายของพรรคนั้นทำได้ง่ายกว่าการเหนียว
รั้งหรือให้ความสุขุมกับพวกนี้ และง่ายกว่าการบ่อนทำลายพวกนี้ไม่ให้ใช้อำนาจไปในทางที่ผิด
และทำรายงานเท็จ ซึ่งก็เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับข้าราชการซึ่งติด
เข้ากระดูกดำมาในอดีต อันที่จริงแล้วการสร้างระบบนารวมนั้นดำเนินไปอย่างลุ่ม ๆ ดอน ๆ
มีการขัดกันอยู่ไม่น้อยเลยในที่ที่ดำเนินการ และมีการทำรายงานที่ให้ความหวังมากเกินไป
ต่อผู้อยู่เหนือขึ้นไป ที่ประชุมพรรคครั้งที่แปดในเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๙๕๖ พบว่า ชาวนา
ได้ถูกชักจูงให้หลงผิดกันอย่างกว้างขวาง โดยคำสัญญาอันหลอกลวงของพวกหน่วยปฏิบัติ
การ โครงการอุตสาหกรรมที่ทะเยอทะยานเกินไปเช่นกัน มวลชนต้องลำบากเพราะมาตร
ฐานการครองชีพของตนลดลง

พรรคคอมมิวนิสต์จีนรู้สึกตื่นตัวต่ออันตรายจาก “การชอบบงการ” มากเกินไปและ
การ “ขาดการติดต่อกับมวลชน” อันเป็นความชั่วร้ายที่ดูจะประจักษ์เป็นตัวอย่างในการ
กบฏในฮังการีในเดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๕๖ ดังนั้น พรรคจึงเริ่มการรณรงค์
ทางอุดมการณ์ครั้งใหญ่ในเดือนเมษายน ค.ศ. ๑๙๕๗ เพื่อ “แก้ไข” การทำงานของพรรค การ
รณรงค์ “แก้ไข” นี้ในตอนต้นก็มีควบคู่ไปกับการรณรงค์ “ดอกไม้ทั้งร้อย” เพื่อที่จะชักจูง
ให้พวกปัญญาชนทำการวิพากษ์วิจารณ์ แต่ไม่ซ้ำการรณรงค์ “แก้ไข” เพื่อควบคุมพวก
หน่วยปฏิบัติการของพรรคนี้ก็รวมเข้ากับการรณรงค์ “ต่อต้านพวกขวา” เพื่อควบคุมปัญญา
ชน กลุ่มทั้งสองนี้ถูกนำเข้ามาอยู่ในการรณรงค์ครั้งใหญ่เพื่อ “การโยกย้ายลงเบื้องล่าง” หรือ
เซี่ยฟิ่ง ซึ่งนำเอาครู นักศึกษา และหน่วยปฏิบัติการพรรคกันบู๋ ในเมืองกับพวกเจ้าหน้าที่
ไปยังชนบทให้ไปออกแรงทำงานในหมู่บ้านเพื่อที่พวกนี้จะได้ไม่ “ห่างเหินจากมวลชน”
และเพื่อช่วยในการผลิตทางเกษตรอีกด้วย

แต่ก็ปรากฏว่าการควบคุมพวกปัญญาชนจำนวนน้อยให้อยู่ในวินัยนั้น ทำได้ง่ายกว่า การควบคุมความกระตือรือร้นของพวกหน่วยปฏิบัติการจำนวนล้านๆ ให้อยู่ในขอบข่าย หรือ ง่ายกว่าการจะป้องกันไม่ให้ตนเองหลงคล้อยตามไปด้วย การปฏิวัติก็ขึ้นถึงระดับคลังโคลี ครั้งใหญ่อีกในปี ค.ศ. ๑๙๕๘ ผู้นำระดับยอดตกเป็นเหยื่อความกระตือรือร้นของตนเอง

การก้าวหน้าแบบกระโจนและคอมมูน

“การก้าวหน้าแบบกระโจน” ในการผลิตทางอุตสาหกรรม และการก่อตั้ง “คอมมูน” ในชนบทกันขนาดใหญ่ ในปี ค.ศ. ๑๙๕๘ นั้น มีเป้าหมายที่จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจของจีน โดยการใช้แรงงานอย่างเข้มข้น แต่ปรากฏว่ามาตรการทั้งสองขาดประสิทธิภาพและเข้มข้นเกินไปที่จะดำเนินต่อไปได้ตลอด

การ “ก้าวหน้าแบบกระโจน” เพื่อเพิ่มผลิตผล เพื่อให้ “ทันอังกฤษ” ใน ๑๕ ปี (อันเป็นเป้าหมายที่น่าตกใจสำหรับชาติที่มีพลเมืองมากกว่าเป็น ๑๒ เท่า) นั้น ปรากฏออกมาในรูปของความพยายามอย่างโกลาหลที่จะเพิ่มผลิตผลเหล็กและเหล็กกล้าโดยใช้เตาหลอมพื้นบ้านขนาดเล็กและไม่ประหยัดโดยปราศจากความเชี่ยวชาญ นี่เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามโดยทั่วไปที่จะกระตุ้นผู้นำพรรคในท้องถิ่น และกระจายการบริหารเศรษฐกิจออกไป มาในตอนนี้งานรวบรวมสถิติก็มาตกอยู่กับหน่วยปฏิบัติการในท้องถิ่นหลังจากที่พวกนี้ได้ถูก “แก้ไข” แล้ว ผลก็คือมีสถิติการผลิตที่ยังไม่ได้กลับร่องจำนวนมากมาย ซึ่งทำให้บักกิ่งเกิดเข้าใจผิด ๆ เช่นว่า ความกระตือรือร้น ความเชี่ยวชาญและการเสียสละที่มีในระบอบสังคมนิยมอาจเพิ่มผลิตผลประเภทอาหารของจีนได้เป็นสองเท่าในหนึ่งปี ตัวเลขอันเหลือเชื่อ ซึ่งคณะกรรมการกลางป่าวประกาศไปยังต่างประเทศในปี ค.ศ. ๑๙๕๘ นั้นต้องถูกถอนกลับอย่างน่าอัศจรรย์ในปี ค.ศ. ๑๙๕๙^๑

ในช่วงเดียวกันนั้นก็มีการเคลื่อนไหวที่จะรวมนาสหกรณ์เข้าเป็นคอมมูนขนาดมหึมาที่เลี้ยงตัวเองได้ตามแผนที่วางไว้ แต่ละคอมมูนโดยเฉลี่ยแล้วประกอบด้วยครัวเรือนประมาณ ๕,๐๐๐ ครัวเรือน (หรือประมาณ ๒๒,๕๐๐ คน) และมีการจัดระเบียบแบบทหาร ตามแผนนั้นจะมีการรวมเอาองค์การบริหารและองค์การการผลิตทางเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมในท้องถิ่นทั้งหมดเข้าไว้ในคอมมูน แผนนี้จะนำเอาประสิทธิภาพของกิจการขนาดใหญ่มาสู่หมู่บ้าน และเอาเอาแรงงานทั้งหมดในหมู่บ้านรวมทั้งแรงงานสตรีไปใช้อย่างเต็มที่

^๑ การอ้างและความหวังของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ในการผลิตัญพืชถูกประกาศออกตั้งต่อไปนี้ การผลิตในปี ค.ศ. ๑๙๕๗ ได้ ๑๙๕ ล้านเมตริกตัน ในปี ค.ศ. ๑๙๕๘ (ดังที่อ้างในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๕๘ และเมษายน ๑๙๕๙) ๓๕๐ ล้านตัน พยากรณ์ (ในเดือนธันวาคม ๑๙๕๘) สำหรับปี ๑๙๕๙, ๕๒๕ ล้านตัน การอ้างที่แก้ไขแล้วสำหรับปี ค.ศ. ๑๙๕๘ (ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๙๕๙) ๒๕๐ ล้านตัน

มีการดำเนินการตามแนวความคิดอันมีไหวพริบอย่างกระตือรือร้น แบบที่พยายามจะสร้างรัฐอุตสาหกรรมขึ้น เป็นต้นว่าพยายามจะจัดให้มีอาหารและสิ่งจำเป็นอื่น ๆ “ตามความต้องการ” โดยไม่คิดมูลค่า แต่ก็ปรากฏว่าในทางปฏิบัตินั้นทำไม่ได้ เกษตรกรรมแบบเข้มข้นที่ใช้มือเหมือนกับการทำสวนนั้นไม่อาจถูกจัดในขนาดใหญ่ได้ แม้แต่จะให้เหมือนกับโคลกอกซหรือนารวมของรัสเซีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมื่อไม่มีการใช้เครื่องจักร ภายในเวลาเพียงสองหรือสามปี หน่วยการผลิตก็กลับมามีอยู่ในระดับหมู่บ้านอีก ในนาสหกรณ์ที่ประกอบด้วยครัวเรือนประมาณ ๒๐ ถึง ๔๐ ครัวเรือน ซึ่งสามารถดำเนินงานด้วยความสัมพันธ์ส่วนบุคคลซึ่งบัดนี้เรียกกันว่า “หน่วยผลิต”

หลังจากที่จีนคอมมิวนิสต์กำหนดนโยบายกระโจนไกลเกินตัวในแบบนี้ในปี ค.ศ. ๑๙๕๘ — ๕๙ โดยมี “การเมืองเป็นใหญ่” และมีพรรคกับรัฐบาลที่เกือบจะรวมกันเป็นสิ่งเดียวแล้ว ก็เกิดการคลาดที่ทางเศรษฐกิจอย่างร้ายแรงอยู่หลายปี มีการขาดอาหารแพร่หลาย ประชาชนหมดกำลังและเฉื่อยชา การขนส่งหยุดชะงัก อุตสาหกรรมซบเซา เหมือนกับในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างหนัก โรงงานจำนวนมากต้องปิด และก็ไม่มีการพิมพ์สถิติกันต่อไป รัฐบาลยอมรับว่าเกษตรกรรมซึ่งเป็นฝ่ายถูกเอาเปรียบตลอดมา มาบัดนี้ก็ได้ได้รับความสำคัญเป็นอันดับแรก ถึงแม้ว่าจะมีการกล่าวโทษธรรมชาติ แต่ก็เป็นที่ชัดเจนขึ้นว่าเมาและพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้ใช้อำนาจทางการเมืองของตน ทำความผิดพลาดทางเศรษฐกิจอย่างมหันต์

การปฏิวัติจีนก้าวไปไกลมากขึ้นระหว่างทศวรรษ ค.ศ. ๑๙๕๐ มีแนวโน้มที่จะทวีการรณรงค์และปรับเป้าหมายให้สูงขึ้นอย่างเร่งรีบ ทำให้นึกถึงความมอดเวงทางสังคมที่ยิ่งใหญ่ครั้งอื่น ๆ ความโน้มเอียงนี้ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากเมาและคณะกรรมาริกรกลาง ด้วยความศรัทธาว่ามวลชนจะเชื่อฟังผู้นำมาร์กซิสต์—เลนินนิสต์ซึ่งรู้จักปลดปล่อย “พลังในการผลิต” ที่ซ่อนเร้นอยู่ในสังคมและปลดปล่อย “ความสามารถในทางสร้างสรรค์” ของชนชั้นกรรมากรจีน ซึ่งเชื่อกันว่าแต่ก่อนนี้ถูกกักกันไว้โดยชนชั้นผู้เอาเปรียบทั้งที่เป็นชาวจีนและชาวต่างประเทศ มีน้อยครั้งนักที่ศรัทธาไม่ได้รับการตอบสนองขนาดมหาศาล เช่นนี้ มาในทศวรรษ ๑๙๖๐ ชาวจีนก็ได้เรียนรู้วิธีอยู่ร่วมกับรัฐบาลคอมมิวนิสต์จีนเหมือนกับที่ได้เรียนรู้วิธีอยู่ร่วมกับอิตาลีไปเสียในอดีต แต่ความกระตือรือร้นต่อการปฏิวัติที่มีในตอนต้นนั้นได้หมดสิ้นไปแล้ว

จีนบนเวทีโลก

การปฏิวัติในประเทศมีความคู่กับทัศนคติแบบปฏิวัติที่มีต่อโลกภายนอก และความคิดของพรรคคอมมิวนิสต์จีนก็มาติดอยู่ที่เรื่องที่เป็นสากล คือ “จักรวรรดินิยมอเมริกัน” นั้น

เป็นศัตรู และ “การปลดแอก” ของจีนนั้น คือ แบบอย่างสำหรับประชาชนชาวอาณานิคมหรือกึ่งอาณานิคมทั้งหมด สภาพแวดล้อมทำให้ปักกิ่งมีเป้าหมายเหมือนกันกับที่ราชวงศ์ที่เข้มแข็งได้เคยมีมาตามประเพณี นั่นก็คือการจะเข้าเป็นใหญ่เหนือบริเวณใกล้เคียงเพื่อป้องกันอาณาจักรกลาง แต่เป้าหมายที่หวังผลทางปฏิบัติอันเป็นเรื่องการเมืองแห่งอำนาจตามแบบปกตินั้นถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้อันยิ่งใหญ่ทั่วโลกของ “ค่ายสังคมนิยม” ที่ก้าวหน้ากับ “ค่ายจักรวรรดินิยม” ที่เป็นฝ่ายปฏิภิกิริยา ด้วยทัศนะเหล่านี้ลัทธิชาตินิยมของจีนที่เพิ่มความรุนแรงขึ้นใหม่ก็มีความหมายออกมาในลักษณะที่เป็นสากลนิยมกว่าเป็นชาตินิยมคือมองเห็นสาธารณประชาจีนอยู่ยอดสุดของโลกแห่งการปฏิวัติใหม่ ด้วยจิตใจเช่นนั้นปักกิ่งก็ใช้ทั้งการบีบบังคับและการจูงใจในนโยบายต่างประเทศในทศวรรษ ๑๙๕๐ เหมือนกับที่ใช้ในประเทศและหลังปี ๑๙๕๗ ไปแล้ว ก็ประสบกับความยุ่งยากเช่นเดียวกัน

การขยายอิทธิพลของจีน

ช่วงแรก คือ จากปี ค.ศ. ๑๙๕๐ ถึง ๑๙๕๔ เริ่มต้นอย่างฮึกห้าวในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๕๐ กองทัพจีนเข้าแทรกแซงในเกาหลีและเข้าไปในทิเบต ตามที่เราได้กล่าวถึงแล้วและไม่ช้าต่อมาจีนก็ให้ความช่วยเหลือทางทหารกับพวกเวียดมินห์ในอินโดจีน แต่หลังจากที่มีการเจรจากันมาสองปี ก็มีการลงนามในสัญญาหยุดยิงในเกาหลี ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๕๓ และหลังจากที่ฝรั่งเศสพ่ายแพ้แล้ว ก็มีการตกลงให้ฝรั่งเศสถอนตัวออกจากอินโดจีน โดยที่จีนเข้าร่วมในการประชุมตกลงที่เจนีวาในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๕๔ ในฐานะมหาอำนาจ แต่การขยายอิทธิพลของปักกิ่งนี้กระตุ้นให้เกิดมาตรการป้องกันตัวขึ้น ในเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๙๕๔ ก็มีการก่อตั้งระบบป้องกันร่วมกัน คือ องค์การสนธิสัญญาเอเชียอาคเนย์ (SEATO) โดยมีสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ฟิลิปปินส์ ไทย และ ปากีสถาน เป็นสมาชิก วอชิงตันยังร่วมลงนามในสนธิสัญญาสัมพันธมิตรเพื่อป้องกันตนกับรัฐบาลโซล (ตุลาคม ๑๙๕๓) และรัฐบาลไทเป (ธันวาคม ๑๙๕๔) อีกด้วย ดังนั้น เมื่อเกิดการเผชิญหน้ากันระหว่างจีนคอมมิวนิสต์กับจีนคณะชาติ เรื่องเกาะคิมมอยที่อยู่นอกชายฝั่งในอ่าวเอ๋อหมิง ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นในตอนต้นปี ค.ศ. ๑๙๕๕ กิจกรรมของคอมมิวนิสต์จีนเกี่ยวกับบริเวณใกล้เคียงสี่แห่งจึงทำให้มีความพยายามต่อต้านคอมมิวนิสต์ด้วยการ “สกัดกั้น” โดยมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำขึ้นพร้อมกัน

หลังจากความแข็งแกร่งในตอนปีแรกๆ นี้แล้ว ก็มีช่วงที่หันไปพึ่งการจูงใจด้วยการทูตมากขึ้น ในการประชุมเจนีวาในเดือนเมษายนถึงกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๕๔ โจวเอินไหลร่วมกับรัฐมนตรีต่างประเทศของมหาอำนาจอื่น เพื่อพยายามที่จะสร้างความมั่นคงขึ้นใน

อินโดจีนเมื่อฝรั่งเสสถอนตัวออกไป ในการเจรจากับอินเดียและพม่าในตอนเดียวกันนี้ โจว ได้ประกาศหลัก “การอยู่ร่วมโดยสันติ” ห้าประการ ในการประชุมที่บันดุงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะชวาในเดือนเมษายน ค.ศ. ๑๙๕๕ ซึ่งมีผู้นำรัฐเอเชียและแอฟริกา ๒๙ รัฐไปร่วมประชุมนั้น โจวก็ใช้หลักห้าประการนี้เป็นแนวสำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับ “สัญญาแห่งบันดุง” เอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาและคอมมิวนิสต์จีนที่วอร์ซอก็เริ่มเปิดการเจรจากันเป็นครั้งแรก

แต่ไม่ช้านโยบาย “นุ่มนวล” นี้ก็พลิกทางให้กับนโยบายที่ “แข็งกร้าว” ในตอนปลายปี ค.ศ. ๑๙๕๗ หลังจากที่สหภาพโซเวียตประสบความสำเร็จจนนำคืนคาบสมุทรไคบัตโดยการส่ง “ยานจรวด” ออกไปโคจรรอบโลก เมาก็เดินทางไปมอสโกเพื่อฉลองการปฏิวัติบอลเชวิคครบรอบ ๔๐ ปี เมาก็เรียกร้องให้มีความซึ่กหัวอีกในความสัมพันธ์ระหว่างตะวันออกกับตะวันตก โดยประกาศว่า “ลมตะวันออกเป็นเหนือลมตะวันตก” เป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดในหลายด้าน ก่อนอื่นก็ที่ช่องแคบไต้หวัน สหรัฐอเมริกาได้เริ่มเสริมสร้างกำลังของคณะชาติขึ้นอีกในปี ค.ศ. ๑๙๕๑ หลังจากนั้นมาคณะชาติก็ก่อวุ่นแผ่นดินใหญ่โดยการจารกรรม การบินลาดตระเวนและการทิ้งระเบิด การส่งหน่วยกล้าตายไปโจมตี นอกจากนี้ คณะชาติก็เสริมกำลังที่มั่น “แนวหน้า” บนเกาะคิมยอ โดยส่งกำลังของคณะชาติหนึ่งในสามไปประจำที่นั่น ฝ่ายคอมมิวนิสต์ระดมยิงในเดือนสิงหาคม-กันยายน ค.ศ. ๑๙๕๘ ทำให้เกิดวิกฤติการณ์คิมยอครั้งที่สองขึ้น แต่ก็เงียบลงแม้ยังคงมีการแก่งแย่งคิมยอกันไป โดยที่ฝ่ายคณะชาติก็ยังยึดครองอยู่ แต่ก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของแผ่นดินใหญ่

อีกบริเวณหนึ่งที่มีการฟื้นความซึ่กหัวขึ้นอีกก็คือทิเบต นับแต่ปี ค.ศ. ๑๙๕๖ มาแล้ว ชาวทิเบตถูกบีบบังคับให้เข้าสู่การปฏิวัติสังคมนิยม ซึ่งจะมีผลเท่ากับถูกเปลี่ยนให้เป็นจีน เกิดการกบฏขึ้นที่เมืองลาซาในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๕๙ และดาไลลามะหลบหนีไปอินเดีย จีนเข้าปราบปรามการกบฏอย่างรุนแรงและทำให้ชาวทิเบตกล่าวหาว่าจีนมุ่งทำลายชาติพันธุ์ ในระหว่างฤดูร้อนต่อมาความขัดแย้งระหว่างจีนกับอินเดียทวีขึ้นทั้งสองด้านของพรมแดนเทือกเขาหิมาลัย และในที่สุดก็ปะทุออกมาเป็นสงครามในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๖๒ จีนเข้าคุมเส้นทางยุทธศาสตร์ระหว่างทิเบตกับซินเกียงได้โดยยึดบริเวณอค์ไซ-จิน แต่ก็ทำลายความฝันของอินเดียเรื่องการอยู่ร่วมกันโดยสันติ มาตอนนี้ก็มีความพยายามอย่างมากที่จะกลืนชาวทิเบตเข้าในรัฐจีน ในฐานะชนชาติกลุ่มน้อยในภูมิภาคอิสระ เช่น ภูมิภาคอิสระมองโกเลียซึ่งตั้งขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๔๗ และภูมิภาคอิสระซินเกียงอุยกูร์ ซึ่งสถาปนาขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๕๕ ดังนั้น จึงมีการส่งพวกฮั่น (คือจีน) ที่มาตั้งถิ่นฐานรวมทั้งทหารและเจ้าหน้าที่

เข้าไปในทิเบต ขณะเดียวกันนั้นก็มีการรับเอาชาวทิเบตเข้าไปในกองทัพปลดแอกประชาชน และกลุ่มสังคมนิยมแบบเดิมของชาวทิเบตก็ถูกทำลายลง ทิเบตมิได้เป็นรัฐกั้นชนอีกต่อไป

เช่นเดียวกัน พลเมืองจีนก็ขยายตัวเข้าไปในบริเวณชายแดนที่มีประชากรอยู่น้อย คือ แมนจูเรียเหนือ มองโกเลียใน กั้นสู ชิงไห่ ซินเกียงและแม่แต้เกาะไหหลำ ผู้มาตั้งถิ่นฐาน นักโทษและอาสาสมัครที่ถูกนำเข้ามาเพื่อทำการเพาะปลูกบนที่ดินที่ไม่เคยมีการบุกเบิกมาก่อน หรือเพื่อมาพัฒนาทรัพยากรแร่ธาตุนั้น มักจะเป็นใหญ่เหนือคนในท้องถิ่นซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อย ดินแดนอันกว้างใหญ่ไพศาลซึ่งครั้งหนึ่งราชวงศ์ชิง (ชิง) เคยปกครองในฐานะเป็นจักรวรรดิอันประกอบด้วยหลายเชื้อชาติ มาบัดนี้ชาวจีนก็เข้าครอบครองเป็นส่วนใหญ่

การมีอิทธิพลในเกาหลีเหนือหลังสงคราม ทำให้ความสัมพันธ์แบบประเทศบรรณาการเดิมมีรูปร่างใหม่ขึ้น ในทางเดียวกันเวียดนามเหนือก็ยังคงไว้ซึ่งประเพณีการเป็นอิสระจากการปกครองของจีนภายในประเทศ ขณะเดียวกันที่เลียนแบบสถาบันของจีน เวียดนามเหนือรุกรานเวียดนามใต้อย่างมีแบบแผนหลังปี ค.ศ. ๑๙๕๕ เป็นต้นไป ซึ่งเริ่มด้วยการสนับสนุนการพัฒนาสงครามแบบกองโจร การลอบสังหารชีวิต การก่อวินาศกรรม และการก่อการร้าย ตามมาด้วยการเข้าแทรกแซงโดยตรงทางทหาร ในการรุกรานนี้ เวียดนามเหนือใช้เทคนิคของพรรคคอมมิวนิสต์จีนอย่างเต็มที่ และก็ได้ได้รับความสนับสนุนจากพรรคนี้ด้วย นอกจากนี้ ก็ยังใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่จากช่องว่างที่มีมานานแล้ว ระหว่างเมืองกับชนบท ระหว่างชนชั้นสูงในเมืองกับหมู่บ้านชาวนา ซึ่งบัดนี้สามารถที่จะสถาปนาระบอบสังคมนิยมและการเมืองที่แน่นแฟ้นกว่าเดิมขึ้นได้ การสู้รบในเวียดนามและลาว ไปเพิ่มอิทธิพลของจีนทั่วทั้งภูมิภาคนี้

การต่อต้าน “การนิยมแก้ไข” ของไซเวียต

กลุ่มจีนกับไซเวียตหลังปี ค.ศ. ๑๙๕๙ ไปแล้ว ล่อแหลมต่อสภาพแผ่นดินไหวทางอุดมการณ์เป็นอย่างยิ่ง ราวกับว่าเชื่อมกันด้วยแนวรอยเปลือกของผิวโลก ทั้งนี้ก็เพราะว่าพรรคคอมมิวนิสต์จีนภายใต้เหมาได้ยืนยันความเป็นอิสระของตนในด้านการจัดองค์การ และในด้านการอุดมการณ์ เมื่อนำเอาลัทธิมาร์กซ์-เลนินมาใช้กับจีน มาบัดนี้ปักกิ่งก็เหมือนกับมอสโค คือ เป็นศูนย์กลางอิสระในเรื่องลัทธิขบวนการคอมมิวนิสต์สากล มิได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างแน่นแฟ้นอีกต่อไปและภายใต้อิทธิพลของผลประโยชน์แห่งชาติ สิ่งทีหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือการขัดแย้งกัน หากมิใช่การแตกแยกตามนโยบาย “แนวร่วม” และ “รัฐบาลผสม” ของตน พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้เห็นว่า “ประชาชน” ชาวจีนทั้งหมดอันได้แก่ “ชนชั้นนัก

ปฏิวัติ” ทั้งหลายรวมกันนั้น คือ ผู้สร้างประวัติศาสตร์จีน แทนที่จะเป็น “ชนชั้นกรรมาชีพ” แต่พวกเขา หลังจากปี ค.ศ. ๑๙๔๙ เป็นต้นไป แนวโน้มไปทางชาตินิยมนี้แข็งแกร่งขึ้น เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนสถาปนาการปกครองอันประกอบด้วยชนหลายชั้น ภายใต้ “ความเป็นใหญ่สุด” ของตน และสาธารณรัฐประชาชนจีนใหม่นี้ก็เริ่มตอบสนองความหวังทางชาตินิยมที่มีมานานแล้ว จึงไม่อาจเป็นทางอื่นไปได้นอกจากเติบโตอย่างอิสระภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์จีน จึงเป็นไปคนละทางกับการพัฒนาของโซเวียตรุสเซียในสมัยเดียวกัน ซึ่งโซเวียตรุสเซียนั้นก็อยู่ในระหว่างการพัฒนาอุตสาหกรรม และความมั่นคงทางการเมืองที่ต่างจากจีน เมมาประกาศว่า มนุษย์อาจเปลี่ยนความสำคัญคนและปลดปล่อยพลังที่แต่ก่อนไม่เคยถูกนำมาใช้ ด้วยการระดมพลังจิตและนำเอาพลังนั้นมาใช้ด้วยความตั้งใจแน่วแน่ แนวความคิดเกี่ยวกับความสำคัญสูงสุดของพลังแบบ “จิตวิสัย” นี้เป็นพื้นฐานของ “การก้าวหน้าแบบกระโจนครั้งใหญ่” ในปี ค.ศ. ๑๙๕๘ ซึ่งไม่สู้เป็นที่พอใจของมอสโกนัก

ปักกิ่งและมอสโกต่างโจมตีกันและกันในฤดูร้อนของปี ค.ศ. ๑๙๖๓ ซึ่งให้เห็นว่าความขัดแย้งระหว่างกันมีมาแล้วอย่างน้อยก็ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๕๖ ซึ่งเป็นตอนที่โซเวียตรุสเซียเริ่ม “คลายระบบสตาลิน” ซึ่งสร้างความแปลกใจและความกระตาคใจให้กับพรรคคอมมิวนิสต์จีน ในเมื่อพรรคนี้ยังคงอ้างชื่อสตาลินอยู่และกำลังสร้าง “ลัทธิขุขามุคคูล” ขึ้น โดยมีเมมาเซตุงเป็นหลัก ความเป็นอริทวีขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๖๐ เมื่อมีการถอนผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคและโครงการของโซเวียตออกจากจีนอย่างกะทันหัน ตั้งแต่ต้นมาแล้วความช่วยเหลือของโซเวียตออกจะจำกัด และจีนมีพันธะที่จะต้องจ่ายคืน ความช่วยเหลือนี้ไม่รวมอาวุธนิวเคลียร์ (ซึ่งดูเหมือนจะได้มีการสัญญาไว้ในปี ค.ศ. ๑๙๕๗) และในที่สุดโซเวียตก็หยุดช่วยจีนพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ เมื่อโซเวียตไม่ส่งอุปกรณ์ให้จีนทำให้การพัฒนาของจีนต้องชะงัก จีนก็หันมากริ้วโกรธสหภาพโซเวียต ทั้งนี้ก็เพราะความล้มเหลวของนโยบายก้าวหน้าแบบกระโจนในปี ค.ศ. ๑๙๕๘

ความขมขื่นจากการขัดแย้งระหว่างแนวความคิด ซึ่งมีการโจมตีความผิดพลาดและการนอกกรีตในหมู่ผู้ศรัทธาแสดงออกมาในทางอุดมการ พรรคคอมมิวนิสต์จีนเห็นว่าตนเป็นทายาทอันแท้จริงของการปฏิวัติของเลนินและสตาลิน และที่เนว่นโยบายโซเวียตภายใต้ครุสเชฟ “การแก้ไข” ความจริงที่เป็นบรรทัดฐานตามแบบของนักฉวยโอกาส เมมาได้อ้างว่ากำลังล้าหน้ามอสโกในการเดินทางไปสู่ระบบคอมมิวนิสต์ ด้วยนโยบายก้าวหน้าแบบกระโจนที่ยิ่งใหญ่และคอมมูน แต่พรรคคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียตเย้ยหยันความพยายามเหล่านี้ว่าเป็นการเสแสร้งที่โง่เขลา พรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตประณามความคลั่งไคล้ของ

ปักกิ่งว่าเป็นการหันเหที่อันตรายจากโครงการสากลที่มีโซเวียตเป็นผู้นำซึ่งจะนำไปสู่ชัยชนะ
ในที่สุดของลัทธิคอมมิวนิสต์

การขัดแย้งทางลัทธิระหว่างพรรคทั้งสองที่เป็นพี่น้องกันนั้นยังเป็นการต่อสู้เพื่ออำนาจ
ระหว่างประเทศ ที่มีขึ้นระหว่างรัฐประชาชาติสองรัฐที่แต่ละพรรคปกครองอยู่ ผลประโยชน์
แห่งชาติขัดกัน ในจุดอ่อนบางจุดเป็นต้นว่าที่เกี่ยวกับชนเชื้อสายตุรกีในภูมิภาคทรานส์-พามีร์
ของจีนเกี่ยวกับเตอร์กีสถานของรัสเซีย นอกจากนี้ก็มีการขัดแย้งส่วนตัวอีกด้วย อันที่จริง
แล้วสาเหตุของการแตกแยกในฐานะเป็นเหตุการณ์สำคัญอย่างหนึ่งนั้น อาจพบได้ในระดับ
เศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์ การเมือง และส่วนตัว พอ ๆ กับในระดับวัฒนธรรมและอุดมการ

ในแง่ของประวัติศาสตร์ ระยะสิบปีเมื่อไม่นานมานี้ขณะที่โซเวียตมีความสำคัญ
ยิ่งในกิจการต่างประเทศของจีนนั้น อาจเปรียบเทียบได้กับสมัยที่อังกฤษมีอิทธิพล เช่นใน
ทศวรรษ ๑๘๖๐ หรือสมัยที่ญี่ปุ่นมีอิทธิพลหลังปี ค.ศ. ๑๘๗๐ หรือสมัยที่อเมริกามีอิทธิพล
ระหว่างยุครัฐบาลนาถิง คนภายนอกจำนวนมากได้เคยมีส่วนช่วยเปลี่ยนแปลงประเทศจีน
แต่ก็ไม่เคยมีใครทำอยู่ได้ถาวร ทุกประเทศได้ถูกขับออกไป

เมื่อความแตกแยกระหว่างจีนกับโซเวียตทวีขึ้น ปักกิ่งก็พยายามจะเข้ายึดความเป็น
ผู้นำการปฏิวัติคอมมิวนิสต์ทั่วโลกทุกวิถีทาง มีการส่งคณะทูตวัฒนธรรม การจัดนิทรรศการ
การโฆษณาชวนเชื่ออย่างแข็งกร้าว และให้ความช่วยเหลือประเทศที่เกิดใหม่ มีการสนับสนุน
“ขบวนการปลดแอกชาติ” โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเอเชียและแอฟริกา และถึงกับอ้างว่า
จะนำ “ชนชาติผิวสี” ต่อสู้กับพวก “ผิวขาว” ความพยายามเหล่านี้ได้ผลต่าง ๆ กันอย่าง
น้อยที่สุดจนกระทั่งปี ค.ศ. ๑๙๖๔ ก็มีรัฐที่รับรองสาธารณรัฐจีนที่ได้วันมากกว่าสาธารณรัฐ
ประชาชนที่ปักกิ่ง ซึ่งก็ยังคงถูกปฏิเสธไม่ให้เป็นสมาชิกสหประชาชาติ ส่วนใหญ่เป็น
เพราะสหรัฐอเมริกาคัดค้าน

สาธารณรัฐจีนที่ได้วัน

หลังจากที่ราชวงศ์ชิง (เซ็ง) เข้ามาปกครองที่ปักกิ่งในปี ค.ศ. ๑๖๔๔ แล้ว ราชวงศ์นี้
ก็ยังไม่พอใจจนกระทั่งพิชิตไต้หวันได้ในปี ค.ศ. ๑๖๘๓ เช่นเดียวกัน ๑๕ ปี หลังจากที่ได้เข้า
ครอบครองแผ่นดินใหญ่แล้ว พรรคคอมมิวนิสต์จีนก็ยังคงอ้างอำนาจสูงสุดเหนือจีนทุกส่วน
อย่างแข็งขันไม่น้อยกว่าราชวงศ์ใด พรรคนี้ก็ยังยืนยันความเป็นเอกภาพของชาวจีนทั้งหมด
เช่นเดียวกับรัฐบาลคณะชาติที่ไทเป และก็ประณามความคิดเรื่อง “สองจีน” (จีนหนึ่ง
บนแผ่นดินใหญ่ อีกจีนหนึ่งบนไต้หวัน) ว่าเป็นการคุกคามที่ยังคงมีอยู่ได้ก็เพราะ “การ
รุกราน” ของสหรัฐอเมริกาเท่านั้น

รัฐบาล (คณะชาติ) ของสาธารณรัฐจีนที่ลี้ภัยยังมีพวกก๊กมินตั๋งคุมอำนาจอยู่ (ถึงแม้ว่าหลังจากปี ค.ศ. ๑๙๔๘ เป็นต้นมาจะอาศัยอำนาจตามรัฐธรรมนูญ แทนที่จะอาศัย “โครงการอบรมของพรรค”) รัฐบาลนี้ก็มีความรู้สึกแบบเดียวกับพวกคอมมิวนิสต์ คือถือว่าตนเองครอบครองไต้หวันในฐานะเป็นมณฑลหนึ่งของตนชั่วคราวเท่านั้น และก็แสดงท่าแข็งขังว่าพร้อมที่จะ “ตีโต้” เพื่อชิงเอาแผ่นดินใหญ่กลับคืน

ชีวิตทางการเมืองในไต้หวันสะท้อนให้เห็นจิตวิทยาของผู้ปกครองขณะลี้ภัย คือตั้งมั่นอย่างภาคภูมิใจว่าจะไม่ยอมเลิกการอ้างสิทธิของตน ความตั้งมั่นนี้ได้ช่วยจรรโลงความหวังและความรู้สึกที่ไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีต ผลก็คือรัฐบาลคณะชาติยังคงอุทิศตนเองเป็นส่วนใหญ่ในการเตรียมการตอบโต้ทางทหาร เช่นเดียวกับบนผืนแผ่นดินใหญ่ แต่ทำในสภาพแวดล้อมที่ผิดกัน แทนที่รัฐบาลนี้จะรวบรวมกำลังเพื่อการพัฒนาที่เป็นในทางทั่ว ๆ ไปให้มากขึ้น เพราะได้ความอารักขาจากกองทัพเรือที่เจ็ดของสหรัฐอเมริกาในบรรยากาศแบบพร้อมรบเช่นนั้น ประเพณีการมีผู้นำคนเดียวที่เกือบจะเป็นราชาธิปไตยจึงสลายตัวช้า ถึงอย่างไรก็ตาม ทายาทแห่งสวรรคตก็สละราชบัลลังก์มาได้ไม่ถึงห้าสิบปี

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มน้อยจากแผ่นดินใหญ่ที่เป็นผู้ปกครอง และชาวจีนไต้หวันที่เป็นประชาชนส่วนใหญ่ นั้น เกิดความหายนะขึ้นในต้นเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๔๗ การทุจริตในหน้าที่อย่างเด่นชัดของเจ้าหน้าที่คณะชาติที่เข้ามารับอำนาจปกครอง ก่อนที่ผู้ร่วมชาติส่วนใหญ่ของตนจะมาถึงนั้น ทำให้เกิดการประท้วงอย่างกว้างขวาง และทำให้เกิดการสังหารชีวิตชาวไต้หวันชั้นนำหลายพันอย่างมีแบบแผน เมื่อเวลาผ่านไปผู้นำทางการเมือง ข้าราชการพลเรือน ครูและทหารจำนวนประมาณสองล้านคนเป็นส่วนใหญ่ซึ่งมาจากแผ่นดินใหญ่ ก็ต้องอาศัยเงินเดือนก่อนข้างต่ำจากรัฐบาลแห่งชาติ ส่วนชาวจีนไต้หวันจำนวนสิบล้านคนที่ประกอบการเกษตรกรรมหรือการค้า ก็เริ่มเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรงมากขึ้นในความเจริญทางเศรษฐกิจของเกาะนี้ ในอีกทางหนึ่ง ชาวไต้หวันมีส่วนร่วมในการปกครองก็เฉพาะในระดับรัฐบาลมณฑลเสียเป็นส่วนใหญ่ ภายใต้รัฐบาลมณฑลนี้ ค่อย ๆ มีการพัฒนากระบวนการเลือกตั้งขึ้น นักศึกษาและอาจารย์ในการศึกษาชั้นอุดมส่วนใหญ่ก็กลายเป็นชาวไต้หวัน และตำแหน่งข้าราชการท้องถิ่นจำนวนมากก็อยู่ในมือของชาวไต้หวันด้วย

ความเจริญทางเศรษฐกิจนั้น ได้รับความสนับสนุนจากการช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกา ทั้งทางทหารและทางเศรษฐกิจ และจากการปฏิรูปที่ดินของคณะกรรมการผสมจีน-อเมริกัน เพื่อการบูรณะปฏิสังขรณ์ชนบท เริ่มงานขึ้นบนแผ่นดินใหญ่ในปี ค.ศ. ๑๙๔๘ ด้วยการส่งเสริมแต่เทคโนโลยีทางการเกษตรเท่านั้น ต่อมาจึงพบว่าการลดค่าเช่า การปรับ

ปรงสัญญาเช่าให้ดีขึ้นและในขั้นสุดท้ายก็คือ การให้กรรมสิทธิ์ในที่ดินกับผู้ทำการเพาะปลูก (ซึ่งบรรลุนำหมายในปี ค.ศ. ๑๙๖๔) เท่านั้นที่จำเป็นในการแก้ปัญหาระหว่างเจ้าของที่ดินกับผู้เช่าซึ่งมีมานานแล้ว การศึกษาทางเทคนิค งานหัตถกรรมในชนบท การให้สินเชื่อ และสหกรณ์ได้รับการส่งเสริมโดยผ่านสมาคมชาวนา (ซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาจากสมัยญี่ปุ่นปกครอง) ไม่ช้าก็เป็นอย่างในการพัฒนาซึ่งได้รับความสนใจจากประเทศอื่น ๆ อัตราการเกิดที่สูงก็ค่อย ๆ ลดลง เมื่อการปกครองมั่นคงและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การควบคุมของตำรวจแบบกตขี้ดั่งที่มีอยู่ในปีแรก ๆ ก็เห็นจะน้อยลง และก็มีหวังกันว่ากระบวนการประชาธิปไตยคงจะเติบโตเมื่อมาตรฐานการครองชีพสูงขึ้นเรื่อย ๆ

ประชาชนชาติต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสามารถในความรู้สึกทางชาตินิยมอย่างมาก เนื่องจากมีประเพณีวัฒนธรรมที่ไม่เหมือนใครและเก่าแก่ และเนื่องจากความเชื่อมั่นแน่วทางสังคม แต่ข้อเท็จจริงที่ว่าชาวจีนเคยเป็นศูนย์กลางของโลกของตนเองเสมอมานั้นทำให้ชาวจีนแตกต่างออกไปจากชนชาติอื่น ๆ อันที่จริงแล้วชาวจีนก็ประสบอุปสรรคเพราะมรดกอันยิ่งใหญ่ของตนเอง เป็นต้นว่า ระบบการเขียนนั้นยังขาดความสามารถทางการออกเสียงซึ่งผิดกับภาษาญี่ปุ่น เกาหลี หรือเวียดนามที่สามารถรับเอาคำภาษาต่างประเทศและพร้อมกันนั้นก็รับเอาความคิดเข้าไว้ด้วย การเขียนภาษาจีนด้วยตัวหนังสือละตินซึ่งกำลังพยายามทำกันอยู่ในปัจจุบันยังจะต้องใช้เวลาอีกหลายปีกว่าจะสำเร็จลงได้ ชาติที่ใหญ่ที่สุดในโลก ซึ่งสนใจแต่ชาติพันธุ์ของตนเองเป็นสำคัญมาเป็นประเพณียาวนานที่สุดจึงจะเป็นชาติสุดท้ายที่จะเข้าร่วมในโลกนานาชาติใหม่อย่างเต็มที่

ยังคงมีการสร้างระบอบใหม่ที่เป็นแบบจีนที่เด่นชัดกันอยู่เพื่อแทนระบอบตามประเพณีเดิม เราอาจเห็นได้ล่วงหน้าว่าในระบอบนั้นนั้นจะมีปัญหาที่เกิดจากความกว้างใหญ่ของจีนอยู่เป็นประจำ คือ ปัญหาการเลี้ยงดูและหางานให้ประชากรที่หนาแน่น ปัญหาการรักษากำลังใจในระบบการบริหารที่ใหญ่โต ถ้ารัฐบาลจะยังคงดำเนินการด้วยการโหมน้ำและจับเชิดโดยใช้กลไกของพรรค ด้วยการใช้หลักศีลธรรมมากกว่าการลงของกฎหมายที่จะให้ความชอบธรรมกับการให้รัฐใช้ความรุนแรง เมื่อนั้นกำลังใจของประชาชนและโดยเฉพาะอย่างยิ่งของพรรคก็จะยังคงมีความสำคัญสูงสุด และความเคร่งครัดในอุดมการก็จะเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ขนาดและปัญหาของรัฐ ความศีกักของลัทธิชาตินิยมของรัฐและการมีระบอบอำนาจนิยมเป็นประเพณี ต่างก็บ่งไปในทางที่ว่าการให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลภายใต้กฎหมายนั้นจะต้องรอไปอีกนาน และความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกาที่จะพบกับอุปสรรคในเรื่องนี้ นอกเหนือจากเรื่องอื่น ๆ

การลงความเห็นเกี่ยวกับรัฐที่ใหญ่ที่สุดของโลก หรือแม้แต่ที่เกี่ยวกับไต้หวัน ซึ่งก็มีพลเมืองมากกว่าสมาชิกสหประชาชาติสองในสามนั้น มีอุปสรรคอยู่ตรงที่เราขาดความรู้อย่างมาก ไม่แต่เฉพาะในเรื่องการเปลี่ยนแปลงที่มีขึ้นอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน แต่ยังเกี่ยวกับเรื่องมรดกของจีนอีกด้วยซ้ำไป เรายังอยู่ใต้อิทธิพลของนักบันทึกพงศาวดารของราชวงศ์ ซึ่งถือว่าจีนเป็นหน่วยเดียว โดยรวมเอาภูมิภาคที่แตกต่างกันประมาณหกภูมิภาคเข้าด้วยกัน โดยที่แต่ละภูมิภาคมีขนาดเท่ากับญี่ปุ่น นักประวัติศาสตร์เพิ่งจะเริ่มศึกษาเบื้องหลังของเทพนิยายของลัทธิขงจื้อที่รัฐบาลพระจักรพรรดิยึดถือและประเมินระบอบอัตตาธิปไตยกับการนิยมยกย่องชนชั้นนำ ซึ่งรัฐและสังคมใช้ควบคุมปัจเจกบุคคล เรายังเผชิญกับจีนซึ่งมีประเพณีแตกต่างออกไปและมีการปฏิวัติสมัยใหม่ที่ผิดแผกไปอย่างมาก จำเป็นที่เราจะต้องยอมรับว่าเราไม่รู้อะไรเพื่อเราจะได้เริ่มต้นที่จะรู้จะเข้าใจ

ISBN 974-07-5294-2

พิมพ์ที่บริษัทโรงพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด ๘๘๑ ถนนพระราม ๑ กรุงเทพมหานคร
นางบุญพริ้ง ต. สุวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๒๖
(สงวนลิขสิทธิ์)